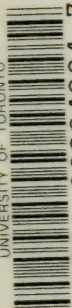

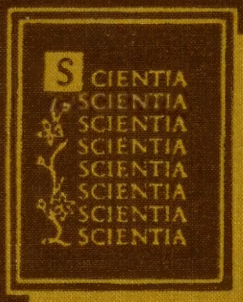
UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00904934 7

Bruns

Fontes iuris Romani

PURCHASED FOR THE
UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
FROM THE
CANADA COUNCIL SPECIAL GRANT
FOR
MEDIAEVAL STUDIES

207183

IURIS ROMANI ANTIQVL

FONTES
IURIS ROMANI ANTIQVI.

FONTES IURIS ROMANI ANTIQUI

EDIDIT

CAROLUS GEORGIUS BRUNS.

POST CURAS THEODORI MOMMSEN
EDITIONIBUS QUINTAE ET SEXTAE ADHIBITAS

SEPTIMUM EDIDIT
OTTO GRADENWITZ.

PARS PRIOR
LEGES ET NEGOTIA.

TUBINGAE
IN LIBRARIA I. C. B. MOHR II (P. SIEBECK)
MCMIX.

FONTES IURIS ROMANI ANTIQUI

EDIDIT

CAROLUS GEORGIUS BRUNS.

LEGES ET NEGOTIA.

POST CURAS THEODORI MOMMSEN

EDITIONIBUS QUINTAE ET SEXTAE ADHIBITAS

SEPTIMUM EDIDIT

OTTO GRADENWITZ.

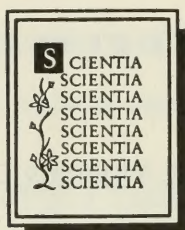
TUBINGAE
IN LIBRARIA I. C. B. MOHR II (P. SIEBECK)
MCMIX.

Unveränderter Nachdruck 1958

K

B 8993 F6

1909a

SCIENTIA ANTIQUARIAT
AALEN

Druck: fotokop GmbH. Darmstadt

Brunsi Fontium hanc septimam editionem ita instruere ut prodeat prioribus non plane indigna, eius fuit quem sextae adornandae socium adsumpserat **Theodorus Mommsen**. Qua in re non dubitavi viros doctos consulere: **Franciscus Buecheler**, quem repentina morte ereptum iam dolemus, legem Oscan tabulae Bantinae, **Otto Lenel** edictum perpetuum etiam huius editionis causa tractaverunt, **Gotthold Gundermann** leges a Frontino servatas perlustravit, **Franciscus Skutsch** cippo antiquissimo edendo adfuit, **Paulum Viereck** de senatus consultis quibusdam adii.

In inscriptionibus tractandis **Hermannus Dessau** per totum fere opus consilio et opera editionem adiuvit, in papyris inde a n. 161 **Fridericus Preisigke**; ad n. 199 **Udalricus Wilcken** quae novissime legerat in huius libri usum concessit. In editione imprimenda **Dr. phil. Witte** operam mihi praestitit; idem in colligenda et praeparanda materia ad manum mihi erat.

Scripsi Argentorati m. Nov. a. 1908.

O. GRADENWITZ.

PRAEFATIO

EDITIONIS SEXTAE.

Ad editionem quintam praemonita pariter ad sextam perveniunt. Ad hanc quoque **Lenelii** adiutorio nos usos esse quae-tue ex instrumentis recognitis vel noviter repertis nobis inno-querunt utilia, ea mutata adiectave esse opera nostra et liber ipse ostendit et potiora in indice praemisso notis adpositis de-clarantur. Hoc addendum pro uno editore hunc libellum nactum esse duos eumque iam sextum prodire recensitum opera communi.

Praeter alia minora, quae perspicuitatis causa visum est aliter administrare, in negotiis ordinandis dispositionem ita mu-tavimus, ut primum locum teneant leges dictae rebus commu-nibus sacrisve, secundum leges dictae a privatis rei suae, id est testamenta et reliquae mancipationes, tertium negotia ad ius rerum spectantia, quartum quae spectant ad ius obligationum ordine fere Gaiano, ut eum nuper explicavit Pernice in parergo-rum tertio, scilicet ut praecedant quae re verbis litteris con-trahuntur vel solvuntur, comprehensa sub communi titulo pe-cuniae certae, sequantur obligationes consensu contractae.

Duae operis partes legum et negotiorum altera, altera scrip-torum cum non ad omnes harum rerum studiosos pariter per-tineant, utile visum est ita dispescere, ut seorsum tam illa quam haec comparari posset.

Scripsimus Berolini m. Maio a. 1893.

TH. MOMMSEN. O. GRADENWITZ.

PRAEFATIO

EDITIONIS QUINTAE.

Litteris et amicis postquam ereptus est **Carolus Georgius** **Bruns**, horum est, ut quantum fieri potest in illarum curam eam succedant, quam ipse praestitisset, si fata sivissent. Quam ob rem

iusta facere amico, cuius angor desiderio, equidem ita decrevi, ut fontium iuris Romani antiqui, quorum cum auctore vivo tamquam communis mihi cura fuit, futuram recognitionem et continuationem post eius obitum immaturum in me susciperem. Prodit igitur iam syllogae eius editio quinta meis curis aucta et expolita. In ea opera duas res secutus sum, primum ut in summa re sylloge talis maneret, qualem auctor esse voluit, deinde ut quae ipsum, si vixisset, emendaturum vel adiecturum fuisse persuasum habeo, ea postuma hac opera mutarentur et adderentur.

Itaque quae ex monumentis librisve selegit Brunsius, suis locis reliqui omnia neque quicquam sustuli, quamquam erant quae omitti possent. Nam in eiusmodi delectu cum alia aliis probentur et in multis a casu magis quam a iudicio editor pendeat, committere nolui, ut quae per quattuor editiones circumferuntur, in quinta hac desiderarentur.

E contrario meum esse existimavi, ut quae in hoc volumen recepta sunt, ita ibi legantur, ut qui eo utitur certo fundamento insistat neque erroribus coniecturisve tacitis fallatur. Quam ob rem tam monumenta quam auctorum locos ad probas editiones ita recognovi, ut quatenus liber pervenit tradita lectio aut in ordinem verborum reciperetur aut, ubi expelli debuit, ex adnotatione id intellegeretur.

Deinde quod inter syllogae huius praecipua merita fuit, ut quotiens denuo ederetur, prodiret, id quod ipse Brunsius quartae iure praescripsit, auctior emendatior, id in quinta ego curavi ut retineret, ita tamen, ut abstinere ab ea oneranda; ipsa enim brevitate sua vel maxime et nitet et prodest. Praeter duo monumenta, legis fortasse Rubriae fragmentum Atestinum (p. 102) et decretum pontificum (p. 237), pro quartae editionis supplemento a me seorsum emissa a. 1881, quid in hac editione accesserit, ex tabula subiecta cognoscetur.

Edicti perpetui reliquias cum viderem post egregias curas **Ottonis Lenel** (*das Edictum perpetuum, ein Versuch zu dessen Wiederherstellung*. Lipsiae 1883) non posse repeti, ut repetiverat Brunsius, ad recensionem Rudorffianam, ab ipso Lenelio impetravi, ut eum laborem in se reciperet. Praeter eum, qui tam insigni tractatu librum hunc exornavit, multi viri docti tam philologi quam iuris periti et Brunsii causa carae memoriae viri et mea alii aliis locis me adiuverunt, quorum nomina suis locis reperientur.

In ipsa editione curanda egregius iuvenis **Behrendt Pick** strenuam et sollertem operam mihi praestitit.

Scripsi Berolini d. XXII. Nov. a. MDCCCLXXXVI.

TH. MOMMSEN.

PRAEFATIO EDITIONIS QUARTAE.

Tertiam vix emiseram huius libelli editionem, cum nova in lucem prodire iuris monumenta gravissima haec: tabulae ceratae Pompeianae, novae tabulae Ursonenses, lex metalli Vipascensis. Quae libello deesse quo magis dolebam, eo libentius bibliopolae cedo novam iam nunc poscenti editionem. In qua adornanda hoc primum curavi, ut tria illa monumenta reciperentur; dein et alia quaedam minora et rogante amico collega orationem Claudii de iure honorum Gallis dando adieci. Cetera non mutavi, nisi quod cuncta novis curis pertractavi, praetoris edictum accuratius redegi, Bantinae tabulae epicrisin **Buechelerus** benevole adhibuit. De ratione philologa nunc cum filio **Ivone Bruns** philologo potui deliberare.

Scripsi Berolini mense Octobri a. MDCCCLXXIX.

EX PRAEFATIONE EDITIONIS TERTIAE.

In hac nova editione summam opusculi rationem atque dispositionem mutandam mihi non esse arbitratus sum; singulas autem partes emendavi atque ampliavi: recipere potui legis coloniae Genetivae Juliae fragmenta a. 1871 reperta et contractuum cautiones e triptychis Transsilvanis a Mommseno in corpore inser. Latin. editas; praetoris edictum perpetuum, quatenus servatum nobis est

addidi, ut taceam de minoribus quibusdam tam legum quam negotiorum speciebus adiectis; lex Osca tabulae Bantinae auctore Fr. Buecheler, collega Bonnensi, interpretatione philologica instructa est lex collegii aquae fulloniae a Mommseno retractata; XII tabularum fontes accuratius adlegavi.

Gratias ago **Th. Mommsen**, qui in hac ut in priore editione consilio et ope ferenda me adiuvere nunquam destitit, et **Herm. Oldenburg**, philologo, cuius ope usus sum in quavis re ex art philologa diiudicanda.

Mense Octobri a. MDCCCLXXV.

EX PRAEFATIONE EDITIONIS SECUNDAE.

In adornanda huius collectionis nova editione prioris fundamenta, usu comprobata, retinenda censui; ceterum id egi, ut addendo et emendando quasi manuale quoddam fontium iuris antiqui usque ad saeculum tertium p. Chr. n. nunc pararem. Retinui igitur trium partium dispositionem: legum negotiorum, scriptorum. Earum autem in primam, praeter legum regiarum et XII tabularum reliquias, nunc leges, quae proprie sic appellabantur, omnes omnino recepi, quarum verba genuina aut inscriptionibus aut libris nobis tradita sunt, ut uno quasi in conspectu perspicere atque inter se comparari possint; eandemque secutus rationem etiam senatus consulta omnia, quae ad ius pertinent, adieci. E ceteris senatus consultis itemque ex edictis privilegiis nonnisi gravissima quaeque, artiore vinculo cum iure coniuncta, recepi.

Pars secunda omnia nunc continet negotia, quae inscriptionibus nobis tradita sunt usque ad saeculum tertium. Additae sunt titulorum quorundam sepulchralium partes ad ius negotiaque civilia spectantes.

Tertia pars certa ratione certisque finibus circumscribi vix potest. Scriptores iuris consultos prorsus omisi, cum separatim editi sint in Huschkii iurisprudentia antejustiniana. Ex reliquis autem auctoribus remotiores tantum exscripsi, qui maiorem quandam in

iuris doctrina habent auctoritatem. Quodsi vero quis dicat, etiam alios fuisse recipiendos, aliosve ex iis fuisse eligendos locos, sibi habeat, infitias non ibo: liberum quoddam in tali re concedendum est arbitrium; utique cavendum mihi erat, ne nimia fieret libelli moles.

Penitus recedendum a priore editione mihi erat in constituendis tam legum quam ceterorum locorum lectionibus. Etenim abstinendum erat ab omni cui induleram licentia, ne sermonem antiquum in recentiorem converterem neve ullo alio modo legitimas scripturas mutarem; praesertim in inscriptionibus accuratissime archetyporum textum (etiam si orthographiam spectas) servavi. Necessarias vitiorum emendationes ubique aut notis aut litterarum forma indicavi; notas vero, tam criticas quam litterarias et exegeticas, ad artos libri manualis fines redegei. Quicumque igitur accuratius aliquem locum tractare volet, ad uberiores inscriptionum collectiones aliosve libros accedat necesse est. Tantum etenim abest, ut avocare ab iis velim, ut invitare viamque ad eos aperire propositum habeam.

In titulis sepulcralibus et in omnibus, quos e scriptoribus recepi, locis brevitatis studio multa quidem, quae ad rem meam facere mihi non videbantur, omisi, semper autem certis quibusdam signis id indicavi. 'Si plus minusve secuerim, se fraude esto.'

Gratias ago **Th. Mommsen**, qui inscriptionum apographa comiter mecum communicavit, et **Henrico Dressel** philologo, quem de re grammatica consulebam.

Mense Decembri a. MDCCCLXX.

CONSPECTUS OPERIS.

(Numeris *V VI VII* quae notantur, accesserunt in editione quinta, sexta, septima.)

(Quibus nihil adnotatur, ea aere lapide ligno papyro inscripta sunt.)

P A R S P R I M A.

LEGES.

	Pag.
Cap. I. Leges regiae	1
<i>VII</i> Additamentum. Cippus antiquissimus in Foro Romano reptus	14
Cap. II. Leges XII tabularum	15
Tabula fastorum	41
Cap. III. Leges publicae populi Romani post XII tabulas latae.	
1. Lex Plaetoria de iurisdictione (e Censorino)	45
2. Lex Aquilia de damno (e Dig.)	45
3. Lex Silia de ponderibus publicis (e Festo)	46
4. Lex Papiria de sacramentis (e Festo)	47
5. Lex Cincia de donationibus (e Vat. fr.)	47
6. Lex Atinia de usucapione (e Gellio)	47
7. Lex Sulpicia rivalicia (e Festo)	48
8. Lex Osca tabulae Bantinae	48
9. Lex Latina tabulae Bantinae	53
10. Lex Acilia repetundarum	55
11. Lex agraria	73
12. Lex Cornelia de XX quaestoribus	89
13. Lex Cornelia de sicariis et veneficis (e Dig.)	92
14. Lex Antonia de Termessibus	92
15. Lex Mamilia Roscia Peducaea Allicna Fabia [vel potius Iulia agraria] (e grom.)	95
16. Lex [quae dicitur] Rubria de Gallia Cisalpina	97
<i>V</i> 17. Legis fortasse eiusdem fragmentum Atestinum	101
18. Lex [tabulae Heracleensis, dicta] Iulia municipalis	102
19. Lex Falcidia (e Dig.)	110
20. Lex Iulia de vi publica et privata (e Dig.)	111
21. Lex Iulia de adulteriis (e Dig.)	112
22. Lex Quinctia de aquaeductibus (e Front.)	113
23. Lex Iulia et Papia Poppaea (e Dig.)	115
24. Lex Iunia Vellaea (e Dig.)	116
25. Minora legum incertarum fragmenta	117
<i>VII</i> 26. Lex convivalis quae dicitur Tappula	119

	Pag.
Cap. IV. Leges coloniarum et municipiorum.	
VII 27. Lex Tarentina	120
28. Lex coloniae Genetivae Iuliae s. Ursonensis	122
VI 29. Lex civitatis Narbonensis de flamonio provinciae	141
30 ^a . Lex Salpensana	142
30 ^b . Lex Malacitana	147
VII 31. Fragmentum legis Hispaniensis	157
32. Fragmentum Tudertinum	157
33. Fragmentum Florentinum	158
VII 33 ^a . Fragmentum legis Lauriacensis	159
V 34. Epistula incertorum imperatorum de Tymandenis	159
V 35. Epistulae Ablatii praef. praet. et Constantini imperatoris de iure civitatis Orcistenorum	160
Cap. V. Senatus consulta	
36. SC. de Bacchanalibus	164
V 37. SCC. de Thisbaeis	166
38. SC. de philosophis et rhetoribus (e Suet.)	170
39. SC. de Tiburtibus	170
VII 40. SC. de artificibus Graccis	171
41. SC. de Asclepiade	176
V 42. SC. de Oropiis	180
V 43. SC. de Aphrodisiensibus	185
44. Senatus consulta et edicta de campo Esquilino.	
V A. SC. de pago Montano	189
B. Edictum praetoris	189
45. Senatus auctoritas (e Cic.)	190
VI 46. SCC. de ludis saecularibus	191
47. SC. de aquaeductibus (e Frontino)	193
48. SC. de mense Augusto (e Macrobio)	193
49. SC. de collegiis	194
50. SC. Vellacianum (e Dig.)	194
51. SC. Ostorianum (e Dig.)	194
52. SC. Claudianum	195
VII 53. Orationes Claudii de decuriis iudicum et de accusatoribus coercendis	198
54. SCC. de aedificiis non diruendis	200
55. SC. Trebellianum (e Dig.)	202
56. SC. de imperio Vespasiani	202
57. SC. Macedonianum (e Dig.)	203
58. SC. Rubrianum (e Dig.)	204
59. SC. Iuncianum (e Dig.)	204
60. SC. Inventianum (e Dig.)	204
61. SC. de nudinis saltus Beguensis	205
62. SC. de Cyzicenis	206
VI 63. SC. de sumptibus ludorum	207
64. SC. Orfitianum (e Dig.)	211

	Pag.
Cap. VI. Edicta et decreta magistratuum, praefectorum, sacerdotum.	
65. Edictum perpetuum praetoris urbani (e Dig. etc.) . . .	211
66. Edicta aedilium curulium	237
67. Edictum censorum (e Suet)	239
<i>VI</i> 68. Edictum M. Antonii triumviri (e grom.)	239
<i>VII</i> 69. Edictum Octaviani Caesaris	239
70. Decretum proconsulis Hispaniae ulterioris	240
71 ^a . Decretum proconsulis Sardiniae	240
<i>VII</i> 71 ^b . Epistula praefectorum praetorio	242
72. Edictum Ti. Juli Alexandri praefecti Aegypti	243
<i>VII</i> 73. Edictum Mettii Rufi de tabulis possessionum fundi	246
<i>VI</i> 74. Edictum XV virum sacris faciundis	248
<i>V</i> 75. Decretum XV virum sacris faciundis	248
<i>V</i> 76. Decretum pontificum	249
Cap. VII. Constitutiones imperatorum.	
77. Edictum Augusti de aquaeductu Venafrano	249
<i>VII</i> 78. Edictum de temporibus accusationum	251
79. Edictum Claudii de civitate Anaunorum	253
80. Epistula Vespasiani ad Vanacinos	254
81. Epistula Vespasiani ad Saborenses	255
82. Epistula Domitiani ad Falerienses	255
83. Epistula Traiani vel Hadriani	256
<i>VI</i> 196. Epistula Hadriani de liberis militum	421
<i>VII</i> 84. Rescriptum Pii ad Smyrnaeos	257
85. Decretum M. Aurelii et Commodi	257
<i>V</i> 86. Decretum Commodi de saltu Burunitano	258
<i>VII</i> 87. Rescriptum Severi et Caracallae de longae possessionis praescriptione	260
<i>VII</i> 88. Rescripta duo Severi et Caracallae de transactionibus	260
89. Epistula Severi et Caracallae ad Tyranos	261
<i>VI</i> 90. Decretum Gordiani ad Scaptoparenos	263
<i>VII</i> 91. Rescriptum de cessione bonorum	264
<i>VII</i> 92. Rescriptum ad Aurelium Severum de litibus destitutis	264
<i>VII</i> 93. Rescriptum Philipporum ad colonos vici cuiusdam Phrygiae	265
<i>VI</i> 94. Edictum Constantini de accusationibus	265
<i>VI</i> 95. Fragmentum constitutionis contra Caesarianos	267
<i>VII</i> 96. Edictum Juliani de auro coronario	268
<i>VII</i> 97. Epistulae Valentiniani Valentis Gratiani de provincia Asia	270
Cap. VIII. Privilegia veteranorum.	
98. Diploma militis peregrini (cf. p. 423—426)	274
99. Diploma militis civis Romani	276
<i>VII</i> 100. Missio simplex equitis	277
Cap. IX. Iuris iurandi in principem formulae.	
101. Ius iurandum Aritiensium	277

	Pag.
102. Ius iurandum Assiorum	278
V 103. Ordo salutationis sportularumque provinciae Numidia	280

P A R S S E C U N D A.

NEGOTIA.

Cap. I.	Leges dictae rebus communi sacrove usui destinatis.	
	104. Leges lucorum, a) Lucerina, b) Spoletina	283
	105. Lex a vicinis Furfensibus templo dicta	283
V	106. Leges arae Augusti Narbonensis	284
V	107. Lex arae Iovis Salonitanae	286
V	108. Lex dedicationis Brixiana	287
V	109. Lex arae urbanae	287
	110. Lex rivi incerta	288
	111. Ex legibus incertis de aquaeductibus urbis (e Front.)	288
	112. Lex metalli Vipascensis	289
VII	113. Eiusdem legis fragmentum	293
VII	114. Lex de villae Magnae colonis	295
V	115. Ara legis Hadrianae	300
VII	116. 'Sermo' et epistulae procuratorum de terris vacuis excolendis	302
Cap. II.	Testamenta et laudationes funebres.	
	117. Testamentum Dasumii	304
	118. Testamentum Galli	308
VII	119. Testamentum C. Longini Castoris veterani per manci- pationem factum	311
VI	120. Kaput ex testamento	315
V	121. Kaput ex testamento	316
V	122. Codicilli	316
	123. Gesta de aperiundo testamento	317
VII	124. Cretiones Serapiadis	319
VII	125. Declaratio bonorum propter vicesimam hereditatis facta	320
	126. Laudatio funebris quae dicitur Turiae	321
	127. Laudatio funebris Murdiae	326
VII	128. Tabula memorialis Dalmatio posita	327
VII	129. Monimentum testamento militis fieri iussum	328
Cap. III.	Mancipationes	
	a. Emptionis causa pretio accepto.	
	130. Emptio pueri (cf. p. 427—432)	329
	131. Emptio puellae	330
	132. Emptio ancillae	330
	133. Emptio domus	331
	b. Fiducia causa.	
VI	134. Emptio servorum	332
	135. Formula Baetica	334

c. Donationis causa.

	136. Donatio Fl. Artemidori	335
	137. Donatio Statiae Irenes	336
	138. Donatio Iuliae Monimes	336
	139. Donatio Flavii Syntrophi	337
	140. Aliae mancipationes donationis causa	338
Cap. IV.	141. Iura praediorum	339
VII	142. Fragmentum tabulae censualis	343
Cap. V.	Superficies.	
	143. Aedificium Puteolanum	344
	144. Aedificium post columnam divi Marci	344
Cap. VI.	Obligationes alimentariae municipales aliaequae similes.	
	145. Ex institutione alimentaria Traiani	346
	146. Institutio alimentaria Pliniana (s. Plinii)	349
V	147. Obligatio Atinas	349
V	148. Obligatio Tarracinensis	350
V	149. Obligatio Hispalensis	350
V	150. Obligatio Siccensis	350
	151. Obligatio Ferentinas	351
	152. Obligatio Ariminensis	351
Cap. VII.	Pecunia certa.	
	153. A. Credita	352
	154. B. Constituta	353
	155. C. Commendata	353
V	156. D. Transscripta	353
	157. E. Apochata (Apochae Pompeianae).	
	a. Apochae privatae	355
	b. Apochae rei publicae	359
VII	158. Liberatio tutoris auctoris	361
	159. F. Indicij nomine promissa	361
Cap. VIII.	Emptiones sine mancipatione peractae.	
V	160. Emptio areae scalis sepulcri faciendis	363
V	161. Emptio praedii	363
V	162. Emptio servi	366
VII	163. Instrumentum venditionis Bavaricum (e cod. Pass.)	368
VII	164. Add. Manumissio inter amicos accepta pecunia	369
Cap. IX.	Locationes.	
	165. Locationes operarum	370
V	166. Lex horreorum	371
	167. Locationes rerum minores	372
VII	168. Libellus Geminii Eutyctetis coloni	373
VII	169. Tabula deae Hludanae sacra	374
	170. Locatio operis	374
Cap. X.	171. Societas	376
Cap. XI.	172. Iura sepulcrorum.	

	Pag.
A. Prohibitiones alienandi	377
B. Multae alienationum prohibitarum	378
C. De sepulcro violato et de mortuo inferendo	380
D. De aditu ad sepulcrum	383
E. Cognitio de sepulcris	385
Cap. XII. 173. Ius hospitii et clientelae	386
Cap. XIII. Collegia.	
174. Collegium symphonicorum	388
175. Collegium funeraticium Lanuvinum	388
176. Collegium Aesculapii et Hygiae	391
177. Collegium funeraticium Alburnense	393
178. Collegium aquae	394
179. Collegium militum	397
V 180. Collegium Silvani	398
VI 181. Collegium eborariorum	399
182. Institutiones duae in Augustales collatae	400
VII 183. Statua a collegio propter largitionem erecta	400
Cap. XIV. Causae forenses.	
184. Sententia Minuciorum	401
185. Sententia arbitri ex compromisso	404
VI 186. Decretum L. Novii Rufi	404
187. Sententia de sepulcris	405
188. Lis fullonum de pensione solvenda	406
VI 189. Querela de testamento nullo	407
VI 190. Hereditatis petitio ab intestato	410
VII 191. Denuntiatio ex auctoritate iudicii facta	413
VII 192. Res iudicatae secundum rescriptum de longi temporis praescriptione	418
VII 193. Testatio professionis liberorum	420
VII 194. Pronuntiatio de praescriptione temporis	420
VII 195. Datio tutoris petiti	421
Additamentum:	
VI 196. Epistula Hadriani de liberis militum	421
Exemplar diptychi	423
Exemplar triptychi	427
Addenda et corrigenda	433
VII Specimen: notis non solutis repetitur Lex quae dici- tur Rubria (n. 16)	434

EXPLICATIO

SIGNORUM ET NOTARUM.

Litterae cursivae in textu inscriptionum distinguunt quae a traditis aut differunt aut absunt, item Latina versa e Graecis; in adnotatione ea quae sunt editoris.

[Uncis quadratis] in scriptorum locis distinguuntur a traditis quae differunt aut desiderantur scilicet potiora; in textu inscriptionum, ubi haec expressa sunt litteris cursivis, uncos eos supplementis omnibus, emendationibus paucis apposuimus.

(Uncis rotundis) in textu comprehensa sunt compendia ita soluta, in adnotatione Latina versa e Graecis.

⟨⟨Angulis duplicibus⟩⟩ lineolisve subductis signavimus quae in traditis delenda, ⟨⟨angulis simplicibus⟩⟩ quae traditis addenda videntur.

Puncta significant verba vel litteras in traditis aut deesse aut legi non posse neque satis certo posse suppleri.

Lineola — significat quaedam ex traditis omissa esse.

Signum ∞ in textu inscriptionum indicat in archetypo partem versus vacuum esse.

Signum ° (in medio vocabulo _) finem versus inscriptionis indicat; quod signum, ubi lineae nostrae singulae binos inscriptionis versus continent, in finibus linearum omisimus, in margine numeris imparibus (1, 3, 5, 7, 9) notatis (e. g. n. 157, 1 p. 355). Ceterum numeris in margine positus primus eorum versuum indicatur, quorum principia linea nostra continentur (e. g. n. 153, p. 352).

Ak. Abh. = akademische Abhandlungen:

Berl. ak. Abh. = Abh. d. Berliner Akad. d. Wissensch., phil.-hist. Classe.

Münch. ak. Abh. = Abh. d. Münch. Ak. d. W., philos.-philol. Cl.

Annali = annali dell' istituto di corrispondenza archeologica.

Ber. = Berichte:

Berl. Ber. = Monatsber. d. Berl. Akad. d. Wissensch.

Leipz. Ber. = Ber. üb. d. Verhdl. d. Sächs. Ges. d. W., phil.-hist. Cl.

Wien. Ber. = Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. W.

C. J. = Codex Justinianus.

C. Th. = Codex Theodosianus.

Ⓒ = Corpus inscriptionum Latinarum consilio acad. litter. Boruss. ed.

D. = Digesta.

- Dess. = Dessau, *Inscriptiones latinae selectae*; vol. I 1892, vol. II pars. I 1902, pars. II 1906.
- Grut. = Gruteri thesaurus inscr. ed. I. 1602, ed. II. 1707.
- Haenel, *Corpus legum ab imp. Rom. ante Iustin. latarum*. 1857.
- Haub. = Haubold, *antiquitatis Rom. monumenta legalia*, ed. Spangenberg. 1830.
- Hermes, *Zeitschr. f. klass. Philologie*, inde ab a. 1866
- Hu. = Huschke.
- J. = *Institutiones Justiniani*.
- Jahrb. = *Jahrbuch d. gem. deut. R.* ed. Bekker et Muther. 1857—1863.
- Kr. Z. = *Tübinger krit. Zeitschr. f. Rechtsw.* 1826—29.
- Mo. = Mommsen (*Ges. Schr. = Gesammelte Schriften*).
- Or. = Orellii inscript. Latin. collectio. 1828. Vol. III. ed. Henzen. 1856.
- Pap. Arch. = *Arch. f. Papyrskunde* ed. Wilcken et alii, inde ab a. 1900. *Singulae papyrorum editiones*.
- Amh. = Amherst II (edd. Grenfell et Hunt) 1899.
- Argent. = *Gr. Pap. der Kais. U. u. L. Bibl. zu Straßburg i. E.* (ed. Preisigke) 1906.
- B. (G.) U. = Berliner (Museum), *Griechische Urkunden* 1. 2. 3. 1891 squ.
- C. P. R. = *Corp. Pap. Reineri* I. ed. Wessely 1896.
- Fayûm = *Fayûm Towns* (edd. Grenfell et Hunt) 1900.
- Flor. = *Papiri Fiorentini* I. ed. Vitelli 1905/6.
- Lips. = *Griech. Urk. der Pap. Samml. zu Leipzig* (ed. Mitteis) 1906.
- Oxy = *Oxyrhynchos* I—V. (edd. Grenfell et Hunt) 1898 squ.
- Phil. = *Philologus, Zeitschr. f. d. klass. Altertum*, inde ab a. 1846.
- Rh. Iur. = *Rheinisches Museum f. Iurisprud.* 1827—1835.
- Rh. Ph. = *Rhein Mus. f. Philologie*, inde ab a. 1827.
- Ri. = Ritschl, *præcæ latinitatis monumenta epigraphica, ad archetypon repræsentata*. 1862. (tab. lithogr. ad \mathcal{L})
- Rud. R. G. = Rudorff, *röm. Rechtsgeschichte*. 1857.
- Spang. = Spangenberg, *iur. Rom. tabulae negotiorum sollemnium*. 1822.
- Wi. = Wilmanns, *exempla inscript. latin.*, 2 vol. 1873.
- ZGR. = *Zeitschr. f. geschichtl. Rechtsw.*, edd. Savigny alique. 1815—1848.
- ZRG. = *Z. f. Rechtsgeschichte*, edd. Rudorff, Bruns alique inde ab a. 1862.
- ZSSt. = *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, edd. Bruns alique inde ab a. 1880.
-

Numeri Corporis Inscr. Lat. cum nostris collati.

<u>1</u>	Fontes VII	<u>3</u>	Fontes	<u>5</u>	Fontes
196	36	781	89	5050	79
197	9	930	153,1	7749	164
198	10	933	154	7454	172,6
199	184	934	153,2	<u>5</u> <i>Suppl. It.</i>	
200	11	937	131	1273	108
201	39	940	130		
202	12	944	133	<u>6</u>	
203	41	948 IX	165,2	266	188
204	14	948 X	165,1	826	109
205	16	949 XI	165,3	930	56
206	18	949 XII	155	1016	85
207	25 ^a	950	171	1527	126
205	25 ^a	959	132	1585 ^{a b}	144
209	25 ^c	1933	107	1884	172,54
556	25 ^d	2107	172,26	2211	140,3
577	170	7000	35	2963	172,51
603	105	3 ² p. 924	177	3823	44
1215	141,10	p. 853	98	4410	172,29
1409	32. 33	6866	34	4416	174
1418	172,35	6998	120	5175	172,24
1464	141,9	7060	62	7788	172,32
p. 293—412 Tab. fast.		14191	93	8456	172,8
		15016	172,43	9404	172,45
<u>2</u>				8862	141,4
172	101	<u>4</u>		10219	172,11
1174	149	64	159,1	10229	117
1423	81	138	167,1	10230	127
1963	30	1136	167,2	10231	138
1964	30			10233	160
2633	173,2	<u>4</u> S. 1		10234	176
4125	186	3340	156	10235	172,46
4332	172,5	<u>5</u>		10239	139
5041	70			10240	140,4
5042	135	463,3	141,16	10241	136
S. 5181	112	700	141,9	10284	172,13
5368	83	952	172,17	10298	178
5439	28	2547	141,6	10562	172,51
6278	63	2548	141,5	10675	172,54
		2781	14,95	10848	172,14
<u>3</u>		3472	141,8	12133	172,48
411	84	3849	141,11		

£ 6	Fontes VII	£ 8	Fontes VII	£ 10	Fontes VII
12389	172,57	2557	179	8038	80
12905	140,5	6357	141,19	8259	76
13152	172,12	10570	86	£ 11	
13203	172,2	(= S. 14464)		136	172,27
13618	172,19	S. 17896	103	419	152
13823	172,47	£ 9		1147	145 ^a
14672	172,52			3003	141,15
10247	137	136	172,10	3743	141,7
19562	172,49	435	172,30	4766	104 ^b
20661	172,15	782	104 ^a		
20683	172,59	984	172,39	£ 12	
20278	140,2	1455	145 ^b	2426	110
20989	172,18	1729	172,56	2493—95	141,14
21096	172,1	2438	71 ^a	4333	106
22083	172,3	2827	185	6035	29
22915	172,33	3513	105		
26128	172,20	4321	141,2	£ 13	
26445	172,16	4786	141,13	1668	52
26488	172,23	5420	82	5708	118
26940	172,4	£ 10		£ 14	
27593	172,28	444	180	166	172,37
27627	172,21	787	141,1	367	182,2
27988	140,1	1285	141,12	431	182,1
28567	172,22	1401	54	850	172,38
29909	172,7	1781	170	1135	172,60
29913	172,25	1783	143	1153	172,31
29942	172,44	2015	172,36	1473	172,50
30837 ^b	109	2039	172,34	1636	172,53
31577	44	3334	187	1668	52
32323 }	{ 46	3678	141,18	1872	172,40
32324 }	{ 74	3698	75	2112	175
33747	166	3750	172,9	2934	121
33840	168	4480	141,10	3471	156
36467	172,41	4842	77	3584	37
£ 8		5056	147	£ 15	
65	173,1	5853	151	7171	159,2
270	61	6328	148		
(= S. 11451)		7457	122	£ Suppl. Jt.	
1641	150	7852	71	1,898	26

PARS PRIMA.

LEGES.

CAPUT I.

LEGES REGIAE.

Scriptores Romani omnia fere antiquissimi iuris vestigia, quae invenerunt, regum legibus tribuere consuerunt, non inquirentes utrum vere legibus an moribus aliove modo essent introducta; unde magna apud nos exorta est dissensio quaenam his narrationibus fides habenda sit. Quare, cum accuratius in rem inquirere in hoc libro non liceat, omnes composui locos, quibus de regum institutis legibusque agitur, omissa quaestione de vera earum natura. Praemisi generalia veterum testimonia tam de legibus ipsis, quam de iure Papiriano, quod antiquissimam legum regiarum collectionem Romani existimabant. Cf. Dirksen, Ueberbleibsel v. d. Gesetzen d. röm. Könige. 1823 (Versuche z. Kritik d. röm. Rechts VI. 234—58). Voigt, üb. d. leges regiae, 1876 (Leipz. Abh. 7,555=826). Rubino, röm. Verf. 399—430. Schwegler, röm. Gesch. 1, 23—28. Zumpt, röm. Criminalrecht 1, 15—41. Mommsen, röm. Staatsrecht 2³, 36—47. [VII Hirschfeld, Berl. Sitzungs-Ber. 1903, 2 sqq. 1] quae apud Pomp. 1,2,2,39 laudantur 'Manilii monumenta', eadem apud Cic. de rep. 2,14,26 verbis 'legibus his quas in monumentis habemus' significari demonstrat 2) 'ius Papirianum' Ciceroni notum non fuisse ex silentio loci ad fam. 9, 21 colligit.]

1. Pomponius enchirid. (D. 1,2,2,1.2): . . initio civitatis nostrae populus sine lege certa, sine iure certo primum agere instituit, omniaque manu a regibus gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modum civitate ipsum Romulum traditur populum in triginta partes divisisse, quas partes curias appellavit, — et ita leges quasdam et ipse curiatis ad populum tulit: tulerunt et sequentes reges. quae omnes conscriptae exstant in libro Sexti Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. is liber — appellatur ius civile Papirianum. 2. Tacitus (ann. 3,26): Nobis Romulus ut libitum imperitaverat, dein Numa

religionibus et divino iure populum devinxit, repertaque quaedam a Tullo et Anco, sed praecipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. 3. *Cicero* (*Tusc.* 4,1,1): cum a primo urbis ortu regiis institutis, partim etiam legibus auspicia, caerimoniae, comitia, provocationes, — tota res militaris divinitus esset constituta cet. 4. *Dionysius* (2,24,1):¹ ἐκεῖνος (ὁ Πρωμύλος) νόμους καλοῦς — ἀγράφους μὲν τοὺς πλείστους, ἔστι δ' οὗς καὶ ἐν γράμμασι κειμένους, καταστησάμενος κτλ. 5. *Dion.* (2,27,3):² τοῦτον τὸν νόμον (de filio vendendo) — οἱ βασιλεῖς ἐφύλαττον εἴτε γεγραμμένον εἴτε ἄγραφον, οὐ γὰρ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν κτλ. 6. *Dion.* (2,73,4—74):³ τὰ μὲν — περὶ τὸ θεῖον νομοθετηθέντα ὑπὸ τοῦ Νομᾶ, — τὰ μὲν ἐγγράφοις περιληφθέντα νόμοις, τὰ δ' ἔξω γραφῆς εἰς ἐπιτηδεύσεις ἀχθέντα καὶ συνασκήσεις χρονίους κτλ. 7. *Dion.* (3,36,4):⁴ χαλκαῖ — οὕτω στήλαι τότε ἦσαν, ἀλλ' ἐν δρυῖναις ἐχαράττοντο σάνισιν οἷ τε νόμοι καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί. 8. *Dion.* (2,73,2):⁵ νομοθετοῦσιν (οἱ ποντίφικες) ὅσα τῶν ἱερῶν ἄγραφα ὄντα καὶ ἀνέθιστα, κρίνοντες ἃ ἂν ἐπιτήδεια τυγχάνειν αὐτοῖς φανείη νόμων τε καὶ ἐθισμῶν. 9. *Livius* (6,1,2): (litterae) etiam si quae in commentariis pontificum aliisque publicis privatisque erant monumentis, incensa (a Gallis) urbe pleraeque interiire. — (6,1,10) (insequenti anno tribuni militum) foedera ac leges, erant autem eae XII tabulae et quaedam regiae leges, conquiri quae non comparerent iusserunt; alia ex eis edita etiam in vulgus, quae autem ad sacra pertinebant a pontificibus maxime, ut religione obstrictos haberent multitudinis animos, suppressa.

Ius Papirianum. 10. *Pompon. enchir.* (D. 1,2,2,2): omnes (leges regiae) conscriptae exstant in libro Sexti Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. is liber — appellatur ius civile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit, sed quod leges sine ordine

1) (ille leges egregias, maxima ex parte non scriptas, nonnullas vero etiam litteris consignatas proponens.) — 2) (hanc legem (de filio vendendo) reges tuebantur sive scriptam sive non scriptam, nil certi enim habeo dicere.) Cf. *Rom.* 10. — 3) (quae Numa de rebus divinis constituerat, — partim legibus scriptis comprehensa, partem sine scriptis in consuetudinem et usum longaevis conversa.) — 4) (ahenae columnae nondum in usu tunc erant, sed in roboreis tabulis incidebantur et leges et de sacris praecepta.) — 5) (leges dant si quid sacrorum nec scriptis nec moribus comprehensum est, diiudicantes, quanam leges et consuetudines idoneae habendae sint.)

latas in unum composuit. 11. *Pomp. ench. D. (1,2,2,36)*: Fuit — in primis peritus Publius Papirius, qui leges regias in unum contulit. 12. *Dion. (3,36,4)*:¹ (Ὁ Μάρκιος) συγκαλέσας τοὺς ἱεροφάντας καὶ τὰς περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφάς, ὥς Πομπήλιος συνεστήσατο, παρ' αὐτῶν λαβὼν ἀνέγραψεν εἰς δέλτους καὶ προὔθηκεν ἐν ἀγορᾷ, — ὥς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ. — μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναγραφὴν δημοσίαν αὐθις ἤχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαίου Παπυρίου τὴν ἀπάντων τῶν ἱερῶν² ἡγεμονίαν ἔχοντος. 13. *Paulus ad l. Iul. et Pap. (D. 50,16,144)*: Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, paelicem nunc volgo vocari cet. 14. *Macrob. (sat. 3,11.5)*: In Papiriano — iure evidenter relatum est, arae vicem praestare posse mensam dicatam. 15. *Servius (in Verg. Aen. 12,836)*: quod ait (Vergilius) 'morem ritusque sacrorum adiciam', ipso titulo legis Papiriae usus est, quam sciebat de ritu sacrorum publicatam.

I. ROMULUS.

a) *Ius publicum.*

1. *Dion. (2,9,1)*:³ Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπειδὴ διέκρινε τοὺς κρείττους ἀπὸ τῶν ἡττόνων, ἐνομοθέτει μετὰ τοῦτο καὶ διέταττεν, ἃ χρὴ πράττειν ἑκατέρους. τοὺς μὲν εὐπατρίδας ἱεῖσθαι τε καὶ ἄρχειν καὶ δικάζειν, — τοὺς δὲ δημοτικούς — γεωργεῖν — καὶ κτηνοτροφεῖν καὶ τὰς χρηματοποιούς ἐργάζεσθαι τέχνας, — παρακαταθήκας δὲ ἔδωκε τοῖς πατρικίοις τοὺς δημοτικούς ἐπτρέψας ἐκάστῳ, — ὃν αὐτὸς ἐβούλετο νέμειν προστάτην, — πατρωνεῖαν ὀνομάσας τὴν — προστασίαν.

1) (Marcus convocatis pontificibus sacrorum commentarios, quos Pompius composuerat, ab ipsis acceptos tabulis inscripsit easque in foro proposuit, quae vetustate tandem absumptae sunt; — post exactos vero reges iterum publice in litteras relatae sunt per Gaium Papirium pontificem maximum.) Cf. *Liv. 1,32,2*: Ancus — sacra publica ut ab Numa instituta erant, ex commentariis regis pontificem in album relata proponere in publico iubet. *Dion. 5,1,4*: πρῶτος ἱερῶν βασιλεὺς (rex sacrorum) Μάνιος Παπίριος. — 2) ἱερεῖω *Sylburg.* — 3) (Romulus postquam potiores ab inferioribus secrevit, mox leges tulit et, quid utrisque faciendum esset disposuit: patricii sacerdotis et magistratibus fungerentur et iudicarent, plebei vero agros colerent et pecus alerent et mercennarias artes exercebant. In fiduciam vero patriciis tradidit plebeios, permittens unicuique quem ipse sibi vellet eligere patronum, patronatum appellans hoc patrocinium.) Cf. *Cic. de rep. 2,9,16*: Romulus — habuit plebem in clientelas principum descriptam.

2. *Dion.* (2,10,1):¹ Ἦν δὲ τὰ ὑπ' ἐκείνου τότε ὀρισθέντα — ἔθῃ περὶ τὰς πατρωνείας τοιαύδε· τοὺς μὲν πατρικίους ἔδει τοῖς ἑαυτῶν πελάταις ἐξηγεῖσθαι τὰ δίκαια, — δίκας τε ὑπὲρ τῶν πελατῶν ἀδικουμένων λαγχάνειν — καὶ τοῖς ἐγκαλοῦσιν ὑπέχειν — τοὺς δὲ πελάτας ἔδει τοῖς ἑαυτῶν προστάταις θυγατέρας τε συνεκδίδοσθαι γαμουμένας, εἰ σπανίζοιεν οἱ πατέρες χρημάτων, καὶ λύτρα καταβάλλειν πολεμίοις, εἴ τις αὐτῶν ἢ παίδων αἰχμάλωτος γένοιτο· δίκας τε ἀλόντων ἰδίας ἢ ζημίας ὀφλόντων δημοσίας ἀργυρικὸν ἐχούσας τίμημα ἐκ τῶν ἰδίων λύεσθαι χρημάτων — κοινῇ δ' ἀμφοτέροις οὔτε ὅσιον οὔτε θέμις ἦν κατηγορεῖν ἀλλήλων ἐπὶ δίκαις ἢ καταμαρτυρεῖν ἢ ψῆφον ἐναντίαν ἐπιφέρειν —. εἰ δέ τις ἐξελεγχθεῖη τούτων τι διαπραττόμενος, ἐνοχος ἦν τῷ νόμῳ τῆς προδοσίας, ὃν ἐκύρωσεν ὁ Ῥωμύλος, τὸν δὲ ἀλόντα τῷ βουλομένῳ κτείνειν ὅσιον ἦν ὡς θῦμα τοῦ καταχθονίου Διός.²

3. *Dion.* (2,12,1—14):³ Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπειδὴ ταῦτα διεκρίσθησε, βουλευτὰς εὐθύς ἔγνω καταστήσασθαι, μεθ' ὧν πράττειν τὰ κοινὰ ἐμελλεν, ἐκ τῶν πατρικίων ἄνδρας ἑκατὸν ἐπιλεξάμενος. —

1) (Constitutum tunc est ab illo ius patronatus tale: patricios oportebat clientibus suis ius interpretari, lites pro eis, si iniuria afficerentur, intendere, agentibus adesse; clientes vero oportebat patronos suos iuvare in collocandis filiabus, si parentes opibus carerent, ab hostibus redimere eos si ipsi aut liberi capti essent, et tam iudiciorum privatorum aestimationes quam publicas multas, si condemnati essent, pro eis solvere. Communiter autem utrisque ius fasque non erat invicem se accusare, testimonium adversum alterum dicere vel suffragium contra eum ferre. Quod si quis eiusmodi alicuius facinoris convictus esset, proditionis lege, quam Romulus sanxerat, obnoxius fuit, condemnatumque interficere, ut Diti sacrum, cuilibet licebat.) Cf. *Plut. Rom.* 13. — 2) *Vetus est disceptatio, utrum τῷ νόμῳ τῆς προδοσίας generalis de proditione lex sit intellegenda, qua patronus quoque obnoxius fieri potuerit, an specialis de patroni adversus clientem fraude. Illud post alios defendit Dieck (Versuche p. 15), alterum rectius Köstlin (perduellio, p. 21—7). Eandem esse legem, quam XII tabulae 8,21 exhibent, repetitam scilicet e Romuli legibus, veri simile est. Cf. Dirksen, leg. reg. 286. Mo., Forschungen 1,384 n. 52. — 3) (Romulus cum haec constituisset, consultores instituere decrevit, quibuscum res publicas administraret, e patriciis C viros eligens. His constitutis distribuit potestates, quas unumquemque habere volebat. Ac regi quidem haecce attribuit iura: primum ut sacrorum et sacrificiorum haberet principatum, tum ut legum morumque patriorum esset custos, de gravioribus delictis ipse cognosceret, leviora senatoribus committeret, senatum cogeret et populum convocaret et in bello summum haberet imperium. Consilio senatus hanc potestatem dedit, ut deliberaret et suffragium ferret de qualibet re, quam*

καταστησάμενος δὴ ταῦτα διέκρινε τὰς — ἐξουσίας, ἃς ἐκάστους ἐβούλετο ἔχειν.

Βασιλεῖ μὲν οὖν ἐξήρητο τάδε τὰ γέρα· πρῶτον μὲν ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν, — ἔπειτα νόμων τε καὶ πατρίων ἐθισμῶν φυλακὴν ποιεῖσθαι, — τῶν τε ἀδικημάτων τὰ μέγιστα μὲν αὐτὸν δικάζειν, τὰ δ' ἐλάττωνα τοῖς βουλευταῖς ἐπιτρέπειν, — βουλὴν τε συνάγειν καὶ δῆμον συγκαλεῖν, καὶ — ἡγεμονίαν ἔχειν αὐτοκράτορα ἐν πολέμῳ.

Τῷ δὲ συνεδρίῳ τῆς βουλῆς — δυνασθεῖαν ἀνέθηκε τοιάνδε· περὶ παντός ὅτου ἂν εἰσηγῇται βασιλεὺς διαγιγνώσκειν τε καὶ ψῆφον ἐπιφέρειν —.

Τῷ δὲ δημοτικῷ πλήθει τρία ταῦτα ἐπέτρεψεν· ἀρχαιρεσιάζειν τε καὶ νόμους ἐπικυροῦν καὶ περὶ πολέμου διαγιγνώσκειν ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐφῇ —. ἔφερε δὲ τὴν ψῆφον οὐχ ἅμα πᾶς ὁ δῆμος, ἀλλὰ κατὰ τὰς φράτρας συγκαλούμενος.

4. *Dion.* (2,21.1,—22):¹ πολλοῖς σώμασιν ἀπέδωκε θεραπεύειν τὸ δαιμόνιον. — ἐξ ἐκάστης φράτρας ἐνομοθέτησεν ἀποδείκνυσθαι δύο τοὺς ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότας, — τούτους δὲ οὐκ εἰς ὠρισμένον τινὰ χρόνον τὰς τιμὰς ἔταξεν ἔχειν, ἀλλὰ διὰ παντός τοῦ βίου, στρατειῶν μὲν ἀπολελυμένους διὰ τὴν ἡλικίαν, τῶν δὲ κατὰ τὴν πόλιν ὀχληρῶν διὰ τὸν νόμον. — ἅπαντας δὲ τοὺς ἱερεῖς — ἐνομοθέτησεν ἀποδείκνυσθαι μὲν ὑπὸ τῶν φρατρῶν, ἐπικυροῦσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων τὰ θεῖα διὰ μαντικῆς.

5. *Macrobius* (*sat.* 1,12,38; *similiter Solin.* 1,35.36): Haec fuit a Romulo annua ordinata dimensio, qui — annum X mensium, dierum vero CCCIII habendum esse constituit mensesque ita disposuit, ut quattuor ex his XXXI, sex vero XXX haberent dies.²

rex ad eum rettulisset. Populo vero haec tria concessit, magistratus creare et leges sancire et de bello decernere, quando rex rogationem ad eum tulisset. Suffragia autem ferebat non simul totus populus, sed curiatim convocatus.)

1) (Multis personis sacra administranda adsignavit; legem posuit, ut ex singulis curiis bini crearentur, L annis maiores, quos non ad certum aliquod tempus honores istos habere constituit, sed quamdiu viverent, immunes a militia propter aetatem, ab urbanis vero muneribus per legem. Omnes sacerdotes a curiis constituit creari, ab interpretibus vero rerum divinarum per auspicia confirmari.) — 2) *Cf. Marc.* 1,12,5: primum anni mensem genitori suo Marti dicavit, quem mensem anni primum fuisse vel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est et deinceps pro numero nominabantur.

6. *Macrobius (sat. 1,13,20)*: Quando — primum intercalatum sit, varie refertur, et Macer quidem Licinius eius rei originem Romulo adsignat.¹

b) Familia.

7. *Dion. (2,25,1)*:² Ὁ δὲ Ῥωμύλος — ἓνα — νόμον — καταστήσάμενος εἰς σωφροσύνην — ἤγαγε τὰς γυναῖκας. ἦν δὲ τοιόσδε ὁ νόμος· γυναῖκα γαμετὴν τὴν κατὰ γάμους³ ἱεροῦς συνελθοῦσαν ἀνδρὶ κοινωνὸν ἀπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν.

8. *Dion. (2,25,6)*:⁴ Ταῦτα — οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐδίκάζον· ἐν οἷς ἦν φθορὰ σώματος, καὶ — εἴ τις οἶνον εὐρεθείη πιοῦσα γυνή, ἀμφοτέρω γὰρ ταῦτα θανάτῳ ζήμιοῦν συνεχώρησεν ὁ Ῥωμύλος.

9. *Plutarchus (Rom. 22)*:⁵ Ἐθῆκε δὲ καὶ νόμους τινὰς (ὁ Ῥωμύλος), ὧν σφοδρὸς μὲν ἐστὶν ὁ γυναικὶ μὴ διδοὺς ἀπολείπειν ἄνδρα, γυναῖκα δὲ διδοὺς ἐκβάλλειν ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων ἢ κλειδῶν ὑποβολῇ καὶ μοιχευθεῖσαν· εἰ δ' ἄλλως τις ἀποτέμψαιτο, τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ μὲν τῆς γυναικὸς εἶναι, τὸ δὲ τῆς Δημητρος ἱερὸν κελεύων· τὸν δ' ἀποδομένον γυναῖκα θύεσθαι χθονίοις θεοῖς.

1) *Macr. addit*: Antias — Numam Pompilium sacrorum causa id invenisse contendit. Iunius Servium Tullium regem primum intercalasse commemorat. — Tuditanus refert — decemviros, qui X tabulis II addiderunt, de intercalando populum rogasse (*cf. XII. 11,2*); Cassius eosdem scribit auctores. Fulvius autem id egisse M. Acilium consulem dicit ab u. c. anno 562, — sed hoc arguit Varro scribendo, antiquissimam legem fuisse incisam in columna aerea a L. Pinario et Furio cos. (282), cui mentio intercalaris adscribitur. *Cf. Voigt, ius civ. u. gent. 187 n. 175. Mo., Chronol. 11,31,40. Huschke, röm. Stud. 1,55—58.* — 2) (Romulus una lege lata ad modestiam adduxit mulieres. Quae lex haec erat: uxorem iustam, quae nuptiis sacratis (confarreatione) in manum mariti convenisset, communionem cum eo habere omnium bonorum et sacrorum.) — 3) *Ita Sintenis pro νόμους.* — 4) (De his cognoscebant cognati cum marito: de adulteriis et si qua vinum bibisse argueretur; hoc utrumque enim morte punire Romulus concessit.) *Cf. Fest. (L. 197) Osculum*: Significatur etiam osculo savium, — quod inter cognatos propinquosque institutum ab antiquis est, maximeque feminas. — 5) (Constituit quoque leges quasdam, quarum illa dura est, quae uxori non permittit divertere a marito, at marito permittit uxorem repudiare propter veneficium circa prolem vel subiectionem clavium vel adulterium commissum, si vero aliter quis a se dimitteret uxorem, bonorum eius partem uxoris fieri, partem Cereri sacram esse iussit; qui autem venderet uxorem, diis inferis immolari.) *cf. Schlesinger, ZRG. 8,58.*

10. *Dion.* (2,26,4,27):¹ (Ὁ Ῥωμύλος) ἅπασαν — ἔδωκεν ἐξουσίαν πατρὶ καθ' υἱοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὸν τοῦ βίου χρόνον ἂν τε εἶργειν, ἂν τε μαστιγοῦν, ἂν τε δέσμιον ἐπὶ τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων κατέχειν, ἂν τε ἀποκτινύναι² προαιρῇται. — ἀλλὰ καὶ πωλεῖν ἐφῆκε τὸν υἱὸν τῷ πατρί, — καὶ τοῦτο συνεχώρησε τῷ πατρί, μέχρι τρίτης πράσεως ἀφ' υἱοῦ χρηματίσασθαι. — μετὰ δὲ τὴν τρίτην πράσιν ἀπήλλακτο τοῦ πατρός.³

11. *Dion.* (2,15,2):⁴ Εἰς ἀνάγκην κατέστησε (ὁ Ῥωμύλος) τοὺς οἰκήτορας — ἅπασαν ἄρρενα γενεὰν ἐκτρέφειν, καὶ θυγατέρων τὰς πρωτογόνους, ἀποκτινύναι δὲ μηδὲν τῶν γεννωμένων νεώτερον τριετοῦς, πλὴν εἴ τι γένοιτο παιδίον ἀνάπηρον ἢ τέρας εὐθύς ἀπὸ γονῆς. ταῦτα δ' οὐκ ἐκώλυσεν ἐκτιθέναι τοὺς γεинаμένους, ἐπιδείξαντας πρότερον πέντε ἀνδράσι τοῖς ἑγγιστα οἰκοῦσιν, ἂν κἀκείνοις συνδοκῇ. κατὰ δὲ τῶν μὴ πειθομένων τῷ νόμῳ ζημίας ὥρισεν ἄλλας τε καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν τὴν ἡμίσειαν εἶναι δημοσίαν.

12. *Plutarchus* (*Rom.* 22):⁵ Ἴδιον — τὸ μηδεμίαν δίκην κατὰ πατροκτόνων ὀρίσαντα (τὸν Ῥωμύλον) πᾶσαν ἀνδροφονίαν πατροκτονίαν προσειπεῖν.

13. *SI NURUS, SACRA DIVIS PARENTUM ESTOD.*⁶

1) (Romulus omnem potestatem in filium patri concessit, idque toto vitae tempore, sive eum carcere includere, sive verberare, sive vinctum ad opera rustica detinere, sive occidere vellet. Etiam vendere filium permisit patri; quin etiam hoc concessit patri, ut usque ad tertiam venditionem per filium acquireret: post tertiam vero venditionem liberabatur filius a patre.) — 2) *Cf. Papin. in Coll.* 4,8: Cum patri lex regia dederit in filium vitae necisque potestatem. — 3) *Cf. XII.4,2.* — 4) (Necessitatem imposuit Romulus civibus, omnem virilem prolem educare et filias primogenitas, necare vero nullum fetum triennio minorem, nisi natum mutilum aut monstrum statim post partum: hos a parentibus exponi non prohibuit dummodo eos prius ostenderent quinque vicinis proximis, iique id comprobassent; in eos vero, qui legibus istis non obtemperarent, poenas statuit cum alias tum etiam hanc, bona eorum pro parte dimidia publicari.) *Cf. XII.4,1.* — 5) (Singulare est, quod (Romulus), cum nullam in parricidas statuerit poenam, omne homicidium appellavit parricidium.) *Cf. Leg. Numae* 12. — 6) *Fest.* (230): Plorare flere (inclamare *ins. cod., delet Mue.*) nunc significat et cum praepositione inplorare, id est [id est *del.*] invocare; at (*sic cod.*) apud antiquos plane inclamare. in regis Romuli et Tatii legibus si nurus sacra divis parentum estod in Servi Tulli haec est si parentem puer verberit ast olle plor assit paren . . . puer divis parentum sacer esto id est clamavit dix . . . [*Sic codex teste Huelseno corruptis verbis membrisque traiectis; scribendum fortasse: in regis Romuli et Tatii legibus haec est: 'si parentem puer verberit, ast olle plorassit pa-*

II. NUMA POMPILIUS.

1. *Livius* (1,19,1): (Numa) — urbem novam, conditam vi et armis, iure — legibusque ac moribus de integro condere parat. 2. *Cic. (de rep. 2,14,26)*: animos propositis legibus his, quas in monumentis habemus, — religionum caerimoniis mitigavit — omnesque partes religionis statuit sanctissime. 3. *Cic. (de rep. 5,2,3)*: (Numa) legum etiam scriptor fuit,¹ quas scitis extare.

a) Ius sacrum.

1. VINO ROGUM NE RESPARGITO.²

2. PAELEX ARAM IUNONIS NE TANGITO; SI TANGIT, IUNONI CRINIBUS DEMISSIS AGNUM FEMINAM CAEDITO.³

3. SI HOMINEM FULMEN (?) OCCISIT, NE SUPRA GENUA TOLLITO. HOMO SI FULMINE OCCISUS EST, EI IUSTA NULLA FIERI OPORTET.⁴

4. CUIUS AUSPICIO CLASSE PROCINCTA OPIMA SPOLIA CAPIUNTUR, IOVI FERETRIO BOVEM CAEDITO; QUI CEPIT, AERIS CCC DARIER OPORTET.⁵ SECUNDA SPOLIA, IN MARTIS ARAM IN CAMPO SOLITAURILIA, UTRA VOLUERIT, CAEDITO; [QUI CEPIT, AERIS CC DATO.] TERTIA SPOLIA, IANUI QUIRINO AGNUM MAREM CAEDITO; C QUI CEPERIT EX AERE DATO. CUIUS AUSPICIO CAPTA, DIS PLACULUM DATO.⁶

rens, puer divis parentum sacer estod.' id est clamavit. adicitur: 'si nurus, sacra divis parentum estod' in Servi Tulli. *Divi parentum sunt dii manes*; cf. *Q 1 n. 1241 = 10 n. 4255*: deis inferum parentum sacrum ni violato. TH. M.]

1) *Ita Halm pro fuisset.* — 2) *Plin. n. h. 14,12,88*: Numae regis post eum [sic scripsi, cum praecedat Romuli mentio; posthumi vel postume libri TH. M.] lex est: 'vino cet.' — 3) *Fest. (P. 222)* Paelices —. Antiqui proprie eam paelicem nominabant, quae uxorem habenti nubebat. cui generi mulierum etiam poena constituta est a Numa Pompilio hac lege: 'paelix cet.' Item *Gellius 4,3,3 ubi est tangit, apud Festum tanget.* — 4) *Fest. (F. 178)* Occisum a necato distingui (scr. distinguunt) quidam, quod alterum a caedendo atque ictu fieri dicunt, alterum sine ictu. Itaque in Numae Pompilii regis legibus scriptum esse: 'si hominem fulminibus (fulmen Iovis Scaliger) occisit — tollito' et alibi: 'homo cet.' — 5) iovi feretrio darier oporteat et bovem caedito qui cepit aeris CC traditur. — 6) *Fest. opima*: M. Varro ait, — esse etiam Pompili regis legem — talem: 'cuius cet.' — *Locum corruptissimum ad emendationem Muellieri potissimum dedi* (cf. *Hertzberg, Phil. 1,331—9*). Verba utra voluerit cum Scaligero interpretanda sunt vel maiora vel lactentia. Cf. *Plut. Marc. 8*: φασίν, ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Νομᾶν Πομπιλίου καὶ πρώτων ὀπιμίων καὶ δευτέρων καὶ τρίτων μνημονεύειν, τὰ μὲν πρώτα ληφθέντα τῷ Φερετρίῳ Διὶ κελεύοντα καθιερῶν, τὰ δεύτερα δὲ τῷ Ἀρεῖ, τὰ δὲ τρίτα τῷ Κυρίῳ· καὶ λαμβάνειν γέρας, ἀσάρα τριακόσια

5. *Cassius Hemina apud Plinium* (*nat. hist.* 32,2,20): Numa constituit, ut pisces, qui squamosi non essent, ni polluerent.¹

6. *Plinius* (*nat. hist.* 14,12,88): ex imputata vite libari vina diis nefas statuit (Numa).²

7. *Lydus* (*de mens.* 1,31):³ "Ὅτι ἐπὶ τοῦ Νομᾶ καὶ πρὸ τοῦ-
του οἱ πάλαι ἱερεῖς χαλκαῖς ψάλισιν, ἀλλ' οὐ σιδηραῖς ἀπεκείροντο."⁴

8. *Dion.* (2,63,4—74):⁵ Περιλαβὼν — ἅπασαν τὴν περὶ τὰ
θεῖα νομοθεσίαν γραφαῖς διεῖπεν εἰς ὅκτὼ μοίρας, ὅσαι τῶν ἱερῶν
ἦσαν αἱ συμμορίαι. (κουρίωνες, φλάμινες, ἡγεμόνες τῶν κελερίων,
αὐγόρες, ἐστιάδες, σάλιοι, φητιάλεις, ποντίφικες.)

9. *Plutarchus* (Numa, 10):⁶ Τιμᾶς δὲ μεγάλας ἀπέδωκεν
αὐταῖς (*Vestalibus*), ὧν ἔστι καὶ τὸ διακθῆσθαι ζῶντος ἐξεῖναι πα-
τρὸς καὶ τᾶλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας ὥσπερ αἱ
τρίπαιδες.

b) Familia.

10. *Dion.* (2,27):⁷ ἐκ τῶν Νομᾶ — νόμων, ἐν οἷς καὶ οὗ-
τος γέγραπται· ἐὰν πατὴρ υἱῷ συγχωρήσῃ γυναῖκα ἀγαγέσθαι,
κοινωνὸν ἐσομένην ἱερῶν τε καὶ χρημάτων κατὰ τοὺς νόμους, μη-
κέτι τὴν ἐξουσίαν εἶναι τῷ πατρὶ πωλεῖν τὸν υἱόν.

11. *Plut.* (Numa 12):⁸ ('Ὁ Νομᾶς) τὰ πένθη καθ' ἡλικίας
καὶ χρόνους ἔταξεν, οἷον παῖδα μὴ πενθεῖν νεώτερον τριετοῦς,

τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον διακόσια, τὸν δὲ τρίτον ἑκατόν. *Serv. in Verg. Aen.*
6,860: prima — Iovi suspendi, — secunda Marti, — tertia Quirino.

1) *Cf. Fest.* (253) Pollucere merces liceat, sunt far, polenta
— pisces, quibus est squama, praeter scarum (squatum cod.). — 2) *Cf.*
Plut. Numa 14: μὴ σπένδειν θεοῖς ἐξ ἀμπελων ἀτμήτων μηδὲ θύειν ἄτερ ἀλφίτων
(sine farre). — 3) (Id quoque a Numa institutum est, ut sacerdotes ahenis for-
ficibus, non ferreis tonderentur.) — 4) *sic secundum Wuenschium*. — 5) (Om-
nem de rebus divinis legislationem scriptis complexus in octo divisit par-
tes, quot erant sacerdotum collegia.) *Cf. Liv.* 1,20,6: Pontificem — legit
(Numa), eique sacra omnia exscripta exsignataque adtribuit, quibus hostiis,
quibus diebus, ad quae templa sacra fierent — Cetera quoque omnia
publica privataque sacra pontificis scitis subiecit, — ne quid divini iuris
— turbaretur. — 6) (Magnos Vestalibus dedit honores, inter quos testan-
di vivo patre ius, et reliqua sine tutore agendi, ut viverent ad exemplum
earum, quae habent ius trium liberorum.) *Cf. XII.* 5,1. — 7) (e legibus
Numae, in quibus etiam haec est scripta: si pater filio permiserit uxorem
ducere, quae iure particeps sit et sacrorum et bonorum, patri non amplius
ius esse filium vendendi.) *Cf. Plut. Numa 17.* — 8) (Numa officium
lugendi secundum aetates et tempora constituit, ut puerum trimo minorem

μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μῆνας ὧν ἐβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δέκα, καὶ περαιτέρω μηδεμίαν ἡλικίαν· ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον, ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες· ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα βοῦν ἐγκύμονα κατέθυσεν ἐκείνου νομοθετήσαντος.

c) *Ius publicum.*

12. *Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, paricidas esto.*¹

13. *Servius (in Vergilii ecl. 4,43):* In Numae legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi agnatis eius in contione² offerret arietem.³

14. *Marcellus l. 28 digestorum (D. 11,8,2):* Negat lex regia, mulierem, quae praegnas mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur; qui contra fecerit, spem animantis cum gravida peremisse videtur:

15. *Fest. (P. 6):* Aliuta antiqui dicebant pro aliter —; hinc est illud in legibus Numae Pompili: SI QUISQUAM ALIUTA FAXIT, IPSOS IOVI SACER ESTO.

16. *Dion. (2,74):*⁴ ἡ περὶ τοὺς ὀρισμοὺς τῶν κτήσεων νομοθεσία· κελεύσας — ἐκάστῳ περιγράψαι τὴν ἑαυτοῦ κτῆσιν καὶ

ne quis lugeat, maiorem ne plures menses, quam annos vixerit, usque ad decem: nec quemquam cuiusvis aetatis ultra; sed longissimi luctus tempus esse decem mensium. Per quod spatium uxoribus quoque defunctorum a secundis nuptiis abstinendum est; et si qua prius nupserit, bovem fetam immolare debebat ex illius lege.) *Cf. Vat. fr. 321:* Lugendi autem sunt parentes anno, liberi maiores X annorum aequae anno (X mensium), — minores — tot mensibus — quot annorum decesserint usque ad trimatum: minor trimo non lugetur sed sublugetur, minor anniculo neque lugetur neque sublugetur.

1) *Fest. (P. 221)* Parricidii] quaestores appellabantur, qui solebant creari causa rerum capitalium quaerendarum. Nam parricida non utique is, qui parentem occidisset, dicebatur, sed qualemcumque hominem indemnatum. Ita fuisse indicat lex Numae Pompili regis his composita verbis: 'si qui cet.' — *Cf. Leg. Rom. 12.* — 2) Ita emendavit *Huschke* pro et natis eius in cautione. — 3) *Cf. Serv. in Verg. georg. 3,387:* apud maiores homicidii poenam noxius arietis damno luebat, quod in regum legibus legitur. — 4) (de terminis agrorum legislatio: iubens unumquemque terminare agrum suum et lapides in finibus ponere, eos Iovi Termino sacrauit: si quis vero terminos sustulisset vel transtulisset, deo sacrum esse qui fecisset, sanxit.)

σπῆσαι λίθους ἐπὶ τοῖς ὄροις, ἱερούς ἀπέδειξεν ὀρίου Διὸς τοὺς λίθους. — εἰ δέ τις ἀφανίσσειεν ἢ μεταθείη τοὺς ὄρους, ἱερὸν ἐνομοθέτησεν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν τούτων τι διαπραξάμενον.¹

17. *Plutarchus* (*Numa* 17):² Τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ πολιτευμάτων ἢ κατὰ τέχνας διανομὴ τοῦ πλήθους μάλιστα θαυμάζεται. — Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς τέχνας αὐλητῶν, χρυσοχῶν, τεκτόνων, βαφέων, σκυτοτόμων, σκυτοδεψῶν, χαλκῶν, κεραμέων. τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταῦτ' συναγαγὼν ἐν αὐτῶν ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα· κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ θεῶν τιμὰς ἀποδοὺς ἐκάστῳ γένει προπούσας κτλ.

18. *Macrobius* (*sat.* 1,13): Numa (anno Romuli)³ L dies addidit, ut in CCCLIII dies, quibus XII lunae cursus confici credidit, annus extenderetur; atque his L a se additis adiecit alios VI, retractos illis VI mensibus qui XXX habebant dies, — factosque LVI dies in duos novos menses pari ratione divisit: ac — priorem Ianuarium nuncupavit primumque anni esse voluit, — secundum dicavit Februo deo. — Paulo post Numa in honorem imparis numeri⁴ — unum adiecit diem, quem Ianuario dedit —. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, November, December, XXVIII censebantur diebus; — Martius vero, Maius, Quinctilis et October dies XXX singulos possidebant, Februarius XXVIII retinuit dies.⁵

19. *Livius* (1,19,7): (Numa) nefastos dies fastosque fecit, quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat.

III. TULLUS HOSTILIUS

1. *Cicero* (*de rep.* 2,17,31): (Tullus) constituit — ius, quo bella

1) *Fest.* (P. 368) Termina sacra faciebant quod in eius tutela fines agrorum esse putabant. Denique Numa Pompilius statuit, eum qui terminum exarasset et ipsum et boves sacros esse. — 2) (De ceteris eius institutis maximam admirationem habet plebis per artificia distributio; haec vero fuit: tibicinum, aurificum, fabrorum tignuariorum, tinctorum, sutorum, fullonum, fabrorum aerariorum, figulorum; reliquas artes in unum coegit unumque ex iis omnibus fecit corpus; consortia et concilia et sacra cuique generi tribuens convenientia. — 3) *Cf. Leg. Rom.* 5. — 4) Impar numerus magis faustus habebatur. *Cens. d. d. nat.* 20,4. — 5) *Cens. d. d. nat.* 20,4: Postea sive a Numa, ut ait Fulvius, sive, ut Iunius, a Tarquinio 12 facti sunt menses et dies 355. *Liv.* 1,19,6: (Numa) ad cursus lunae in XII menses describit annum — intercalariis mensibus interponendis. — *Ovid. fast.* 1,43: At Numa — mensibus antiquis praeposuit duos. *Plut. Numa* 18,19; *qu. Rom.* 19. *Cf. Mo., Chron.* 18—47. *Hu., röm. Stud.* 1,27—55.

indicerentur, quod — sanxit fetiali religione, ut omne bellum, quod denuntiatum indictumque non esset, id iniustum esse atque impium iudicaretur.

2. *Livius* (1,26,5.6): Rex (Tullus) — ‘Duumviro’, inquit, ‘qui Horatio perduellionem iudicent, secundum legem facio’. Lex horrendi carminis erat: ‘Duumviri perduellionem iudicent: si a duumviris provocarit, provocatione certato: si vincent, caput obnubito, infelici arbori recte suspendito,¹ verberato vel intra pomerium vel extra pomerium’.²

3. *Dion.* (3,22,10):³ ἔστι δὲ καὶ νόμος — δι’ ἐκεῖνο (τῶν Ὀρατίων) κυρωθεὶς τὸ πάθος, ᾧ καὶ εἰς ἐμὲ χρωῖνται, — κελεύων, οἷς ἂν γένωνται τριδύμοι παῖδες, ἐκ τοῦ δημοσίου τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρι ἡβῆς.

4. *Dion.* (3,30,7):⁴ τοῖς — ἐταίροις αὐτοῦ (τοῦ Μεττίου) καὶ συνειδόσι τὴν προδοσίαν αὐτοῦ⁵ δικαστήρια ὁ βασιλεὺς (Τύλλος) καθίσας τοὺς ἀλόντας ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸν τῶν λειποτακτῶν τε καὶ προδοτῶν νόμον ἀπέκτεινεν.

5. *Tacitus* (ann. 12,8): Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli regis piaculaque (*propter incestum fratris et sororis*) — per pontifices danda.

III. ANCUS MARCIUS.

1. *Livius* (1,32,5): Ut tamen, quoniam Numa in pace religiones instituisset, a se bellicae caerimoniae proderentur, nec gererentur solum sed etiam indicerentur bella aliquo ritu, ius ab antiqua gente Aequiculis, quod nunc fetiales habent, descripsit, quo res repetuntur.⁶

1) Verba caput — suspendito Cicero (*p. Rab.* 4,13) legi Tarquinii Superbi attribueri videtur. — 2) Cf. *Fest.* (297) Sororium tigillum —: — Horati et Curiati (curati *cod.*) cum dimicassent, — Horatius interfecit eam (*scil.* sororem). Et quamquam a patre absolutus sceleris (*sceleri cod.*) erat, accusatus tamen parricidi apud duumviros damnatusque provocavit ad populum, cuius iudicio victor duo tigilla tertio superiecto, — velut sub iugum missus, subit, — liberatus omni noxia sceleris est *cet.* Cf. *Liv.* 1,26,13: piacularibus sacrificiis factis, quae deinde genti Horatiae tradita sunt. *Cic. rep.* 2,31,54. — 3) (Lex lata est propter illum casum, iubens, si cui trigemini nascerentur filii, ei de publico alimenta ad pubertatem usque suppeditari.) — 4) (sociis et prodicionis consciis iudicia rex constituit et convictos secundum legem de desertoribus et proditoribus interfecit.) — 5) αὐτοῦ *del.* Kiesling, Cobet, Jacoby. — 6) Cf. *leg. Tull. Host.* 1.

V. TARQUINIUS PRISCUS.

1. *Cicero* (*de rep.* 2,20,35): Tarquinius, — ut de suo imperio legem tulit, principio duplicavit — pristinum patrum numerum, et antiquos patres 'maiorum gentium' appellavit, quos priores sententiam rogabat, a se adscitos 'minorum'.¹

2. *Dion.* (3,611,62):² οἱ πρέσβεις (τῶν Τυρρήνων) — παρῆσαν — φέροντες — τὰ σύμβολα τῆς ἡγεμονίας, οἷς ἐκίσχουν αὐτοὶ τοὺς σφετέρους βασιλεῖς, κομίζοντες στέφανόν τε χρύσειον καὶ θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον ἀέτῶν ἔχον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, χιτῶνά τε πορφυροῦν χρυσόσημον καὶ περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον. — Ταύταις ταῖς τιμαῖς ὁ Ταρκύνιος οὐκ εὐθὺς ἐχρήσατο λαβὼν, ὥς οἱ πλεῖστοι γράφουσι τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων, ἀλλ' ἀποδοὺς τῇ τε βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τὴν διάγνωσιν, εἰ ληπτέον αὐτά, ἐπειδὴ πᾶσι βουλομένοις ἦν, τότε προσεδέξατο κτλ.

VI. SERVIUS TULLIUS.

1. *Livius* (1,42,5): Censum — instituit, — classes centuriasque et — ordinem ex censu descripsit.

2. *Dion.* (4,15,6):³ τῷ δὲ μὴ τιμησαμένῳ τιμωρίαν ὥρισε τῆς τ' οὐσίας στέρεσθαι, καὶ αὐτὸν μαστιγωθέντα παρὰθῆναι.

3. *Dion.* (4,22,4):⁴ Ὁ δὲ Τύλλιος καὶ τοῖς ἐλευθερουμένοις τῶν θεραπόντων — μετέχειν τῆς ἰσοπολιτείας ἐπέτρεψε. καλεῦσας γὰρ ἅμα τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐλευθεροῖς καὶ τούτους τιμῆσασθαι τὰς οὐσίας, εἰς φυλάς κατέταξεν αὐτοὺς τὰς κατὰ <τὴν> πόλιν τέταρτας ὑπαρχούσας, — καὶ πάντων ἀπέδωκε τῶν κοινῶν αὐτοῖς μετέχειν, ὧν τοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς.

1) Cf. *Liv.* 1,35,6. *Dion.* 3,67. — 2) (Legati Etruscorum aderant ferentes insignia imperii, quibus ipsi reges suos ornabant, portantes coronam auream, sellam eburneam, sceptrum aquila in capite ornatum, tunicam purpuream auro distinctam, togam purpuream pictam. Tarquinius tamen his honoribus non statim usus est, ut plerique scriptorum Romanorum tradunt, sed senatus populi que arbitrio permittens, an recipiendi honores essent, tum demum cum omnes consensissent eos accepit.) *Etiam XII liectores Dion. hic refert, quos iam a Romulo sumptos esse Liv. 1,8,2 et Plut. Rom. 26 tradunt. Cf. Rubino, R. Verf. 396.* — 3) (incensis poenam constituit, bonis privari et virgis caesos venum dari.) — 4) (Tullius servis manumissis civitatem habere concessit; iubens enim una cum liberis aliis omnibus etiam libertos censer, in quattuor tribus urbanas eos distribuit. — eosque ad omnia quae publica essent aequè admisit ac ceteros plebeios.)

4. *Dion.* (4,13,1):¹ τοὺς νόμους τοὺς τε συναλλακτικοὺς καὶ τοὺς περὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπεκύρωσε ταῖς φράτραις· ἦσαν δὲ πεντήκοντά που μάλιστα τὸν ἀριθμόν.

5. *Dion.* (4,25):² ἐκεῖνος διελὼν ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν (ἐγκλημάτων) τὰ δημόσια, τῶν μὲν εἰς τὸ κοινὸν φερόντων ἀδικημάτων αὐτὸς ἐποίειτο τὰς διαγνώσεις, τῶν δ' ἰδιωτικῶν ἰδιώτας ἔταξεν εἶναι δικαστάς, ὅρους καὶ κανόνας αὐτοῖς τάξας, οὓς αὐτὸς ἔγραψε νόμους.

6. SI PARENTEM PUER VERBERIT, AST OLLE PLORASSIT, PUER DIVIS PARENTUM SACER ESTO.³

VII. TARQUINIUS SUPERBUS.

Dion. (4,43,1):⁴ (Ὁ Ταρκύνιος) τοὺς — νόμους τοὺς ὑπὸ Τυλίου γραφέντας, καθ' οὓς — οὐδὲν ὑπὸ τῶν πατρικίων ὡς πρότερον ἐβλάπτοντο περὶ τὰ συμβόλαια, πάντας ἀνεῖλε· καὶ οὐδὲ τὰς σανίδας, ἐν αἷς ἦσαν γεγραμμένοι, κατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ ταύτας καθαιρεθῆναι κελεύσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς διέφθειρεν.

[VII] ADDITAMENTUM.

Cippus antiquissimus in Foro Romano repertus.

Dess. 4913. — *Rep. a.* 1899, in foro, ubi hodie. — *Edd.*: *Gamurrini*, notizie degli scavi, 1899, 151 sqq.; *deinde inter alios Comparetti*, *iscrizione archaica* 1900 et *Enmann*, *bull. de l'acad. imp. de Petersbourg* 1899, 263 sqq., *qui legem regiam esse censet*. — *Nos ordinem Thurneysenianum* (*Rh. Ph.* 55, 484; 56, 161; cf. *Skutsch*, *Vollmöllers Jahresbericht*, 1904, 453 sqq.) *secuti sumus*.

quo¹i ho² . . . sakros es³ed sora⁴ iasias
⁵ regei⁶ evam⁷ quos ri⁸ m kaloto⁹rem
 hab . . .¹⁰ od iouxmen¹¹ta kapia dota . . .¹² . . . od iovestod¹³ velod
 nequ . . .¹⁴ quoi ha¹⁵m ite ri . . .¹⁶ loivquiod.

1) (leges cum de contractibus tum de delictis per curias tulit, erant autem numero fere quinquaginta.) — 2) (ille iudiciis publicis separatis a privatis ipse quidem de criminibus ad rem publicam pertinentibus suscepit cognitionem, rerum autem privatarum privatos iudices esse iussit, quibus normas et regulas leges dedit a se conscriptas.) — 3) *Vide supra Leg. Rom.* 13. — 4) (Tarquinius leges a Tullio scriptas, per quas non, ut antea, in contractibus a patriciis vexabantur, omnes sustulit, et ne tabulas quidem, in quibus erant scriptae, reliquit, sed has quoque ex foro summoveri iubens delevit.) Cf. *Dion.* 5,2,2: (Βροῦτος καὶ Κολλατίνος) τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων, τοὺς ὑπὸ Τυλίου γραφέντας, — οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνεγείναντο

Haec fere agnoscī posse censet Skutsch: qui hunc (vel 'hoc') . . . 'sacer erit' . . . Deinde in l. 5 (fortasse etiam in 7) videtur sermo esse de rege sive de rege sacrificulo. Pergitur in l. 8: kalatorem hab[eat] . . . iumenta capiat (kapia ante dota pro kapiad scriptum). In l. 12 iovestod idem est quod posteriores dicebant iusto, cui adjungi videtur substantivum velod sive id voluntatem significat sive pro dvelod (= duello) scriptum est, ut vult Kretschmer, Wiener Stud. 26,158 sq. In reliquis nihil agnoscitur praeter ham = hanc (ite pro iter scriptum ante ri?).

Haec si vera sunt, comparari possunt talia qualia leguntur in lege Urson. I 3,16 aedilibus . . . praeconem . . . habere ius potestas(ue) esto et in Julia munic. 62sqg. quibus diebus virgines vestales, regem sacrorum flamines plostris in urbe . . . vehi oportebit. Initium huiusmodi fuisse potest qui hu[nc] locum sive lapidem violaverit, sacer esto.

CAPUT II.

LEGES XII TABULARUM.

HISTORIA.

Legum XII tabularum historiam accuratius enarraverunt Liv. 3,9—57, Dion. 10,1—60, Pompon. in D. 1,2,2,3,4,24. E Livio quae huc pertinent exscripti. Quanam XII tabularum apud Romanos fuerint fata, quomodo capta a Gallis urbe interierint, num postea restitutae sint, quomodo temporum decursu textus earum sit mutatus, quinam apud veteres iis exstiterint interpretes, omnia optime exposuit Rud. Schoell, legis XII tabularum reliquiae 1866, 1—39. Qui vero nostra aetate inde a saeculo XVI colligendis et restituendis XII tabularum reliquiis operam dederint scriptores enarravit H. Dirksen, Uebersicht der bisherigen Versuche zur Herstellung des Textes der XII Tafeln, 1824. Qui etiam rationem et viam, quae esset ingredienda, novam constituit tantaque eruditione absolvit, ut omnes qui post eum XII tabulas ediderunt, in eo substiterint pauca addentes vel emendantes. Quod unum libro deest, ut legitima XII tabularum verba, si quae tradita nobis sunt, ex artis philologicae ratione sub examen revocarentur, id scite perfecit Schoellius l. l., quem paucis locis exceptis ex iuris ratione diiudicandis secutus sum. Quod constituit Dirksen systema XII tabularum licet non ubivis satisfaciāt, ut Schoellius ita ego quoque retinui, ne modus citandi turbaretur. [VII] Iam Ettore Pais (storia di Roma I 1898,99) quae dicuntur leges XII tab. unquam latas esse negat, legis latitatem ex iure Flaviano, quo Appii Claudii scriba actiones ab Appio ad formam redactas publicavit, falsa geminatione confictam ratus; quem secutus vel potius exsuperans Lambert (N. R. 26,149; Melanges Appleton) fragmenta XII tab. Sex. Aelio Cato Paeto attribuit; quam tamen opinionem viris doctis non probaverunt: vide Girard (NR. 1902) Erman (ZSSst., 23,450) Lenel (LSSt. 26,290): plane quae traduntur XII tabularum reliquiae, non omnes ex tab. originem ducunt, quae ducunt, non omnes sermonem XII

tab. servant integrum. — *De sermone XII tab. cf. Bréal, Journal des savants 1902 p. 599; qui glossemata censet esse e. g. Si nolet arceram ne sternito (I. 3); Aut si volet maiore (III. 3).*

Livius (3,9,2): C. Terentilius Arsa tribunus plebis eo anno (u. e. 292) fuit. Is — maxime in consulare imperium, tamquam nimium nec tolerabile liberae civitati, invehebatur: — (9,4:) 'duos pro uno dominos acceptos — infinita potestate, qui — effrenati ipsi omnes metus legum — verterent in plebem; (9,5:) quae ne aeterna illis licentia sit, legem se promulgaturum, ut V viri creentur legibus de imperio consulari scribendis.' — (10,5:) Anno deinde insequenti (293) lex Terentilia a toto relata collegio novos aggressa consules est. (11,3:) — patres in lege quae per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda <se> gerebant. (14,6:) — per totum annum artibus lex elusa est. (15,1:) Nihil novi novus annus (294) attulerat; legis ferendae aut accipiendae cura civitatem tenebat. (17,9:) — nec lex tamen ferri — potuit. (21,2:) — SCTa fiunt, 'ut neque tribuni legem eo anno ferrent, neque cet.' (24,7:) — tribuni (295) — comitia quaestores habere de reo (Volscio), nisi prius habita de lege essent, passuros negabant. (25,1:) — consules facti (296) duas residuas ann. prioris causas exceperunt, — (25,2:) legem — impediabant —. (25,4:) Cum Verginius maxime ex tribunis de lege ageret, dum mensum spatium consulibus datum est ad inspiciendam legem, ut, cum edocuisset populum, quid fraudis occultae ferretur, sinerent deinde suffragium inire. Hoc intervalli datum res tranquillas in urbe fecit: (29,8:) Extremo anno agitatum de lege ab tribunis est; sed — ne quid ferretur ad populum patres tenere. (30,1:) — initio anni (297), cum foris otium esset, domi seditiones — eadem lex faciebat, (30,2:) ulteriusque ventum foret, adeo exarserant animi, ni cet. — (31,1:) Domi forisque otium fuit (298). — (31,2:) sequente anno (299) — legem omnibus contionibus suis celebrant (tribuni). — (31,6:) (novi consules) aiebant — 'plebem et tribunos legem ferre non posse'. (31,7:) Tum abiecta lege, quae promulgata consenuerat, tribuni lenius agere cum patribus: 'finem tandem certaminum facerent, — communiter legum latores et ex plebe et ex patribus, qui utrisque utilia ferrent quaeque aequandae libertatis essent, sinerent creari.' (31,8:) Rem non aspernabantur patres, laturum leges neminem nisi ex patribus, aiebant. Cum de legibus conveniret, de latore tantum discreparet, missi legati Athenas Sp. Postumius Albus, A. Manlius, P. Sulpicius Camerinus, iussique in-

clitas leges Solonis describere et aliarum Graecae civitatum instituta mores iuraque noscere. (32,1:) — quietus annus (301) — silentio tribunorum, quod — legatorum, qui Athenas ierant, legumque peregrinarum expectatio praebuit. — (32,6.7): Iam (302) redierant legati cum Atticis legibus. Et intentius instabant tribuni, ut tandem scribendarum legum initium fieret. Placet creari Xviros sine provocatione, et ne quis eo anno alius magistratus esset. Admicerentur ne plebei, controversia aliquandiu fuit; postremo concessum patribus. — (33,1:) Anno trecentesimo altero, quam condita Roma erat, — mutatur forma civitatis ab consulibus ad Xviros. — (33,3:) Xviri creati Appius Claudius *cet.* — (34,1:) — Tum (303) legibus condendis opera dabatur; ingentique hominum expectatione propositis X tabulis, populum ad contionem advocaverunt: — (34,3:) 'se — omnibus, summis infimisque, iura aequasse.' — (34,6:) Cum ad rumores hominum de unoquoque legum capite editos satis correctae viderentur, centuriatis comitiis X tabularum leges perlatae sunt, quae nunc quoque in hoc immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo fons omnis publici privatique est iuris. (34,7:) Vulgatur deinde rumor, duas deesse tabulas, quibus adiectis absolvi posse velut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio — desiderium Xviros iterum creandi fecit. — (37,4:) Iam et processerat pars maior anni (304) et duae tabulae legum ad prioris anni X tabulas erant adiectae, nec quicquam iam supererat, si eae quoque leges centuriatis comitiis perlatae essent, cur eo magistratu rei publicae opus esset. (57,10:) Priusquam urbem egrederentur — (*consules a.* 306) leges decenvirales, quibus tabulis duodecim est nomen, in aes incisas in publico proposuerunt. Sunt qui iussu tribunorum aediles functos eo ministerio scribant.

TABULA I.

1. SI IN IUS VOCAT, ITO. NI IT, ANTESTAMINO: IGITUR EM CAPITO.

Testimonia: I, 1. *Porphyrio* (ad *Hor. sat.* 1,9,76: *Adversarius molesti illius Horatium consulit, an permittat se antestari, iniecta manu extracturus ad praetorem, quod vadimonio non paruerit.* De hoc autem lege XII tab. his verbis cautum est: 'Si in ius vocationi tantestaminigitur (*sic, non tiur, codex*) en capito'. Antestari est (*an ins. cod.*) ergo ante testari (*antestare cod.*) scilicet antequam manum iniciat. *Cic. (de leg.* 2,4,9): A parvis —, *Quinte*, didicimus: 'si in ius vocat' atque (*at ins. codd.*) alias eiusmodi leges nominare. *Gell. (20,1,25):* Verba sunt haec legis: 'si in ius vocat'. *Rh. ad. Her (2,13,19):* Lege ius est id, quod iussu populi sanctum est, quod genus: ut in ius eas, cum

2. SI CALVITUR PEDEMVE STRUIT, MANUM ENDO IACITO. 3. SI MORBUS AEVITASVE VITIUM ESCIT, IUMENTUM DATO. SI NOLET, AR CERAM NE STERNITO.

4. ASSIDUO VINDE X ASSIDUUS ESTO; PROLETARIO IAM CIVI QUIS VOLET VINDE X ESTO.

voceris. — *Fest.* (P. 76) Em, tum. (77) Em [en G.] pro eum, ab eo, quod est 'is'. (P. 105) Igitur nunc quidem pro — ergo; sed apud antiquos ponebatur pro inde et postea et tum. *Verba ut supra leguntur constituit iam Gothofredus, nisi quod ito vocem inseruit demum Heindorf, ZGR. 2,432—410. [Mihi ito videtur rectius abesse. TH. M.]*

2. *Fest.* (F. 310): Struere antiqui dicebant pro adicere, augere; — at [aut *cod.*] in XII quod est: 'si calvitur — iacito', alii putant significare retrorsus ire, alii in aliam partem, alii fugere [fure *cod.*], alii gradum augere, alii minuire [*exciderunt talia fere*: sed struit is qui moratur] ac vix pedem pedi praefert, otiose it, remoratur. *Fest.* (210): 'Pedem struit' in XII significat 'fugit', ut ait Ser. Sulpicius. — *Non.* (6) Calvitur dictum est frustratur, tractum a calvis mimiceis, quod sint omnibus frustratui. — Lucilius: 'si non it, capito', inquit, 'eum, et si calvitur, ergo fur dominum' [endo ferto manum Carrio.] *D. 50,16,233 pr.*

3. *Gell.* (20,1,25): Verba sunt haec de lege Si in ius vocat: 'si morbus aevitasve vitium escit' qui in ius vocabit 'iumentum dato etc.'. *Verba* qui in ius vocabit interpretis esse vidit Schoellius. — *Varro* (de l. l. 5,140): arcera, quae etiam in XII tab. appellatur, quod ex tabulis vehiculum erat factum ut arca. — *Cf. Gell.* 20,1,12,24—30. *Fest.* (P. 77) escit erit (Schoell 98). *Non.* (55): Arcera plaustrum est rusticum, tectum undique quasi arca. — Hoc autem vehiculi genere senes et aegroti vectari solent.

4. *Gell.* (16,10,5): Ennius verbum hoc (proletarius) ex XII tab. — accepit, in quibus, si recte commemini, ita scriptum est: 'assiduo — proletario iam cui (iam cui *omittunt codd. Gellii familia altera*) cui quis uolet uindex esto.' [*Scr. proletario quique uolet. TH. M.*] *Cic. top.* 2,10: Cum lex (*ins. aelia sentia libri*) assiduo vindicem assiduus esse iubeat, locupletem iubet locupleti; locuples enim est assiduus, ut ait L. Aelius. — *Fest.* (P. 9): Assiduus dicitur, qui in ea re, quam frequenter agit, quasi consedissee videatur; alii assiduus locupletem, quasi multorum assium, dictum putarunt; alii eum, qui sumptu proprio militabat, ab asse dando [assedendo T.] vocatum existimarunt [aestimantur *libri.*] (L. 377, Mo. 84.) Vindex ab eo, quod vindicat, quo minus is, qui prensus est ab aliquo, teneatur. *Non.* (67): Proletarii dicti sunt plebei, qui nihil reipublicae exhibeant, sed tantum prolem sufficiant. — *Varro de vita p. R. lib. I*: 'quibus erant pecuniae satis, locupletis, adsiduus; contrarios proletarios. Adsiduus neminem vindicem voluerunt locupleti' [idem: adsiduus neminem vindicem esse voluerunt nisi adsiduus id est locupletem *coniecit Turnebus*]. (155) Proletarii cives dicebantur, qui in plebe tenuissima erant et non amplius quam mille et quingentos aeris in censum deferebant. *D. 2,4,22,1; 50,16,234,1.*

5. NEX . . . FORTI SANATI . . .

6. REM UBI PACUNT, ORATO. 7. NI PACUNT, IN COMITIO AUT IN FORO ANTE MERIDIEM CAUSSAM COICIUNTO. COM PERORANTO AMBO PRAESENTES. 8. POST MERIDIEM PRAESENTI LITEM ADDICITO. 9. SI AMBO PRAESENTES, SOLIS OCCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO.

10. *Gellius* (16,10,8): cum proletarii et adsidui et sanates et VADES et SUBVADES et XXV asses et taliones — evanuerint, omnis-

5. *Fest.*: Sanates: . . . in XII: nex . . . forti sanati (*vide in epitome nostra Festi*) . . . *Idem alibi*: In XII cautum est, ut idem iuris esset Sanatibus quod Foretibus. *Fest.* (P. 84) Foretes, frugi et bonus, sive validus. (P. 102) Hoc tum et foretum pro bono dicebant. *Gell.* (16,10,8): cum proletarii et assidui et sanates — omnisque illa XII tab. antiquitas — consopita sit. *Cf. fr.* 10.

6-9. *Rh. ad Her.* (2,13,20): Pacta sunt, quae legibus observanda sunt, hoc modo: 'rem — cuicito' (*sic libri*). *Gell.* (17,2,10): 'Sole occaso'; non in suavi vetustate est, — in XII autem tabulis verbum hoc ita scriptum est: 'ante meridiem causam coiciunt (*sic libri*), cum perorant sol (solis *cod. Paris.*) occasus — esto'. — *Prisc.* (*de arte gramm.* 10,5,32): antiqui 'pago' quoque dicebant, pro paciscor, citans ex Cicerone: pacta sunt quae legibus observanda sunt hoc modo: 'rem ubi pagunt orationi (*sic libri*) pagunt'. — *Quint.* (1,6,11): cum legeremus in XII tab.: 'ni ita pagunt'. *Scaurus* (*de orthogr.* p. 2253): (testantur) XII tab., ubi est 'ni pacunt' per hanc formam, quod male quidam per C enuntiant, est enim praeteritum eius pepigi a pango. *Censorin.* (*de die nat.* 23): in XII tab. nusquam nominatas horas invenies, — sed: 'ante meridiem'. — *Non.* (267): coicere, agere. *Afranius* —: 'causam coicere hodie ad te volo. Ambon adestis? profuturos arbitror'. *Ps. Asc. in Verrin.* 2,1,27. *Gai.* 4,15. — *Varro* (*de l. l.* 7,51): Supremum a superrumo dictum, itaque in XII dicunt: 'solis — esto'. *Macr.* (*sat.* 1,3,14): sicut expressum est in XII tab.: 'solis — esto'. *Cens.* (*d. d. nat.* 24): plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in XII tab. scriptum sic: 'solis — esto'. *Fest.* (305) Supp[remum] — alias extre[mum] significat, ut] in legibus XII: 'Solis [occasus suppre]lma tempestas esto'; — [alias pro] maximo, cum duas [oves et triginta boves] supremam mul[tam dicunt]. — *Cf. Plin.* (*n. h.* 7,60): XII tab. ortus tantum et occasus nominantur. *Varro de l. l.* 6,5; 7,51. *Fest.* (P. 362) Tempestatem pro tempore frequenter dixerunt antiqui. — Com esse σὺν, una, secum, invicem observavit *Bergk* *Rh. Ph.* 19,605, probante *Schoellio* p. 102. [*Immo scribendum est: causam coiciunto, tum peroranto ambo praesentes, duce Gai* 4,15: cum ad iudicem venerant, antequam apud eum causam perorarent, solebant breviter et quasi per indicem rem exponere, quae dicebatur causae coniectio. Deinde etsi sole occaso apud Gellium vetustum esse dicitur legiturque in lege Plaetoria (apud Censorinum l. c.) ad solem occasum, in solis occasus consentiunt Varro Festus Macrobius Censorinus, item ex libris Gellianis unus isque optimus: sol Gelliani libri reliqui. TH. M.] [*VII Meridie scriptum fuisse Usener demonstravit Jahrb. für Philolog.* 117,78.]

que illa XII tabularum antiquitas — lege Aebutia lata consopita sit —.

TABULA II.

1. *Gaius* (4,14): de rebus M aeris plurisve D assibus, de minoris vero L assibus sacramento contendebatur; nam ita lege XII tabularum cautum erat. [At] si de libertate hominis controversia erat, etiamsi pretiosissimus homo esset, tamen ut L assibus sacramento contenderetur, eadem lege cautum est —

2. . . . MORBUS SONTICUS . . . AUT STATUS DIES CUM HOSTE . . . QUID HORUM FUT UNUM IUDICI ARBITROVE REOVE, EO DIES DIFFISSUS ESTO.

3. CUI TESTIMONIUM DEFUERIT, IS TERTIIS DIEBUS OB PORTUM OBVAGULATUM ITO.

TABULA III.

1. AERIS CONFESSI REBUSQUE IURE IUDICATIS XXX DIES IUSTI SUNTO. 2. POST DEINDE MANUS INIECTIO ESTO. IN IUS DUCITO.

II, 2. *Fest.* (290): Sonticum morbum in XII significare ait Aelius Stilo certum cum iusta causa; quem nonnulli putant esse qui noceat, quod sontes significat nocentes. *Gell.* (20,1,27): morbum vehementiorem — legum istarum scriptores — morbum sonticum appellant. *Fest.* (P. 111) Insons, extra culpam, a quo dici morbus quoque existimatur sonticus, quia perpetuo noceat. (344) [*Sontica* c]ausa dicitur a morbo [*sontico*, propter quem, quod est glerendum, agere [*nequimus*.] D. 50,16,113; 42,1,60. — *Cic.* (de off. 1,12,37): Hostis — apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus; indicant XII tab.: 'aut — hoste'. Cf. *Fest.* Status. D. 50,16,234 pr. (Ad iuramentum militare pertinet status conditusve dies apud *Gell.* 16,4,4 et *Plaut. Curc.* 1,1,4). — *Capito* apud *Festum*: Reus: — nam (numa cod.) in secunda tabula secunda lege, in qua scriptum est: 'Quid horum fuit unum (sic. cod., vitium em. *Cuiacius*) iudici — eo die diffensus (sic. cod.) esto'. *Ulp.* (D. 2,11,2,3): lex XII tab., si iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, iubet diem iudicii esse diffisum. Cf. *leg. Urson.* c. 95. tab. III, 2,21—36. [*Scripti diffisus, cum constet de infinitivo diffindere Gell.* 14,2,11 et de perfecto diffidi *Liv.* 9,38,15. TH. M.]

3. *Fest.* (233) Portum in XII pro domo positum, omnes fere consentiunt: 'cui — ito'. *Idem* (L. 375, Mo. 81): Vagulatio in I. XII significat quaestionem (sic vel quaestio libri) cum convicio: 'cui — ito'.

III. 1—4. *Gell.* (20,1,42—45): Confessi igitur aeris ac debiti iudicatis XXX dies sunt dati —. Sic enim sunt, opinor, verba legis: 'aeris — dato'. [VII Cf. *leg. Urs.* c. 61. tab. I initium.]

1. *Gell.* (15,13,11): Confessi autem aeris, de quo facta confessio est, in XII tab. scriptum est his verbis: 'aeris conf. rebusque (iure om.) iud. — sunt'. — De tempore iudicati cf. *Gai.* 3,78. D. 12,1,4,5,7. — *Schoell* p. 106 verba rebusque iure delenda et aeris confessi iudicatis coniungenda censet, immemor ut videtur, de confesso iudicium non fieri iure Romano.

3. NI IUDICATUM FACIT AUT QUIS ENDO EO IN IURE VINDICIT, SECUM DUCITO, VINCITO AUT NERVO AUT COMPEDIBUS XV PONDO, NE MAIORE, AUT SI VOLET MINORE VINCITO. 4. SI VOLET SUO VIVITO. NI SUO VIVIT, QUI EUM VINCTUM HABEBIT, LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO. SI VOLET, PLUS DATO.

5. *Gellius* (20,1,46—7): Erat autem ius interea paciscendi ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad praetorem in comitium producebantur, quantaeque pecuniae iudicati essent, praedicabatur. Tertiis autem nundinis capite poenas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant.

6. TERTIIS NUNDINIS PARTIS SECANTO. SI PLUS MINUSVE SECUERUNT, SE FRAUDE ESTO.

7. ADVERSUS HOSTEM AETERNA AUCTORITAS [ESTO].

2. *De manus iniectio* cf. *Gai.* 4,21.

3. Cf. *Ter. Phorm.* 334: ducent damnatum domum. *Donat.*: secundum ius scilicet, quo obaerati, cum non solvendo essent, ipsi manu capiebantur. *Liv.* 8,28,8: iussi consules (a. 428) ferre ad populum, ne quis in compedibus aut in nervo teneretur. *Fest.* (165) Nervum appellamus etiam ferreum vinculum, quo pedes inpediuntur, quamquam Plautus eo etiam cervices vinciri ait. — In eo vindicit sicut in re vindicare apud *Gell.* 20,10,7.9. *Sch.* 92. [*Gellius* l. c. ut recte distinxit rem, quam vindicamus, puta agrum, a particula, puta gleba, in qua vindicamus, ita ubi haec distinctio locum non habet, praepositio admitti non potest, sed solus accusativus; mihi in iure vocabula videntur ad explicanda ea quae sunt endo eo adscripta esse ab interprete antiquissimo, qui recte omnino eo referret ad id quod praecedit in ius ducito. *Th. M.*] — *Lectionem traditam* minore — *maiore defendit Puchta*, *Inst.* § 179 not. i.; *verba permutanda censent plerique. Hu., Nexum* p. 38, n. 100. [*VII verba aut si volet minore glossema esse putat Bréal, Journal des Savants, 1902* p. 607.]

4. *pro farris libri ferri.* — Cf. *Gai. lib. II ad l. XII tab.* (D. 50,16,234,2): Verbum 'vivere' quidam putant ad cibum pertinere, sed *Ofilius* — ait, his verbis et vestimenta et stramenta contineri.

6. *Gell.* (20,1,48—52): eam capitis poenam — metuendam reddiderunt. Nam — secare, si vellent, atque partiri corpus addicti — permiserunt. Et quidem verba ipsa legis dicam, ne existimes invidiam me istam forte formidare: 'tertiis — esto'. — Cf. *Gell. l. c.* 52: dissectum esse antiquitus neminem equidem legi neque audivi. — *Quint.* 3,6,84: in XII tab. debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit. *Tertull. apol.* 4: indicatos in partes secari a creditoribus leges erant: consensu tamen publico crudelitas postea erasa est. *Dio Cass. fragm.* 12: τοῦτο μὲν εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐνενομίστο, ἀλλ' οὐ τί γε καὶ ἔργῳ ποτὲ ἐγεγόνει. — *Multi de bonorum sectione intellegere volunt hanc legem, quos merito perstringit Niebuhr, röm. Gesch.* 2,670—72. Cf. *Puchta, Inst.* § 179, not. n.

7. *Cic. (de off. 1,12,37)* in loco supra II, 2 exscripto addit: itemque: 'adversus — auctoritas'.

TABULA III.

1. *Cicero* (*de leg.* 3,8,19): cito necatus tamquam ex XII tabulis insignis ad deformitatem puer.

2. Si PATER FILIUM TER VENUM DUUIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO.

3. *Cicero* (*phil.* 2,28,69): Illam suam suas res sibi habere iussit ex XII tab., claves ademittit, exegit.

4. *Gellius* (3,16,12): comperi, feminam — in undecimo mense post mariti mortem peperisse, factumque esse negotium — quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam Xviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripsissent.

TABULA V.

1. *Gaius* (1,144—5): Veteres — voluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint, — in tutela esse; — exceptis virginibus

IV. 1. necatus *Puteanus*, legatus libri. — Cf. *supra* *Leg. Romuli* 11.

2. *Ulp.* (*fr.* 10,1): filius ter mancipatus, ter manumissus sui iuris fit, id enim lex XII tab. iubet his verbis: 'si pater — esto'. *Gai.* (1,132): lex enim XII tab. tantum in persona filii de tribus mancipationibus loquitur his verbis: 'si pater — a patre filius liber esto'. — uenum daut *Ulpiani liber*, uenum d(uit?) *Gai.*; *de futuro hoc secundo dixit Schoell.* p. 83. — Cf. *Gai.* 4,79. *Dion.* 2,27,3 *postquam dixit iam a Romulo* (l. 10) *hoc constitutum esse, addit:* τοῦτον τὸν νόμον — οἱ — δέκα ἄνδρες ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀνέγραψαν νόμοις, καὶ ἔστιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δώδεκα δέλτων. *Quem Dion. locum, ex quo Dirksenius totam Romuli de patria potestate legem in XII receptam esse collegit, ad solam venditionem filiorum pertinere recte monet Schoell.* p. 52.

3. Cf. *Gai.* l. III ad XII tab. (*D.* 48,5,43): Si ex lege repudium missum non sit cet. — *Legem a Dirkseno omissam recte inseruit Schoell* 57. *Divortii formula posteriore tempore fuit:* res tuas tibi habeto. *D.* 24,2,2,1. *Plaut.* *Amph.* 928, *Trin.* 266; *priore tempore fuisse:* baete foras ostendit *Buecheler, Jahrb. Phil.* 105,565. *Varro ap. Non.* (77): annos multos quod parere ea non poterat mulierem foras baetere iussit. *Plaut. Cas.* 210: M. Semper tu huic verbo vitato! C. Cui verbo? M. I foras mulier! *Mart.* 11,104,1: Uxor, vade foras, aut moribus utere nostris.

4. *Ulp. ad Sab.* (*D.* 38,16,3,9,11): ex lege XII tab. ad legitimam hereditatem is, qui in utero fuit, admittitur, si fuerit editus —; post decem menses mortis natus non admittitur ad legitimam hereditatem.

V. 1. *Etiā de Vestalium hereditatibus lege XII tab. cautum fuisse videtur colligi posse ex Gellio* (1,12,18): in commentariis Labeonis, quae ad XII tab. composuit, ita scriptum est: 'Virgo Vestalis neque heres est cuiquam in-

Vestalibus, quas — liberas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tab. cautum est.

2. *Gaius* (2,47): Mulieris, quae in agnatorum tutela erat, res Mancipii usucapi non poterant, praeterquam si ab ipsa tutore [auctore] traditae essent: id[que] ita lege XII tab. [cautum erat].

3. UTI LEGASSIT SUPER PECUNIA TUTELAVE SUAE REI, ITA IUS ESTO. 4. SI INTESTATO MORITUR, CUI SUUS HERES NEC ESCIT, ADGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO. 5. SI ADGNATUS NEC ESCIT, GENTILES FAMILIAM HABENTO.

6. *Gaius* (1,155): Quibus testamento — tutor datus non sit, iis ex lege XII [tabularum] agnati sunt tutores.

7. a. SI FURIOSUS ESCIT, ADGNATUM GENTILIUMQUE IN EO PECU-

testato neque intestatae quisquam. Sed bona eius in publicum redigi aiunt; id quo iure fiat, quaeritur. Cf. l. Numae 9.

2. Cf. *Gai.* 1,157: olim — quantum ad l. XII tab. attinet, etiam feminae agnatos habebant tutores.

3. Saepissime huius legis verba a veteribus afferuntur, diverso autem modo: 'uti legassit suae rei, i. i. e. (*Gai.* 2,224. *Inst.* 2,22 pr. *Pomp. D.* 50, 16,120): 'uti legassit quisque de sua re, i. i. e'. (*Nov.* 22,2 pr.); 'paterfamilias uti super familia pecuniaque sua legaverit (vel legassit), i. i. e'. (*Cic. de inv.* 2,50,148; *Rh. ad Her.* 1,13,23); uti legassit super pecunia tutelave suae rei, i. i. e.' (*Ulp. fr.* 11,14). Accedit quod apud Paulum (*D.* 50,16,53 pr.) verba legis laudantur haec: super pecuniae tutelave suae, mendose ut videtur. Certe non solum de re atque pecunia, sed etiam de tutela legem cavisse confirmant *Gaius* quoque et *Paulus* in *D.* 26,2,1 pr. 26,2, 20,1.

4. *Ulp. (fr.* 26,1 = *Coll.* 16,4,1): cautum est lege XII tab. hac: 'si intestato (intestatus *Coll.*) m. cui suus heres nec escit (*Cuiacius*, est *Coll.*, om. *Ulpiani liber*) — habeto'. *Paul. ad Sab.* (*D.* 28,2,9,2): haec verba: 'si intestato moritur' ad id tempus referuntur cet. *Ulp. ad ed.* (*D.* 50,16,195,1): Familiae appellatio — et in res et in personas deducitur, in res — in lege XII tab. his verbis: 'adgnatus — habeto'. Minus accurate *Cic. (de inv.* 2,50,148) dicit: Lex (est): 'Si paterfamilias intestato moritur, familia pecuniaque eius agnatum gentiliumque esto'. Generaliter legem commemorant *Gai.* 3,1,9,11, *Paul. sent.* 4,8, *Pomp. D.* 50,16,162 pr., alii.

5. *Ulp. lib. regul.* (*Coll.* 16,4,2): Si agnatus defuncti non sit, eadem lex XII tab. gentiles ad hereditatem vocat his verbis: 'si agnatus nescit (nec escit *Cuiac.*) — habento (heres libri)'. — Cf. *Gai.* 3,17. *Paul. in Coll.* 16,3,3. *Cic. sub n.* 4 cit.

6. *Ulp. (fr.* 11,3): per eminentiam — legitimi (tutores) dicuntur, qui ex lege XII tab. introducuntur, seu palam, quales sunt agnati, seu per consequentiam, quales sunt patroni. Cf. *D.* 26,4,1; 4,5,7 pr.

7. a. *Rhet ad Her.* (1,13,23) = *Cic. (de inv.* 2,50,148): Lex, si furiosus

NIAQUE EIUS POTESTAS ESTO. — b. . . . AST EI CUSTOS NEC ESCIT . . . — c. *Ulpianus ad Sabinum* (D. 27,10,1 pr.): Lege XII tab. prodigo interdicatur bonorum suorum administratio. *Ulpianus* (fr. 12,2): Lex XII tab. — prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione iubet esse agnatorum.

8. *Ulpianus* (fr. 29,1): Civis Romani liberti hereditatem lex XII tab. patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit. *Ulp. ad ed.* (D. 50,16,195,1): Cum de patrono et liberto loquitur lex, EX EA FAMILLA, inquit, IN EAM FAMILIAM.

9. *Gordianus* (C. 3,36,6): Ea, quae in nominibus sunt, — ipso iure in portiones hereditarias ex lege XII tab. divisa sunt. *Dioclet.* (C. 2,3,26): ex lege XII tab. aes alienum hereditarium pro portionibus quaesitis singulis ipso iure divisum.

10. *Gaius ad ed. provinciale* (D. 10,2,1 pr.): Haec actio (familiae erciscundae) proficiscitur e lege XII tabularum.

escit (esset vel erit vel existet libri) — esto. *Cic. (Tusc. 3,5,11)*: insaniam — a furore distinguimus. — Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant XII tab. Itaque non est scriptum: 'Si insanus', sed: 'si furiosus escit (esse incipit libri)'. *Paul ad ed.* (D. 50,16,53 pr.): cum dicitur apud veteres: 'agnatorum gentiliumque cet'. Cf. D. 27,10,13; 26,1,3 pr. *Gai.* 2,64.

b. *Fest.* (162): 'Nec coniunctionem — positam esse ab antiquis pro 'non', ut et in XII est: 'ast — escit'. Item: 'si adorat cet'. Cf. *Fest. Ast.* — Haec verba priori legi post vocem escit inseruit *Sch.* 109; at custode fieri non potuit ut agnatorum potestas excluderetur, nisi custodem intellegas aut patrem aut tutorem, quod admitti non potest; ad aliam igitur rem spectent haec verba necesse est, fortasse ad delicta furiosi. [Custos furiosi cur non possit accipi enuntiative de patre tutoreque pro re coniunctis, non perspicitur, neque erravit opinor *Schoellius*. TH. M.]

c. *J.* 1,23,3: Furiosi quoque et prodigi — in curatione sunt agnatorum ex lege XII tab. Cf. D. 27,10,13. — *Schoellius* prodigum omittit; expresse autem de eo cautum fuisse loci citt. aperte indicant.

8. *Gai.* (3,40): ita demum lex XII tab. ad hereditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus nullo suo herede relicto. Cf. *Coll.* 16,8,2; 9,2. *Gaius* 1,165 = *Inst.* 1,17: Ex eadem lege XII tab. libertarum et impuberum libertorum tutela ad patronos liberosque eorum pertinet, quae et ipsa tutela legitima vocatur, non quia nominatim ea lege de hac tutela cavetur, sed quia proinde accepta est per interpretationem, atque si verbis legis introducta esset.

9. Prior locus ad activam, alter ad passivam obligationem spectat, id quod neglexit *Schoell.* 132. Cf. D. 10,2,25,9,13. C. 4,16,7; 8,35,1.

10. *Fest.* (P. 82): Erectum citum (*Scaliger*, citumque libri) fit inter consortes, ut in libris legum Romanorum legitur. Erectum a coercendo dictum, —

TABULA VI.

1. CUM NEXUM FACIET MANCIPIUMQUE, UTI LINGUA NUNCUPASSIT, ITA IUS ESTO.

2. *Cicero* (*de off.* 3,16,65): cum ex XII tab. satis esset ea praestari, quae essent lingua nuncupata, quae qui infitiatus esset, dupli poenam subiret, a iuris consultis etiam reticentiae poena est constituta.

3. *Cicero* (*top.* 4,23): usus auctoritas fundi biennium est, — ceterarum rerum omnium — annuus est usus.

4. *Gaius* (1,111): lege XII tab. cautum est, ut si qua nollet eo modo (usu) in manum mariti convenire, ea quotannis trinoctio abesset atque eo modo <usum> cuiusque anni interromperet.

5. a. SI QUI IN IURE MANUM CONSERUNT. . . — b. *Paul. manual.* (*Vat. fr.* 50): et mancipationem et in iure cessionem lex XII tab. confirmat.

citum — a ciendo. *Gell.* 1,9,12: anticum consortium quod iure atque verbo Romano appellabatur 'erecto non cito'.

VI. 1. *Cincius apud Festum*: Nuncupata pecunia est — nominata (nomina *cod.*), certa, nominibus propriis pronuntiata: 'cum — esto', id est (ita *cod.*) uti nominari locutusve erit, ita ius esto. *Cic.* (*de or.* 1,57,245): ut totum illud: 'uti lingua nuncupassit' non in XII tab., — sed in magistri carmine scriptum videretur. *Paul.* in *Vat. fr.* 50: et mancipationem et in iure cessionem lex XII tab. confirmat. Cf. *Gai.* 1,119; 2,104. *Varro de l. l.* 6,60. [VII *Nexum tractaverunt in ZSSSt. Mitteis*, 22,96; *Mo.* 23,348; *Becker* 23,13.439; *Lenel* 23,64, *Kübler* 25,254; cf. *Schlossmann*, *Altrömisches Schuldrecht und Schuldverfahren* (de quo libro vide *Kübler*, *Berl. Wochenschrift für klass. Phil.* 1904, 175—185. 206—212) et *Nexum*, *Nachträgliches zum altröm. Schuld.*]

3. *Ciceronis locus integer haec habet*: Quod in re pari valet, valeat in hac, quae par est; ut: Quoniam usus auctoritas fundi biennium est, sit etiam aedium; at in lege aedes non appellantur et sunt ceterarum rerum omnium, quarum annuus est usus: valeat aequitas, quae paribus in causis paria iura desiderat. *Cic.* (*p. Caec.* 19,54): Lex usum et auctoritatem fundi iubet esse biennium. *Gai.* 2,42: <Usucapio autem> mobilium quidem rerum anno completur, fundi vero et aedium biennio et ita lege XII tab. cautum est. 54: lex — XII tab. soli quidem res biennio usucapi iussit, ceteras vero anno. *Boëth.* in *Cic. top. l. c.*: Hic igitur aedium usus (!) auctoritatem biennio fieri sentit (Cicero).

4. *Gell.* (3,2,13): trinoctium, quod abesse a viro usurpandi causa ex XII tab. deberet *cet.*

5. a. *Gellius* (20,10,7): Manum conserere est rem eam (*Huschke*, conserere nam *libri*), de qua re disceptatur in iure, — cum adversario simul manu prendere, et in ea re sollempnibus (omnibus *libri*) verbis vindicare, id est iudicia. Corruptio (consertio?) manus in re atque in loco praesenti apud prae-

6. *Livius* (3,44,11.12): Advocati (Verginia) — postulant, ut (Ap. Claudius) — lege ab ipso lata vindicias det secundum libertatem.

7. TIGNUM IUNCTUM AEDIBUS VINEAE ET CONCAPIT NE SOLVITO.

8. *Ulpianus ad edictum* (D. 47,3,1 pr.): Lex XII tab. neque solvere permittit tignum furtivum aedibus vel vineis iunctum neque vindicare, — sed in eum, qui convictus est iunxisse, in duplum dat actionem.

9. . . QUANDOQUE SARPTA, DONEC DEMPTE ERUNT . .

TABULA VII.

1. *Varro* (de l. l. 5,22): XII tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt. — *Festus*: Ambitus — dicitur circuitus aedificiorum, patens — pedes duos et semissem. — *Maecianus* (assis distr. 46): Sestertius duos asses et semissem (valet), — lex — XII tab. argumento est, in qua duo pedes et semis 'sestertius pes' vocatur.

toem ex XII tab. fiebat, in quibus ita scriptum est: 'si cui (sic libri) in — conserunt'.

b. *Pauli locus integer haec habet*: Pomponius putat, non posse ad certum tempus deduci (usumfructum) nec per in iure cessionem nec per mancipationem, sed tantum transferri ipsum posse; ego didici, et deduci ad tempus posse, quia et mancipationem — confirmat. — *Hunc locum cum priore coniungendum esse, verisimile non est, quia in in iure cessione contravindicatio manibus consortis locum non habuit. Cf. Gai. 2,24.*

6. *Pomp. enchir.* (D. 1,2,2,24): Verginius — cum animadvertisset, Ap. Claudium contra ius, quod ipse ex vetere iure in XII tabulas transtulerat, vindicias filiae suae a se abdixisse, et secundum eum, qui in servitutem — petierat, dixisse cet. Cf. *Dion. 11,30. Liv. 3,56,4.6.*

7. 8. *Fest.* (L. 364, Mo. 76): Tignum non solum in aedificiis, quo utuntur, appellatur sed etiam in vineis, ut est in XII: 'tignum — vineae et concapit (e compage *Bosius* et *Mo.*, e concapit *O. Mueller*, e concapi *Schoell*, sei concapit *Huschke*) ne solvito'. *Paulus ad ed.* (D. 6,1,23,6): Tignum alienum aedibus iunctum nec vindicari potest propter legem XII tab., nec eo nomine ad exhibendum agi —, sed est actio antiqua de tigno iuncto quae in duplum ex lege XII tab. descendit. *Videantur J. 2,1,29. D. 46,3,98,8. Cf. Hu., ad l. XII tab. de tigno iuncto. 1837. Windscheid. Pand. § 188. n. 10—15.*

9. *Fest.* (348): Sarpiuntur vineae, i. e. putantur, ut in XII: 'quandoque — erunt'. *Fest.* (P. 323, F. 322): Sarpta vinea, putata, id est pura facta; — sarpere enim antiqui pro purgare ponebant. *Julian. ex Min.* (D. 6,1,59): alienis aedificiis conexas, — simul atque inde dempta essent, continuo in pristinam causam reverti. — *Supplementa Huschkii quae sunt haec*: [neque vinea] quandoque sarpta, donec dempta erunt, [tigna vindicito] refutat *Schoellius p. 104—106.*

2. *Gaius l. IV ad leg. XII tab. (D. 10,1,13)*: Sciendum est in actione finium regundorum illud observandum esse, quod (in XII tab.) ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse. Nam illic ita est: 'Εὖν τις αἰμασίαν κτλ.

3. a. *Plinius (n. h. 19,4,50)*: In XII tab. — nusquam nominatur villa, semper in significatione ea 'hortus', in horti vero 'heredium'. — b. *Festus (F. 355)*: [Tugu]ria a tecto appellantur [domicilia rusticorum] sordida, — quo nomine [Messalla in explana-]tione XII ait etiam . . .[signifi]cari.

4. *Cicero (de leg. 1,21,55)*: usus capionem XII tab. intra V pedes esse noluerunt.

5. a. SI IURGANT . . — b. *Cic. (de leg. 1,21,55)*: controversia est nata de finibus, in qua — e XII tres arbitri fines regemus.

6. *Gaius ad ed. provinc. (D. 8,3,8)*: Viae latitudo ex lege XII tab. in porrectum octo pedes habet, in anfractum, id est ubi flexum est, sedecim.

7. VIAM MUNIUNTO: NI SAM DELAPIDASSINT, QUA VOLET IUMENTO AGITO.

8. a. SI AQUA PLUVIA NOCET, . . — b. *Paulus ad Sab. (D. 43,8,5)*: Si per publicum locum rivus aquae ductus privato nocebit, erit actio privato ex lege XII tab., ut noxa domino sarcietur.

VII. 3. *Fest. (P. 102)* Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi, qui arma capere possint, orientur. — Cf. Heredium. *D. 50,16,180*.

5. a. *Cic. de rep. (4,8 ap. Non. (430))*: Iurgium levior res est; siquidem inter benevolos aut propinquos dissensio vel concertatio iurgium dicitur; inter inimicos dissensio lis appellatur. M. Tullius de rep. l. IIII: 'admiror, nec rerum solum, sed verborum etiam elegantiam: 'si iurgant', inquit; benevolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur'. Et in sequenti: 'iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare'.

b. exisres pro e XII tres libri.

6. Cf. *Varro de l. l. 7,15*: Anfractum est flexum, — ab eo leges iubent in directo pedum VIII esse, in anfracto XVI, id est in flexu. *Fest. Viae. D. 8,3,13,2; 8,6,6 i. f.*

7. *Fest. Viae*: Lex iubet XII [in anfracto fle]xuque pedes latas esse vias, ut [adiiciat:] 'viam muniunto: ni sam delapidassint (sic Mo.; sandilapidas vel omsamdi lapidas . . . sunt vel dionisam lapides sunt libri; cf. sas = eas *Fest. s. v. et alibi*: delapidata lapide strata) qua volet iumento agito'. *Cic. (p. Caec. 19,54)*: si via sit immunita, iubet qua velit agere iumentum. *Fortasse ad eundem locum respicit Festus (P. 21)*: amsegetes dicuntur quorum ager viam tangit.

8. a. *Pomp. ex Plautio (D. 40,7,21 pr.)*: Et quod ita scriptum est: 'videbitur', pro hoc accipi debet: 'videri poterit'; sic et verba legis XII tab.

9. a. *Ulp. ad ed. (D. 43,27,1,8)*: lex XII tab. efficere voluit, ut XV pedes altius rami arboris circumcidantur. — b. *Pomponius ad Sab. (D. 43,27,2)*: Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII tab. de adimenda ea recte agere potes.

10. *Plinius (n. h. 16,5,15)*: Cautum est — lege XII tab., ut glandem in alienum fundum proidentem liceret colligere.

11. *Iustiniani Institutiones (2,1,41)*: Venditae — et traditae (res) non aliter emptori adquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato; quod cavetur — lege XII tab.

12. *Ulpianus (fr. 2,4)*: Sub hac condicione liber esse iussus 'si decem milia heredi dederit', etsi ab herede abalienatus sit, emptori dando pecuniam ad libertatem perveniet: idque lex XII tab. iubet.

TABULA VIII.

1. a. QUI MALUM CARMEN INCANTASSIT . . — b. *Cicero (de rep. 4,10,12 ap. Aug. de civit. dei 2,9)*: XII tab. cum perpaucas res

veteres interpretati sunt 'si aqua pluvia nocet', id est 'si nocere poterit'. (*In Digestis est nocet; sed scribendum nocebit propter antedens videbitur. [At haec composuit Pomponius, ut positive dicta ostenderet accipi posse de iis quae quae fieri possunt, itaque nihil mutandum. TH. M.] Cic. (top. 9,39): aqua pluvia nocens — iubetur ab arbitro coerceri.*

b. Noxa domino sarciatur *Mo.*; noxae domino cavetur *traditur*.

9. *Cf. Paul. (sent. 5,6,13)*: Arbor, quae — imminet — in vicini agrum, nisi a domino sublucari non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. *Fest. (348)*: Sublucare arbores est, ramos earum supputare et veluti suptus lucem mittere, conlucare autem, succisis arboribus locum implere luce.

10. *Gai. l. IV ad l. XII tab. (D. 50,16,236,1)* Glandis appellatione omnis fructus continetur. *Cf. D. 43,28,1*,

11. *Cf. Pomp. ad Q. Muc. (D. 18,1,19)*: Quod vendidi non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit aut satis eo nomine factum. — *Cf. Bechmann, der Kauf. § 21.39.44. Leist, Mancipation. 510—25.*

12. *Pomp. ad Q. Muc. (D. 40,7,29,1)*: quoniam lex XII tab. emptionis verbo omnem alienationem complexa videretur *cet. Modest. different. (ib. 25)*: Statu liberos venum dari posse leges XII tab. putaverunt. (*Cf. Fest. Statuliber.*

VIII. 1. a. *Plin. (n. h. 28,2,10—17)*: quaestionis — est, polleantne aliquid verba et incantamenta carminum. — Quid? non et legum ipsarum in XII tab. verba sunt: 'qui fruges excantassit' et alibi: 'qui malum carmen incantassit'? [*VII Cf. Huvelin, Les tablettes magiques et le droit Romain, § 4.*]

1. b. *Cic. (Tusc. 4,2,4)*: XII tab. declarant, condi iam tum solitum esse carmen, quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam lege sanxerunt. (*Fest. 181*): 'Occentassit' (occantassint *cod.*) antiqui dicebant, quod nunc 'convicium fecerit'

capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt: si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.

2. SI MEMBRUM RUP<S>IT, NI CUM EO PACIT, TALIO ESTO. 3. MANU FUSTIVE SI OS FREGIT LIBERO, CCC, SI SERVO, CL POENAM SUBITO. 4. SI INIURIAM FAXSIT, VIGINTI QUINQUE POENAE SUNTO.

dicimus, quod id clare et cum quodam canore fit, ut procul exaudiri possit; quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur. *Arnob. (adv. gent. 4,34):* Carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur et vita, Xvrialibus scitis evadere noluistis impune cet. *Hor. (sat. 2,1,82):* Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est iudiciumque: — sed bona si quis —? — solventur risu tabulae. *Porph. ad Hor. l. c.: lege (XII tab.) cautum erat, ne quis in quemquam maledicium carmen scriberet. Hor. (ep. 2,1,152):* lex — malo quae nollet carmine quemquam describi *Paul. (sent. 5,4,6):* Iniuriarum actio — introducta est lege XII tab. de famosis carminibus cet. *Cornutus (in Pers. sat. 1,137):* lege XII tab. cautum est, ut fustibus feriretur, qui publice invehebatur. —: *Utramque vocem incantassit et occentassit in XII tab. scriptam fuisse, earumque alteram ad artes magicas alteram ad convicia famosa spectasse e locis supra allatis patet. Unde efficitur, carmen malum et carmen famosum diversam in XII tab. habuisse vim, quamquam Horatius eiusque interpretes carmini malo vim famosi subiecerunt. Dirks., et Schoell. malum carmen perperam cum malo veneno (fr. 25) coniungunt. [VII De flagitio cf. Usener, Rh. Ph. 56,1 sqq.]*

2. *Fest. (L. 363, Mo. 72):* Talionis mentionem fieri in XII (tabulis ins S.) ait Verrius hoc modo: 'si m. rapserit (sic fere Festi libri, rupit. Gelliani, rupsit Schoell) — esto. Neque id quid (quod Q. R.) significet, indicat, puto quia notum est; permittit enim lex parem vindictam. *Gell. (20,1,14):* Nonnulla — in istis legibus (XII tab.) ne consistere quidem — visa sunt, velut illa lex talionis, cuius verba, nisi memoria me fallit, haec sunt: 'si m. rupit ni cum e pacto talio esto'. *Gai. (3,223):* Poena — iniuriarum ex lege XII tab. propter membrum quidem ruptum talio erat. *Cf. Paul. (sent. 5,4,6):* Iniuriarum actio — introducta est lege XII tab. de — membris ruptis et ossibus fractis. *Prisc. (gramm. 6,13,69):* Quidam — veterum — 'ossum' proferebant — Cato tamen 'os' protulit in IIII. orig.: 'Si quis membrum rupit aut os fregit, talione proximus cognatus ulciscitur'.

3. 4. *Paul. de iniur. (Coll. 2,5,5):* Iniuriarum actio — legitima — ex lege XII tab.: qui iniuriam alteri facit, v et xx sestertiorum poenam subit. Quae lex generalis fuit; fuerunt et speciales velut: 'manu fustive si os (sic Lachmann, ZGR. 10,311; manifestos libri) — poenam subito (subitos extertiorum libri)'. [*Haec non ipsa legis verba sunt, sed aequae atque quae praecedunt Pauli ad legitima accommodata sic restituenda: velut: manu fustive si os fregit libero, trecentorum, si servo, CL poenam subit sestertiorum. TH. M.]* — *Gai. (3,223):* Propter os — fractum aut conlissum CCC assium poena erat, si libero os fractum erat, at si servo CL. *Cf. Paul. et Prisc. supra l. 2 all. — Gell. (20,1,32):* iniurias atrociores, ut de osse fracto, non liberis modo, verum etiam servis factas impensiore damno vindicaverunt. *Gai. (3,220):* Iniuria — com-

5. . . . RUP[s]IT . . . SARCITO.

6. *Ulpianus l. XVIII ad ed. (D. 9,1,1 pr.)*: Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, — lex (XII tab.) voluit aut dari id quod nocuit — aut aestimationem noxiae offerri.

7. *Ulpianus l. XLI ad Sabinum (D. 19,5,14,3)*: Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascam, — neque ex lege XII tab. de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur, neque de pauperie — agi posse.

8. a. QUI FRUGES EXCANTASSIT. — b. . . NEVE ALIENAM SEGETEM PELLEXERIS . . .

mittitur, — cum quis pugno puta aut fuste percussus — erit. — *Gell. (20,1,12)*: ita de iniuria poenienda (in XII) scriptum est: 'si iniuriam alteri (alteri *delevit Schoell*) faxsit, viginti quinque aeris poenae sunt'. *Fest.*: Viginti quinque poenae in XII significat XXV asses. *Gai. (3,223)*: propter ceteras vero iniurias XXV assium poena erat constituta. *Gell. (16,10,8)*: cum 'proletarii' — et 'viginti quinque asses' et taliones — evanuerint omnisque illa XII tab. antiquitas *cet. cf. pag. 19/20; tab. I in fine.* —

5. *Fest. (265)*: Rupsit in (*sic Scaliger*, rupit in *Mo., Rh. Ph. 15,464*, rupitias *codex*) XII significat damnum dederit (*P. 264*: rupitia damnum dederit significat). *Idem (322)*: Sarcito in XII Ser. Sulpicius ait significare 'damnum solvito, praestato'. *Ulp. ad ed. (D. 9,2,1 pr.)*: Lex Aquilia omnibus, legibus, quae ante se de damno iniuria locutae sunt, derogavit, sive XII tab. sive alia quae fuit. — *Coniungendos esse hos Festi locos iam dudum communis fuit vv. dd. opinio.* [*Sed cf. propter posteriorem huius tabulae fr. 10 et 14. TH. M.*] Priorem *Mommmsen* l. c. emendatum, ut supra adnotavimus, coniecit ad fr. 2 esse referendum. At Festi interpretationem: rupsit = damnum dederit non convenire cum membro rupto et talione, recte monuit A. Pernice, *Sachbeschäd. p. 3*; scilicet sarciri iusserunt XII tabulae ea quoque, quae praeter membrum quis rupsit. Vocem rupitias retinendam putat *Sell, Die actio de rupitiis sarcendis, 1877.*

6. *Inst. (4,9 pr.)*: Animalium nomine — si — pauperiem fecerint, noxalis actio lege XII tab. prodita est: quae animalia si noxae dedantur, proficiunt reo ad liberationem, quia ita lex XII tab. scripta est. *Cf. Fest. Pauperies. Noxia.* [*VII Fest. Sarcito huc pertinere posse monet Seckel, collato loco D.9,1,11: aut noxam sarcire aut in noxam dedere oportere cf. VII. 8b. pr.*]

8. a. *Plinius l. c. supra ad 8,1. Sen. (nat. qu. 4,7,2)*: in XII tab. caveatur, ne quis alienos fructus excantassit.

b. *Serv. (Verg. ecl. 8,99)*: 'traducere messes'. Magicis quibusdam artibus hoc fiebat, unde est in XII tab.: 'neve — pellelexeris'. *Aug. (civ. dei 8,19)*: quod hac pestifera scelerataque doctrina fructus alieni in alias terras transferri perhibentur: nonne in XII tab. — Cicero commemorat esse conscriptum et ei, qui hoc fecerit, supplicium constitutum? *Apul. (apol. 47)*: Magia — XII tab. propter incredundas frugum inlecebras interdicta. — *Formam pellelexeris merito suspectam habet Schoell. 49,76, attamen lex, neque reiicienda neque cum*

9. *Plinius (nat. hist. 18,3,12)*: Frugem — aratro quaesitam noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari iubebant, — inpubem praetoris arbitratu verberari noxiamve duplionemve decerni.

10. *Gaius l. IV ad XII tab. (D. 47,9,9)*: Qui aedes acervumve frumenti iuxta domum positum combusserit, vinctus verberatus igni necari (XII tab.) iubetur, si modo sciens prudensque id commiserit; si vero casu, id est negligentia, aut noxiam sarcire iubetur, aut, si minus idoneus sit, levius castigatur.

11. *Plinius (nat. hist. 17,1,7)*: cautum — est XII tabulis, ut qui iniuria cecidisset (succidendi vocabulo *lex usa est*) alienas (arbores), lueret in singulas aeris XXV.

12. SI NOX FURTUM FAXSIT, SI IM OCCISIT, IURE CAESUS ESTO.

13. LUCI . . . SI SE TELO DEFENDIT, . . . ENDOQUE PLORATO.

priore confundenda est: nam excantare est damnum dare, pellicere lucrum facere; illud respicit Ovidius (am. 3,7,31): carmine laesa Ceres sterilem vanescit in herbam; hoc Plinius (n. h. 18,6,41—43): C. Furius Cresimus —, cum in parvo — agello largiores — fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in invidia erat magna, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis; quamobrem ab Sp. Albino curuli (aedile) die dicta — instrumentum rusticum — in forum attulit et — dixit: veneficia mea, Quirites, haec sunt.

9. [Noxiamve duplionemve decerni libri, recte opinor, scilicet ut verberum poena afficiatur impubes pupillus, noxia duplione spectet ad impuberem filium familias (*Gai. 4,75*); cavendum a lectione interpolata noxiamque duplione decerni. TH. M.]

10. Cf. glossa cod. Leidensis Voss. fol. 82 (*Loewe prodrom. corporis glossar. p. 100; M. Cohn, ZSSSt. 2. p. 112*): noxam sarcito damnum solvito.

11. *Paul. ad. Sab. (D. 47,7,1)*: Si furtim arbores caesae sint, et ex lege Aquilia et ex XII tabularum dandam actionem Labeo ait. *Gai. (4,11)*: quod lex XII tab. ex qua de vitibus succisis actio competeret, generaliter de arboribus succisis loqueretur. *Paul ad ed. (D. 12,2,28,6)*: Colonus, cum quo propter succisas — arbores agebatur —, si iuraverit se non succidisse, sive e lege XII tab. de arboribus succisis sive e lege Aquilia — convenietur, — defendi poterit. — Cf. *D. 47,7,5 pr.*: Caedere est non solum succidere, sed etiam ferire caedendi causa.

12. *Macr. (sat. 1,4,19)*: Xviri in XII tab. inusitatissime 'nox' pro 'noctu' dixerunt; verba haec sunt: 'si nox furtum factum sit (faxisit *em. Cuiacius*) si — esto', in quibus verbis etiam id notandum, quod — non 'eum' — sed 'im' dixerunt. (*Fest. Im*). *Gell. (8,1 ind.)*: Xviri in XII tab. 'nox' pro 'noctu' dixerunt. (*20,1,7*): nisi duram esse legem putas, quae — nocturnum — furem ius occidendi tribuit.

13. *Cic. (p. Tull. 20,47)*: Atque ille legem mihi de XII tab. recitavit, quae permittit, ut furem noctu liceat occidere, et luci, si se telo defendat.

14. *Gellius* (11,18,8): Ex ceteris — manifestis furibus liberos verberari addicque iusserunt (Xviri) ei, cui furtum factum esset —; servos — verberibus affici et e saxo praecipitari; sed pueros impuberes praetoris arbitrato verberari voluerunt noxiamque — sarciri.

15. a. *Gaius* (3,191): Concepti et oblati (furti) poena ex lege XII tab. tripli est. — b. . . . LANCE ET LICIO . . .

(21,50): Furem — luce occidi vetant XII tab. —, nisi se telo defendit, inquit; etiamsi cum telo venerit, nisi utetur telo eo ac repugnabit, non occides; quod si repugnat, endoplorato, hoc est conclamato, ut aliqui audiant et convenient. (*Fest.*): 'Sub vos placo' in precibus — id quod supplico, ut in legibus 'transque dato' et 'endoque plorato'. *Prisc.* (gr. 6,18,93): Ennius in XVI annalium: 'si luci, si nox cet'. — *Dubitari potest inde, utrum lex furem occidere permiserit si —, an vetuerit nisi —*. *Cic.* (l. c.) *habet utrumque*, *Gai.* ad ed. (D. 47,2,55,2) *dicit*: Furem interdum deprehensum non aliter occidere lex XII tab. permisit, quam si telo se defendat *De sola permissione loquuntur Gai.* ad ed. (D. 9,2,4,1): Lex XII tab. furem noctu deprehensum occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur: interdum autem deprehensum ita permittit occidere si is se telo defendat, —. *Gell.* (11,18,6.7): Xviri — furem — tum demum occidi permiserunt, si aut, cum faceret furtum, nox esset, aut interdum telo se — defenderet. *Cic.* (p. *Mil.* 3,9): XII tab. nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem si se telo defenderet, interfici impune voluerunt. *Ulp.* ad ed. (*Coll.* 7,3,2): furem nocturnum — lex XII tab. omni modo permittit occidere, aut diurnum — aequae lex permittit, sed ita demum, si se telo defendat.

14. *Gai.* (3,189): Poena manifesti furti ex lege XII tab. capitalis erat. nam liber verberatus addicebatur ei, cui furtum fecerat; utrum autem servus efficeretur ex additione, an adiudicati loco constitueretur, veteres quaerebant. in [servum] aequae verberat[um animadvertebatur]. *Gell.* (20,1,7): nisi duram esse legem putas, quae — furem manifestum ei, cui furtum factum est, in servitutem tradit.

15. a. *Cf. Gai.* (3,186—7): Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem testibus praesentibus furtiva res quaesita et inventa sit; — oblatum furtum dicitur, cum res furtiva tibi ab aliquo oblata sit, eaque apud te concepta sit.

b. *Fest.* (P. 117): Lance et licio dicebatur apud antiquos, quia qui furtum ibat quaerere in domo aliena licio cinctus intrabat lancemque ante oculos tenebat propter matrum familiae aut virginum praesentiam. *Gai.* (3,192): lex (XII tab.) — praecipit, ut qui quaerere velit nudus quaerat licio (linteo liber) cinctus, lancem habens; qui si quid invenerit, iubet id lex furtum manifestum esse (*cf. § 193*). *Gell.* (11,18,9): furta quae per lancem liciumque concepta essent, proinde ac si manifesta forent, vindicaverunt (XII tab.). *Idem* (16,10,8): cum proletarii — furtorumque quaestio cum lance et licio evanuerint omnisque illa XII tab. antiquitas cet. (*cf. pag. 30 n. 5*) *Inst. gl. Taur.* (ZGR. 7,44 n. 466): nu-

16. SI ADORAT FURTO, QUOD NEC MANIFESTUM ERIT —, [DUP-
PLIONE DAMNUM DECIDITO].

17. (*Gai.* 2,45): furtivam (rem) lex XII tab. usucapi pro-
hibet —.

18. a. *Tacit.* (ann. 6,16): XII tabulis sanctum, ne quis un-
ciario fenore amplius exerceret. — b. *Cato* (*de agri cult. praef.*):
Maiores — in legibus posiverunt furem dupli condemnari, fenera-
torem quadrupli.

19. *Paulus* (coll. 10,7,11): Ex causa depositi lege XII tab.
in duplum actio datur —.

20. a. *Ulpianus* l. XXXV ad ed. (*D.* 26,10,1,2): Sciendum
est suspecti crimen e lege XII tab. descendere. — b. *Tryphoninus*
disputat. (*D.* 26,7,55,1): Si — tutores rem pupilli furati sunt, vide-
amus an ea actione, quae proponitur ex lege XII tab. adversus tu-
torem in duplum, singuli in solidum teneantur.

21. PATRONUS SI CLIENTI FRAUDEM FECERIT, SACER ESTO.

22. QUI SE SIERIT TESTARIBER LIBRIPENSVE FUERIT, NI TESTIMO-
NIUM FATIATUR. INPROBUS INTTESTABILISQUE ESTO.

23. *Gellius* (20,1,53): ex XII tab. — si nunc quoque —
qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio
deiceretur.

ingrediebatur discum fictilem in capite portans utrisque manibus detentus
(*fort. detentum.*) *Rud. Res.* 2,352 n. 21.

16. *Fest.* (*F.* 162): 'Nec' coniunctionem — positam esse ab antiquis pro 'non',
ut et in XII est: — item: 'si — erit'. (*Gai.* (3,190): Nec manifesti furti poena
per legem XII tab. dupli inrogatur —. *Gell.* (11,18,15): furtis omnibus, quae
nec manifesta appellantur, poenam imposuerunt dupli. — *Fest.* (*P.* 19): 'Ado-
rare' apud antiquos significabat agere, unde et legati oratores dicuntur, quia
mandata populi agunt.

17. *Cf. Gai.* 2,49. *J.* 2,6,2. *D.* 41,3,33 *pr.*

20. a. *Cic.* (*de off.* 3,15,61): dolus malus et legibus erat vindicatus, ut
(in) tutela XII tabulis.

b. *Cic.* (*de or.* 1,36,166—7): turpi tutelae iudiciò et paullo post: alter
plus lege agendo petebat, quam quantum lex in XII tab. permiserat.

21. *Serv.* (*ad Aen.* 6,609): 'fraus innexa clienti'; ex lege XII tab. venit,
in quibus scriptum est: 'patronus — esto'. — *Mo.* (*Forsch.* 1,384) *ins.*: Diti
patri, propter leg. Romuli 2, ubi est ὁστος τοῦ καταχθονίου Διός. — [*VII Cf.*
sakros esed, cap. I, Add. 2 sq.]

22. *Gell.* (15,13,11): Item ex iisdem tabulis id quoque est: 'qui — testi-
monium fatiatur (*conicit Schoell 92 seq., fariatur libri*) improbus — esto'. *Gell.*
(7,7,2,3): 'testabilis' — verbum est legis ipsius Horatiae; contrarium est in
XII tab. scriptum: 'improbus esto'. *Cf. J.* 21,0,6.

24. a. Si TELUM MANU FUGIT MAGIS QUAM IECIT, aries subicitur. — b. *Plin. (n. h. 18,3,12)*: Frugem — furtim — pavisse — XII tabulis capital erat (8,9) — gravius quam in homicidio.

25. *Gaius l. IV ad XII tab. (D. 50,16,236 pr.)*: Qui venenum dicit, adicere debet, utrum malum an bonum; nam et medicamenta venena sunt.

26. *Latro (decl. in Cat. 19)*: XII tab. cautum esse cognoscimus, ne qui in urbe coetus nocturnos agigaret.

27. *Gaius l. IV ad XII tab. (D. 47,22,4)*: His (sodalibus) potestatem facit lex (XII tab.), pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant; sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse.

TABULA VIII.

1. 2. *Cic. (de leg. 3,4,11; 19,44)*: 'Privilegia ne inroganto; de capite civis nisi per maximum comitiatum — ne ferunto'. — Leges praeclarissimae de XII tabulis tralatae duae, quarum altera privilegia tollit, altera de capite civis rogari nisi maximo comitiatu vetat.

24. a. *Cic. (top. 17,64)*: iacere telum voluntatis est, ferire quem nolueris fortunae: ex quo aries subicitur ille in vestris actionibus, 'si — iecit'. *Cic. (p. Tull. 22,51)*: Quis est, cui magis ignosci conveniat, quoniam me ad XII tab. revocas, quam si quis quem imprudens occiderit? — Tamen huiusce rei veniam maiores non dederunt; nam lex est in XII tab.: 'si — fugit magis quam iecit'. *Cic. (de or. 3,39,158)*: Nonnunquam — brevis translatio conficitur, ut illud: 'si — fugit'. *August. (de lib. arb. 1,4)*: homicidium — potest accidere aliquando sine peccato, — cui forte invito atque imprudenti telum manu fugit. *Fest. (347)* Subici ar[ies] dicitur, qui pro occiso datur, quod fit, ut ait Cincius, — exemplo At[heniensium], apud quos] expiandi gratia aries [inigitur ab eo, qui invitus scelus admisit, poenae p[er]endendae loco.] — (351) Subigere arietem in eodem libro (scilicet in commentario XV iuris pontifici citato ad verbum quod praecedit) Antistius esse ait dare arietem, qui pro se agatur, caedatur. *Leg. Numae 13*.

b. *Quaenam fuerit homicidii poena, veteres nobis non tradiderunt*.

VIII. 1. 2. *Cic. (l. c. 19,44)*: In privatos homines leges ferri noluerunt, id est enim privilegium, quo quid est iniustius, cum legis haec vis sit, scitum et iussum in omnes. Ferri de singulis [debut esse de capite civis TH. M.] nisi centuriatis comitiis noluerunt; discriptus [sic scr., descriptus libri TH. M.] enim populus censu, ordinibus, aetatibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fusa in tribus convocatus. *Cic. (p. Sest. 30,65)*: cum et sacratis legibus et XII tab. sanctum esset, ut neque privilegium irrogari liceret, neque

3. *Gellius* (20,1,7): duram esse legem putas, quae iudicem arbitrumve iure datum, qui ob rem [iu]dic[a]ndam pecuniam accepisse convictus est, capite poenitur?

4. *Pomponius enchirid.* (D. 1,2,2,23): quaestores — qui capitalibus rebus praeessent, — appellabantur quaestores parricidii, quorum etiam meminit lex XII tab.

5. *Marcianus* (D. 48,4,3): Lex XII tab. iubet eum, qui hostem concitaverit quive civem hosti tradiderit, capite puniri.

6. *Salvianus* (de gubern. dei 8,5,24): Interfici — indemnatum quemcunque hominem etiam XII tabularum decreta vetuerunt.

TABULA X.¹

1. HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPELITO NEVE URITO.

de capite nisi comitiis centuriatis rogari cet. *Cic.* (de domo 17,43): vetant XII tab. leges privatis hominibus irrogari, id est enim privilegium. *Cic.* (de rep. 2,36,61): laus est — C. Iulii (*Xviri a. II*) — quod se legem illam — neglecturum negaret, quae de capite civis Rom. nisi comitiis centuriatis statui vetaret.

3. ob rem dicendam *Gellii libri*.

4. *Fest.* (258): Quaestores [dicebantur, qui quaerent de rebus] capitalibus, unde [idem etiam . . quaestores parricidi appellantur. Parrici (*supra p.* 10,12 n. 1).

6. *Salviani locum Schoellius* (p. 58) ad homicidium (8,24 c) pertinere putat, indemnatum intellegens integrum et liberum; locis autem supra allatis evidenter probatur, potius de supplicio sumendo hic agi. Cf. *Valer. Max.* (7,2, ext. 15): leges Lycurgi — de indemnatis supplicium sumi vetabant. *Vellei.* (2,45,1): Clodius — legem — tulit, qui civem Rom. indemnatum interemisset, ei aqua et igni interdiceretur, cuius verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus petebatur. *Cic.* (de domo 4,9): Eos — damnare debui, quorum lege perfectum est, ut ego indemnatus — damnatorum poenam sustinerem? *Cic.* (in Pis. 13,30): indemnati civis — proscriptio. *Cic.* (de l. agr. 2,21,56): Sulla cum bona indemnatorum civium funesta illa sua auctione venderet cet. *D.* 28, 1,9: Si quis post accusationem in custodia fuerit defunctus indemnatus, testamentum eius valebit. *Aug.* (de civ. dei 1,19): vos appello, leges iudicesque Romani: nempe post perpetrata facinora nec quemquam scelestum indemnatum impune voluistis occidi.

X. 1. *Cic.* (de leg. 2,23,58): Video quae sint in pontificio iure, sed quaero, ecquidnam sit in legibus? — ea non tam ad religionem spectant, quam ad ius sepulcrorum; 'hominem mortuum', inquit lex in XII: 'in urbe — urito'. Credo vel propter ignis periculum.

1) Totum huius tabulae argumentum uno contextu relatum et tractatum exhibet *Cic.* de leg. 2,23,24. (Cf. *Hu., ZRG.* 1,1138—42.)

2. . . . HOC PLUS NE FACITO: ROGUM ASCEA NE POLITO.

3. *Cicero (de leg. 2,23,59)*: Extenuato igitur sumptu tribus reciniis et tunica purpureae et decem tibicinibus tollit etiam lamentationem.

4. MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO.

5. a. HOMINE MORTUO NE OSSA LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAT.
— b. *Cicero (l. c. 24,60)*: Excipit bellicam peregrinamque mortem.

6. a. *Cicero (l. c.)*: Haec praeterea sunt in legibus —: 'servilis unctura tollitur omnisque circumpotatio'. — 'Ne sumptuosa

2. *Cic. (l. c. 59)*: Iam cetera in XII minuendi sumptus sunt lamentationis-que funebris, translata de Solonis fere legibus: 'hoc plus', inquit, 'ne — polito'.

3. *Cic. (l. c.)*: Nostis quae sequuntur: discebamus enim pueri XII, ut carmen necessarium, quas iam nemo discit. Extenuato igitur et reliqua ut supra; uimela vel uinclu pro tunica libri. (*ibid.* 25,64): sumptuosa — funera et lamentabilia — Solonis lege sublata sunt, quam legem eisdem prope verbis nostri Xviri in decimam tabulam coniecerunt; nam de tribus reciniis et pleraque illa Solonis sunt. Cf. *Fest.* (274): Recinium omne vestimentum quadratum ii (hi *cod.*), qui XII interpretati sunt, esse dixerunt: Verrius togam, qua mulieres (vir toga mulieres *cod.*; *emend. Lipsius*) utebantur, praetextam (praetextum *cod.*) clavo purpureo. *Non.* (371): Ricinium (Ricinium libri), quod nunc mafurtium dicitur, palliolum femineum breve. Varro — de vita p. R. —: 'Ex (et libri) quo mulieres in — luctibus, cum omnem vestitum delatorem ac luxuriosum — ponunt, ricinia sumunt'.

4. *Cic. (l. c. 25,64)*: De lamentis — expressa verbis sunt: 'mulieres — habento'. *Ibid.* (23,59): tollit etiam lamentationem: 'mulieres — habento'. — L. Aelius lessum quasi lugubrem eiulationem, ut vox ipsa significat, quod eo magis iudico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat. *Cic. (Tusc. 2,23,55)*: fletus (*scr.* lessus) quem XII tab. in funeribus adhiberi vetant. *Plin. (n. h. 11,58,157)*: Infra oculos malae —, quas prisci 'genas' vocabant XII tab. interdicto radi a feminis vetantes. *Serv. (ad Aen. 12,606)*: cautum lege XII tab., ne mulieres carperent faciem, his verbis: 'mulier faciem ne carpito'. *Fest.* (273): Radere ge[nas vetitum est in] lege XII, id est unguibus [lacerare malas.]

5. a. *Cic. (de leg. 2,24,60)*: funebria, quibus luctus augetur, XII sustulerunt: 'homini', inquit, 'mortuo — faciat'; credoque quod erat factitatum, ut uni plura (funera) fierent lectique plures sternerentur, id quod ne fieret, lege sanctum est; excipit — mortem. Verba credoque quod — est in *codd. leguntur post inpositam iubet (vide adn. ad 8,7)*; transposuit ea ita ut nos dedimus Schoemann (*opusc.* 3,386), quem secutus est Sch. 55. Dirksenius alique propriam ex iis legem constituerunt, Hu. 143 ea inseri iussit post praetereantur (*v. 6a*), *perperam*. Cf. Cuiac. *ad Papin. quaest. l. II, ad D. 3,2,25,1*.

6. a. Circumpotatio libri boni: circumportatio alii, quod praefert Hu. p. 139. — Reliqua quoque dedimus ut tradita accepimus, nisi quod libri nec acerrae; Manutius et Huschkius post respersio inss. sit et pro acerrae praetereantur scribunt acerrae praeferantur. — Cf. *Leg. Numae l. Fest. Resparsum. Acerra.*

respersio, ne longae coronae, ne acerrae.' — b. *Fest.*: Murrata portione usus antiquos indicio est, quod — XII tab. cavetur, ne mortuo indatur.

7. QUI CORONAM PARIT IPSE PECUNIAVE EIUS <HONORIS> VIRTUTISVE ERGO ARDUUITUR EI . . .

8. . . . NEVE AURUM ADDITO. AT CUI AURO DENTES IUNCTI ESCUNT. AST IM CUM ILLO SEPELIET URETVE, SE FRAUDE ESTO.

9. *Cicero (de leg. 2,24,61)*: rogum bustumve novum vetat propius LX pedes adigi aedes alienas invito domino.

10. *Cicero (leg. 2,24,61)*: forum — bustumve usucapi vetat.

TABULA XI.

1. *Cicero (de rep. 2,36,61—37,63)*: (Decemviri) cum X tabulas

7. *Plin. (n. h. 21,3,7)*: ad certamina in circum per ludos et ipsi descende-
bant, et servos suos equosque mittebant. Inde illa XII tab. lex: 'qui coronam parit ipse pecuniave eius (honoris *inseruit Schoell collato loco Festi v. ergo*: statua donatus est honoris virtutisve ergo) virtutisve ergo (si *inseruit Schoell*) arguitur (sic vel dicitur libri *Pliniani*, arduuitur *Schoell*) ei'. Quam servi equive meruissent, 'pecunia partam' lege dici, nemo dubitavit. *Cic. (de leg. 2,24,60)*: Illa iam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam et ei, qui peperisset, et eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet. *Post ei supplet Sch.* parentique eius, se fraude esto. *Mo. Staatsrecht I³ 426 n. 2 verba sic constituit*: qui coronam parit ipse pecuniave eius, virtutisve ergo dicitur ei, [ast ei parentive eius mortuo domi forisve inponetur, se fraude esto].

8. *Cic. (de leg. 2,24,60)*: Qua in lege cum esset: 'neve — addito', quam humane excipiat altera lex [intellegite nimirum *similiave exciderunt. Th. M.*] praecepit altera lege: 'at (ut libri) cui a. d. iuncti escunt (essent libri) — esto'.

9. 10. *Cic. (l. c.)*: Duae sunt praeterea leges de sepulcris, quarum altera privatorum aedificiis, altera ipsis sepulcris cavet; nam quod 'rogum — domino', — pedes adigi (*sic Madrigius, adici libri*) a. a. invito domino incendium veretur acerbum; quod autem forum, id est vestibulum sepulcri, bustumve usucapi vetat, tuetur ius sepulcrorum. *Fest. (P. 84)*: Forum sex modis intellegitur: primo negotiationis locus —; alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, contiones haberi solent; tertio, cum is, qui provinciae praees, forum agere dicitur, cum civitates vocat et de controversiis eorum cognoscit; quarto, cum id forum antiqui appellabant, quod nunc vestibulum sepulcri dicari solet *cet.* (*P. 32*): Bustum proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus et sepultus, diciturque bustum quasi bene ustum (bene iustum *M.*), ubi vero combustus quis tantummodo, alibi vero est sepultus, is locus ab urendo ustrina (ostrina *M.*) vocatur; sed modo busta (modo obusta *M.*) sepulcra appellamus.

XI. 1. *Cf. Dion. (10,60,5)*: οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀππίον τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς πάντες νόμους ἐν ὅλοις δυοῖ καὶ ταύτας ταῖς πρότερον ἐξενεχθεῖσαι προσέθηκαν.

summa legum aequitate prudentiaque conscripsissent, in annum posterum Xviros alios subrogaverunt, — qui duabus tabulis iniquarum legum additis — conubia — ut ne plebi cum patribus essent, inhumanissima lege sanxerunt.

2. *Macrobius (sat. 1,13,21)*: Tuditanus refert, — Xviros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores.

3. *Cic. (ad. Att. 6,1,8)*: E quibus (libris de rep.) unum ἱστορικόν requiris de Cn. Flavio Anni f. — Ille vero ante Xviros non fuit. — Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis.

ἐν αἷς καὶ ὅδε ὁ νόμος ἦν, μὴ ἐξεῖναι τοῖς πατρικίοις πρὸς τοὺς δημοτικοὺς ἐπιγυμνίας συνάψαι. *Liv. (4,4,5)*: Hoc ipsum, ne conubium patribus cum plebe esset, non Xviri tulerunt paucis his annis pessimo exemplo publico cum summa iniuria plebis? *Gai. l. VI ad XII tab. (D. 50,16,238)*: Plebs est ceteri cives sine senatoribus.

2. *Macrobii locum a Goth. et Dirk. reiectum vindicavit huic tabulae Mo. Chronol. 31,210; C. I. L. 1,361. Cf. Leg. Romuli 6. Macr. (sat. 1,13,12,15)*: alternis — annis binos et vicanos, alternis ternos vicanosque intercalabant — post vicesimum et tertium diem eius (Februarii) intercalabant, Terminalibus scilicet iam peractis; deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant V, post intercalationem subiungebant. *Cens. (d. d. nat. 20,6)*: cum intercalarium mensem XXII et (vel libri) XXIII dierum alternis annis addi placuisset, — in mense potissimum Februario inter Terminalia et Regifugium intercalatum est. *Celsus dig. (D. 50,16,98,1)*: Cato putat, mensem intercalarem additicium esse; omnesque eius dies pro momento temporis observat extremoque diei mensis Februarii attribuit Q. Mucius. *Cf. Mo. Chronol. 18—40. Hu. röm. Stud. 1,54—60.*

3. *Ex hoc Ciceronis loco effecit Mo. (Chron. 31,210; Œ I p. 361 (I² p. 283)* regis Numae tabulam fastorum, ex penetralibus pontificum prolatam XII tabulis insertam esse. Quam sententiam secutus Sch. (63,156) non dubitavit universam tab. XI fastis explere, prout ex Iulianis restitui possunt. Id quod iusto audacius fecisse mihi videtur, cum fastos qua ratione Xviri perscripserint certa ratione constitui non possit. *Cf. Hu. Stud. 279. Nihilominus fastos Iulianos XII tabulis subicere placuit. — Cf. Cic. (p. Mur. 11,25)*: Posset agi lege neene, pauci quondam sciebant; fastos enim vulgo non habebant. Erant in magna potentia qui consulebantur, a quibus etiam dies tamquam a Chaldaeis petebantur. Inventus est scriba quidam, Cn. Flavius, qui cornicem oculos confixerit et singulis diebus ediscendis fastos populo proposuerit. *Plin. (n. h. 33, 1,17)*: Hic (Cn. Flavius) — publicatis diebus fastis quos populus a paucis principum cotidie petebat *et. Liv. (9,46,5)*: Cn. Flavius — civile ius, repositum in penetralibus pontificum, evulgavit fastosque circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. *Macr. (sat. 1,15,9)*: Priscis ergo temporibus, antequam fasti a Cn. Flavio scriba invitatis patribus in omnium notitiam proderentur *et. Val. Max. 2,5,2. Diod. 20,36.*

TABULA XII.

1. *Gaius* (4,28): Lege autem introducta est pignoris capio, veluti lege XII tab. adversus eum, qui hostiam emisset nec pretium redderet; item adversus eum, qui mercedem non redderet pro eo iumento, quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in dampem, id est in sacrificium, impenderet.

2. a. SI SERVUS FURTUM FAXIT NOXIAMVE NO[X]IT. — b. *Gai.* (4,75,76): Ex maleficiis filiorum familias servorumque — noxales actiones proditae sunt, uti liceret patri dominove aut litis aestimationem sufferre aut noxae dedere —. Constitutae sunt — aut legibus aut edicto praetoris: legibus velut furti lege XII tabularum *cet.*

3. SI VINDICIAM FALSAM TULIT, SI VELIT IS . . . TOR ARBITROS TRIS DATO, EORUM ARBITRIO . . . FRUCTUS DUPLIONE DAMNUM DECIDITO.

4. *Gaius* l. VI ad XII (D. 44, 6, 3): Rem, de qua controversia est, prohibemur (lege XII tab.) in sacrum dedicare: alioquin dupli poenam patimur, — sed duplum utrum fisco an adversario praestandum sit, nihil exprimitur.

5. *Livius* (7, 17, 12): in XII tabulis legem esse, ut quodcumque postremum populus iussisset, id ius ratumque esset.

FRAGMENTA INCERTAE SEDIS.¹

1. *Festus*: Nancitor (nanxitor *Mueller*) in XII nactus erit,

XII. 1. Cf. *Fest. Daps.* D. 50, 16, 238, 2.

2 a. *Ulp. ad ed.* (D. 9, 4, 2, 1): Celsus — differentiam facit inter legem Aquiliam et legem XII tab. Nam in lege antiqua, si servus sciente domino furtum fecit —, servi nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur; at in lege Aquilia, inquit, dominus suo nomine tenetur, non servi. — Sed si placeat, quod *Iulianus* — scribit: 'si — nocuit (noxit *em. Pithoeus*)', etiam ad posteriores leges pertinere, poterit dici, etiam servi nomine cum domino agi posse noxali iudicio. Cf. *Fest. Noxia.* D. 47, 6, 5; 50, 16, 283, 3. *Paul. sent.* 2, 31, 7.

3. *Fest. Vindiciae.* Totum locum v. in *Festi epitome nostra.*

4. *Pro fisco Gaius scripserat* aerario, mutaverunt *Justiniani.*

5. *Liv.* (l. c.): In secundo interregno (a. 399) orta contentio est, quod patricii consules creabantur; intercedentibusque tribunis interrex *Fabius* aiebat: 'in XII — esset'; iussum populi et suffragia esse. Cf. *Liv.* 9, 34, 6. 7 ex oratione *P. Sempronii tr. pl.*: nemo eorum (censorum) XII tab. legit? nemo id ius esse, quod postremo populus iussisset, sciit? Immo vero omnes sciverunt.

1) *Omissi ex Schoelliana appendice fr. 7: Aug. (de civ. dei 21, 11):* Octo genera poenarum 'in legibus' esse, scribit *Tullius.* — Fortasse addendum

prenderit. — Fortasse ad XII. 12, 1. respicitur; nam etiam in foedere Latino est: si quid pignoris nancitur.

2. *Festus* (258): Quando — in XII — cum c littera ultima scribitur [*Intellegi quandoc hodie constat*. TH. M.].

3. *Festus* (309): 'Sub vos placo' in precibus fere cum dicitur, significat id quod 'supplico' (supplicio *cod.*), ut in legibus 'transque dato', 'endoque (edendoquae *cod.*) plorato'. — Cf. 8, 13. *Sch.* 29.

4. *Donat.* (ad *Ter. Eun.* 515): 'dolo malo' — quod — addidit 'malo' — ἀρχαῖον ἐστὶν, quia sic in XII tab. a veteribus scriptum est.

5. *Cicero* (*de rep.* 2, 31, 54): ab omni iudicio poenaeque provocari licere indicant XII tabulae compluribus legibus.

6. *Cicero* (*de off.* 3, 31, 111): Nullum — vinculum ad adstringendam fidem iureiurando maiores artius esse voluerunt; id indicant leges in XII tabulis.

7. *Plinius* (*nat. hist.* 7, 60, 212): XII tabulis ortus — et occasus nominantur. — Cf. 1, 9.

8. *Gaius* (1, 122): olim aereis tantum nummis utebantur, et erant asses, dupundii, semisses, quadrantes, nec ullus aureus vel argenteus nummus in usu erat, sicuti ex lege XII tab. intellegere possumus. — Cf. *Mo. Münzwesen.* p. 175.

9. *Gaius* l. V ad XII (*D.* 50, 16, 237): Duobus negativis verbis quasi permittit lex (XII tab.) magis quam prohibuit: idque etiam *Servius* (*Sulpicius*) animadvertit.

10. *Gaius* l. VI ad XII (*D.* 50, 16, 238, 1): 'Detestatum' est testatione denuntiatum.

11. *Sidonius Apollinaris* (*ep.* 8, 6, 7): Per ipsum fere tempus, ut decemviraliter loquar, lex de praescriptione tricennii fuerat 'proquiritata'.

duicensus propter glossam lexicī *Philoxeniani*: duicensus διταβ. (XII tabulis emendat *Vulcanius*), δεύτερον ἀπογεγραμμένος collato loco *Festi ep.* p. 66: duicensus dicebatur cum altero, id est filio census. Cf. *M. Cohn*, *ZSSSt.* 2, 113.

TABULA FASTORUM IULIANORUM.

Fastorum qui fuerunt ante Caesarem tabula ad nos non pervenit, anni Iuliani una paene integra, aliarum fragmenta maiora minora, quae omnia edita et illustrata sunt a Mommseno *Œ* 1, p. 293—412, cui supplementa addiderunt idem in *Eph. epigr. vol. 3* p. 5—10. 85. 86. *vol. 4* p. 1. 2. et Henzenus *Œ* 6, 625—636. Voluminis primi illius altera quae mox prodibit editio fastos eos exhibebit retractatos et auctos. [*VII* Jam exstant *Œ* 1, 2 p. 203sqq.] Cum autem a Caesare in fastis nil sit mutatum, nisi quod X novos dies mensibus XXIX dierum inseruit et ferias quasdam adiecit, fasti antiqui in universum etiam ex Iulianis intellegi possunt. Illa tabula, quae dicitur Maffeiana, confecta videtur inter a. 746 et 757 u. c. In parte superiore effracta quaedam ex aliis fastis supplevi. Tabulam exhibui e *Mo.* recensione (p. 303—309. 412.) [*VII* *Œ* 1, 2 222sqq.] omissis tantum iis quae in hac, ut in reliquis fastorum tabulis, litteris minoribus adnotata erant ad ludos sacrae pertinentia. Dierum numeros adieci. Ceterum qui accuratius rem perspicere vult, legat necesse est, quae *Mo.* disputavit de differentiis inter hos ceterosque fastos deque usu fastorum in iudiciis ordinandis p. 366. 367. [*VII* *Œ* 1, 2 p. 289sqq.]

Litterae A—H continuo repetitae dies nundinales (quasi hebdomadis, sed octo dierum) indicant. Dierum nominatorum compendia haec inveniuntur: K(alendae), Non(ae), Eid(us), Pr(idie), Agonia, Arm(illustrium), August(alia), Car(mentalia), Cer(ialia), Cons(ualia), Div(alia), Equ(irria), Fer(alia), Font(inalia), Ford(icidia), Furr(inalia), Lar(entalia), Lem(uria), Lib(eralia), Lucar(ia), Luper(calia), Matr(alia), Meditr(inalia), Neptunalia, Opal(ia), Opic(onsiva), Par(ilia), Poplif(ugia), Port(unalia), Q(uandoc) R(ex) C(omitavit) F(as), Q(uandoc) St(ercus) D(elatum) F(as), Quin(quatrus), Quir(inalia), Regif(ugium), Rob(igalia), Sat(urnalia), Ter(minalia), Tub(i-lustrium), Vest(alia), Vin(alia), Volc(analia), Volt(urnalia).

Diei condicionem indicant litterae singulares F — N — N^p FP — EN — C. Ex his prima significat diem fastum, quinta endotercisum sive intercisum, sexta comitalem. De notis N et N^p (pro qua etiam N^f invenitur) ambigitur; quamquam ad nefastos dies utramque spectare extra controversiam est. Alteram significare non posse, ut multi putarunt, N(ef). P(osterior) vel P(rior), P(arte), P(rincipio), *Mo.* 367 [iam] ostendit. Dies N signati a diebus N^p sive N^f notatis ita differre arbitratur *Mo.*, ut illi tristes sint et cum religione coniuncti, hi ferias habeant hilares, (*Fest. Nep.*), unde *Hu. (Stud. 238)* notas ita explicat: N(ef.) P(urus) vel N(ef.) F(eriaturs) vel F(estus). *Mo.* notam ortam esse putat ex vetere litterae N forma. Notam denique FP inventam ter (Febr. 21. Apr. 23. Aug. 19) *Hu. 193* explicat F(astus) P(urus), *Mo.* cogitat de interpretatione F(astus) P(rincipio).

1	A	K.	IAN.	F	H	K.	FEB.	N	D	K.	MAR.	NP	C	K.	A[PR. F]
2	B	4	F		A	4	N		E	6	F		D	4	[F]
3	C	3	C		B	3	N		F	5	C		E	3	C
4	D	PR.	C		C	PR.	N		G	4	C		F	PR.	C
5	E	NON.	F		D	NON.	†(NP)		H	3	C		G	NON.	(N)
6	F	8	F		E	8	N		A	PR.	†NP		H	8	†NP
7	G	7	C		F	7	N		B	NON.	F		A	7	N
8	H	6	C		G	6	N		C	8	F		B	6	N
9	A	AGON.	(NP)		H	5	N		D	7	C		C	5	N
10	B	4	EN		A	4	N		E	6	C		D	4	N
11	C	CAR.	NP		B	3	N		F	5	C		E	3	N
12	D	PR.	C		C	PR.	N		G	4	C		F	PR.	N
13	E	EID.	NP		D	EID.	NP		H	3	EN		G	EID.	NP
14	F	19	EN		E	16	N		A	EQ.	NP		H	18	N
15	G	CAR.	(NP)		F	LUPER.	NP		B	EID.	NP		A	FORD.	NP
16	H	17	C		G	14	EN		C	17	F		B	16	N
17	A	16	C		H	QUIR.	NP		D	LIB.	NP		C	15	N
18	B	15	C		A	12	C		E	15	C		D	14	N
19	C	14	C		B	11	C		F	QUIN.	N		E	CER.	N
20	D	13	C		C	10	C		G	13	C		F	12	N
21	E	12	C		D	FERAL.	F		H	12	C		G	PAR.	NP
22	F	11	C		E	8	C		A	11	N		H	10	N
23	G	10	C		F	TER.	NP		B	TUBIL.	NP		A	VIN.	NP
24	H	9	C		G	REGIF.	N		C	Q. REX	C. F		B	8	C
25	A	8	C		H	5	C		D	8	C		C	ROB.	NP
26	B	7	C		A	4	EN		E	7	C		*D	6	F
27	C	6	C		B	EQ.	NP		F	6	†NP		E	5	C
28	D	5	C		C	PR.	C		G	5	C		F	4	†NP
29	*E	4	†F						H	4	C		G	3	C
30	*F	3	†F ¹)						A	3	C		H	PR.	C
31	G	PR.	C						B	PR.	C				

* Asteriscus distinguit dies a Caesare adiectos. Cur eos Caesar non in extremis mensibus collocarit, disputat Hu. röm. Stud. 1,119.

1) Sic reposui ex fastis Caeretanis; NP Praenestini, N Maffeiiana tabula errore ut videtur. Mo. 313.368.

1	[A K. MAL. F]	[H K. IU]N. N	F K. Iul. N	EK.[AUG.†NP]
2	[B 6 F]	A 4 F	G 6 N	F 4 [†NP]
3	[C 5 C]	B 3 C	H 5 N	G 3 C
4	D 4 [C]	C PR. C	A 4 †NP	H PR. C
5	E 3 C	D NON. (N)	B POPLIF. NP	A NON. F
6	F PR. C	E 8 N	C PR. N	B 8 F
7	G NON. N	F 7 N	D NON. N	C 7 C
8	H 8 F	G 6 N	E 8 N	D 6 C
9	A LEM. N	H VEST. N	F 7 N	E 5 †NP
10	B 6 C	A 4 N	G 6 C	F 4 C
11	C LEM. N	B MART. N	H 5 C	G 3 C
12	D 4 †NP	C PR. N	A 4 †NP	H PR. C
13	E LEM. N	D EID. NP	B 3 C	A EID. NP
14	F PR. C	E 18 N	C PR. C	B 19 F
15	G EID. NP	F Q. ST. D. F	D EID. NP	C 18 C
16	H 17 F	G 16 C	E 17 F	D 17 C
17	A 16 C	H 15 C	F 16 C	E PORT. NP
18	B 15 C	A 14 C	G 15 C	F 15 C
19	C 14 C	B 13 C	H LUCAR. NP	G VIN. FP
20	D 13 C	C 12 C	A 13 C	H 13 C
21	E AGON. NP	D 11 C	B LUCAR. (NP)	A CONS. NP
22	F 11 N	E 10 C	C 11 C	B 11 EN
23	G TUB. NP	F 9 C	D NEPT. NP	C VOLC. NP
24	H Q. REX C. F	G 8 C	E 9 N	D 9 C
25	A 8 C	H 7 C	F FURR. NP	E OPIC. NP
26	B 7 C	A 6 C	G 7 C	F 7 C
27	C 6 C	B 5 C	H 6 C	G VOLT. NP
28	D 5 C	C 4 C	A 5 C	H 5 †NP
29	E 4 C	*D 3 F	B 4 C	*A 4 F
30	F 3 C	E PR. C	C 3 C	*B 3 F
31	G PR. C		D PR. C	C PR. C

† *Crux distinguit ferias a Caesare Augustove adiectas, quorum dierum quae ante ferias additas nota fuerit, plerumque ignoratur.*

() *Uncis rotundis comprehensae notae dierum deficientes omissae in tabula Maffeiana hic adsumptae sunt ex aliis, uno loco (Ian. 9) ex coniectura.*

1	[D K. SEPT. F]	B K. OCT. N]	A K. [Nov. F]	[G. K. DEC. N]
2	E 4 †NP	C 6 F	B 4 F	[H 4 N]
3	F 3 †NP	D 5 C	C 3 [C]	[A 3 N]
4	G PR. C	E 4 C	D PR. [C]	[B PR. C]
5	H NON. F	F 3 C	E NO[N. F]	[C NON. F]
6	A 8 F	G PR. C	F 8 F	[D 8 F]
7	B 7 C	H NON. F	G 7 C	E 7 C
8	C 6 C	A 8 F	H 6 C	F 6 C
9	D 5 C	B 7 C	A 5 C	G 5 C
10	E 4 C	C 6 C	B 4 C	H 4 C
11	F 3 C	D MEDITR.(NP)	C 3 C	A AGON. NP
12	G PR. N	EAUGUST.†NP	D PR. C	B PR. EN
13	H EID. NP	F FONT. NP	E EID. NP	C EID. NP
14	A 18 F	G PR. EN	F 18 F	D 19 F
15	B 17 N	H EID. NP	G 17 C	E CONS. NP
16	C 16 C	A 17 F	H 16 C	F 17 C
17	D 15 C	B 16 C	A 15 C	G SAT. (NP)
18	E 14 C	C 15 C	B 14 C	H 15 C
19	F 13 C	D ARM. NP	C 13 C	A OPAL. NP
20	G 12 C	E 13 C	D 12 C	B 13 C
21	H 11 C	F 12 C	E 11 C	C DIV. NP
22	A 10 C	G 11 C	F 10 C	D 11 C
23	B 9 †NP	H 10 C	G 9 C	E LAR. NP
24	C 8 C	A 9 C	H 8 C	F 9 C
25	D 7 C	B 8 C	A 7 C	G 8 C
26	E 6 C	C 7 C	B 6 C	H 7 C
27	F 5 C	D 6 C	C 5 C	A 6 C
28	G 4 C	E 5 C	D 4 C	B 5 C
29	*H 3 F	F 4 C	*E 3 F	*C 4 F
30	A PR. C	G 3 C	F PR. C	*D 3 F
31		H PR. C		E PR. C

CAPUT III.

LEGES PUBLICAE POPULI ROMANI
POST XII TABULAS LATAE.1. Lex Plaetoria de iurisdictione (*e Censorino*).

Aetas legis incerta est. Cum praetor in ipso legis exordio urbanus appelletur, Mo. (Staatsr. 1^a, 384 n. 2 et 2^a, 194. 195) putat legem latam esse non posse nisi praetore peregrino introducto, id quod evenit c. a. u. c. 512.

(*Censorinus de die nat. 24,3: M. Plaetorius tribunus plebiscitum tulit, in quo scriptum est:*)

Praetor urbanus, qui nunc est quique posthac fiat,¹ duo lictores apud se habeto usque supremam ad solem occasum iusque inter cives dicito².

2. Lex Aquilia de damno (*e Dig.*).

Latam esse legem Aquiliam tempore secessionis plebis, tertiae scilicet c. a. 467, cum XII tabulis posterior sit, dicunt Byzantii, Anon. ad Bas. 60, 3,1: ὅτε — ἐστασίασε τὸ πλῆθος πρὸς τοὺς συγκλητικούς καὶ διέστη ἀπ' αὐτῶν. Theoph. 4,3,15: κατὰ τὸν καιρὸν τῆς διαστάσεως τοῦ χυδαίου δήμου καὶ τῆς συγκλήτου. Cf. Pernice, Lehre v. d. Sachbeschädigungen p. 11—20.

(*Gaius l. VII ad ed. prov.:³ Lege Aquilia capite primo cavetur:*)

Si quis⁴ servum servamve alienum alienamve quadrupedemve pecudem⁵ iniuria occiderit, quanti id⁶ in eo anno plurimi fuit,⁷ tantum aes ero⁸ dare damnas esto⁹.

1) *Jahn cum Modio emend.: fuat, Mo.: fiet.* — 2) *isque supremum ad solem occasum iusque inter cives dicito traditur; dedi ut em. Lachmanns probante Iahnio, item Mommseno, nisi quod hic comma ad solem occasum interpreti tribuit; iusque ad supremam inter cives dicito Schoell leg. XII tab. p. 3; isque supremam ac solem occasum usque ius i. c. d. Bergk. Phil. 32,566.* — 3) *D. 9,2,2 cf. Gai. 3,210—14. J. 4,3 pr. 9.* — 4) *Ita Gai; D. ut qui; Bas. Sch. ἐὼν τις.* — 5) *quadrupedemve pecudem Hottoman, obs. 7,7. cum Byzantiis; D. quadrupedem vel pecudem; Gai. quadrupedem quae pecudum numero sit.* — 6) *Gai. et Inst. ea res. D. l. 21 pr. ait lex: quanti is homo.* — 7) *fuit D. l. c. Gai. 210 (?) = Inst. pr., fuerit Gai. 214 = Inst. § 9, fuisset D. l. 21 pr.* — 8) *Ita Cuiac. propter D. h. t. 11,6: actio ero competit, hoc est domino. D. l. 2 et Gai.: domino.* — 9) *In D. additur: et infra deinde cavetur, ut adversus infitiantem in duplum actio esset. In Bas. Sch. ipsa lex ita continuatur: εἰ δὲ ἀρνί-*

(*Gaius inst.* 3,215: Capite secundo <adversus> adstipulatorem, qui pecuniam in fraudem stipulatoris acceptam fecerit, quanti ea res est, tanti actio constituitur.)

(*Ulpianus l. XVIII ad edictum*:¹ Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia:)

Ceterarum rerum «praeter hominem et pecudem occisos»² si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit³ in diebus XXX proximis, tantum aes ero⁴ dare damnas esto.

3. Lex Silia de ponderibus publicis (*e Festo*).

Quando vixerint et tulerint hanc legem hi duo Silii, non constat. Haubold, quem secutus est Rud. RG. 1,92, statuit a. 510, nullo argumento. De ponderibus ipsis cf. Boeckh, metrol. Unters. 17.

(*Festus* 246 M.: Publica pondera [ad legitimam normam exacta esse] ex ea causa Iunius in . . . [colligit] quod duo Silii⁵, P. et M., trib. pl., rogarunt his verbis:)

Ex ponderibus publicis, quibus hac tempestate populus oetier «qui» solet, uti coaequatur⁶ se dolo malo, uti⁷ quadrantal vini LXXX pondo siet; congius vini X p(ondo) siet⁸; VI sextari congius siet vini; duodequingenta⁹ sextari quadrantal¹⁰ siet vini; sextarius aequus aequo cum librario¹¹ siet; sex decemque librari in modio¹² sient. Si quis magistratus adversus hac d(olo) m(al)o pondera modiosque vasaque publica modica minora maiorave faxit iusseritve¹³ fieri, dolumve adduit, quo«d» ea fiant, eum qui«s» volet magistratus multare«tur»¹⁴, dum minore parti¹⁵ familias taxat liceto; sive quis in sacrum indicare voluerit, liceto.

σεται ἐναγόμενος, διπλάσιον μετὰ τοῖς ἐλέγχους (probationes) καταβαλλέτω. *Praeterea etiam multam lege Aqu. esse constitutam indicat Cic. Brut. 34*: (accusator — cum multam lege Aquilia — petivisset.) Cf. *Pern. 102*.

1) *D. 9,2,27,5*. — *Gai. 3,217.218*. — 2) *Haec verba insiticia videri, recte monet Pern. 14*. — 3) *Ita Dig., Gai. fuerit. D. l. 29,8 h. t.*: haec verba 'quanti in triginta diebus proximis fuit'. — 4) *Cf. p. 45 n. 8*. — 5) *silli cod.* — 6) *uti coeret praetor Hu. (Multa 251 n. 2) [coaequator (deleto uti) Mo. apud Hultschium metrol. script. 2 p. 78 cf. praef. p. VIII]*. — 7) *se dolo malo uti Scaliger, sedulum ut hi codex*. — 8) *siet] is cod.* — 9) *duodequingenta (id est ILL) cod.* — 10) *quadrantat cod.* — 11) *[aequo conlibrato, id est exaequata parte summa. cf. Cato de a. c. 19. Th. M.]* — 12) *dequinque librae in modio cod. [Magis credideris delendam esse voc. librae cf. Cato de a. g. 19. Th. M.]* — 13) *[sic scripsi, iussit vere cod. Th. M.]* — 14) *multare q(antum) v(olet) p(ecuniam) em. Hu.* — 15) *patris cod.*

4. Lex Papiria de sacramentis (e Festo).

Inter a 511 et 630 hanc legem esse latam probat Mo. Staatsr. 2,³ 580.

(Fest. 344 M.: Sacramentum aes significat. — Qua de re lege L. Papiri, tr. pl., sanctum est his verbis:)

Quicumque praetor posthac¹ factus erit, qui inter cives ius dicet, tres viros capitales populum rogato, hique tresviri [capitales]², quicumque [posthac fa]cti erunt, sacramenta ex[igunt] iudicantoque eodemque iure sunt, uti ex legibus plebeique scitis exigere iudicareque «esse» esseque oportet.

5. Lex Cincia de donationibus a. 550 (e Vat. fr.).

(Paulus l. LXXI. ad edictum, ad Cinciam:³ Personae igitur cognatorum excipiuntur his verbis:)

. . sive quis cognatus cognata inter se, dum sobrinus sobrinave propiusve eos, et⁴ sive quis in alterius potestate manu mancipiove⁵ erit, qui eos hac cognatione attinget, quorumve <is>⁶ in potestate manu mancipiove⁵ erit, eis omnibus inter se donare capere liceto.

(Item excipit tutorem, qui tutelam gerit, — item excipit:)⁷

. . si quis mulieri virginive cognatus dotem conferre volet.

(Item excipit:)⁸

. . si quis a servis quique pro servis servitutem servierunt accipit isve duit . .⁹

6. Lex Atinia de usucapione (e Gellio).

Aetatis incertae. Atinii tribuni plebis annorum 555 et 622 nominantur apud Liv. 32,29,3 et 33,22,2 et epit. 59.

(Gellius 17,7: Legis veteris Atinae verba sunt:)

Quod subruptum erit, eius rei aeterna auctoritas esto.¹⁰

1) posthoc cod. — 2) spat. vac. in cod. hoc loco et proximis duobus coniectura expletis. — 3) Vat. fr. 298. — 4) propiusve eo sit em. Mo. — 5) mmve, id est matrimoniove, cod.; em. Wenck. — 6) ins. Mo. — 7) Vat. fr. 304—5. — 8) Vat. fr. 307. — 9) Ita Mo., accipit duit is cod.; accipit duitve iis Hu., at contra § 309: ne excepti videantur, ut — capere lex iis permittat. — 10) Cf. Ulp. D. 41,3,4,6: Quod autem dicit lex Atinia, ut res furtiva non usucapiatur, nisi in potestatem eius, cui subrepta est, revertatur, si(c) acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti.

7. Lex Sulpicia rivalicia (e Festo).

Fest.: Sifus . . . [pro tu]bis — . . . [in le]ge rivalicia sic est, [quae lata est rogant]e populum Ser. Sulpi[cio]¹:)

. . . [mon]tani paganive si[fi]s aquam dividunto]: donec eam inter se [diviserint,]s² iudicatio esto.

8. Lex Osca tabulae Bantinae.

Fragmentum tabulae aeneae, in Lucania prope Bantiam a. 1790 (cum V frustulis minoribus) repertum, hodie Neapoli in museo nationali adservatum, latum m. 0,38, altum 0,26, totius tabulae sexta fere pars. Utrunque leges inscriptae sunt, ex altera parte lex Osca, ex altera Latina. Legis Latinae quae servata sunt capita extremam tantum legis partem i. e. generales sanctiones continent, unde ipsius legis sententia cognosci non potest. Oscan legem ad rem municipalem Bantinam spectasse capita servata satis docent, Latinam populi Romani fortasse iudiciariam fuisse legem comprobasse videtur Kirchhoff, Stadtr. v. Bantia p. 90—97, non adsentiente tamen Mo. C. I. L. 1,46—47. Aetatem legis Latinae intra a. 621 et 636 certa ratione constituit Mo., Oscan, si prior fuit, a. 570 antecedere non potuisse docuit Kir. l. c. — Lex Osca tabulae incisa erat binis paginis, quarum altera, intuenti dextera, fracta tabula deperiit, alterius pars media servata est, superior et inferior effractae. Singula capita nonnisi spatiis admodum parvis distincta sunt numerorum notis non adiectis. Singula verba plerumque punctis interpositis disiuncta sunt, neglegenter vero tam positis quam omissis. Legis editio accuratissima est: Mo., die unteritalischen Dialecte (1850) p. 145—68. Archetypi ectypon ed. Zvetaieff, sylloge inscript. Oscarum (1877) 1,75—8; 2, XIX. Interpretandae legis quasi fundamenta posuit Kirchhoff, quem in quibusdam cum supplevit tum emendavit Lange (Osk. Inschr. d. tab. Bant. 1853); consentiebant de summa re philologi omnes, singula tantum accuratius perscrutantes et corrigentes. Cf. Enderis, Formenlehre d. osk. Spr. 1871. Plane diversam interpretationem proposuit Hu.: Osk. u. Sabell. Sprachdenkm. (1856) p. 59—140, eamque iterum defendit 1874 in libro: die Multa, p. 61.504. Cui cum Rud. (RG. 2,420 Anm.) adstipulatus esset, rem iam in edit. III cum philologo summae hac in re auctoritatis, Fr. Buecheler Bonnensi, iterum pertractavi, per quem persuasissimum mihi est nimium ingenio indulsisse Hu., eaque legis verba, e quibus tota fere res pendet, veluti divina, zicolom, nesimom, contra rationes grammaticas ab eo esse explicatas, indeque universam eius interpretationem

1) Ictum Ser. Sulpicium consulem a. 703 intellegit Rud. RG. 1,215 (cf. ZGR. 15,209), nulla certa ratione nisis. — 2) [praetori]s Urs., at cura aquarum ante Augustum censorum fuit atque aedilium curulium; Front. c. 94—97. Cf. Mo. Staatsr. 2³,462,3.

in errores abiisse. Qua de causa etiam in hac edit. veterem versionem paucis mutatis repetivi; interpretationes et etymologiae in notis additae Buecheleri sunt. [Iam consulendi imprimis v. Planta, *Gramm. der osk. umbr. Dialekte II* (1897) p. 494 ss. et Conway, *the italic dialects I* (1897) p. 22 ss.]

. . (28)	o/nom/ust izic ro	(18)	1
. . (19)	sva/l/vs q. moltam angitu	(4) . . mn . . (10) . .	2
. . (18)	deivast ¹ mainas carneis senateis tanginud am[<i>pert</i> ²]		3
	iurabit ¹ maximae partis senatus sententia, dummodo ²		
. . (5) . . . ³ XL ⁴	osii . . pon ⁵ ioc egmo comparascuster ⁶ . Svae		4
[non minus] ⁷ XL ⁴	[<i>adfuerint</i>] cum ea res consulta erit ⁶ . Si		
pis pertemust, pruterpan [<i>pertemest</i>],	deivatud sipus comenei perum		5
quis peremerit ⁸ , priusquam [<i>perimet</i>],	iurato sciens ⁹ in comitio sine		
dolom mallom siom ioc comono mais egm[<i>as touti</i>]]cas amnud pan			6
dolo malo, se ea comitia magis rei publi[cae causa quam			
pieisum brateis avti cadeis ¹⁰ amnud, inim idic siom dat senateis			
cuiuspiam gratiae aut inimicitiae ¹⁰ causa, idque se de senatus			
tanginud maimas carneis pertumum. Piei ex comono pertemest,			7
sententia maximae partis perimere. Cui sic comitia perimet,			
izic eizeic zicelei comono ni hipid. ∞			8
is eo die comitia ne habuerit.			

1) Hanc vocem, quae rediv. 5.9.11, Hu. derivat a dubius et vertit morari. At stirpes deiv et du coniungi non possunt; verbum deiv-aum autem flexum esse a deiv-a = diva ostendit Kir. (48), quocum consentiunt omnes. — 2) De hac voce v. p. 50 n. 10. — 3) Hu. (Multa, 505 n. l.) negligentiae me arguit, quod v. 1–4 verba, quae in lapide (?) legi possent, omiserim. Certe supplementa omisi, quae ipse confinxerat olim, nunc vero pro genuinis habere videtur. Equidem Neapoli in tabula ipsa v. 1–4 accuratissime perscrutatus iam in ed. III p. 311 litteras, quae legi possunt, notavi, quas nunc repeto. Nimirum passim litterae temporum iniuria ita mutilatae atque adtritae sunt, ut multarum vix vestigia remaneant. — 4) Littera L certa; litterae X licet bis fractae tamen vestigia haud dubia restant. — 5) Littera N certa videtur; litterae ON minus clarae quidem sunt, sed ita ut vestigia bene convenient Buecheleri coniecturae PON — 6) A parasc. s. parsc = Lat. posc-ere, ortum e porc-sc, cognatum cum proc-are; significat rogare; rem in consilio conrogare idem est ac consulere. L. Urs. 125: cum ea res consulta erit. — 7) Coniectura Buech. Cf. l. Urs. 126: cum non minus L, cum ea res consuletur, adfuerint. — 8) sc. intercessione. — 9) i. e. sincere. — 10) Adsumpsimus verba usitata in iure Romano (D. 5,1,15,1; 22,5,21,3; al.). Bratom est munus vel lucrum, ut in tit. Peluinati Vestino (C. 9,3414) aliisque, cf. Buech. lexicon Italicum p. VI. Contra cadeis comparandum cum καδος, κακαδῶσαι (apte Hesychius βλάψαι κακῶσαι στερεῖσαι), Lat. cadamitas quod olim fuit pro calamitate, Got. hatis.

- (2.) Pis pocapit post exac comono hafiēst¹ meddis dat
Qui quandoque post hac comitia habebit magistratus de
 9 *castrid lovfir* . .² | *en eituas*³, *factud povs tovtō deivatuns*⁴
*fundo liberi [et]*² | *in pecunias*³, *facito ut populus iurati*⁴
 10 *tanginom deicans, siom*⁵ dat eizasc idic tangineis | *deicum, pod*
sententiam dicant, se de eis id sententiae dicere, quod
*valaemom*⁶ *tovticom tadait ezum, nep fefacid*⁷ *pod pis dat eizac*
*optimum*⁶ *publicum censeat esse, neve fecerit quo quis de ea*
 11 *egmad mins | deivaid dolud malud. Svaepis contrud exeic fefacust*⁸
re minus iuret dolo malo. Siquis contra hoc fecerit
 12 *avti comono hipust, molto etan|to*⁹ *estud n. cIo cIo. In svaepis*
*aut comitia habuerit, multa tanta*⁹ *esto: n. MM. Et siquis*
*ionc fortis meddis moltaum herest, ampert*¹⁰ *minstreis aeteis*¹¹ |
*eum fortius magistratus multare volet, dumtaxat*¹⁰ *minoris partis*¹¹
 13 *eituas multas moltaum licitud. ~*
pecuniae multas multare liceto.

Similis formula in iure iurando iudicum Atheniensium οὔτε χάριτος ἐνεχ' οὐτ' ἔχθρας (Demosthenes 57,63 p. 1318).

1) hafiērt. — 2) *Lectio incerta: fortasse lovfir. [in] supplendum. Bréal aliiqve lovfir sive lovfir (quasi lubet, lubeatur) pro particula vel, avti (v. 13) habent.* — 3) *ei-tu-a, fortasse ab i(ei)-re, ut reditus, εἰσόδος, Einkommen, est pecunia; scribitur etiam eitiuva, ut: suvad eitiu. = sua pecunia (E. 11,24); eitiuvam paam tristaamentud deded = pec. quam testamento dedit (E. 11,16); eitiuvad moltasikad = pec. multaticia, aire moltaticod Or. 3147.* — 4) *Coniunctio pluralis deivatuns deicans cum singulari siom deicum et tadait eadem est atque in l. Salp. 26: iuranto se quod — censeat — dicturum, et l. Bant. Lat. v. 24.25, l. Acil. v. 36.37.* — 5) stom. — 6) valae- = vale-re, -mom est superlativi (ut pri-mum, nesi-mom), ergo validissimum; v. tovticom tadait e. idem est atque in l. Salp. 26: ut ex re communi municipum censeat fore et in l. de imp. Vespas. 15: cum ex re publica censebit esse. Tadait = censeat, cf. ἐπι-τάδες consulto, ἐπι-τηδεύω. — 7) fepacid. — 8) elg fefacust. — 9) *Scriptum esse antea ferebatur, sed non est scriptum v. 26 etanio, unde Hu. verbum confingit etaneo = evitaneus; quam nunc exhibemus scripturam confirmat tab. Iguv. 5b,6: etantu mutu = tanta multa. Non significat permagnam multam, sed introducit solum ac definit multam, quae sequitur.* — 10) *am-pert: am est particula privativa, sicut v. 22: an-censto = in-census; pert = trans, ut in cippo Abell. 33 (E. 3) pert viam = trans viam. Itaque ampert = non trans, i. e. eatenus, dumtaxat, tantummodo.* — 11) *Minstreis aeteis Hu. vertit menstruae aetatis, i. e. menstrui spatii. At littera e duravit in verbo μῆν, μείς, mensis, mesine, menzue: verba mins, ministro et mais, mestru (Umbr.) aequalia sunt verbis Latinis minus, minister et magis, maior, magister. Verbum aetis autem non idem*

(3.) Svaepis pru meddixud altrei castrovs avti eituas | zicolom 14

Siquis pro magistratu alteri fundi aut pecuniae diem dicust, izic comono ni hipid ne pon op tovtad petirupert dixerit, is comitia ne habuerit nisi cum apud populum quater urust¹ sipus perum dolom | mallom, in trutum zico(lom) tovtō 15 oraverit¹ sciens sine dolo malo et definitum diem populus peremust petiropert, neip mais pomtis² com preivatud³ actud | perceperit quater, neve magis quinquies² cum privato³ agito prunter pam medicatinom⁴ didest, in pon posmom con preivatud 16 prius quam iudicationem⁴ dabit, et cum postremum cum privato urust, eisucen ziculud | zicolom⁵ XXX nesimum⁶ comonom ni 17 oraverit, ab eo die diem⁵ XXX proximum⁶ comitia ne hipid. Svaepis contrud exeic fefacust, ionc svaepis | herest meddis 18 habuerit. Siquis contra hoc fecerit, eum siquis volet magistratus moltaum licitud, ampert mistreis aeteis eituas licitud. ~ multare liceto, dumtaxat minoris partis pecuniae liceto.

(4.) Pon censtur | bansae tovtam⁷ censazet, pis cevs bantins 19

Cum censores Bantiae populum censebunt, qui civis Bantinus

est atque ae(vi)-tas, sed ortum ex antiquiore ai-tis, cognatum cum Graeco αἰῶν significare videtur partem, ut in cippo Abell. 53 [a]ittiom alttram alttros herrins, ubi communis Nolanis et Abellanis pecuniae partium alteram alteri i. e. tantundem utrique accipere iubentur. De re ipsa cf. Gell. 6,3, 37: minus dimidium familiae multa esto, l. Sil.: dum minore parti familias taxat, l. Bant. Lat. v. 12.

1) ur-um = or-are. *Fest.*: orare antiquos dixisse pro agere; unde orare litem vel causam etiam dicit *Cic. de off.* 3,10,43. *Brut.* 12,47. — 2) Nec ante quartam nec post quintam actionem iudicare debet, ergo certe in quinta. Cf. *Cic. de domo* 17,45: ter ante magistratus accuset; quarta sit accusatio trinum nundinum, prodicta die, qua die iudicium sit futurum. *Lange*, 65—85. *Mo., röm. Strafr.* p. 169. — 3) privatum pro reo dictum esse v. *Lange*, p. 46—58. — 4) meddix apud Oscos nomen magistratus est (*Fest.*), unde meddixud potestate meddicis, medicatom decretum eius, medicatinom iudicationem. — 5) zicolom derivat *Hu. a* δῖκον, dica, et intellegit poenam s. multam. At syllaba di Osce mutata esse nequit in zi; neque enim simplex d transit in z, sed coniunctae dj vocali subsequenti contrahuntur in z, ut *Diovis* = Ζεὺς, δῖα = za, dies = zes, diaeta = zaeta; quare z-i-colo nil aliud est nisi dii-kolos (*E.* 18,49) s. di-e-cula = dies. — 6) nesimum recte quidem *Hu.* coniungit cum Lat. nexus; cum autem zic. nes. interpretatur dicas coniunctas, neglegit quod nesi-mum superlativus est ideoque nexissimum s. proximum significat, ut *Iguv. tab.* 6a,9: nesimeī = proxime. — 7) sansae tavitam.

- 20 fust, censamur esuf¹ in eituum, poizad ligud² | iusc³ censtur
erit, censetor ipse¹ et pecuniam, qua lege ii censores
censaum angetuzet.⁴ Avt svaepis censtomen nei cebnust dolud
censere proposuerint.⁴ At siquis in censum non venerit dolo
21 mallud | in eizeic vincter, esuf comenei lamatir⁵ pr. meddixud
malo et eius vincitur, ipse in comitio veneat⁵ pr(aetoris) magisterio
22 tovtad praesentid perum dolum | mallom, in amiricatud allo
populo praesente sine dolo malo, et immercato⁶ cetera
23 famelo in ei(tuo) sivom⁷ paei eizeis fust, pae ancensto fust, |
familia et pecunia tota⁷ quae eius erit, quae incensa erit,
tovtico estud. ∞
publica esto.

- (5.) Pr. svae praefucus pod post exac bansae fust, svaepis
Praetor sive praefectus posthac Bantiae erit, siquis
24 op eizois⁸ com | a(l)trud ligud acum herest avti pru medicatud⁹
apud eos⁸ cum altero lege agere volet aut pro iudicato⁹
25 manim aserum eizazunc egmazum, | pas exaiscen ligis scriptas
manum asserere earum rerum, quae hisce in legibus scriptae
set, ne pim¹⁰ pruhpid mais zicolois X nesimois. Svae pis
sunt, ne quem prohibuerit magis diebus X proximis. Si quis

1) esuf *Oscis et Umbris esse, quod Latine ipse, putavit Buecheler (tab. Igu. 2b,40; 4,15. E. 13,28. Rh. Ph. 30,436); demonstrativi pronominis eso forma est ampliata. Cf. Dion. 9,36: τιμησάμενοι πολῖται σφᾶς τ'αὐτοὺς καὶ χρήματα. Minus probanda videtur nova Langii interpretatio (Rh. Ph. 30,296): esuf = esus = erus = heredium. Nam ut taceam de philologica ratione, antiqua Romuli heredia in censu Bantino saeculi VII a ceteris praediis, quae sunt 'censui censendo', separata esse minime credibile est. Veterem interpretationem istic, ibi docte defendit Danielsson (Pauli, alt-ital. Stud. 3 p. 142). — 2) licud. — 3) asc. — 4) Etymon incertum, an praepositio videtur; 'proposuerint' sumpsimus ex l. Iulia munic. v. 148. — 5) lamatir = venum detur tanquam praeda, a lav- unde ληΐς, λεία, latro? Sic in devotione Osca (Rh. Ph. 33,76) v. 4 Keri-lamatir = Cereri tradatur obligatus. Incensi ex forma censuali veniri iubentur (Gaius 1,160 itemque Cic. Dion. Ulp.). caedatur Danielsson. — 6) i. e. sine venditione. — 7) ei per compendium scriptum pro eituo. (Cf. p. 50 n. 3.) Sivom, Umbr. se-vom, idem valet quod totum, cf. lexicon Ital. p. XXV. Structura dubia, aut: eituas sivom = τῆς οὐσίας τὸ ὅλον, aut potius sivom tanquam ὅλως vel τὸ ὅλον libere interiectum. — 8) i. e. apud praetorem praefectumve. svaepod Osci ponebant pro sive cf. svai poh in devotione (Rh. Ph. 33,77) v. 10 et 11. — 9) i. e. pro iudicatod manus iniectio, ut in l. Lucerina infra edita. — 10) phim.*

contrud | exeic pruhipust, molto etanto estud n. cIo. In svaepis 26
contra hoc prohibuerit, multa tanta esto: n. M. Et siquis
 ionc meddis moltaum herest, licitud, | [ampert] minstreis aeteis 27
eum magistratus multare volet, liceto, dumtaxat minoris partis
 eituasoltas moltaum licitud. ~
pecuniae multas multare liceto.

(6.) Pr. censtur bansae | [ni pis fu]id, nei svae [q.] fust, 28
Praetor censor Bantiae [ne quis fuer]it, nisi [quaestor] erit,
 nep censtur fuid, nei svae pr. fust. In svaepis pr. in svae |
neve censor fuerit, nisi praetor erit. Et siquis praetor et si
 [pis] . . (10) . . . q. . . (5) . . . um¹ nerum² fust, izic post 29
 [quis] . . . quaestor . . . nobilium² erit, is post
 eizuc tr. pl. ni fuid. Svaepis | [contrud exeic medd]is 30
ea trib. pleb. ne fuerit. Siquis [contra hoc magistratus]
 facus fust, izic amprufid facus estud. Idic medicim eizuc | . . (15) . . 31
factus erit, is improbe factus esto. Eum magistratum eo | [ab anno
 . . [p]ocapid bansa[e] . . (17) . . medicim acunum³ VI nesimum | . .
 quo] quandoque Bantiae . . magistratum, annum VI proximum | . .

8. Lex Latina tabulae Bantinae.

Ⓒ 1,45. n. 197 (I² n. 582) Ri. tab. 19. — De tabula et lege cf. quae supra
 p. 48 in exordio notata sunt. Supplementa sunt Mommseni. Huius legis
 uno ordine versuum perscriptae tabula per medium fracta omnium versuum
 initia perierunt. Nescimus igitur, num singulis capitibus indices fuerint
 praescripti. Finito capite reliqua pars versus vacat.

. . . . (64) n]eque prov[inciam] (45) 1
 | . . (42) . . in sena[tu seiv]e in poplico ioudicio ne sen[tentiam] 2
 rogato tabellamve nei dato . . (32) . . | . . (42) . . neve is testimon[ium] 3
 deicito neve quis mag[istratus] testimonium poplice ei de[ferri]
 neve den]ontiari | [sinito. Neive ioudicem eum neve arbitrum] 4
 neve recupe]ratorem dato. Neive is in poplico luuci praetextam
 neve soleas h[abet]o, neve quis | [mag[istratus] ibei praetextam] 5
 soleasve habere eum sini]to. Mag[istratus] queiquomque comitia
 conciliumve habebit, eum sufragium ferre nei sinito, | [neive eum] 6
 censor in senatum legito neve in senatu] relinquito. ~ |

1) Haec nondum potuere restitui; in aere litterae obscuratae, ab
 Avellino traditae non vacuae errore. — 2) nerum (ἀνδρῶν) patriciorum vel
 principum civitatis. — 3) Honorem intra quinquennium non licet iterare, l.
 Malac. 54; cf. l. munic. Tar. 44: sexennio proxumo.

- 7 (2.) [*Sei tr(ibunus) pl(ebei), q(uaestor), IIIvir cap(italis),*
8 *IIIvir a(greis) d(andeis) a(dsignandeis), ioudex*], quei ex hac
9 lege plebeive scito factus erit, senatorve fecerit gesseritve, quo ex
10 hac lege | [*quae fieri oporteat minus fiant, quaeve e]x h(ace) l(ege)*
11 *facere oportuerit oportebitve non fecerit sciens d(olo) m(alo);*
12 *seive advorsus hanc legem fecerit* | [*sciens d(olo) m(alo), Hs*¹ . .
13 *n(ummum) populo dare dammas esto et*] eam pecuniam quei volet
14 magistratus exsigit. Sei postulabit quei petet, p(raetor) recupe-
15 ratores | [. . (31) . . *quos quotque dari opo]rteat dato, iubetoque*
16 *eum, sei ita pariat, condemnari popul(o), facitoque iudicetur.*
17 Sei condemnatus | [*erit, quanti condemnatus erit, praedes*] ad
18 q(uaestorem) urb(anum) det, aut bona eius poplice possideantur
19 facito. Sei quis mag(istratus) multam inrogare volet | [*qui*
20 *volet, dum minoris*] partus familias taxsat, liceto, ei(q(ue) omnium
21 rerum siremps lexs esto, quaei sei is haace lege | [*pecuniam,*
22 *quae s(upra) s(cripta) e(st), exigeret*]. ∞ |
- 14 (3.) [*Co(n)s(ul), pr(aetor), aid(ilis), tr(ibunus) pl(ebei),*
23 *q(uaestor), IIIvir cap(italis), IIIvir a(greis) d(andeis) a(dsig-*
24 *nandeis), qu]ei nunc est, is in diebus V proxsumeis, quibus*
25 *queique eorum sciet h(ance) l(egem) populum plebemve* | [*iouisisse,*
26 *iouranto, utei i(nfra) s(criptum) est. Item*] dic(tator), co(n)s(ul),
27 pr(aetor), mag(ister) eq(uitum), cens(or), aid(ilis), tr(ibunus)
28 pl(ebei), q(uaestor), IIIvir cap(italis), IIIvir a(greis) d(andeis)
29 a(dsignandeis), ioudex ex h(ace) l(ege) plebeive scito | [*factus . . .*
30 *queiquomque eorum p]ost hac factus erit, eis in diebus V prox-*
31 *sumeis, quibus quisque eorum mag(istratum) inperiumve inierit,*
32 *iouranto, | [utei i(nfra) s(criptum) est. Eis consistunto pro ae]de*
33 *Castorus palam luci in forum vorsus, et eidem in diebus V*
34 *apud q(uaestorem) iouranto per Iovem deosque* | [*Penateis: sese*
35 *quae ex h(ace) l(ege) oport]ebit facturum, neque sese advorsum*
36 *h(ance) l(egem) facturum scientem d(olo) m(alo), neque seese*
37 *facturum neque intercesurum, | [quo, quae ex h(ace) l(ege) opor-*
38 *tebit, minus fiant. Qu]ei ex h(ace) l(ege) non iouraverit, is*
39 *magistratum inperiumve nei petito neve gerito neve habeto,*

1) Pro formula, quam Mo. ad verba legis Oescae (v. 11—12.26) molto etanto estud n. ∞ supplevit, cum haec in legibus Romanis nusquam invenitur, praeferenda videtur altera: damnas esto dare, quam Rud. ZGR. 15, 271 primus proposuit, postea ipse defendi (ZRG. 3, 365), nuper etiam Hu. (Multa 251 n. 6) comprobavit.

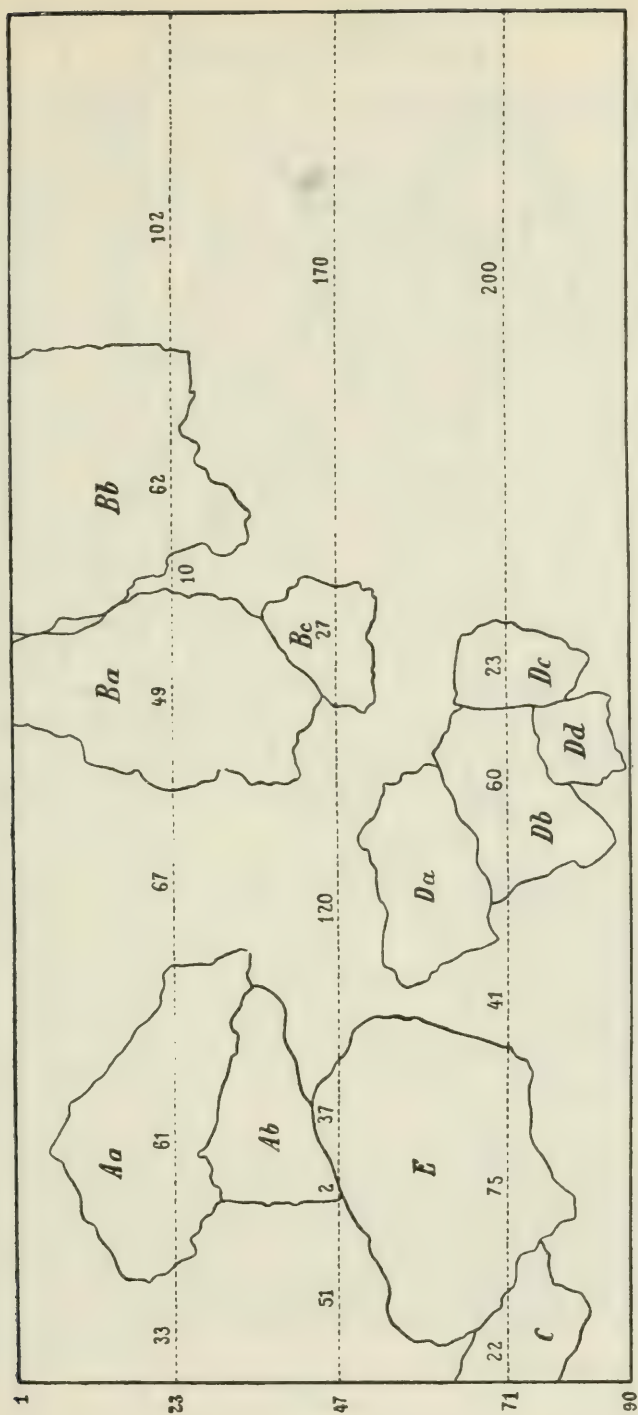
neive in senatu | [*sententiam deicito deicereve eum*] ni quis sinito, 20
 neive eum censor in senatum legito. Quei ex h(ace) l(ege) iou-
 dicaverit, is facito apud q(uaestorem) urb(anum) | [*eius quei ita* 21
utei s(supra) s(criptum) e(st) iouravit nomen perse]riptum siet;
 quaestorque ea nomina accipito, et eos, quei ex h(ace) l(ege)
 apud sed iurarint, facito in taboleis | [*popliceis perscribat*]. ~ | 22

(4.) [*Quei senator est eritve inve senatu senti*]am deixerit 23
 post hanc legem rogatam, eis in diebus X proxumeis, quibus
 quisqu[e eorum sciet | hanc legem populum plebemve iousisse, 24
 i]ouranto apud quaestorem ad aerarium palam luci per Iovem
 deosque Penate[is: sese quae ex h(ace) l(ege) | oportebit facturum 25
 esse, neque se]se advorsum hanc legem facturum esse, neque
 seese, quominus sei (20) . . . |
 | . . (32) . . se hoice leegei . . (30) . . anodni . . uraver[*int* . (24) . . | 26
 | ~ | 27
 | . . (70) e quis magistratus p . . (24) . . | 28
 | ~ | 29
 | . . (70) u]ti in taboleis popl[*iceis* . . (24) . . | 30
 | . . (72) tr]inum nondin[*um* . . (28) . . | 31
 | . . (74) is erit uu . . . (30) . . | 32

10. Lex Acilia repetundarum a. 631 vel 632.

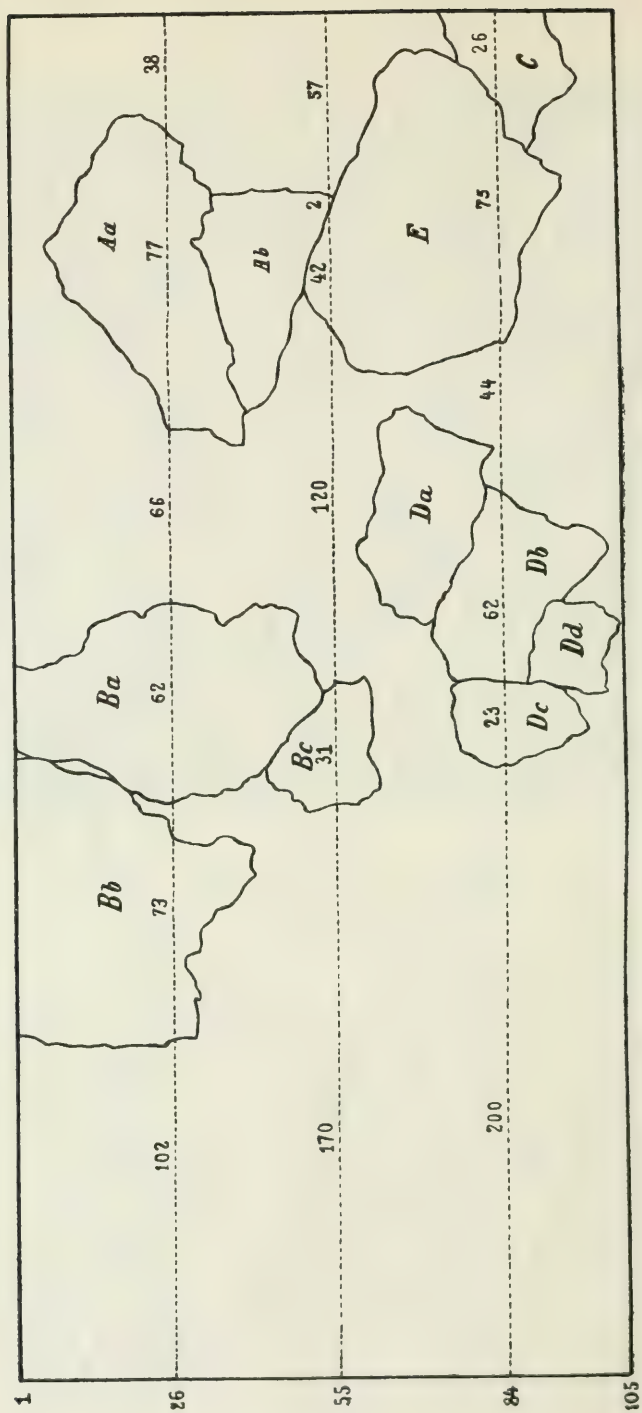
Saeculo XVI Romae XI fragmenta tabulae aeneae extabant, cui ex antica parte levigata lex repetundarum fuerat inscripta, e postica scabra lex agraria, illa satis eleganter accurateque exarata, haec neglenter litterisque minoribus pressiusque scripta. Quo tempore loco modo reperta sint fragmenta ignoratur. Duo (Aa, Ab) iam a Iac. Mazochio transcripta a. 1521 in libro eius *Epigrammata ant. urb. Romae* (f. 180) edita sunt; quorum alterum (Ab) postea interiit, ut eius hodie unum Mazochianum exemplum supersit; alterum ceteraque IX fragmenta postea a cardin. Petro Bembo comparata in eius museo servabantur. Quo viro mortuo (a. 1547) ab heredibus venditione dispersa sunt. Post varia fata unum (E) in Galliam translatum ibi periit c. finem saec. XVI, cuius extant exempla tria, duo descripta in Gallia a Brissonio et (neglenter) a Boissardo, tertium originis incertae editum ab Ursino. Duo fragmenta (C, Dd) Vindobonam migrarunt, ubi in museo antiquo adservantur; cetera omnia Neapolim pervenerunt, ubi in museo extant. Omnia haec fragmenta unius esse tabulae iam Ursinus viderat, quomodo vero inter se iungenda sint, nostra demum aetate docuerunt Klenzius Rudorffius Mommsenus, qui totius tabulae effigiem composuit (cuius schema adiecì), unde et quae sit fragmentorum inter se ratio, et quot fere in hiatibus perierint litterae, cognosci possit. Tabula integra latior fuit quam altior; in latitudinem patuerit plus 2 metra ne-

cesse est, in altitudinem id quod hodie superest 0,82 m. aequat, neque vero in fine multum deesse videtur. Quae omnia accuratius explanavit Mo. in *Œ* 1,49—54, *Ges. Schriften* 1,1sq. — Legem Aciliam ediderunt Mo. *Œ* 1,49 n. 198 (*I²* n. 583). *Ri.*, tab. 23—25. Rudorff, ad leg. Acil. de pec. repet. 1862. De repetundis hanc legem esse latam ex ipsius versu 3 patet; Zumptius (*Röm. Crim.R.* II. 1,105—110) tamen generalem de magistratuum delictis legem iudiciariam fuisse contendit. Legem esse Serviliam repetundarum (c. a. 643), cuius apud Ciceronem fit mentio, iam inde ab Sigonio (1574) communis fuit opinio tenuitque eam licet impugnata ab Augustino et Ursino etiam Klenzius, qui a. 1825 primus totam legem singulis fragmentis certa ratione coniunctis isto nomine inscriptam edidit. Deinde Mo. legem esse Aciliam (a. 631 vel 632) ab eodem Cicerone laudatam demonstravit *Œ* 1,54—57), cui additis novis argumentis adsensit etiam Rud. l. c. p. 431—8. Novissime de legis argumento disputaverunt: Zumpt, *Röm. Crim.R.* II. 1,99. Huschke, *ZRG.* 5,46. — In hac mea editione textum a Mommseno constitutum eiusque fere supplementa recepi, interdum Rudorffium secutus. [Novae editionis causa supplementa vel ut verius dicentur interpretamenta denuo recognovi; in adnotatione autem monui, in gravioribus scilicet, cum de iis quae ex Rudorffianis retinere placuit tum de aliis quae nunc demum accesserunt. TH. M.] — Lex in capita divisa est titulis praescriptis; ea vero cum neque numerorum notis signata neque per capita versuum distincta sint, quot olim fuerint certo constitui non potest: Klen. putabat esse 24, Mo. 57, Rud. 70. Quo in discrimine cum neque Mo. neque Rud. numerorum notas adposuerint, ego quoque modum citandi receptum turbare nolui. Nostro tamen more singula capita separavi indicesque litteris latius dispositis distinxi. Numeris litterarum, deperditarum simul comprehensae sunt restitutae. Quibus numeris ne quis nimium confidat, Mo. ipse monuit.

Lex Acilia repetundarum.

Lex Agraria.

[*M. Acilius?* . . . | *tr(ibun) pl(ebei) plebem ioure ro-*
gaverunt, plebesque ioure scivit in . . . a(nte) d(iem) Tribus
*. . principium fuit, pro tribu . . preimus scivit*¹ . . (140) . . 1

*Quoi*² *socium no]minisve Latini exterarumve nationum, quove*
in arbitrato dicione potestate amicitia[v]e populi Romani, . . .
(65 || 180) . . ab eo quei dic(tator), co(n)s(ul), pr(aetor), mag(ister) 2
eq(uitum), cens(or), aid(ilis), tr(ibunus) pl(ebei), q(uaestor), IIIvir
cap(italis), IIIvir a(greis) d(andeis) a(ds)ignandeis, tr(ibunus) m[il]-
l(itum) l(egionibus) IIII primis aliqua earum fuerit, queve filius
eorum quouis erit, <queive> quouis<ve> pater senator siet, in annos
singulos pecuniae quod siet amp[lius Hs . . n(ummu) . . (65 || 205) 3
. . . pro inperio prove potestate ipsei regive populove ipsius, paren-
tive ipsius, queve in potestate manu mancipio suo parentisve sui
*siet fuerit quo]ive ipse parensve*³ *suos filiusve suos heres siet, ab-*
latum captum coactum conciliatum aversumve siet: de ea re eius
petitio nominisque delatio esto, [pr(aetoris) quaestio esto, ioudicium
ioudicatio leitisque aestumatio, queiquomque ioudicium ex h. l. erunt,
eorum hace lege esto (100 || 201) . . Sei quis deicet praetorem nomen 4
ex h. l. ita non recepissee utei delatum esset, neque ioudicium ex h. l.
ita datu]m esse utei peteret: de ea re eius petitio nominisque de-
latio esto, pr(aetoris) quaestio esto, ioudicium ioudicatio leitisque
aestumatio, quei quomque ioudic[ium ex h. l. erunt, eorum hace lege
esto . . (102 || 62) . .]s iu . . . (140) . . . De quo ex h. l. ioudi- 5
catum erit sei contra h. l. fecisse deicetur, postquam ea res ioud]-
icata erit, aut quouis nomen praevaricationis caussa delatum erit,
aut quouum nomen ex h. l. ex reis exemptum erit: seiquis eius
nomen a[d praetorem denuo detolerit, . . . quaestio eius pr(aetoris)
esto; ioudicium ioudicatio leitisque (102 || 60) aestumatio quei quom- 6
que ioudicium ex h. l. erunt, eorum h. l. esto. Sei quis ali]eno
nomin[e . . . (134) . . . ex h. l. petere nomenve deferre volet, de ea
re eius petitio nominisque delatio esto,] quaestio eius pr(aetoris) esto;

1) Plenam legis praescriptionem v. infra in lege Quinctia. Litteris maioribus eam legibus superscribere solebant Romani; in hac vero lege cum pro praegrandi tabulae latitudine primum versum exordium non expleret, ex ipsa lege quae in primum versum recepta sunt item litteris maioribus scripta sunt, ita ut pauciores in primo quam in secundo versu perierint litterae. — 2) [civei Romano ins. Rudorffius; sed ad pecunias civi Romano male ereptas hanc legem pertinuisse demonstrari non potest. Th. M.] — 3) ipsei parenteve.

ioudicium«ve» ioudicatio leitisque aestumatio, quei quomque ioudicium ex h. l. erunt, eorum h. l. esto. Is eum unde petet in ious ed[ucito ad pr(aetorem), quouis ex h. l. in eum annum quaestio erit, 7 et ante k. Sept. quae eo anno erunt et nomen deferto] . . . (102 || 59) deque eo homine de [h. l. . . . (127) . . . ita uti i. s. est res agitor. Post k. Sept. sei quod nomen deferetur, sei is quei petet volet, is praetor de ea re recuperatores dato. Qu]ouis eorum ita nomen ex h. l. post k. Sept., quae eo anno fuerint, delatum erit, quei eorum eo ioudicio condemnatus erit, quanti eius rei slis ae[stumata 8 erit, tantam pecuniam quei eum condemnaverit dato] . . . (102 || 54) . . . eaque pecunia quei eum condemnaveri]t¹ eius esto. Pr(aetor), quei ex h. l. q[uaeret, facito, quidquid ita] . . . (124) . . . ioudicatu]m erit, id utei privato solvatur, quei [eoru]m petet. ~

De heisce, dum mag(istratum) aut inperium habebunt, ioudicium non fiet. ~ Dic(tator), cos., pr., mag. eq., [cens., aid., tr. pl., q., IIIvir cap., IIIvir a. d. a., tr. mil. leg. IIII]² primis aliqua earum, dum mag(istratum) aut inperium 9 habebit, nei in ious educitor] . . . (102 || 52) . . . Quei eorum e]x eo mag(istratu) inperiove abierit, quo min[us in ious educatur, e(ius) h. l. n(ihilum) r(ogato)] . . . (121) . . . ~

De patroneis dandeis. ~ Quei ex h.] l. pecuniam petet nomenque detulerit, quouis eorum ex h. l. ante k. Sept. petitio erit, 10 sei eis volet sibi patronos in eam rem darei, pr(aetor), ad quem nomen detulerit] . . . (102 || 47) . . . patronos civeis Romanos ingenuos ei dato, dum] nei quem eorum det sciens d(olo) m(alo), quoei is, q[uoius nomen delatum erit, . . . (120) . . . gener socer vitricus privignusve siet, queive eiei sobrinus siet pro]piousve eum ea cognatione 11 atfigat³, queive <ei>ei sodalis siet, queive in eodem conlegio siet, quoiave in fide is erit maioresve in maiorum fide fueri<n>t, [queive in fide eius erit, maioresve in maiorum fide fuerint] . . . (102 || 39) . . . queive] quaestione«m» ioudicioque⁴ puplico condemnatu[s siet, quod circa eum in senatum legei non liceat, . . . (118) . . . neve eum que]i ex h. l. ioudex in eam rem erit, neve eum que<i> ex h. l. patronus datus erit. ~

De patrono repudiando. ~ Quei ex h. l. patronus datus

1) Mo.: [condemnavcri]t, [pecuni]a Rudorff, In Ritschelii tabula potius litterae A quam T vestigia cognosci Rud. monet. [Ego aes secutus sum, ut legi ego, non delineationem Minervinianam. TH. M.] — 2) Cf. lin. 2. — 3) atfigat. — 4) ioudiciooue.

erit, sei is mori[bus suspectus erit, is quoi ex h. l. datus erit eum repudiato . . (102||38) . . Tum quos ex h. l. patronos dare licet, 12 eor]um pr(aetor), quei ex h. l. quaeret, alium patronum eiei quei s[ibei darei petet dato¹ (106) . . ~

De CDLvireis in hunc an]num legundis.² ~ Pr(aetor), quei inter peregrinos ious deicet, is in diebus X proxum(eis), quibus h. l. populus plebesve iouserit, facito utei CDLviros legat,³ quei in hac civit[ate equom publicum habebit habuerit . . (102||35) . . 13 dum nei quem eorum legat, quei tr. pl., q., IIIvir cap., tr. mil. l. IIII primis aliqua earum, IIIvi]rum a. d. a. siet fueritve, queive in senatu siet fueritve⁴, queiv[e mercede conductus depugnabit depugnaverit . . (104) . . queive quaestione ioudicioque puplico conde]mnatus siet quod circa eum in senatum legi non liceat, queive minor anneis XXX maiorve annos LX gnatus siet, queive in urbem Romam propiusve u[rbem Romam p(assus) M domicilium non habeat, queive eius mag(istratus), quei s(upra) s(criptus) e(st), pater frater filiusve siet, queive eius, quei in senatu siet fueritve, pater (102||33) 14 frater filiusve siet, queive trans mar]e erit. ~

Quos legerit, eos patrem tribu«nu»m cognomenque indicet.⁵ ~ Q[uei ex h. l. in hunc annum quaeret, . . (100) . . is die . . ex quo legerit, eorum, quei ex] h. l. CDLvireis in eum annum lectei erunt, ea nomina omnia in tabula, in albo atramento scriptos⁶, patrem tribum cognomenque tributimque discriptos⁷ hab[eto, eosque propositos suo magistratu servato. Sei quis describere volet, is pr(aetor) permittito potestatemque scribendi, quei (102||31) volet, facito. Pr(aetor), quei legerit, quos e]x h. l. 15 CDLviros legerit, facito recitentur in contione iuratoque sese [eos ex h. l. legise, de quibus sibi consultum siet . . (100) . . optimos eos ioudices futuros esse quosque oetiles io]udices exaestumaverit esse; eosque CDLviros, quos ex h. l. legerit, is p(raetor) omnis in taboleis puplicis scriptos in perpetuo habeto. ~

De CDLvireis quotannis [legundis. ~ Pr(aetor) quei post h. l. rogatam ex h. l. ioudex factus erit . . (102||27) . . is 16 in diebus X proxumeis, quibus quis]que eorum eum mag(istratum) coiperit, facito utei CDLviros ita legat, quei ha[ce civitate equom publicum habebit habuerit . . (99) . . d]um ne quem eorum legat,

1) Cf. Mo. *Gesammelte Schriften* I p. 28. — 2) Hoc caput et sequens ad verbum fere consonant cum duobus capitibus v. 16—18; invicem se explent. — 3) lecat. — 4) fuerint eie. — 5) ioudicet. — 6) scriptes. — 7) descriptes.

- quei tr. pl., q., IIIvir cap., tr. mil. l. IIII primis aliqua earum, triumvir a. d. a. siet fueritve, queive in senatu siet fueritve, queive merc[ede conductus depugnavit depugnaverit queive quaestione ioudicioque puplico condemnatus siet quod circa eum in senatum
 17 *legi non liceat, (102||26) queive minor annis XXX maiorve a]nnos LX gnatus siet, queive in urbe Romae propiusve urbem Roma[m p(assus) M domicilium non habeat (90) queive eius mag(istratus), qui s(upra) s(criptus) e(st), pater frater filiusve siet,] queive eius qui in senatu siet fueritve pater frater filiusve siet, queive trans mare erit. ~*

- Quos legerit, eos patrem tribum cognomenque indicet¹. ~ Quei ex h. l. in eu[m annum quaeret, is die . . ex quo
 18 *legerit, qui ex h. l. CDLvireis in eum annum lectei erunt, (102||27) in tabula, in albo atramento scriptos, patr]em tribu(m) cognomenque tributimque discriptos habeto, eosque propositos suo ma[gistratu servato . . (85) . . Sei quis describere volet, is pr(aetor) permittito, potestatem]que scribundi, qui volet, facito. Pr(aetor) qui legerit, is eos² quos ex h. l. C[DLv]iros legeri(n)t, facito in conctione³ recite(n)tur, iouratoque sese eos ex h. l. legisse, de quibus sibi consu[ltum siet optimos eos ioudices futuros esse, quosque oetiles ioudices exaestumaverit esse; eosque CDLviros, quos ex h. l. legerit, is pr(aetor) omnis (102||28) in taboleis pupliceis scriptos in perpe-
 19 *tuo habeto.] ~**

- De nomine deferendo iudicibusque legundeis. ~ Quei ex h. l. pecuniam ab a[rvorsario petet, . . (82) . . is eum, unde petet, postquam CDLvirei ex h. l. in e]um annum lectei erunt, ad iudicem, in eum annum qui ex h. l. <factus> erit, in ious educito nomenque eius deferto; sei deiuraverit calumniae causa non po[stulare, is pr(aetor) nomen recipito facitoque, . . (102||28) . . uti die . . ex eo die, quo quousque quisque nomen detolerit, is quous nomen delatum e]rit de CDLvireis, qui in eum annum ex h. l. lectei erunt, arvorsario edat eos om[nes, . . (82) . . quous is queive ei, quous nomen delatum erit, gener socer vitricus pri]vignusve siet, queive ei sobrinus siet propiusve eum ea cognat[ione]⁴ attingat, queive ei sodalis siet, queive in eodem conlegio siet; facitoque coram arv[orsario is qui ita ediderit iouret: in CDLvireis, qui in
 21 *eum annum ex h. l. lectei sient, non reliquisse se (102||30) nisei*

1) ioudices. — 2) eos delet Mo. — 3) sic aes. — 4) cognat . . . m.

*quei se earum aliqua necessitudine quae s(supra) s(cripta) s(ient) non attigeret, scientem d(olo) m(alo); itaque is edito, iuratoque*¹. Ubei is ita ediderit, tum in ea[m quaestionem quei quouisque ita nomen detolerit, is praetor, quouis ex h. l. quaestio e]rit, facito utei is die vicensumo ex eo die, quo quouisque quisque n[omen] detolerit, Cviros ex eis, quei ex h. l. CDLvire[i] in eum annum lectei erunt, quei vivat, legat e[datque . . (102||32) . . dum nei quis ioud]ex²² siet, quoi is queive ei, quei petet, gener socer vitricus privignusve siet, queive ei sobrinus [siet propiusve eum ea cognatione attingat, . . (73) . . queive in eodem conlegio siet, queive e]i sodalis siet, queive tr. pl., q., IIIvir cap., IIIvir a. d. a., tribunus² mil. l. III prim[is aliqu]a«e» earum siet fueritve, queive «queive» in senatu siet fueritve, queive l. Rubr[ia IIIvir col(oniae) ded(ucendae) creatus siet fueritve . . (102||33) . . queive ab urbe Roma plus . . .²³ passuum] aberit, queive trans mare erit; neive amplius de una familia unum, neive eum [legat edatve, quei pecuniae captae condemnatus est erit (67) aut quod cum eo lege Calpu]rnia aut lege Iunia sacramento actum siet, aut quod h. l. nomen [delatum sie]t. Quos is Cviros ex h. l. ediderit, de eis ita facito iouret palam apud se coram a[rvorsario nullum se edidisse scientem d(olo) m(alo), quem ob earum causarum aliquam, quae supra scripta sient . . (102||34) inter Cviros edere non liceat, queive se earum aliqua]²⁴ necessitudine attingat, quae supra scripta sient. Q.³ unde petitum erit, quomi[nus . . (66) . . Sei is quei petet, ita C]viros ediderit iuraritque, tum eis pr(aetor) facito, utei is unde petetur die L[X postquam] eius nomen delatum erit, quos C is quei petet ex h. l. ediderit, de eis indices qu[os volet L legat . . (103||35). Quei ex²⁵ h. l. nomen detolerit, sei is quouis nom]en ex h. l. delatum erit, L indices ex h. l. non legerit edideritve seive [ex CDLvireis, quei in eum annum ex h. l. lectei erunt, (66) quei se adfinitate cognation]e sodalitate attingat, queive in eodem conlegio siet, ex h. l. non e[di]derit, tum ei pe[r] eum pr(aetorem) advorsariumve mora⁴ non er[it quo]minus legat edatv[e quos volet L de eis C, quos ex h. l. ediderit . . (104||38) . . dum nei quem eorum, quem ex h. l. legere²⁶ non liceat, sciens d(olo) m(alo) ioudic]em legat. Quei ita lectei erunt, eis in eam rem ioudices sunt eorumque eiu[s rei ex h. l. ioudicatio slitisque aestumatio esto. ~ (66).

1) couratoque. — 2) tribuni. — 3) Mo. olim emendavit is; sane q(uaestor) quomodo hic nominari potuerit parum intellegitur. — 4) morm.

Iudicum patronorumque nomina] ut ei scripta in taboleis habeantur. ∞ Pr(aetor), qui ex h. l. quaeret, facito eos *L viros, quos* is qui petet et unde petetur ex h. l. legerint ed[iderint], eosque pat[ronos, quos qui petet ex h. l. dederit] . .
 27 (106 || 42) . . in taboleis popliceis scriptos habeat. Ea nomina q]uei petiverit et unde petatum erit, qui eorum volet ex taboleis popli[ceis describendi is pr(aetor) potestatem facito . . (66) . .] ∞

Eisdem iudices unius rei in perpetuom sient. ∞ Qui iudices e[*x h. l. lectei erunt,*] quam in rem eis iudices lectei er[unt, eius rei iudices in perpetuom sunt] . .

28 (135 || 43) . . q]uei pecuniam ex [h. l.] capiet, eum ob eam rem. quod pecuniam ex h. l. ceper[it, nei . . (66) . . neve tribu mo]veto, neve equom adimito, neve quid ei ob¹ eam rem fraudei esto. ∞

(3) [sc]ripta sient. Pr(aetor) qui ex h. l.
 29 . . (136 || 48) . . ∞

[De iudicio in eum, qui mortuos e]rit aut in exili- um abierit. Quoius nomen ex h. l. delatum eri[t, sei is ante mortuos erit] . . (66) . . aut in exiliu]m abierit, quam ea res iudi- cata² erit, pr(aetor), ad quem eius nomen d[elatum erit, eam] rem ab eis item quaerito, [qui iudicium ex h(ace) l(ege) erunt, quaei sei is quoius nomen ex h. l. delatum erit, viveret inve civitate
 30 esset] . . (137 || 51) . . ∞

De inquisitione facienda. ∞ Praetor de eo, quo]iu[s] nomen ex h. l. ad se delatum erit, facito, ut ei iudicium p[rimo quoque die fiat, eique, (66) qui ex h. l. nomen detulerit, dies quot sibi videbitur det, ut ei q]uod recte factum esse volet, dum nei quid advor- sus h. l. fiat, [ad inquisitionem fac]iundam; neve post h. [l. roga-
 31 tam] . . (138 || 51) . . iubetoque] conquire in terra Italia in oppe- deis foreis conciliab[oleis, ubi iure deicundo praesse solent, (68) aut extra Italiam in oppedeis foreis con]ciliaboleis, ubi iure deicundo praesse solent. In quibus di[ebus eum qui petet prae]tor qui ex
 32 h. l. quaere[t, conquaerere iuserit] . . (139 || 51) . . ∞

Testibus ut denuntietur. ∞ Pr(aetor) iudiciumque post- quam] audierit, quod eius rei quaerundai censeant referre, et c[au- sam probaverit, quibus is qui petet denuntiaverit, eos homines d(um) t(axat) IIII testimonium (68) deic]ere iubeto et quom ea³ res age-

ei

1) eius; debuit superscribi ei ob. — 2) indicata. — 3) ei.

tur quam in rem quisque testis er[it, in eam rem facito eis] omnes
adsient testimo[niumque deicant, dum nei quem testimonium deicere
iubeat, quei . . (140|| 51) . . quoiave in fide is unde petetur siet, 33
maioresve in maior]um eius fide fuerint,¹ queive in fide eius siet,
maioresv[e in maiorum eius fide fuerint, (65) queive eius, quoius ex
h. l. nomen delatum erit, c]ausam deicet dum taxat unum, queive
eius parentisve eius l[eibertus leiberta]ve siet. —

De intro[ganda multa. ∞ . . (144|| 51) . . ∞ 34

De testibus tabulisque custodiendis. ∞ Is quei petet,
sei quos ad testimonium deicendum evocarit secumve duxerit dum-
taxat homines IIL earum re[rum causa, de quibus id iudicium fiet
. . (61) . . e]a, quai ita conquaesiverit et sei qua tabulas libros
leiterasve pop[licas preivatasve produ]cere proferrequ[e volet . .
(146|| 51) . .]ive de ea re volet apud pr(aetorem), is praetor ei 35
moram ne faci[to, quominus . . (66) . .]at. ∞

Praetor utei interroget. ∞ Pr(aetor) quei ex h. l. q[uae-
ret . . (178|| 51) . . ∞ 36

Ioudices utei iourent antequam considant. ∞ P(rae-
tor) quei ex h. l. quaeret, quei in ea]m rem ioudices erunt, ante
quam primum caussa d[icetur . . (71) . . apud se iourent facit]o.
Iudices, quei in eam rem erunt, omnes pro rostreis in forum [vor-
sus iouranto . . (178|| 51) . . facturumque se, uti quod recte fac- 37
tum esse vo]let, uti testium, quei <in> eam rem erunt, verba audi-
at, [. . (74) . . neque se facturum quo] eam rem minus ioudicet,
nisei seiquae causa erit, quae eie[i ex h. l. quo eam rem minus
ioudicet permittet . . (180|| 51) . . Quei ita apud se iourarint eorum 38
nomina is praetor facito in contione r]ecitentur, proscripta propo-
sitaque palam apud for[um habeto, . . (76) . . neve nisei ita ioura-
rit de ea re considerare sinito quemquam eorum quei ex e]is C iou-
dices L lectei erunt. ∞

Ioudex nei quis disputet.² ∞ . . (178|| 51) . . ∞ 39

. . . . ∞ Sei . . causam sibi esse deicet, quominus ad id]
«e»iudicium adesse possit, de ea re praetori, quei ex hac[e lege
quaeret cognoscere . . (85) ius esto. ∞

De iudicio proferendo vel refere]ndo. ∞ Quam rem
pr(aetor) ex h. l. egerit, sei eam rem proferet, quoi . . (177|| 51) . . 40

1) quaerat. cf. v. 11. — 2) Cf. Arist. pol. 2,8: τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ
παρασκευάζουσιν ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται πρὸς ἀλλήλους.

sei refer]re poterit, facito quouis deicet nomen referre . . (91) . .
 it utei is¹ ad sese veniat aut adferatur coram eo, qui postula-
 41 ver[it . . (176 || 51) . . vo]let, quouis ex h. l. nominis² delatio erit,
 ei eius rei pe[titio esto . . (102) de]que ea re hace lege iudicium
 42 litisque aestumatio essto, quasei sei eius . . (175 || 51) . .

[Sei ioudex, q]uei eam rem quaeret, ex h. l. causam non no-
 ver[c]it . . (113) . . is praetor c]oram [iudici]bus in contione pro
 43 rostris sententia ita pronuntiatio: 'fec[is]se videri' . . (173 || 51) . .
 Sei de ea re] iudicium fieri oportebit, ter[tio die facito iudicium
 fiat . . (112) . . Sei ioudex, quei eam r]em quaeret, ex h. l. causam
 44 non noverit, pr(aetor) quei ex h. l. q[uaeret . . (170 || 51) . . ~

Ioudices utei iourent, in consilium antequam eant
 ~ Pr(aetor), quei ex h. l. quaeret, ioudices, quei ex h. l. in eam
 rem erunt, in consilium an]te quam ibunt, facit(o) iurent: sese
 [. . (128) . . neque facturum q]uo quis suae alterius sententiae
 45 certior siet, quod p[er dolum malum fiat . . (170 || 51) . .]aturum
 esse. ~

Iudice[s] multam suprema(m) de[beant].³ ~ . . (128)
 . sei ioudex, quei eam rem qu]aeret causam non noverit, quei eo-
 46 rum ioudex [. . (170 || 51) . . excu]satione primo quoque die defe-
 ratur, isque quaestor [. . (126) . . ~

Iudices in co]nsilium quomodo eant. ~ Pr(aetor), quei
ex h. l. in[dicium exercebit . . . Iudex quei ad id delectus erit,
 47 *sei rem, de qua . . (170 || 51) . . agitur, plus tertiae parti iudicum,*
qui aderunt, quom ea res aget]ur, [non lique]re deixerit, praetor
<quei> ex h. l. quaeret ita pronon[tiato et ad rem denuo agendam
alium diem dato . . (120) . . eoque die eorum iudicu]m quei quom-
 48 *que aderunt iudicare [iubeto. . . (170 || 52) . . Ad quem praetorem*
ita relatum erit iudicum plus tertiam partem negare iu]dicare, is
HS n(ummum) ccIdo, quotiens quomque amplius bis in uno iu[dicio
iudicare negarint, . . (119) . . singulis quei iudicare negarint mul-
tam dicito. Tu]m quam ob rem et quantum pequ[niae dixerit,
 49 *publice proscrito]*⁴ . . (170 || 45) . . ~

De] reis quomodo iudicetur. ~ Ubi duae partes iudicum,
qui ader[unt, causam sibi liquere deixerint . . (111) . . pr(aetor),
qui de ea re quaeret, utei eis iudice]s, quei iudicare negarint, se-

1) uteius. — 2) hominis. — 3) delea vel dei aes, scr. debeant. —

4) [Rudorffianum inventum in prima actione ampliationem a maiore parte iudicum decerni posse, in secunda nonnisi a partibus duabus, nec ratione

movant[ur facito . . (170|| 42) . .] rem agito. Tum praetor quom 50
 soneis viatoribus apparitoribusque nei de i[udicio iudex discedat cu-
 rato . . (108) . . sitellamque latam digitos . . altam digitos] XX,
 quo ioudices sorticolos coneciant [apponi facito . . (170|| 37) . . 51
 quouis]que iudicis is praetor sorticolam unam buxeam longam digi-
 tos IIII, la[tam digitos . . ab utraque parte ceratam . . (107) . .
 in qua sorticola ex altera parti littera A scripta siet, ex alte]ra
 parti C, in manu palam dato a[lteramque utram velit litteram eum
 iudicem inducere iubeto . . (170|| 32) . . Iudex ita inducito] eamque 52
 sortem ex hac lege apertam bracioque aperto lit(t)eram digiteis
 opertam pala[m ad eam sitellam deferto eamque sortem in populum
 . . (106) . . i]temque in eos ceteros singilatim¹ iu[dices versus osten-
 dito, itaque in eam sitellam conecito . . (170|| 26) . . ~ 53

Sententiae quomodo pronontientur. ~ *Qui iudex pro-*
*nontiationis faci]*undai causa ad sitellam sorti veniet, is in eam
 sitellam manum demitito, et eam² devexam popul[o ostendito . . (50)
 . . i]udicium [. . (50) . . quamque in eum r]eum sententia[m ea sors
 hab]uerit, is ei [. . (172|| 23) . . palam pronontiato, ubi A littera 54
 scripta erit 'apsolvo', ubi C littera scripta erit 'con]demno', ubi
 nihil scriptum erit 'seine suffragio'. Ex qua sorti pronontiarit, eam
 sortem proxumo iud[ici . . (29) . . in man]um transdito.

De n[umerandis sententiis. ~ . . (255|| 21) . . ~ 55

De reo apsolvendo. ~ *Nisei eae sententiae ibei plurumae*
erunt 'condemno', pr(aetor), qui ex h. l. quaeret, eum reum pronon-
tiato non fecisse videri. De quo reo pr(aetor) ita pronontiauerit,
quod postea non fecerit aut quod praevaricationis causa factum non
erit, is ex hac lege eius rei apsolutus esto. ~

De reo condemnan[do. ~ Sei eae sententia]e ibei plurumae
erunt 'condemno', pr(aetor), qu[ei ex h. l. quaeret, eum reum pronon-
tiato fecisse videri . . (252|| 13) . . ~ 56

De eadem re ne bis agatur. ~ *Qui ex h. l. condemnatus]*
aut apsolutus erit, quom eo <h.> l., nisei quod post ea fecerit, aut ni-
sei quod praevaricationis caussa factum erit, au[t nisei de litibus]
aestumandis aut nisei de sanctione huiusce legis, actio nei es[to . .
(250|| 11) . . ~ 57

De praedibus dandis bonisve possidendis. ~ Iudex,

defenditur nec paucis quae supersunt. Mihi re denuo considerata locus
v. 47—49 sic fere videtur posse restitui ut supra dedi. TH. M.] —

1) sincilatim. — 2) iteam vel tam aes.

quei eam rem quaesierit, earum rer]um, quei ex h. l. condemnatus erit, q(uaestori) praedes facito det de consili maioris partis sententia, quantei eis censuer[int; sei ita p]raedes datei non erunt, bona eius facito puplice possideantur conq[uaerantur veneant. Quantae pecuniae ea bona venierint, tantam pecuniam iudex, quei eam rem
 59 quaesierit, ab emptore exigito . . (248||9) . . quaestorique eam pecuniam et quanta fuerit] scriptum transdito; quaestor accipito et in taboleis popliceis scriptum habeto. ~

De leitibus aestumandeis. ~ [Quei ex] hac lege condemnatus erit, ab eo quod quisque petet, quouis ex hac lege peti[tio erit, id praetor, quei eam rem quaesierit, eos iudices, quei eam
 59 rem iudicaverint, aestumare iubeto . . (244||8) . . quod ante h. l. rogatam consilio probabitur captum coactum ab]latum avorsum conciliatumve esse, ea<s> res omnis simpli, ceteras res omnis, quod¹ post hanc legem rogatam co[nsilio probabit]ur captum coactum ablatum avorsum conciliatumve esse, dupli; idque ad qua[estorem, quantum siet quouisque nomine ea lis aestumata siet, facito deferatur. ~

De pecunia ex aerario solvenda. ~ Quei iudici, quei
 60 eam rem quaesierit, consilioque eius maiorei parti . . (242||8) . . satisfecerit, nomine su[o parentisve sui, quove ipse parensve suos heres siet, leitem aestumatam esse; queive eiei iudicei consilioque eius maiorei pa[r]ti eorum sa[tis fecerit, regis populeive ceivisve sui nomine litem aestumatam esse sibi: q[ua]nta ea pecunia erit,
 61 is iudex facito . . (240||8) . . sei de ea re praedes dati erunt seive quantae pecuniae eae lites aestumatae erunt, tanta pecunia ex] hac lege in aerario posita erit ob eam rem quod eo nomine lis aestumata erit, in triduo proxsumo, quo ita satis [factum erit,] ex hac lege solvatur; neve quis iudex neve quaestor facito sciens dolo
 62 m[alo, quo minus ita satis fiat, itaque solvatur . . (238||8) . . ~

De tributo indicendo. ~ Quanti iudex quei eam rem quaesierit, leites aestumaverit, sei is iud]ex ex hac lege pecuniam omnem ad quaestorem redigere non potuerit, tum in diebus X proxsumeis, quibus [quae potue]rit redacta erit, iudex quei eam rem quaesierit, queive iudex hac lege fac[tus erit, tributum indicito . .
 63 (236||8) . . diemque edito, qua is quouis parentisve quouis eiusve quoi ipse parensve suos heres siet, ita lites] aestumatae erunt, <aut>

1) quos aes.

quodius regis populeive nomine lis aestumata erit, legati adessint, d[e]um nei longius C dies edat. ~

[De trib]uto servando. ~ Ubei ea dies venerit, quo die inusei erunt adesse, iudex, qui e[am rem quaesierit, quanta pecunia de eius, qui ex h. l. condemnatus est, bonis redacta erit, tantam pecuniam in eas lites, quae aestumatae erant, pro portioni tribuito . . (235 || 8) . . Queique ei iudici consilioque eius maiori parti eam 64 litem aestumatam esse sibi satis] fecerit, ei primo quoque die quaestorem solvere iubeto, quaestorque eam pecuniam eis sed fr[*a*]ude sua solvito. ~

Reliquom] in aerario siet. ~ Quod eorum nomine, qui non aderit, tributus factus [erit, quaestor in aerario servato . . (227 || 8) . . ~

65

De tributo proscribendo. ~ Qui] praetor ex hac lege tribuendae causa prodeixerit, is, uti quod recte factum esse volet facito, quomodo prode[ixerit ea omnia m]aiore parte diei ad eam diem, donec solutum erit, apud forum palam, ubi de plano r[ecte legi possitur, proscripta propositaque habeat . . (200) . . praetor, qui eum tributum] || fecerit, die[s . . prox]imos, ex ea die, qua tributus factus erit, apud forum palam, ubi de plano recte legi pos- 66 situr, proscri[bito. ~

Pecunia] post quinquenium populei fiet. ~ Quae pecunia ex hac lege in aerarium posita erit, quod in annis qu[inque proximeis ex ea die, qua tributus factus erit, eius pecuniae quaestor ex h. l. non solverit, populei esto. ~

De pecunia a praedibus exigenda. ~ Quaestor qui aerarium provincia obvenerit, qui quaestori ex h. l. praedes datei erunt, quive quaestor deinceps] (201) || eandem provin[ci]am habebit, 67 eis faciunto, uti quod recte factum esse volet, quod eius is reus non solverit, ab eis pr[ae]dibus primo quo]que die pecunia exigatur. ~

Pecunia in fisciis opsignetur. ~ Quae quomque pecunia ex hac lege ad q[uaestorem redacta erit, is quaestor ea pecunia facito in fisciis siet, fisciique signo suo opsignentur, . . (201) . . singulisque fisciis inscribatur] || quis praetor litis aestumaverit et unde 68 ea pecunia redacta siet quantumque in eo fisco siet. Quaestor, qui quom[que erit, uti quod] recte factum esse volet, facito in diebus V proximeis, quibus quomque eiei aerarium provincia obvenerit,

[fisci resignentur, et sei ea pecunia, quam in eo fisco esse inscriptum erit, ibei inventa erit, denuo opsignentur . . (201) . . ~

- 69 Quaestor ut ei solvat. ~ Quoi] || pecuniam ex hac lege, quod sine malo peqlatu[m] fiat, praetor, qui ex hac lege quaeret, darei solvi iuserit, id quaestor [qui aerarium pro]vinciam optinebit; sed fraude sua extra ordinem dato solvitoque. ~

Quaestor moram nei facito. ~ Q[uaestor . . (200) . . ~

- 70 Iudicium nei quis impediat. ~ Quod] || ex hac lege iudicium¹ fieri oportebit, quom ex hac lege fieri oportebit, nei quis magistratus prove magistratu prove [quo imperio potestateve erit facito, quo] minus setiusve fiat iudiceturve; neve quis eum, qui ex hac lege iudicium exercebit, neve eum, que[i ex h. l. iudicabit, neve eum, qui ex h. l. petet neve eum, unde petetur, . . (200) . .
- 71 ab eo iudicio avvocato neve] || avocarier iubeto, neve abducito neve abducier iubeto, neve facito quo quis eorum minus ad id iudicium adesse poss[it, quove quoi eorum minus in eo iudici]o verba audeire in consilium eire iudicare liceat; neve iudicium dimittere iubeto, nisei quom senatu[s iure vocabitur . . (200) . . aut nisei quom centuriae aut] || tribus intro vocabuntur, extra quam sei quid in satiram feretur. ~

- 72 (79) <Iudex² deinceps faciat principe cessante, item quaestor.³> ~ Sei is praetor qui ex hac lege quaeret, sei[ve is quaestor quoi aerarium vel urbana provinc]ia obvenerit, <eo magistratu> iudiciove imperiove abierit abdicaverit mortuosve erit ante quam ea omnia iudicata soluta factave erunt, quae eum praetorem eumve quaestorem ex h. l. iudicari iubere solvere facere oportet: queiquomque deinceps
- Iudex² deinceps faciat pr[incipi cessante, item quaestor.³ ~ Sei is praetor qui ex hac lege quaeret seive is quaestor, quoi aerarium] vel urbana provincia obvenerit, eo magistratu iudiciove imperiove abierit abdicaverit[e mortuosve erit ante quam ea omnia iudicata soluta factave erunt, quae eum praetorem eumve quaestorem ex h. l. iudicari iubere solvere facere oportet: queiquomque deinceps

1) —ndium aes. — 2) Qui sequuntur versus 72—78 ad verbum redire videntur v. 79—85, unde Mommsenus acute coniecit, dittographiam a sculptore ad emendanda quaedam, quae admiserat, vitia hic esse factam, quocum consentit Rudorffius (p. 419—20. 514—26) dissentiente Zumptio (p. 418 n. 98). Ut similitudo fragmentorum commodius perspicui examinarique posset, singulis versibus versus dittographos typis minoribus subieci. [VII Dittographos opposui.] — 3) Haec rubrica v. 72 omissa est, sed ex spatio intermisso liquet, novum

praetor ex h. l. quaeret, quæve quaestor aerarium vel urbanam . . (200) . . || provinciam habebit, is, utei quod recte factum] esse volet, facito, utei ea omnia quod ex hac lege factum non erit faciant, fiantque quæ ex hac lege fieri oportere<t>, sei [apud eum ea res acta esset; deque ea re eiei] praetori quaestorique omnium rerum, quod ex hac lege factum non erit, siremps lex esto, qua[sei sei apud eum ea res acta esset . . (200) . . ~

De rebus ex lege Calpurnia Iuniave iudicatis. ~ Quibusquom ioudicium] || fuit fueritve ex lege, quam L. Calpurnius L. f. tr(ibunus) pl(ebei) rogavit, exve lege, quam M. Iunius D. f. tr. pl. rogavit, quei eorum eo [ioudicio apsolutus vel condemnatus est eritve, quo] magis de ea re eius nomen hac lege deferatur quove magis¹ de ea re quom [eo ex h. l. agatur, eius h. l. nihilum rogato. Queique contra h. l. fecise dicentur, . . (200) . . nisei lex rogata erit ante quam ea res facta] || erit, quom eis hac lege actio nei esto. ~

De praevaricatione. ~ Praetor, quei ex hac lege quaeret, qua de re ei prae[tori

praetor ex h. l. quaeret, quæve quaestor aerarium vel urbanam . . (201) . .] || provinciam habebit 73 (80) is utei qu[od recte factum esse vo]let, facito, utei ea omnia, [quod ex hac lege factum non erit faciant, fiantque quæ ex hac lege fieri oporteret . . (92) . . sei] apud eum ea res acta esset; deque ea re eiei praetor<i> quaestor<ique> omnium rerum, quod ex [hac lege factum non erit, siremps lex esto, quasei sei apud eum ea res acta esset . . (200) . . ~

De rebus ex lege Calpurnia Iuniave iudicatis. ~ Quibusquom || ioud]icium fuit fue- 74 (81) ritve ex leg[e quam L. Calpurnius L. f.] tribunus plebei rogav[it, exve lege, quam M. Iunius D. f. tr. pl. rogavit, quei eorum eo ioudicio . . (97) . . apsolutus vel condemnatus est eritve, quo magis de ea re eius nomen hac lege deferatur quove magis de e[a re quom eo ex h. l. agatur, eius h. l. nihilum rogato. Queique contra h. l. fecise dicentur, . . (200) . . nisei lex || rogata eri]t, ante 75 (82) quam ea res [facta erit, quom eis hac lege a]ctio nei [esto. ~

De praevaricatione. ~ Praetor, quei ex hac lege quaeret, qua quis de re ei praetori

hic incipere caput. [Egregie Rudorffius deincipis vocabulum agnovit; cf. Fest.: Deincipem antiqui dicebant proxime quemque captum, ut principem primum captum. Sed quod posuit principe defuncto, defunctum sive mortuum interpretamur sive cum Brunsio eum qui fungi desiit, vix apte inseritur. TH. M.]

1) deiuraturum quove magistratus; cf. l. gen. v. 81.

eisque iudicibus, qui ex h. l. ad (50) eam rem iudicandam adfuerint, qui vivent, eorum maiorei parti«s» *satis factum erit, nomen quod ex [h. l. quis detulerit praevaricationis causa eum detulisse . . (201) . . ~*

76 (88) De ciuitate danda. ~

Sei quis eorum, qui ciuis Romanus non erit, ex hac lege alterei nomen . . (78) . . [ad praetor]em quous ex hac lege quaestio erit, detulerit, et is eo «eo» iudicio hac lege condemnatus erit, tu[m eis qui eius nomen detulerit, quous eorum opera maxime unius eum condemnatum

77 (84) *esse constiterit . . (201) . . || sei volet ipse filieique, qui eiei gnatei erunt, quom]* ciuis Romanus ex hac lege fiet, nepotesque tum eiei filio gnateis ciueis Romanei iusti sunt [et in quam tribum, quous is nomen ex h. l. detulerit, sufragium tulerit, in eam tribum (82) sufragiu]m ferunt inque ea[m] tribum censento, militiaeque eis vocatio¹ esto, aera stipendiaque o[mnia eis merita sunt. Nei qui magistratus prope magistratu
78 (85) . . (201) . . *eius h. l.] || nihilum rogato. ~*

De provocation[e]eque² danda. ~ Sei quis eorum, qui [nominis Latini sunt . . (83) . . qui eorum

eisque iudicibus, qui ex h. l. ad (102) ea]m rem iudicandam adfuerit, qui vivent, eorum maiori parti satis fecerit e[um qui ex h. l. nomen detulerit, praevaricationis causa id detulisse . . (200) . . ~

De ciuitate danda.] ~

Sei q[ui]s eorum, qui ciuis Romanus non erit, ex hac lege alterei nomen . . (136) . . ad praetorem, quous e]x hac lege quaestio erit, detuler[it, et i]s eo iudicio hac lege condemnatus erit, tum eis qu[ui] eius nomen detulerit, quous eorum opera maxime unius eum condemnatum esse constiterit . . (202 || 56) . . || sei volet ipse filieique, qui eiei gnatei erunt, quom . . ciuis Romanus ex hac lege fiet, nepotesque t]um [eiei filio gnateis ciueis Romanei iusti sunt et in quam tribum, quous is nomen ex h. l. detulerit, sufragium tulerit, in eam tribum sufragium ferunt inque eam tribum censento militiaeque (140) ei]s vocatio¹ esto aera stipendia[que eis] omnia merita sunt[o]. Nei qui magistratus pr[ove] magistratu . . (204 || 156) . . eius h. l. nihilum rogato. ~

De provocatione vocationeque danda. ~ Sei quis eorum qui nominis Latini sunt qui eorum

1) i. e. vacatio, ut in l. Iul. mun. 93. — 2) sic Mo., immunitateque proposuit Rud.

in sua quisque civitate dicta]tor in sua quisque civitate dictator
 praetor aedilisve non fuerint, praetor aedilisve non fuerint,
 ad praetorem, quoniam ex hac lege quaestio erit, [ex h. l. alterei quaestio erit, ex h. l. alterei
 nomen detulerit, et is eo iudicio nomen detulerit et is eo iudicio
 h. l. condemnatus erit, tum qui h. l. condem]natus erit, tum qui
 eius nomen detulerit, quoniam eiu[s nomen] detulerit, quoniam eo-
 rum opera maxime unius eum con- rum opera ma[xime unius eum con-
 demnatum esse constiterit, si ci- demnatum esse constiterit, si ci-
 vis Romanus ex h. l. fieri nolet, vis Romanus ex h. l. fieri nolet,
 (201) ei postea ad p. R. provo- (215) ei postea ad p. R. provo-
 care licet tamquam si civis care licet tamquam si civis
 Romanus esset. Item ipse filieis- Romanus esset. Item ipse filieis-
 que nepotibusque ex filio || eius que nepotibusque ex filio || eius 79 (86)
 militiae munerisque populi in su[a militiae munerisque populi in sua
 quoniamque civi]tate¹ ~ [vocatio quoniamque civitate vocatio im-
 immunitasque esto.] | munitasque esto.] ~
 [(156) . . i petetur, de ea re eius [optio est]o, utrum velit vel 86
 in sua civitat[e . . (215 || 156) . . ha]bere licet. ~
 [Sei quis ci]vis Romanus ex hac lege alte[rei nomen detulerit . . (216)] | 87
 [(156) . . ~ Quoniam ex h[ac lege provo]catio erit esse oportebit . . (227)] | 88
 [(190) . . [praetor qui inter pe]regrinos ius [deicit (233)] | 89
 [(191) atei q (235)] | 90

11. Lex agraria a. 643 = 111 a. Chr.

@ 1,175 n. 200 (1² n. 585) unde fere supplementa sumpsit. Ri. tab. 26—28
 Ad subvertendas C. Gracchi leges agrarias post necem eius tres de agro publico
 latae esse leges Appianus (bell. civ. 1,27) tradit: prima (a. 633 = 121) pos-
 sessoribus Gracchanis agros adsignatos vendere permissum esse; secunda, Sp.
 Thorii, (a. 635 = 119) privatorum possessiones esse confirmatas vectigali imposi-
 to; tertia (a. 643 = 111) vectigal abrogatum esse. Legis Thoriae fragmenta nostra
 esse iam Sigonius (1576) putabat et sub eodem nomine etiam a Rudorffio
 a. 1839 (ZGR. 10,1, quocum cf. Hu., Krit. Jahrb. 10,579) edita sunt. Iam
 vero ad tertiam potius legem referenda ea esse Mo. ostendit, cum v. 19. 20
 vectigal tolli potius quam imponi videatur. Nomen auctoris nec ab Appiano
 refertur nec aliunde erui potest; a. 643 latam esse legem e v. 95 Rud. effe-
 cit. Idem tres legis partes, de Italia (1—44), Africa (45—95), Corintho
 (96—105), distinguere posse ostendit. Legis capita nec inscriptionibus nec
 notis designata sunt, sed parvis tantum spatiis intermissis distincta, quare

1) Post hanc vocem faber medium sermonem abruptit, parvoque spatio
 relicto ante scripta repetivit, rubricam quam supra omiserat supplens. cf. p.
 70 n. 2.

cum certus eorum numerus constitui non possit, in hac ut in repetundarum lege numeros nolui adponere, sed nostro more ea seiungenda curavi, ubi spatia intermissa aut conspiciuntur aut conici possunt.

- 1 . . (92) . . [*tr(ibuni) pl(ebei) plebem ioure rogarunt plebesque ioure scivit* *Tribus* . . *principium* fuit, pro tribu Q. Fabius Q. f. primus scivit.¹

Quei ager poplicus populi Romanei in terram Italianam P. Muucio L. Calpur[nio] cos.² fuit, extra eum agrum, quei ager ex lege plebeive sc(ito), quod C. Sempronius Ti. f. tr(ibunus) pl(ebei) rogavit, exceptum cavitumve est nei divideretur . . (150 || 82) . . quem quisque de eo agro loco ex lege plebeive sc(ito) vetus possessor sibi agrum locum sumpsit reliquitve, quod non modus maior siet, quam quantum unum hominem ex lege plebeive sc(ito) sibi sumer[e] relinquerere licuit;

quei ager publicus populi Romanei in terra Italia P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit, extra eum agrum, quei ager ex lege plebeive sc(ito), quod C. Sempronius Ti. f. tr. pl. rogavit, exceptum cavitumve est nei divideretur . . (150 || 100) . . quem agrum locum] quoique de eo agro loco ex lege plebeive sc(ito) IIIvir sortito ceivi Romano dedit adsignavit, quod non in eo agro loco est, quod ultra . . (215 || 102) . .

quei ager publicus populi Romanei in terra Italia P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit, extra eum agrum, quei ager ex lege plebeive scito, quod C. Sempronius Ti. f. tr. pl. rogavit, exceptum cavitumve est nei divideretur, de eo agro loco quei ager locus ei, quei agrum privatum in publicum commutavit, pro eo agro loco a IIIviro datus commutatus re]dditus est; ~

quei ager publicus populi Romanei in terra Italia P. Muucio³ L. Calpurnio cos. fuit, extra eum agrum, quei ager ex lege [plebeive sc(ito), quod C. Sempronius Ti. f. tr. pl. rogavit, exceptum cavitumve est nei divideretur . . (214 || 102) . . quod eius quisque agri loci publici in terra Italia, quod eius extra urbem Roma(m) est, quod eius in urbe(m) oppido vico est, quod eius IIIvir dedit adsignavit, quod . . (211 || 102) . . [tum cum haec lex rogabitur habebit possidebitve;

quei ager publicus populi Romanei in terra Italia P. Muucio

1) De hac praescriptione v. p. [59 n. 1]. Initium legis ipsius exordio adiunctum est nullo spatio interiecto. — 2) a. u. c. 621 = 133. — 3) Muucio.

L. Calpurnio cos. fuit, extra eum agrum, quei ager ex] lege plebeive scito, quod C. Sempronius Ti. f. tr. pl. rog(avit), exceptum cavatumve est nei divideretur, quod quoieique de eo agro loco agri locei aedific[iei . . (140) . . q]uibu[s . . (68|| 102) i]n terra Italia 7 IIIvir dedit adsignavit reliquit inve formas tabulasve retulit referive iusit: ~

ager locus aedificium omnis quei supra scriptu[s est . . (134) . . extra eum agrum locum de quo supra except]um cavitu[mve est, privatus esto . . (66|| 102) . . eiusque locei agri aedificii emptio ven- 8 diti]o ita, utei ceterorum locorum agrorum aedificiorum privatorum est, esto; censorque queicomque erit fa[c]ito, utei is ager locus aedificium, quei e[x hac lege privatus factus est, ita, utei ceteri agri loca aedificia privati, in censum referatur . . (127) . . deque eo agro loco aed]ificio eum, quonium [is ager locus aedificium erit, eadem profiteri iubeto, quae de ceteris agreis (65|| 102) loceis aedificieis 9 quonium eorum quisque est profiteri iusserit . . .] est; neive quis facito, quo, quouis eum agrum locum aedificium possessionem ex lege plebeive scit[o ess]e oportet oportebitve, eum agrum l[ocum aedificium possessionem minus oetatur fruatur habeat possideatque . . (124) . . n]eive quis de ea re ad sen[at]um referto . . (63|| 102) . . 10 neive pro magistratu inpe]riove sententia[m] deicito neive ferto, quo quis eorum, quonium eum agrum locum aedificium posse[sio]nem ex lege plebeive scito esse oport[et oportebitve . . (121) . . eum agrum locum aedificium possessionem minus oetatur fruatur habeat possid]eatque quove possessio invito, mor[tuove eo heredibus eius inviteis auferatur.

Quei ager publicus populi Romanei in terram Italiam P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit . . (60|| 102) . . quod eius IIIvirei 11 a(greis d(andeis) a(dsignandeis) viasiei]s vicaneis, quei in terra Italia sunt, dederunt adsignaverunt reliquerunt: neiquis facito quo minus ei oetantur fruantur habeant po[ssideantque, quod eius possesor . . (120) . . agrum locum aedifici]um non abalienaverit, extra eum «eum» a[grum . . (58|| 102) . . extra]que eum agrum, quem 12 ex h. l. venire dari reddive oportebit. ~

Quei ager locus aedificium ei, quem in [vi]asieis vicanisve ex s(enatus) c(onsulto) esse oportet oportebitve, [ita datus adsignatus relictusve est eritve . . (118) . . quo magis is ag]er locus aedificium privatus siet, quove mag[is censor, queiquomque erit, eum agrum locum in censum referat . . (53|| 102) . . quove magis is ager locus 13 aliter, atque u]tei est, siet, ex h. l. n(ihilum) r(ogato). ~

Quei ager locus publicus populi Romanei in terra Italia P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit, extra eum agrum, quei ager ex lege plebive [scito, quod C. Sempronius Ti. f. trib. pl. rogavit, exceptum cavittumve est nei divideretur . . (110) . . e]xtraque eum agrum, quem vetus possessor ex lege plebeive [scito sibi sumpsit reliquitve, quod non modus maior siet, quam quantum unum hominem sibi sumere
 14 relinquerere licuit, sei quis tum cum haec lex rogabitur (45 || 102) agri colendi cau]sa in eum agrum agri ingra non amplius XXX possidebit habebitve: [i]s ager privatus esto. ~

Quei in agrum compascuom pequdes maiores non plus X pascet, quae[que ex eis minus annum gnatae erunt postea quam gnatae erunt . . (106) . . quaeque ibei pequdes minores non plus . .] pascet, quaeque ex eis minus annum gnatae erunt post ea qua[m]
 15 gnatae erunt: is pro iis pequdibus . . (44 || 102) . . populo aut publicano vectigal scripturamve nei debeto, neve de ea re sati]s dato neve solvito. ~

Ager publicus populi Romanei, quei in Italia P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit, eius agri IIIvir a(greis) d(andeis) a(dsignandeis) ex lege plebeive scito sortito quoi ceivi Roma[no agrum dedit adsignavit . . (104) . . quod eius agri neque is abalie]navit abalienave-ritve, neque heres eius abalienavit abalienav[eritve quove ab eo hereditate testamento deditioneve obvenit quove ab eorum quo emit,
 16 (41 || 102) quei eorum de ea re ante eidus Martias primas in ious adierit ad eum, quem ex h. l. de eo agro ius deicere oportebit, is de ea re ita ius deicito d]ecernitoque¹, utei possessionem secundum² eum heredemve eius det, quoi sorti is ager datus adsignatusve fuerit, quod eius agri non abalienatum erit ita utei s[upra] s(criptum) est. ~

[Ager publicus populi Romanei quei in Italia P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit, (100) quod eius agri IIIvir a. d. a. veteri possessori prove va]tere possessionem dedit adsignavit reddidit, quod-que eius agri III[vir a. d. a. in urbe oppido vico dedit adsignavit
 17 reddidit, (39 || 102) quod eius agri neque is abalienavit abalienave-ritve neque heres eius, quove ab eo hereditate testamento deditioneve obveni]t, quove ab eorum quo³ emit: quei eorum de ea re ante eidus Martias primas in ious adierit ad eum, quem ex h. l. de eo agro ius deicere oportebit, is de ea re ita ius deicito d]ecernitoque utei possessionem secundum eum heredemve eius det . . (100) . .]

1) ecernitoque. — 2) secundo. — 3) quei.

quoi is ager vetere prove vetere possessore datus adsignatusve
<redditusve fuerit>, queive a[grum in urbe oppido vico acceperit
.. (36 || 103) ..

18

Sei quis eorum, quorum age]r s(upra) s(criptus) est, ex pos-
sessione vi eiectus est, quod eius is qui eiectus est possederit, quod
neque vi neque clam neque precario possederit ab eo, qui eum ea
possessione«m» vi eiec[erit: quem ex h. l. de ea re ious deicere
oportebit, sei is qui ita eiectus est, ad eum de ea re in ious ad-
ierit ante eidus (100) Mar]tias, quae post h. l. rog. primae erunt,
facito, utei is, qui ita vi eiectus e[st, in eam possessionem unde vi
eiectus est, restituatur. (34 || 102)

19

Quei ager locus aedificium publicus populi Romani in terra
Italia P. Muucio L. Calpurnio cos. fuit, quod eius ex lege plebeive
sci]to exve h. l. privatum factum est eritve, pro eo agro loco aedi-
ficio proque scriptura pecoris, quod in eo agro pascitur, post quam
vectigalia constiterint, quae post h. l. [rogatam primum constiterint:
nei quis mag(istratus) prove mag(istratu) .. (99) .. facito, quo
quis populo aut p]ublicano pecunia(m) scripturam vectigalve¹ det
dareve debeat, neve quis [facito .. (33 || 102) ..] quove quid ob
eam rem populo aut publicano detur exsigaturve, neve quis quid
postea quam [vec]tigalia consistent, quae post h. l. rog. primum
constiterint, ob eos ag[ros locos aedificia populo aut publicano dare
debeat, (85) neve scripturam pecoris, quod in eis ag]reis pascetur,
populo aut publicano dare debeat. ~

Ager locus publicus popul[i Romanei, qui in terra Italia
P. Muucio, L. Calpurnio cos. fuit, .. (32 || 102) .. extra eum agrum, 21
quem agrum L. Caecilius Cn. Domitius censores] a(nte) d(iem)
X[I]² k(alendas) Octobris oina quom³ agro, qui trans Curione est,
locaverunt, qui in eo agro loc[o civis] Romanus sociumve nominisve
Latini, quibus ex formula togatorum [milites in terra Italia inpe-
rare solent, .. (82) .. agrum lo]cum publicum populi Romanei de
sua possessione vetus possesor prove vetere possesor[e dedit, quo in
agro loco oppidum coloniave ex lege plebeive scito constitueretur
deduceretur conlocaretur, .. (33 || 102) .. quo in agro loco IIIvir 22
i]d oppidum coloniamve ex lege plebeive sc(ito) constituit deduxitve
conlocavitve: quem agrum [locum]ve pro eo agro locove⁴ de eo agro
loco, qui publicus populi Roman[ei in terram Italianam P. Muucio
L. Calpurnio cos. fuit .. (82) .. extra eum a]grum locum qui

1) vecpigalve. — 2) XE. — 3) i e. una cum. — 4) locumve.

- ager locus ex lege plebeive sc(ito), quod C. Semproni(us) Ti. f. tr.
 23 pl. rog(avit) exscep[tum cavitumve est nei divideretur, . . (34 || 102) . .
*IIIvir dedit reddidit adsignavit, eius quoi is ager datus redditus
 adsignatus erit]* quoive ab eo heredive eius is ager locus testamento
 hereditati deditionive obvenit obveneritv[e, queive ab eo emit e]me-
 ritve¹, queive ab emptore eius emit emeritve, is ager privatus
 esto. ~

- Que[i ager publicus populi Romani fuit, quem IIIvir de eo
 agro loco pro eo agro loco, (76) qu]o coloniam deduxsit ita utei
 s(upra) s(criptum) est, agrum locum aedificium dedit reddidit adsi-
 gnavit, quei [pr(aetor) consolve de eo agro ex h. l. ious deicet,
 24 (33 || 102) quo de eo agro ante eidus Martias primas in ious adi-
 tum erit, is de ea re ita ious deicito decernitoque, utei possessionem
 secundum eum h]eredemve eius det, quoi IIIvir eum agrum locum
 pro eo agro loco, quo coloniam deduxit, dedit [reddidi]t adsignavitve;
 facitoque is pr(aetor) consolve, quo de ea re in ious aditum² erit,
 [utei . . (73) . .

- Ager locus quei sup]ra scriptus est, quod eius agrei loci post
 <h.> l. rog. publicum populei Romanei erit, extra eum ag[rum
 locum, quei publico usui destinatus est vel publice locatus est, in eo
 25 agro quei volet pascito . . (34 || 102) . .] neive is ager compascuos
 esto, neive quis in eo agro agrum oqupatum habeto neive defendito,
 quo mi[nus quei v]elit compascere liceat. Sei quis faxsit, quotiens
 faxit, in agri iugra singula L [HS n(ummos . . (67) . . dar]e de-
 beto ei, quei quomque id publicum fruendum redemptum comductumve
 habebit. ~

- Boves, equ[os, mulos, asinos . . (36 || 102) . . in eo agro loco,
 quei post h. l. rog. publicus populi Romanei erit, pascere ad eum
 numerum pecudum, que]i numerus pecudum in h. l. scriptus est,
 liceto, neive quid quoi ob eam rem vectigal neive sc[ripturam dare
 de]beto. ~

- Quod quisque pecudes in calleis viasve publicas itineris causa
 indu[xerit ibeique paverit . . (66) . . pro eo pecore, quod eius in
 calli]bus vieisve³ publiceis pastum impulsu itineris causa erit,
 27 neiquid populo [n]eive publicano d[are debeto . . (38 || 103) . .

Quei ager publicus populi Rom. in terra Italia P. Muucio
 L. Calpurnio cos. fuit, de eo agro loco quem agrum locum populus

1) spatium inter obveneritu et meritue non capit plus VII litteras. —
 2) aditum. — 3) VIELLE.

ex publico in privatum c]ommutavit, quo pro agro loco ex privato in publicum tantum modum agri loci commutav[it: is ager locus do]mneis privatus ita, uti quod optima lege privatus est, esto. ~

Qui ager ex priva[to in publicum commutatus est, (66) quo pro agro tantus modus agri publici ex p]ublico imprivatum commutatus est: de eo agro siremps lex esto, quansi is ager P. Mucio L. C[alpurnio cos. publicus fuisset.

Qui ager pro agro patrito ex publico in privatum commutatus est, . . (39 || 104) . . praetor) consolve quanti agri patriti publi- 28 cani publicum L. Caecilio Cn. Dom[iti]o cens(oribus) redemptum hab[e]nt, censoribus, quiquomque post hac facteis erunt, ei faciun[to id publicum, sei] volent, tantidem pro patrito redemptum habeant p. p.¹ supsignent. ~

IIvirum, qu[ei] . . (66) . . quae viae publicae p]er terram Italiam P. Mucio L. Calpurnio cos. fuerint.² eas faciunt² pateant vacuaeque sien[t] . . (40 || 106) . . 29

Quod quoieique ex h. l. ita,] uti s(upra) s(criptum) est, in agreis, qu[ei in Ita]lia sunt, qui P. Mucio L. Calpurnio cos. publicis populi R[omane]i fuerunt, c[ivi] Romano facere licebit, item Latino peregrinoque, quibus M. Livio L. Calpurnio [cos. in eis agris id facere . . (66) . . ex lege pleb]eive sc(ito) exve foedere licuit, sed fraude² sua facere² liceto. ~

Quod ex h. l. ita, uti s(upra) s(criptum) est, in agreis, qu[ei s(upra) s(cripti) sunt, Latinum peregrinumque facere vel non facere oportebit . . (41 || 106) . . sei eorum] quis quo[d eum ex h. l. f]a- 30 cere oportuerit, non fecerit, quodve quis eorum [h. l. prohibitus erit, fecerit: mag(istratus)] prove mag(istratu), quo de <e>a re in ious aditum erit, quod ex h. l. petetur, item iudicium iudi[cem recuperatoresve facito ei, qui ex h. l. petet, et in eum ita det, uti ei (66)] et in eum iudicium iudicem recuperatoresve ex h. l. dare oporteret, sei quis de ea re iudiciu[m] petisset, quod civem Romanum contra h. l. fecisse diceret. . . (42 || 130) . . 31

Sei qui colonieis seive mo[n]icipieis seive quae pro mo[n]icipieis colo[n]ieisve sunt civium Rom(anorum)] nominisve Latini poplice deve senati sententia ager fruendus datus [est, seive qui in trientabileis est: qui colonei mo[n]icipesve prove mo[n]icipieis . . (66) . . fru- 32 ntur, qu[e]v]e pro colonia mo[n]icipiove prove mo[n]icipieis fruuntur

1) Mo.: p(ro) p(atrito), Hu.: p(ro) p(raede). — 2) pro f aes habet e.

32 *quei(ve) in trientabule[is¹ fruentur . . (44 || 135) . . quod eius agri colonei moinicipesve prove moinicipieis habebunt queive a colonia moinicipiove prove moinicipieis habebunt quodve eius agri eis in trientabuleis testamento hereditate deditione ob]venit obvenieritve, quibus ante h. [l. rog. eum agrum locum con]ductum habere frui possidere defendere licuit, extra eum agrum locu[m, quem ex h. l. . . (66) . . venire dari reddi]ve oportebit, id, utei quicquid quoiei- que ante h. l. r. licuit, ita ei habere o[eti frui possidere defendere*
 33 *post h. l. rog. liceto . . (46 || 136). ~*

Quei ager locus publicus p[opuli Romanei in te]rra Italia P. Mucio L. Calpurnio cos. fuit, quod eius agri loci ex l[eg]e [plebeive scito exve h. l. privatum factum est, ante eidus Martias primas (66) sei qu]id de eo agro loco ambigetur, co(n)s(ulis) pr(aetoris) quei quomque erit, de ea re iuris [dictio, iudici iudicis recuperato-
 34 *rum datio esto . . (48 || 137) . . neve mag(istratus) prove magistratu de eo agro loco ious deicito neve de eo agro dec]ernito neve iudicium n[eive iudicem neve r]ecuperatores dato, nisei co(n)s(ul) pr(aetor)ve. Quod vadimonium eius rei c[ausa promissum erit, mag(istratus) adpellati (66) quo minus eius r]ei causa decernant, eius h. l. n(ihilum) r(ogato). Quod iudicium iudex recuperator[es dati erunt sei magistratus adpellati erunt, quoi eorum e re publica non esse videbitur, quo minus id impediatur vel intercedat, eius h(ac)*
 35 *l(eg)e n(ihilum) r(ogato) (49 || 138).*

Quei ager locus post h. l. rog. publicus p[opuli] R(omani) in terra Italia erit, sei quid de eo agro loco ambigetur,] co(n)s(ulis) pr(aetoris) cens(or)is quei quom[que tum erit, de ea re iu]ris dictio, iudici iudicis recuperatorum datio esto i(ta) u(tei) e(is) e r(e) p(ubli- ca) f(ide)que s(ua) [v(ide)bitur] e(sse) . . (68) . . neve mag(istratus) prove mag(istratu) nisei co(n)s(ul) pr(aetor) cens(or) de [eo agro loco ious deicito neve de [eo agro de]cernito neve iudicium [neive iudicem neve recuperatores dato. Quod vadimonium eius rei causa promissum erit, mag(istratus) adpellati, quo minus eius rei causa
 36 *decernant, e(ius) h(ac) l(eg)e n(ihilum) r(ogato). 54 || 139) Quod iudicium iudex recuperatores dati erunt, sei mag(istratus) adpellati erunt, quoi eorum id e r(e) p(ublica)] non esse videbitur, quo [minus impediatur ve]l intercedat, e(ius) h(ace) l(eg)e n(ihilum) r(ogato).*

Quoi publicano e(x) h. l. pecunia debebitur[r, nei quis ma- g(istratus) . . (68) . . quid ob eam r]em facito, quo quis pro agro

1) De his v. Liv. 31,13,9.

minus aliterve scripturam v[er]ectigalve det, atque utei ex h. l. dare debet debeatve . . (57|| 140) . . Sei quid publicanus eius rei causa 37 sibi deberi] darive oportere de[ic]at, de ea re co(n)s(ul) prove co(n)]-s(ule) pr(aetor) prove pr(aetore), quo in ious adierint, in diebus X proxsumeis, qu[ibus de ea re in ious aditum erit, . . (65) . . recuperatores ex ci]vibus L, qui classis primae sient, XI dato; inde alternos du[m taxat quaternos is qui petet et is unde petetur, quos volent reiciant facito . . (57|| 144) . . qui supererunt tres plures- 38 ve, eos primo quoque die de ea re iudicare iubeto,] quae res soluta n[on siet inve iudici]o non siet iudicatave non siet, quod eius praevaricationus [causa . . (63) . . vel per dolum malum petitorum patronoru]mve factum non siet. Sei maior pars eorum recuperatoru[m . . (57|| 146)] id sententia [pronuntiato, quod eius] rei iou- 39 dicandae maxsume verum esse com[m]perit, facitoqu[e . . (61) . . quod ita iudicatum e]rit, se dolo malo ¹ utei is, qui iudicatus erit dare oport[ere, solvat . . (57|| 155) . .

40

Quas in leges pl(ebe)ve sc(ita) de ea re, quod, qui agrum publicum p(opuli) R(omani) ita habebit possidebit fruetur, utei ex h. l. licebit, eum earum q[ua]e ag[rum, quem ita habebit, h]abere possidere frui[«e»] vetet: quasve in leges pl(ebe)ve sc(ita) de ea r[e, quod earum quae ei, qui agrum publicum p(opuli) R(omani) (61) aliter habebit] possidebit fruetur ², quam ex h. l. licebit, eum agrum, quem [ita habebit, habere possidere frui permittat, is, qui earum legum pl(ebe)ve sc(itorum) quo iurare iubetur iubebitur, non iuraverit: ei poena multa remissa esto . . (57|| 178) . . neve ei ob eam 41 rem mag(istratum) q[ue]m minus petere capere gerere habereque liceto, neve q[ui]d ei ea res fraudi esto. (61)] ~

Si quae lex plebeve sc(itum) est, quae mag(istratum)³, quem ex h. l. [de aliqua re decernere oportet, de ea re decernere vetet, is magistratus de ea re nihilo minus decernito . . (57|| 180) . . 42 quaeque eis legibus plebive scitis facere quis prohibetur, quod quem eorum haec lex facere iubebit, ea omnia ei sed f]raude sua facere liceto, inque eas leges pl(ebe)ve sc(ita) de ea re, quod ex [h. l. . . (71) . . non decernere aliterve] decernere oportebit, sed fraude sua nei iurato, neve [ei ea res fraudi multae poenaeve . . esto (57|| 180) . .

43

. .] tus est, dedit adsignavitve, quemve agrum locum de eo

1) sedulomn aes sedulo m(ora) n(ulla), *Huschke*. — 2) fauetur. — 3) mas.

agro lo[co . . (74) . . *ex lege*] pl(ebeive) sc(ito), quod M. Baebius
 44 tr(ib.) pl(eb.) IIIvir coloni<a>e deducend[ae rogavit . . (57 || 178) . .
datu]m adsignatum esse fuisse iudicaverit, uti in h. l. sc(riptom)
 est, qui l[. . (76) . .] extra eum agrum locum, qui ager locus in
 45 ea cen[turia supsicivove . . (57 || 177) . . *extraque*] eum agrum
 locum, quem ex h. l. colonei eive qui in colonei numero [*scriptei*
sunt obtinebunt . . (80) . . oportet] oportebitve, quod eius agri loci
 46 quoeique emptum est, [. . (57 || 176) . . *neve magis m*]anceps prae-
 vides praediaque soluti sunt: eaque nomina mancup[um . . (85) . .
quaestor.] qui aerarium provinciam optinebit in tableis [*publiceis*
 47 *scripta habeto . . (57 || 175) . . nei qui d*]e mag(istratu) Romano
 emit, is pro eo agro loco pecunia<m> neve praevidet nei[ve praedia
populo dato . . (91) neve de ea re quis ob eam] rem, quod praes
 48 factus est, populo obligatus est[o . . (57 || 174 . . *qui ob eu*]m
 agrum locum manceps praesve factus est, quodque [*pr*]aedium ob
 [eam rem in publico obligatum est . . (102) . . *q*]ui ager locus in
 49 Africa est, qui Romae publice . . (57 || 173) . . eius esto, isque
 ager locus privatus vectigalisque u. . . (113) . . tus erit; quod
 50 eius agri loci extra terra Italia est . . (57 || 110) . . [*socium nomi-*
nisve Latini, quibus ex formula t]ogatorum milites in terra Italia
 inperare solent, eis po[*puleis*, . . (112) . .]ve agrum locum qui-
 51 quomque habebit possidebit [*fruetur*, . . (57 || 170) . . *eiusv*]e rei
 procurandae causa erit, in eum agrum locum, in[*mittito* . . (125) . .
se dolo m]alo. ~

52 Quei ager locus in Africa est, quod eius agri [. . (57 || 170)
 . *habeat pos*]sideat fruaturque item, uti sei is ager locus publi-
 [ce . . (128) . .

IIvir, qui ex h. l. factus creatusve erit,] in biduo proxumo,
 53 quo factus creatusve erit, edici[*to*¹ . . (57 || 170) . . in diebus] XXV
 proxumeis, quibus id edictum erit [. . (128) . . *datu*]m adsignatum
 54 siet, idque quom profitebitur cognito[*res* . . (57 || 170) . .] mum emptor
 siet ab eo quous homin[is *privatei eius agri venditio fuerit* . . (126)
 . . L.] Calpurni(o) cos. iacta siet, quod eius postea neque² ipse
 55 n[*eque* . . (57 || 170) . .] praefectus milesve in provinciam er[it . .
 (120) . . *colono eive, qui in colonei nu*]mero scriptus est, datus
 56 adsignatus est, quodve eius . . (9) . . ag . . (57 || 170) . . [u]tei
 curator eius profiteatur, item ute[*i* . . (119) . . *ex e*]o edicto, uti
 57 is, qui ab bonorum emptore magistro curato[*reve emerit*, . . (58 || 170)

1) elici. — 2) ique.

. . *Sei quem quid edicto IIvirei ex h. l. profiteri oportuer*]it, quod edicto IIvir(ei) professus ex h. l. n[on erit, . . (117) . . *ei eum agrum lo*]cum neve emptum neve adsignatum esse neve fuisse iudicato. Q. . . (56 || 170) . .] *quei ager publice non venieit, dare* 58 *reddere commutareve liceto.*

IIvir, q[uei ex h. l. factus creatusve erit . . (51 || 170) . . *de*] 59 *eis agreis ita rationem init*⟨i⟩o, itaque h. . . (108) . . *et, neve unius hominis nomine, quoi ex lege Rubria quae fuit colono eive, quai in colonei numero scriptus est, agrum, quai in Africa est, dare oportuit licuitve . . (48 || 170) . . data adsign*]ata fuisse iudicato; 60 *neve unius hominus [nomine, quoi . . (107) . . colono eive, quai in colonei nu]*mero scriptus est, agrum quai in Africa est, dare oportuit¹ *licuitve, amplius iug(era) CC in [singulos homines data adsignata esse fuisseve iudicato . . (43 || 170) . . neve maiorem numerum* 61 *in Africa hominum in coloniam coloniasve deductum esse fu]*iseve iudicato quam quantum numer[um ex lege Rubria quae fuit . . (106) . . *a IIIviris coloniae dedu]*cendae in Africa hominum in coloniam coloniasve deduci oportuit licuitve. ~

IIvir, quai [ex h. l. factus creatusve erit . . (38 || 172) . .] *re* 62 *Rom . . (10) . . agri [. . (40) . . d]*atus ad[signatus . . (50) . . *quod eiu]*s agri ex h. l. adiudicari licebit, quod ita comperietur, id ei heredeive eius adsignatum² esse iudicato [. . (33 || 255) . . *quod* 63 *quand*]oque eius agri loci ante kal. I [. . (29) . . *quoiei emptum*] est ab eo, quocius eius agri loci hominus privati venditio fuit tum, quom is eum agrum locum emit, quai . . (29 || 252) . . *et eum* 64 *agrum locum, quem ita emit emer]*it, planum faciet feceritve emptum esse, q[ue]m agrum locum neque ipse] neque heres eius, neque quoi is heres erit abalienaverit, quod eius agri loci ita planum factum erit, IIvir ita [. . (27 || 250) . . *dato re]*ddito, quod is emp- 65 *tum habuerit quod eius publice non venieit. Item IIvir, sei is]* ager locus, quai ei emptus fuerit, publice venieit, tantundem modum agri loci de eo agro loco, quai ager lo[cus in Africa est, quai publice non venieit, ei quai ita emptum habuerit, dato reddito . . (24 || 248) . . *Queique ager locus ita ex h. l. datus redditus erit, ei, quocius ex h. l. f]*actus erit, HS n(ummo) I emptus esto, isque ager locus privatus vectigalisque ita, [utei in h. l. supra] scriptum est, esto. ~

Quoi colono eive, quai in colonei numero scriptus est, ager

1) oportebit. — 2) adsignato.

locus in ea centuria supsicivov[e de eo agro, qui ager in Africa est, datus adsignatus est, quae centuria quodve supsicivom Romae
 67 publice venieit venieritve . . (19 || 246) . . si quid eius agri IIvir, qui ex h. l. factus creatusve erit, ei colono heredeive eius minus adiudicaverit, tum tantundem modum agri loci pro eo agro loco de eo a]gro loco, qui ager locus in Africa est, quod eius publice non venieit, ei he[redeive ei]us IIvir, qui ex h. l. factus creatusve erit, reddito. ~

Quoi colono eive, qui in colonei numero scriptus est fuitve,
 68 [ager in ea centuria (17 || 244) supsicivove de eo agro, qui in Africa est, datus adsignatus est, quae centuria quodve supsicivom Romae publice venieit venieritve, si quid eius agri IIvir, qui ex h. l. factus creatusve erit, ei qui ab eo colono heredeive eius emit habuitve minus adiudicaverit, tum tantundem modum agri ei, quem ita emise habui]seve comperietur, heredeive eius de agro, qui ager in Africa est, pro eo agro [IIvir reddi]to quoieique ita reddiderit, ei adsignatum fuisse iudicato. ~

Quoi agrum de eo agro, qui ager in Africa est, qui colono e[ive, qui in colonei numero scriptus est fuitve, datus adsignatus
 66 est, magistratus Romae publice vendiderit . . (15 || 242) . . seiquid eius agri IIvir qui ex h. l. factus creatusve erit ei, qui ita emptum esse comperietur, emptorive eius pro curatoreve eius heredive quouis eorum minu]s adiudicaverit; tum tantundem modum agri ei, qui ita emptum esse comperiet[ur, emptorive ei]us pro curatoreve eius heredive quouis eorum de eo agro, qui ager in Africa est, pro
 70 eo agro IIvir reddito; qui ita reddiderit, [ei adsignatum (13 || 240) fuisse iudicato. Quantae quis pecuniae ab populo mercassitur quam pecuniam qui agrum locum publicum in Africa emerunt emerintve pro eo agro loco populo dare debent debebuntve, . . . quod eius p]ecuniae adsignatum discriptum adsignatumve in tabuleis publicis est eritv[e: tantam pecu]niam populo ex eid(ibus) Mart(is), quae, post ea quam vectigalia consistent, quae post h. l. r. primum con-
 71 sistant, primae erunt, in[ferto. (13 || 238)

Quam pecuniam qui agrum locum publicum in Africa emit emeritve pro eo agro loco populo dare debet debebitve, ab eo qui eam pecuniam ab populo mercassitur ex eidibus Martis eisdem exigit . . . neve quis eam pecuniam propiore die exigit, atque] uteique in h. l. s(criptum) est; neve, quod pecuniae ob eam rem propiore<m> die exactum er[it, atque uteiqu]e in h. l. s(criptum) e(st), is qui pecuniam populo dare debebit ei, qui eo nomine ab

populo mercassitur, ob eam rem pecuniam ei nei [minus solvito . . (14 || 236) . . *pl*a]num fiat; neve quis mag(istratus) neve pro mag(istratu) facito neve quis senator decernito, q[uo ea pecunia,] quae 72 pro agreis locis aedificiis, qui s(upra) s(cripti) sunt, populo debetur debebiturve, aliter exsigatur atque utique in h. l. s(criptum) est.

[*Qui agrum locum publicum in Africa emit emeritve . . (14 || 235) . . sei ea pecunia, quam eo nomine populo debet debebitve, in diebus . . proxsumis, quibus is ager locus Romae publice 73 venieit*] venierit, populo soluta non erit: is pro eo agro loco in diebus CXX proxsumis ea[rum summarum nomine] quae s(upra) s(criptae) s(unt), arb(itratu) p(raetoris), qui inte(r) ceives tum Romae ius deicit, satis supsignato. —

Pr(aetor), qui inter ceives Romae ius dei[*cet . . (14 || 235) . . nisei*] praedium ante ea ob eum agrum locum in publico obligatum¹ 74 erit in publicu[mve praes datus eri]t, agrum locum, quo pro agro loco satis ex h. l. arb(itratu) pr(aetoris) supsignatum non erit, pecunia praesenti vendito. Que[i . . (14 || 227) . .

Que]i ager locus in Africa est, qui Romae publice venieit[t] venieritve, quod eius agri [locei, qui popu]lis libereis in Africa sunt, qui eorum <in> amicitiam populi Romani bello Poenicio 75 proxsumo manserunt, quive a[d imperatorem populi Romani bello Poenicio proxsumo ex hostibus perfugerunt, quibus propterea ager datus adsignatus est d(e) s(enati) s(ententia), eorum quisque habuerunt, . . (14 || 200) . . pro eo agro loco IIvir in diebus . . proxsumis, qu]ibus IIvir ex h. [l. fact]us creatusve erit, facito, quantum agri loci quousque in populi liberei inve eo agr[o loco, qui ager l]ocus perfugis datus adsignatusve est, civis Romani ex h. l. factum erit, quo pro agro loco ager loc[us civi Ro]mano ex h. l. || [commutatus redditusve non erit, tantundem modum agri loci quoeique 77 populo libero perfugeisve det adsignetve . . (201) . .

II]vir, qui ex h. l. factus creatusve erit, is in diebus CL proxsumis quibus factus creatusve erit, facito, quan[do Xvirei, qui ex] lege Livia factei createi sunt fueruntve, eis hominibus agrum in Africa dederunt adsignaveruntve, quos stipendium || [pro eo agro populo Romano pendere oportet, sei quid eius agri ex h. l. civis Ro- 78 manei esse oportet oportebitve, . . (201) . . de agro, qui publicus populi Romani in Africa est, tantundem, quantum de agro stipendario ex h. l. civis] Romani esse oportet oportebitve, is stipen-

1) obligatum.

diariaei<s> det adsignetve idque in formas publicas facito ute[i refe-
ratur i(ta) u(tei) e r(e) p(ublica) f(ide)]q(ue) e(i) e(sse) v(idebitur). ~

- IIvir, quei ex h. l. factus creatusve erit, is facito in diebus
- 79 CCL proxsumeis, quibus h. [l.] populus plebesve iuserit, || [utei extra
eum agrum locum, quei ex lege Rubria quae fuit colono eive, quei
in colonei numero scriptus est, datus adsignatus est . . (201) . .
quo pro agro loco ager locus com]mutatus redditusve non erit:
extraque eum agrum, quei ager intra finis populorum leiberorum¹
Uticensium H[adrumetinarum T]ampsitanorum Leptitanorum Aquil-
litanorum Usalitanorum Teudalensium, quom in amicitiam populei
- 80 Romani proximum || [venerunt, fuit; extraque eum agrum locum,
qui ager locus eis hominibus, quei ad imperatorem populi Romani
bello Poenicio proxsumo ex hostibus perfugerunt, . . (201) . . datus
adsignatusve est de s(enati)] s(ententia); extra<que>² eum agrum,
qui ager ex h. l. privatus factus erit, quo pro agro loco ager locus
redditus commutatusve [non erit; extra]que eum agrum locum, quem
IIvir ex h. l. stipendiariis dederit adsignaverit, quod eius ex h. l.
- 81 in [f]ormam publicam relatum || [erit extraque eum agrum, quem
agrum . . (200) . . P. Cornelius imperator leib]ereis regis Massi-
nissae dedit, habereve frui iusit³; extraque eum agrum locum ubi
oppodum Char[tago] fuit qu[ondam; extra]que eum agrum locum,
quem Xvirei, quei ex [lege] Livia⁴ factei createive fuerunt, Uti-
- 82 cibus reliquerunt adsignaverunt: ceterum || [agrum omnem, qui
in Africa est, qui de eo agro vectigal decumas scripturamve pro
pecore populo aut publicano dare debebunt, qui ager eis ex h. l.
datus redditus commutatus erit, habeant possideant fruanturve et
pro eo agro loco vectigal decumas scripturamve, quod post h. l.
fruetur, populo aut publicano dent . . (200) . .

Queiquomque de eo agro vectigal decumas scripturamve pr[o]
pecore ex lege Sempronia dare non solitei sunt, qui ager eis ex
h. l. datus redditus commutatus eri[t, quei eor]u[m eum agrum
habet] possidebit frueturve: pro eo agro loco nei<ve> vectigal
neive decumas nei<ve> scripturam, quod post h. l. r. fruetur, dare
debeto. ~

- 83 [Quem agrum locum populus Romanus ex h. l. locabit, quem
agrum locum Latinus peregrinusve ex h. l. possidebit, is de eo agro
loco . . (200) . . vectigal decumas] scripturam populo aut publicano
item dare debeto, uti pro eo agro loco, quem agrum locum popu-

1) leiberl rum. — 2) expra. — 3) iusii. — 4) ex h. l. Livia aes.

in[s Romanus ex h. l. locabit, que]m agrum locum ceivis Romanus ex h. l. possidebit, dare oportebit.

Pr(aetor), quouis arb(itratu) pro agro loco, quei Romae publice venierit, e(x) h. l. || [satis supsignari oportet . . (200) . . praedia 84 empto]ris ter tanti invito¹ eo quei dabit accipito, facitoque, quei ex h. l. praedia dederit, utei ei satis supsig[netur neve quis quid fax]sit, quo minus ex h. l. praedium queiquomque velit supsignet pequniamve solvat praesque, quei quomque ex h. l. fieri volet, fiat. ∞ ||

[Quantum vectigal decumas scripturamve pecoris eum, quei 85 agrum locum aedificium in Africa possidebit, . . (200) . . quei ager] locus populorum leiberorum, perfugarum non fuerit, pro eo agro aedificio locoque ex l(ege) dicta, q[uam L. Caecilius Cn. Domitius cen]s(ores) agri aedificii loci vectigalibusve publiceis fruendeis locandeis vendundeis legem deixerunt, publicano dare oportuit: || [tantun- 86 dem post h. l. rog. quei agrum locum aedificium in Africa possidet possidebit . . (200) . . publicano vectigal decumas scriptura]mque pecoris dare debeto, neve amplius ea aliubeive aliterve dare debe(t)o, pequsque ne[i aliter alieisve legibus] in eo agro pascito. ∞

Quae vectigalia in Africa publica populi Romani sunt, quae L. Caecilius Cn. Domiti(us) cens(ores) fruenda || [locaverunt vendide- 87 runtve, queiquomque mag(istratus) post h. l. rog. ea vectigalia locabit vendetve, quominus publicano eam legem dicat . . (200) . . quo pl]us populo dare debeat solvatque, e(ius) h. l. n(ihilum) r(ogato).

Mag(istratus) prove mag(istratu), queive pro eo inperio iudicio [potestateve erit . . (48) . . queiquomque, quae] publica populi Romani in Africa sunt eruntve, vectigalia fruenda locabit vendetve, quom ea vectigalia fruenda locabit vendetve, || [nei eis vectigalibus 88 legem deicito, quo inviteis ieis, quei eum agrum possidebunt, publicano, quid facere liceat, . . (201) . . quod ei non licuit facer]e ex lege dicta, quam L. Caeci(lius) Cn. Dom(itius) cens., quom eorum agrorum vectigalia fruenda locaverunt [vendideruntve . . (50) . . eis agris lege]m deixerunt; neve quod in eis agris pequs [pas]cetur, scripturae pecoris lege(m) de[i]cito, quo inviteis eis, quei eum agrum possidebunt, || [aliter pascatur quam pastum est ex lege dicta, quam 89 L. Caecilius Cn. Domitius censores, quom eorum agrorum vectigalia fruenda locaverunt vendideruntve, legem deixerunt. (201)]

Quae vectigalia fruenda in Africa Cn. Paperius cosvendidit l ocavitve, qu]ominus ea lege sient pareantque, quam legem Cn. Pa-

1) iivito.

perius cos. eis venduneis <locandeis deixit> e(ius) h. <l.> n(ihilum) r(ogato). ∞

Quei [ager in Africa est, . . (78) . . quae viae in eo] agro ante quam Cartago capta est fuerunt: eae omnes publicae sunt limi-
90 tesque inter centuria[s] || . . (201) . .

[IIvir, quei ex h. l. factus creatusve erit, sei apud eum, quoi ager in Africa adsignatus est, eum agrum professus erit, ei eum agrum, quem a]grum in eo numero agri professus erit, quo in numero eum agrum, quem is, quoi adsigna[tus est, professus erit, profiteri non oportuit, . . (82) . . nei dato] neve reddito neve adiudicato. Quei eam rem [ita] indicio fuerit, ei eius agri, quod is in-
91 dicio eius, || [quei eam rem ita indicaverit, in eo numero agri quo non oportuit, professus esse iudicatus erit, . . (201) . . partem . . magistratus, qui de ea re iudicaverit, dato adsignato.

Quibuscum tran[sactum est, utei bona, quae habuissent, agrumque, quei eis publice adsignatus esset, haberent [possiderent fruerentur, eis . . (83) . . quantus] modus agri de eo agro, quei eis publice [datus
92 adsign]atus fuit, publice venieit, tantundem modum || [agri de eo agro, quei publicus populi Romani in Africa est, quei ager publice non venieit, . . (201) . . magistratus commutato.

Quei in Africa agrum possessionemve agrive possessionisve superficium habet possidetv[e] fruiturve, quem agrum possessionemve quousve agri possessionisve superficium q(uaestor) pr(aetor)ve pu[blice vendiderit . . (86) . . o]b eum agrum locum possessione[m agrive superfic]ium scripturam ¹ pecoris nei dato neve || [vectigal solvito . . (200) . .] is ager ex s(enatus) c(onsulto) datus adsignatus est, ei agrei, quei s(upra) s(criptei) s(un)t, possessionesque, ea omnia eorum h[ominum . . (92) . . dum magistratus quo de] ea re in ious aditum erit, [ita esd ea re iudicium de]t, utei de ea re in <h.> l. s(criptum) est,
94 neve || . . (200) . . os comportent, quibus ex h. l. ager locus datus redditus commutatus adsignatus [est . . (97) . . agrum locum ex h. l.] dari reddi adsignar[i . . (19) . . e]um agrum locum ceivis R[oma-
95 nus || . . (200) . . qui fructus in eo agro loco natei erunt] quodque in eo agro loco vinei oleive fiet, quae messis vindemiaque P. Cornelio L. C[alpurnio cos. postea] fiet . . (102) . . eo[s] fructus . . (20) . .
96 [q]uei eum agrum tum . . (5 || 200) . .

[Quei ex h. l. IIvir factus creatusve erit, is in diebus . . proxume]is, quibus ex h. l. IIvir factus creatusve erit ², ag[ru]m locum,

1) scripiuram. — 2) drit.

quei Corinthiorum [fuit . . (133) . . e]xtra eum ag[rum locum . . (7 || 202) . . agrum locum,] quem ex h. l. venire oportebit, omnem 97 me[tiun]dum terminosque statui [curato . . (136) . . eu]m a[grum . . (22 || 204) . . opu]sque loc[at]o eique operi diem deicito, u[bei perf]ec- 98 tum siet; facitoquo . . (156 || 215) . . [quod eius] agri loci aedifici 99 quoieiqu[e emptum] erit, is eius pecuniae, q[uam . . (156 || 215) . . 100 manceps prae]videsque nei magis solutei sun[to; eaque] nomina mancupu[m praev]idum is quaestor, quei aerarium provinciam opti- nebit, in tabuleis publiceis scripta habeto . . (156 || 215) . . ab ipsis 101 here]dibusque eorum persequitio e[sto].

Quei ager locus aedif[icium . . (156 || 216) . . populo] dare 102 damnas esto. Pr(aetor) [prove pr(aetore), quo de ea] re in ious adi[tum erit . . (156 || 227) . . i venierit n. . . (15) . . iei (156) | 103 [(233) . . . possesi[ones] . . . (190) | (235) . . . pli . . . (191) | 104/5

12. Lex Cornelia de XX quaestoribus c. a. 673 (= 81).

§ 1 n. 202. [1.²] Ritschl tab. 29. — *E tabula aenea (a. 0,8 m., l. 1,07), Romae saec. XVI reperta, hodie Neapoli adservata. Tabulam octavam esse de XX quaestoribus in summa margine adnotatum est. Tot quaestores a Sulla a. fere 673 institutos esse cum e Tac. ann. 11,22 constet tempus et nomen legis definita sunt. Praescriptio legis maximis litteris per omnes tabulas continuata fuit, ita ut in hac tabula verba principium fuit pro tribu versum primum totum expleant. Tabulam quae sequebatur nonam tam praescriptionis quam legis ipsius finem continuisse veri simillimum est, Lex ipsa binis columnis exarata est; capita ita distincta sunt, ut primus quisque singulorum capitum versus in tabulae marginem binis vel ternis lit. teris promineat, qui scribendi modus inde ab illa aetate in omnibus fere Romanorum legibus observatus est. [vii Cf. no. 14.] Capita in hac lege non numerantur.*

VIII de XX q(uaestoribus).

PRINCIPIUM FUIT, PRO TRIBU¹

[ad] q(uaestorem) urb(anum), quei aerarium provinciam optinebit, eam I mercedem deferto, quaestorque quei aerarium provinciam optinebit, eam pecuniam ei scribae scribeisque heredive eius solvito, idque ei sine fraude sua facere liceto, quod sine malo pequlatu fiat, olleisque hominibus eam 5 pecuniam capere liceto.

Cos. quei nunc sunt, iei ante k. Decembreis primas de eis, quei

1) Praescr. tab. IX fuit: . . . primus scivit.

- cives Romanei sunt, viatorem unum legunto,¹ qui in ea decuria viator appareat, quam decuriam viatorum
- 10 ex noneis Decembribus primeis quaestoribus ad aerarium apparere oportet oportebit. Eidemque cos. ante k. Decembr. primas de eis, qui cives Romanei sunt, praeconem unum legunto, qui in ea decuria praeco appareat, quam decuriam praeconum ex noneis Decembribus primeis
- 15 quaestoribus ad aerarium apparere oportet oportebit. Deinde eidem consul(es) ante k. Decembreis primas viatorem unum legunto, qui in ea decuria viator appareat, quam decuriam viatorum ex noneis Decembribus secundeis quaestoribus ad aerarium apparere oportet oportebit.
- 20 Eidemque cos. ante k. Decembreis primas praeconem unum legunto, qui in ea decuria praeco appareat, quam decuriam praeconum ex noneis Decembribus secundeis quaestoribus ad aerarium apparere oportet oportebit. Deinde eidem cos. ante k. Decembreis primas viatorem
- 25 unum legunto, qui in ea decuria viator appareat, quam decuriam viatorum ex noneis Decembribus tertieis quaestoribus ad aerarium apparere oportet oportebit. Eidemque cos. ante k. Decembreis primas praeconem unum legunto, qui in ea decuria praeco appareat, quam
- 30 decuriam praeconum ex noneis Decembribus tertieis quaestoribus ad aerarium apparere oportet oportebit. Eosque viatores eosque praecones omneis, quos eo ordine dignos arbitrabuntur, legunto. Quam in quisque decuriam ita viator lectus erit, is in ea decuria viator
- 35 esto item utei ceterei eius decuriae viatores erunt. Quamque in quisque decuriam ita praeco lectus erit, is in ea decuria praeco esto ita utei ceterei eius decuriae praecones erunt. Sirempsque eis viatoribus deque eis viatoribus q(uaestori) omnium rerum ius lexque esto, quasei
- 40 sei ei viatores in eam decuriam in tribus viatoribus antea lectei sublectei essent, quam in quisque decuriam
- II eorum ex hac lege viator lectus erit. Sirempsque eis

1) [VII *Ex hoc loco d II, 18 collegit Josef Keil, Wiener Studien 24, 548, decurias viatorum non, ut vult Mo. C, IX vel XII virorum sed III vel IV virorum fuisse, ut ipsi Mo. placuerat Rh. Ph. 6,8.*]

praeconibus deque eis praeconibus quaestori omnium rerum ius lexque esto, quasei sei ei praecones in eam decuriam in tribus praeconibus antea lectei sublectei essent, quam in quisque decuriam eorum ex hac lege praeco lectus erit. 5

Quos quomque quaestores ex lege plebeive scito viatores legere sublegere oportebit, ei quaestores eo iure ea lege viatores IIII legunto sublegunto, quo iure qua lege q(uaestores), quei nunc sunt, viatores III legerunt sublegerunt; quosque quomque quaestores ex lege plebeive scito praecones legere sublegere oportebit, ei quaestores eo iure ea lege praecones IIII legunto sublegunto, quo iure qua lege quaestores, quei nunc sunt, praecones III legerunt sublegerunt, dum ni quem in eis viatoribus praeconibus legundeis sublegundeis in eius viatoris praeconis locum viatorem praeconem legant sublegant, quouis in locum per leges plebeive scita viatorem praeconem legei sublegi non licebit; itaque de eis quattuor viatoribus quaestor queiquomque erit viatores sumito habeto, utei ante hanc legem rogatam de tribus viatoribus viatores habere sumere solitei sunt; itaque de eis quattuor praeconibus quaestor queiquomque erit praecones sumito habeto, utei ante hanc legem rogatam de tribus praeconibus praecones habere sumere solitei sunt. Itemque eis viatoribus praeconibus, quei ex hac lege lectei erunt, vicarium dare subdere ius esto licetoque, utei ceteris viatoribus praeconibus, qua in quisque decuria est, vicarium dare subdere ius erit licebitque; itemque quaestor(es) ab eis vicarios accipiunto, utei aa ceteris viatoribus praeconibus vicarios accipei oportebit. 30

Viatores praecones, quei ex hac lege lectei sublectei erunt, eis viatoribus praeconibus magistratus prove mag(istratu) mercedis item tantundem dato, quantum ei viator(ei) praeconei darei oporteret, sei is viator de tribus viatoribus isque praeco de tribus praeconibus esset, quei ante hanc legem rogatam utei legerentur institutei sunt. 35

Quas in decurias viatorum praeconum consul ex hac lege viatores praecones legerit, quorum viatorum

40 praeconum nomina in eis decuriis ad aedem Saturni
in pariete intra caulas¹ proxime ante hanc legem . . .

13. Lex Cornelia de sicariis et veneficiis c. a. 673 (= 81)
(e Dig.).

Cf. Dig. 48,8 et Coll. 1,2,3; Sanio, obs. ad l. Corn. de sic. 1817; Zumpt, -Röm. Crim.R. II,2,9—38.

(Ulpianus l. VII de officio proconsulis:² Capite primo legis Corneliae de sicariis cavetur, ut:³)

Is praetor iudexve quaestionis, cui sorte obvenit quaestio de sicariis, eius, quod in urbe Roma propiusve M passus factum sit, uti quaerat³ cum iudicibus, qui ei ex lege sorte obvenerint, de capite eius, qui cum telo ambulaverit hominis necandi furtive faciendi causa, hominemve occiderit, cuiusve id dolo malo factum erit.

(Cicero p. Cluent. 54,148: Tabet lex — iudicem quaestionis — cum iis iudicibus, qui ei obvenerint, — quaerere de veneno⁴. In quem quaerere? Infinitum est:)

quicumque [venenum malum hominis necandi causa⁵] fecerit vendiderit emerit habuerit dederit . . .

(Quid eadem lex statim adiungit? Recita:)

deque eius capite quaerito, — qui tribunus militum legionibus
III primis, quive quaestor, tribunus plebis,
(deinceps omnes magistratus nominavit)

quive in senatu sententiam dixit dixerit, — qui eorum coit
coierit convenit convenerit <consensit> consenserit falsumve testimonium <dixit> dixerit⁶, quo quis iudicio publico condemnaretur⁷ . . .

14. Lex Antonia de Termessibus a. 683 (= 71).

② 1, n. 204. [1², n.] Ri. tab. 31. Dess. 38. — *E tabula aenea (a. 0,81 m., l. 1,05 m.) Romae saec. XVI reperta, hodie Neapoli adservata. — Termessus maior Pisidiae oppidum fuit, cui autonomia hac lege datur. Primam legis tabulam hanc esse cum ex indice in summa margine notato patet, tum ex praescriptione legis quae maximis litteris tribus versibus per omnes tabulas perscripta erat (cf. n. 12 in exordio), unde quattuor vel quinque tabulas*

1) caviat; locum emendavit Lachmann. Caulae sunt saepe. — 2) Coll. 1,3,1.

— 3) Verba ut is et uti quaerat non consonant; prius ut Ulpiani, alterum legis esse videtur, quamvis in sequenti capite scriptum sit quaerito. [Imperativum lex requirit; coniunctivum Ulpianus posuit. Th. M.] —

4) Capite legis quinto hoc iussum esse dicit Marcian. D. 48,8,3 pr. —

5) Hoc addunt et Marcian. in D. l. c. 1,1 et 3,1 et Paul. in sent. 5, 23,1.

— 6) Verba consenserit — dixerit Cic. refert c. 57,157. — 7) Minus accurate totam legem Marcian. D. 48,8,1 refert; addit autem dux alia capita:

deesse concluditur. Duabus columnis tabula inscripta est, quarum altera hodie valde corrupta saec. XVI adhuc integra extabat et a Mariangelo Accursio descripta est. Verba, quae hodie non leguntur, [uncis] inclusi. Capitulum distinctio eadem est atque in l. Corn. de quaest. Legis interpretationem scripsit Dirksen, Versuche 136—202.

I de Termesi. Pisid. mai.¹

C. ANTONIUS M. F., CN. CORNE[LIUS]

C. FUNDANIUS C. F. TR. PL., DE S. S.² PLEBEM. . . .

PREIMUS SCIVIT.³

Quei Thermeses maiores Peisidae fuerunt, queique	I
eorum legibus Thermesium maiorum ⁴ Pisidarum	
ante k. April. quae fuerunt L. Gellio Cn. Lentulo cos. ⁵	
Thermeses maiores Pisidae factei sunt, queique	
ab ieis prognati sunt erunt, iei omnes	5
postereique eorum Thermeses maiores Peisidae	
leiberi amicei socieique populi Romani sunt,	
eique legibus suis ita utunt, itaque ieis	
omnibus suis legibus Thermensis maioribus	
Pisideis uti liceto, quod advorsus hanc legem	10
non fiat.	
Quei agrei quae loca aedificia publica preivatave	
Thermensium maiorum Pisidarum intra fineis	
eorum sunt fueruntve L. Marcio Sex. Iulio cos. ⁶	
quaeque insulae eorum sunt fueruntve ieis	15
consulibus, qui supra scripti sunt, quodque	
earum rerum ieis consulibus iei habuerunt	
possederunt us[ei fructeique] sunt, quae de ieis rebus	
locata non s[unt, uti antea habeant possideant; q]uaeque	
de ieis rebu[s agreis locis aedificiis locata su]nt, ac ne	20
locentur [sancitum est sanctione, q]uae facta	
est [ex] l[ege] rogata L. Gellio Cn. Lentulo cos., e[st] omnia	
Ther[meses maiores Pisidae habean]t possideant;	
ieisque [rebus locis agreis aedificiis utantur fr]uantur	

quive cum magistratus esset publicove iudicio praeesset, operam dedisset, quo quis falsum indicium profiteretur, ut quis innocens conveniretur; *et*: quive magistratus iudexve quaestionis ob capitale causam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret.

1) Termesi(bus) Pisid(is) mai(oribus). — 2) tribunei pl(ebei), de s(e)natus s(ententia). — 3) *De supplenda hac legis praescriptione dixi ad legem Quinctiam. n. 22.* — 4) maiorem. — 5) a. 682 (= 72). — 6) a. 663 = 91).

- 25 ita, utei ant[e Mitridatis bellum, quod p]reimum
fuit¹, habueru[nt possederunt usei fruct]eique sunt.
Quae Thermensorum m[aioru]m Pisidarum publica
preivatave praeter² loca agros aedificia sunt
fueruntve ante bellum Mitridatis, quod preimum
30 factum est, quodque earum rerum iei antea
habuerunt possederunt usei fructeive sunt,
quod eius ipsei sua voluntate ab se non abalienarunt,
ea omnia Termensium maiorum Pisidarum, utei sunt
fuerunt, ita sunt, itemque iei ea omnia
35 habere possidere utei frueique liceto.
Quos Thermenses maiores Pisidae leiberos servosve
II bello Mitridatis ameiserunt, magistratus pr[ove]
magistratu, quia de ea re iuris dictio erit qu[oque]³
de ea re in ious aditum erit, ita de ea re ious
deicunto iudicia recuperationes danto, utei iei]
5 eos recuperare possint.
Nei quis magistratus prove magistratu legatus ne[iv]e
quis alius meilites in oppidum Thermesum maiorum
Pisidarum agrumve Thermensium maiorum
Pisidarum hiemandi caussa introducto, neve
10 facito, quo quis eo meilites introducat quove ibei
meilites hiement, nisei senatus nominatim, utei Thermesum
maiorum Pisidarum in hibernacula meilites
deducantur, decreverit; neve quis magistratus
prove magistratu legatus neve quis alius facito
15 neve inperato, quo quid magis iei dent praebeant
ab iei[s]ve auferatur, nisei quod eos⁴ ex lege Porcia
dare praebere oportet oportebit.
Quae leges quodque ious quaeque consuetudo L. Marcio
Sex Iulio cos. inter civeis Romanos et Termenses
20 maiores Pisidas fuit, eadem leges eidemque ious
eademque consuetudo inter ceives Romanos et
Termenses maiores Pisidas esto; quodque quibusque
in rebus loceis agreis aedificieis oppideis iouris
Termensium maiorum Pisidarum iei[s] consulibus
25 quei supra scriptei sunt, fuit, quod eius praeter

1) *Coepit a. 666 (= 88).* — 2) [*locata inserui et hoc loco et infra II, 26.*
TH. M.] — 3) *quoive Accursius,* — 4) *eds.*

loca¹ agros aedificia ipsei sua voluntate ab se non
 abalienarunt, idem in eisdem rebus locis agris
 aedificiis oppidis Termensium maiorum Pisdarum
 ious esto; et² quo minus ea quae in hoc capite scripta
 sunt ita sint fiant, eius hac lege nihilum rogatur. 30
 Quam legem portorieis terrestribus maritumisque
 Termenses maiores Phisidae capiundeis intra suos
 fineis deiserint, ea lex iis portorieis capiundeis
 esto, dum ne quid portori ab iis capiatur, qui publica
 populi Romani vectigalia redempta habebunt; quos 35
 per eorum fineis publicani ex eo vectigali transportabunt
 [eorum fructuum portorium Termenses ne capiunt].

15. Lex Mamilia Roscia Peducaea Alliena Fabia
 [vel potius Iulia agraria] a. 695 (=59) (e grom.).

Tria huius legis capita in collectione scriptorum gromaticorum nobis servata sunt: Röm. Feldmesser, ed. Lachmann 1,263. Eorum secundum ad verbum fere redit in c. 104 legis col. Genetivae Iuliae, tertium in D. 47, 21,3 laudatur praemissis verbis: lege agraria quam C. Caesar tulit. Iam vero, cum etiam in lege col. Gen. c. 97 legis Iuliae (sc. agrariae) mentio fiat, recte Mo. statuit, capita haec proficisci ex lege Iulia agraria a. 695 lata quamquam quo spectent quinque nomina in corpore gromaticorum praescripta parum apparet. Röm. Feldm. 2,221. Ephem. epigr. 2,210; cf. ZRG. 12,100.

K. L. III³. Quae colonia hac lege deducta quodve municipium praefectura forum conciliabulum constitutum erit, qui ager intra fines eorum erit, qui termini in eo agro statuti erunt, quo in loco terminus non stabit, in eo loco is, cuius is ager erit, terminum restituendum curato, uti quod⁴ recte factum esse volet⁵; idque magistratus, qui in ea colonia municipio praefectura foro conciliabulo iure dicundo praeerit, facito ut fiat.

K. L. IIII. Qui limites decumanique hac lege⁶ deducti⁷ erunt, quaecumque fossae limitales⁸ in eo agro erunt, qui ager hac lege⁹

1) cf. p. 94 not. 2. — 2) et fortasse delendum. — 3) [Significatur aut k(aput) IIII aut k(apitu)(um) III; certe in ipsa lege numeri soli fuerunt, capituli vocabulum addiderunt compilatores corporis gromaticorum. ТН. М.] — 4) ut quae vel que (om. ut) libri. — 5) velit libri. — 6) hac lege] intra fines coloniae Genetivae Gen. — 7) factique ins. Gen. — 8) limites libri. — 9) qui — lege] qui iussu C. Caesaris dict. imp. et lege Antonia senat. qui c. pl. que sc. ager Gen.

datum adsignatus erit, ne quis eos¹ limites decumanosque² obseptos neve quid in eis molitum³ neve quid ibi opsaepum⁴ habeto, neve eos arato, neve eis⁵ fossas opturato neve opsaepito,⁶ quominus suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis adversus ea quid fecerit, is⁷ in res singulas, quotienscumque fecerit, HS IIII⁸ colonis municipibusve eis, in quorum agro id factum erit⁹, dare damnas esto, eiusque pecuniae¹⁰ qui volet petitio hac lege¹¹ esto.

K. L. V. Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium praefecturam forum conciliabulum¹² constituerit, in eo agro qui ager intra fines eius¹³ coloniae municipii fori conciliabuli praefecturae erit, limites decumanique ut fiant terminique statuatur curato: quosque¹⁴ fines ita statuerit, ii¹⁵ fines eorum sunt, dum ne extra agrum colonicum territoriumve¹⁶ fines ducat. Quique termini hac lege statuti erunt, ne quis eorum quem eicito neve loco moveto sciens dolo malo. Si quis adversus ea fecerit, is in terminos singulos, quos eiecerit locove moverit sciens dolo malo, HS V m(ilia) n(ummum) in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto¹⁷; deque ea re curatoris qui hac lege erit iuris dictio recipiatorumque datio addictio esto. Cum curator hac lege non erit, tum quicumque magistratus in ea colonia municipio praefectura foro conciliabulo iure dicundo praeerit, eius magistratus de ea re iurisdictio iudicisque datio addictio esto; inque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, testibus publice dumtaxat in res singulas X¹⁸ denuntiandi potestatem facito ita, ut ei e re publica fideque sua videbitur. Et si is unde ea pecunia petita erit condemnatus erit, eam pecuniam ab eo deve bonis eius primo quoque die exigo; eiusque pecuniae quod receptum erit partem dimidiam ei cuius unius opera maxime is condemnatus erit, dato¹⁹, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere volet, sine fraude sua liceto facere, neve quid cui is ob eam rem hac lege dare damnas esto.

1) eos *om. Gen.* — 2) decumanosque *Gen.*, decumanosne *similiterve libri scripti.* — 3) in eis molitum] immolitum *Gen.* — 4) oppositum *libri.* — 5) eis *libri meliores et Gen.*, requiritur eas vel quis. — 6) opsaepito] qui saepito *libri.* — 7) is *om. libri.* — 8) Hs ∞ *Gen.* — 9) colonis — factum erit] c(olonis) c(ol.) G(en.) J(ul.) *Gen.* — 10) eiusque pecuniae] pecuniaeque *libri.* — 11) hac lege] persecutioque *Gen.* — 12) conciliabula *libri.* — 13) eiusqui vel eiusquae *libri.* — 14) quoque vel quique *libri.* — 15) ii]si *libri alii, alii om.* — 16) ve] ut *libri alii, alii om.* — 17) dare damnas esto] adesto *libri.* — 18) X] *Turnebus*; ss X vel ss x milia vel sedsitertius decem milia *libri.* — 19) dato *om. libri.*

16. Lex [VII quae dicitur] Rubria de Gallia Cisalpina.

© 1,205 [1,²] 11,1146. Ri. tab. 32. — E tabula aenea (a. 0,54 m., l. 0,72 m.) a. 1760 inter parietinas Veleiae antiquae in vico Macinesso prope Placentiam reperta, hodie Parmae adservata. Duabus columnis inscripta est; capita non solum eodem quo in lege Cornelia distincta sunt modo, sed etiam numeris in margine adscriptis. Quartam eam esse legis tabulam nota III inter utramque columnam posita indicat; quot tabulae secutae sint, cognosci non potest. — Iurisdictionem magistratum municipium in Gallia Cisalpina hac lege ordinatam esse ipsa docet, unde latam eam esse efficitur, postquam Caesar a. 705 (= 49) eam provinciam civitate donavit, ante vero quam Augustus (a. 712 = 42) eam Italiae adscripsit (ἐς τὸν τῆς Ἰταλίας νόμον ἐσαγγράπητο). App. b. c. 3,30; 5,3.22. Dio 41,36,3; 48,12,5. Mo. © 1,118. Bethm. Hollw. Proc. 2,29—31. De interpretatione legis cf. Mo., Jahrb. 2, 319 (= Ges. Schr. I 162). Hu., Gaius 203—242. [VII Legem infra repetimus notis non solutis. — Mo., Bormannheft p. 239 l. Rubriam hac lege citari, non contineri putat.]

NB. o. m. c. p. f. v. c. e. t. ve = o(ppido) m(unicipio) c(olonia) p(raefectura) f(oro) v(eico) c(onciliabulo) c(astello) t(erritorio)ve. q. d. r. = q(ua) d(e) r(e). d. e. r. = d(e) e(a) r(e).]

tab. I . . . iussum iudicatumve erit, id ratum ne esto; quodque quisque quomq(ue) d. e. r. decernet interdeicetve seive sponsionem^o fieri iudicareive¹ iubebit iudiciumve quod d. e. r. dabit, is^o in id decretum interdictum sponsionem iudicium exceptio^onem addito addive⁵ iubeto: 'Q. d. r. operis novi nuntiationem^o Ilvir, IIIIvir praefectusve eius municipi non remeisserit'. ~

XX. Qua de re quisque, et a quo, in Gallia Cisalpeina damnei infectei^o ex formula restipularei satisve accipere volet, et ab eo quei^o ibei i(ure) d(eicundo) <p(raerit)> postulaverit, idque non k(alumniarum) k(aussa) se facere iuraverit: tum is, quo^o d. e. r. in ius aditum erit, 10 eum, quei in ius eductus erit, d. e. r. ex formu^ola repromittere et, sei satis darei debebit, satis dare iubeto de^ocernito. Quei eorum ita non repromeisserit aut non satis dede^orit, sei quid interim damni datum factumve ex ea re aut ob e(am) r(em) eo^ove nomine erit, quam ob rem, utei damnei infectei repromissio^o satisve datio fieri 15 <iubeatur>², postulatum erit: tum mag(istratus) prove mag(istratu) Ilvir^o IIIIvir praefec(tus)ve, quoquomque d. e. r. in ius aditum erit, d. e. r. ita ius^o deicito iudicia dato iudicareque iubeto cogito, proinde

1) iudicaveritve, quod Mommseno insititium potius quam corruptum videtur. [VII Alii iudicareive emendant.] — 2) ins. Mo. [VII Fortasse scribendum est fieret pro fieri.]

- atque sei^o d. e. r., quom ita postulatum esset, damn[e]i infectei ex formula^o recte repromissum satisve datum esset. D. [e. r.] quod ita
 20 iudicium^o datum iudicareve iussum iudicatumve erit, ius ratumque esto,^o dum in ea verba, sei damnei infectei repromissum non erit, iudi^ocium det itaque iudicare iubeat:¹ 'I(udex) e(sto). S(ei), antequam² 'id iudicium^o q. d. r. a(gitur) factum est, Q. Licinius damni infectei 'eo nomine q. d.^o r. a(gitur) eam stipulationem, quam is quei Romae
 25 'inter peregrei^onos ius deicet in albo propositam habet, L. Seio 'repromeississet:^o tum quicquid eum Q. Licinium ex ea stipulatione 'L. Seio d(are) f(acere) opor^oteret ex f(ide) b(ona) d(um)t(axat) HS³ 'e(ius) i(udex) Q. Licinium L. Seio, sei ex decreto IIvir(ei)^o IIII-
 'vir(ei) praefec(tei)ve Mutinensis, quod eius <is⁴> IIvir IIIIvir prae-
 'fec(tus)^ove ex lege Rubria, seive id pl(ebei)ve sc(itum) est, decreverit.
 30 'Q. Licinius eo^o nomine qua d. r. a(gitur) L. Seio damnei infectei re-
 'promittere no^oluit, c(ondemnato); s(ei) n(on) p(aret), a(bsolvito)'; aut
 sei damnei infectei satis datum non erit,^o in ea verba iudicium det:
 'I(udex) e(sto). S(ei), antequam id iudicium q. d. r. a(gitur)^o factum⁵
 'est, Q. Licinius damnei infectei eo nomine q. d. r. a(gitur) ea^o stipu-
 35 'latione, quam is quei Romae inter peregrinos ius deicet^o in albo
 'propositam habet, L. Seio satis dedisset: tum q(uic)q(uid) eum^o Q. Li-
 'cinius ex ea stipulatione L. Seio d(are) f(acere) oporteret ex f(ide)
 'b(ona) d(um) t(axat)⁶,^o e(ius) i(udex) Q. Licinium⁷ L. Seio, sei ex
 'decreto IIvir(ei) IIIIvir(ei) praef(ectei)ve Muti^onsis, quod eius is
 IIvir IIIIvir praefec(tus)<ve> ex lege Rubria, sei^ove id pl(ebei)ve
 40 'sc(itum) est, decreverit, Q. Licinius eo nomine q. d. r. a(gitur)^o L. Seio
 'damnei infectei satis dare noluit, c(ondemnato); s(ei) n(on) p(aret), a(b-
 'solvito)'; dum IIvir^o IIIIvir i(ure) d(eicundo) praefec(tus)ve d. e. r. ius
 ita deicat curetve, utei ea no^omina et municipium colonia locus in eo
 iudicio, quod ex ieis^o quae proxsume s(crupta) s(unt) accipie<n>tur,
 includantur⁸ concipiantur,^o quae includei concipei s(ine) d(olo) m(alo)
 45 oporteret debebitve⁹, ne quid^o ei quei d. e. r. aget petetve captionei
 ob e(am) r(em) aut eo nomine esse^o possit: neive ea nomina, qua<e> in
 earum qua formula <quae>¹⁰ s(upra)^o s(crupta) s(unt), aut Mutina<m>
 in eo iudicio includei concipei curet, nise<i>^o iei, quos inter id iudi-

1) De formulis, quae sequuntur, cf. Hu., Gaius, p. 203—242. —

2) antequam. — 3) Summae taxationis in tabula spatium vacuum relictum est. — 4) is addit Hu. p. 238 ex v. 38. — 5) exactum. — 6) desunt HS et summa in v. extremo. — 7) Licinius. — 8) includentur. — 9) Mo. conicit: oportere ei videbuntur. — 10) quae delet collato u. 1.49 Gradenwitz.

cium accipietur leisve contestabitur,[°] ieis nominibus fuerint, quae in earum qua formula s(upra) s(cripta), s(unt)¹,[°] et nisei sei Mutinae ea 50 res agetur; neve quis magistratus) prove mag(istratu),[°] neve quis pro quo imperio potestateve erit, intercedito nei^{ve} quid aliud fa-

tab. II cito, quo minus de ea re ita iudicium detur[°] indiceturque. ∞ 1

XXI. A quoquomq(ue) pecunia certa credita, signata forma p(ublica) p(opulei) R(omanei), in eorum quo o. m. c. p.[°] f. v. c. c. t.ve², quae sunt eruntve in Gallia Cisalpeina, petetur, quae res non[°] pluris HS XV erit, sei is eam pecuniam in iure apud eum, quei ibei i(ure) d(eicundo) p(raerit), ei quei[°] eam petet, aut ei quouis nomine ab eo 5 petetur, d(are) o(portere) debereve se confessus[°] erit, neque id quod confessus erit solvet satisve faciet, aut se sponsione[°] iudicioque utei-
«ve» oportebit non defendet, seive is ibei d. e. r. in iure non[°] responderit, neque d. e. r. sponsionem faciet neque iudicio utei oportebit[°] se defendet: tum de eo, a quo ea pecunia peteita erit, deque eo, qui eam[°] pecuniam d(arei) o(portebit), s(iremps) res lex ius caussa[°] 10 o(mnibus) o(mnium) r(erum) esto atque utei esset esseve[°] oporteret, sei is, quei ita confessus erit, aut d. e. r. non responderit aut se[°] sponsione iudicioque utei oportebit non defenderit, eius pecuniae iei[°] quei eam suo nomine petierit quoive eam d(arei) o(portebit), ex iudiciis dateis iudi[°]careve recte insseis iure lege damnatus esset fuisset. Queique³ quomque[°] IIvir IIIvir praefec(tus)ve ibei⁴ i(ure) d(eicundo) p(raerit), 15 is eum, quei ita quid confessus erit[°] neque id solvet satisve faciet, eum<ve> quei se sponsione iudiciove utei«ve»[°] oportebit non defenderit aut in iure non responderit neque id solvet[°] satisve faciet, t(an-tae) p(ecuniae), quanta ea pecunia erit de qua tum inter eos am[°]bige-tur, dum t(axat) [HS⁵] XV s(ine) f(raude) s(ua) duci iubeto; queique eorum quem, ad quem[°] ea res pertinebit, duxerit, id ei fraudi poena[°]eve 20 ne esto: quodque ita fac[°]tum actum iussum erit, id ius ratumque esto. Quo minus in eum, quei ita[°] vadimonium Romam ex decreto eius, quei ibei i(ure) d(eicundo) p(raerit), non promeisserit[°] aut vindicem locupletem ita non dederit, ob e(am) r(em) iudicium recup(erationem) is, quei[°] ibei i(ure) d(eicundo) p(raerit), ex h. l. det indicareique d. e. r. ibei curet, ex h. l. n(ihilum) r(ogatur). ∞

XXII. A quo quid praeter pecuniam certam creditam, signatam 25 forma p(ublica) p(opulei) R(omanei),[°] in eorum quo o. m. c. p. f.⁶ v.

1) s. s. est. — 2) Cf. p. 97 ante v. 1. — 3) quoique. — 4) ubei. —

5) HS om. spatio vacuo relicto. — 6) e.

c. c. t. ve¹ quae sunt eruntve in Gallia cis Alpeis, ° petetur, quodve quom eo agetur, quae res non pluris HS XV erit, et sei ° ea res erit, de qua re omnei pecunia ibei ius deicei iudiciave darei ex h. l. «d.» o(portebit), ° sei is eam rem, quae ita ab eo petetur deve ea re² cum
 30 eo agetur, ei quei eam <rem> ° petet deve ea re aget³, aut iei quouis nomine ab eo petetur quomve eo age²tur in iure apud eum, quei ibei i(ure) d(eicundo) p(raerit), d(are) f(acere)⁴ p(raestare) restituereve oportere aut ° se debere, eiusve eam rem esse aut se eam habere, eamve rem de ° qua arguetur se fecisse obligatumve se eius rei nox-
 35 siaeve esse confes²sus erit deixseritve neque d. e. r. satis utei oportebit faciet aut, sei ° sponsionem fieri oportebit, sponsionem non faciet, <aut> non restituet, ° neque se iudicio utei oportebit defendet, aut sei d. e. r. in iure ° nihil responderit, neque d. e. r. se iudicio utei oportebit defendet: ° tum de eo a quo ea res ita petetur quomve eo⁵ d. e. r. ita agetur, deque ° eo, quoi eam rem d(arei) f(ierei) p(raestarei)
 40 restitui satisve d. e. r. fieri oportebit, ° s(iemps) l(ex) r(es) i(us) c(aussa)q(ue) o(mnibus) o(mnium) r(erum) e(sto), atque utei esset esseve oporteret, sei is, quei ita ° quid earum rerum confessus erit aut d. e. r. non responderit neq(ue) ° se iudicio utei oportebit defenderit, de ieis rebus Romae apud pr(aetorem) ° eumve quei de ieis rebus Romae i(ure) d(eicundo) p(rae)esset in iure confessus esset, ° aut ibei d. e. r. nihil
 45 respondisset aut iudicio se non defendisset; ° p(raetor)q(ue) isve quei d(e) e(is) r(ebus) Romae i(ure) d(eicundo) p(raerit) in eum et in heredem eius d(e) e(is) r(ebus) om²nibus ita ius deicito decernito eosque duci bona eorum possideri ° proscreibeive veneireque iubeto, ac sei is heresve eius d. e. r. in ° iure apud eum pr(aetorem) eumve quei Romae i(ure) d(eicundo) «p.» praesse<t>, confessus es²set aut d. e. r.
 50 nihil respondisse<t> neque se iudicio utei oportuis²set defendisset; dum ne quis d. e. r. nisei pr(aetor) isve quei Romae i(ure) d(eicundo) p(raerit) ° eorum quouis bona possideri proscreibei veneire duceique ° eum iubeat. ∞

XXIII. Queiquomque in eorum quo o. m. c. p. f. v. c. c. t. ve⁶ quae in Gal²lia Cisalpeina sunt erunt, i(ure) d(eicundo) p(raerit), is
 55 inter eos, quei de fami²lia«e» erceiscunda deividunda iudicium sibi darei reddeive ° in eorum quo o. m. c. p. f. v. c. c. t. ve⁶, quae s(upra)

1) Cf. p. 97 ante v. 1. — 2) *Exspectes* deve qua. [VII Cf. tamen Gai. IV, 36.] — 3) agei. — 4) e. — 5) *Exspectes* quo (cf. v. 29). — 6) Cf. p. 97 ante v. 1.

s(cripta) s(unt), postu^laverint, ita ius deicito decernito iudicia dato indicare ° iubeto, ut ei in eo o. m. c. p. f. v. c. c. t. ve¹, in quo is, quonius [de boneis agetur, domicilium habuerit ...

17. Legis fortasse eiusdem fragmentum
Atestinum.

Tabula aenea reperta a. 1880 Ateste in Gallia Transpadana. Ediderunt Fiorellius, Notizie degli scavi di antichità Romae 1880 p. 213; Hilarius Alibrandi in Eph. Romana studi e documenti di storia e diritto vol. 2 (1881) addito commentario; Th. Mommsen in Hermae vol. 16 (1881) p. 24 sqq. (= Ges. Schr. I, 175) item addito commentario. Legis Rubriae fragmentum esse negat Alibrandius, probabile nec tamen certum esse ait Mommsen. Hoc extra dubium est legem, cuius particulam tenemus, secutoriam fuisse alterius latae a. 705 (= 49), quam Rosciam esse ex hoc aere didicimus, de civitate Romana danda Galliae non tam Transpadanae quam Cisalpinae universae.

[Quei post hanc legem rogatam in eorum quo oppido municipio colonia praefectura foro veico conciliabulo castello territoriove, quae in Gallia Cisalpeina sunt eruntve, ad Iivirum IIIivirum praefectumve in iudicium fiduciae aut pro socio aut] mandati aut tutelae suo nomine quodve ipse earum rerum ° quid gessisse dicitur, adducetur², aut quod furti, quod ad ho^minem liberum liberamve pertinere deicatur³, aut iniuriarum agatur: sei is, a quo petetur quomve quo agetur, d(e) ° e(a) r(e) in eo municipio colonia 5 praefectura iudicio certa^re <volet> et si ea res HS ccIoo⁴ minorisve erit, quo minus ibei d(e) e(a) r(e) ° iudex arbiterve addicatur detur, quove minus ibei d(e) e(a) r(e) iudicium ita ° feiat, ut ei de iis rebus⁵, quibus ex h(ac) l(eg)e iudicia ° data erunt, iudicium fieri ex oportebit, ex h. l. n(ihilum) r(ogatur).

Quonius rei in quoque⁶ municipio colonia praefectura ° quonius- 10 que Iivir(i) eiusve, qui ibei lege foedere pl(ebei)ve sc(ito) s(enatus)°ve c(onsulto) institutove iure dicundo praefuit, ante legem, sei°ve illud pl(ebei) sc(itum) est, quod L. Roscius a. d. V eid. Mart. populum ° plebemve rogavit, quod privatim ambigetur, iuris dict[i]°o iudicis 15 arbitri recuperatorum datio addictio^v[e fuit] ° quantaeque rei pecuniaeve fuit: eius rei pecun[ia]e^v ° quo magis privato Romae revocatio sit qu[ove mi]°nus quei ibei i(ure) d(icundo) p(raerit) d(e)

1) Cf. p. 97 ante v. 1. — 2) addicetur. — 3) Cf. Ed. praet. verb. D. 39,4,1 pr.: si hi ad quos ea res pertinebit non exhibebuntur, in dominos sine noxae deditione iudicium dabo. — 4) i. e. sestertium decem milium. — 5) excidit fortasse de. — 6) quemque.

e(a) r(e) ius dicat iudice[m arbitrumve det] ° utei ante legem, sive
 20 illud pl(ebei) sc(itum) est, [quod L. Roscius a. d.] ° V idus Mart. po-
 pulum plebe[mve rogavit, ° ab eo quei ibei i(ure) d(icundo) p(raerit)
 ius di]ci iu[dicem arbitrumve dari oportuit, ex h(ac) l(ege) n(ihilum)
 r(ogatur).]

18. Lex [VII tabulae Heracleensis, dicta] Iulia
 municipalis, a. 709 (= 45).

② 1,206 [I²,]. Ri. tab. 33.34. Dess. 6085. — E permagna tabula ahenaea
 (a. 1,33 m., l. 0,38 m.) ex antica parte Graece inscripta, cuius dimidia
 fere pars inferior in alveo Salandrellae fluvii prope Heracleam antiquam
 a. 1732 reperta postea in museum regium Neapolitanum inlata est; pars
 superior a. 1735 demum reperta Britannoque cuidam vendita in Angliam
 migravit, ubi a. 1760 Ph. Carteret Webb, cuius tunc fuit, libellum de ea
 edidit; postea vero precibus Caroli III regis Neap. motus Webbius suam
 tabulae partem Neapolim remisit, ubi cum altera coniuncta in museo hodie
 extat. Tabulam esse partem legis municipalis a C. Iulio Caesare a. 709 (= 45)
 latae Savigny (verm. Schr. 3,279) docuit. [Cicero ad Leptam cum scripsit
 (ad fam. 6,18) exeunte a. 708: simul atque accepi a Seleuco tuo litteras,
 statim quaesivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege; rescripsit eos
 qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus, qui fecissent non
 vetari (intellegitur huius legis v. 94), lex haec nondum rogata fuerit necesse
 est: nam in lege publice proposita quid esset, ex actis urbanis cognosci
 potuit vel ex ipso aere ab eo qui vellet, et ineptum de tali re municipalem
 hominem consuluisse virum consularem, consularem eum quaesivisse ex Cae-
 sariis amico et quodammodo actore publico. Itaque cum lex utpote Iulia
 dicta perlata sit ab ipso Caesare, eam rogarit necesse est reversus ex Hispania
 a. 709 (= 45) extremo, reiecta opinione nuper defensa a Nisseno (Rh. Ph.
 45,101) legem latam esse ante scriptam epistulam illam a. 708 (= 46). TH. M.]
 [VII Cf. tamen Hackel, Wiener Studien, 1902 p. 542.] Quanta vero legis
 pars supersit, constitui non potest. Capita eadem qua in l. Cornelia ratione
 distincta sunt, numeri adscripti nulli. Commentarios scripserunt Mazochi,
 comm. in tab. Her. 1754. II vol. fol.; Marezoll, fragm. tab. Heracl. 1816;
 Dirksen, obs. ad tab. Heracl. 1817; idem, civ. Abhdl. 2,145. 1820; Sa-
 vigny l. c. 1838. 1843. 1849.

- 1 . . . Quem h(ac) l(ege) ad co(n)s(ulem) profiteri oportebit sei
 is, quom eum profiteri oportebit, Romae non erit, tum quei eius °
- 2 negotia curabit, is ea⟨f⟩dem omnia, quae eum, quouis negotia curabit,
- 3 sei Romae esset, h. l. profiteri ° oporteret¹, item isdemque diebus
 ad cos. profitemino. ~

1) oportebit.

Quem h. l. ad cos. profiterei oportebit, sei is pup(illus) seive 4
 ea pu(pilla) erit, tum quei eius pup(illi) pu(pillae)ve tutor erit, item
 eadem^oque omnia in iisdem diebus ad cos. profite^omino ita utei et¹ 5
 quae quibusque diebus eum eamve, sei pup(illus) pu(pilla)ve non^o
 es(se)t, h. l. profiterei oporteret. ∞ 6

Sei cos., ad quem² h. l. professiones fieri oportebit, Romae 7
 non erit, tum is, quem profiterei oportebit, quod eum profiterei^o
 oportebit, ad pr(aetorem) urb(anum) aut, sei is Romae non erit, ad eum 8
 pr(aetorem), quei inter peregrinos ius deicet, profite^omino, ita utei^o
 eum ad cos., sei tum Romae esset, h. l. profiterei oporteret. ∞ 9

Sei ex eis cos. et pr(aetoribus), ad quos h. l. professiones fieri 10
 oportebit, nemo eorum Romae erit, tum is, quem profiterei oportebit,^o
 «et» quod eum «eum» profiterei oportebit ad tr(ibunum) pl(ebei) pro- 11
 fitemino, ita utei³ eum ad cos. pr(aetorem)⟨que⟩ urb(anum) eumque
 quei inter peregrinos ius deicet, sei tum Romae esset, h. l. profi- 12
 terei oporteret. ∞

Quod quemquem h. l. profiterei oportebit, is, apud quem ea 13
 professio fiet, eius que(i) profitebitur nomen, et ea quae professus 14
 erit, et quo die professus sit, in tabulas publicas referenda curato,
 eademque omnia quae uteique in tabulas^o rettulerit ita⁴ in tabulam 15
 in album referenda ⟨curato⟩, idque apud forum, et quom frumentum
 populo dabitur, ibei ubei frumen^otum populo dabitur cottidie maio- 16
 rem partem diei propositum habeto, u(nde) d(e) p(lano) r. l. p.⁵ ∞

Queiquomque frumentum populo dabit⁶ damdumve curabit, nei 17
 quoi⁷ eorum, quorum nomina h. l. ad cos. pr. tr. pl(ebei) in ta²bu- 18
 la in albo proposita erunt, frumentum dato neve dare iubeto neve
 sinito. Quei ad versus ea eorum quoi⁸ frumentum^o dederit, is in tr(i- 19
 tici) m(odios) I HS Iooo⁹ populo dare damnas esto, eiusque pecuniae
 quei volet petitio esto. ∞

Quae viae in urbem Rom. propiusve u(rbem) R. p. M ubei con- 20
 tinente habitabitur, sunt erunt, quouis ante aedificium earum quae^o
 via«e» erit¹⁰, is eam viam arbitrato eius aed(ilis), quoi ea pars urbis 21
 h. l. obvenerit, tueatur¹¹; isque aed(ilis) curato, uti quorum^o ante 22
 aedificium erit quamque viam h. l. quemque tueri oportebit, ei om-
 nes eam viam arbitrato eius tueantur, neve eo^o loco aqua¹² con- 23
 sistat, quominus conmode populus ea via utatur. ∞

1) ei. — 2) atque. — 3) utet. — 4) eta. — 5) r(ecte) l(egi) p(ossit). —
 6) dabunt. — 7) que. — 8) quei. — 9) i. e. singulos sestertium quinquaginta milia. — 10) erunt. — 11) Mo.: tucto. — 12) ao.

- 24 Aed. cur. aed. pl., qui nunc sunt¹, quiquomque post h. l. r.
factei createi erunt eumve mag. inierint, iei in diebus V proxumeis^o
- 25 quibus eo mag(istratu) designatei erunt eumve mag(istratum) inie-
rint, inter se paranto aut sortiunto, qua in partei urbis quisque^o
- 26 eorum vias publicas in urbem Roma<m>, propiusve u(rbem) R(omam)
p(assus) M², reficiundas sternendas curet, eiusque rei procuratio-
27 nem^o habeat. Quae pars quoique aed(ilei) ita h. l. obvenerit, eius
28 aed(ilis) in eis loceis quae in ea partei erunt viarum reficien^odarum
tuemdarum procuratio esto, utei h. l. oportebit. ∞
- 29 Quae via inter³ aedem sacram et aedificium locumve publicum
30 et inter aedificium privatum est erit, eius^o viae partem dimidiam
is aed(ilis), quoi ea pars urbis obvenerit, in qua parte ea aedis
31 sacra erit seive aedificium^o publicum seive locus publicus, tuemdam
locato. ∞
- 32 Quemquomque ante suum aedificium viam publicam h. l. tueri
33 oportebit, qui eorum eam viam arbitrato eius aed(ilis),^o quouis opor-
tuerit, non tuebitur, eam viam aed(ilis), quouis arbitrato eam tuerei
34 oportuerit, tuemdam locato;^o isque aed(ilis) diebus ne minus X ante-
quam locet aput forum ante tribunale suom propositum habeto,
35 quam^o viam tuendam et quo die locaturus sit, et⁴ quorum ante
36 aedificium ea via sit; eisque quorum ante aedificium^o ea via erit,
procuratoribusve eorum domum denuntietur facito, se eam viam lo-
37 caturum et quo die locaturus^o sit; eamque locationem palam in foro
per q(uaestorem) urb(anum) eumve qui aerario praerit facito.
- 38 Quamta pecunia eam^o viam locaverit, tamtae pecuniae eum eosque,
39 quorum ante aedificium ea via erit pro portioni, quantum^o quouis-
que ante aedificium viae in longitudine et in latitudine erit, q(uaestor)
40 urb(anus) queive aerario praerit in tabula<s>^o publicas pecuniae
factae referundum curato. Ei qui eam viam tuemdam redemerit,
41 tamtae pecuniae eum eos^ove adtribuito sine d(olo) m(alo). Sei is
qui adtributus erit eam pecuniam diebus XXX proxumeis, quibus
42 ipse aut pro^ocurator eius sciet adtributionem factam esse ei, quoi
43 adtributus erit, non solverit neque satis fecerit, is^o quamtae pecu-
niae adtributus erit, tamtam pecuniam et eius dimidium ei, quoi
44 adtributus erit, dare debeto,^o inque eam rem is, quo quomque de

[1] *Post verba qui nunc sunt addi debuit in diebus V proxumeis post hanc legem rogatam; item: erravit de loco Nissen, Rh. Ph. 45,100. Th. M.]* — 2) Δ; cf. 20. — 3) viam per. — 4) ei.

ea re aditum erit, iudicem iudiciumve ita dato, ut ei de pecunia credita ° <iudicem> iudicium<<q>>ue dari oporteret¹. ~ 45

Quam viam h. l. tuendam locari oportebit, aed(ilis), quem eam 46 viam tuendam locare oportebit, is eam viam per ° q(uaestorem) urb(a- 47 num) queive aerario praerit tuendam locato, ut ei eam viam arbitratu eius, qui eam viam locandam ° curaverit, tueatur. Quamtam 48 pecuniam ita quaeque via locata erit, t(amtam) p(ecuniam) q(uaestor) urb(anus) queive aerario praerit ° redemptorei, quoi e lege locationis 49 dari oportebit, heredeive eius damdam adtribuendam curato. ~

Quo minus aed(iles) et IIIIvir(ei) vieis in urbem purgandeis, 50 IIvir(ei) vieis extra propiusve urbem Rom(am) passus <M> ° purgan- 51 deis, quiquomque erunt, vias publicas purgandas curent eiusque rei potestatem habeant, ° ita ut ei legibus pl(ebei)ve sc(itis) s(enatus)<ve> 52 c(onsultis) oportet oportebit, eum² h. l. n(ihilum) r(ogatur). ~

Quoius ante aedificium semita in loco erit, is eam semitam, eo 53 aedificio perpetuo lapidibus perpetueis ° integreis continentem con- 54 stratam recte habeto arbitrato eius aed(ilis), quoius in ea parte h. l. viarum ° procuratio³ erit. ~ 55

Quae viae in u(rbem) R(omam) sunt erunt intra ea loca, ubi 56 continenti habitabitur, ne quis in ieis vieis post k. Ianuar. ° primas 57 plostrum interdiu post solem ortum, neve ante horam X diei ducito agito, nisi quod aedium ° sacrarum deorum immortalium caussa aedi- 58 ficandarum operisve publice faciumdei causa adv<e>hei porta²ri oportebit, aut quod ex urbe exve ieis locis earum rerum, quae publice 59 demolienda<e> loca<tae> erunt, publi²ce exportarei oportebit, et 60 quarum rerum caussa plostra h. l. certis hominibus certis de cau- 61 seis agere ° ducere licebit. ~

Quibus diebus virgines Vestales regem⁴ sacrorum flamines plo- 62 streis in urbe sacrorum publicorum p(opuli) R(omani) caussa ° vehi 63 oportebit, quaeque plostra triumphi caussa, quo die quisque triumphabit⁵, ducei oportebit, quaeque ° plostra ludorum⁶, qui Romae 64 aut urbei Romae <p(ropius) p(assus) M⁷> publice feient, inve pompam ludeis circiensibus ducei agei opus ° erit: quo<<ve>> minus earum 65 rerum caussa eisque diebus plostra interdiu in urbe ducantur agantur, e(ius) h(ac) l(ege) n(ihilum) r(ogatur). ~

1) oportebit. De c. 7—10 [VII vv. 20—45] cf. quae scripsi in libro: *Symbolae Bethmanno-Hollwegio oblatae*, Ber. 1868 p. 45—53. — 2) eum aut est id quod eorum aut emendandum eius. — 3) procurator. — 4) rex. — 5) triumphavit. — 6) Excidit fortasse caussa. — 7) Mo. supplevit ex v. 77.

- 66 Quae plostra noctu in urbem inducta erunt, quo minus ea
 67 plostra inania aut stercoris exportandei caussa ° post solem ortum
 h(oris) X diei bubus iumenteisve iuncta in u(rbe) R(oma) et ab u(rbe)
 R(oma) p(assus) M esse liceat, e(ius) h. l. n(ihilum) r(ogatur). ~
- 68 Quae loca publica porticusve publicae in u(rbe) R(oma) p(ro-
 pius)ve u(rbei) R(omae) p(assus) M sunt erunt, quorum locorum quo-
 69 iusque porticus ° aedilium eorumve mag(istratuom), qui vieis loceis-
 que publiceis u(rbis) R(omae) p(ropius)ve u(rbei) R(omae) p(assus) M
 70 purgandis praerunt, legibus ° procuratio est erit, nei quis in ieis
 loceis inve ieis porticibus quid in aedificatum inmolitumve¹ habeto, °
 71 neve ea loca porticumve quam possideto, neve eorum quod saeptum
 72 clausumve habeto quo minus eis ° loceis porticibusque populus utatur
 pateantve, nisi quibus utique leg(ibus) pl(ebei)ve sc(itis) s(enatus)ve
 c(onsultis) concessum permissumve e(st). ~
- 73 Quibus loceis ex lege locationis, quam censor aliusve quis ma-
 74 g(istratus) publiceis vectigalibus ultrove tributeis ° fruendis tuen-
 deisve dixit, dixerit, eis, qui ea fruenda tuendave conducta habe-
 75 bunt, ut utei frui liceat ° aut utei ea ab eis custodiantur, cautum
 est, ei quo minus ieis loceis utantur fruuntur ita, utei quo(i)que
 76 eorum² ° [ex l(e)ge loca]tionis³ ieis [sine d(olo) m(alo)] utei frui
 licebit ex h. l. n(ihilum) r(ogatur). ~
- 77 Quos lud[os] quisque Romae p(ropius)ve u(rbei) R(omae) p(as-
 sus) M faciet, quo minus ei eorum ludorum caussa scaenam pulpi-
 78 tum ceteraque, ° quae ad eos ludos opus erunt, in loco publico po-
 79 nere statuereisque diebus, quibus eos faciet, loco publico utei ° liceat,
 e(ius) h. l. n(ihilum) r(ogatur). ~
- 80 Qui scribe liberei magistratibus apparebunt. ei quo minus
 81 loceis publiceis, ubi is, <quoi> quisque eorum apparebunt, ° iuserit,
 apparendi caussa utantur, e(ius) h. l. n(ihilum) r(ogatur). ~
- 82 Quae loca serveis publiceis ab cens(oribus) habitandei utendei
 caussa adtributa sunt, ei quo minus eis loceis utantur, e(ius) h. l.
 n(ihilum) r(ogatur). ~
- 83 Queiquomque in municipiis coloneis praefectureis foreis con-
 ciliabuleis c(ivium) R(omanorum) IIvir(ei) IIIvir(ei) erunt aliove
 84 quo nomine mag(istratum) potestatemve sufragio eorum, qui quous-
 85 que municipi(a) coloniae praefecturae ° fori⁴ conciliabuli erunt, ha-

1) in molitumve. — 2) Hic explicit aes Britannicum, incipit Neapolitanum. — 3) suppl. Mazochi. — 4) foro.

bebunt: nei quis eorum que<u> in eo municipio colonia<e> praefectura<t> foro concilia<u>bulo <in> senatum decuriones conscriptosve legito 86
neve sublegito neve co<a>ptato neve recitandos curato^o nisi in de- 87
mortuei damnateive locum eiusve quei confessus erit se senatorem
decurionem conscreiptumve^o ibei h. l. esse non licere. ~ 88

Quei minor annos XXX natus est erit, nei quis eorum post 89
k. Ianuar. secundas in municipio colonia praefe<u>ctura IIvir(atum) 90
IIIvir(atum) neve quem alium mag(istratum) petito neve capito neve
gerito, nisei quei eorum stipendia^o equo in legione III aut pedestria 91
in legione VI fecerit, quae stipendia in castreis inve provincia ma-
iorem¹ partem sui quousque anni fecerit, aut bina semestria, quae 92
ei pro singuleis ann<u>eis procedere oporteat²,^o aut ei vocat<i>o rei 93
militaris legibus pl(ebei)ve sc(itis) exve foidere erit, quocirca eum
inveitum merere non^o oporteat. Neve quis, que<i> praeconium dis- 94
signationem libitinamve faciet, dum eorum quid faciet, in muni<u>cipio 95
colonia praefectura IIvir(atum) IIIvir(atum) aliumve quem mag(i-
stratum) petito neve capito neve gerito neve habeto,^o neve ibei se- 96
nator neve decurio neve conscriptus esto neve sententiam dicit.
Quei eorum ex eis, quei s(upra) s(criptei) s(unt),^o adversus ea fece- 97
rit, is HS Iooo p(opulo) d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae quei
volet petito esto. ~

Queiquomque in municipio colonia<e> praefectura post k. 98
Qui<n>ct(iles) prim(as) comitia IIvir(eis) IIIvir(eis)³ aleive quoi ma-
g(istratui)^o rogando subrogandove habebit, is ne quem, quei minor 99
anneis <XXX> natus est erit, IIvir(um), III<I>vir(um), quei<ve>
ibei^o alium mag(istratum) habeat, renuntiato neve renuntiarei iu- 100
beto, nisi quei stipendia equo in legione III, aut sti<u>pendia pe- 101
destria in legione VI fecerit, quae stipendia in castreis inve provin-
cia maiorem partem sui^o quousque anni fecerit, aut bina semestria, 102
qua<e> ei pro singuleis annueis procedere oporteat, cum eo^o quod 103
ei legibus pl(ebei)ve sc(iteis) procedere oportebit, aut ei vocatio rei
militaris legibus pl(ebei)ve sc(iteis) exve foedere^o erit, quo circa eum 104
invitum merere non oporteat. Neve eum, quei praeconium dissigna-
tionem libitinamve⁴ faciet, dum eorum quid^o faciet, IIvir(um) III- 105
vir(um), queive ibei mag(istratus) sit, renuntiato, neve in senatum

1) maiorei vel maiora aes. — 2) Mo. recte censet excidisse hic verba
quae redeunt v. 102—103: cum eo quod ei legibus pl(ebei)ve sc(iteis) pro-
cedere oportebit. — 3) IIr vir. — 4) libitinanve.

106 neve in de^curionum conscriptorum<ve> numero legito sublegito
 107 coptato neve sententiam rogato neve dicere neve^o ferre iubeto sc(iens)
 d(olo) m(alo). Qui adversus ea fecerit, is HS Ιϰϰ p(opulo) d(are)
 d(amnas) esto, eiusque pecuniae qui volet petito esto. ∞
 108 Quae municipia colonia<e> praefectura<e> fora conciliabula c(i-
 vium) R(omanorum) sunt erunt, nei quis in eorum quo municipio^o
 109 colonia praefectura <foro> conciliabulo <in> senatu decurionibus
 110 conscripteisque esto, neve quoi¹ ibi in eo ordine^o senten<tem>tiam
 deicere ferre liceto, qui furtei quod ipse² fecit fecerit condemnatus
 111 pactusve est erit; ^oqueive iudicio fiducio³ pro socio, tutelae, man-
 datei, iniuriarum deve d(olo) m(alo) condemnatus est erit; queive
 112 lege^o Plaetoria ob eamve rem, quod adversus eam legem fecit fe-
 113 cerit, condemnatus est erit: queive depugnandei^o caussa auctoratus
 est erit fuit fuerit; queive in iure⁴ abiuraverit, bonamve copiam
 114 iuravit iuraverit; qui<ve>^o sponsoribus creditoribusve suis renun-
 tiavit renuntiaverit se solum solvere non posse: aut cum eis^o
 115 pactus est erit se solum solvere non posse; prove quo datum de-
 116 pensum est erit; quousve bona ex edicto^o eius, qu<e>i <i(ure)> d(ei-
 cundo) praefuit praefuerit, — praeterquam sei quous, quom pupillus
 117 esset reive publicae caussa abesset^o neque d(olo) m(alo) fecit fecerit
 quo magis r(ei) p(ublicae) c(aussa) a(besset)⁵, — possessa pro-
 118 scriptave sunt erunt; queive iudicio publico Romae^o condemnatus
 est erit, quo circa eum in Italia esse non liceat, neque in integrum
 119 resti<tu>tus est erit; queive in eo^o municipio colonia praefectura
 foro conciliabulo, quous erit, iudicio publico condemnatus est erit;
 120 quemve^o k(alumniae) praevericationis caussa accusasse fecisseve
 121 quod iudicatum est erit; quouve apud exercitum ingnominae^o caussa
 ordo ademptus est erit; quemve imperator ingnominae caussa ab
 122 exercitu decedere iusit iuserit; ^oqueive ob caput c(ivis) R(omanei)
 referundum pecuniam praemium aliudve quid cepit ceperit; queive
 123 corpore⁶ quaestum^o fecit fecerit; queive lanistaturam artemve ludi-
 124 c(r)am fecit fecerit; queive lenocinium faciet. Qui^o adversus ea in
 municipio colonia praefectura<ve> foro conciliabulo <in senatu> decu-

1) quoe. — 2) ispe. — 3) fiduciae scrib. [VII attraxit iudicio.] —
 4) [VII abiuravit omnino ins., bonam copiam abiuravit ins. Mo.; creditum
 vel rem creditam supplendum ante abiuravit censet Mazochi; pecuniam cre-
 ditam mavult Wlassak, Pauly-Wissowa I, 102.] — 5) possessa proscriptave
 sunt erunt inserenda esse censet Mo. — 6) corpori.

rionibus conscripteisve fuerit^o sententiamve dixerit, is HS Iooo p(o-125 pulo) d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae quei volet petitio esto.

Quoi h. l. in municipio colonia praefectura foro conciliabulo¹²⁶ senatorem decurionem conscriptum esse,^o inque eo ordine sententiam¹²⁷ dicere ferre non licebit, nei quis, quei in eo municipio colonia prae-
fectura^o foro conciliabulo senatum decuriones conscriptos habebit,¹²⁸
eum in senatum decuriones conscriptos^o ire iubeto sc(iens) d(olo)¹²⁹
m(alo); neve eum ibei sententiam rogato neve dicere neve ferre
iubeto sc(iens) d(olo) m(alo); neve quis, que(i)^o in eo municipio¹³⁰
colonia praefectura foro conciliabulo sufragio eorum maxumam pote-
statem habebit,^o eorum quem ibei in senatum decuriones conscriptos¹³¹
ire, neve in eo numero esse neve¹ sententiam ibei dicere^o ferreve¹³²
sinito sc(iens) d(olo) m(alo); neve quis eius rationem comitiis con-
ciliove <habeto, neve quis quem, sei adversus ea comitiis conciliove²>
creatum est renuntiato; neve quis,^o quei ibei mag(istratum) potesta-¹³³
temve habebit, eum cum senatu decurionibus conscript(eis lud)os
spectare neve in convivio^o publico esse sinito³ sc(iens) d(olo) m(alo). ~¹³⁴

Quibus h. l. in municipio colonia praefectura foro conciliabulo¹³⁵
in senatu⁴ decurionibus conscripteis esse^o non licebit, ni quis eorum¹³⁶
in municipio colonia praefectura foro conciliabulo IIvir(atum) IIIvir-
(atum) aliamve^o quam potestatem ex quo honore in eum ordinem¹³⁷
perveniat, petito neve capito; neve quis eorum ludeis,^o cumve gla-¹³⁸
diatores ibei pugnabunt, in loco senatorio decurionum conscriptorum
sedeto⁵ neve spectato^o neve convivium publicum is inito; neve quis,¹³⁹
sei⁶ adversus ea creatum renuntiatum erit, ibei IIvir IIIvir^o esto,¹⁴⁰
neve ibei m(agistratum) potestatemve habeto. Quei⁷ adversus ea
fecerit, is HS Iooo p(opulo) d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae
quei^o volet petitio esto. ~¹⁴¹

Quae municipia coloniae praefecturae c(ivium) R(omanorum) in¹⁴²
Italia sunt erunt, quei in eis municipiis coloneis^o praefectureis¹⁴³
maximum mag(istratum) maximamve⁸ potestatem ibei habebit tum,
cum censor aliusve^o quis mag(istratus) Romae populi censum aget,¹⁴⁴
is diebus LX proxumeis, quibus sciet Romae censum⁹ populi^o agi,¹⁴⁵
omnium municipium colonorum suorum queique eius praefecturae
erunt, q(nei) c(ives) R(omanei) erunt, censum^o agito¹⁰, eorumque¹⁴⁶

1) nive. — 2) *Supplevit Mo.* — 3) sineto. — 4) sinatum. — 5) sedito. —
6) quei [*VII cum Dess.*: quei adversus ea creatus renuntiatus erit]. — 7) quif.
— 8) maximumve. — 9) cinsum. — 10) agunto.

nomina praenomina patres aut patronos tribus cognomina et quot
 147 annos¹ quisque eorum habet, et rationem pecuniae ex formula census,
 148 quae Romae ab eo, qui tum censum² populi acturus erit, proposita
 erit, ab iis¹ iurateis accipito; eaque omnia in tabulas publicas sui
 149 municipi referunda curato; eosque libros per legatos, quos maior
 150 pars decurionum conscriptorum³ ad eam rem legarei mittei censuerint
 tum, cum ea⁴ res consuleretur, ad eos, qui Romae censum agent,
 151 mittito; curatoque, uti, quom amplius dies LX reliqui erunt ante
 152 quam diem ei, quiquomque Romae⁵ censum aget², finem populi
 ceⁿsendi faciant, eos adeant³ librosque eius municipi coloniae prae-
 153 fecturae⁵ edant; isque censor, seive quis alius mag(istratus) censum
 154 populi aget, diebus V proxumeis, quibus legatei eius⁵ municipi colo-
 niae praefecturae adierint, eos libros census, qui ab iis legateis
 155 dabuntur, accipito⁵ s(ine) d(olo) m(alo), exque iis libris, quae ibi
 scripta erunt in tabulas publicas referunda curato, easque tabulas
 156 eodem loco, ubi ceterae tabulae publicae erunt, in quibus census
 populi perscriptus erit, condenda⁵ curato. ~

157 Qui pluribus in municipiis coloneis praefectureis domicilium
 158 habebit et is Romae census erit, quo magis⁵ in municipio colonia
 praefectura h. l. censeatur, e(ius) h. l. n(ihilum) r(ogatur). ~

159 Qui lege pl(ebeive) sc(ito) permissus est fuit, uti leges in
 160 municipio fundano municipibusve eius municipi daret,⁵ sei quid⁴ is
 post h. l. r(ogatam) in eo anno proxumo, quo h. l. populus iuserit,
 161 ad eas leges⁵, municipi⁵ fundanos⁵ item teneto, uti oporteret,
 sei eae res ab eo tum, quom primum leges eis municipibus lege
 162 pl(ebei)ve sc(ito) dedit,⁵ ad eas leges additae commutatae conrectae
 163 essent: neve quis intercedito neve quid facito, quo minus⁵ ea rata
 sint, qove minus municipis fundanos teneaⁿ eisque optemperetur.

19. Lex Falcidia a. 714 (= 40) (e Dig.).

(Paulus l. sing. ad l. Falc.⁶: Lex Falcidia lata est, quae primo
 capite liberam legandi facultatem dedit his verbis:)

Qui cives Romani sunt, qui eorum post hanc legem rogatam
 testamentum facere volet⁷, ut eam pecuniam easque res quibusque
 dare legare volet, ius potestasque esto, ut hac lege sequenti⁸ licebit.

1) arieis. — 2) agei. — 3) adeam. — 4) quis. — 5) addiderit com-
 mutaverit conrexit *supplet Mazochi*. — 6) *D. 35,2,1*. — 7) *Quaedam*
videntur excidisse. — 8) *Delendam esse hanc vocem Mo. censet*.

(Secundo capite modum legatorum constituit his verbis:)

Quicumque civis Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique civi Romano pecuniam iure publico dare legare volet, ius potestasque esto, dum ita detur legatum¹, minus quam partem quartam hereditatis eo testamento heredes capiant, eis², quibus quid ita datum legatumve erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto isque heres, qui eam pecuniam dare iussus³ damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est⁴.

20. Lex Iulia de vi publica et privata (e Dig.).

Utrum Caesaris sit an Augusti non constat. Cf. Rudorff, RG. 1,85. — Coll. 9,2; sententia legis etiam D. 22,5,3,5 relata est e Callistrati l. de cogn.

(Ulpianus l. VIII de officio proconsulis sub titulo ad l. Iuliam de vi publica et privata: Eadem lege quibusdam testimonium omnino, quibusdam interdicitur invitis. c. LXXXVII et c. LXXXVIII; in haec verba his hominibus:⁵

Hac lege in reum testimonium dicere ne liceto, qui se ab eo parenteve eius, libertove cuius eorum libertive libertave liberaverit⁶, quive impubes erit, quive [iudicio publico damnatus erit qui⁷] eorum in integrum restitutus non est, quive in vinculis custodiave publica erit, quive depugnandi causa auctoratus erit, quive ad bestias depugnare se locavit locaverit, praeterquam qui iaculandi causa ad urbem missus est erit, [quave] palam⁸ corpore quaestum faciet feceritve, quive ob testimonium dicendum [vel non dicendum] pecuniam accepisse iudicatus erit, neve quis eorum hac lege in reum testimonium dicat⁹.

(Capite octogesimo septimo his:¹⁰)

Inviti in reum testimonium ne dicunto, qui sobrinnus est ei reo

1) *Cuiac.*: detur legetur. — ita detur legatum delet *Gradenwitz*. —

2) *eisque Mo.* — 3) *Delendam esse hanc vocem Mo. censet.* — 4) *Aut scr. quam dare d. e. aut haec quattuor verba delenda.* — 5) in haec verba his verbis hominibus *codd.*; in hoc vero his verbis his hominibus *Rudorff über den lib. de off. proc. p. 314.* — 6) *libertive libertave liberaverit Mo., libertus liberaverit codd.* — 7) *E Dig. ins.* — 8) *quave palam D., palamve Coll.* — 9) *nec volens q. e. h. l. in r. t. dicit.* — 10) *homines ins. libri, delet Mo.*

propioreve cognatione coniunctus, quive socer gener vitricus privignusve¹ eius erit.

21. Lex Iulia de adulteriis a. 736 (= 18). (*e Dig.*).

*E cap. I (Ulpianus l. I de adulteriis*²: Haec verba legis:)

... ne quis posthac stuprum adulterium facito sciens dolo malo.

*E cap. II (Ulpianus l. I de adulteriis*³: Quod ait lex:)

[Pater si] in filia [sua quam in potestate habet, aut in ea, quae <eo>⁴ auctore cum in potestate esset, viro in manum convenerit,] adulterum [domi suae generive sui] deprehenderit, [isque in⁵ eam rem socerum adhibuerit, [*lex permittit*] ut is pater eum adulterum sine fraude occidat, ita ut] in continenti filiam occidat.

*E cap. V (Ulpianus l. II ad l. Iuliam de adulteriis*⁶: Capite quinto legis Iuliae ita cavetur ut:

... [viro adulterum in uxore sua deprehensum, quem aut nolit aut non liceat occidere, retinere horas diurnas nocturnasque continuas non plus quam XX] testandae eius rei gratia [sine fraude sua iure liceto ...]

*E cap. VII (Ulpianus l. II de adulteriis*⁷: Legis Iuliae de adulteriis capite septimo ita cavetur:)

... ne quis inter reos referat eum, qui tum sine detrectatione rei publicae causa aberit ...

*E cap. inc. (Ulpianus l. IV de adulteriis*⁸: — lex ita locuta est:)

... [qui uxorem in adulterio deprehensam retinuerit], adulterum in domo deprehensum dimiserit, ...

1) privignusque *codd.* — 2) *D. 48,5,13(12). Cf. Paul. in Coll. 4,2: primum caput legis Iuliae de adulteriis prioribus legibus pluribus obrogat (abrogat libri); secundo vero capite permittit patri cet.* — 3) *D. 48,5,24(23), pr. 4. Verba inclusa Paulus l. l. refert. Cf. Coll. 4,12,1. Paul. sent. 2,26,1.* — 4) *Ins. Pithoeus.* — 5) isque in *Schulting*, isve in *Mo.*, in quem *libri.* — 6) *D. 48,5,26(25), pr. 5 verba uncis inclusa postquam ad sententiam rettulit commentatusque est, pergit sic: Quod adicitur: 'testandae' cet.* — 7) *D. 48,5,16(15), 1.2.* — 8) *D. 48,5,30(29), pr. Cf. Paul. sent. 2,26,8. Coll. 4,12,7.*

22. Lex Quinctia de aquaeductibus a. 745 (= 9)

(e *Frontino*).

Haec lex a Frontino in librum de aquis urbis Romae c. 129 recepta omnium populi Romani legum una integra cum plena praescriptione tradita est. Textum corruptum emendavit et supplevit Buecheler in ed. Frontini a. 1858, sed usus recognitione libri Casinensis non optima, quam emendavit explevitque Petschenig, Wiener Studien 6 (1884) p. 249 sq. Libri Casinensis imaginem phototypam edidit Clemens Herschel, The two books of the water supply of the city of Rome of Sextus Iulius Frontinus. Boston 1899.

T. Quinctius Crispinus consul¹ populum iure rogavit populusque iure scivit in foro pro rostris aedis divi Iulii p(ridie) k.² Iulias. Tribus³ Sergia principium fuit, pro tribu S. Sex(tius) L. f. Virro⁴

Quicumque post hanc legem rogatam rivos specus fornices fistulas tubulos castella lacus aquarum publicarum, quae ad urbem⁵ ducuntur, sciens dolo malo foraverit ruperit foranda rumpendave curaverit peioremve⁶ fecerit, quo minus eae aquae⁶ earumve quae queat⁷ in urbem Romam ire cadere fluere⁸ pervenire duci⁹ quove minus¹⁰ in urbe Roma et in iis locis, quae¹¹ aedificia urbi continentia sunt erunt, in is hortis praediis locis, quorum hortorum¹⁰ praediorum locorum dominis possessoribus u(su)f(ructuariis)¹² aqua data vel adtributa est vel erit, saliat distribuatur dividatur in castella lacus inmittatur, is populo Romano [HS] centum milia dare damnas esto; et quidquid¹³ eorum ita fecerit, id omne sarcire re-ficere restituere aedificare ponere tollere¹⁴ demoliri¹⁵ damnas esto¹⁵ sine dolo malo; eaque¹⁶ omnia ita, ut coercenda multa dicenda

1) In hiatu codicis trium (non octo) litterarum potest intercidissee de s(enatus) s(ententia) Mo.; immo noluit librarius in fine uersus spatium explere (Gundermann). — 2) .P.R. codex. — 3) tribui codex. — 4) pro-tribus. sex. L. F. uirro. Quicumque codex, explicavit Gundermann. — Cogitauerant de Sex. Vibidio Virrone (Prosopogr. imp. Rom. III p. 418, 373) et primus sciuit addiderant cum Brissonio. — 5) sc. aquam (Gundermann); peioraue Schultz. — 6) eae aquae] eaea qua cod. — 7) queat Gundermann; qua cod.; pars Buecheler; quaquam Mommsen ita ut cum edd. post duci adderent possit. — 8) fluus cod. — 9) duei cod. — 10) manus cod. — 11) in iis locis quae] qua Mommsen; in iis locis aedificiis quae loca aedificia Buecheler; sed quod sequitur urbi continentia solis aedificiis recte convenit. — 12) possessoribus. U. F. codex, explicavit Gundermann; possessoribusve edd. cum Pithoeo. — 13) quidquid] Mommsen, Röm. Strafrecht 1020,5: quidāquid cod.; qui d(olo) m(al)o quid Buecheler. — 14) tollere] Gundermann; excidere Mommsen; et celere cod. — 15) demolire cod. — 16) eaque Mommsen St.-R. 2³, 464 n. 2; aquae cod.

sunt¹, quicumque curator aquarum est erit², si curator aquarum nemo erit, tum is praetor, qui inter cives et peregrinos ius dicet, multa³ pignoribus cogito exerceto⁴; eique curatori aut, si curator
 20 non erit, tum ei praetori eo⁵ nomine cogendi⁶ pignoris capiendi ius potestasque esto⁷. Si quid eorum servus fecerit, dominus eius HS centum milia populo⁸ d(are) d(amnas) e(sto)⁹. Si quis¹⁰ circa rivos specus fornices fistulas tubulos castella lacus aquarum publicarum, quae ad urbem Romam ducuntur et ducentur, terminatus
 25 est et erit¹¹, neve¹² quis in eo loco post hanc legem rogatam quid opponito molito obseposito figito statuito ponito conlocato arato serito¹³ neve in eum quid immittito¹⁴, praeterquam earum¹⁵ faciendarum reponendarum causa, praeterquam quod hac lege licebit oportebit. Qui adversus ea quid fecerit, ei adversus eum¹⁶ siremps
 30 lex ius¹⁷ causaque omnium rerum omnibusque esto, atque uti esset esseve oporteret¹⁸, si is adversus hanc legem rivum specum rupisset forassetve. Quo minus in eo loco pascere herbam fenum secare sentes [tollere liceat, e(ius) h(ac) l(ege) n(ihilum) r(ogato)¹⁹]. Curatores aquarum qui nunc sunt quique erunt [faciunt, ut in eo loco,
 35 qui] circa fontes²⁰ et fornices et muros²¹ et rivos et specus terminatus est, arbores vites vepres sentes ripae maceriae²² salicta

1) ita ut quicumque *codex*, *interiecta uerba ab exilio (nota 6) revocavit Gundermann*; ita ut [recte factum esse volet], quicumque *Mommsen*. — 2) aut *addiderat Brissonius*. — 3) dicit *multa cod.* — 4) *exercito cod.*; *coerceto edd.* — 5) *praetorio eo cod.* — 6) *cogē. Decoercenda. multa dicenda sunt. pignoris codex, cf. nota 1; cogendi coercendi multae dicendae sive pignoris edd.* — 7) *est cod.* — 8) *Romano addiderat Buecheler, quem inconsulto reprehendit Hu. (Multa 260 n. 35), quod nunquam in legibus haec vox addita sit, quae in l. agr., l. Rubria, l. de Term., l. de imp. Vesp. saepissime occurrit; solam l. Iuliam munic. consuluisse videtur vir doctissimus.* — 9) *d. d. e.] Ursinus; det cod.* — 10) *qui locus Buecheler.* — 11) *est et erit] Buecheler; steterit cod.* — 12) *neve Gundermann; neque cod.* — 13) *obponit. molit. obsepit. figit. statuit. ponit. conlocat. arat. serit. cod.* — 14) *immittit cod.* — 15) *scilicet aquarum publicarum (Gundermann).* — *praeterquam rerum faciendarum reponendarum causa quod Mommsen.* — 16) *et adversus eum cod.; delenda esse censet B.; ego cum Heinrichio et solum sustuli, cum de eo siremps in l. Rubr. 2,10.40 scriptum sit; ei adversus eum (scilicet locum terminatum) Gundermann coll. lege Acilia repet. 73.80 et lege Cornelia de XX quaest. I 39. II 2.* — 17) *si rem publicam ex iussu cod.* — 18) *essequae oportere cod.* — 19) *hiatus 15 litt. in cod.* — 20) *qui nunc sunt. circa fontes quique erunt. cod., sententiam suppl. Buecheler.* — 21) *et fortune /// et murorum cod.* — 22) *maceria cod.*

harundineta tollantur excidantur effodiantur excodicentur, uti quod recte¹ factum esse volet; eoque nomine iis pignoris capio multae dictio coercitioque esto², idque iis sine fraude sua facere licet(o), ius potestasque esto³. Quo minus vites arbores, quae villis aedificiis maceriisve inclusae sunt, maceriae⁴, quas curatores⁵ aquarum causa cognita ne demolirentur dominis permiserunt, quibus inscripta insculptave⁶ essent ipsorum qui permisissent curatorum nomina, maneat, hac lege nihilum rogat(i)o. Quo minus ex iis fontibus rivis specibus fornicibus aquam sumere haurire iis, quibus cumque curatores aquarum permiserunt permiserint, praeterquam rota calice machina licea(t), dum ne qui puteus neque foramen novum fiat, eius hac lege nihilum rogato.

23. Lex Iulia a. 736 (= 18) et Papia Poppaea a. 8 p. C.

(e Dig.).

Harum legum auctore Augusto populo reluctantante perlatarum (v. Rud. RG. 1,54) verba legitima pauca tantum nobis servata sunt. Ipsas componere et restituere temptaverunt: Iac. Gothofredus, fontes IV iur. civ. (1653) p. 264—350. Heineccius, ad leg. Iul. et P. P. (1726). den Tex, fontes III iur. civ. (1840) p. 31—40. Demelius, legum quae ad ius civ. spect. fragmenta (1857) p. 45—58. Numeri quos singulis capitibus praeposui sunt editionis Heineccianae.

(I) (*Paulus l. I ad l. Iuliam et Papiam*⁷: Lege Iulia ita cavetur:)

Qui senator est, quive filius, neposve ex filio, proneposve ex [nepote] filio nato cuius eorum est erit, ne quis eorum sponsam uxoremve sciens dolo malo habeto libertinam, aut eam, quae ipsa cuiusve pater materve artem ludicram facit fecerit; neve senatoris filia, neptisve ex filio, proneptisve ex nepote filio nato nata⁸ libertino eive, qui ipse cuiusve pater materve artem ludicram facit fecerit, sponsa nuptave sciens dolo malo esto, neve quis eorum dolo malo sciens sponsam uxoremve eam habeto.

(VI) (*Paulus l. II ad l. Iuliam et Papiam*⁹):

Qui libertinos duos pluresve a se genitos¹⁰ natasve in sua potestate habebit, praeter eum, qui artem ludicram fecerit quive operas suas, ut cum bestiis pugnaret, locaverit: ne quis eorum

1) rectum *cod.* — 2) capto multae dicipo //o/rcitiquesto *cod.* — 3) isto *sequente hiatu 12 litt. cod.* — 4) maceriaeve *Mommсен.* — 5) curatorum *cod.* — 6) ve *Mommсен.* que *cod.* — 7) *D. 23,2,44, pr.* — 8) *Del. Mo.* — 9) *D. 38,1,37, pr.* — 10) *Mo. con.*: ex se (g)natos.

operas doni muneris aliudve¹ quicquam libertatis causa patrono patronae liberisve eorum, de quibus iuraverit vel promiserit obligatusve erit, dare facere praestare debeto.

(XIII) (*Ulpianus l. III ad l. Iuliam et Papiam* 2: Quod ait lex:)

Divortii faciendi potestas libertae, quae nupta est patrono, ne esto, quamdiu patronus eam uxorem esse volet . . [neve] invito patrono³ [alii nubere potestas esto].

(XXXIV) (*Ulp. l. VII ad l. Iuliam et Papiam* 4: Si vero — maritus dotalem servum voluntate eius (mulieris) manumiserit, — ait lex:)

. . . quod ad eum pervenit, et si dolo malo aliquid factum est, quominus ad eum perveniat, . . quanta pecunia erit, tantam pecuniam dato⁵.

24. Lex Iunia Vellaea, a. 28 p. C. (e Dig.).

Videtur haec lex novissima esse earum, quae ad populum latae sunt, scilicet imperante Tiberio a. 781 (28 p. C.). Cf. Mo. ad D. 26,2,10,2 et ad C. V, 517 n. 4921. Restant frustula tantum quaedam in D. 28,2,29,12.14, quibus supplendis operam dederunt: Muehlenbruch (Glueck, 36,202—36), Vangerow (Pand. 2,220), Leist (bon. poss. 2,241), Schmidt (Notherbr. 30—34). Aliter ego e Dig. legem restituere conatus sum.

I. (*Scaevola l. VI quaest.*: Nunc de lege Vellea videamus, — et videtur primum caput eos spectare, qui *cet.* Ita verba sunt:)

Qui [civis Romanus post hanc legem rogatam⁶] testamentum faciet, is omnes virilis sexus, qui ei suus heres futurus erit⁷, [heredes instituendi (nominatimve exheredandi) potestatem habeto⁸; quique heredes instituti (exheredative ita)⁹ erunt, si nascentur testamentum ne rumpunto¹⁰] etiamsi parente vivo nascentur¹¹.

1) aliudve doni muneris *coni.* Mo. — 2) *D. 24,2,11 pr. 1.* — 3) *Haec verba ex eodem Ulp. libro referuntur in D. 23,2,45,5, praemissis verbis: Deinde ait lex, quae explicantur principio eius loci.* — 4) *D. 24,3,64, pr. 6.7.10.* — 5) *Perperam editores in exordio citt. omnes hunc locum non de servo manumisso, sed de universa dote intellexerunt.* — 6) *Haec aut similia verba addenda suppeditat lex Falcidia, supra p. 110.* — 7) *In Dig. hic additur et cetera, tunc sequuntur capitis verba extrema etiamsi cet.* — 8) *L. 29 cit. § 15: superiore capite ut liceat institui nondum natos, qui cum nascentur sui erunt, permittit (lex).* — 9) *D. 28,3,3,1: qui post testamentum factum in vita nascuntur, ita demum per legem Velleam rumpere testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati.* — 10) *D. 28,5,6,1: nepotes et deinceps ceteri, qui ex lege Vellea instituti non rumpunt testamenta.* — 11) *Flor. corrupte: vivoente patre vivo. Mo. haec verba ad legem*

II. Si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit, liberi eius¹ [vel nepotes pronepotes², qui heredes instituti nominatimve exheredati erunt, testamentum ne rumpunto, neve id ob eam rem minus ratum esto, quod] in locum suorum sui heredes succedunt³.

25. Minora legum incertarum fragmenta.

a) Fragmenti Florentini pars antica.

① 1,207. 208 [1²,]. Ri. tab. 3 A et B. Quo loco et tempore repertum sit hoc fragmentum laminae athenaeae ignoratur, hodie Florentiae adser-vatur. Leges inscriptas aetatis fere Gracchanae esse e scriptura collegit Mo., ad quaestiones perpetuas eas pertinere argumentum ostendit.

. . p]ronontiat[o . .
 . . scripta sunt an . .
 . . eorum, quosve is p . .
 . . p]equiniam ceperit ca . .
 . . ceperit, quoive eius, qu . . 5
 . . a erit literaive testium . .
 . . e]xemptus erit quei ab eo . .
 . . damn]as esto eiusque pequnia[e . .
 . . quam ex h. l. sibi deica[t . .
 . . facito utei is eam pequ[niam . . 10
 . . ut]ei ex h. l. oportebit quod e . .
 . . pr. h. l. agetur⁴ non sit a . .
 . . e]t eum unde petetur e . .
 . . p]etiverit condemnatu[r . .
 . . i]n iudiciu[m . . 15

b) Fragmenti Florentini pars postica⁵.

. . iudic]is omnis iur[are iubeto . .

pertinere negat, at cf. § 11: voluit (lex) vivis nobis natos — non rumpere. § 15: isque nascatur vivo patre suo.

1) *In Dig. hic ut not. 2 additur et cetera, tum sequuntur capitis verba extrema: in locum cet.* — 2) *L. 29 cit. § 13: sequenti parte — ita interpretandum est, ut si et filium et nepotem et pronepotem habeas cet.* — 3) *L. 29 § 15: posteriore capite non permittit institui, sed vetat rumpi neve ob eam rem minus ratum esset, quod succedit; D. 28,3,13: nominatim — nepotem — necesse est — instituere vel exheredare ne — succedendo — rumpat, — idque lege Iunia Vellea provisum est.* — 4) *acetur.* — 5) *Scripsit de hac parte Rudorff, lex Acil. p. 485—487.*

- . . esi easque pilas¹ om[nes] . .
 . . ntur aequenturqu[e] . .
 . . pr(aetor) facito ubei pilae o[mnes] aequatae . .
 5 . . sorticolis singolis sing[illatim] . .
 . . quoius nomen ibe[i] scriptum erit, eius nom[en] pronontiato . .
 . . quoius nomen ex h.] l. pronontiatum erit, eu[m] . .
 tabol]amque, quae in tribun[ali] . .
 pr(aetor)] aliter ea nei deletō neiv[e]
 10 . . pr. iud]ices omnia ita sortiri iu[beto] . .
 . . sentent]iam tolerint, quom omni[s] iudices adfuerint . .
 . . mat in eam tabolam qu[ae] in eo tribunali . .
 . . in quibus pileis li]terae duae aut nulla au[t] . .
 . . e[r]unt, in quibus pileis li¹]terae . .
 15 . . iu]dicis siet h. l. eas pilas om[nes] . .
 . . oportebit tum . .

c) Fragmentum Clusinum.

Ⓔ 1,209 [1², 1. Lamella aenea Clusii (hodie Chiusi) in Etruria reperta,
 postea deperdita¹, a Gorio (inscr. Etrusc.) 1726 edita indeque a Mo. de-
 sumpta.

- . . queis m. ulaium eius² . .
 . . oque utei ea fima f² primo [quoque die] . .
 . . bo]neis praedibusve eius ex [h. l. venditis] . .
 . . t quoque uxorei mati . .
 5 . . quoius o]pera maxume eum reum [condemnatum esse] . .
 . . t eique eam peguniam p[ersolvito] . .
 . . q]uoius h. l. quaestio erit. co[ndemnato] . .
 . . quoi]ve ipse parens sit, quove . .
 . . p]equnia quae de ea re ex n . .
 10 if d d²

1) De pilis iudicum Ascon. in Milon. p. 34 (Or. 40) haec habet: (Lex Pompeia) iubebat, ut — coram accusatore ac reo pilae, in quibus nomina iudicum inscripta essent, aequarentur; dein — sortito iudicium fieret, — ita ut numerus iudicium LI relinqueretur. Ad quos LI iudices Klenze (Lex Servil. p. IV) litteras extremas versus 14 huius fragmenti LI referre voluit, quem refellit Mo. In Ritscheli tabula EI potius quam LI scriptum videtur. — 2) Corruptos hos versus ne Mo. quidem temptare voluit.

d) Fragmentum Mediolanense.

Ⓔ 1,556 n. 1502 [1²,]. *Lamella aerea Mediolani in bibliotheca Trivul-
tiana adservata; quae et ubi quandoque reperta sit et cui legi adtribuenda,
incertum est.*

squei . .

adversus h. l[egem quod quis-]
que adversus [h. l. fecerit . . ei multa esto HS . . eiusque pecuniae]
qui volet acti[o esto eamque pecuniam vel]
populi iudicio [petere vel¹ in sacrum indicare liceto].

5

Quod quisque [huius rogationis ergo adversus alias rogationes . . .]
fecerit, du[m ne . .
is ro[gato.

VI 26. Lex convivalis quae dicitur Tappula

(aetatis forte Augusti).

Dess. 8761. *E tabula aenea a. 0,14 m., l. 0,11 m., mutila undi-
que, rep. a. 1882 Vercellis. Edd. Mo. bull. dell' ist. di corr. arch. 1882
p. 186, Kiessling index schol. Gryph. 1884/85 p. IV, Pernice Z.S.St. 7, 91.
Pais Ⓔ suppl. Ital. 1 n. 898 [VII Premierstein, Hermes 39, 327; Marx, Lu-
cilius II p. 415]. — Leges convivales fictis nominibus iocose imitabantur
formas legum publicarum populi Romani; cf. Festus p. 363: Tappulam
legem convivalem ficto nomine conscripsit iocoso carmine Valerius Valen-
tinus, cuius m[eminit] Lucilius hoc modo: Tappulam rident legem consere
opimi. — Nominibus quoque helluones indicari facile perspicies.*

[Lex] Tappula .

. . . ius² Tapponis f. Tappo cis[tella]
[posita ad e]dicta conlegarum eoru[m ad
quos e(a) r(es) p(ertinet)] M. Multivori P. Properoc[i³

5

. . . . Me]ronis plebem Romanam [iure
rogavit, pl]ebesque Romana iure sciv[it

. . . in ae]de Herculis a. d. XI k. Unde[cembres
primus pro trib]u Satureia principi[o scivit

.² Ta]pponis f. pane repeti[to]

. . . . e qui quaeve

10

1) petere in — liceto proponit Seckel. — 2) [L. Valer]ius Dess. —
3) Procerocibi Hirschfeld.

CAPUT IV.

LEGES COLONIARUM ET MUNICIPIORUM.

[Leges coloniarum et municipiorum quae supersunt hoc capite proponuntur coniunctae propter argumenti similitudinem. Sunt autem fere ex eo genere legum, quod prope accedit ad edictum praetoris (cf. *Staatsrecht* 23, 609); quales fuerunt Campanis civibus Romanis factis leges datae a L. Furio praetore a. 436 (= 318); (*Liv.* 9, 20, 5). Nam datam esse legem coloniae Genetivae a dictatore Caesare Antoniove, non latam ipsa ait c. 67, nec dubium est idem obtinere de lege quae sequitur, quam coloniae Narbonensi et simul universae provinciae posuit ut videtur imperator Caesar Augustus. Item leges Flaviae municipiorum Latinorum Hispaniae ad eundem ordinem pertinent. TH. M.] [VII Cf. Mo. eph. ep. 9 p. 5.]

VII 27. Lex Tarentina (aetatis Ciceronianae).

Dess. 6086. *E tabula ahenea, reperta Tarenti a. 1894, nunc Neapoli in museo asservata. — Fuit tabula nona legis municipio Tarentino datae ab eo qui constituit municipium, cf. Mo. l. c. p. 3; aetatem Ciceronianam inaicant et orthographia et sermo; pagina prior ex sex fragmentis integra fere composita est, paginae alterius versuum initia quaedam supersunt. — Descr. qui repp. Viola, edd. Gatti Monum. dell' acc. dei Lincei 6, 411 cum comm. Scialoja et J. de Petra; Scialoja repetivit Bull. dell' ist. di dir. Rom. 9, 1 sq. 88, deinde Mo. (cum revidisset Hermannus Schoene) Ephem. epigr. 9, 1 sqq.*

- 1 . ne¹ esse liceat neve qu[is] quod eius municipi pecuniae publicae
- 2 sacrae ° religios[us]ae est erit fra[u]dato neve av[o]rtito neve facito
- 3 quo eorum ° quid fiat, neve per li[tt]eras publicas fraudemve² publicum
- 4 peius ° facito d(olo) m(al)o. Quei faxit, quant[i] ea res erit quadru-
- 5 plum multae esto, ° eamque pecuniam mu[n]icipio dare damnas esto
- 6 eiusque pecuniae ° magistratus quei quomque in municipio erit pe-
- titio exactioque esto.
- 7 IIIIvir(ei) aedilesque³) quei h. l. primei erunt quei eorum Ta-
- 8 rentum venerit, ° is in diebus XX proxumeis quibus post h. l. datam

1) *Capitis de peculatu finis*; cf. *legem peculatus* D. 48, 13, 1. — 2) per li[tt]eras . . fraudemve . . facito) fraudemve (aurum argentum aes) publicum peius fiat Scialoja l. c. coll. D. 48, 13, 1. — 'Sed cum in lege col. Gen. c. 81 legatur: neque se fraudem per litteras facturum esse . . tolerabimus quae traduntur' (Mo. l. c.). *Excidisse quaedam censet Dessau. — Fortasse scribendum est: neve per litteras publicas fraudem (facito nei)ve publicum peius facito d. m. — 3) Magistratum nomina passim mutantur: IIIIvir IIvir aedilisve l. 39; IIvir aed. ve l. 14; IIIIvir l. 9. 12. Haec nomina Tarenti vix in usu fuisse putat Dessau l. c.*

primum Tarentum venerit ° facito quei pro se praes stat¹ praedes 9
 praediaque ad IIIIvir(os) det quod satis ° sit, 'quae pecunia public[a 10
 sa]era religiosa eius municipi ad se in suo magistratu' ° 'pervenerit, 11
 eam pequni[a]m municipio Tarentino salvam recte esse futur[a]m',
 ° 'eiusque rei rationem r[ed]diturum ita utei senatus censuerit'. Is- 12
 que IIIIvir, ° quoi ita praes dabitur, ac[c]ipito idque in tabu[leis 13
 p]ubliceis scriptum sit ° facito. Quique quomqu[e] comitia duovireis 14
 a[ed]ilibusve rogandeis ° habebit, is antequam maior pars curiarum 15
 quemque eorum quei ° magistratum eis comitiis petent renuntiabit, 16
 ab eis quei petent praedes ° quod satis sit accipito, '[q]uae pecunia 17
 publica sacra religiosa eius municipi' ° '[ad] quemque eorum in eo 18
 magistratu pervenerit, eam pecuniam municipio' ° 'Tarentino salvam 19
 rec[te] ess[e futu]ra[m, ei]usque rei ration[e]m redditurum' ° 'ita utei 20
 senatus ce[nsu]erit', [i]dque in [tabul]eis publicis scriptum sit fa-
 cito, ° quodque [quoi]que neg[oti] pub[lice] in m[unicipi]o de s(enatus) 21
 s(ententia) datum erit negotive ° publice gesserit pecuniamque publi- 22
 cam [deder]it exegerit, is quoi ita negotium ° datum erit negotive 23
 quid publice gesser[it] pecuniamve publicam dederit ° exegerit, eius 24
 rei rationem senatui reddito refertoque in di[eb]us X proxume[is]
 ° quibus senatus eius municipi censuer[i]t sine d(olo) m(alo). 25

Quei decurio municipi Tarentinei est erit queve in municipio Ta- 26
 renti[no in] ° senatu sententiam deixerit, is in o[pp]ido Tarentei aut 27
 intra eius muni[cipi] ° fineis aedificium quod non minu[s] MD tegu- 28
 larum tectum sit habeto [sine] ° d(olo) m(alo). Quei eorum ita aedi- 29
 ficiu suu non habebit seive quis eorum ° aedificium emerit man- 30
 cupiove acceperit quo hoic legi fraudem f[axit], ° is in annos singulos 31
 HS n. IXX municipi Tarentino dare damnas esto.

Nei quis in oppido quod eius municipi e[r]it aedificium detegito 32
 neve dem[olito] ° neve disturbato nisei quod non deterius restitu- 33
 turus erit nisei d[e] s(enatus) s(ententia). ° Sei quis adversus ea faxit, 34
 quant[i] id aedificium f[u]erit, tantam pequni[a]m ° municipio dare 35
 damnas esto eiusque pecuniae [qu]ei vol[et] petiti[o] est. ° Magi. 36
 quei exegerit dimidium in [p]ublicum referto dimidium in l[u]deis
 quos ° publice in eo magistratu facie[t] consumito, seive ad monu- 37
 mentum suu ° in publico consumere volet l[icet]o, idque ei s(ine) 38
 f(raude) s(ua) facere liceto.

Sei quas vias fossas cloacas IIIIvir IIvir aedilisve eius municipi 39

1) *Mo. confert manceps, idem praes; Fest. v. manceps p. 151.*

- 40 caussa^o publice facere immittere commutare aedificare munire volet,
 41 intra^o eos fineis quei eius municipi erun[t], quod eius sine iniuria
 42 fiat, id ei facere^o liceto.
 43 Quei pecuniam municipio Tarentin[o] non debebit sei quis eo-
 44 rum quei^o municeps erit neque eo sexennio [p]roxumo, quo exire
 volet, duovirum².

28. Lex coloniae Genetivae Iuliae s. Ursonensis a. 710
 (= 44).

Ⓒ 2s, 5439. Dess. 6087. Colonia civium Romanorum Genetiva Iulia iussu Caesaris a. 710 a M. Antonio Ursonem (hodie Osuna) deducta est, quam civitatem Hispaniae ulterioris verisimile est sublatam esse, quod in bello civili Pompeii partes secuta pertinaciter adversus Caesarem dimicaverat (bell. Hisp. c. 22.26. 28.41.42). — Lex ab Antonio coloniae data tabulis non minus octo inscripta fuit, capita plus 134 continens in tabularum margine numeris [VII postea adiectis: Dess. Bormannheft p. 11.14] notata. Supersunt legis tabulae quattuor, quarum tertia integra est, licet media diffracta, alta m. 0,62, lata 1,62, quinque paginis scripta, ceterae ternas tantum continent binis ut videtur effractis. Servata sunt in tab. I c. 61—69, in tab. II c. 69—82, in tab. III c. 91—106, in tab. IV c. 123—134. Tab. III et IV repertae a. 1870 adservabantur Malacae in domo marchionis de Casa Loring, tab. I et II repertae a. 1874 Matriti in museo regio archaeologico [VII ubi hodie etiam tab. III et IV]. Editae et illustratae sunt in Hispania a M. R. de Berlanga, advocato Malacitano, Malacae 1873. 1876; in Germania a Mo. et Huebner in Eph. ep. 2,105.221; 3,87 (quas editiones equidem repetivi in ZRG. 12,82; 13,383); in Gallia a C. Giraud, Par. 1874. 1877. Disposui et signavi tabulas et paginas ad ordinem capitum; editioni Mo. et Huebneri priori haec mea sic respondet.

ego	Mo. et Hue.
tab. I col. 3	tab. IV pag. 9
col. 4	pag. 10
col. 5	pag. 11
tab. II col. 1	tab. V pag. 12
col. 2	pag. 13
col. 3	pag. 14
tab. III col. 1	tab. I pag. 1
col. 2	pag. 2
col. 3	pag. 3

1) privatorum inserit Scialoja.

2) Explicit pagina prior; alterius supersunt versuum initia ex quibus haec ultimarum versuum afferre placet: | testamento . . | facto mor[tu] . . | oporteret . . | item iei om[n]es . . | sei ceivitate . . | frau[de] | a qu[o] . . | eode[m] . . | fine . . | iuris . . | de ite.

col. 4	tab. II pag. 4
col. 5	pag. 5
tab. IV col. 1	tab. III pag. 6
col. 2	pag. 7
col. 3	pag. 8

(desunt tabulae c. quattuor et primae quae hodie est columnae duae.)

c. c. G. I. = c(oloni) c(oloniae) G(enitivae) I(uliae).

Tab. I. [LXI. . . . Cui quis ita ma]-

col. 3. num inicere iussus erit, iudicati iure ma-
nus iniectio esto itque ei s(ine) f(raude) s(ua) facere liceto. Vin-
dex arbitrato Iiviri qui⟨q⟩ue i(ure) d(icundo) p(raerit) locuples
esto. Ni vindicem dabit iudicatum⟨q⟩ue faci- 5
et, secum ducito. Iure civili vinctum habeto.
Si quis in eo vim faciet, ast eius vincitur¹, du-
pli damnas esto colonis(que) eius colon(iae) HS ccIoo ccIoo²
d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae cui. vo-
let petitio, Iivir(o) qui⟨q⟩ue i(ure) d(ic.) p(raerit) exactio iudicati- 10
oque esto³.

Iiviri quicumque erunt, ii⟨s⟩ Iivir⟨i⟩ in eos singulos

LXII. lictores binos, accensos sing(ulos), scribas bi-
nos, viatores binos, librarium, praeconem,
haruspicem, tibicinem habere ius potestas- 15
que esto. Quique in ea colonia aedil(es) erunt,
iis aedil(ibus) in eos aedil(es) sing(ulos) scribas sing(ulos), publi-
cos cum cincto limo IIII, praeconem, haruspi-
cem, tibicinem habere ius potestasq(ue) esto. Ex eo
numero, qui eius coloniae coloni erunt, habe- 20
to. Iisque Iivir(is) aedilibusque, dum eum mag(istratum) ha-
b(ebunt), togas praetextas, funalia, cereos ha-
bere ius potestasq(ue) esto. Quos quisque eo-
rum ita scribas lictores accensos viatorem
tibicinem haruspicem praeconem habebit, iis 25
omnibus eo anno, quo anno quisque eorum
apparebit, militiae vacatio esto, neve quis e-
um eo anno, quo mag(istratibus) apparebit, invitum
militem facito neve fieri iubeto neve eum

1) Cf. αἱ καὶ νῦν αἰσθῆ legum Gortyniarum I, 22; Buecheler, Rh. Ph. 40,476 sq. — 2) i. e. XX milia sestertium. — 3) De interpretatione huius capitis cf. Exner, ZRG. 13,392.

- 30 cogito neve ius iurandum adigito neve a-
digi iubeto neve sacramento rogato neve
rogari iubeto, nisi tumultus Italici Gallici-
ve causa. Eisque merces in eos singul(os), qui Iivi-
ris apparebunt, tanta esto: in scribas sing(ulos)
HS clo cc, in accensos sing(ulos) HS dcc, in lictores
35 sing(ulos) HS dc, in viatores sing(ulos) HS cccc, in libra-
rios sing(ulos) HS ccc, in haruspices sing(ulos) HS d, prae-
coni HS ccc, qui aedilib(us) appareb(unt): in scribas
sing(ulos) HS dccc, in haruspices sing(ulos) HS c¹, in ti-
1 bicines sing(ulos) HS ccc, in praecones sing(ulos) HS ccc. col. 4
2 Iis s(ine) f(raude) s(ua) kapere liceto.
- IIviri, qui primi ad pr. k. Ianuar. mag(istratum) habebunt, appari-
LXIII. tores totidem habento, ³ sing(ulis) apparitores ex h. l. ha-
bere licet«o». Iisque apparitorib(us) merces tanta esto,
5 quantam esse oporteret, si partem IIII anni appar-
uissent⁴, ut pro portione, quam diu apparuissent⁵, mer-
cedem pro eo kaperent, itque iis s. f. s.⁶ c(apere) l(iceto).
- IIviri quicumque post colon(iam) deductam erunt, ii in die-
10 LXIII. bus X proxumis, quibus eum mag(istratum) gerere coeperint, at
decuriones referunto, cum non minus duae partes
aderint, quos et quot dies festos esse et quae sacra
fieri publice placeat et quos ea sacra facere place-
at. Quod ex eis rebus decurionum maior pars, qui
15 tum aderunt, decreverint statuerint, it ius ratum-
que esto, eaque sacra eique dies festi in ea colon(ia)
sunto.
- Quae pecunia poenae nomine ob vectigalia, quae
LXV. colon. G. Iul. erunt, in publicum redacta erit, eam
20 pecuniam ne quis erogare neve cui dare neve attri-
buere potestatem habeto nisi at ea sacra, quae in
colon(ia) aliove quo loco colonorum nomine fia(n)t,
neve quis aliter eam pecuniam s. f. s.⁶ kapito, neve⁷ quis
de ea pecunia ad decuriones referundi neve quis
25 de ea pecunia sententiam dicendi ius potestat(em)-

1) *Mo. corr.* D ut v. 36. — 2) *Mo.* Itque iis ut v. 9. — 3) quot
ins. *Mo.* — 4) arripuissent. — 5) apparuissint. — 6) s(ine) f(raude) s(ua). —
7) nive.

que habeto. Eamque pecuniam ad ea sacra, quae in ea colon(ia) aliove quo loco colonorum¹ nomine fient, Iiviri s(ine) f(raude) s(ua) dato attribuito itque ei facere ius potestasq(ue) esto. Eique cui ea pecunia dabitur s(ine) f(raude) s(ua) kapere liceto. 30

Quos pontifices quosque augures G. Caesar, quive

LXVI. iussu eius colon(iam) deduxerit, fecerit ex colon(ia) Genet(iva), ei pontifices eique augures c. G. I. sunt, eiq(ue) pontif[ic]es² auguresque in pontificum augurum conlegio in ea colon(ia) sunt, ita uti qui optima lege optumo iure in quaque colon(ia) pontif(ices) augures sunt erunt. Iisque pontificibus auguribusque, qui in quoque eorum conlegio erunt, liberisque eorum militiae munerisque publici³ vacatio sacro sanctius⁴ esto uti pontifici Romano est erit, <a>e<r>aque militaria ei omnia merita sunt. De auspiciis quaeque ad eas res pertinebunt augurum iuris dictio iudicatio esto. Eisque pontificib(us) auguribusque ludis, quot publice magistratus facient, et cum ei pontific(es) augures sacra publica c. G. I. facient, togas praetextas habendi ius potestasq(ue) esto, eisque pontificib(us) augurib(us)-q(ue) ludos gladiatoresq(ue) inter decuriones spectare ius potestasque esto. 1 35 5 10

Quicumque pontif(ex) quique augur<<es>> c. G. I. post h(anc) l(egem) da-

LXVII. tam in conlegium pontific(um) augurumq(ue) in demortui damnative loco h(ac) l(ege) lectus cooptatusve erit, is pontif(ex) augurq(ue) in c(olonia) Iul(ia) in conlegium pontifex augurq(ue) esto, ita uti qui optuma lege in quaque colon(ia) pontif(ices) auguresq(ue) sunt erunt. Neve quis quem in conlegium pontificum kapito sublegito cooptato nisi tunc cum minus tribus pontificib(us) ex iis, qui c. G. sunt, erunt. Neve quis quem in conlegium augurum sublegito cooptato nisi tum cum minus tribus auguribus ex eis, qui colon(iae) G(enetivae) I(uliae) sunt, erunt. 15 20

1) colonori. — 2) ponii/ces. — 3) publice. — 4) fortasse sancta.

- IIviri praef(ectus)ve comitia pontific(um) augurumq(ue), quos h(ac)l(ege)
 LXVII<I>. habere¹ oportebit, ita habeto, prodicito², ita uti
 25 IIvir(um) creare facere sufficere h(ac) l(ege) o(porte)bit).
- IIviri qui post colon(iam) deductam³ primi erunt, iei⁴ in su-
 LXIX. o mag.⁵ et quicumq(ue) IIvir(i) in colon(ia) Iul(ia) erunt, ii in
 diebus LX proxumis, quibus eum mag(istratum) gerere coe-
 perint, ad decuriones referunto, cum non minus
 30 XX aderunt, uti redemptori redemptoribusque,
 qui ea redempta habebunt quae ad sacra res(que)
 divinas opus erunt, pecunia ex lege locationis
 adtribuatur solvaturq(ue). Neve quisquam rem ali-
 am at decuriones referunto neve quot decuri-
 35 onum decret(um) faciunto antequam eis redemp-
 toribus pecunia ex lege locationis adtribuatur
 solvaturve d. d.⁶, dum ne minus XXX atsint, cum
 e(a) r(es) consulatur. Quot ita decreverint, ei IIvir(i)
 1 redemptori redemptoribus attribuendum
 solvendumque curato, dum ne ex ea pecunia
 solvant adtribuant, quam pecuniam ex h(ac) l(ege)
 [ad e]a sacra, quae in colon(ia) aliove quo loco pu-
 5 blice fiant, dari adtribui oportebit.
- IIviri quicu[m]que erunt ei⁷ praeter eos, qui primi
 [L]XX. post h. l. [fa]cti erunt, ei in suo mag(istratu) munus lu-
 dosve scaenicos Iovi Iunoni Minervae deis
 deabusq(ue) quadriduom m(aiore) p(arte) diei, quot eius fie-
 10 ri poterit⁸, arbitrato decurionum faciun-
 to inque eis ludis eoque munere unusquis-
 que eorum de sua pecunia ne minus HS ∞ ∞
 consumito et ex pecunia publica in sing(ulos)
 IIvir(os) d(um) t(axat) HS ∞ ∞ sumere consumere liceto, it-
 15 que eis s(ine) f(raude) s(ua) facere liceto, dum ne quis ex ea
 pecun(ia) sumat neve adtributionem faciat,
 quam pecuniam h(ac) l(ege) ad ea sacra, quae in co-
 lon(ia) aliove quo loco public«a»e fient, dari
 adtribui oportebit.

Tab. II.
col. 1.

1) Scr. facere. — 2) prodigito. — 3) deduciam. — 4) iei del. Witte.
 — 5) magistratu). — 6) d(eurionum) d(ecreto). — 7) del. Dessau. —
 8) oportebit.

- Aediles quicumq(ue) erunt in suo mag(istratu) munus lu- 20
 LXXI. dos scaenicos Iovi Iunoni Minervae tri-
 duom maiore parte diei, quot eius fieri pote-
 rit, et unum diem in circo aut in foro Veneri
 faciunto, inque eis ludis eoque munere unus-
 quisque eorum de sua pecunia ne minus HS ∞ ∞ 25
 consumito deve publico in sing(ulos) aedil(es) HS ∞
 sumere liceto, eamq(ue) pecuniam IIvir praef(ectusve)
 dandam adtribuendam curanto itque iis
 s(ine) f(raude) s(ua) c(apere) liceto.
 Quotcumque pecuniae stipis nomine in aedis 30
 LXXII. sacras datum inlatum erit, quot eius pecuni-
 ae eis sacri«i»s superfuerit, quae sacra, uti h(ac) l(ege) d(ata)
 oportebit, ei deo deaeve, cuius ea aedes erit, fac-
 ta <fuer>i<n>t¹, ne quis facito neve curato neve interce-
 dito, quo minus in ea aede consumatur, ad 35
 quam aedem ea pecunia stipis nomine da-
 ta conlata erit, neve quis eam pecuniam alio
 consumito ne[ve] quis facito, quo magis in
 col. 2. alia re consumatur. 1
 Ne quis intra fines oppidi colon(iae)ve, qua aratro
 LXXIII. circumductum erit, hominem mortuom
 inferto neve ibi humato neve urito neve homi-
 nis mortui monimentum aedificato. Si quis 5
 adversus ea fecerit, is c. c. G. Iul. HS Ioo d(are) d(amnas) esto,
 eiusque pecuniae cui volet petitio persecu-
 tio exactioq. esto. Itque quot inaedificatum
 erit IIvir aedil(is)ve dimoliendum curanto. Si
 adversus ea mortuus inlatus positusve erit, 10
 expianto uti oportebit.
 Ne quis ustrinam novam, ubi homo mortuus
 LXXIV. combustus non erit, prop«r»ius oppidum pas-
 sus D facito. Qui adversus ea fecerit, HS Ioo c.
 c. G. Iul. d(are) d(amnas) esto, eiusque pecuniae cui volet peti- 15
 tio persecutioq(ue) ex h(ac) l(ege) esto.
 Ne quis in oppido colon(ia) Iul(ia) aedificium detegito
 LXXV. neve demolito neve disturbato, nisi si praedes

1) *Supplet Dessau.*

20 Ilvir(um) arbitrato dederit se *reda*aedificaturum¹, aut
nisi decuriones decreverint, dum ne minus L ad-
sint, cum e(a) r(es) consulatur. Si quis adversus ea fece<rit>,
q. e. r. e., t. p. c. c. G. Iul. d. d. e., eiusq.² pecuniae qui volet pe-
titio persecutio(ue) ex h. l. esto.

Figlinas teglarias maiores³ tegularum CCC tegu-
25 LXXVI. lariumq(ue) in oppido colon(ia) Iul(ia) ne quis habeto. Qui
habuerit it<a> aedificium isque locus publicus
colon. Iul(iae) esto, eiusq(ue) aedificii⁴ quicumque in c(olonia)
G. Iul. i. d. p., s. d. m.⁵ eam pecuniam in publicum redigito⁶.

Si quis vias fossas cloacas Ilvir aedil(is)ve publice
30 LXXVII. facere inmittere commutare aedificare mu-
nire intra eos fines, qui colon(iae) Iul(iae) erunt, volet,
quot eius sine iniuria privatorum fiet, it is face-
re liceto.

Quae viae publicae itinerave publica sunt <fu>erunt
35 LXXXIX. intra eos fines, qui colon(iae) dati erunt, quicumq(ue)
limites quaeque viae quaeque itinera per eos a-
gros sunt erunt fueruntve⁷, eae viae eique limites
eaeque itinera publica sunt.

Qui fluvi rivi fontes lacus aquae stagna paludes
40 LXXIX. sunt in agro, qui colon(is) h[ui]usc(e) colon(iae) divisus
1 erit, ad eos rivos fontes lacus aquasque sta- col. 3.
gna paludes itus actus aquae haustus iis item
esto, qui eum agrum habebunt possidebunt, uti
iis fuit, qui eum agrum habuerunt possederunt.
5 Itemque iis, qui eum agrum habent possident ha-
bebunt possidebunt, itineris aquarum lex ius-
que esto.

Quot cuique negotii publice in colon(ia) de decur(ionum) sen-
LXXX. tentia datum erit, is cui negotium datum erit e-
10 ius rei rationem decurionib(us) reddito referto

1) reraedificaturum. — 2) q(uant) i e(a) r(es) e(rit) t(antam) p(ecuniam)
c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) Iul(iae) d(are) d(amnas) e(sto) eiusq(ue). —
3) maioris. — 4) *Excidiſſe talia*: qui volet petitio esto, quantique ea res
erit, *proponit Mo. l. l. p. 112*. — 5) i(ure) d(icundo) p(rae)erit, s(ine) d(olo)
m(alo). — 6) redicito. — 7) *Pro verbis* quicumq(ue) — fueruntve *Mo. pro-*
ponit: quique limites per eos agros sunt erunt (*cf. p. 97*).

que in dieb(us) CL proximis <quibus> it negotium confecerit
quibusve it negotium gerere desierit, quot eius
feri poterit s(ine) d(olo) m(alo).

Quicumque Iivir(i) aed(iles)ve colon(iae) Iul(iae) erunt, ii scribis
LXXXI. suis, qui pecuniam publicam colonorumque 15
rationes scripturus erit, antequam tabulas
publicas scribet tractetve in contione palam
luci nundinis in forum ius iurandum adigi-
to per Iovem deosque Penates 'sese pecuniam pu-
'blicam eius colon(iae) concustoditurum rationes- 20
'que veras habiturum esse, u. q. r. f. e. v. ' s(ine) d(olo) m(alo), ne-
'que se fraudem per litteras facturum esse sc(ientem)
'd(olo) m(alo)'. Uti quisque scriba ita iuraverit, in tabulas
publicas referatur facito. Qui ita non iurave-
rit, is tabulas publicas ne scribito neve aes 25
apparitorium mercedemque ob e(am) r(em) kapito.
Qui ius iurandum non adegerit, ei HS Ico mul-
ta«e» esto, eiusq(ue) pecuniae cui volet petitio per-
secutioq(ue) ex h(ac) l(ege) esto.

Qui agri quaeque silvae quae(que) aedificia c(olonis) c. G. I. 30
LXXXII. quibus publice utantur, data adtributa e-
runt, ne quis eos agros neve eas silvas ven-
dito neve locato longius quam in quinquen-
nium, neve ad decuriones referto neve decu-
rionum consultum facito, quo ei agri eaeve 35
silvae veneant aliterve locentur. Neve si ve-
nierint, itcirco minus c. G. Iul. sunt. Quique iis
rebus fructus erit, quot se emisse dicat, is in
iuga sing(ula) inque annos sing(ulos) HS. C c(olonis) c. G.

Iul. d(are) d(amnas)

[esto, eiusque pecuniae cui volet petitio persecutioq(ue) ex 40
h(ac) l(ege) esto.

(Desunt tabulae hodie secundae columnae duae.)

[Si quis ex hac lege decurio augur pontifex coloniae G(ene-
XCI. tivae) Iul(iae) factus creatusve]

tab. III. erit, tum quicumque decurio augur pontifex huiusque 1
col. 1. col. domicilium in ea col. oppido propiusve it oppidum p(assus) ∞
non habebit annis V proxumis, unde pignus eius quot satis

1) u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) e(sse) v(olet).

- 5 sit capi possit, is in ea col(onia) augur pontif(ex) decurio ne esto qui⟨g⟩ue Ilviri in ea col(onia) erunt, eius nomen de decurionibus sacerdotibusque de tabulis publicis eximendum curanto, u. q. r. f. e. v.¹, idq(ue) eos Ilvir(os) s. f. s. f. l.²
- Ilviri quicumque in ea colon. mag.³ habebunt, ei de legationibus publice mittendis ad decuriones referunto, cum
 XCII. 10 m. p. decurion.⁴ eius colon(iae) aderit, quotque de his rebus maior pars eorum qui tum aderunt constituerit, it ius ratumque esto. Quamque legationem ex h. l. exve d(ecurionum) d(ecreto), quot ex h. l. factum erit, obire oportuerit neque obierit qui lectus erit, is pro se vicarium ex eo
 15 ordine, uti hac lege de.ve ⟨d.⟩ d. o.⁵, dato. Ni ita dederit, in res sing(ulas), quotiens ita non fecerit, HS ccIoo colon(is) huiusque colon(iae) d. d. e.⁶, eiusque pecuniae cui volet petitio persecutioque esto.
- Quicumque Ilvir post colon. deductam factus creatusve
 20 XCIII. erit quive praef(ectus) qui ab Ilvir(o) e lege huius coloniae relictus erit, is de loco publico neve pro loco publico neve ab redemptore⁷ mancipe praed(e)ve donum munus mercedem aliutve quid kapito neve accipito neve facito, quo quid ex ea re at se suorumve quem perveniat. Qui at-
 25 versus ea fecerit, is HS ccIoo ccIoo c(olonis) c. G. Iul. d. d. e.⁸, eiusque pecuniae cui volet petitio persecutioque esto.
- Ne quis in hac colon(ia) ius dicito neve cuius in ea colon(ia)
 XCIII. iuris dictio esto nisi Ilvir(i) aut quem Ilvir⟨i⟩ praef(ectum) reliquerit aut aedil(is), uti h. l. o(portebit). Neve quis pro eo
 30 imper(io) potestat(e)ve facito, quo quis in ea colonia ius dicat, nisi quem ex h. l. dicere oportebit⁸.
- Qui recipatores dati erunt, si eo die quo iussi erunt
 XCV. non iudicabunt, Ilvir praef.ve⁹ ubi e. r. a.¹⁰ eos rec.¹¹
 eumque cuius res a(gitur) adesse iubeto diemque certum dicito, quo die atsint, usque ateo, dum e(a) r(es)
 1 iudicata erit, facitoque, uti e(a) r(es) in diebus XX proxumis, quibus d(e) e(a) r(e) rec.¹¹ dati iussive e-

col. 2.

1) u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) e(sse) v(olent). — 2) s(ine) f(raude) s(ua) f(acere) l(iceto). — 3) col(onia) mag(istratum). — 4) m(aior) p(ars) decurion(um). — 5) de(curionum)ve d(ecreto) d(ari) o(portet). — 6) d(are) d(amnas) e(sto). — 7) redemptori. — 8) oporteri. — 9) praef(ectus)ve. — 10) e(a) r(es) a(gitur). — 11) rec(iperatores).

runt iudicare, iudic(etur), u. q. r. f. e. v.¹ Testibusque
in eam rem publice dumtaxat h(ominibus) XX, qui colon(i) 5
incola eve erunt, quibus «h»is qui rem quaere-
t² volet, denuntietur facito. Quibusq(ue) ita tes-
timonium denuntiatur³ erit quique in tes-
timonio dicendo nominati erunt, curato
uti at it iudicium atsint. Testimoniumq(ue) 10
si quis quit earum rer(um) quae res tum age-
tur, sciet aut audierit, iuratus dicat faci-
to, uti q. r. f. e. v.¹, dum ne omnino amplius
h(omines) XX in iudicia singula testimonium dice-
re cogantur. Neve quem invitum testimo- 15
nium dicere cogito, qui ei, cuia⁴ r(es) tum age-
tur, gener socer, vitricus privignus, patron(us)
lib(ertus), consobrinus «sit» propiusve eum ea cogna-
tione atfinitate«m»ve contingat. Si Ilvir
praef(ectus)ve qui ea re colon(is)⁵ petet, non ade- 20
rit⁶, ob eam rem, quot ei morbus sonticus,
vadimonium, iudicium, sacrificium, funus
familiarie feriaeve denicales⁷ erunt, quo
minus adesse possit sive is propter magistra-
tus potestatemve p(opuli) R(omani) minus atesse poterit: 25
quo magis eo absente de eo cui i«i»s negotium
facesset recip(eratores) sortiantur reiciantur res iu-
dicetur, ex h. l. n(ihilum) r(ogatur). Si privatus petet et is, cum
de ea re iudicium fieri oportebit, non aderit
neque arbitrato Ilvir(i) praef(ecti)ve ubi e(a) r(es) a(getur) excu- 30
sabitur ei⁸ harum quam causam esse, quo minus
atesse possit, morbum sonticum, vadimonium,
iudicium, sacrificium, funus familiare, ferias⁹
denicales⁷ eumve propter mag(istratus) potestatemve
p. R.¹⁰ atesse non posse¹¹: post ei earum rerum, quarum¹² 35

1) Cf. p. 130 not. 1. — 2) quaere/re. — 3) renuntiatur. — 4) cui ei
quae; cf. Cic. Verr. 1,54,142: cuia res est. — 5) Mo. ex con. Dernburgii:
ex re colon(iae). — 6) Mo. putat excidisse quaedam, quibus significaretur
Ilviro absente litem fieri eius propter culpam, deinde pergi si non aderit. —
7) dedicales. — 8) et. — 9) feriae. — 10) p(opuli) R(omani). — 11) possit. —
12) rerum quarum] quarum r. r.

h. l. quaestio erit, actio ne esto. Deq(ue) e(a) r(e) siremps
lex resque esto, quasi¹ si neque iudices relecti² neq(ue) recip. col. 3.
in eam rem dati essent.

- Si quis decurio eius colon(iae) ab IIvir. praef(ecto)ve postulabit
XCVI. uti³ ad decuriones referatur, de pecunia publica de-
5 que multis poenisque deque locis agris aedificis
publicis quo facto qu(a)eri indicarive oporteat: tum
IIvir(i) qui(q)ue iuri dicundo praerit d(e) e(a) r(e) primo
quoque die decuriones consulito decurionum-
que consultum facito fiat, cum non minus m(aior) p(ars)
10 decurionum atsit, cum ea re(s)⁴ consuletur. Uti m(aior) p(ars)
decurionum, qui tum aderint censuer(int), ita ius
ratumque esto.

- Ne quis IIvir neve quis pro potestate in ea colon(ia)
XCVII. facito neve ad decur(iones) referto neve d. d.⁵ facito
15 fiat, quo quis colon(is) colon(iae) patron(us) sit atoptetur-
ve praeter eum, cui⁶ c(olonis) a. d. a.⁷ i(us) ex lege Iulia est, eum-
que, qui eam colon(iam) deduxerit, liberos posteros(q)ue
eorum, nisi de m(aioris) p(artis) decurion(um)⁸ erunt pertabellam
sententia(m), cum non minus L aderunt, cum e(a) r(es)
20 consuletur. Qui atversus ea feceri(t), HS Ioo colon(is)
eius colon(iae) d. d.⁹ esto, eiusque pecuniae colon(is) eius
colon(iae) cui volet petitio esto.

Quamcumque munitionem decuriones huius-

- XCVIII. ce coloniae decreverint, si m(aior) p(ars)¹⁰ decurionum
25 atfuerit, cum e(a) r(es) consuletur, eam munitionem
feri liceto, dum ne amplius in annos sing(ulos) in-
que homines singulos puberes operas quinas et
in iumenta plaustraria iuga sing(ula) operas ter-
nas decernant. Eique munitioni aed(iles) qui tum
30 erunt ex d(ecurionum) d(ecreto) praesunto. Uti decuriones censu-
erint, ita muniendum curanto, dum ne in-
vito eius opera exigatur, qui minor annor(um) XIII

1) quos. — 2) *Mo.*: delecti, *Hu.*: relecti. — 3) vii. — 4) *Formula*
redit praeter hanc legem [VII e. g. l. 19.] *etiam in SC. de Bacchan. v. 7.9*
et in l. Iul. mun. v. 150. — 5) d(ecurionum) d(ecretum). — 6) que. —
7) a(grorum) d(andum) a(tsignandum). — 8) *ins.* qui tum ad-. —
9) d(are) d(amnas). — 10) *post m. p. in aere erasae sunt litterae duae, for-*
tasse d. d.

aut maior annor(um) LX natus erit. Qui in ea colon(ia)
intrave eius colon(iae) fines¹ domicilium praedi-
umve habebit neque eius colon(iae) colon(us) erit, is ei- 35
dem munitioni uti colon(us) pare⟨n⟩to.

Quae aquae publicae in oppido colon(iae) Gen(etivae)

col. 4. XCVIII. adducentur, IIvir, qui tum erunt, ad decuriones,
cum duae partes aderunt, referto, per quos agros
aquam ducere liceat. Qua pars² maior decurion(um),
qui tum aderunt, duci decreverint, dum ne
per it aedificium, quot non eius rei causa factum 5
sit, aqua ducatur, per eos agros aquam ducere
i(us) p(otestas)que esto, neve quis facito, quo minus ita
aqua ducatur.

Si quis colon(us) aquam in privatum caducam ducere
C. volet isque at IIvir(um) adierit postulabit- 10
⟨q⟩ue, uti ad decurion(es) referat, tum is IIvir. a quo
ita postulatum erit, ad decuriones, cum non mi-
nus XXXX aderunt, referto. Si decuriones m(aior) p(ars) qui
tum atfuerint, aquam caducam in privatum duci
censuerint, ita ea aqua utatur³, quot sine priva- 15
ti⟨m⟩ iniuria fiat, i(us) potest(as)que e(sto).

Quicumque comitia magistrat(ib)us creandis subrogan-
CI. dis habebit, is ne quem⁴ eis comitis pro tribu acci-
pito neve renuntiatio neve renuntiari iubeto,
qui ⟨in⟩ earum qu⟨ae⟩⁵ causa erit, ⟨e⟩ qua ⟨et⟩um h. l. in 20
colon(ia)
decurionem nominari creari inve decurionibus
esse non oporteat non liceat.

IIvir qui h. l. quaeret iud.⁶ exercebit, quod iudicium
CII. uti uno die fiat h(ac) l(ege) praestitu⟨tu⟩m non est, ne quis
eorum ante h(oram) I⁷ neve post horam XI diei quaerito 25
neve iudicium exerceto. Isque IIvir in singul(os)
accusatores, qui eorum delator erit, ei h(oras) III, qui
subscriber erit, h(oras) II accusandi potest(atem) facito. Si
quis accusator de suo tempore alteri concesserit,
quot eius cuique concessum erit, eo amplius cui 30

1) finis. — 2) pras. — 3) sic aes. — 4) qua. — 5) qui eorum quae;
cf. l. Mal. 54. — 6) iud(icium)ve leg. — 7) L.

concessum erit dicendi potest(atem) facito. Qui de suo tempore alteri concesserit, quot eius cuique concesserit, eo minus ei dicendi potest(atem) facito. Quot horas omnino omnib(us) accusatorib(us) in sing(ulas) actiones dicendi potest(atem) fieri oporteb(it), totidem horas et alterum tantum reo quive pro eo dicet in sing(ulas) actiones dicendi potest(atem) facito.

col. 5.

Quicumque in col. Genet. IIvir praef.ve i. d.¹ praeit, is² colon(os)

CIII. incolasque contributos^{<que>} quocumque tempore coloniae fin(ium)

defendendorum³ causa armatos educere decuriones cen(suerint), quot m(aior) p(ars) qui tum aderunt decreverint, id e(i) s(ine) f(raude) s(ua) f(acere) l(iceto). Is-

que IIvir⁴ aut quem IIvir armatis praefecerit idem ius eademque anim^{<a>}adversio esto, uti tr(ibuno) mil(itum) p(opuli) R(omani) in

exercitu p(opuli) R(omani) est, itque e(i) s(ine) f(raude) s(ua) f(acere) l(iceto) i(us) p(otestas)que e(sto), dum it, quot m(aior) p(ars) decurionum decreverit, qui tum aderunt, fiat.

10 Qui limites decumanique⁵ intra fines c. G. deducti facti-

CIIII.⁶ que erunt, quaecumq(ue) fossae limitales in eo agro erunt qui iussu C. Caesaris dict(atoris) imp(eratoris) et lege Antonia senat(us)que

c(onsultis) pl(ebi)que s(citis) ager datus atsignatus erit, ne quis limites

decumanosque opsaeptos neve quit immolitur neve quit ibi opsaeptum habeto, neve eos arato, neve eis fossas opturato neve opsaepto, quo minus suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis atversus ea quit fecerit, is in res sing(ulas), quotienscumq(ue) fecerit, HS ∞ c(olonis) c.

G. I. d(are) d(amnas) esto,

eiusq(ue) pecun(iae) cui volet petitio p(ersecutio)q(ue) esto.

20 Si quis quem decurion(um) indignum loci aut ordinis de-

CV. curionatus esse dicet, praeterquam quot libertinus

erit, et ab IIvir(o) postulabitur, uti de ea re iudici-

1) praef(ectus)ve i(ure) d(icundo). — 2) scr. eum. — 3) sic aut tuendorum Mo., dividendorum aes. — 4) scr. Eique IIvir(o). — 5) decumani-qui. — 6) Hoc caput desumptum est ex c. 54 legis Iuliae agrariae supra p. 95, ubi vide. ZRG. 12.99.

um reddatur, Iivir quo de ea re in ius aditum erit,
 ius dicito iudiciaque reddito. Isque decurio,
 qui iudicio condemnatus erit, postea decurio 25
 ne esto neve in decurionibus sententiam dici-
 to neve Iivir(atum) neve aedilitatem petito neve
 quis Iivir comitis suffragio eius rationem
 habeto neve Iivir(um) neve aedilem renunti-
 ato neve renuntiarī sinito. 30

Quicumque c(olonus) c. G. erit, quae iussu C. Caesaris dict(atoris) ded(ucta)
 CVI. est, ne quem¹ in ea col(onia) coetum conventum coniu[r(ationem)]...
 (Deest tabula continens CVI fin. CVII—CXXXII. CXXXIII princ.)

[CXXXIII.² Iivir ad quem d(e) e(a) r(e) in ius aditum erit,
 ubi iudicibus, apud quos e(a) r(es) agetur, maiori parti planum
 factum non erit, eum de quo iudicium datum est decurionis loco
 indignum esse, eum]

Tab. IV. qui accusabitur ab his iudicibus eo iudicio absolvi 1
 col. 1. iubeto. Qui ita absolutus erit, quod iudicium [pr]aevari-
 cation(is)³ causa factum⁴ non sit, is eo iudicio h(ac) l(ege)
 absolutus esto.

Si quis decurio c. G. decurionem c. G. h. l. de indignitate ac-
 CXXIII. cusabit, eum quem accusabit⁵ eo iudicio h. l. condemna- 5
 rit, is qui quem eo iudicio ex h(ac) l(ege) condemnarit, si volet,
 in eius locum qui condemnatus erit sententiam dice-
 re, ex h. l. liceto itque eum s. f. s.⁶ iure lege recteq(ue) fa-

1) neque. — 2) Haec tabula quarta mire a ceteris differt: litteris exarata est minoribus et magis pressis; capp. 129—31 litteris minutis scripta post tempus adiecta esse videntur; praeterea formulae fusius conceptae sunt, totaque tabula interpolationibus aut inanibus aut ineptis abundat. Posteriore igitur tempore eam scriptam esse necesse est, in locum fortasse tabulae deperditae substituta, licet ratio interpolandi ne sic quidem satis intellegatur. [VII Interpolationes illas M. Antonio triumviro deberi, qui post C. Caesaris dictatoris mortem ideo senatores cum imperio patronos fieri vetuerit (c. 130, cf. 97), quia non pauca municipia Brutum et Cassium patronos sumpserint putat Fabricius in Herma 35, p. 205. 215. Sed Dessau (Bormannheft p. 244) iudicat; quae c. 128, l. 5. 6 leguntur 'Baeticae praeerit' non potuisse inseri ab Antonio quippe cum Baeticam provinciam constituerit Augustus.] — Ipse Dessau mavult legem totam Domitiani temporibus aeri inscriptam esse, praesertim cum et litterae, id quod iam monuit Mo., aetati Caesaris minime convenient.] — 3) aevaricanon. — 4) iaitum. — 5) accusabit eum quem accusabit] requiritur accusarit eum(que) quem accusarit. — 6) s(ine) f(raude) s(ua).

- cere liceto, eiusque is locus in decurionibus sententiae dicendae rogandae h(ac) l(ege) esto.
- 10 Quicumque locus ludis decurionibus datus atsignatus¹
- CXXV. relictusve erit, ex quo loco decuriones ludos spectare o(portebit), ne quis in eo loco nisi qui tum decurio c. G. erit, quive tum magist[r]atus imperium potestatemve colonor(um)²
- 15 suffragio geret iussuque C. Caesaris dict(atoris) co(n)s(ulis) prove co(n)s(ule) habebit, quive pro quo imperio potestateve tum in col. Gen. erit, quibusque locos³ in decurionum loco ex d(e)creto d(ecurionum) col(oniae) Gen(etivae) d(ari) o(portebit), quod decuriones de(c)r(everint), cum non minus dimidia pars decurionum adfuerit cum e(a) r(es) consulta erit,
- 20 ne quis praeter eos, qui s(upra) s(c)ripti s(un)t, qui locus decurionibus datus atsignatus relictusve erit, in eo loco sedeto neve quis alium in ea loca sessum ducito neve sessum [d]uci iubeto s(c)(iens) d. m.⁴ Si quis adversus⁵ ea sederit sc. d. m. [siv]e quis atversus ea sessum duxerit ducive iusserit sc. d. m.⁴,
- 25 is in ressing(ulas), quotienscumque quit d(e) e(a) r(e) atversus⁶ ea fecerit, HS Ioo c. c. G. I. d. d.⁷ esto, eiusque pecunia(e) cui eorum⁸ volet rec(iperatorio) iudicio aput Ilvir(um) praef(ectum)ve actio petitio perse-
- cutio ex [h(ac) l(ege)] i(us) potest(as)que e(sto).
- Ilvir, aed(ilis), praef(ectus) quicumque c. G. I. ludos scaenicos faciet, si-
- 30 CXXVI. ve quis alius c. G. I. ludos scaenicos faciet, colonos Genetivos incolasque hospites(que) atventoresque ita sessum luo- cito, ita locum dato distribuito atsignato, uti d(e) e(a) r(e) de eo loco dando atsignando decuriones, cum non min(us) L decuriones, cum e(a) r(es) c(onsuletur), in decurionibus adfuerint,
- 35 decreverint statuerint s. d. m.⁹ Quot ita ab decurionib(us) de loco dando atsignando statutum¹⁰ decretum erit, it h. l. i. r. q.¹¹ esto. Neve is qui ludos faciet aliter aliove modo sessum ducito neve duci iubeto neve locum dato

1) designatus. — 2) colonos. — 3) locus. — 4) sc(iens) d(olo) m(alo). — 5) adversus. — 6) atuisus. — 7) d(are) d(amnas). — 8) [requiritur qui: confudit qui aes scripsit locutiones duas vetustam qui eorum volet et recentiore cui volet. Th. M.] — 9) s(ine) d(olo) m(alo). — 10) statuendo aes; attribuendo statutum Huebner. — 11) i(us) r(atum)que.

ne<ve> dari iubeto neve locum attribuito neve attribui
iubeto neve locum atsignato neve atsignari iubeto ne- 40
ve quit facito, quo<d> aliter aliove modo, adque uti
locus datus atsignatus attributusve erit, sedeant, ne-
ve facito, quo quis alieno loco sedeat, sc. d. m.¹ Qui atver-
sus ea fecerit, is in res singulas, quotien[sc]umque quit
atversus ea fecerit, HS 100 c. c. G. I. d. d.² e(sto), eiu[squ]e pecuni- 45
ae cui volet rec(iperatorio) iudicio apud³ IIvir(um) pr<a>e-
f(ectum)ve actio pe-
titio persecutioque h(ac) l(ege) ius potestasque esto.

Quicumque ludi scaenici c. G. I. fient, ne quis in or-

col. 2. CXXVII. chestra<m> ludorum spectandor(um) causa praeter mag(i- 1
stratum)

prove mag(istratu) p(opuli) R(omani), quive i(ure) d(icundo)
p(raerit) [e]t si quis senator p(opuli) R(omani) est erit
fuerit, et si quis senatoris f(ilius) p. R.⁴ est erit fuerit, et si
quis praef(ectus) fabrum eius mag(istratus) prove magistratu⁵,
qui provinc(iarum) Hispaniar(um) ulteriorem Baeticae pra- 5
erit optinebit, erit⁶, et quos ex h. l. decurion(um) loco
decurionem sedere oportet oportebit, praeter eos
qui s(upra)s(cripti)s(unt) ne quis in orchestram ludorum spectan-
dorum causa sedeto, neve quisque mag(istratus) prove mag(i-
stratu)

p(opuli) R(omani) q(ui) i(ure) d(icundo) p(raerit) ducito, neve 10
quem quis sessum ducito,

neve in eo loco sedere sinito, uti q. r. f. e. [v.] s. d. m.⁷

II(vir) aed(ilis) pra<e>f(ectus) c(oloniae) G(enetivae) I(uliae) quicum-
CXXVIII. que erit, is suo quoque anno⁸ mag(istratu)

imperioq(ue) facito curato, quod eius fieri poterit,
u. q. r. f. i. v. s. d. m.⁷ mag(istri) ad fana templa delubra, que<m>
ad modum decuriones censuerin[t], suo quo- 15
que⁹ anno fiant ei qu[e]¹⁰ d(ecurionum) d(ecreto) suo quoque anno
ludos circenses, sacrificia pulvinariaque
facienda curent, que<m> [a]d modum quitquit de iis
rebus, mag(istris) creandis, [lu]dis circensibus facien-

1) sci(ens) d(olo) m(alo). — 2) d(are) d(amnans). — 3) aiut. — 4) p(o-
puli) R(omani). — 5) magistrato. — 6) erunt. — 7) u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum)
e(sse) (sic etiam l. 14 leg.) v(olet) s(ine) d(olo) m(alo). — 8) Cf. v. 15 et 16; sui
quousque anni est in L. Iul. mun. v. 92.101. — 9) quem/que. — 10) eaqu.

- 20 dis, sacrificiis procu[r]andis, pulvinaribus faciendis decuriones statuerint decreverint, ea omnia ita fiant. Deque iis omnibus rebus quae s(upra) s(criptae) s(unt) quotcumque decuriones statuerint decreverint, it ius ratumque esto, ei(q(ue) omnes,
- 25 at quos ea res pertinebit, quot quemque eorum ex h. l. facere oportebit, faciunto s(ine) d(olo) m(alo). Si quis atversus ea fecerit quotiens(cum)que quit adversus ea fecerit, HS ccIxx c. c. G. I. d. d. e(sto), eiusque pecun(iae) cui¹ eorum volet rec(iperatorio) iudic(io) apud IIvir(um) praef(ectum)<(ve)> actio petitio persecutio(q(ue) e(x) h. l. ius pot(estas) esto.
- 30

IIvir(i) aediles praef(ectus) c(oloniae) G(enetivae) I(uliae) quicumqu(e) erunt CXXXIX.² decurionesq(ue) c. G. I. quicumq(u)e erunt, ii omnes d(ecurionum) d(ecretis) diligenter parento optemperanto s(ine) d(olo) m(alo) faciuntoque uti quot qu(emq(ue))³ eor(um) decurionum d(ecreto) agere facere o(p)teb(ite) ea omnia agant faciant, u(ti) q(uod) r(ecte) f(actum) e(ss)e v(olent) s(ine) d(olo) m(alo). Si quis ita non fecerit sive quit atversus ea fecerit sc(iens) d(olo) m(alo), is in res sing(ulas) HS ccIxx <(c)olonis> c. G. I. d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae cui¹ [e]or(um) volet rec(iperatorio) iudic(io) apud IIvir(um) praef(ectum)-ve actio petitio persecutioque ex h. l. ius potestasque e(sto).

Ne quis IIvir aed(ilis) praef(ectus) c. G. I. quicumque erit ad decurion(es) CXXX. c. G. I. referto neve decurion(es)

- 40 consulito neve d(ecretum) d(ecurionum) facito neve d(e) e(a) r(e) in tabulas p(ublicas) referto neve referri iubeto neve quis decur(io) d(e) e(a) r(e), q(ua) d(e) r(e) a(ge)tur, in decurionib(us) sententiam dicito neve d(ecretum) d(ecurionum) scribito, neve in tabulas pu[b]licas referto, neve referendum curato, quo quis senator senatorisve f(ilius) p(opuli) R(omani) c(oloniae) G(enetivae) patronus atoptetur sumatur fiat nisi de trium partium d(ecurionum) d(ecreto) senten[t(ia)] per tabellam facito⁴ et nisi de eo homine, de quo
- 45 tum referetur consuletu[r, d(ecretum)] d(ecurionum) fiat, qui cum e(a) r(es) a(ge)tur, in Italiam sine imperio⁵ privatus erit. Si quis adversus ea ad [dec]urion(es) rettulerit d(ecurionum)-ve d(ecretum) fecerit faciendumv[e]

1) v. p. 136 n. 8. — 2) De tribus capp. sequentibus cf. p. 135 n. 2. — 3) enmq. — 4) facta Fabricius; cf. col. 3 l. 5. — 5) impeio.

curaverit inve tabulas p[ublicas] rettulerit referri iusserit sive
quis in decurionib(us)
sententiam di[x]erit d(ecurionum)ve [d(ecretum) scrips]erit in⟨ve⟩
tabulas publicas rettulerit referendumve
curaverit, in res sing(ulas), quo[tienscu]mque quit atversus ea fe-
cerit, is¹ HS cccIccc c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) I(uliae)²
d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae cui [eor(um)]³ volet rec(i- 50
perat.) iudi(cio) aput Ilvir(um) interregem praef(ectum) actio
petitio persecutioqu[e ex h(ac) l(ege) i(us) pot]est(as)que e(sto).

Neve quis Ilvir aed(ilis) praef(ectus) [c(oloniae) (G(enetivae) I(uliae) quicu]m-
CXXXI. que erit ad decuriones c. G. referto neve d(ecuriones) con-

col. 3 sulito neve d(ecretum) d(ecurionum) facito neve d(e) e(a) r(e) in 1
tabulas publicas referto neve referri iubeto
neve quis decurio d(e) e(a) r(e) in decurionib(us) sententiam di-
cito neve d(ecretum) d(ecurionum) scribito ne-
ve in tabulas publicas referto neve referendum curato, quo quis
senator

senatori[s]ve f(ilius) p(opuli) R(omani) c(oloniae) G. I. hospes at-
optetur, hospitium tessera⟨s⟩ve hospitalis⁴ cum
quo fi[at, n]isi de maioris⁵ p(artis) decurionum sententia per ta- 5
bellam facito⁶ et nisi

de eo [h]omine, de quo tum referetur consuletur, d(ecretum) d(e-
curionum) fiat, qui cum e(a) r(es) a(getur), in Italiam
sine imperio privatus erit. Si quis adversus ea ad decuriones
rettulerit d(ecretum)ve

d(ecurionum) fe[c]erit faciendumve curaverit inve tabulas publicas
rettulerit re-

f[e]rrive iusserit sive quis in decurionibus sententiam dixerit d(e-
cretum)ve d(ecurionum)

scripserit in⟨ve⟩ tabul(as) public(as) rettulerit referendumve cu- 10
raverit,

[i]s in res sing(ulas) quotienscumque quit adversus ea fecerit.
HS cccIccc c(olonis) c(oloniae)

G(enetivae) Iuliae d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae cui
eorum³ volet recu(peratorio) iudic(io)

aput Ilvir(um) pr(a)ef(ectum)ve actio petitio persecutioque h(ac)
l(ege) ius potest(as)que esto.

Ne quis in c. G. post h(anc) l(egem) datam petitor kandidatus,

CXXXII. quicumque in c. G. I. mag(istratum) petet, [m]agistratus⟨ve⟩ 15
peten-

di causa in eo anno, quo quisque anno petitor

kandidatus mag(istratum) petet petiturusve erit, mag(istra-
tus) pe-

1) /x. — 2) CCI. — 3) v. p. 136 n. 8. — 4) hospitiaies. — 5) maiosis. —
6) Cf. p. 136 n. 8.

- tendi convivia facito neve at cenam quem<ve>
 vocato neve convivium habeto neve facito s(ciens) d(olo)¹ m(alo),
 20 quo quis² suae petitionis causa convi<vi>um habeat
 ad cenamve quem<<ve>> vocet, praeter dum quod ip-
 se kandidat³ petitor in eo anno, <quo> mag(istratum) petat,
 vocar[it] dum taxat <in> dies sing(ulos) h(ominum) VIII
conv<vi>um
habeto, si volet, s(ine) d(olo) m(alo). Neve quis petitor
 kandidat³
 25 donum munus aliudve quit det largiatur peti-
 tionis causa sc(iens) d(olo) m(alo). Neve quis alterius petitionis
 causa convivia facito neve quem ad cenam voca-
 to neve convivium habeto, neve quis alterius pe-
 titionis causa cui quit d[on]um munus aliutve qu[it]
 30 dato donato largito sc(iens) d(olo) m(alo). Si quis atversus ea
 fecerit, HS Ioo c(olonis) c(oloniae) G(enetivae) I(uliae) d(are)
 d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae, cui³ eor(um) volet
 rec(iperatorio) iudic(io) aput IIvir(um) praef(ectum)<ve> actio
 petitio per-
 sec(utio)que ex h(ac) l(ege) i(us) potest(as)que esto.
- CXXXIII. Qui col(oni) Gen(etivi) Iul(ienses) h(ac) l(ege) sunt erunt,
 eorum omnium uxo-
 35 res, quae in c(olonia) G(enetiva) I(ulia) h(ac) l(ege) sunt,
 eae mulieres legibus c(oloniae) G(enetivae) I(uliae) vi-
 rique parento iuraque ex h(ac) l(ege), quaecumque in
 hac lege scripta sunt, omnium rerum ex h(ac) l(ege) hab[en]-
 to s(ine) d(olo) m(alo).
- CXXXIV. Ne quis IIvir aedil(is) praefectus c(oloniae) G(enetivae),
 quicumque erit, post
 40 h(anc) l(egem) ad decuriones c(oloniae) G(enetivae) referto
 neve decuriones consu-
 lito neve d(ecretum) d(ecurionum) facito neve⁴ d(e) e(a) r(e)
 in tabulas publicas re-
 fert⁵ neve referri iubeto neve quis decurio, cum e(a)
 r(es) a(getur), in decurionibus sententiam dicito neve d(ecre-
 tum) d(ecurionum)
 scribito neve in tabulas publicas referto neve[e]

1) p. — 2) quit. — 3) Vide ad p. 136 n. 8. — 4) nive.

re]ferendum curato, quo cui pecunia publica a[liutve] 45
 quid honoris habendi causa munerisve d[andi pol]
 licendi <prove> statua danda ponenda detur do[netur]...

VI 29. Lex civitatis Narbonensis de flamonio provinciae.
 (aetatis Augusti).

Ⓔ 12.6038. Dess. 6964. *E tabula aenea fracta alta m. 0,22 crassa m. 0,014, rep. anno 1888 Narbone inter rudera balnei antiqui. Descr. Barthomieu Narbonensis. Repetivit Alibrandi bull. dell' ist. di dir. Rom. I, 173 sq. — Lex de officiis flaminis Augustalis data videtur esse ab Augusto fortasse tum cum coloniae Narbonensi cognomina Iuliae Paternae attribuit, flaminem provinciae instituens ad similitudinem flaminis Dialis urbis Romae. Legem civitatis esse inde intellegitur, quod v. 17 ad civitatem nomen non enuntiat; flamen tamen sine dubio pertinuit ad provinciam universam.*

[De hominibus flaminis.]

.... [Na]rbone [... flamen
 cum rem divinam faciet sacrificab]itque, lictores [qui magistratibus
 apparent, ei apparento
 secundum lege]m iusque eius provinciae ...
 . ei in decurionibus senatue [sententiae dicendae signandique¹
 . item ... inter decuriones s]enatoresve subsellio primo spectan[di 5
 ludos publicos eius provinciae ius esto
 . uxor fla]minis veste alba aut purpurea vestita f[estis diebus].
 . neve invita iurato² neve corpus hominis mor[tui attingito neve³.
 nisi necessa]rii hominis erit eique spectaculis publicis eius [provin-
 ciae loco .. interesse liceto].

De honoribus eius qui flamen f[uerit].

[Si qui flamen fue]rit adversus hanc legem nihil fecerit, tum 10
 is qui flamen erit c[urato per duoviros ut ... ° per tabell]as iurati⁴ 11

1) Signandi (cf. l. 15) vocabulum obscurum fortasse referendum est ad sententiam in curia latam per tabellam, scilicet signo notatam. — 2) Cf. Gell. 10, 15, 31: Sacerdotem Vestalem et flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare non cogam. — 3) funus exequitor nisi necessa] Hirschfeld; convivio interesto nisi id in domo necessa] Mo. — 4) iurati sunt aut decuriones eius civitatis, unde flamen oriundus fuit, aut qui sunt in concilio provinciae. Illa opinio eo commendatur quod honores (v. 14) non ad solum concilium spectant, sed item ad singulas curias; nihilominus altera fortasse praefenda. [VII decurione]s priores editiones; per tabell]as Mispoulet Bull. critique 1898 p. 254.]

decernant placeatne ei qui flamonio abierit permitti sta[tuam sibi
 12 ponere. Cui ita decreverint^o ius esse sta[tuae ponendae nomenque
 suum patrisque et unde sit et quo anno fla[men fuerit inscribendi,
 13 ei^o Narbo]ne intra fines eius templi statuae ponendae ius esto, nisi
 14 cui imperator [Caesar Augustus interdixerit. Eidem^o i[n curia sua
 et concilio provinciae Narbonensis inter sui ordinis secundum le-
 15 [gem]^o sententiae dicendae signandique¹ ius esto, item specta-
 culo publico in provincia [edendo inter decuriones interesse prae]^o
 16 textato eisue diebus quibus cum flamen esset, sacrificium fecerit,
 ea veste pu[blice uti, qua in eo faciendo usus est].

17 Si flamen in civitate esse des[ierit]².

18 Si flamen in civitate esse desierit² neque ei subrogatus erit,
 19 tum uti quis[que flamen? Narbone erit]^o in triduo quo
 certior factus erit et poterit, Narbone³ sacra facito [eaeque omnia
 20 secundum hanc legem per reliquam]^o partem eius anni eo ordine
 habeto quo annuorum flamin[um sacra habentur, eique si ea habuerit
 21 per dies non minus]^o XXXsiremps lex ius causaque esto quae fla-
 mini Augus[tali ex hac lege facto erit].

23 Quo loco conciliu[m provinciae habendum sit].

24 Qui in concilium provinciae convenerint N[arbonem, ibi id
 25 habento. Si quid extra Narbonem finesve Narbone]^osium concilio
 habito actum erit, it ius ra[tumque ne esto].

26 De pecu[nia sacris destinata].

Qui flamonio abierit, is ex ea pecunia [quae sacris destinata
 27 erit quod eius superfuerit statu]^oas imaginesve imperatoris Caes[aris
 28 Augusti . . arbitrato eius qui eo anno pro]^ovinciae praeerit intra
 idem t[emplum dedicato . . . seque omnia sic, ut hac lege cautum
 29 est de]^o ea re, fecisse apud eum qui ra[tiones provinciae putabit
 30 probato]^o templ . . .

30. Lex Salpensana a. 81—84.

Ⓔ 2,1963. Dess. 6088. — Anno 1861 in Hispania prope urbem Ma-
 lagam duae tabulae ahenae effossae sunt, altera l. m. 0,93. a. m. 0,76, dua-
 bus columnis inscripta, altera l. m. 1,29, a. m. 0,94, quinque columnis in-
 scripta. Consilio, non casu, in terra conditae esse videntur, cum eruderatae
 sint tegulis substructis impositae telaeque lintae reliquiis involutae; unde
 contigit, ut prorsus integrae optimeque servatae in lucem prodierint. Nec
 tamen leges integras tabulae exhibent, sed capita tantum aliquot, minor c. 21

1) Cf p. 141 n. 1. — 2) Cf. Hirschfeld, Z.S.St. 9,403. — 3) narboni.

—29, maior c. 51—69, quae capita numerorum notis adiectis rubricisque superscriptis distincta sunt. Singulis rubricis littera R praescripta est. Esse partes legum municipalium Salpensae et Malacae municipiorum ipsae ostendunt, quas leges a Domitiano imperatore inter a. 81 et 84 datas esse cum ex cognomine municipiorum Flavii Salp. et Flavii Mal. (S. 26. 28. 29. M. 8. 61. 62. 64) intellegitur tum ex formula iuris iurandi aliisque indicis. (S. 25. 26 et 22—24. M. 59.) Cum autem Domitiano cognomen 'Germanici', quod 84 p. C. accepit, nondum additum sit, intra a. 81 et 84 scriptae sint necesse est. Editae et illustratae sunt primum in Hispania a. 1853 a R. de Berlanga, avvocato Malacitano, in Germania 1855 a Mommseno (Die Stadtrechte der lat. Gem. Sal. u. Mal.), novissime ab Huebner in *Œ* cit. Eduardum Laboulaye de fide tabularum dubitantem (Les tables de M. et S. 1856) refutarunt C. Giraud (Les tables de S. et M. 1856. La Lex Malac. 1868) et L. Arndts, ZRG. 6,393. Commentarii novissimi sunt: van Lier, de aere S. et M. 1865, van Swinderen, de aere S. et M. 1866. — Salpensa oppidum est prope Hispalim.

[R(ubrica.) Ut magistratus civitatem Romanam consequantur.

[XXI. . . Qui Ilvir aedilis quaestor ex hac lege factus erit, cives Romani sunto, cum post annum magistratu] ° abierint, cum 1 parentibus coniugibusque <<h>ac liberi<s>, qui legitimis nuptis quae ° siti in potestatem parentum fuerint¹, item nepotibus ac neptibus 2 filio ° na<<tal>is <natabus>, qui quaeque in potestate parentum fue- 3 rint; dum ne plures c(ives) R(omani) ° sint, qua<m> quod ex h(ac) 4 l(ege). magistratus creare oportet. ~

R. Ut qui civitat(em) Roman(am) consequantur, manean 5 in eorundem m(anicipi)o m(annu) ° potestate. ~ 6

XXII. ° Qui quae<<q>ve ex h. l. exve <<ex> edicto imp(eratoris) 7 Caesaris Aug(usti) Vespasiani, imp(eratoris)ve Titi ° Caesaris Au- 8 g(usti), aut imp(eratoris) Caesaris Aug(usti) Domitiani p(atris) p(a- triae) civitatem Roman(am) ° consecutus consecuta erit, is ea in 9 eius, qui c(ivis) R(omanus) h(ac) l(ege) factus erit, potestate ° manu 10 mancipio, cuius esse deberet, si civitate Romana² mutatus ° mutata 11 non esset, esto idque ius tutoris optandi habeto, quod ° haberet, si a 12 cive Romano ortus orta neq(ue) civitate mutatus mu<tata esset. 13

1) fuerunt. — 2) Romana del.; v. 12.18.

R. Ut qui c(ivitatem) R(omanam) consequentur, iura libertorum retineant.

14 XXIII. Qui quaeve <ex> h(ac) l(ege) exve edicto imp(eratoris)
Caes(aris) Vesp(asiani) Aug(usti), imp(eratoris)ve Titi Caes(aris)
15 Vespasian(i) Au(gusti) ° aut imp(eratoris) Caes(aris) Domitiani Au-
g(usti) c(ivitatem) R(omanam) consecutus consecuta erit: is in °
16 liberos libertasve suos suas paternos paternas, qui quae in c(ivitatem)
17 R(omanam) non ° venerit, deque bonis eorum earum et is, quae liber-
18 tatis causa inposita ° sunt, idem ius eademque condicio esto, quae
19 esset, si civitate mutatus¹ ° mutata<e> non esset.

R. De praefecto imp(eratoris) Caesaris Domitiani
Aug(usti).

20 XXIII. Si eius municipi decuriones conscriptive municipalesve
21 imp(eratori) Caesari<s> Domitian(o) ° Aug(usto) p(atri) p(atriae)
22 IIviratum communi nomine municipum eius municipi de_tulerint²
imp(erator)<q>ue Domitianus³ Casar<s> Aug(ustus) p(ater) p(atriae)
23 eum IIviratum receperit ° et loco suo praefectum quem esse iusserit:
24 is praefectus eo <i>u<r>e esto, quo ° esset si eum IIvir(um) i(ure)
d(icundo) ex h(ac) l(ege) solum creari oportuisset isque ex h(ac)
25 l(ege) solus ° IIvir i(ure) d(icundo) creatus esset.

R. De iure praef(ecti), qui a IIvir(o) relictus sit.

26 XXV. Ex IIviris qui in eo municipio i(ure) d(icundo) p(rae-
27 erunt), uter postea ex eo municipio profisciscetur ° neque eo die in
28 id municip<i>um esse se rediturum arbitrabitur, quem ° praefectum
29 municipi non minorem quam annorum XXXV ex ° decurionibus con-
30 scriptisque relinquere volet, facito ut is iuret per ° Iovem et divom
Aug(ustum) et div<o>m Claudium et divom Vesp(asianum) Aug(u-
31 stum) et divom ° Titum Aug(ustum) et Genium imp(eratoris) Caesaris
32 Domitiani Au(gusti) deosque Penates; ° quae IIvir(um)⁴, qui i(ure)
d(icundo) p(raeest), h(ac) l(ege) facere oporteat, se, dum praefectus
33 erit, d(um) t(axat)⁵ quae eo ° tempore fieri possint facturum, neque
34 adversus ea <f>acturum scientem ° d'olo) m(alo); et cum ita iura-
35 verit, praefectum eum eius municipi relinquito. Ei⁶ ° qui ita prae-
fectus relictus erit, donec in id municipium alteruter ex IIviris °
36 adierit, in omnibus rebus id ius eaque⁷ potestas esto, praeterquam

1) mutatis — 2) de_tulerant. — 3) Domitiani Caesaris. — 4) IIviri. —
5) d. p. — 6) ii. — 7) erque.

de praefect^oto relinquendo et de c(ivitate) R(omana) consequenda, 37
quod ius quaeque potestas h(ac) l(ege) ° IIviri<s qu>i<<n>> iure dicundo 38
praeerunt datur. Isque dum praefectus erit quo^otiensque munici- 39
pium egressus erit, ne plus quam singulis diebus abesto.

R. De iure iurando IIvir(um) et aedil(ium) et q(uae- 40
storum).

XXVI. Duovir(i) qui in eo municipio i(ure) d(icundo) p(rae- 41
sunt)¹, item aediles <qui> in eo municipio sunt, item ° quaestores 42
qui in eo municipio sunt, eorum quisque in diebus quinq(ue) ° proxu- 43
mis post h(anc) l(egem) datam; quique IIvir(i) aediles quaestoresve
postea ex h(ac) l(ege) ° creati erunt, eorum quisque in diebus quin- 44
que proxumis, ex quo IIvir ° aedilis² quaestor esse coeperit, prius- 45
col. 2 quam decuriones conscriptive ° habeantur, iuranto pro contione per 1
Iovem et div<o>m Aug(ustum) et divom Claudi^oum et divom 2
Vespasianum Aug(ustum) et divom Titum Aug(ustum) et Genium
Domitiani ° Aug(usti) deosque Penates: se, quodquomque ex h. l. 3
exque re³ communi m(unicipum) m(unicipi) Flavi ° Salpensani cen- 4
seat, recte esse facturum, neque⁴ adversus h(anc) l(egem) remve
commu^one[m] municipum eius municipi facturum scientem d(olo) 5
m(alo), quosque prohi^obere possit prohibiturum; neque se aliter 6
consilium habiturum neq(ue) aliter ° daturum neque sententiam⁵ 7
dicturum, quam ut ex h(ac) l(ege) exque⁶ re communi ° municipum
eius municipi censeat fore. Qui ita non iuraverit, is HS X (milia) 8
° municipibus eius municipi d(are) d(amas) esto, eiusque pecuniae 9
deque ea pecunia mu^onicipum eius municipi cui volet, cuique per 10
hanc legem licebit, actio peti^otio persecutio esto. 11

R. De intercessione IIvir(um) et aedil(ium) <et>
q(aestorum).

XXVII. Qui IIvir(i) aut aediles aut quaestores eius municipi 12
erunt, his IIvir(is) inter ° se et cum aliquis alterutrum eorum aut 13
utrumque ab aedile aedilibus ° aut quaestore<<s>> quaestoribus appel- 14
labit, item aedilibus inter se⁷, inter^ocedendi, in triduo proximo 15
quam appellatio facta erit poteritque ° intercedi, quod eius adversus 16

1) f. d. p. — 2) aediles. — 3) quod quemque ex h. l. ex quod re. —
4) necve. — 5) sentintiam. — 6) quam ut (vel vi vel ve) h. l. ex qua re. —
7) item quaestoribus inter se *ins.*

17 h(anc) l(egem) non fiat, et dum ne amplius quam semel^o quisque
18 eorum in eadem re appelletur, ius potestasque esto, neve quis^o ad-
versus ea quid, quom¹ intercessum erit, facito.

19 R. De servis apud^d IIvir(um) manumittendis.

20 XXVIII. Si quis municeps municipi Flavi Salpensani, qui
21 Latinus erit, apud IIvir(os),^o qui iure dicundo praeerunt eius muni-
22 cipi, servom suom servamve suam^o ex servitute in libertate(m)
23 manumiserit, liberum liberamve esse iusserit,^o dum ne quis pu-
24 pillus neve quae virgo mulierve sine tutore auctore^o quem quamve
25 manumittat, liberum liberamve esse iubeat: qui ita^o manumissus
26 liberve esse iussus erit, liber esto, quaeque ita manumissa^o libe-
rave <esse> iussa erit, libera esto, uti qui optimum² iure Latini
27 libertini li^oberi sunt erunt; dum³ is qui minor XX annorum erit
28 ita manumittat,^o si causam manumittendi iusta(m) esse is nume-
29 rus decurionum, per quem^o decreta h(ac) l(ege) facta rata sunt,
censuerit.

R. De tutorum datione.

30 XXIX. Cui tutor non erit incertusve erit, si is eave⁴ muni-
31 ceps municipi Flavi Salpensani^o erit, et pupilli pupillave non
erunt, et ab IIviris, qui i(ure) d(icundo) p(raeerunt) eius municipi,
32 postu^laverit, uti sibi tutorem det, <et> eum, quem dare⁵ volet, no-
33 minaverit: tum⁶ is,^o a quo postulatum erit, sive unum sive plures
34 collegas habebit, de omnium colle^ogarum sententia, qui tum in eo
35 municipio intrave fines municipi eius erit,^o causa cognita, si ei
36 videbitur, eum qui nominatus erit tutorem dato. Sive^o is eave,
cuius nomine ita postulatam erit, pupil(lus) pupillave erit, sive is,
37 a quo^o postulatam erit, non habebit collegam, <collega>«q»ue eius
38 in eo municipio intrave^o fines eius municipi nemo erit: tum⁷ is, a
39 quo ita postulatam erit, causa co^ognita in diebus X proximis, ex
40 decreto decurionum, quod cum duae partes^o decurionum non minus
41 adfuerint, factum erit, eum, qui nominatus^o erit, quo ne ab iusto
tutore tutela «h»abeat ei tutorem dato. Qui tutor h(ac) l(ege)^o
42 datus erit, is ei, cui datus erit, quo ne ab iusto tutore tutela «h»a-
43 beat, tam iustus^o tutor esto, quam si is c(ivis) R(omanus) et⁸ ad-
gnatus proximus c(ivis) R(omanus) tutor esset.

1) quicquam. — 2) optume. — 3) tum. — 4) ereve. — 5) dari *Gradenwitz*. — 6) dum. — 7) cum. — 8) ei *ins. Hu.*

30. Lex Malacitana a. 81—84.

Ⓔ 2,1964 (cf. p. 876). Dess. 6089. Cf. quae praemisimus Legi Salpensanae supra Nr. 29.

[R. De nominatione candidatorum.]

col. 1 LI. Si ad quem diem professionem]

fieri oportebit, nullius nomine aut	1
pauciorum, quam tot quod creari oportebit, professio facta erit, sive ex his,	
quorum nomine professio ¹ facta erit,	
pauciores erunt quorum h(ac) l(eg)e comitiis rationem habere oporteat, quam tot <quot> creari oportebit: tum is qui comitia habere debebit proscribito, ita u(t) d(e) p(lano) r. l. p. ² ,	5
tot nomina eorum, quibus per h(anc) l(egem)	
eum honorem petere licebit, quod derunt ad eum numerum, ad quem creari ex h(ac) l(eg)e oportebit. Qui ita proscripti erunt ii, si volent, apud eum, qui ea comitia habiturus erit, singuli singulos eiusdem condicionis ³ nominato,	10
ique item, qui tum ab is nominati erunt, si volent, singuli singulos apud eundem ea<n>demque condicione nominato; isque, apud quem ea nominatio facta erit, eorum omnium nomina proponito, ita ut <<u(nde)>> ⁴ d(e) p(lano) r. l. p. ² , deque is omnibus item comitia habeto, perinde ac si eorum quoque nomine ex h(ac) l(eg)e de petendo honore professio facta esset intra praestitutum diem petereque	15
eum honorem sua sponte c<o>epissent neque eo proposito destitissent.	20
	25

R. De comitiis habendis.

Ex IIviris qui nunc sunt, item ex is, qui

LII. deinceps in eo municipio IIviri erunt, 30

1) p(ro)fectio. — 2) r(ecte) l(egi) p(ossint). — 3) condiciones. — 4) <<ut>> u(t) Dess. coll. l. 8.

- uter maior natu erit, aut si ei causa quae inciderit q(uo) m(inus) comitia habere, possit, tum alter ex his comitia IIvir(is), item aedilibus, item quaestoribus rogandis
 35 subrogandis h(ac) l(ege) habeto; utique ea distributione curiarum, de qua supra comprehensum est, suffragia ferri debent, ita per tabellam ferantur facito. Quique ita creati erunt, ii annum unum
 40 aut, si in alterius locum creati erunt, reliqua parte eius anni in eo honore sunt, quem suffragis erunt consecuti.

R. In qua curia incolae suffragia ferant.

- 45 Quicumque in eo municipio comitia IIviris,
 LIII. item aedilibus, item quaestoribus rogandis habebit, ex curiis sorte ducito unam, in qua incolae, qui cives R(omani) Latine cives erunt, suffragium¹ ferant, eisque in ea curia suffragi latio esto.
 50

R. Quorum comitis rationem haberi oporteat.

- Qui comitia habere debet, is primum IIvir(os)
 LIII. qui iure dicundo praesit ex eo genere ingenuorum hominum, de quo h(ac) l(ege) cautum comprehensumque est, deinde proximo quoque tempore aediles, item quaestores ex eo genere ingenuorum hominum, de quo h(ac) l(ege) cautum comprehensumque est,
 55 creando<s> curato; dum ne cuius comitis rationem habeat, qui IIviratum petet «et», qui minor annorum XXV erit, quive intra quinquennium in eo honore fuerint; item qui aedilitatem quaesturam
 60
 65 ,ve petet, qui minor quam annor(um) XXV erit, quive in earum qua causa erit, propter

1) suffragio.

col. 2 quam, si c(ivis) R(omanus) esset, in numero decurionum conscriptorumve eum esse non liceret. 1

R. De suffragio ferendo.

Qui comitia ex h(ac) l(ege) habebit, is municipes curiatim ad suffragium ferendum vocato ita, ut uno vocatu omnes curias in suffragium vocet, eaeque singulae in singulis consaeptis suffragium per tabellam ferant. Itemque curato, ut ad cistam cuiusque curiae ex municipibus eius municipi terni sint, qui eius curiae non sint, qui suffragia custodiant, diribeant, et uti ante quam id faciant quisque eorum iurent: se rationem suffragiorum fide bona habiturum relaturumque. Neve prohibito, q(uo) m(inus) et qui honorem petent singulos custodes ad singulas cistas ponant. Iique custodes ab eo qui comitia habebit, item ab his positi qui honorem petent, in ea curia quisque eorum suffragium¹ ferto, ad cuius curiae cistam custos positus erit, eorumque suffragia perinde iusta rataque sunto ac si in sua quisque curia suffragium tulisset. 5
10
15
20
25

R. Quid de his fieri oporteat, qui suffragiorum numero pares erunt.

Is qui ea comitia habebit, uti quisque curiae cuius plura quam alii suffragia habuerit, ita priorem ceteris eum pro ea curia factum creatumque esse renuntiato², donec is numerus, ad quem creari oportebit, expletus sit. Qua«m» in curia totidem suffragia duo pluresve habuerint, maritum, quive maritorum numero erit, 30

1) eorum suffragio. — 2) renuntiatq.

- 35 caelibī liberos non habenti, qui mari-
torum numero non erit; habentem libe-
ros non habenti; plures liberos haben-
tem pauciores¹ habenti praeferto priorem-
que nuntiatio ita, ut bini liberi post no-
40 men inpositum aut singuli puberes amis-
si uirive² potentes amissae pro singulis
sospitibus numerentur. Si duo pluresve to-
tidem suffragia habebunt et eiusdem
condicionis erunt, nomina eorum in
45 sortem coicito, et uti cuiusque³ nomen sor-
ti ductum erit, ita eum priorem alis renunti-
at(o).

R. De sortitione curiarum et is, qui cu-
riarum numero par«t»es erunt.

- Qui comitia h(ac) l(ege) habebit, is relatis omnium
50 LVII. curiarum tabulis nomina curiarum in sor-
tem coicito, singularumque curiarum no-
mina sorte ducito, et ut cuiusque curiae
nomen sorte exierit, quos ea curia fecerit,
pronuntiari iubeto; et uti quisque prior
55 maiorem partem numeri curiarum con-
fecerit, eum, cum h(ac) l(ege) iuraverit caverit-
que de pecunia communi, factum crea-
tumque renuntiatio, donec tot magistra-
tus sint quod h(ac) l(ege) creari oportebit. Si toti-
60 dem curias duo pluresve habebunt,
uti supra comprehensum est de is qui
suffragiorum numero pares essent, ita
de is qui totidem curias habebunt fa-
cito, eademque ratione priorem quem-
65 que creatum esse renuntiatio.

R. Ne quid fiat, quo minus comitia ha-
beantur.

Ne quis intercedito neve quit aliut fa-

LVIII. cito, quo minus in eo mun(i)cipio h(ac) l(ege)

1) pauiores. — 2) uirive. — 3) quiusque.

	comitia habeantur perficiantur.	70
col. 3	Qui aliter adversus ea fecerit sciens	
	d(olo) m(alo), is in res singulas HS X(milia) mu-	1
	nicipibus municipii ¹ Flavi Malacitani	
	d(are) d(amnas) e(sto), eiisque pecuniae deque ea pecun(ia)	
	municipi eius municipii qui volet, cuique	
	per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.	5

R. De iure iurando eorum, qui maiorem
partem numeri curiarum expleverit.

Qui ea comitia habebit, uti quisque eorum,	
LIX. qui IIviratum aedilitatem quaesturam-	
ve petet, maiorem partem numeri curia-	10
rum expleverit, priusquam eum factum	
creatumque renuntiet, iusiurandum adi-	
gito in contionem palam per Iovem et di-	
vom Augustum et divom Claudium et divom	
Vespasianum Aug(ustum) et divom Titum Aug(ustum)	15
et Genium imp(eratoris) Caesaris D(omitia)ni Aug(usti)	
deosque Penates se «eum» qu(a)e ex h(ac) l(ege) facere	
oportebit facturum, neque adversus	
h(anc) l(egem) fecisse aut facturum esse scientem	
d(olo) m(alo).	20

R. Ut de pecunia communi municipi-
pum caveatur ab is, qui IIviratum
quaesturamve petet.

Qui in eo municipio IIviratum quaesturam-	
LX. ve petent quique propterea, quod pauciorum	
nomine quam oportet professio facta	25
esset, nominatim in eam condicionem	
rediguntur, ut de his quoque suffragi-	
um ex h(ac) l(ege) ferri oporteat: quisque eorum,	
quo die comitia habebuntur, ante quam	
suffragium feratur arbitrato eius qui ea	30
comitia habebit praedes in commune mu-	
nicipum dato pecuniam communem eo-	
rum, quam in honore suo tractaverit,	

1) municepii.

- 35 salvam is fore. Si d(e) e(a) r(e) is praedibus minus
cautum esse videbitur, praedia subsignato
arbitratu eiusdem. Isque ab iis praedes prae-
diaque sine d(olo) m(alo) accipito, quoad recte cau-
tum sit, uti quod recte factum esse volet.
40 Per quem eorum, de quibus Hvirorum quaes-
torumve comitiis suffragium ferri oport-
tebit, steterit, q(uo) m(inus) recte caveatur, eius qui¹ co-
mitia habebit rationem ne habeto.

R. De patrono cooptando.

- Ne quis patronum publice municipibus muni-
45 LXI. cipii Flavi Malacitani cooptato patrocini-
umve cui deferto, nisi ex maioris partis de-
curionum decreto, quod decretum factum
erit, cum duae partes non minus adfue-
rint et iurati per tabellam sententiam tu-
50 lerint. Qui aliter adversus ea patronum
publice municipibus municipii Flavi Ma-
lacitani cooptaverit patrociniumve cui
detulerit, is HS X (milia) n(ummum) in publicum² muni-
cipibus municipii Flavi Malacitani d(are) d(amnas) e(sto); et is,
55 qui³ adversus h(anc) l(egem) patronus cooptatus cui-
ve⁴ patrocinium delatum erit, ne magis
ob eam rem patronus municip*«i»*um muni-
cipii Flavi Malacitani*«tanii»* esto.

- R. Ne quis aedificia, quae restitutu-
non
60 rus erit, destruat.

- Ne quis in oppido municipii Flavi Malacita-
LXII. ni quaeque ei oppido continentia aedificia
erunt, aedificium detegito destruito demo-
liundumve curato, nisi⁵ decurionum con-
65 scriptorumve sententia, cum maior pars
eorum adfuerit, quod restitu*«tu»*rus intra proxi-

1) eiusque. — 2) dublicum. — 3) eisque. *Excidisse videtur formula sollemnis eiusque pecuniae — esto, ut in c. 58.62.67. Salp. 26. ZRG. 3.364 n. 80.* — 4) cu*i*us. — 5) *inserendum fortasse de.*

num annum non erit. Qui adversus ea fecerit, is quanti e(a) r(es) e(rit), t(antam) p(ecuniam) municipibus municipi

Flavi Malacitani d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae deque ea pecunia municipi eius municipii, 70
qui volet cuique per h(anc) l(egem) licebit¹, actio petitio
persecutio esto. 1

R. De locationibus legibusque locationum proponendis et in tabulas municipi referendis.

Qui Hvir i(ure) d(icundo) p(raeerit), vectigalia ultroque tributa, 5
LXIII. sive quid aliud communi nomine municipum eius municipi locari oportebit, locato. Quasque locationes fecerit quasque leges dixerit, quanti quit locatum sit et <qui> praedes accepti sint quaeque praedia subdita 10
subsignata obligatae sint quique praediorum cognitores accepti sint, in tabulas communes municipum eius municipi referantur facito et proposita habeto per omne reliquom tempus honoris sui, ita ut 15
d(e)p(lano)r(ecte)l(egi)p(ossint), quo loco decuriones conscriptive proponenda esse censuerint.

R. De obligatione praedum praediorum cognitorumque.

Quicumque in municipio Flavio Malacitano 20
LXIV. in commune municipum eius municipi praedes facti sunt erunt quaeque praedia accepta sunt erunt, quique eorum praediorum cognitores facti sunt erunt: ii omnes et quae cuiusque eorum tum <fuerunt> erunt, cum 25
praees cognitorve factus est erit, quaeque postea esse, cum ii obligati esse coeperunt c(o)eperint², qui eorum soluti liberatique non sunt non erunt aut non sine d(olo) m(alo) sunt erunt, ea-
que omnia, quae«que» eorum soluta liberata- 30

1) licerit. — 2) coeperint ceperint. [Adde praeterea ii omnes. TH. M.]

que non sunt non erunt aut non sine
 d(olo) m(alo) sunt erunt, in commune municipum
 eiuis municipii item obligati obli-
 gata«e»que sunt, uti iia«e»ve p(opulo) R(omano) obligati obli-
 35 gatave essent, si apud eos, qui Romae aera-
 rio praessent, ii praedes iique¹ cognito-
 res facti eaque praedia subdita subsigna-
 ta obligatave essent. Eosque praedes eaque
 praedia eosque cognitores, si quit eorum, in
 40 quae cognitores facti erunt, ita non erit,
 qui quaeve soluti liberati soluta libera-
 taque non sunt non erunt aut non sine
 d(olo) m(alo) sunt erunt, Ilviris, qui ibi i(ure) d(icundo) prae-
 runt, ambobus alteri«us»ve eorum ex de-
 45 curionum conscriptorumque decreto, quod
 decretum cum eorum partes tertiae
 non minus quam duae adessent factum
 erit, vendere² legemque his vendundis dicere
 ius potestasque esto; dum ea<m> legem is re-
 50 bus vendundis dicant, quam legem eos,
 qui Romae aerario praeerunt, e lege prae-
 diatoria praedibus praedisque vendun-
 dis dicere oporteret, aut si lege praedia-
 toria emptorem non inveniet, quam le-
 55 gem in vacuom vendendis dicere oportet;
 et dum ita legem dicant, uti pecunia
 in fore³ municipi Flavi Malacitani
 referatur luatur solvatur. Quaeque lex
 ita dicta <e>rit, iusta rataque esto.

60 R. Ut ius dicatur e lege dicta praedibus
 et praedis vendundis.

Quos praedes quaeque praedia quosque cog-

LXV. nitores Ilviri municipii Flavi Malaci-
 tani h(ac) l(ege) vendiderint, de iis quicumque

1) inque. — 2) vendere *additum supra lineam*. — 3) *Sic aes. Mo.: pecunia inde redacta in commune. Lab.: in foro. Dernb.: in pobl. Secundum col. V v. 12 et 20 emendandum est: pecunia in publicum municipum.*

i(ure) d(icundo) p(raeerit), ad quem de ea re in ius aditum erit 65
 ita ius dicito iudiciaque dato, ut ei, qui
 eos praedes cognitores ea praedia mer-
 cati erunt, praedes socii¹ heredesque eorum
 i(que)², ad quos ea res pertinebit, de is rebus
 agere easque res petere persequi rec- 70
 te possit.

R. De multa, quae dicta erit.

Multas in eo municipio ab Ilviris prae-
 col. 5 LXVI. fectove dictas, item ab aedilibus quas ae- 1
 diles dixisse se apud Ilviro ambo alter-
 ve ex iis professi erunt, Ilvir, qui i(ure) d(icundo) p(raeerit), in
 tabulas communes municipum eius mu-
 nicipi referri iubeto. Si cui ea multa dicta 5
 erit aut nomine eius alius postulabit, ut
 de ea ad decuriones conscriptosve refe-
 ratur, de ea decurionum conscriptorum-
 ve iudicium esto. Quaeque multae non
 erunt iniustae a decurionibus con- 10
 scriptisve iudicatae, eas multas Ilviri
 in publicum municipum eius muni-
 cipii redigunto.

R. De pecunia communi municipum
 deque rationibus eorundem. 15

Ad quem pecunia communis municipum

LXVII. eius municipi pervenerit, heresve ei-
 ius isve ad quem ea res pertinebit, in die-
 bus XXX proximis, quibus ea pecunia
 ad eum pervenerit, in publicum muni- 20
 cipum eius municipi eam referto. Qui-
 que rationes communes negotiumve qu-
 od commune³ municipum eius muni-
 pi gesserit tractaverit, is heresve eius
 (isve)⁴ ad quem ea res pertinebit in diebus XXX 25

1) Cf. Cic. de domo 18,48: praedem socium. — 2) isque. — 3) com-
 muni. — 4) om.; cf. v. 40.

proximis, quibus ea negotia easve rationes gerere tractare desierit quibusque decuriones conscriptique habebuntur, rationes¹ edito redditoque decurionibus² conscriptisve cuive de his accipiendis cognoscendis ex decreto decurionum conscriptorumve, quod decretum factum erit cum eorum partes non minus quam duae tertiae adessent, negotium datum erit. Per quem steterit, q(uo) m(inus) ita pecunia redigeretur referretur quove minus ita rationes redderentur, is, per quem steterit q(uo) m(inus) rationes redderentur quove minus pecunia redigeretur, referret[ur], heresque eius isque ad quem ea res qua de agitur pertinebit, q(uant) e(a) r(es) erit, tantum et alterum tantum municipibus eiui municipi d(are) d(amnas) e(sto), eiusque pecuniae deque ea pecunia municipum municipii Flavi Malacitani, «eius ea pecunia municipum m. F. M.» qui volet cuique per h(anc) l(egem) licebit, actio petitio persecutio esto.

R. De constituendis patronis causae, cum rationes reddentur.

Cum ita rationes reddentur, Ilvir, qui decuriones LXVIII. nes conscriptosve habebit, ad decuriones conscriptosve referto, quos placeat publicam causam agere, iique decuriones conscriptive per tabellam iurati d(e) e(a) r(e) decernunto, tum cum eorum partes non minus quam duae tertiae aderunt, ita ut tres, quos plurimi per tabellam legerint, causam publicam agant, iique qui ita lecti erunt tempus a decurionibus conscripti(s)ve, quo causam cognoscant actionemque suam or-

1) rationes. — 2) decurionibus.

dinent, postulanto, eoque tempore quod is
datum erit transacto eam causam uti quod
recte factum esse volet agunto.

R. De iudicio pecuniae communis.

65

Quod m(unicipum) m(unicipii) Flavi Malacitani nomine pe-
LXIX. tetur ab eo, qui eius municipi munice-

ps¹ incolave erit, quodve cum eo agetur

quod pluris HS cIo sit neque tanti sit, ut || [de ea re pro- 69
consulem ius dicere iudiciaque dare ex hac lege oporteat: de ea re
Ilvir praefectusve, qui iure dicundo praeerit eius municipii, ad quem
de ea re in ius aditum erit, ius dicito iudiciaque dato] . . .

VII 31. Fragmentum legis Hispaniensis (saec. I).

*Prope Sevillam repertum dicit apud quem nunc est Parisiensis de
Bourgade; vidit Héron de Villefosse. — Fragmento quae continentur ex-
hibet etiam lex Malacitana V, 38—47. Cf. Dessau, Bormannheft 246 sqq.
Suppl. sunt Dess., qui nec Salpensanae nec Malacitanae, sed tertio oppido
destinatae legis partem censet esse: Mo. Eph. 9, 10. Hübner-Dessau Eph.
9, 261; ibid. p. 9. p. 133 alius legis fragmentum invenies.*

is per que]m steterit quom[inus rationes redderentur
quove minus] pecunia rediger[etur referretur heresque
eius isque ad q]uem e(a) r(es) qua de agi[tur pertinebit quanti ea
res erit tan]tum et alterum [tantum municipibus eiuis
municipi d(are)] d(amnas) esto eiui[sque pecuniae deque ea pecunia
municipu]m mun[icipii Flavi (?) qui volet cuique
per h. l. li]cebit [actio petitio persecutio esto]
. . . sit . .

32. Fragmentum Tudertinum.

Ⓒ 1, 1409 (1²,). Ri. tab. 35. Fragmentum tabulae aeneae, (alt.
m. 0,25, lat. m. 0,27) a. 1729 in Tiberis alveo prope antiquum Tuder (hodie
Todi) erutum, nunc Neapoli adservatum. Legem inscriptam colonicam esse,
non populi Romani, Mo. probavit adversante Hu. Multa p. 277. Lamina,
utpote inferior tabulae pars, tam a superiore quam a dextra et laeva
parte fracta, finem tantum legis continet. Aetatis Augustae videtur esse.
Supplevit Mo.

. . [Quae poenae ob iura sepulcrorum violata cautum iure 1
Qui]ritium comprehensumve est uti dentur p(opulo) R(omano), u[ti

1) municipes.

- 2 *eaedem dentur colonis eius coloniae, ius esto . . . utique magistratus*
eius coloniae, si quis] eorum qui quoque anno inferiarum sacri[s
3 *fungentur, propter eam rem apud se damnatus erit, tantam pecu-*
*niam, quantam is damnatus erit, ei coloniae d]*andam adtribuendam
curent.
- 4 [Quae quem ex hac rogatione facere oportet, agito facito, neve
quid adversus hanc rog[ationem agito facito d(olo) m(alo). Si quis
5 ^o quid adversus hanc rogationem egerit fecerit]t sciens d(olo) m(alo),
ei multa esto HS [X]¹, eiusque pecuni[ae qui volet magistratus petiti]o
6 esto, . . . eamque pecuniam vel] populi iudicio petere vel in sacrum
iudicare licet[o. °].
- 7 Si quis quid adversus alias rogationes] huius rogationis ergo
fecerit, quodve ex earum [aliqua facere eum oporteret, huius
8 rogationis ergo . . . n]on fecerit, id ei fraudi multae poenae ne
esto.
- 9 Ne quis hanc rogationem abrogato neve huic rog]ationi ob-
rogato neve de hac rogatione derogato, [quod eius contra leges
10 publicas populi Romani . . . senatusve populi Romani in]ssionem
11 factum non erit. Quod aliter rogatum e[rit in hac rogatione . . . :
e(ius)] h(ac) l(ege) n(ihilum) r(ogatur).

33. Fragmentum Florentinum.

Ⓔ 1,1409 (I²,). Lamina est Florentiae in museo Riccardiano ad-
servata, duabus paginis scripta, fracta a parte et superiore et inferiore et
dextra. Quo loco et tempore reperta sit non constat.

- 1 . . . in res singulas HS X² c. e. c. d. d. e(sto)², [i]sque locus, ubi
2 quis adversus ea humátus sepultusve erit,
3 púrus et religiōne solútus estó, eumque s(ine) f(raude) s(ua)
4 qui volet exarátó. Item né quis alvos apium °.
[cum Ilviro
1 praefe]ct(o)ve de [e]a re cog[noscere non licebit legibus]
2 eius c(oloniae) ita uti lege Aeli[a . . (24) . . cautum]
3 est, d. d. ad p.³ de ea re refe[rto isque praetor proponere
4 édicereque debetó eam [rem] . .

1) id est decies. — 2) c(olonis) e(ius) c(oloniae) d(are) d(amnās) e(sto). —
3) d(ecreto) d(ecurionum) ad praetorem).

VII 33a. Fragmentum legis Lauriacensis (a. 210—213).

E tabula aenea rep. a. 1906 Lauriaci prope Enns in castris legionis. — Ed. Bormann, Jahreshfte des österr. archäolog. Instituts 9 (1906) p. 315 sqq., cuius et supplementa sunt; nos quae Bormann ex Legum Salpensanae capite XXVI, Malacitanæ capite LIV deprompsit, litteris rectis damus quadratis uncis inclusa.

[Ex IIviris qui in eo municipio i(uri) d(icundo) pr(aesunt) uter postea] 1
¹
 t aliave qua causa et [necessitate ex eo municipio 2
 proficiscetur neque eo die in id municipium esse se
 rediturum] arbitrabitur, quem p[raefectum] municipi ex decurionibus 3
 conscriptisque relinquere volet non
 minorem quam] annorum XXXV, praese[ntibus] decurionibus con- 4
 scriptisque non minus . . . facito, ut is . . . sicut hac lege
 cautum com]prehensumque est², iu[ret] per Iovem et divom Aug. 5
 ceterosque divos omnes et genium imp. Caesaris M. Aureli
 Antonini] Pii Aug. Part(hici) max(imi) Brit(annici) [max(imi) deosque 6
 Penates

V 34. Epistula incertorum imperatorum de Tymandenis.

*Tymandus oppidum (hodie Yatzü Veran) in Pisidia situm est tribus horis orientem versus ab Apollonia. Ibi qui titulum repperit praefectus tum instituto Atheniensi Americanorum Sterrett dedit nobis et ut hoc loco prodiret liberaliter permisit. Iam legitur *Æ* 3 S., 6866, Dess. 6090. Quorum imperatorum sit, non liquet, nec magis novimus Lepidum praesidem ut videtur Pisidia; litteratura similis est Diocletianae. [VII Mo. Herm. 22, 321 sqq. = Ges. Schr. V, 550.]*

. ovi penitus . . . 1
 Tymandenis item
 ad scientiam nostram
 tua pertulit, contemplati sumus
 [Tyman]denos voto praecipuo, summo etiam 5
 studio optare, ut ius et dignitatem civita-
 tis praecepto nostro consequantur, Lepide
 carissime. Cum itaque ingenitum nobis

1) Desunt multa. Bormann proponit exempli gratia municipes incolasque causa armatos educa[re] collato legis Ursonensis capite CIII: colon(os) incolasque contributos<que> quocumque tempore colon(iae) fin(ium), defendendorum causa armatos educere . . . — 2) sicut . . . cautum Bormann secundum leg. Malac. I, 59.

sit, ut per universum orbem nostrum civi-
 10 tatum honor ac numerus augeatur eos-
 que eximie cupere¹ videamus, ut civitatis
 nomen honestatemque percipiant, isdem
 maxime pollicentibus, quod apud se decu-
 15 rionum sufficiens futura sit copia, cre-
 didimus adnuendum. Quare volumus
 ut eosdem Tymandenos hortari cu-
 res ut voti sui compotes redditi«s»
 cum ceteris civitatibus nostris ea, que
 ipsos consecutos ius civitatis con-
 20 petit recognoscere, obsequio suo nitan-
 tur implere. Ut autem sic uti ceteris
 civitatibus ius est coeundi in² curiam,
 faciendi etiam decreti et gerend*⟨i⟩* ce-
 tera, que iure permissa sunt, ipsa quo-
 25 que permissu nostro agere possit, et
 magistratus ei itemque aediles, quaes-
 tores quoque et si qua alia necessaria
 facienda sunt, creare debebunt. Quem
 ordinem agendarum rerum perpetuo
 30 pro civitatis merito custodiri conve-
 niet. Numerum autem decurionum
 interim quinquaginta hominum in-
 stituere debebis. Deorum autem in-
 mortalium favor tribuet, ut aucti[s
 35 e]orum³ viribus adque numero mai[or
 e]orum haberi copia possit.

[V] 35. Epistulae Ablabii praef. praet. et Constantini
 imperatoris de iure civitatis Orcistenorum.

*Orcistus, hodie Eski Alikian, oppidum fuit Phrygiae salutaris in ipso
 confinio Galatiae non longe a Pessinunte situm; ibi prostat basis haec tribus
 lateribus inscripta, scilicet antica nobis est pagina I, latus intuenti dextrum
 II, intuenti sinistrum III; quartum latus muro opinor olim applicitum va-
 cat. Eius oppidi incolae datis precibus ad Constantinum Magnum filiosque
 eius Crispum et Constantinum et Constantium (id est inter a. 323 et 326),
 quarum principium superest (II 17—34) reliqua pars alteri opinor basi olim*

1) supra. — 2) coeundun. — 3) aucti.corum.

inscripta deficit, petierunt, ut sibi ius civitatis restitueretur, idque impetraverunt. Adest integrum fere imperatoris de ea re rescriptum datum ad Ablabium tum praefectum praetorio (I, 8—II, 16) praemissis ex more litteris inscriptione nescio quomodo destitutis Ablabii ad Orcistenos (II—7), per quas imperatoris rescriptum ad eos transmittit. — Accedit rescriptum eiusdem Constantini alterum totam paginam tertiam occupans, post tempus opinor in latere antea vacuo relicto adiectum, scriptum die Iun. 30 a. 331 ad ordinem Orcistenorum, quo beneficium confirmatur. — Harum quattuor epistularum tres ad apographum Pocockianum aliaque minora subsidia edidi — III, 352; sed nuper demum successit optimo amico Ramsayo Anglo, ut lapidem pro deperdito habitum primum investigaret, deinde denuo in locum devium eius rei causa profectus eum lectu difficillimum transcriberet et expleret (nam ex precibus quae supersunt II 17—34 Pocockius non descripserat) et maioris partis ectypum faceret. Eum cum edendum mihi committeret, parvi libenter; nam cum antea eum ab hac sylloge exclusim utpote nimis corruptum, iam quamquam loca quaedam dubia restant, omnino dignus est qui huic corpori inseratur. Iam emendate ed. est — 3, 7000. Dess. 6091.

col. 1. [Ut alia s]ic hae(c)¹ quae in precem con[tul]is[tis et nominis]
et dignitatis reparationem iure quae[runt obtine]- 2
re. Proinde vicari intercessionem qua[e fuerant mut]-
ilata ad integrum prisca² honoris r[educit imp(erator) super
omnes re-
tr]o pius³, ut et vos oppidumque dilig[entia vestra tui- 5
t]um expetito legum adque appellationis s[plendore iure decreti]
perfruari in frascibit.

Have Ablabi carissime nobis.

Incole Orcisti, iam nu(n)c oppidi et
civitatis, iucundam munificen- 10
tiae nostrae materiem praebue-
runt, Ablabi carissime et iucundissi-
me. Quibus enim studium est urbes vel no-
vas condere vel longaevae erudire vel in-
termortuas reparare, id quod petebatur acc[e]- 15
ptissimum fuit. Adseruerunt enim vicum suum
spatiis prioris aetatis oppidi splendore flori-
uisse, ut et annuis magistratu(u)m fascibus orna-
retur essetque curialibus celebre et populo
civium plenum. Ita enim ei situ adque ingenio 20

1) Huius versus qui lateris huius primus est, deficiunt litterae c. 8 ante
IHAEQVAE. — 2) prisgi. — 3) POPIVS in principio v. 5 legit Ramsay.

locus opportunus esse perhibetur, ut ex quattuor partibus [e]o totidem in sese congruant viae, quibus omnibus [p]ublicis mansio [e]a me-
 25 [di]alis adque accommoda esse dicat[u]r. Aquaru[m] ibi abundantem afflu[en]tiam, labacra quoqu[e] publica privata[que] eorum istatus veterum principum ornata, [et p]opulum¹ comm[un]entium adeo celebre[m] ali² ibidem sunt, [fa]cile compleantur pr[ovi]sa³ ex decursibus
 30 praeterfluentium [aq]uarum, rum⁴ numerum copiosum. Quibus cum omnibus memoratus locus abundare dicatur, c[on]t[ig]isse adseruerunt, ut eos Nacolenses si[bi] adnecti ante id temporis postularent. Quo[d]es[et] indignum temporibus nostris, ut tam o[p]portunus locus civitatis nomen amittat, et inutile commanentibus, ut depraedat[i]one potiorum omnia sua commoda utilit[a-]tesque deperdant. Quibus omnibus quas[i] quidam cumulus accedit, quod omnes
 40 [i]bidem sectatores sanctissimae religionis habitare dicantur. Qui cum praecarentur, ut sibi ius antiquum nomenque civitatis concederet nostra clementia, sicuti adnotationis nostrae [subiecta]⁵
 45 cum precibus exempla testantur⁶, huius modi sententiam dedimus. Nam haec quae in pre[ce]m contulerunt et nominis et dignitatis
 1 reparationem iure quaerunt obtinere. Proinde [gra-]vitat[is] tuae interces[sione] quae fuerant mu[tilata]
 5 ad integrum prisci⁷ [honoris] re[duci] sancimus, ut et ipsi [o]ppidumque diligent[ia] sua

col. 2.

7) ORNATAM/OPVLVM. — 8) sic ad ectypum; CELEBREMO///ES///EIALVAVLI litteris fugientibus exemplum. — 3) IR///A. — 4) AVERQVI antea apparuerunt; AQVIMGVN exemplum. — 5) ADNOPATIONITNOL/AESRNEC///O. — 6) EXEMPLAVESTANTVR. — 7) prisgi.

t]uitum expetito legum [ad-
 q]ue appellationis splen-
 dore perfruantur. Par es[t- 10
 ig]itur sinceritatem tuam
 [q]uod promptissime pro tempo-
 [ri]s nostri dignitate conces[s-
 im]us, erga supplicantes fe[s-
 ti]nanter implere. — Vale Abla[bi 15
 ca]rissime et incundissime nobis.

~ Exemplum precum. ~

[A]d auxilium pietatis vestrae
 [conf]ugimus, domini imp[er]at[oris] Constantine
 [Maxi]me victor semper Aug. et Crispe, 20
 [Cons]tantine et Constanti nobis. Cae[sar].
 Patri]a nostra Orcistos vetust[is-
 simu]m oppidum fuit et ex antiquis[is-
 m]is temporibus, ab origine etia[m
 civ[itatis] dignitatem obtinuit. 25
 [Id] in medio confinio Galatiae p[ro]be-
 n[ae] situm est. Nam quattuor via[rum]
 tr[ansitus] ex[h]ibet: id est civita[tis]
 P[ro]essinuntesium, quae civita[s] dis-
 tat] a patria nostra tricensim[o fe- 30
 re l]apide; nec non etiam civitat[is] Mi-
 d[ea]norum, quae et ipsa est a [patria]
 nostra in tricensimo miliario; [et civi-
 tat]is Amorianorum, quae posita (*reliqua desiderantur*). —

col. 3. [A]et(um) prid(ie) 1
 kal(endas) Iulias
 [C]onstantinopoli.
 [I]mp[er]at[or]is. Caes. Constantinus
 Maximus Guth(icus) victor ac trium- 5
 [f]ator Aug. et Fl(avius) Cla(udius) Constantinus
 Alaman(nicus) et F[lav]i(avius) Iul(ius) Constantius n[ost]ri.
 [C]aess. salutem dicunt
 ordini civit(at)is Orcistanorum.

1) altera p dubia. — 2) P (vel R) I////AE. Restitutio dubia.

- 10 Actum est indulgentiae nos-
 trae munere ius vobis civita-
 tis tributum non honore modo,
 verum libertatis etiam privi-
 legium custodire. Itaque Na-
 15 colensium iniuriam ultra in-
 dulgentiae nostrae beneficia
 perdurantem praesenti re-
 scriptione removemus idque
 oratis vestris petitionique
 20 deferimus, ut pecuniam, quam
 pro cultis ante solebatis in-
 ferre, minime deinceps dependa-
 tis. Hoc igitur ad virum praest[*a*-]
 ntissimum rationalem Asia-
 25 nae dioeceseos lenitas nostra
 perscribit, qui, secutus for-
 mam indulgentiae concessae
 vobis, pecuniam deinceps pro
 supra dicta specie expeti a vo-
 30 bis postularique prohibebit.
 Bene valere vos cupimus.
 [B]asso et Ab[*bio*] cons.

CAPUT V.

SENATUS CONSULTA.

36. SC. de Bacchanalibus a. 568 (= 186).

Ⓒ 1,196 (1²), . Cf. Ⓒ 1,10,104. Ri. tab. 18. Dess. 18. — *E tabula aenea (a. 0,27 m., l. 0,28 m.) a. 1640 in vico Piriolo Calabriae effossa, nunc Vindobonae adservata. Litteris exquis, sed elegantibus est scripta; capita non sunt distincta, spatia quaedam passim sine causa, ut videtur, vacua relict.* — *Bacchanalium coniurationem et de ea re decreta senatus ad a. 568 enarrat Livius 39,8—19. Haec autem tabula proprie epistulam exhibet a consulibus datam ad magistratus nescio quos agro Teurano (in Bruttis) praefectos cum adiecto vel potius praemisso senatusconsulto.*

[Q.] Marcius L. f., S(p.) Postumius L. f. cos. senatum con-
 solverunt n(onis) Octob. apud aedem °Duelonai.

Sc. arf.¹ M. Claudi.² M. f., L. Valeri.² P. f. Q. Minuci.² C. f. ~ 2
 De Bacanalibus quei foideratei^o esent ita exdeicendum censuere: 2
 Neiquis eorum Bacanal³ habuisse velet; sei ques^o esent, quei 4
 sibe deicerent necesus ese Bacanal habere, eeis⁴ utei ad pr(aito-
 rem) urbanum^o Romam venirent, deque eeis rebus, ubei eorum 5
 verba⁵ audita esent, utei senatus^o noster decerneret, dum ne minus 6
 senatoribus⁶ C adesent [quom e]a⁷ res cosoleretur.

Bacas⁸ vir nequis adiese⁹ velet ceivis Romanus neve nominus 7
 Latini neve socium^o quisquam, nisei pr. urbanum adiesent⁹, isque 8
 [d]e senatuos sententiad, dum ne^o minus senatoribus C adesent quom 9
 ea res cosoleretur, iousisent¹⁰. Ce[n]suere.

Sacerdos nequis vir eset; magister neque vir neque mulier 10
 quisquam eset. ~^o Neve pecuniam quisquam eorum comoine[m h]a- 11
 buisse ve[l]et; neve magistratum,^o neve pro magistratud¹¹, neque 12
 virum [neque mul]ierem quiquam fecise velet. ~^o Neve post hac 13
 inter sed conioura[se nev]e comvovise neve conspondise^o neve con- 14
 promisese velet, neve quisquam fidem inter sed dedise velet.^o Sacra 15
 in oquoltod¹² ne quisquam fecise velet; ~ neve in poplicod neve in
^o preivatod neve extrad urbem sacra quisquam fecise velet, ~ nisei 16
^o pr. urbanum adieset⁹, isque de senatuos sententiad, dum ne minus 17
^o senatoribus C adesent quom ea res cosoleretur, iouisisent¹⁰. Censuere. 18

Homines plous V oinvorsei virei atque mulieres sacra ne quis- 19
 quam^o fecise velet, neve inter ibei virei plous duobus, mulieribus¹³ 20
 plous tribus^o arfuise velent, nisei de pr. urbani senatuosque senten- 21
 tiad, utei suprad^o scriptum est. ~ 22

Haice utei in coventionid exdeicatis ne minus trinum^o noun- 23
 dinum, senatuosque sententiam utei scientes esetis ~ — eorum
^o sententia ita fuit: 'sei ques esent, quei arvorum ead fecisent, 24
 'quam suprad^o scriptum est, eeis rem capitalem faciendam cen- 25
 'suere' — ~ atque utei^o hoc in tabolam ahenam inceideretis, ita 26
 senatus aiquom censuit,^o uteique eam figier ioubeatis, ubei facilumed 27
 gnoscier potisit; ~ atque^o utei ea Bacanalialia, sei qua sunt, extrad 28

1) sc(ribo) arf(uerunt). — 2) Claudi(us) etc. — 3) sacanal. — 4) i. e. ei,
 nam eis antiqua forma nomin. plur. est pro i, ut facteis in l. agr. v. 28. —
 5) utr a. — 6) De suppressa littera I v. Ri. p. 122 col. 3. — 7) quom e de-
 ficit spatio vacuo relicto. — 8) i. e. bacchas. Liv. 39,9.10.13: bacchis initiari.
 — 9) i. e. adiesse cet. — 10) scr. iousiset. iousisent defendit Weissbrodt, spec.
 gramm. p. 16 et denuo miscellanea epigr. num. gramm. (Brunsb. 1883) et
 Altenburg Jahrb. f. class. Phil. suppl. 24, 1898 p. 518. — 11) magistratuo. —
 12) dquoltod. — 13) expectamus mulieres.

29 quam sei quid ibei sacri est, ° ita utei suprad scriptum est, in die-
 30 bus X, quibus vobeis tabelai datai erunt, ° faciatis utei dismota sient.
 — in agro Teurano ¹.

V 37. SCC. de Thisbaeis a. 584 (= 170).

Tabula marmorea reperta a. 1871 in Boeotia ibi ubi fuerunt antiquae Thisbae ad vicum Kakosi, extat Athenis in museo publico quod centrale dicunt. Descripsit et edidit primus Foucartus in ephemeride 'archives des missions scientifiques et littéraires' a. 1872 p. 322 sq. (unde repetivit Mo. eph. epigr. I p. 278 sq.), sed mendis plurimis et gravissimis inquinatam, quarum recognito archetypo quasdam sustulit Otto Lueders (apud Mo. eph. epigr. 2,102), plures Iohannes Schmidt (Mitth. des athen. Instituts 4,235; Z.S.St. 2,116). Instructa est commentariis ab editoribus omnibus, a nostratibus etiam versione Latina. [VII Dittenberger Inscr. Graec. VII, I 2225. — Nuperrime Sc. tractavit Foucart, Mémoires de l'Académie des inscriptions, 37,2, 1905, p. 309 sqq.] — Inscriptio continet versionem Graecam duorum SCorum, quorum prius (v. 1—13) a. d. VII id. Octobres, posterius pridie idus factum est; annum docuerunt nomina duo consulis (v. 42) A. Hostilii Mancini, qui a. 584 cum A. Atilio Serrano fasces gessit, et Q. Maenii praetoris noti e Livii libro XLIII.

(I.) Κόιντος Μαίνιος Τίτου υἱὸς στρατηγὸς τῇ συνκλή-
 τωι συνεβουλεύσατο ἐν κομετίῳ πρὸ ἡμερ-
 [ῶ]ν ἑπτὰ εἰδυῶν Ὀκτωμβρίων.

Ἰβραφομένῳ
 παρῆσαν Μάνιος Ἀκίλιος Μανίου υἱὸς Ὀλτε[ινί]-
 5 α, Τίτος Νομίσιος Τίτου υἱός.

Περὶ ὧν Θισβ-
 εῖς λόγους ἐποιήσαντο περὶ τῶν καθ' αὐ-
 [τ]οὺς πραγμάτων, οἵτινες ἐν τῇ φιλίας τῇ
 ἡμετέρῃ ἐνέμειναν, ὅπως αὐτοῖς δοθῶσιν,
 [οἷ]ς τὰ καθ' αὐτοὺς πράγματα ἐξηγήσωνται.
 περὶ τοῦ-

(I.) Q. Maenius T. f. praetor senatum consuluit in comitio a.
 d. VII idus Octobres.

Scribendo adfuerunt M'. Acilius M'. f. Vol(tinia), T. Numis-
 sius T. f.

Quod Thisbaei verba fecerunt de rebus ad se pertinentibus
 qui in amicitia nostra permanserunt, ut sibi darentur, quibus res
 ad se pertinentes exponerent,

1) De agro Teurano v. Mo. @ 10,13.

του τοῦ πράγματος οὕτως ἔδοξεν· ὅπως Κόιντος
Μαίνιος στρατηγὸς τῶν ἐκ τῆς συνκλήτου
[π]έντε ἀποτάξει, οἱ ἂν αὐτῷ ἐκ τῶν δημοσίων πρα-
[γ]μάτων καὶ τῆς ιδίας πίστεως φαίνωνται. Ἐδοξε¹.

(II.) Προτέραι εἰδυῶν Ὀκτωμβρίων.

Γραφομένῳ παρῆ-
σαν Πόπλιος Μούκιος Κόιντου υἱός, Μάαρκος Κλαύ-
διος Μάαρκου υἱός, Μάνιος Σέργιος Μανίου υἱός.

1) Ὡσαύτως περὶ αἶν οἱ αὐτοὶ² λόγους ἐποιήσαντο

a) περὶ χώρας

[κ]αὶ περὶ λιμένων καὶ προσόδων καὶ περὶ ὁρέων·

ἃ αὐτῶν ἔγε-

[γ]όνεισαν, ταῦτα ἡμῶν μὲν ἔνεκεν ἔχειν ἐξεῖναι ἔδο-
ξεν.

20

b) περὶ ἀρχῶν καὶ περὶ ἱερῶν καὶ προσόδων, ὅπως αὐτοὶ
[κ]υριεύωσι·

περὶ τούτου τοῦ πράγματος οὕτως ἔδοξεν·
οἵτινες εἰς τὴν φιλίαν τὴν ἡμετέραν³ πρὸ τοῦ ἡ Γαίος Λοκρέ-

*de ea re ita censuerunt: ut Q. Maenius praetor ex senatu
quinque delegaret, qui sibi e re publica fideque sua viderentur.
Censuere¹.*

(II.) *Pridie idus Octobres.*

*Scribendo adfuerunt P. Mucius Q. f., M. Claudius M. f.,
M'. Sergius M'. f.*

1) *Item quod iidem² verba fecerunt*

a) *de agro et de portubus redivitibusque et de saltibus,
quae eorum fuerant, ea per nos habere licere censuerunt.*

b) *de magistratibus et de delubris redivitibusque eorum ut
ipsi obtinerent,*

de ea re ita censuerunt: qui in amicitiam nostram [ve-

1) *Explicit SC. prius, incipit alterum. Magistratus consulentis et loci
indicatio omissa est, quod sine dubio iidem erant atque in priore SC. Hoc
alterum septem habet capita sive sententias, quarum prima secunda quarta
quinta in complures partes divisae sunt, ut duodecim discessionibus opus
fuerit ad id SC. conficiendum. — 2) Verba ὡσαύτως — αὐτοὶ si ita fuerunt
in exemplari Romae confecto, Maenius de rebus Thisbaeorum secundo die
senatum ita consuluit, ut pergere se diceret in actione proximo senatu coepta.
Sententia huius capituli una relatione videtur proposita esse, a senatu autem in
tres partes divisa et diversis condicionibus decreta. — 3) Suppl. παρεγένοντο.*

- τιος τὸ στρατίπεδον πρὸς τὴν πόλιν Θίσβας προσήγα-
γεν, ὅπως οὗτοι ἔτη δέκα τ[ά] ἐγγιστα κυριεύωσιν. *Ἐδοξ[εν].
- 25 c) περὶ χώρας, οἰκιάων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς· οὗ ποτέ
τι αὐτῶν γέγονεν, ἔπως [τά] ἑαυτῶν αὐτοῖς ἔχειν ἐξῆι.
*Ἐδοξεν.
- 2) *Ἐσαύτως περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ λόγους ἐποίησαντο, ὅπως[ς]
[οἱ] αὐτόμολοι οἱ ἴδιοι ἐκεῖ φυγάδες ὄντες¹, τὴν ἄκραν² αὐτοῖς ἔπως
τειχίσαι ἐξῆι καὶ ἐκεῖ κατοικῶσιν οὗτοι, καθότι ἐνεφάνισαν³.
- 30 οὕτως ἔδοξεν· ὅπως ἐκεῖ κατοικῶσιν καὶ τοῦτο τειχίσωσιν. *Ἐδο-
ξεν.
- 2a) Τὴν πόλιν τειχίσαι οὐκ ἔδοξεν.
- 3) *Ἐσαύτως περὶ ὧν οἱ αὐτ[οῖς]
λόγους ἐποίησαντο, χρυσίον, ὃ συνήνεγκαν εἰς στέφανον, ὅ-
πως εἰς τὸ Καπετώλιον στέφανον κατασκευάσωσιν
- τούτοις, καθ-
[ότι] ἐνεφάνισαν³, ὅπως αὐτοῖς ἀποδοθῇ, ὃ[πως] τοῦτον τὸν στέφανον εἰς
- 35 [τ]ὸ Καπετώλιον κατασκευάσωσιν· οὕτως ἀποδοῦναι ἔδοξεν.
- 4) *Ἐσαύ-
[τως] περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ λόγους ἐποίησαντο

nerunt], antequam C. Lucretius exercitum ad oppidum This-
bas admovit, ut ii decem annis proximis obtinerent. Censuere.

c) de agro et aedibus et bonis suis,
cuiuscumque quid eorum fuit, ut sua sibi habere liceret.
Censuere.

2) Item quod iidem verba fecerunt, ut qui transfugae ipsorum
ibi exules essent¹, arcem² iis ut communire liceret, et ibi ii habita-
rent, uti significaverunt³,

ita censuerunt: ut ibi habitarent et id communirent. Censuere.

2a) Oppidum communiri non censuerunt.

3) Item quod iidem verba fecerunt, aurum, quod contulerant in
coronam, ut in Capitolio coronam ponerent, iis (?), uti significave-
runt², ut ipsis redderetur, ut eam coronam in Capitolio ponerent,
ita reddi censuerunt.

4) Item quod iidem verba fecerunt

1) Significari videntur transfugae Thisbaeorum qui Romae exulaverant
(non exulabant) iam reversi domum. — 2) [VII In exemplari Latino castellum
fuisse ex forma τοῦτο (l. 30) colligit Viereck.] — 3) Verba καθότι ἐνεφάνισαν
hic et infra v. 34 significant eos homines qui supra v. 23 et 24 in amicitiam
p. R. venisse dicuntur ante C. Lucretii expeditionem.

α) ἀνθρώπους, οἵτινες ὑπενα[ν-
τί]α τοῖς δημοσίοις πράγμασι τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς ἐαυτῶν εἰσιν,
[ὑπ]ως οὗτοι κατέχονται·

περὶ τούτου τοῦ πράγματος, καθὼς ἂν Κοίν-
[τω]ι Μαινίωι στρατηγῶι ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τῆς ἰδίας πί-
στεως δοκῇ, οὕτως ποιεῖν ἔδοξεν. 40

β) οἵτινες εἰς ἄλλας πόλεις ἀ-
πῆλθοσαν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν παρ' ἡμῶν στρατηγὸν παρεγένοντο, ὅπως
μὴ εἰς τάξιν καταπορεύωνται·

περὶ τούτου τοῦ πράγματος πρὸς Αὐλόν
[Ὅ]στίλιον ὕπατον γράμματα ἀποστέλλαι ἔδοξεν, ὅπως περὶ τούτου τῇ δι-
[αν]οίᾳ προσέχῃ, καθὼς ἂν αὐτῶι ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ
[τ]ῆς ἰδίας πίστεως φαίνεται. Ἔδοξεν. 45

5) Ὡσαύτως περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ λόγους ἐποίησαντο περ[ι]
τῶν δικῶν Ξενοπίθιδος καὶ Μνάσιδος, ὅπως ἐκ Χαλκίδος ἀφεθῶσι,
καὶ Δαμοκρίτα Διονυσίου ἐκ Θηβῶν·

ταῦτας ἐκ ¹ τούτων τῶν πόλε-
ων ἀφεῖναι ἔδοξεν, καὶ ὅπως εἰς Θίσβας μὴ κατέλθωσιν. Ἔδοξεν.

5a) Ὡσαύτως περὶ οὗ ταύτας τὰς γυναῖκας ὑδρίας σὺν ἀργυρίω[ι] 50
εἰς τὸν στρατηγὸν ἐνεγκεῖν εἵπασαν·

a) homines, qui adversus rem publicam nostram ipsorumque
essent, ut ii detinerentur,
de ea re, uti Q. Maenio praetori e re publica fideque sua
videretur, ita fieri censuerunt.

b) qui in alia oppida abierunt neque ad praetorem a nobis
missum adfuerunt, ut ne in ordinem regrederentur,
de ea re ad A. Hostilium consulem litteras dari censuerunt,
ut de ea re animadverteret, uti ipsi e re publica fideque
sua videretur. Censuere.

5) Item quod iidem verba fecerunt de causis Xenopithidis et
Mnasidis ut Chalcide dimitterentur, et Damocritae Dionysii filia
Thebis

eas ex civitatibus dimittendas esse censuerunt, et ut Thisbas ne
redirent. Censuere.

5a) Item quod eas mulieres urnas cum pecunia ad praetorem
tulisse dixerunt,

1) ταύτας ἐκ Foucart.

περὶ τούτου τοῦ πράγ[μα-
το]ς ὕστερον ἐναντι Γαίου Λοκρετίου βουλευσασθαι ἔδο[ξεν].

6) [Ῥ]αὐτῶς περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ Θισβεῖς ἐνεφάνισαν περὶ σίτου καὶ ἐλ[αί]-
ου ἑαυτοῖς κοινωνίαν πρὸς Γναῖον Πανδοσίον γεγονέναι,

55 του τοῦ πράγματος, [ἐ]άν¹ κριτὰς λαβεῖν βούλωνται, τούτοις κριτὰς δο[ῦ]-
ναι ἔδοξεν.

7) Ῥσαύτος περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ λόγους ἐποιήσαντο περὶ τοῦ
γράμματα δοῦναι Θισβεῦσιν εἰς Αἰτωλίαν καὶ Φωκίδα.

60 του τοῦ πράγματος Θισβεῦσι καὶ Κορωνεῦσιν εἰς Αἰτωλίαν καὶ Φωκί-
δα καὶ ἐάν που εἰς ἄλλας πόλεις βούλωνται, γράμματα φιλάν-
θρωπα δοῦναι ἔδοξεν.

*de ea re posthac coram C. Lucretio deliberandum esse cen-
suerunt.*

6) *Item quod iidem Thisbaei significaverunt de frumento et oleo
sibi societatem cum Gnaeo Pandosino fuisse,*

*de ea re, si iudices accipere vellent, iis iudices dandos esse
censuerunt.*

7) *Item quod iidem verba fecerunt de litteris dandis Thisbaeis
in Aetoliam et Phocidem,*

*de ea re Thisbaeis et Coronaeis in Aetoliam et Phocidem et si
quo ad alias civitates vellent, litteras benignas dandas esse censuerunt.*

38. SC. de philosophis et rhetoribus a. 593 (= 161) (*e Suet.*).

(*Suetonius de claris rhetoribus c. 1: vetus SC., item censorium edic-
tum² subiciam:*)

C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala cos.

M. Pomponius praetor senatum consuluit.

Quod verba facta sunt de philosophis et de rhetoribus, de ea
re ita censuerunt: ut M. Pomponius praetor animadverteret curaret-
que, uti³ ei e republica fideque sua videretur, uti Romae ne essent.

39. SC. de Tiburtibus c. a. 595 (= 159).

Ⓔ 1,201 [1², 1]; 14,3584. *Dess. 19. E tab. athenae, quae saec. XVI Ti-
bure reperta aut periit aut latet. Primum edita est ab Ursino (ad Au-*

1) KAN tabula. — 2) *Utrumque exhibet etiam Gell. 15,11; edictum
censorium dabitur infra.* — 3) *uti Gelliani libri, ut si Suetoniani.*

gust. de leg. 22), postremo e tabula ipsa ab Ennio Quirino Visconti (icon. rom. 1,89). Eam scriptam esse per bellum sociale a. 664 Visc. coniecit, per coniurationem Sertorianam (a. 676) Mo. l. l.; Ritscheli (Rh. Ph. 9,160) L. Cornelium praetorem eundem esse iudicavit atque L. Cornelium Cn. f. Lentulum Lupum consulem a. 598, adsentiente postea Mo. (Eph. epigr. 1,289) propterea quod tribus in nominibus testium omissa ad eam aetatem ducit. Habemus autem non ipsum SC., sed epistolam praetoris datam ad Scitum, conversa oratione ex tertia persona in secundam, id quod post Urs. demonstravit Mo.

L. Cornelius Cn. f. pr(aetor) sen(atum) cons(uluit) a. d. III 1
nonas Maias sub aede Kastorus.

Scr. adf. A. Manlius A. f., Sex Iulius . . ., L. Postumius S(p.) f. 2
Quod Teiburtes v. f.¹ quibusque de rebus vos purgavistis, ea senatus 3
animum advortit ita ut ei aequom fuit: nosque ea ita audiveramus,
ut vos deisistis vobis nuntiata esse. Ea nos animum nostrum 5
non inducebamus ita facta esse propter ea quod scibamus
ea vos merito nostro facere non potuisse, neque vos dignos esse,
quod ea faceretis, neque id vobis neque rei publicae vestrae
utile esse facere. Et postquam vestra verba senatus audivit,
tanto magis animum nostrum inducimus, ita ut ei ante 10
arbitrabamur, de eis rebus a vobis peccatum non esse.
Quonque de eis rebus senatus purgati estis, credimus vosque
animum vestrum inducere oportet, item vos populo
Romano purgatos fore.

VII 40. SC. de artificibus Graecis a. 642/3 (= 112/1).

Delphis in stylobato olim Thesauri Atheniensium lapides reperti fossilibus Francogallorum. Edidit et illustravit Colin Bull. de correspondance hellénique 1899 p. 13 sqq. Repet. Dittenberger syll. inscript. graec.² II, 936 cum adnotationibus. — De hoc S. C. Paulum Viereck consului. —

[Ἐπὶ Διονυσίου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς . . . πρώτης πρυτανείας, 1
ἧ . . . ἐγραμμάτευσεν.] ° [Ἑκατομβαιῶνος . . ., καὶ . . . τῆς πρυ- 2
τανείας. — Δόγμα συγκλήτου. — Λεύκιος Καλπόρνιος. ° Λευκίου 3
υἱὸς Πίσων, στρατηγὸς ἑπάρχου, τῇ συγκλήτῳ συνεβουλευσάτο πρὸ
ἡμερῶν . . . ° εἰδὼν Ἱουνίων ἐγχεῖν. Γραφομένῃ παρῆσαν· Μάρ- 4

. . . — L. Calpurnius L. f. Piso consul senatum consuluit
ante diem . . . idus Iunias in comitio. Scribendo adfuerunt: M.

1) v(erba) f(ecistis).

- 5 κος Αἰμίλιος Μάρκου υἱὸς ° Σ]κα[ϋ]ρος Καμιλία, Σέ[ρου]ιος
 6 Σερο]υῖο[υ υἱ]ὸς ° Λε[υκ]ίου υἱὸς Κορνη[λία,
 7 Ποπ[λί]ου υἱὸς Π[απ]ίρια. [Περί ὧν πρεσβεύται ° Ἀθ]η-
 8 ναῖοι Θεμιστο[. υἱὸς] οχάρης Δή[.] υἱὸς, Α[.
 9 υἱὸς ° Θ]εοφιλίσκος Ὀλυμπίχο[υ υἱὸς, ἄνδρες καλοὶ κάγα]θοὶ φίλ[οι
 9 πα[ρά] δῆμου [καλοῦ κάγα]θοῦ, φίλου ° συ]μμαχου τε ἡμετέρο[υ,
 10 λόγους ἐποίησαντο, χάριτα φι]λίαν συ[μμ]αχίαν [τε ἀνε]νώσαντο, καὶ
 11 ἐκάλεσαν] ° τὴν σύνκλητον ὑπὲρ τ[. κατ]ὰ τὰ δεδ[ογ-
 11 μ]ένα [.] ὅπως ° ταῦτα κύρια διαμένη κα[θ]ῶς
 12] ° κα(τὰ) τὰ τῆς συγκλήτου δ[ό]γματα
 13 ° ἀπὸ συνκλήτου γνώμης ὅ[π]ως]ναι [.
 14 ° ἐάν δέ τις μὴ πειθαρχῇ τοῖς ἐ]μμεν[.
 15 ° β]ούλευσιν, ὅπως ἦτις ἂν εἰσ[ά]γεται τὸ]ν ὁεὶ δι[.
 16 ° α]πειθοῦντας ἐμμένειν τοῖς σ]υγ-
 17 κλητ[ο °]αι τὴν σύγκλη[τ]ον συμφώνου[ς] ἡμᾶς
 18 γενέ[σθαι, φασὶ δὲ τὰς συνθήκας συντ]εθεῖσθαι ° [ἐναντί]ως αἷς ἐ[λά]-
 19 ταῦτα εἶναι ἀκύρους οὔτε ° [ταῖς] συνθήκαι[ς] ἐμ[μ]ένουσιν, τῆς τε
 20 [ἐ]ργασίας ὑπα[ρχού]σης [ἡμᾶς ἀποκ]ωλύου[σι] παρὰ τὸ δίκαιον], τὰ
 21 τε χρῆ[μα]τα ἡμῶν τὰ ὅ[ν]τα κοινὰ ἐξιδιάζ[ουσ]ται, σ[υνε]λθόντες
 22 τε εἰς [Σικυῶνα] σύνοδον [ἐ]ποίησαντο παρὰ τὸ δό[γμα] τῆς συγ-
 κλη[τ]ου τοῦ ἐπὶ Ποπ[λί]ου Κορνη[λί]ου¹, ἐν αἷ ἐδοξεν ἡμᾶς συμ[μ]ο-
 ρεύεσθαι ἐν Θή[βαις καὶ Ἀργεῖ, καὶ] ° ἀρχεῖα κατέστ[η]σαν, καὶ τῶν

*Aemilius M. f. Scaurus Camilia, Ser. L. f. Cornelia, . . .
 P. f. Papiria. Quod legati Atheniensium (sequuntur nomina) viri boni,
 amici populi boni amici sociique nostri verba fecerunt, gratiam
 amicitiam foedus renoverunt, senatum appellarunt de . . . rata ma-
 neat sicut . . . secundum senatus consulta . . . de senatus sententia . . .
 quod si quis non pareret . . . senatum, concordēs nos factos, sed di-
 cunt pactiones factas contra mandata quae susceperant nonnulli arti-
 ficum Peloponnesiacorum, et ob eam rem eas irritas esse, neque in
 pactionibus permanent, operaque nostra nos prohibent contra ius, pecu-
 niasque nostras communes sibi vindicant, cum vero coissent Sicyonem
 conventum fecerunt contra S. C., quod factum est P. Cornelio con-
 sule, quo censuere nos convenire (debere) Thebas et Argos, et magi-*

1) 'videtur significari P. Cornelius Scipio Nacica, cos. a. 616 (= 138),
 ante P. Cornelius Scipio Aemilianus altera consulatu, a. 620 (= 134). Dessau.

κοι|νῶν χρη|μ|άτων τὰς προσό|δους κ|ατεχ|ήσαντ|ο]

° παρὰ τοῖς κοινοῖς νόμοις τῶν τεχνι|τῶν, πρεσβευόντων ἡμῶν εἰς 23

Ῥ|ώμην, κ|αὶ καλοῦ|ντων τὴν σύγκλητον τί δέ] ° [μέγιστον, οὐδὲ 24

ταύτῃ ὑπάρχουσιν, ἀ]λλὰ καὶ δόγμα ἡμῶν λαβόντων[ν]

° πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας [ἡ]μῖν οὐδ[έν] ἔλασσον τ|ῆς τε ἐρ- 25

γασίας ἡμᾶς ἀ[ποκα]λύουσι, τὰ τε χρ|ήματα ἡμῶν ἐξ|ιδι|άζονται, 26

σ|ύνοδον [τε] ἐν Σ[ικυῶνι] συν|άγουσι παρὰ τὸ δόγμα τῆς συν- 27

[κλήτου τὸ ἐπὶ Κορινθίου καὶ παρὰ τοῖς χρησμοῦς] τοῦ [Ῥ|απ|έ- 27

λωνος, Ῥ|αξίου]μεν οὖν τὴν σύγκλητον ἵνα π[α]ρ[ο]ς ἐκα- 28

τέρωι [.] ἡμῶν ἐκτὸς τῶν τριῶν μερῶν ° [. — 29

Καὶ] περὶ ὧν οἱ π[ρεσβευ]ταὶ ἀπὸ τ|ῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν 30

ἐξ- αποσταλέντες τῶν συντελούντων] ἐς Ἰσθμὸν [καὶ Νεμέαν] Σω- 30

σικλείδας Φιλοκράτου, Δαμόξενος ° [., Πο]λυκράτης [. . . ., 31

Φί]λιππος Ἡρώδου ἐνεφάνισαν τῇ συγκλήτῳ ° [ὅτι οἱ τεχνῖται οἱ 32

ἐν τῇ Ῥ|αττικῇ ὄντες, ποιησάμενοι κατηγ|ορίαν κα(τὰ) τῆς συνόδου 33

ἐπὶ τοῦ στρα(τη)γοῦ, ἐμ Μακε- [δονί]α¹, γραμμά]των ἀπο- 33

δ[οθέν]των τῇ συνόδῳ ὑπ' αὐτῶν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ ὅπως 34

° [πρε]σβευτάς ἀπο[στ]είλωμεν ἐν [ἡ]μέραις' . . καὶ, ἀπ[οστειλ]άν[τω]ν 34

ἡμῶν πρεσβ[ευ]τάς π[ερ]ι ὧν ὁ στρα- [τη]γὸς ἐκέλευεν τοὺς ἀπολο- 35

γιουμένους αὐταῖ Διονύσιον, Ἀνδρόνικον, Φιλοκράτην, Δ[ράκ]οντα, 36

° τοὺς δὲ περὶ αὐν μὲν ἔχον τὰς ἐντολὰς μὴ ἐπιτελέσαι, καταφρο- 36

νίσαντες δὲ τοῦ τε τῆς συγκλήτου ° δόγματος καὶ τοῦ στρατηγοῦ 37

stratus constituerunt et communium pecuniarum redditibus abusi sunt . . . contra communes leges artificum, a nobis legatis missis Romam et appellato Senatu . . . quod vero maximum, ne hoc quidem secuti sunt, sed etiam cum nos consultum accepissemus . . . contradicentes nobis, nihilo minus opera nos prohibent, pecunias nostras sibi vindicant, contionem Sicyone congerunt contra S. C. quod factum est Cornelio cos. et contra oracula Apollinis. Petimus igitur a Senatu . . . extra eas tres partes. — Et quod legati Dionysiacorum artificum missi eorum qui conferunt in Isthmum et Nemeam (nomina) declaraverunt senatui artifices Atticos actione adversus collegium apud praetorem, in Macedonia . . . instituta et litteris collegio redditus ab eis praetoris, ut legatos mitteremus in diebus . . ; et cum misissemus legatos de eis rebus de quibus iusserat praetor, defensuros nos apud eum (nomina), legatos autem mandata non perfecisse, contempto S. C.

1) de C. Cornelio Sisenna cogitat Dittenberger.

καὶ τῆς συνόδου, ἐλθόντας εἰς Πέλλαν συνθήκας ποιήσασθαι πρὸς
 38 τοὺς ὁ ἐν Ἀθήναις φάσκοντες εἶναι τεχνίτας, ἐπιτίμιον ἐπιγράψαν-
 39 τες κατὰ τῆς συνόδου τάλαντα δέκα. ὁ ἐφ' οἷς, καὶ [δο]θέντων
 αὐτοῖς ἐγκλημάτων κατὰ τοὺς τῆς συνόδου νόμους, παρόντες ἐν
 40 Θήβαις κατὰδικοὶ ἐγένοντο, καὶ διὰ ταῦτα, προσλαβόμενοι τ[ι]νας
 41 τῶν ἐν Θήβαις καὶ Βοιωτίαι τεχνιτῶν, τά τε ὁ γράμμα(τα) τὰ κοινὰ
 ἀπ᾽ ἄλλων ἔχοντες μετὰ βίας, καί, ἀποστάται γενόμενοι, καθ' ἰδίαν
 42 σύνοδον ἐποιούντο μετ' ἀλλήλων, ὑπεναντία πρᾶτ(τ)οντες τῇ συνό-
 43 δῳ καὶ τοῖς κοινοῖς νόμοις, τὴν τε δικ[αι]οδοσίαν διέκοψαν τῶν
 τεχνιτῶν, τίνες ἱερωσύνας ἔχον ἐπενεγύων, τά τε χρήματα καὶ τ[ὰ]
 44 ἀναθήματα ἀπ᾽ ἄλλων ἔχοντες καὶ τοὺς ἱροὺς στεφάνους, ἃ καὶ οὐκ
 45 ἀποδέδωκαν οὐδὲ ἕως τοῦ ὁ νῦν, τὰς θυσίας καὶ σπονδὰς ἐκώλυον
 46 ποιεῖν καθὼς εἰθισμένον ἦν τῇ συνόδῳ τῷ τε Διον[ύ]σῳ καὶ τοῖς
 ἄλλοις θεοῖς καὶ τοῖς κοινοῖς εὐεργέταις Ῥωμαίοις. Ἀξιοῦμεν οὖν
 47 τὴν σύγκλητον, γεγωνεῖαν καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις παραιτίαν
 48 τῶν μεγίστων ἀγαθῶν τῇ συνόδῳ, ὁ συντηρῆσαι τὰ ἐκ παλαιῶν
 49 χρόνων δεδομένα τίμια καὶ φιλόπρωπα, καὶ φροντίσαι ὅπως ἀπο-
 δοθῇ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἀναθήματα καὶ οἱ στέφανοι τῇ συνόδῳ
 50 τῇ κοινῇ τῇ συντελούσῃ Ἰσθμὸν καὶ Νεμέαν, ἃ ἔχουσιν οἱ ἐν Θή-
 51 βαις τεχνῖται καὶ τινες τῶν ἐν Βοιωτίας ἀποστά[ται] ὁ γεγεννημένοι,
 τὰς τε συνθήκας ἃς ἐποίησαντο ἵνα ἄκυροι γένωνται ἐπεὶ ἐποι[ή]-

*et praetore et collegio, cum venissent Pellam pactiones fecisse cum
 eis qui Athenis se artifices esse dicebant, multamque irrogaverunt
 contra collegium talenta X. quapropter et cum eis actio data esset
 secundum leges collegii, praesentes Thebis damnati sunt, et idcirco,
 adsumptis nonnullis Thebanis et Boeotiis artificibus, litteris collegii vi
 arreptis abierunt, et, cum descivissent proprium conventum fecerunt
 inter se, contraria facientes conventui et communi iuri, iurisdictionem-
 que percusserunt artificum, quae sacerdotia habebant, vades dabant,
 pecunias et dona auferebant et sacras coronas quae reddiderunt ne
 adhuc quidem, sacrificia et libationes prohibuerunt facere secundum
 morem collegii Dionysio et ceteris deis et communibus patronis Ro-
 manis. Rogamus igitur senatum, iam antea collegio auctorem sum-
 morum bonorum factum, ut conservet qui ex antiquis temporibus dati
 sunt honores et beneficia, et curet, ut reddantur pecuniae et dona
 et coronae collegio publico quod confert [in] Isthmum et Nemeam
 quae dona etc. habent Thebani artifices et quidam ex Boeotia qui
 desciverunt, pactionesque quae fecerunt ut irritae fiant, siquidem*

σαντο σται παρὰ τὰς δοθείσας αὐτοῖς ἐντολάς καὶ 52
 γέγοναν ὑπὲρ τούτων κατὰδικοί [κατὰ τοὺς] ° τ[ῆς συνόδου] νόμους, 53
 ὅπως τε οἱ νόμοι τῶν ἐξ Ἴσθμου καὶ Νεμέας τεχνιτῶν κύριοι ᾖσιν.
 — Περὶ τοῦ[των] ° τῶν [πρα]γμάτων οὕτως ἔδοξεν· Ἀθηναίοις πρεσ- 54
 βευταῖς φιλανθρωπῶς ἀποκριθῆναι· ἄνδρας καλοὺς κα[] ° ἀγαθοὺς 55
 καὶ φίλους παρὰ δόμου καλοῦ καλῶ καὶ φίλου συμμάχου τε ἡμε-
 τέρου προσαγορεῦσαι· χάρι[τα], ° φιλίαν συμμαχίαν τε ἀνανεώσασθαι. 56
 — Περὶ δὲ ἃν πραγμάτων λόγους ἐποιήσαντο, τί ἡρώτησαν ἡ [ἐ]ψη-
 φίσ[αν] ° το ἐν ἑαυτοῖς οἱ τεχνῖται οἱ ἐξ Ἴσθμου καὶ Νεμέας ὡι 57
 ἔλασσον ἅμα μετ' αὐτῶν οἱ τεχνῖται οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ[] ° ὄντες ἐρ- 58
 γασίαν ποιῶσιν, τοῦτο ὅπως ἄρῳσιν· ὃ δὲ σύμφωνον γεγονός ἐστιν
 τοῖς τεχνίταις τοῖς ἐν ° τῇ Ἀττικῇ οὖσιν καὶ τοῖς τεχνίταις τοῖς ἐξ 59
 Ἴσθμου καὶ Νεμέας ἐπὶ Γναίου Κορνηλίου Σισέννα στρατηγο[ῦ] ° ἡ 60
 ἀνθυπάτου ἐκεῖ ὄντος σύμφωνον εἶναι ἔδοξεν. "Οπου τὸ πρότε-
 ρον ἐ[κ] σ[υ]γκλήτου δόγματος τὰς ° συνόδους αὐτῶν ποιεῖν ἡώθασιν, 61
 ἐκεῖ αἱ σύνοδοι μετὰ ταῦτα ὅπως γίνωνται· ἔδοξεν. Περὶ δὲ ° χρη- 62
 μάτων δημοσίων ἡ κοινῶν περὶ ὧν λόγους ἐποιήσαντο, ὅπως πρὸς
 Μάαρχον Λεῖβιον ὑπατον προ[σ] ° ἔλθωσιν, οὗτός τε ἐπιγνῶι, ἐπι- 63
 κρίνη, οὕτως καθὼς αὐτῶι ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων πίστεως
 ° τε ἰδίᾳ¹ φαίνεται· ἔδοξεν. "Οπως τε Λεύκιος Καλπὺρνιος ὑπάτος 64
 Ἀθηναίοις ξένια κατὰ τὸ διάταγμα ° τὸν ταμίαν ἀποστεῖλαι κελεύσῃ, 65

fecerunt . . . contra quae eis mandata erant et ob eam rem damnati sunt secundum collegii ius, utque ius I. et N. artificum ratum sit.
 — *De eis rebus ita censuere: Atheniensium legatis benigne respondendum esse: viros bonos et amicos populi boni et amici sociique nostri appellare; gratiam amicitiam societatemque renovare.* — *Quod autem verba fecerunt, quod rogaverunt vel decreverunt inter se artifices I. et N. quo minus simul cum iis artifices Attici operam dent, id ut tollant. quod autem pactum factum est inter artifices Atticos et I. et N. coram Cn. Cornelio Sisenna praetore vel proconsule, huic pacto standum censuere.* — *Ubi prius ex senatus consulto conventus facere soliti sunt, ibi conventus in posterum ut fiant. censuere.* — *De pecuniis publicis vel communibus quod verba fecerunt, ut M. Livium consulem adeant, isque cognoscat, decernat, sic ut ei e re publica fideque sua videatur. censuere.* — *Utque L. Calpurnius*

1) *exspectes idias.*

66 οὕτως καθὼς ἂν αὐτῷ ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων πίστεώς ° τε ἰδίᾳ φαίνεται· ἔδοξεν.

consul Atheniensibus munus ex formula quaestorem mittere iubeat, sic ut ei e re publica fideque sua videretur. Censuere.

41. SC. de Asclepiade Clazomenio sociisque a. 676 (= 78).

Ⓔ 1,203 [I², 1; *Inscr. Graec. Sic. et Ital.* (= I. Gr. 14,) 951. *Ri. tab. 30. E tabula athenaea, cui SC. utraque lingua inscriptum est, Latina in superiore, Graeca in inferiore parte. Pars Graeca paene integra servata est, Latinae tantummodo extrema pars. Versionis Graecae vv. 1.2.3.32.33 litteris maioribus scripti sunt. Tabula Romae saec. XVI reperta hodie Neapoli adservatur. — Pertinet SC. ad tres nauarchos Graecos propter merita erga rempublicam Romanam in amicorum populi Romani formulam referendos. Haud raro singuli homines in populi amicitiam ita recepti sunt; ita ad a. 583 Liv. 44,16,7 ait: senatus in formulam sociorum eum (Onesimum Macedonem) referri iussit, locum lautia praeberi, iisdem fere verbis usus, quibus hoc SC. v. 7 et 8 superstitis. Anno 676 id factum esse, praescriptio ostendit.*

[*Consulibus Q. Lutatio Q. f. Catulo M. Aemilio Q. f. M. n. Lepido, praetore urbano et inter peregrinos L. Cornelio . . f. Sissenina, mense Maio.*

Q. Lutatius Q. f. Catulus cos. senatum consuluit a. d. XI k. Iunias in comitio.

Scribundo adfuerunt L. Faberius L. f. Ser(gia), C. . . . L. f. Pop(lilia), Q. Petillius T. f. Ser(gia).

Quod Q. Lutatius Q. f. Catulus consul verba fecit, Ascle-

Ἐπὶ ὑπάτων Κοίντου Λυτατίου Κοίντου υἱοῦ Κάτλου καὶ
2 Μάρκου Αἰμι[λίου Κοίντου υἱοῦ] ° Μάρκου υἱωνοῦ Λεπίδου¹, στρα-
τηγοῦ δὲ κατὰ πόλιν καὶ ἐπὶ τῶν ξένων Λευκίου Κορνηλίου[υ . . .
3 υἱοῦ] ° Σισέννα, μηνὸς Μαΐου.

Κρίντος Λυτάτιος Κοίντου υἱὸς Κάτλος ὕπατος συγκλήτῳ συνε-
4 βουλ[εύσατο] ° πρὸ ἡμερῶν² ἑνδεκα καλανδῶν Ἰουνίων ἐν κομετίῳ.

Γραφομένῳ παρῆσαν Λεύκιος Φαβέριος Λευκίου υἱὸς Σεργία,
5 Γάιος[ς . . . Λευ]° κίου υἱὸς Ποπλιλία³, Κρίντος Πετίλλιος Τίτου
υἱὸς Σεργία.

Περὶ ὧν Κρίντος Λυτάτιος Κοίντου υἱὸς Κάτλος⁴ ὕπατος λό-

1) λιπεδου. — 2) πμερων. — 3) ποπλιαια. — 4) κατατος.

piadem Philini filium Clazomenium, Polystratum Polyarci filium Carystium, Meniscum Irenaei, qui fuit Meniscus Thargelii¹, filium Milesium, nauarchos | in navibus advenisse bello Italico incipiente², eos operam fortem et fidelem rei publicae nostrae navasse, | eos se ex senatus consulto in patrias dimittere velle, si sibi² videretur, ut pro rebus bene gestis ab eis fortiterque factis in rem publicam nostram honor eis haberetur:

de ea re ita censuerunt: Asclepiadem Philini filium Clazomenium, | Polystratum Polyarci filium Carystium, Meniscum Irenaei filium, qui fuit Meniscus antea Thargelii, Milesium, viros bonos et amicos appellari. | Senatum populumque Romanum existimare eorum operam bonam et fortem et fidelem e re publica nostra fuisse; | quam ob causam senatum censere, uti ii liberi posterique

γους ἐποιήσατο, Ἀ[σκληπιάδην] ° Φιλίνου υἱὸν Κλαζομένιον, Πολύ- 6
στρατον Πολυάρχου υἱὸν Καρύστιον, Μενίσκον¹ Εἰρηναίου, τὸν γε-
γονότα Μενίσκον Θαργγηλίου², υἱὸν Μιλή[σιον, ναυάρχους] ° ἐν τοῖς 7
πλοίοις παραγεγονέναι τοῦ πολέμου τοῦ Ἰταλικοῦ ἐ[ξ]αρχομένου³,
τούτους ἐργασίαν ἐπανδρον καὶ πιστὴν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν
τοῖς ἡμετέρ[οις] παρεσχέ[σθαι] ° ναι, τούτους ἑαυτὸν κατὰ τὸ τῆς⁴ 8
συγκλήτου δόγμα εἰς τὰς πατρίδας ἀπολῦσαι βούλεσθαι, ἐὰν αὐτῶ⁵
φαίνεται, ὅπως ὑπὲρ τῶν καλῶς πεπραγμένων ὑπ' αὐ[τῶν] καὶ ἀν-
δρα] ° γαθιμάτων⁶ εἰς τὰ δημόσια πράγματα τὰ ἡμέτερα καταλογῇ 9
αὐτῶν γένηται.

περὶ τούτου τοῦ πράγματος οὕτως ἔδοξεν. Ἀσκληπιάδην Φι-
λίνου υἱὸν Κλαζ[ομένιον], ° Πολύστρατον Πολυάρχου υἱὸν Καρύστιον, 10
Μενίσκον Εἰρηναίου υἱὸν Μιλήσιον τὸν γεγονότα Μενίσκον ἄνωθεν
δὲ Θαργγηλίου, ἄνδρας καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ φί[λους] προσ] ° αγο- 11
ρεῦσαι. Τὴν σύνκλητον⁷ καὶ τὸν δῆμον τὸν Ῥωμαίων διαλαν-
βάνειν τὴν τούτων ἐργασίαν καλὴν⁸ καὶ ἐπανδρον καὶ πιστὴν τοῖς
δημοσίοις πράγμασιν τοῖς ἡμετέρο[ις] γεγο[νέναι], ° δι' ἣν⁹ αἰτίαν 12

1) μεν.σκον — 2) Thargelii filius adoptione filius Irenaei factus est. —

3) (Intellegitur puto bellum vere Italicum, scilicet Marsicum a. 664—66 (= 90—88) finitum civitate Italicis concessa, non Sullanum a. 671.672 (= 83.82), quoniam hoc et ipsum, cum propterea quod illius pars et sequela fuit tum propter Samnites a Sulla debellatos, recte ita appellari potuit et propius abest ab anno eo, quo nauarchis praemia senatus attribuit. Th. M.) —

4) τις. — 5) αὐτῇ Goettling; sed intellegitur consul. — 6) ἀνδραγασμάτων. —

7) τημουηκλητον. — 8) καλυη. — 9) ηη.

Bruno, Fontes iuris. Ed. VII.

eorum in suis patriis vacui omnium rerum et tributorum immunes sint: si qua tributa ex | bonis eorum exacta sunt, postquam rei publicae nostrae causa profecti sunt, ut ea iis reddantur restituantur; et si qui | agri aedificia bona eorum venierunt, postquam e patria rei publicae nostrae causa profecti sunt, ut ea omnia eis in integrum restituantur; | et si qui dies constitutus exierit, ex quo e patria rei publicae nostrae causa profecti sunt, ne quid ea res eis noceat | neve quid eis ob eam causam minus debeatut neve quid minus eis persequi exigere liceat, quaeque
 1 hereditates] ° eis leiberisve eor[um obvenerunt ut eas habeant pos-
 2 sideant fruanturque; quaeque ° ei liberi posteri uxoresve eorum ab altero persequentur, sive quid] ab eis leibereis postereis ux[oribusve
 3 eorum alii persequentur, ut eis liberis posteris uxoribusve ° eorum ius et potestas sit, seive in patria suis legibus velint iudi]cio cer-

τὴν σύνκλητον κρίνειν, ὥπως οὗτοι τέκνα ἔκγονοί τε αὐτῶν ἐν ταῖς
 15 ἑαυτῶν πατρίσιν ἀλειτούργητοι πάντων τῶν πραγμάτων καὶ ἀν-
 εἰσφοροὶ ὦσιν· εἰ τινες εἰσφ[οραὶ] ἐκ τῶν ° ὑπαρχόντων αὐτῶν
 εἰσπεπραγμέναι εἰσὶν μετὰ τὸ τούτους τῶν δημοσίων πραγμάτων
 τῶν ἡμετέρων χάριν¹ ἑρμῆσαι, ὅπως αὐταὶ αὐτοῖς ἀποδοθῶσιν²
 14 ἀποκατασταθῶσιν· εἰ τέ τινες³ ° ἄγροὶ οἰκίαι ὑπάρχοντα αὐτῶν
 πέπρανται μετὰ τὸ ἐκ τῆς πατρίδος τῶν δημοσίων πραγμάτων
 τῶν ἡμετέρων χάριν ὀρμῆσαι, ὅπως ταῦτα πάντα αὐτοῖς εἰς ἀκέ-
 15 ραιον ἀποκαταστα-⁴θῇ· εἰ τέ τις προθεσμία παρελήλυθεν⁵, ἀφ’
 οὗ ἐκ τῆς πατρίδος τῶν δημοσίων πραγμάτων τῶν ἡμετέρων χάριν
 ὥρμησαν⁶, μὴ τι τοῦτο τὸ πρᾶγμα αὐτοῖς βλαβερὸν γένηται °
 16 μηδὲ τι αὐτοῖς διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἔλασσον ὀφείλῃται⁷ μηδὲ
 τι ἔλασσον αὐτοῖς μεταπορεύεσθαι πράσσειν ἐξῆ⁸, ὅσαι τε κληρονο-
 17 μίαι αὐτοῖς ἢ τοῖς τέκνοις αὐτῶν ° παρεγέροντο, ὅπως ταύτας
 ἔχωσιν διακατέχωσιν⁸ καρπεύωνται τε ὅσα τε ἂν αὐτοὶ τέκνα
 18 πα-⁹ρ’ αὐτῶν τέκνων ἐκγόνων γυναικῶν τε αὐτῶν ἕτεροι μετα-
 πορεύωνται, ὅπως τούτων τέκνων <ἐκγόνων⁹> γυναικῶν <τε⁹> αὐ-
 19 τῶν ἐξουσία καὶ αἵρεσις [ἦ], ἐάν τε ἐν ταῖς πα-¹⁰τρίσιν κατὰ τοὺς
 ἰδίους νόμους βούλωνται κρίνεσθαι, ἢ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων¹⁰

1) χαρη. — 2) αποδοθωσι. — 3) τινειστ//. — 4) αποκατασταθη. —
 5) παρεαηλυθεν. — 6) ωρμησαν. — 7) οσειληται. — 8) αιακατεχωσιν. — 9) ἐκ-
 γόνων et τε inseruit Mo. — 10) [Inter ἀρχόντων et ἐπὶ manu antiqua (de

tare seive apud magistratus [nostros *Italicis iudicibus*, seive in civitate libera ° aliqua earum, quae semper in amicitia p(opuli) 4 *R(omani)* manseru[nt, ubei velint utei ibei iudicium de eis rebus fiat. Sei qua [iudicia de eis absentibus postquam e patria profecti sunt, ° facta sunt, ea uti in integrum restitu]antur et de integro 5 iudicium ex s(enatus) c(onsulto) fiat. Sei quas pecunias ci[vitates eorum publice debeant, nei quid in eas ° pecunias dare debeant; 6 magistrat]us nostri queiquomque Asiam Euboeam locabunt vectigalve Asiae [*Euboeae imponent, curent ne quid ei dare debeant.* ° — Utei- 7 que Q. Lutatius, M.] Aemilius cos. a(lter) a(mbove), s(ei) e(is) v(i- deretur), eos in amecorum formulam referundos curarent, eis[que tabulam aheneam amicitiae in Capitolio ponere ° sacrificiumque 8 facere liceret, munusque eis ex formula locum lautiaque q(uaesto- rem) urb(anum) eis locare mittereq[ue i]ube[rent. Seique de suis

ἐπὶ Ἰταλικῶν κριτῶν, ἐάν τε ἐπὶ πόλεως ἐλευθέρως τῶν διὰ τέλους ° ἐν τῇ φιλίᾳ τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαίων μεμενηκυῶν, οὗ ἂν προαι- 20 ρῶνται, ὥπως ἐκεῖ τὸ κριτήριον¹ περὶ τούτων τῶν πραγμάτων γί- νηται· εἴ τινα κριτήρια ° περὶ αὐτῶν ἀπόντων μετὰ τὸ ἐκ τῆς 21 πατρίδος ὀρμῆσαι γεγονότα ἐστίν, ταῦτα ὅπως εἰς ἀκέραιον ἀπο- κατασταθῇ καὶ ἐξ ἀκέραιου κριτήριον κατὰ ° τὸ τῆς συνκλήτου 22 δόγμα γίνηται· εἴ τινα χρήματα αἱ πόλεις αὐτῶν δημοσίᾳ ὀφείλω- σιν, μή τι εἰς ταῦτα τὰ χρήματα δοῦναι ὀφείλωσιν· ° ἄρχοντες 23 ἡμέτεροι, οἵτινες ἂν ποτε Ἀσίαν Εὐβοίαν μισθῶσιν ἢ προσόδους Ἀσίᾳ Εὐβοίᾳ ἐπιτιθῶσιν, φυλάξωνται μή τι οὗτοι δοῦναι ὀφείλω- σιν. ° — Ὅπως τε Κόντος Λυτάτιος², Μάρκος Αἰμίλιος ὕπατοι, 24 ὁ ἕτερος ἢ ἀμφότεροι, ἐὰν αὐτοῖς³ φαίνηται, τούτους εἰς τὸ τῶν φίλων διάταγμα ἀνενεχθ[ῆ]ναι φροντίσωσιν· τούτοις τε πίνακα⁴ 25 χαλκοῦν φιλίας ἐν τῷ Καπετωλίῳ ἀναθεῖναι θυσίαν τε ποιῆσαι ἐξῆι⁵, ξενιά τε αὐτοῖς κατὰ τὸ διάταγμα τόπον παροχῆν τε τὸν 26 ταμίαν τὸν κατὰ πόλιν τούτοις μισθῶσαι ἀποστεῖλαί⁶ τε κελεύσω- σιν· ἐάν τε περὶ τῶν ιδίων πραγμάτων πρεσβευτὰς πρὸς τὴν σύγ- 27 κλητον ἀποστέλλειν αὐτοὶ τε παραγίνεσθαι προαιρῶνται, ὥπως

antiquitate additamenti dubitare me vetuit Huelsenus aere inspecto) in-
serta est littera H, perperam si quid video; nam iudicium apud magistratus
Romanos et iudicium iudicum Italicorum tantum abest, ut recte sibi oppo-
nantur, ut Italici iudices dari nequeant nisi a magistratu Romano. ΤΗ. Μ.]
— 1) κρητήριον. — 2) αυτατιος. — 3) αετοις. — 4) πινα. — 5) επηι. — 6) απο-
στουλαι.

- 9 *rebus legatos ad senatum* ° mitt]ere lega[teive] veneire vellent, uti
eis leibereis postereisque eorum legatos venire mittereque liceret.
10 Uteiq[ue Q. Lutatius, M. Aemilius cos. a(lter) a(mbove),] ° sei (vi-
deatur) e(is), litteras ad magistratus nostros, quei Asiam Macedo-
niam provincias optinent, et ad magistratus eorum mitta[nt, senatum
11 velle et] ° aequom censere ea ita fieri ~ ita u(tei) e(is) e r(e)
p(ublica) f(ideque) s(ua) v(ideatur). C(ensuere).

- 28 αὐτοῖς τέκνοις ἐκγόνοις τε αὐτῶν ° πρεσβευταῖς παραγίνεσθαι καὶ
ἀποστέλλειν τε ἐξ ἧ· ὅπως τε Κόιντος Λυτάτιος, Μάρκος Αἰμίλιος
29 ὕπατοι, ὁ ἕτερος ἢ ἀμφότεροι, ° ἐὰν αὐτοῖς φαίνηται, γράμματα
πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἡμετέρους, οἵτινες Ἀσίαν Μακεδονίαν
30 ἐπαρχείας διακατέχουσιν¹, ° καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἀποστεί-
λωσιν τὴν σύνκλητον² θέλειν καὶ δίκαιον ἡγεῖσθαι ταῦτα οὕτω
31 γίνεσθαι, ° οὕτως ὥς ἂν αὐτοῖς ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων πί-
στεῶς τε τῆς ἰδίας φαίνηται³. ~ Ἐδοξεν. —
32 Ἀσκληπιάδου τοῦ Φιλίνου Κλαζομενίου[υ]. Πολυστράτου τοῦ
33 Πολυάρχου ° Καρυστίου. Μενίσκου τοῦ Εἰρηναίου Μιλησίου.

V 42. SC. de Oropiis a. 681 (= 73).

Magna tabula marmorea reperta m. Iulio a. 1884 in oppido Boeotiae Oropo ubi oraculum Amphiaraei fuisse notum est. Edidit eam primus S. Bases Graecus Ἐφημερίς ἀρχαιολογική 1884 p. 98, cf. 1886 p. 46, deinde Mo. Hermae vol. 20 p. 268 sq.; uterque editor versionem Latinam adiecit et commentarium. Habent item Viereck sermo Graecus (Gottingae 1889) n. XVIII et Dittenberger inscr. Graec. VII 413. — Continet tabula epistulam consulum a. 681 ad Oropios datam (v. 1—16), per quam iis transmittunt cum decretum ex iussu senatus anno praecedente facto de consilii sententia redditum inter Oropios et publicanos (v. 16—59) tum senatus consultum quo decretum confirmatur (v. 59—69). Nomina eorum qui in consilio fuerunt cur epistulae subiuncta sint, infra p. 184 n. 6 explicatum est. Decreto adiuncta sunt instrumenta a partibus in actione illa prolata, scilicet a publicanis caput ex lege censoria (cf. p. 183 n. 1) locationis (v. 35—42) ab Oropiis pars decreti Sullani et quo id confirmabatur senatus consulti (v. 42—57). Sumptum autem est decretum ex commentariis consulum, quorum mentio fit v. 31.58, senatus consultum ex volumine actorum senatus.

1) διακατέχουσιν. — 2) συνκλητον. — 3) φαίνεται.

(A. *Epistula consulum a. 681 decretum ex consilii sententia continens.*)

Μ[ά]ρχος Τερέντιος Μάαρκου υἱὸς Ουάρρων Λεύκολλος, Γάιος Κάσιος Λευκίου υἱὸς Ὀλόγ]γινος ὑπατοὶ ~ Ὠρωπίων ἀρχουσιν 2
βουλῇ δῆμῳ χαίρειν.

Εἰ ἔρρωσθε, εὖ ἂν ἔχ[οι]. Ὁ Ὑμᾶς εἰδέναι βουλόμεθα, ἡμᾶς 3
κατὰ τὸ τῆς συνκλήτου δόγμα τὸ γενόμενον ἐπὶ Λευκί]ου Δικινίου 4
Μάαρκου Αὐρηλίου ὑπάτων ἐπεγνωκέναι¹ περὶ ἀντιλογιῶν τῶν ἀναμ....
Ὁ Θεῶι Ἀμφιαράῳ καὶ τῶν δημοσιωνῶν γεγονότων ἐπεγνωκέναι ~ 5
πρὸ μιᾶς εἰδυῶν Ὁ Ὀκτωμβρίων ἐμ. βασιλικῇ Πορκίᾳ. 6

Ἐν συμβουλίῳ ~ παρῆσαν Μάαρκος Κλαύδιος Μάαρκ[ου] Ὁ 7
υἱὸς Ἀρνήσσης Μάαρχελλος ~ (et quattuordecim alii, in his octavo loco Ὁ 7
Μάαρκος Τύλλιος Μάαρκου υἱὸς Κορνηλία Κικέρων). 8—16

Περὶ ὧν Ἑρμόδωρος Ὀλυνπίχου υἱὸς ἱερεὺς Ὁ Ἀμφιαράου, ὅστις 17
πρότερον ὑπὸ τῆς συνκλήτου σύμμαχος προσηγορευμέ]νος ἐστίν, 18
καὶ Ἀλεξίδημος Θεοδώρου υἱὸς <καὶ> Δημαίνετος Θεοτέλου υἱὸς
πρεσβεύ]ται Ὠρωπίων λόγους ἐποιήσαντο, ~ 19

ἐπ(ε)ὶ ἐν τῷ τῆς μισθώσεως νόμῳ αὐταὶ αἱ Ὁ χῶραι ὑπεξαιρεθῆναι 20
εἰσίν¹, ἃς Λεύκιος Σύλλας θεῶν ἀθανάτων ἱερῶν τεμενῶν Ὁ φυλακῆς 21
ἐνεκεν συνεχώρησεν, ὑπεξαιρεθῆναι εἰσίν ~ ταύτας τε τὰς προσ-
όδους, περὶ ὧν ἄγεται τὸ πρᾶγμα, Λεύκιος Σύλλας τῷ Θεῷ Ἀμ- 22

(A.) *M. Terentius M. f. Varro Lucullus, C. Cassius L. f. Longinus cos. Oropiorum magistratibus ordini populoque salutem.*

Si valetis, bene est. Scire vos volumus, nos ex senatus consulto facto L. Licinio M. Aurelio cos.¹ de controversiis eorum qui [res curant?] dei Amphiarai et publicanorum qui fuerunt cognovisse pridie idus Octobres in basilica Porcia.

In consilio adfuerunt M. Claudius M. f. Arn(ensi) Marcellus (et quattuordecim alii, in his octavo loco M. Tullius M. f. Cor. Cicero).

Quod Hermodorus Olympichi f. sacerdos Amphiarai, qui antea a senatu socius appellatus est, et Alexidemus Theodori f. [et] Demaenetus Theotelis f., legati Oropiorum, verba fecerunt,

cum in lege locationis ii agri, quos L. Sulla deorum immortalium aedium sacrarum tuendarum causa concessit, excepti sint, eosque redditus, qua de re agitur, L. Sulla deo

1) ἐπεγνωκέναι verbum cum v. 5 redeat, hoc loco delendum censet Mo. — Consules sunt a. 680 (= 74). — 4) ὑπεξαιρεθῆναι εἰσίν verba v. 21 repetita hoc loco delet Mo.

- 23 φιαράωι προσ«ο'»ιρι_σεν, ὅπως ὑπὲρ τούτων τῶν χωρῶν πρόσδοον
τῷ δημοσιῳ_νῇ μὴ τελῶσιν· ~
- 24 καὶ περὶ ὧν Λεύκιος Δομέτιος Ἀινόβαλβος¹ ~ ὑπὲρ δημοσιω-
νῶν εἶπεν ~
- 25 ἐπεὶ ἐν τῷ τῆς μισθώσεως νόμῳ αὗται αἱ χῶραι ὑπεξειρη-
26 μέναι εἰσίν, ὁ ἄς Λεύκιος Σύλλας θεῶν ἀθανάτων ἱερῶν τεμενῶν
27 φυλακῆς ἔνεκεν^ο συνεχώρησεν, ~ οὔτε ὁ Ἀμφιάραος, ὡς αὗται
28 αἱ χῶραι συνεχωρημέναι^ο λέγονται, θεός ἐστίν², ὅπως ταύτας
29 τὰς χῶρας καρπίζεσθαι³ ἐξῆ^ο τοὺς δημοσιῳ_νάς. ~
- 30 ἀπὸ συνβουλίου γνώμης γνώμην ἀπεφηνά_μεθα· ὃ ἐπέγνωμεν, τῇ
31 συνκλήτῳ προσανοίσομεν ~, τοῦτο ὃ καὶ ὁ εἰς τὴν τῶν ὑπομνη-
μάτων δέλτον⁴ κατεχωρίσαμεν· ~
- 32 περὶ χῶρας ὁ Ὠρωπίας, περὶ ἧς ἀντιλογία ἦν πρὸς τοὺς δη-
33 μοσιῳ_νάς, κατὰ τὸν τῆς ὁ μισθώσεως νόμον αὕτη ὑπεξειρη-
34 μένη ἐστίν, ἵνα μὴ ὁ δημοσιῳ_νῆς αὐτὴν καρπίζηται.

Κατὰ τὸ τῆς συνκλήτου δόγμα ἐπέγνωμεν.

Amphiaraus attribuerit, ut pro iis agris redditum publicano ne pendant;

et quod L. Domitius Ahenobarbus¹ pro publicanis dixit, cum in lege locationis ei agri excepti sint, quos L. Sulla deorum immortalium aedium sacrarum tuendarum causa concessit, neque Amphiaraus, cui ei agri concessi esse dicuntur, deus sit³, ut eis agris frui liceat publicanis;

de consilii sententia sententiam tulimus; quod cognovimus ad senatum referemus, id quod etiam in commentariorum tabulam retulimus:

de agro Oropio, de quo controversia erat adversus publicanos, ex lege locationis is exceptus est, ut ne publicanus eo fruatur.

Ex senatus consulto cognovimus.

1) Consul postea a. u. c. 700 (= 54). — 2) Cf. Cicero de deorum nat. 3, 18, 49: an Amphiaraus erit deus et Trophonius? nostri quidem publicani cum essent agri in Boeotia excepti lege censoria, negabant immortales esse ullos, qui aliquando homines fuissent. — 3) καρπίζεσθαι. — 4) Vocabulum δέλτος hoc loco commentarios consulum significat, qualis est codex ansatus proconsulis Sardiniae (cf. decretum eius infra cap. VI).

(B. Instrumenta in actione prolata.)

(I.) ° Ἐν τῷ τῆς μισθώσεως νόμῳ ὑπεξειρημένον² δοκεῖ³ εἶναι 35
οὕτως· ~

° ἐκτός τε τούτων ἢ εἴ τι δόγμα⁴ συνκλήτου αὐτοκράτωρ 36
αὐτοκράτορές τ[ε] ° ἡμέτεροι καταλογῆς θεῶν ἀθανάτων ἰε- 37
ρῶν τεμενῶν τε φυλακῆς <ἐνεκεν⁵> ° καρπίζεσθαι ἔδωκαν κατ- 38
έλιπον, ~ ἐκτός τε τούτων, ᾧ Λεύκιος ° Κορνήλιος Σύλλας 39
αὐτοκράτωρ ἀπὸ συνβουλίου γνώμης θεῶν ° ἀθανάτων ἰε- 40
ρῶν τεμενῶν τε⁶ φυλακῆς ἐνεκεν καρπίζεσθαι ἔδωκεν, ° ὁ τὸ 41
αὐτὸ ἢ σύνκλητος ἐπεκύρωσεν οὔτε μετὰ ταῦτα δόγματι
° συνκλήτου ἄκυρον ἐγενήθη. ~ 42

(II.) Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας ἀπὸ συνβουλίου γνώμης γνώμην 43
εἰρηκέναι δοκεῖ⁷. ~

τῆς εὐχῆς ἀποδόσεως ° ἐνεκεν τῷ ἱερῷ Ἀμφιαράου χώραν 44
προστίθημι πάντη πάντοθεν πόδας ° χιλίους, ἵνα καὶ αὕτη ἡ 45
χώρα ὑπάρχη ἄσυλος·

ὥσαύτως τῷ θεῷ Ἀμφιαράῳ ° καθιερωκέναι 46

(B. I.) *In lege locationis sic videtur³ exceptum esse:*

*et extra quam (?) si quid senatus consultum imperator impe-
ratoresque nostri honoris deorum immortalium aediumque
sacrarum tuendarum <causa>⁵ fruendum dederunt reliquerunt,
extraque ea quae L. Cornelius Sulla imperator de consilii sen-
tentia deorum immortalium aediumque sacrarum tuendarum
causa fruenda dedit, quod idem senatus confirmavit neque
postea senatus consulto irritum factum est.*

(II.) *L. Cornelius Sulla de consilii sententia sententiam videtur⁶
dixisse:*

*voti reddendi causa aedi Amphiarai agrum tribuo undeque
pedum mille, ut hic quoque ager sacer sit.*

item deo Amphiarao consecrasse

1) *Ex lege locationis citata supra v. 20. 25. 33. duo capita afferuntur, prius (v. 36—38) tralaticium ut videtur, alterum (v. 38—42) Sullanis temporibus additum.* — 2) *υπεξειρημενην.* — 3) *Scilicet consilibus consilioque eorum constabat haec sic scripta esse in lege censoria.* — 4) *δόγματι emendat Bases parum recte, nam utrumque genus decretorum hoc loco requiritur tam urbanum quam imperatorium, et obstat praeterea ordo verborum.* — 5) *ἐνεκεν addidit Pick.* — 6) *τε v. 21 et 26 omissum videtur irrepsisse ex v. 37; cf. lex Iulia munic. v. 8: aedium sacrarum deorum immortalium caussa aedificandarum.* — 7) *Cf. p. 183 n. 3.*

- 47 τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας λιμένων τε τῶν Ὠρωπίων ὁ τὰς
 προσόδους ἀπάσας εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας, ἃς Ὠρώ-
 48 πιοι ὁ συντελοῦσιν θεῷ Ἀμφιαράω ὁμοίως δὲ καὶ ἃς ἂν
 49 μετὰ ταῦτα ὑπὲρ τῆς ὀνίκης καὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ δήμου
 50 τοῦ Ῥωμαίων συντελέσουσιν, ὡς ὁ ἐκτὸς ἀγρῶν τῶν Ἑρμοδώ-
 51 ρου Ὀλυμπίχου υἱοῦ ἱερέως Ἀμφιαράου τοῦ ὁ διὰ τέλους ἐν
 τῇ φιλίᾳ τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαίων μεμενηκός.
 52 Περὶ τοῦτοῦ τοῦ πράγματος δόγμα συνκλήτου ὡς ἐπὶ Λευκίου
 53 Σύλλα Ἐπαφροδίτου¹, ὁ Κοῖντου Μετέλλου Εὐσεβοῦς ὑπάτων² ὡς
 54 ἐπιτεκνωμένον δοκεῖ³ εἶναι, ὡς ὅπερ ἡ σύνκλητος ἐδογματίσεν
 καὶ⁴ εἰς τούτους τοὺς λόγους·
 55 ὅσα τε θεῷ ὁ Ἀμφιαράω καὶ τῷ ἱερῷ αὐτοῦ ὡς Λεύκιος
 56 Κορνήλιος Σύλλας ἀπὸ συ(ν)βουλίου ὁ γνώμης προσώρισεν συνε-
 57 χώρησεν, τὰ αὐτὰ ἡ σύνκλητος τούτῳ τῷ θεῷ ὁ δοθῆναι
 συνχωρηθῆναι ἡγγίσαστο.
 58 Ἐν τῷ συμβουλίῳ παρῆσαν ὁ οἱ αὐτοὶ οἱ ἐμ. πραγμάτων συμ-
 59 βεβουλευμένων δέλτῳ πρώτῃ ὁ κηρώματι τεσσαρεσκαίδεκάτῳ⁵.

urbis et agri portuumque Oropiorum reditus omnes in ludos et sacrificia, quae Oropii deo Amphiarao faciunt, item quae posthac ob victoriam imperiumque populi Romani facient, extra agros Hermodori Olympichi f. sacerdotis Amphiarai, qui perpetuo in amicitia populi Romani mansit.

De ea re senatus consultum L. Sulla Epaphrodito, Q. Metello Pio cos. factum videtur esse, quod senatus decrevit et in haec verba: quaeque deo Amphiarao et aedi eius L. Cornelius Sulla de consilii sententia attribuit concessit, eadem senatus ei data concessa esse existimavit.

In consilio fuerunt iidem qui in rerum consultarum tabula prima, cera quarta decima.

1) Sulla eodem tempore a senatu appellatus est et Felix et Epaphroditus, ut in actis publicis populi Romani Graece conceptis hoc vocabulo uteretur pariter ut illo in Latinis. — 2) a. 674 (= 80). — 3) Cf. p. 183 n. 3. — 4) καὶ Bases delendum censet, recte ut videtur. — 5) Verba ἐν τῷ συμβ. — τεσσαρεσκαίδεκάτῳ extrema sunt decreti consulum (nam instrumenta quae proxime praecedunt partem eius decreti efficiunt) et ad id ipsum referenda. Nomina eorum qui in consilio sunt cum praescribantur in sententia de Adramytenis (Staatsr. 3,967 n. 3), subscribantur in decreto Sardo (infra cap. VI), plenaria forma huiusce decreti bis ea exhibet tam in principio quam in fine, quamquam hic non indicantur nisi remissione.

(C. SC. confirmans decretum consulum a. 681 (= 73).)

Δόγμα συνκλήτου τοῦτο γενόμενόν ° ἐστίν. 60

Πρὸ ἡμερῶν δεκαεπτὰ καλανδῶν Νοεμβρίων ἐν κομετίῳ.

Γραφομένου παρῆσαν ~ Τίτος Μαΐνιος Τίτου υἱὸς Λεμωνία 61
(et duo alii). ° 62. 63

Περὶ ὧν Μάρκος Λεύκολλος, Γάιος Κάσιος ἕπατοι ° ἐπιγόντες 64
ἀπήγγειλαν·

περὶ Ὠρωπίας χάρας καὶ τῶν ° δημοσιωνῶν ἑαυτοὺς ἐπεγνώ- 65

κέναι· ὡσαύτως τὴν Ὠρωπίων ° χάραν ὑπεξεσημένην δοκεῖν 66

εἶναι κατὰ τὸν τῆς μισθώσεως νόμον, ° μὴ δοκεῖν τοὺς δημο- 67

σιώνας ταῦτα καρπίζεσθαι,

οὕτως, ~ ° καθὼς αὐτοῖς ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων πίστεως 68

τε τῆς ° ιδίας ἐφαίνετο, ἔδοξεν¹. 69

(C.) *Senatus consultum hoc factum est:*

A. d. XVII kal. Nov. in comitio.

Scribendo adfuerunt T. Maenius T. f. Lem(onia) (et duo alii).

*Quod M. Lucullus C. Cassius cos. causa cognita rettulerunt
de agro Oropio et publicanis cognovisse se: Oropiorum quoque
agrum exceptum videri esse ex lege locationis, non videri
publicanos eis frui,*

ita, ut eis e re publica fideque sua visum esset, censuere¹.

V 43. SC. de Aphrodisiensibus c. a. 712 (= 42).

C. I. G. 2,2737 inde: *Viereck sermo Graecus cet. p. 5. — Aphrodisias, Cariae oppidum, vel ut plene dicuntur in nummis Ἀφροδισιεῖς Πλαρασεῖς sive, ut in hoc marmore, Πλαρασεῖς καὶ Ἀφροδισιεῖς, libertatem accepit non tam a Caesare dictatore quam ex actis eius quae dicebantur a M. Antonio a. 710 (= 44) una cum confirmatione iuris asyli, quam memorat Tacitus ann. 3,62: Aphrodisienses posthac et Stratonicensis dictatoris Caesaris ob vetusta in partes merita et recens divi Augusti decretum attulere . . .*

Antiquissima igitur est consuetudo actorum synhodalium aetatis Christianae, quae item ubi plene servata sunt incipiunt a recensu praesentium, finiunt in subscriptionibus eorundem.

1) *Extrema pars decreti perturbata omissis formulis tralaticiiis qualis esse debuerit, intellegitur ex senatusconsulto de Asclepiade; scilicet post relationem magistratuum, quae finit v. καρπίζεσθαι, ponendum fuit περὶ τοῦτου τοῦ πράγματος οὕτως ἔδοξεν· τὴν σύνκλητον θελεῖν ταῦτα οὕτως γίνεσθαι ὡς ἂν αὐτοῖς ἐκ τῶν δημοσίων πραγμάτων πίστεως τε τῆς ἰδίας φαίνηται. Ἐδοξεν.*

Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tuebantur. *Eius decreti in lapide non superest nisi inscriptio γραμματα Καίσαρος et argumentum relatum in senatus consulto; ex decreto III-virum r. p. c., quo id confirmabatur, quod videtur esse ἐπίκριμα adlegatum in epistula Antonii, non superest nisi argumentum solum in idem senatus-consultum receptum. Quod secundo loco in epistula nominatur δόγμα, eius bona pars superest; tertium iusiurandum quarta lex, quibus foedus sanciebatur, perierunt. Tempore extrema, in ordine solito more prima est epistula M. Antonii triumviri r. p. c. et cos, des. II et III, id est scripta inter a. 715 et 719, per quam haec instrumenta omnia Aphrodisiensibus misit; ea integra superest. — Lapidem semel tantum descriptum a Sherardo edidit primus Chishull in antiquitatibus Asiaticis (1738) deinde Boeckhius, U. I. Gr. l. l. [VII Dittenberger Or. Gr. inscr. sel. 453—455]. Supplementa eo minus certa sunt, quod de hiatus ambitu parum constat; sunt autem alia priorum, alia mea, alia Viereckiana [VII et Dittenbergeriana. In versione Latina quaedam mutata sunt].*

[Μᾶρκος Ἀντώνιος Μάρκου υἱὸς αὐτοκράτωρ, ἕπατος ἀποδεδει]-	τικῶς τῶν τῆς πό- λεως ὑμῶν πραγ-	15
1 γμένος τὸ β' καὶ [τὸ γ'] [τῶν] τριῶν ἀνδρῶν τῆ[ς] τῶν δημοσίων πρα- γμάτων διατάξεως	μάτων, οὐ μόνον ἤρκεσθη ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν οἰκονο- [μή]μασιν, ἀλλὰ καὶ	20
5 Πλαρασέων καὶ Ἀφρο- δεισιέων ἄρχουσιν βουλῇ δῆμῳ χαίρειν·	ἡμᾶς παρεκάλεσ- εν εἰς τὸ τοῦ γεγο- νότος ὑμεῖν ἐπι-	25
Εἰ ἐρρώσθε, εὖ ἂν ἔ- χοι· ὑγιαίνω δὲ καὶ	κρίματος καὶ δόγμα- τος καὶ ὀρκίου καὶ νό-	25
10 αὐτὸς μετὰ τοῦ στρα- τεύματος. — Σόλων Δημητρίου ὑμέτερος πρεσβευτῆς, ἐπι- μελέστατα πεφρον-	μου ἀντιπεφωνημέ- να ἐκ τῶν δημοσίων δέλτων ἐξαποστεῖ- λαι ὑμεῖν τὰ ἀντίγρα- φα· ἐφ' οἷς ἐπαίνε-	30

[M. Antonius M. f. imperator, cos.] designatus iterum et [tertium], trium virum rei publicae constituendae Plarasensium et Aphrodisiensium magistratibus ordini populo salutem.

Si valetis bene est; valeo equidem cum exercitu. Solo Demetrii f. legatus vester, qui diligentissime res publicas vestras curavit, non contentus constitutionibus anterioribus, etiam nos hortatus est, ut decreti vobis redditi et senatus consulti et iuris iurandi et legis expressa e tabulis publicis vobis mitteremus

31	σας τὸν Σόλωνα μᾶλ- λον ἀπεδεξάμην ἐσ- χον τε ἐν τοῖς ὑπ' ἐμοῦ γεινωσκομένοις,	νήδομαι ἐπὶ τῷ ἔχειν τοιοῦτον πολεῖτην. Ἔστιν δὲ ἀντίγραφα τῶν γεγονότων ὑ-	41
35	ῶ καὶ τὰ καθήκοντα ἀπεμέρισα φιλάν- θρωπα, ἄξιον ἡγή- σάμενος τὸν ἄν- δρα τῆς ἐξ ἡμῶν τει-	μεῖν φιλανθρώπων τὰ ὑπογεγραμμένα· ἃ ὑμᾶς βούλομαι ἐν τοῖς δημοσίοις τοῖς παρ' ὑμῖν	45
40	μῆς, ὑμεῖν τε συ-	γράμμασιν ἐντάξαι.	50
Γράμματα Καίσαρος ¹ .			

[Περὶ ὧν λόγους ἐποιήσαντο
περὶ τούτου τοῦ πράγματος οὕτως ἔδοξεν· ἀρέσκειν τῇ συγ-
κλήτῃ Πλαρασεῖς καὶ Ἀφροδισιεῖς, ὥς ἔκρινε Γάιος Καῖσαρ αὐτο-
κράτωρ κατὰ τὰ² ° δι]καῖα ἐσθλά τε [πολλ]ὰ ἐλευθέρους εἶναι. 1
τῷ [τε] δικαίῳ καὶ ταῖς [κρίσεσιν ταῖς ἰδίαις τὴν πό]λιν] τὴν 2
Πλαρασέων καὶ Ἀφροδισιέων χρῆσθαι μῆτε ἐγγύην εἰς Ῥώμην
αὐτοὺς κατὰ δόγμα τι ° κ]αὶ κέλευσιν ὁμολογεῖν³. ἃ τέ τινα 3

*exempla; ideo collaudatus a me Solo acceptior mihi factus est eum-
que in notis mihi habui, eidemque beneficia quae par erat tribui,
dignum iudicans virum qui a nobis honoraretur. Vobis autem
gratulator quod talem habetis civem. Sunt autem exempla beneficio-
rum vobis tributorum infra scripta: quae vos in tabulas vestras
publicas referre volo.*

Epistula Caesaris.

[Quod verba fecerunt
de ea re ita censuerunt: placere senatui Plarasenses et Aphro-
disiensenses, sicut decrevit C. Caesar imp., ex] aequo et bono posthac
liberos esse, et iure [iudiciisque (?) suis civitatem] Plarasensium et
Aphrodisiensium uti, neque vadimonium [Romam eos ad decretum
quodvis] et iussum promittere³; quaeque praemia honores beneficia

1) Epistula Caesaris ipsa et quae sequebantur perierunt. — 2) [VII Περὶ
ᾧ — τα suppl. Mo.; non probat Dittenberger.] — 3) Supplementa Chishul-
iana a Boeckhio fere retenta μῆτε ἐγγύην εἰσφέρειν τοῖς κατὰ τὸδε τὸ δόγμα
κ]αὶ κέλευσιν ὁμολογεῖν cum defendi nequeant, magis crediderim hoc loco
caveri, Aphrodisiensis civis ne iussu magistratus Romani Romam evocetur

4 ἐπαθλα τεμὰς φιλάνθρω[πα τρεῖς ἄνδρες ° οἱ τῆς τῶν
 5 δημοσίων πραγμάτων διατάξεως τῷ ἰδίῳ ἐπικρίματι Πλ[αρασεῦσι
 6 χωρήσουσιν, ταῦτα πάντα κύρια εἶναι ° γ]ενέσθαι.

ἐμοίως τε ἀρέσκειν τῇ συγκλήτῳ, τὸν δῆμον τὸν Πλα[ρασέων
 7 καὶ Ἀφροδισιέ]ων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀτέλειαν αὐτοὺς πάν-
 8 των τῶν πραγ[μάτων ἔχειν καρπίζεσθαι ° καθ]άπερ καὶ τις πολιτεία
 τῷ καλλίστῳ δικαίῳ καλλίστῳ τε νόμῳ ἐστίν, [ἥτις παρὰ τοῦ
 9 ° δῆμο]υ τοῦ Ῥωμαίων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀτέλειαν ἔχει φίλη
 10 τε καὶ σύ[μμαχος γεγέ]νηται.

ὁ τε] τέμενος θεᾶς Ἀφροδίτης ἐν πόλει Πλαρασέων καὶ Ἀφρο-
 11 δεισιέ[ων καθιέρωται, τοῦτο ° ἄσυλον ἐ]στω ταύτῳ τῷ¹ δικαίῳ ταύτῃ
 12 τε δεισιδαιμονίᾳ, ᾧ δικαίῳ καὶ ᾗ δεισ[ιδαιμονίᾳ Ἀρτέμ]ιδος Ἐφε-
 σίας ἐστίν ἐν Ἐφέσῳ. κύκλῳ τε ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ εἴτε τέμενος εἴτε
 13 ἄσος ἐστίν, οὗτος °] τόπος ἄσυλος ἐστω².

ὁπως τε ἡ πόλις καὶ οἱ πολεῖται οἱ Πλαρασέων [καὶ Ἀφρο-
 14 δεισιέων ° μεθ' ὧ]ν κωμῶν χωρίων ὀχυρωμάτων ὁρῶν προσόδων

[. *tresviri*] *rei publicae constituendae suo decreto Pl[arasen-*
sibus et Aphrodisiensibus] *attribuerunt attribuerint concesserunt con-*
cesserint, ea [omnia rata esse] fieri;

item placere senatui populum Plarasensium [et Aphrodisien-
si]um libertatem et immunitatem ipsos omnium rerum [habere]
. uti quae civitas optimo iure optimaque lege est, [quae ci-
vitas a] populo Romano libertatem et immunitatem habet, amica et
socia [eius facta est];

templum autem deae Veneris in civitate Plarasensium et
Aphrodisiensium [ἄσυλον] esto eodem iure eademque religione, quo
iure quaque religione [templum deae] Ephesiae est Ephesi, et in
ambitu eius sacrarii si quod templum sive [sacrum est, is] locus
ἄσυλος esto:

utique civitas et cives Plarasenses [et Aphrodisienses cum
quibus] vicis agris castellis saltibus redditibus in amicitiam [po-

et propterea vadimonium facere cogatur. Similiter (quem locum debemus
Kaibelio) Dionysius 11,32: τὴν ἐγγύην ὁμολογεῖτε εἰς τὴν αὔριον ἡμέραν.

1) τῷ delet Boeckhius. — 2) Cf. Tacitus ann. 3,62: non modo tem-
 plum, sed duobus milibus passuum eandem sanctitatem tribuerunt; decre-
 tum de Oropiis (p. 180) v. 44. Spatium omitti potuit, quoniam agitur non
 de loco consecrando, sed de loci sacrati iure asyli confirmando.

πρὸς τὴν φιλίαν τοῦ δήμου προσῆλθον¹, ταῦτα ° ἔχωσιν κρατῶσιν 15
 χρώνται καρπίζονται τε πάντων πραγμάτων ἀτελεῖς ὄντες. μηδὲ
 τινα ° φέρον διὰ τινα αἰτίαν ἐκείνων² διδόναι μηδὲ [σ]υνεισφέρειν 16
 ὀφείλωσιν, [ἀλλ' αὐτοὶ πᾶσι τούτοις, κατ' οὖσαν μετὰ ταῦτα ἐν 17
 ἑαυτοῖς κύρωσιν, χρῶν[ται καρπίζονται κρατῶσιν. Ἐδοξεν.]

*puli Romani venerunt, ea habeant] possideant utantur fruuntur
 omnium rerum immunes, [neve quod tributum] ex quacumque causa
 illarum rerum dare inferre debeant, [sed ipsi omnibus in rebus
 secundum] futuram posthac de suis rebus potestatem utantur [fruan-
 tur habeant. Censuere].*

44. Senatus consulta et edicta de campo Esquilino.

V A. SC. de pago Montano.

ℰ 6,3823. 31577. Dess. 6082. — *E cippo opisthographo (a. 1,54, l. 0,74)
 Romae a. 1875 reperto, qui est in aedibus conservatorum. Scti, non legis
 esse reliquias inde efficitur, quod decreta enuntiantur non imperativo, sed
 coniunctivo modo. De decretis ipsis v. Mommseni commentarium in ℰ. Cf.
 infra legem Lucerinam.*

... eisque curarent tu[erenturque I.
 ar]bitratu aedilium pleibeium, [quei]-
 comque essent, neve ustrinae in
 eis locis regionibusve nive foci ustri-
 nae«ve» caussa fierent, nive stercus terra[m]ve intra ea loca fecisse 5
 coniecisseve veli[t]

quei haec loca ab pago Montano
 [redempta habebit; et uti, si qui stercus in eis locis fecerit terramve II.
 in ea] loca iecerit, in [eum HS. ma]nus iniectionis pignorisq. ca[pio siet]. 2

B. Edictum praetoris.

*Cippi duo lapidis Tiburtini idem edictum continentis reperti Romae
 locis antiquis, scilicet extra muros Servianos, alter metr. 176 = ped. Rom.
 c. 600 ab aggere, quo is proximus est, ante portam Viminalem prope castra
 praetoria; alter metr. 185 = ped. Rom. c. 625 ab aggere ante portam Es-
 quilinam prope S. Eusebii; inscriptiones ita collocatae sunt, ut ad urbem
 respiciant. Terminant cippi hi (itemque decretum edictumve quod sequitur
 eodem fere quo alter ex his cippis loco eruderatum) eam partem campi Es-
 quilini, quo aetate liberae rei publicae licebat conicere et alia omnia et ipsa*

1) Supplementa suggestit Pickius sumpta ex SC. Narthaciensi (Bull.
 de corr. hell. 6,356) v. 21. — 2) iunge φέρον ἐκείνων.

cadavera (cf. Becker, *Topogr. der Stadt Rom* p. 554). Edidit eos Lanciani, *bull. della comm. arch. comun.* 1882 p. 159 et 1884 p. 58. — Praetor potest esse aut is cuius extant denarii inscripti L. Senti C. f. cusi aetate Sullana (röm. Münzwesen p. 579) aut potius filius eius praeterea ignotus. — Edictum praetoris urbani hoc esse verisimile est cum propter praescriptionem tum propter verba Tertulliani de pudic. 1: o edictum cui adscribi non poterit: bonum factum, imitanturque edicta magistratum ludicra popularia relata apud Suetonium Caes. 80 et Vitell. 14. Retinui tamen hoc loco, ne separarem a titulo eo qui praecedat, cum praesertim edictum magistratus et senatus consultum saepe ita sibi respondeant, ut vidimus fieri in tabula de Bacchanalibus (p. 160 in exordio). — Dess. 8208.

L. Sentius C. f. p(r)aetor
de sen(atus) sent(entia) loca
terminanda coer(avit).

In altero cippo subscriptum est
litteris non incis, sed pictis tan-
tum:

B. f.¹⁾ — Nei quis intra
5 terminos propius
urbem ustrinam

Stercus longe
aufer,
ne malum habeas.

fecisse velit neve
stercus cadaver
iniecisce velit.

45. Senatus auctoritas a. 703 (= 51) (e Cic.).

Ad illustrandam formam senatus consulti vel potius senatus auctoritatis cum intercessione subscripta unam elegi ex notis illis, quae pr. kal. Oct. a. 703 factae initium quodammodo erant belli inter Pompeium et Caesarem. Cf. Cic. l. c. Mo. röm. Gesch. 3,365.

(Caelius apud Cic. ad fam. 8,8,6: saepe re dilata et graviter acta — SC., quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptae:²⁾

Prid. kal. Octobr. in aede Apollinis.

Scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus (et sex alii).

Quod M. Marcellus cos. v(erba) f(ecit) de provinciis,

d(e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuerunt): senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi impediendi, moram adferre oportere, quominus de r(e) p(ublica) p(opuli) R(omani) q(uam) p(rimum)³ ad senatum referri senatique consultum fieri possit⁴;

1) B(onum) f(actum). Cf. Cic. ad fam. 1,2,4: De his rebus — senatus auctoritas gravissima intercessit, cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Dio 55,3,4: ἡ γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλὰ ἀουκτώριτας ἐγένετο. — ἑλληνίσαι αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. — 2) [de republ. q. p. quod traditur ita solvendum est. Th. M.] — 3) posse traditur.

qui impedierit prohibuerit, eum senatum existimare¹ contra rem publicam fecisse.

Si quis huic SC. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum populumque² referri³.

Huic SC. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa [tribuni plebis⁴].

VI 46. SCC. de ludis saecularibus a. 737 (= 17) et 800.

XVvirum sacris faciendis commentarium ludorum saecularium quintorum editorum a. u. c. 737, cuius pars non exigua nuper Romae erudrata est edita cura mea primum iussu academiae Romanae regiae Lynceorum in eius monumentis antiquis vol. 1 (1891) p. 617 sqq., deinde Eph. epigr. 8, 225 sqq., inter alia (v. 50—64 partis recuperatae) continet senatusconsulta duo ad eos ludos pertinentia facta a. 737 Mai. 23, ea quae infra sequuntur sub numeris I. II. Eorundem senatus consultorum pars iam saec. XVI Romae inventa et ab Ursino primum edita, servata autem hodie in museo Vaticano (Ⓔ VI, 877b) acta nuper inventa aliquatenus explet. — Praeterea ex actis ludorum saecularium aut Claudianorum aut Domitianorum fragmentum ad nos pervenit inventum saec. XVI cum eo quod modo memoravimus, hodie deperditum (Ⓔ VI, 877a), continens senatus consultum anni incerti, cui insertum est principium senatusconsulti facti de ludis saecularibus a. 737 Febr. 17, quod in actis eius anni cum eorum parte priore desideratur neque in decreto hoc posteriore progreditur ultra exordium. Nos haec duo senatusconsultorum fragmenta rettulimus sub n. III. IV. [Ⓔ VI, 4,2. 32323. 32324.]

(I.) A. d. X k. Iun. in saeptis [Iulis scribundo ad- 50 fuerunt] . . . ° Aemilius Lep[id]us, L. Cestius, L. Petronius 51 Rufus.

° Quod C. Silanus [co(n)]s[ul] v(erba) f(ecit) ludos saecularis 52 post complur[es annos eo qui nunc est facientibus (?) imp. Caesare]

° August(o) et M. A[gripp]a⁵ tribunic(ia) potestate futuros, quos 53 [quod spectare quam plurimos convenit] ° propter rel[igione]m at- 54 que⁶ etiam quod tali spectaculo⁷ [nemo iterum intererit⁸, permit- tendum videri . . . lu]dorum eo[ru]m [diebu]s qui nondum sunt

1) tum s. existimari traditur. — 2) Del. Mo. Forsch. 1,77 n. 2. — 3) referre traditur. — 4) tr. pl. hic deest, adest in auctoritatibus simul relatis. — 5) Censorinus de d. nat. 17,11: Quintos ludos (saeculares) C. Furnio C. Iunio Silano cos. a. 737 Caesar Augustus et Agrippa fecerunt. Cf. Monum. Ancyrr. 4,36. — 6) atqui. — 7) Horat. carm. saec. 23: ludos ter die claro totiesque grata nocte frequentes. — 8) [VII suppl. Mo. collato v. 56.]

55 maritati ¹, sin[e fraude sua ut adsint, ° q(uid) d(e) e(a) r(e) f(ieri) p(laceret), d(e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuerunt), ut quoniam ludi iei]

56 ° religio[nis] causa sun[t in]stituti neque ultra quam semel ulli

57 mor[^{talium} eos spectare licet, . . . , ludos] ° quos [m]ag(istri) XVvi-
r(um) s(acris) f(aciundis) [ed]ent, s(ine) f(rande) s(ua) spectare liceat
ieiis qui lege de marita[ndis ordinibus] ² tenentur.

58 (II.) ° Eodemque die ibidem sc(ribundo) [id]em adfuer(unt) et se-
natusconsultum factum est.

59 ° Quod C. Silanus co(n)s(ul) v(erba) f(ecit) pe[r]ti[nere] ad con-
servandam memoriam tantae b[enevolentiae] deorum commentarium
60 ludorum] ° saecularium in colum[n]am aheneam et marmoream in-
61 scribi st[atuique] ad futuram rei memoriam utramque] ° eo loco,
ubi ludi futu[ri s]int, q(uid) d(e) e(a) r(e) f(ieri) p(laceret), d(e)e(a)
r(e) i(ta) c(ensuerunt).

uti co(n)s(ules) a(lter) a(mbo)ve ad fu[turam rei memoriam co-
62 lumnam] ° aheneam et alteram [m]armoream, in quibus commenta-
ri[um ludorum eorum inscriptum sit, eo loco statuunt et id opus
63 eidem] ° locent praetoribusque, q(ui) [aerario] p(raesunt), inperent,
uti redemptoribus ea[m summam qua locaverint solvant].

(III.) (Praescriptio deest.)

1 [Quod] cos. v(erba) f(ecerunt) de lucari ³

2 ludorum sa[ecularium] ⁴, qui senatus ° decrevit . . . uti] fierent, q(uid)
d(e) e(a) r(e) f(ieri) p(laceret), d(e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuere): uti,
3 quoniam ant[e . . . annos, ° cum item decreti essent ludi] saeculares,
4 XVir(is) sacr(is) faciund(is) ⁵ in summa constitu[enda senatus ° se-
culus est sacerdotibus pro ludis], quos pro salute Caesaris fecerunt ⁶,
5 lucaris nomine cons[titutam, ° co(n)s(ules) iis qui aerario prae-
sun]t inperent, uti eam pecuniam dandam adtribuendam [ludorum
6 ° redemptoribus curent, qua eo] anno C. Silano C. Furnio cos. ⁷ a.
7 d. XIII k. Mart. senat[us decrevit ° uti ludi tum edendi propter

1) Suet. Oct. 31: saecularibus ludis iuvenes utriusque sexus prohibuit ullum nocturnum spectaculum frequentare nisi cum aliquo maiore natu propinquorum. — 2) Lex Iulia de maritandis ordinibus rogata est a. 736 (= 18). — 3) Fest.: Lucar appellatur aes, quod ex lucis captatur. Plut. qu. Rom. 88: Λοῦκαρ καλοῦσιν, — ὅτι πολλὰ ἔστιν ἄλσῃ (luci) περὶ τὴν πόλιν ἀνεμμένα θεῶς, — καὶ τὴν ἀπὸ τούτων πρόσδοον εἰς τὰς θεῶς ἀνήλυσκον. — 4) De notione saeculi v. Mo. Chronol. 172—194, de ludis saecularibus Marquardt, röm. Staatsverw. 3, 385 sqq. — 5) De his v. Marquardt, n. 3 cit. 3, 379—397. Decretum eorum habemus infra cap. VI. — 6) Cf. Monum. Ancyranum 2, 15. — 7) a. u. c. 737 (= 17).

sac]rificium saeculare locarentur in ea verba, q[uae i(nfra) s(cripta) sunt:]

(IV.) ° [A. d. XIII k. Mart. in curia I]ulia. Scribundo ad- 8 fuerunt M. Iunius M. Si[lanus], ° . . . rinus, C. Asinius Cn. f. 9 [Pollio].

47. SC. de aquaeductibus a. 743 (= 11) (e *Frontino*).

(*Frontinus, de aquis urbis Romae*¹ c. 127: Quae omnia SCto., quod subiei, provisa sunt:)

Quod Q. Aelius Tubero, Paulus Fabius Maximus cos. v(erba) f(ecerunt), aquarum quae in urbem venirent itinera occupari monumentis et aedificiis et arboribus conseri, q(uid) f(ieri) p(laceret),

d(e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuerunt): cum ad reficiendos rivos specusque iter aquae² et opera publica corrumpantur, placere, circa fontes et fornices et muros utraque ex parte quinos denos pedes patere, et circa rivos qui sub terra essent et specus intra urbem et extra urbem continentia aedificia utraque ex parte quinos pedes vacuos relinqui ita, ut neque monumentum in is locis neque aedificium post hoc tempus ponere neque conserere arbores liceret: si quae nunc essent arbores intra id spatium, exciderentur³, praeterquam si quae villae continentes et inclusae aedificiis essent. Si quis adversus ea commiserit, in singulas res poena HS dena milia essent, ex quibus pars dimidia praemium accusatori daretur, cuius opera maxime convictus esset qui adversus hoc SC. commisisset, pars autem dimidia in aerarium redigeretur; deque ea re iudicarent cognoscerentque curatores aquarum.

48. SC. de mense Augusto a. 746 (= 8) (e *Macrobio*).

(*Macrobius, Sat. 1, 12, 35*: Augustus deinde (mensis) est, qui Sextilis antea vocabatur, donec honori Augusti daretur ex SC.⁴, cuius verba subiei:)

Cum imperator Caesar Augustus mense Sextili et primum consulatum inierit et triumphos tres in urbem intulerit et ex Ianiculo legiones deductae secutaeque sint eius auspicia ac fidem, sed et

1) *Frontinus* (ed. Buecheler 1858) c. 100. 104. 106. 108. 125. 127 sex SCC a. 743 (11 a. C.) de aquaeductibus refert, quorum unum recepi. — 2) iter aquae *Gundermann*, per que cod. — 3) exciperentur cod. — 4) *Anni 746 esse SC. Cens. de d. nat. 22 dicit. Cf. Suet. Oct. 31, Dio 55, 6, 6. 7.*

Aegyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit finisque hoc mense bellis civilibus inpositus sit, atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui, ut hic mensis Augustus appelletur¹.

49. SC. de collegiis.

(Caput ex SC. de collegiis titulo collegii Lanuvini insertum est, quem integrum v. inter Negotia cap. XIII. Augusto hoc SC. adtribuit Mo. de collegiis p. 81.)

50. SC. Vellaeum a. 46 (e Dig.).

(Ulpianus XXIX ad edictum²: Postea factum est SC., — cuius SCti verba haec sunt:)

Quod M. Silanus et Vell(a)eus Tutor cos.³ verba fecerunt de obligationibus feminarum, quae pro aliis reae fierent, quid de ea re fieri oportet,

de ea re ita censuere: quod ad fideiussiones et mutui dationes pro aliis, quibus intercesserint feminae, pertinet: tametsi ante videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio <sit> neve in eas actio detur, cum eas virilibus officiis fungi et eius generis obligationibus obstringi non sit aequum, arbitrari senatum, recte atque ordine facturos, ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, ut in ea re senatus voluntas servetur.

51. SC. Ostorianum, ante a. 47 (e Dig.).

[Consulium, sub quibus consultum factum est, prior quo nomine fuerit, parum liquet. Cum in I. 3,8,3 scriptum sit: SCto, quod Claudianis temporibus factum est Suillo Rufo et Ostorio Scapula cos., dubium est, utro loco erratum sit. Solet praeferrī quo institutiones ducunt Suillii nomen crediturque esse is qui saepius commemoratur apud Tacitum sub nomine P. Suillii, Suillius Rufus appellatus apud Plinium h. n. 7,5,39, P. Suillius Rufus consul loco secundo (prior deficit lapide rupto) in titulo urbano Mur. 304,4 = C VI 24729. Sed res prorsus incerta. TH. M.] Contra Osto-

1) Macr. addit: Item plebiscitum factum ob eandem rem Sex. Paucio tr. pl. rogante. — 2) D. 16,1,2,1. — 3) Valerium Asiaticum, qui cum M. Silano a. 46 consul fuit, mox se abdicasse Dio 60,27 narrat. Cui suffectum esse Q. Sulpicium Camerinum apparet ex edicto Claudii infra cap. VII relato. Huius in locum kal. Iulius successisse videtur Vellaeus (ita enim hoc nomen scribendum est) is, a quo derivatum est vocabulum senatusconsulti ab auctoribus receptum.

rius Scapula sine dubio is est qui Britanniam rexit a. 47 saepe commemoratus apud Tacitum; itaque SC. ad certum alterius consulis nomen appellare malui, cum etiam alia SCta a secundo consule nomen traxerint, ut Vell. Trebell. Iuvent. Quo anno consules ii fasces gesserint, ignoratur, nisi quod ex supra dictis intellegitur factos esse ante a. 47.

(Ulpianus l. XIV ad Sabinum¹: SCto, quod factum est Claudianis temporibus Vell(a)eo Rufo et Osterio Scapula cos. de adsignandis libertis in haec verba cavetur:)

Si², qui duos pluresve liberos iustis nuptiis quaesitos in potestate haberet, de liberto libertave sua significasset, cuius ex liberis suis eum libertum eamve libertam esse vellet, is eave, quandoque is, qui eum eamve manumisit inter vivos vel testamento, in civitate esse desisset, solus ei patronus solave patrona esset, perinde atque si ab eo eave libertatem consecutus consecutave es(se)t. Utique, si ex liberis quis in civitate esse desisset neque ei liberi ulli essent, ceteris eius liberis, qui manumisit, perinde omnia iura serv(ar)entur, ac si nihil de eo liberto eave liberta is parens significasset.

52. SC. Claudianum (oratio Claudii) de iure honorum Gallis dando a. 48.

Ⓔ 13,1668. Dess. 212. E tabula aenea, a. 1528 Lugduni reperta, ubi in museo urbano adservatur. Tabula tam alta quam lata est 1,95 m.: pars superior periit, inferior servata est fracta media ita, ut paucae tantum perierint litterae. Inscripta est duabus columnis, capita distincta sunt ut supra (p. 90.121 d). Continet orationem Claudii in senatu de iure honorum Gallis dando habitam, qua de re v. Tac. Ann. 11,23—25. Edita est a multis [VII cf. Ⓔ l. c. p. 232 sqq.], in his secundum ipsam tabulam ab A. Boissieu, inscriptions de Lyon, 1846—54, pag. 136; nos damus recognitam ad aem ab Ottone Hirschfeld.

. . . mae rerum no[straru]m sit u . . (26) I.

Equidem primam omnium illam cogitationem hominum, quam maxime primam occurrentiam mihi provideo, deprecor, ne quasi novam istam rem introduci exhorrescatis, sed illa potius cogitetis, quam multa in hac civitate novata sint, et 5 quidem statim ab origine urbis nostrae in quot³ formas statusque res p(ublica) nostra diducta sit.

Quondam reges hanc tenuere urbem, nec tamen domesticis successoribus eam tradere contigit. Supervenere alieni et quidam exter-

1) D. 38,4,1 pr. — 2) Uti si scr. — 3) quod.

- 10 ni, ut Numa Romulo successerit ex Sabinis veniens, vicinus quidem sed tunc externus; ut Anco Marcio Priscus Tarquinius. [*Is*] propter temeratum sanguinem, quod patre Demaratho C[*o*]-
 rinthio natus erat et Tarquiniensi matre, generosa sed inopi,
 15 ut quae tali marito necesse habuerit succumbere, cum domi re-
 pelleretur a gerendis honoribus, postquam Romam migravit,
 regnum adeptus est. Huic quoque et filio nepotive eius, nam et hoc inter auctores discrepat, insertus Servius Tullius, si nostros
 sequimur, captiva natus Oeresia, si Tuscos, Caeli quondam Vi-
 venna sodalis fidelissimus omnisque eius casus comes, post-
 20 quam varia fortuna exactus cum omnibus reliquis Caeliani
 exercitus Etruria excessit, montem Caelium occupavit et a duce suo
 Caelio ita appellita<vi>t<<us>>, mutatoque nomine, nam Tusce Mastarna
 ei nomen erat, ita appellatus est, ut dixi, et regnum summa cum rei
 p.¹ utilitate optinuit. Deinde postquam Tarquini Superbi mores in-
 25 visi civitati nostrae esse coeperunt, qua ipsius qua filiorum ei[us],
 nempe pertaesum est mentes regni et ad consules, annuos magis-
 tratus, administratio rei p.¹ translata est.

- Quid nunc commemorem dictaturae hoc ipso consulari impe-
 rium valentius repertum apud maiores nostros, quo in a[s]-
 30 perioribus bellis aut in civili motu difficiliore uterentur?
 aut in auxilium plebis creatos tribunos plebei? quid a consu-
 libus ad decemviros translatum imperium, solutoque postea
 decemvirali regno ad consules rusus reditum? quid in [p*l*]u-
 ris distributum consulare imperium tribunosque mil[itu]m
 35 consulari imperio appellatos, qui seni et saepe octoni crearen-
 tur? quid communicatos postremo cum plebe honores, non imperi
 solum sed sacerdotiorum quoque? Iam si narrem bella, a quibus
 coeperint maiores nostri, et quo processerimus, vereor ne nimio
 insolentior esse videar et quaesisse iactationem gloriae pro-
 40 lati imperi ultra oceanum. Sed illoc potius revertar. Civitatem . . .
 II. . . (40) . . [p*o*]test. Sane
 novo m[ore] et divus Aug[ustus av]onc[ulus m]eus² et patruus Ti.
 Caesar omnem florem ubique coloniarum ac municipiorum, bo-
 norum scilicet virorum et locupletium, in hac curia esse voluit.
 5 Quid ergo? non Italicus senator provinciali potior est? Iam
 vobis, cum hanc partem censurae meae adprobare coepero, quid

1) p(ublicae). — 2) *Explevit O. Hirschfeld, Wiener Stud. 1881 p. 268.*

de ea re sentiam, rebus ostendam. Sed ne provinciales quidem, si modo ornare curiam poterint, reiiciendos puto.

Ornatissima ecce colonia valentissimaque Viennensium, quam longo iam tempore senatores huic curiae confert! Ex qua colonia inter paucos equestris ordinis ornamentum L. Vestinum familiarissime diligo et hodieque in rebus meis detineo, cuius liberi fruantur quaeso primo sacerdotiorum gradu, postmodo cum annis promoturi dignitatis suae incrementa; ut dirum nomen latronis taceam, et odi illud palaestricum prodigium, quod ante in domum consulatum intulit, quam colonia sua solidum civitatis Romanae beneficium consecuta est¹. Idem de fratre eius possum dicere, miserabili quidem indignissimoque hoc casu, ut vobis utilis senator esse non possit.

“Tempus est iam, Ti. Caesar Germanice, detegere te patribus conscriptis “quo tendat oratio tua; iam enim ad extremos fines Galliae Narbonensis venisti”².

Tot ecce insignes iuvenes, quot intueor, non magis sunt paenitendi senatores, quam paenitet Persicum³ nobilissimum virum, amicum meum, inter imagines maiorum suorum Allobrogici nomen legere. Quod si haec ita esse consentitis, quid ultra desideratis, quam ut vobis digito demonstrem, solum ipsum ultra fines provinciae Narbonensis iam vobis senatores mittere, quando ex Luguduno habere nos nostri ordinis viros non paenitet. Timide quidem, p. c.⁴, egressus adsueto familiaresque vobis provinciarum terminos sum, sed destricte iam Comatae Galliae causa agenda est, in qua si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt divom Iulium, idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque multis trepidis rebus nostris plus quam expertum. Illi patri meo Druso Germaniam subigenti tutam quiete sua securamque a tergo pacem praestiterunt, et quidem cum a«d» census novo tum opere⁵ et inadsue-

1) *De Valerio Asiatico dicit, de quo v. Tac. ann. 11, 2, 3.* — 2) ‘Haec verba non sunt imperatoris qui ipse se interpellet, sed senatorum acclamantium et simul oratorem prolixum irridentium, perscripta, ut fit in acclamationibus, loquentium nominibus nullis adiectis’. *Mo. Eph. ep. 7, 394.* — 3) [VII] *Paullus Fabius Persicus cos. a. 34, de quo cf. Henzen act. Arv. p. 186’.* *Dess. l. c.* — 4) p(atres) c(onscripti). — 5) *Cf. Livius ep. 139 ad a. 742: civitates Germaniae . . . oppugnantur a Druso et tumultus qui ob censum exortus in Galliis erat componitur.*

to Gallis ad bellum advocatus esset; quod opus quam ar-
duum sit nobis, nunc cum maxime, quamvis nihil ultra, quam
40 ut publice notae sint facultates nostrae, exquiratur, nimis
magno experimento cognoscimus.

VII 53. Orationes Claudii de decuriis iudicum et de ac-
cusatoribus coërcendis.

*E papyro Aegyptiaca, BU 611. Descr. Gradenwitz et Krebs. Com-
mentarios scrips. Blass Litt. Centralblatt 1897, p. 687; Mitteis Hermes
32, 639; Dareste, Nouv. Revue historique, 22, 687; Cug. ibid. 23, 110. Bras-
loff, ZSSst. 22, 169. — Claudium indicat sermo (cf. e.g. III, 50 cum no. 52 I, 2).*

Col. I.¹

- A. . .]ave . videtur . [q]uinque . decuriis . in . iungi .
 . .]d . certe . face[r]e . ut . caveátis . nequis .
 qu]attuor . et . vi[gi]nti . annorúm . reciperator
 . .] neque . enim . [i]nicum . est . ut . puto . hos
 5 . .] servitútis . [li]bertatisque . iudicare
 . .]tes suas ag[en]das . nihil . legis . Laetoriae
 . . a]uxilió .
 B. . . p]uto . p . c . saepe . quidem . et . alias . sed . hóc .
 tem]pore . ani[m]a«a»dvertisse . me . mirificas
 10 . .]artes . qu[i] . s]ubscriptó . iúdicíó . cum
sequuntur fines undecim linearum 11—21.²

Col. II.

- tenuisse . caussam . petitóri . expediat
 Hae . ne . procedant . artes . male . agentibus . si
 vobis . videtur . p(atres) . c(onscripti) . decernámus . ut . etiam
 prólátis . rebus . iis . iúdicibus . necessitas . iudicandi
 5 imponátur . qui . intrá . rerum [.] agendárum . dies
 incohata . iud[i]cia . non . peregerint . nec
 defuturas . ignoro . fraudes . monstrose . agentibus
 multas . adversus . quas . excogitávimus . sp[e]ro

1) In initiis col. I suppl. Gradenwitz et Krebs: l. 4 detur; l. 5 pro-
hiberi causas; l. 6 qui vel ad lites; l. 7 iuventur a]uxilio; l. 9 maxime
tem]pore; l. 10 accusatorum]. — Supplementa Brasloffii sunt: l. 2 i]d; l. 4
sumatur; l. 5 caussas; l. 6 qui ad lites; l. 7 egeant a]uxilio. — 2) Legi
possunt linearum ultimae litterae: ¹¹. .]m . iudicem . ¹²et nec . ¹³s.
inter . ¹⁴stet . ¹⁵ori . profi . ¹⁶cite . ¹⁷giunt . ¹⁸órem . est . ¹⁹antur . ²⁰ae .
²¹ore . ne.

remedia . interim . hane . praeclúsisse
 nimium . volgatam . omnibus . malas . lites 10
 habentibus . satis . est ; nam . quidem . accu-
 sátórum . regnum . ferre . nulló . modó . possum
 qui ^{cum} . apud . curiosum . consilium . inimicos . suos
 reos . fecerunt . relincunt . eós . in . albó . pendentes
 et . ipsi . tanquam . nihil . egerint . peregrinantur 15
 cum re[r]um . magis . natura . quam . leges . t[am]
 accusatorem . quam . reum . [.]culatum¹ . constr[ic]-
 tumque² . h[a]beat . adiuvam[.] . quidem . hoc
 [vo~~x~~ ~~er~~asa] pro[pó]situm . accusa[to]rum . et . reórum
 del[i]ciae . q[ui]a . min[u]s . invidio[s]um . sit . eórum 20
 tále . factum . qui . iam . sq[ua]lórem . sumere
 barbam[qu]e . et . capillum . [su]mmittere³

Col. III.

suá . caussá . quó . magis . miserab[i]lis . [sit]⁴
 fastidiunt . sed . vide[an]t bia [. . .]
 data . inst[r]umen[tu]m
 a[. . .]cat [vo]bis qu am[. . .]
 hanc . [. . .]ni . impot[. . .] [. . .] [potestatem]⁴ 5
 faciam[u]s . praetori . p[raeteriti]s . inquisiti[onis]
 di[e]bus [voc]andi . acc[usatores] . et . si . neq[ue] a-
 deru[nt]⁴ . neque . excusa[buntur] . [pro]nontiet . c[ognita]
 caussa . negótium . r[eliquis]se viúeri [eos].
 Haec . p . c . si . vobis . placen[t . pal]am signi[ficat]e⁴ 10
 simpliciter . et . exanim[i vestri]⁴ . sentent[ia . sin]
 displicent . aliam . reper[it]e [.] sed . hic . in[tra]
 templum . remedia . au[t . si . a]d cogitandum
 voltis . s[um]ere . tem[p]us [. sumit]e . laxsi . s[patii]
 dum qu[ocu]mque . loci [.] fueritis[. . .] 15
 mem[iner]itis . vobis . di[cendam] . esse . sen[tentiam]
 min[uere . id] enim . de[bet] . [.]t . p . c . m[aiestatem]
 huius . [o]r[di]nis / . / hic . un[um ta]ntum modo
 consule[m] . designatum [.] scriptam .
 relatio[n]e⁵ . consulum . a[d ver]bum⁴ . dicere 20

1) iug. *Mitteis*, vin[c]e? ma[c]e? — 2) constr[ic]tumque *Hirschfeld*. — 3) Cf. *Mo. Strafr.* p. 391. — 4) *Dareste*. — 5) [con]scriptam [ex] relatio[n]e *Dareste*.

senten[tia]m . ceteros . unum . verbum . dic[ere]
 'adsentior'; deinde . c[on]f[er]] . ierint ¹ . 'dix[i].'
 αφρ

54. SCC. de aedificiis non diruendis, a. 44—56.

§ 10,1401. Dess. 6043. Haec SCC., quorum alterum intra a. 44—46, alterum a. 56 factum est, uni tabulae inscripta Herculei circa a. 1600 reperta sunt. Tabula ipsa periit, edita autem est a. 1607 a Capaccio (hist. Neap. 2, 9); alterum exemplar idque diligentius descriptum a Mommseno Parisiis investigatum a. 1850 editum est Leipz. Berichte 4, 272; tertium est in epistulario Reinesii (Lips. 1660) p. 202; sed pendent exempla tria ab eodem archetypo habentque mendas communes non paucas. Utriusque SC. interpretationem dedit: Bachofen, ausgew. Lehren des röm. Civ. R. p. 187, textu Capaccii usus. [Hadrianus in epistula scripta a. 127 ad Hadrianopolitas Stratonicensis nuper in civitatis formam redactos (Bulletin de corr. hell. 11 a. 1887 p. 111) quod scribit: τὴν οἰκίαν Τιβ. Κλαυδίου Σωκράτους τὴν οὖσαν ἐν τῇ [πόλει] ἣ ἐπισκευαζέτω Σωκράτης ἡ ἀποδό[τε]ω τινὶ τῶν ἐπιχωρίων, ὡς μὴ χρόνῳ θεμελίᾳ (sic) καταρριφθεῖη, ostendit eatenus imperatores curam aedificiorum extendisse, ut etiam in provinciis domini aedes suas collabentes cogerentur aut reficere aut vendere. TH. M.]

I. Cn. Hosidio Geta, L. Vagellio cos.

X k. Octobr., S(enatus) C(onsultum).

- Cum providentia optumi principis tectis quoque urbis nostrae et totius Italiae aeternitati prospexerit, quibus
- 5 ipse non solum praecepto augustissimo set etiam exemplo suo prodesset, conveniretq(ue) felicitati saeculi instantis pro portione publicorum operum etiam privatorum custodire ², deberentque apstinere se omnes cruentissimo genere negotiationis, ne<que> inimicissimam pace faciem inducere
 - 10 ruinis domum villarumque, placere; si quis negotiandi causa emisset quod ³ aedificium, ut diruendo plus acquireret quam quanti emisset, tum duplam pecuniam, qua mercatus eam rem esset, in aerarium inferri, utique de eo nihilo minus ad senatum referretur. Cumque aeque non oportere<t> malo exemplo vendere quam
 - 15 emere, ut ⁴ venditores quoque coercerentur, qui scientes dolo malo contra ⁵ hanc senatus voluntatem vendidissent, placere: tales venditiones inritas fieri. Ceterum testari senatum, domini's <nihil> ⁶

1) [cum ab]ierint Dareste. — 2) custodiat vel custodia. — 3) quod quod proposuit Mo. — 4) emerint. — 5) intra. — 6) dominio.

constitui, qui rerum suarum possessores futuri aliquas *<partes>*
earum mutaverint, dum non negotiationis causa id factum *<sit>*.

Censuere. In senatu fuerunt CCCLXXIII. 20

II. [Q.] Volusio, P. Cornelio cos. VI non. Mart., S(en.) C(onsultum). 21

Quod Q. Volusius, P. Cornelius verba fecerunt de postulatione 22
necessari[orum] ° Alliatoriae Celsil[l]ae, q. d. e. r. f. p., 23

d. e. r. i. c.:

° Cum SC., quod factum est Hosidio Geta et L. Vagellio cos. 24
clarissimis viris, ante diem¹ *<X>* k. ° Oct. auctore divo Claudio, 25
cautum esset, ne² quis domum villamve dirueret, quo plus³ ° sibi 26
adquireret, neve quis negotiandi causa eorum quid emeret vende-
retve, ° poenaq(ue) in emptorem, qui adversus id S.C. fecisset, con- 27
stituta esset, [ut] ° qui quid emisset duplum eius quanti emisset in 28
aerarium inferre cogere⁴ et eius qui vendidisset inrita fieret 29
venditio, de iis autem, qui rerum ° suarum possessores futuri ali- 30
quas partes earum mutassent, dum modo ° non negotiationis causa 31
mutassent, nihil esset novatum; et necessari ° Alliatoriae Celsil[l]ae, 32
uxoris Atilii Luperci ornatissimi viri, exposuis⁵ent huic ordini, 33
patrem eius Alliatorium Celsum emisse fundos cum aedificiis in °
regione Mutinensi⁴, qui vocarentur campi Macri, in quibus locis mer- 34
catus agi⁵ supe⁶rioribus solitus esset temporibus, iam per aliquod 35
annos desisset haberi, eaque ° aedificia longa vetustate dilaberentur 36
neque refecta usui essent futura, quia neque ° habitaret in iis 37
quisquam nec vellet in deserta *<a>c* ruentia commigrare: ne quid
° fraudi multae poenaq(ue) esset Celsil[l]ae, si ea aedificia, de qui- 38
bus in hoc ordine actum ° esset, aut demolita fuissent, aut ea con- 39
dicione⁶ sive per se sive cum agris vendi⁷disset, ut emptori sine 40
fraude sua ea destruere tollereque liceret; ° in futurum autem ad- 41
monendos ceteros esse, ut apstinerent se a tam foedo genere nego-
tiation[is], ° hoc praecipue saeculo, quo excitari nova et ornari *<in>* 42
universa, quibus felicitas orbis terra⁸rum splenderet, magis conve- 43
veniret, quam ruinis aedificiorum ullam partem deform[are]⁷ ° Italiae 44
et adhuc retinere priorum temporum [incuriam quae universa affecisset],
° ita ut diceretur senectute ac tum[ulo iam rem Romanam perire⁸]. 45
° Censuere. In senatu [fuerunt] 46

1) ante decim [VII decim(um diem)?] — 2) Ab hoc verbo usque ad vocem
venditio (v. 29) SC. ad verbum fere relatum est a Paulo in D. 18,1,52. —

3) quam vel quod exempla, quo plus Dig. — 4) Muliniensi. — 5) aci. —

6) conditione. — 7) deformem. — 8) Suppl. Mo.

55. SC. Trebellianum a. 56 (e Dig.).

(D. 36,1,1,1.2. *Consules qui nominantur suffecti sunt anni ut videtur* 56. *Ulpianus l. III fideicommissorum*: Factum est SC. temporibus Neronis, VIII. kal. Sept., Annaeo Seneca et Trebellio Maximo cos., cuius verba haec sunt:)

Cum esset aequissimum in omnibus fideicommissariis hereditatibus si qua de his bonis iudicia penderent, ex his¹ eos subire, in quos ius fructusque transferretur, potius quam cuique periculosam² esse fidem suam: placet, ut actiones, quae in heredem heredibusque dari solent, eas neque in eos neque his dari, qui fidei suae commissum sic, uti rogati essent, restituissent, sed his et in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset: quo magis in reliquum confirmentur supremae defunctorum voluntates.

56. SC. de imperio Vespasiani a. 69.

⑥ 6, 930. Dess. 244. *E tabula athenae Romae saec. XIII reperta, hodie in museo Capitolino adservata. Capita more solito distincta sunt. De quaestione, utrum lex haec fuerit an SC., v. Mo. Staatsr. 23, 876—9.*

.... foedusve cum quibus volet facere liceat ita, uti licuit divo Aug.³, Ti. Iulio Caesari Aug., Tiberioque Claudio Caesari Aug. Germanico;

utique ei senatum habere, relationem facere, remittere, senatus consulta per relationem discessionemque facere liceat

5 ita, uti licuit divo Aug., Ti. Iulio Caesari Aug., Ti. Claudio Caesari Augusto Germanico;

utique cum ex voluntate auctoritateve iussu mandatuve eius praesentive eo senatus habebitur, omnium rerum ius perinde habeatur servetur, ac si e lege senatus edictus esset habereturque;

10 utique quos magistratum potestatem imperium curationemve cuius rei petentes senatui populoque Romano commendaverit quibusque suffragationem suam dederit promiserit, eorum comitis quibusque extra ordinem ratio habeatur;

utique ei fines pomerii proferre promovere cum ex re publica
15 censebit esse, liceat ita, uti licuit Ti. Claudio Caesari Aug.

Germanico;

utique quaecunque ex usu rei publicae maiestate<que> divinarum huma<na>rum publicarum privatarumque rerum esse

<e> censebit, ei agere facere ius potestasque sit, ita uti divo Aug.,

1) *Mo. con.* eas lites. — 2) periculosum *cod.* — 3) Aug(usto).

Tiberioque Iulio Caesari Aug., Tiberioque Claudio Caesari Aug. Germanico fuit; 20

utique quibus legibus plebeive scitis scriptum fuit, ne divus Aug., Tiberiusve Iulius Caesar Aug., Tiberiusque Claudius Caesar Aug. Germanicus tenerentur, iis legibus plebisque scitis imp. Caesar Vespasianus solutus sit; quaeque ex quaque lege rogatione divum Aug., Tiberiumve Iulium Caesarem Aug., Tiberiumve Claudium Caesarem Aug. Germanicum facere oportuit, 25
ea omnia imp(eratori) Caesari Vespasiano Aug. facere liceat; —

utique quae ante hanc legem rogatam acta gesta decreta imperata ab imperatore Caesare Vespasiano Aug. iussu mandatuve eius a quoque sunt, ea perinde iusta rataq. sint, ac si populi plebisve iussu acta essent. 30

Sanctio.

Si quis huiusce legis ergo adversus leges rogationes plebisve scita senatusve consulta fecit fecerit, sive quod eum ex lege rogatione plebisve scito s(en.)ve c(ons.) facere oportebit, non fecerit huius legis ergo, id ei ne fraudi esto, neve quit ob eam rem populo dare debeto neve cui de ea re actio neve iudicatio esto, neve quis de ea re apud [s]e agi sinito. 35

57. SC. Macedonianum a. 69—79 (e Dig.).

(D. 14,6,1. De aetate SCti hoc loco nil dictum est: sed quod ait Suetonius Vesp. 11: Auctor senatui fuit (Vesp.) decernendi, ne filiorum familiarum feneratoribus exigendi crediti ius unquam esset, videtur de hoc SC. intellegendum esse, quamquam similia iam antea auctore Claudio decreta sunt (Tacitus ann. 11,13). Ulp. l. XXIX ad ed.: Verba SCti Macedoniani haec sunt:)

Cum inter ceteras sceleris causas Macedo, quas illi natura administrabat, etiam aes alienum adhibuisset et saepe materiam pec candi malis moribus praestaret, qui pecuniam ne quid amplius diceretur incertis nominibus crederet: placere, ne cui, qui filio familias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitioque daretur: ut scirent qui pessimo exemplo faenerarent, nullius posse filii familias bonum nomen exspectata patris morte fieri.

58. SC. Rubrianum a. 103 (?) (e *Dig.*).

(*D.* 40,5,26,7. *Annus incertus est, cum consules nominati suffecti sint; a. 103 proposuit Mo. Forsch.* 1,51. *Ulpianus l. V fideicommissorum*: Subventum libertatibus est SCTo, quod factum est temporibus divi Traiani Rubrio Gallo et Caelio Hispone¹ cos. in haec verba:)

Sí hi, a quibus libertatem praestari oportet, evocati a praetore adesse noluisse, si causa cognita praetor pronuntiasset libertatem his debere, eodem iure statum servari, ac si directo manu missi essent.

59. SC. Iuncianum a. 127 (e *Dig.*).

(*D.* 40,5,28,4. *Ulpianus l. V fideicommissorum*: Factum est SC., Aemilio Iunco et Iulio Severo cos., in haec verba:)

Placere, [ut] si quis ex his, qui fideicommissam libertatem ex quacumque causa deberent servo, qui mortis tempore eius, qui rogavit, non fuerit isque², adesse negabitur: praetor cognoscat: et si in ea causa esse videbitur, ut, si praesens esset, manumittere cogi deberet: id ita esse pronuntiet. Cumque ita pronuntiasset, idem iuris erit, quod esset, si ita, ut ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset.

60. SC. Iuventianum a. 129 (e *Dig.*).

(*D.* 5,3,20,6. *Ulpianus l. XV ad edictum*: — de petitione hereditatis — cum forma SCTo sit data, optimum est ipsius SCTi interpretationem facere eius verbis eius relatis:)

Pridie idus Martias Q. Iulius Balbus et P. Iuventius Celsus Titius Aufidius Oenus Severianus consules verba fecerunt de his, quae imperator Caesar Traiani Parthici filius divi Nervae nepos Hadrianus Augustus imperator maximusque princeps proposuit³ quinto nonas Martias quae proximae fuerunt libello⁴ complexus esset, quid fieri placeat;

1) *Plin. ep.* 4,9: Caepio Hispo. *Or.* 3670: Caepioni Hispani cos. *Cf. Mo. l. l.* — 2) isque *Dig.*, *delevit Mo.* — 3) *Exordium restituendum est ita*: Pridie idus Martias. Quod Q. Iulius Balbus, P. Iuventius Celsus Titus Aufidius Hoenius Severianus cos. v. f. de his quae imp. Caesar, divi Traiani Parthici f. divi Nervae n., Traianus Hadrianus Augustus optimus maximusque princeps p(ater) p(atriciae) (pro proposuit Pithoeus). *Consules duo sunt, non quattuor, id quod putavit Rud. RG.* 1,117; *alter πολυώνυμος est sicut infra in SC. Beg. M. Nonius Mucianus (cf. Mo. Hermes 3,75).* — 4) oratio, *l. 22 et 40 h. t.*

de qua¹ re ita censuerunt: cum, antequam partes caducae ex bonis Rustici fisco peterentur, hi qui se heredes esse existimant², hereditatem distraxerint, placere: redactae ex pretio rerum venditarum pecuniae usuras non esse exigendas; idemque in similibus causis servandum. Item placere: a quibus hereditas petita fuisset, si adversus eos indicatum esset, pretia, quae ad eos rerum ex hereditate venditarum pervenissent, etsi eae ante petitam hereditatem deperissent deminutaeve fuissent, restituere debere. Item: eos, qui bona invasissent, cum³ scirent ad se non pertinere, etiamsi ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent; eos autem, qui iustas causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, usque eo dumtaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. Petitam autem fisco hereditatem ex eo tempore existimandum esse, quo primum scierit quisque eam a se peti, id est, cum primum aut denuntiatum esset ei, aut litteris vel edicto evocatus esset.

Censuerunt.

61. SC. de nundinis saltus Beguensis a. 138.

Ⓒ 8,270 = 8 S., 11451. Duo lapides eundem hunc titulum continentes reperti sunt in loco dicto Henschir Begar in regno Tunetano, alter a. 1860 a V. Guérin (voy. arch. 1,391), alter a G. Wilmanns a. 1873, qui coniunctos eos edidit Eph. epigr. 2,271 commentario cum Mommseni notis adiecto. [VII Nuper lapides in museum Tunetanum translato contulit Morlin, cuius notis uti licuit; in distributione linearum usque ad l. 9 prius exemplum secuti sumus.] Illustrantur hoc titulo loci iam dudum noti de nundinarum iure privatis concesso: D. 50,11. C. 4,60. Plin. ep. 5,4. Suet. Claud. 12. Cf. Ⓒ 3,523 n. 4121: Imp. — Constantinus — nundinas die solis perpeti anno constituit.

SC. de nundinis saltus⁴ Beguensis in t(erritorio)

Casensi, descriptum et recognitum ex libro sententiarum in senatu dictarum Kari Iuni Nigri⁵, C. Pomponi Camerini cos.⁶, in quo scripta erant A[fr]icani⁷ iura⁸ et id

1) corr. ea. — 2) L. 20 § 12: ita senatus locutus est: 'eos qui — existimassent'. — 3) L. 25 § 2: ait senatus: — bona — quae scirent. — 4) Front. grom. 53: in Africa saltus non minores habent privati, quam res publica territoria, immo — longe maiores. — 5) [VII 'Karus Iunius Niger appellabatur alter consulum a. 138 cf. dipl. mil. Ⓒ 3 p. 2328,61'. Dess.]. — 6) co(n)s(ulum). — 7) i. e. Lucilii Africani infra nominati. — 8) i. e. possessiones et latifundia, in quibus ut nundinas habere sibi permitteretur petierat.

- 5 quod i(nfra)s(criptum) est. Idibus Oct. ... In comitio in curia¹ Iu[*l*(ia)]² adfuerunt Q. Gargilius Q. f. Antiq(u)us, Ti. Cl.³ Ti. ... Pa[l.] Quar[t]inus, C. Oppius C. f. Vel. Severus, C. Herennius C. f. Pa[l.] Caecilianus, M. Iu[l.] M. f. Quir. Clarus, P. Cassius P. f. Cla. Dexter q.⁴, P. Nonius M. f. Ou[f.] Macrinus q.⁴. In senatu fuerunt C.
- 10 SC. per discessionem factum. Quod P. Cassius Secundus, P. Delphius Peregrinus Aleius Alennius Maximus Curtius Valerianus Proculus M. Nonius Mucianus⁵ coss. verba fecerunt de desiderio amicorum Lucili Africani c. v.⁶, qui petunt: ut ei permittatur in provincia Afric(a), regione
- 15 Beguensi, territorio Musulamiorum⁷, ad Casas, nundinas IIII nonas Novemb. et XII k. Dec., ex eo omnibus mensibus IIII non. et XII k. sui cuiusq(ue) mensis instituere habere, quid fieri placeret,
- de ea re ita censuerunt: permittendum Lucilio Africano, c. v., in provincia Afric(a), regione Beguensi,
- 20 territorio Musulamiorum, ad Casas, nundinas IIII non. Novemb. et XII k. Decembr. et ex eo omnibus mensibus IIII non. et XII k. sui cuiusq(ue) mensis instituere et habere, eoque vicinis advenisq(ue) nundinandi dumtaxat causa coire convenire sine iniuria et incommodo cuiusquam liceat.
- 25 Actum idibus Octobr. P. Cassio Secundo, M. Nonio Muciano. Eodem exemplo de eadem re duae tabellae signatae sunt. Signatores: T. Fl(avi) Comini scrib(ae), C. Iuli Fortunati scrib(ae), M. Caesi Helvi Euhelpisti. Q. Metili. Onesimi. C. Iuli Periblepti. L. Verati. Phile(rotis). T. Fl(avii) Crescentis.

62. SC. de Cyzicenis a. 138—160.

@ 3 S, 7060. *Eph. epigr.* 3, 156. Dess. 7190. *E lapide in Cyzici ruinis a. 1876 reperto, deinde Londinium in museum Britannicum translato. Ed., suppl., illustr. Mo.*

1) [VII In utroque exemplo videtur esse comitiorum; quid subsit ignoratur.] — 2) Curia Iulia aedificata eodem loco quo fuerat Hostilia, scilicet in comitio; cf. *supra* SCC. 2.5.6: ἐν κομητίῳ. — 3) Cl(audius). — 4) Cl(arus) Dexter q(uaestor). De quaestoris quaestorumve adscriptione v. *Mo.*, *Eph. epigr.* 2, 283 ad v. 8. — 5) Consul πολυώνυμος, sicut Iuvenius Celsus *supra* p. 204 n. 3. — 6) cl(arissimi) v(iri). — 7) Tac. *Ann.* 2, 52: Musulamiorum — valida — gens, et solitudinibus Africae propinqua nullo etiam tum urbium cultu. *Ptolem.* 4, 3, 24: Μισυλάμοι; cf. *Wilm.* 278—9.

[*SC. de p*]ostulatione Kyzicenor(um) ex Asia,
 qui dicunt, ut corpus, quod appellatur Ne-
 on¹ et habent in civitate sua, auctoritate
 [amplissimi o]rdinis confirmetur². Scri-
 [bendo adfue]runt M. Aelius imp(eratoris) Titi Aeli 5
 [Hadriani An]tonini f. Pap. Aurelius Ve-
 [rus], s M. f. Gal. Verus, M. Hosidius
 M. f. A . . . [Get]a, M. Annius M. f. Gal. Libo, Q.
 Pompe[ius] Q. f. Hor. Bassianus, L. Fl(avius) L. f.
 Quir. Iulianus, L. Gellius L. f. Ter. Severus, 10
 q.³. Sententia⁴ dicta ab Appio Gallo
 co(n)s(ule) desig(nato) relatione IIII⁵ concedente
 imp(eratore) Caes[are Tito A]elio Hadriano An-
 to[nino Aug. Pio] IIII relatione sua
 [Kyzicen]os ex Asia, 15
 [quos neos a]ppellant

VI 63. Senatus consultum de sumptibus ludorum gla-
 diatorum minuendis (a. 176/7).

Ⓒ II S., 6278. Dess. 5163. *E tabula aënea a. 1888 prope Italicam Hispaniae Baeticae urbem primariam erudrata. Descr. Huebner et Berlanga. Tractavit Mo. in Eph. ep. 7,388 demonstravitque (l. l. p. 394) sententiam dictam a senatore quodam hac tabula contineri; cf. n. 4.*

. . . . tantam illam pestem nulla medicina sanari posse. Nec poterat: verum nostri principes quibus omne studium est quanto li-
 bet morbo salutem publicam mersam et enectam refovere et integrae 2
 valetudini reddere, in primis anima adverterunt quae^o causa illi 3
 morbo vires daret, unde foeda et illicita vectigalia ius haberent, quis auctor et patronus esset usurpandis quasi^o legitimis, quae 4
 omnibus legibus et divinis et humanis prohibentur.

1) *Mo. intellegit νέων, i. e. iuvenum.* — *Cf. quae saec. tertio Callistratus D. 48,19,28,3 scripsit: Solent quidam, qui volgo se iuvenes appellant, in quibusdam civitatibus turbulentis se adclamationibus popularium accommodare. qui — fustibus caesi dimittuntur.* — 2) *De hac confirmatione v. Mo. St.R. 2³,886 n. 5.* — 3) *q(uaestor) vel q(uaestores), cum non constet quot testes quaestores fuerint; cf. Mo. l. l. p. 157.* — 4) *Refertur sententia eius senatoris, qui primus censuit cuique probabile est reliquos adsensisse. Recedit hoc a forma consueta: Quod cos. verba fecerunt cet.* — 5) *De iure IIII relationum v. Mo. St.R. 2³,898 n. 4.*

- 5 Fiscus dicebatur: fiscus non sibi, set qui lanienae aliorum
 praetexeretur, tertia vel quarta parte ad licentiam foedae rapinae
 6 invictatus. Itaque fiscum removerunt a tota harena. Quid enim
 7 Marci Antonini et [Luci Commodi]¹ cavendum fisco cum hare^ona?
 omnis pecunia horum principum [p]ura² est, nulla cruoris humani
 8 adspergine contaminata, nullis sordibus foedi quae^ostus inquinata, et
 quae tam sanctae paratur quam insumitur. Itaque facessat sive
 9 illut ducentiens annuum seu trecenties^o est; satis amplum patr[i-
 mo]nium³ imperio paratis ex⁴ parsimonia vestra. Quin etiam ex
 10 reliquis lanistarum, quae (sestertium) quingenties su^opra sunt, pars
 lanistis condonetur. Ob quae, oro vos, merita? Nulla sane, inquit,
 11 merita, set prohibiti talibus grassaturis sola^ocium ferant et in
 posterum tanto pretio invitentur ad opsequium humanitatis.
 12 O magni imp^op., qui scitis altius fundari remedia, quae etiam
 malis consulunt, qui se etiam necessarios fecerint! Et iam fructus
 13 tan^otae vestrae providentiae emerget. Legebatur etiam nunc apud
 nos oratio; sed ubi rumore delatu[m e]st⁵ questus lanistarum recisos,
 14 fis^ocum omnem illam pecuniam quasi contaminatam reliquisse, statim
 15 sacerdotes fidelissimarum Galliarum vestrarum^o concursare, gaudere,
 inter se loqui.
 16 Erat aliquis, qui deploraverat fortunas suas creatus sacerdos,
 qui auxilium sibi in provocatione ad principes facta constituerat.
 17 Sed^o ibidem ipse primus et de consilio amicorum: quid mihi iam
 cum appellatione? Omne onus, quod patrimonium meum opprimebat,
 18 sanc^otissimi imp^op. remiserunt; iam sacerdos esse et cupio et opto et,
 ‘editionem muneris quam olim detestabamur, amplector’.
 19 Itaque gratiae appellationis non solum ab illo, verum et a
 ceteris petitae; et quanto plures petentur! Iam hoc genus causarum
 20 diversam formam^o habebit, ut appellet qui non sunt creati sacerdotes.
 immo⁶ populus.
 21 Quae igitur tantis tam salutarium rerum consilis vestris alia
 prima esse sententia⁷ potest, quam ut, quod singuli sentiunt, quod
 22 universi de pectore intimo clamante⁸, ego censeam?
 23 Censeo igitur in primis agendas maximis imp^op. gratias, qui salu-

1) *erasum, ita tamen ut cernatur in aere.* — 2) *sic Buecheler, cura aes.* — 3) *patrocinium.* — 4) *Buecheler.* — 5) *delatu/st in ectypo cernitur videturque fuisse aut delatu est aut delatumst.* — 6) *ex im postea factum videtur esse imo.* — 7) *sententia fuit, sed emendatum est.* — 8) *clamante factum ex clamans; clamant Buecheler.*

taribus remedis, fisci ratione post habita, labentem civitatum statum et prae^ocapitantes iam in ruinas principalium virorum fortuna^(s) 24 restituerunt: tanto quidem magnificentius, quod, cum excusatum esset reti^onerent quae ali instituissent et quae longa consuetudo confir- 25 masset, tamen olli peraeque nequaquam sectae suae congruere arbitra^oti sunt male instituta servare et quae turpiter servanda essent 26 instituere^(t).

Quamquam autem non nulli arbitrentur de omnibus, quae ad 27 nos maximi principes rettulerunt, una et succincta sententia censendum, ^otamen, si vos probatis, singula specialiter persequar, verbis 28 ipsis ex oratione sanctissima ad lucem sententiae translatis, ne qua ex parte pravis in^oterpretationibus sit locus¹. 29

Itaque censeo, uti munera, quae assiforana² appellantur, in sua forma mane^(a)nt nec egrediantur sump^otu (sestertium) XXX (milia). 30 Qui autem supra (sestertium) XXX (milia) ad LX (milia) usque munus edent, is gladiatores tripertito praebeantur numero pari. Summum pre^otium sit — (v. 31—34 sequuntur pretia gladiatorum). — 31

Et haec sit summo ac formonso³ gladiatori defi^onita quantitas. 35 Utique in omnibus muneribus quae generatim distincta sunt, lanista dimidiam copiam universi numeri promisque multitu^odinis praebeat 36 exque his qui gregari appellantur, qui melior [l]acerat[u]s⁴ erit duobus milibus sub signo pugnet, nec quisquam ex eo numero ^omille 37 nummum minore. Lanistas etiam promovendos vili studio questus: [sibi] copiam dimidia^o partis praebenda[e negantes]⁵ esse ex nu^omero 38 gregariorum uti sciant inpositam sibi necessitatem de ceteris quos meliores opinabuntur transferre tantisper plendi nu^omeri gregariorum 39 gratia. Itaque is numerus universae familiae aequis partibus in singulos dies dispartiatur, [ne]que⁶ ullo die minus quam ^odimidia 40 pars gregariorum sit ibi qui eo die dimicabunt. Utque ea opserva- 41 t⁽ⁱ⁾o a lanistis quam diligentissime exigatur, iniungendum ^ohis qui 42 provinciae praesidebunt et legatis vel quaestoribus vel legatis legionum vel iis qui ius dicunt c^(l)arissimis v⁽ⁱ⁾ris aut procurator- 43 [ibus]⁷ maximorum ^oprincipum quibus provinciae rector mandaverit; 44 is etiam procurator^(ibus) qui provinciis praesidebunt. Trans Padum

1) locis. — 2) fortasse quae edebat lanista qui vellet per oppidorum fora asses a spectatoribus pro locis exigens; cfr. Sueton. Vitell. 12: circumforaneus lanista. — 3) famoso Hirschfeld. — 4) sic Buecheler, meliori acertatis aes. — 5) negem sibi copiam dimidia^o partis praebeandas esse. — 6) atque. — 7) procuratores.

- 43 autem perque omnes Italiae^o regiones arbitrium iniungendum prae-
fectis alimentorum<dandis>, si aderunt, vel viae curatori aut, si nec
44 is praesens erit, iuridico vel^o tum classis praetoriae praefecto.
- 45 Item censeo de exceptis ita opservandum, ut praecipuum mer-
cedes gladiator sibi quisque¹ paciscatur, eius pecuniae quae ob hanc
46 causam excipi^oebatur, quartam portionem liber, ser<v>us autem
quintam excipiat. De pretis autem gladiatorum opservari paulo ante
47 censui secundum praescrip^otum divinae orationis, sed ut ea pretia
ad eas civitates pertinea<n>t, in quibus ampliora gladiatorum pretia
48 flagrabant. Quod si quibus civitatibus^o res publica tenuior est, non
eadem serventur, quae apud fortiores civitates scripta sunt nec supra
49 modum virium onerent, sed hactenus in eundem,^o ut qu<a>e² in
publicis privatisque rationibus repererentur pretia summa ac media
50 ac postrema, si quidem provinciarum eae civitates sunt, ab eo^o qui
praesidebit provinciae opserventur, ceterarum autem iuridico vel
curatori provinciae³ vel classis praetoriae praefecto vel procuratori
51° maxumorum principum, uti cuiusque civitatis potestasque ibi prima
erit. Atque ita rationibus decem retroversum annorum inspectis,
52 exemplis^o munerum in quaque civitate edito[rum]⁴ consideratis, con-
serventur ab eo cuius arbitrium erit de tribus pretis: vel si melius
53 ei videbitur^o ex eo modo quem persequitur effici<a>t et trifariam
pretia deducantur eaque forma etiam in posterum servetur. Sciantque
54 v(iri) c(larissimi), qui procon^osules paulo ante profecti sunt, intra
suum quisque annum it negotium exsequi se oportebit, ii⁵ etiam,
55 qui non sortito provincias^o regant, intra annum.
- 56 Ad Galliam sed et princeps, qui⁶ in civitatibus splen-
didissimarum Galliarum veteri more et sacro ritu expectantur, ne
57 ampliore pretio^o lanistae praebeant, quam binis milibus. Cum maximi
principes oratione sua praedixerint fore, ut damnatum ad gladium
58° procurator eorum⁷ nisi plure quam sex aureis et nisi iura-
verit.
- 59 Sacerdotes quoque provinciarum quibus nullu[m] cu[m] lanistis
60 nego[tium eri]t⁸, gladiatores a prioribus sacerdotibus sus^oceptos vel
sibimet auctoratos recipiunt, at post editi[o]ne[m eod]e[m] p[re]tio⁹
61 in succedentes tra[n]s[i]t[un]t¹⁰; neque singulatim aliquem^o rei gla-

1) quisquis *em. Buecheler*. — 2) *emend. Buecheler*. — 3) *immo* curatori
viae. — 4) edito crunt. — 5) oportere eos *requiritur*. — 6) princeps qui *ec-*
typha: sed hiat oratio. — 7) *excidis* *quaedam videntur*. — 8) nego t
ectypa. — 9) editi(15) in *ectypa*. — 10) tra . . . tiunt *ectypa*.

diatoriae causa vendat plure quam lanistis est pretium persolutum.

Is autem qui apud tribunum plebei c(larissimum) v(irum) sponte ad dimicandum profitebitur, cum habeat ex lege pretium duo milia, liberatus si discrimen instauraverit, aestimatio eius post hac (ses- tertium) XII (milia) non excedat. Is quoque qui senior atque in- bilior operam suam denuo

64

64. SC. Orfitianum, a. 178 (e Dig.).

(D. 38,17,1 pr. 9.12. Cf. I. 3,4 pr.: ut liberi ad bona matrum intestatarum admittantur, SCto Orfitiano effectum est, quod latum est Orfito et Rufo cos. divi Marci temporibus. *Codicem Flor. constanter scribere Orphitianum monet Mo. — Ulpianus l. XII ad Sabinum: Sive ingenua sive libertina mater est, admitti possunt liberi ad hereditatem eius ex SCto Orphitiano. —*)

Si nemo filiorum eorumve, quibus simul legitima hereditas defertur, volet ad se eam hereditatem pertinere, ius antiquum esto.

(Ait senatus:)

. . . quae iudicata transacta finitave sunt, rata maneant . . .

CAPUT VI.

E D I C T A.

65. Edictum perpetuum praetoris urbani.

Recognovit O. LENEL.

'Edicta praetorum, quae supersunt, fere omnia Iustiniani libris digestorum tradita sunt; perpauca tantum Cicerone Festo aliis. Inscriptionibus nihil ad nos pervenit. In Digestis autem quae sunt edicta plurima ex Ulpiani ad edictum libris recepta sunt, quem constat non genuina vetera sed perpetuum illud edictum esse secutum iussu Hadriani a Salvio Iuliano Icto compositum Deperditorum argumenta magna quidem ex parte e digestis aliisque libris concludi possunt; atque summopere hac de re meruit Rudorffius (ed. perp. quae reliqua sunt. 1869). Cuius tamen docta conamina nolui hic repetere ipsas tantum edictorum reliquias propositurus. Tantummodo certa perditorum argumenta breviter indicavi simulque actionum formulas, si quas habemus, in notis adieci. Uncis inclusi quae ad intelligentia verba edictalia e commentariis addenda erant'. BRUNS. In hac nova edicti recensione fines terminosque a Cl. Viro operi constitutos nolui egredi.

Edictorum verba e libro meo (das Edictum Perpetuum [E. P.], ed. II 1907) repeti, perpauca immutavi. Quae autem non ad verbum expressa traduntur, sed e commentariis restituenda erant, praetermisi nisi ad cetera melius intellegenda aliquid conferre videbantur. Titulorum seriem praecipue ad Ulpiani Paulique libros in margine adnotatos restituui, qua de re cf. E. P. p. 5 sqq. Controversias hoc loco omittendas esse censi.

(Pars prima. De litis exordio.)

'Neque in partes neque in libros divisum fuisse edictum perpetuum 'inter omnes constat; titulis autem singula edicta, quae ad eandem rem pertinent, comprehensa fuisse tam Ulpianus quam alii dicunt; titulis rubricae 'inscriptae erant, quae magna ex parte in digestis repetitae sunt, veluti 'de 'in ius vocando', 'de i. i. restitut.', 'de reb. creditis' etc. Gai. 4,46. D. 3,1,1; '4,1,1; 12,1,1; 43,1,2,3; 50,16,195,3. Titulorum series ex Ulpiani aliorum- 'que libris ad ed. facile cognoscitur; quatenam fuerit disponendi ratio, vehementer adhuc disceptatur. Erat autem edictum (ut dicam quid sentiam) 'neque codex iuris neque ordo iudiciarius neque liber actionum Nimirum 'natura eius non potest recte iudicari nisi ex officio praetoris ius dicentis. 'Haec enim praecipue illi erant observanda: 1. ut litis exordium ordinaret; '2. ut actiones quibus litigare possent constitueret; 3. ut in fine litis opem 'ferret adversus reum vel condemnatum vel confessum vel non defensum, 'actoribus tam singulis quam pluribus, qui in bona eius concurrerent. Quo 'ordine in disponendis edictis servato effectum est, ut tres principales pos- 'sint distingui partes, quibus quarta accedit nova iurisdictionis praetoriae 'natura continens: interdicta, exceptiones, stipulationes praetorias. Diffi- 'cilior est explicatu ratio ordinis titulorum secundae partis, qua de re videas 'Rudorffii commentationem in ZRG. 3,53, licet summam quam ille propo- 'suit divisionem in edicta de iure et de possessione equidem non comproba- 'verim'. BRUNS. In his omnibus doctissimi viri sententiae lubenter subscribo. Secundae autem edicti partis titulorum ordinem eum esse arbitror, ut primum locum teneant iudicia ordinaria i. e. quae tempore quo res aguntur reddi solent, deinde sequantur extraordinaria iurisdictionis auxilia i. e. quae semper obtineri possunt, cf. E. P. p. 25 sqq. Qua ratione totum edictum in quinque partes divisi. Is tamen ordo non in omnibus destitit a praetore servatur, cum interdum ea quae propinquitate aliqua vel similitudine argu- menti inter se coniuncta sunt, etiam praeter ordinem sub eodem titulo collo- centur.

I. De his qui in municipio colonia foro iure dicundo praesunt¹.

- U. 1. 1. Si quis ius dicenti non obtemperaverit², (quanti ea res erit,
P. 1. iudicium dabo).

1) Cf. Lenel, ZRG. 15, p. 16 sqq. — 2) Sunt verba Rubr. D. 2,3; persaepe enim edictorum verba initialia digestorum titulis ut rubricae inscripta esse videntur.

b. Si quis in ius vocatus non ierit sive quis eum vocaverit, quem ex edicto non debuerit¹, (*iudicium dabo*).

c. (*De damno infecto*.) . . . eius rei . . . dum ei, qui aberit, prius domum denunciari iubeam In eum qui quid eorum quae supra scripta sunt, non curaverit, quanti ea res est, cuius damni infecti nomine cautum non erit, iudicium (*dabo*)².

d. De fugitivis³.

e. *De vadimonio Romam faciendo*⁴.

U. 2,
P. 2.

II. De iurisdictione⁵.

1. *De albo corrupto*⁶.

U. 3,
P. 3.

2. Quod quisque iuris in alterum statuerit, ut ipse eodem iure utatur⁷. Qui magistratum potestatemve habebit, si quid in aliquem novi iuris statuerit sive quis apud eum, qui magistratum potestatemve habebit, aliquid novi iuris obtinuerit, quandoque postea adversario eius postulante ipsum eodem iure uti oportebit⁸, praeterquam si quis eorum *quid* contra eum fecerit, qui ipse eorum quid fecisset⁹.

III. De edendo¹⁰ Argentariae mensae exercitores ei, qui iuraverit non calumniae causa postulare edi sibi rationem quae ad se pertinet, edent adiecto die et consule¹¹ Argentario eive, qui iterum edi postulabit, causa cognita edi iubebo¹².

U. 4,
P. 3.

IV. De pactis et conventionibus. Pacta conventa, quae neque dolo malo neque adversus leges plebis scita senatus consulta edicta *decreta* principum neque quo fraus cui eorum fiat facta erunt, servabo¹³.

U. 4,
P. 3.

V. De in ius vocando¹⁴. 1. In ius vocati, ut eant aut *vin-dicem* dent¹⁵.

U. 5,
P. 4.

2. Parentem, patronum patronam, liberos parentes patroni patronae in ius sine permissu meo ne quis vocet¹⁶.

3. Si quis parentem, patronum patronam, liberos

1) *Rubr. D. 2,5*. — 2) *D. 39,2,4,1,5,7*. — 3) *D. 11,4,1,4—8*. — 4) *D. 2,11,1; 50,16,3 pr.* — 5) *Rubr. D. 2,1*. — 6) *D. 2,1,7 pr.* — 7) *Rubr. D. 2,2*. — 8) *D. 50,16,8 pr.* — 9) *D. 2,2,1,1; 4. E. P. p. 58*. — 10) *E. P. p. 59*. — 11) *D. 2,13,4 pr. ict. 6,2; 9,3*. — 12) *D. 2,13,6,8*. — 13) *D. 2,14,7,7*. — 14) *Rubr. D. 2,4*. — 15) *Rubr. D. 2,6*: 'in ius vocati ut eant aut satis vel cautum dent'. Cf. *Gai. IV, 46*. — 16) *D. 2,4,4,1. Formulam huic edicto adiectam refert Gai. IV, 46*.

aut parentes patroni patronae, liberosve suos [eumve quem in potestate habebit] vel uxorem vel nurum in *ius*¹ vocabit: qualiscumque *vindex*² accipiat³.

4. In bona eius, qui *vindicem*⁴ dederit, si neque potestatem sui faciet neque defendetur, iri iubebo⁵.

5. Ne quis eum, qui in *ius* vocabitur, vi eximat neve faciat dolo malo quo magis eximeretur⁶.

U. 6.
P. 5. VI. De postulando⁷. 1. *Qui omnino ne postulent. Minor annis decem et septem, surdus qui prorsus non audit si non habebunt advocatum, ego dabo*⁸.

3. Qui pro aliis ne postulent. *Mulieres, caecus utrisque lumbibus orbatus, qui corpore sua muliebria passus erit, qui capitali crimine damnatus erit, qui operas suas, ut cum bestiis depugnaret, locaverit*⁹

3. *Qui nisi pro certis personis ne postulent.* Qui lege plebis scito senatus consulto edicto decreto principum nisi pro certis personis postulare prohibentur, hi pro alio, quam pro quo licebit, in iure apud me ne postulent¹⁰. Qui ab exercitu ignominiae causa ab imperatore eove, cui de ea re statuendi potestas fuerit, dimissus erit: qui artis ludicrae pronuntiandive causa in scaenam prodierit: qui lenocinium fecerit: qui in iudicio publico calumniae praevaricationisve causa quid fecisse iudicatus erit: qui furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo et fraude suo nomine damnatus pactusve erit: qui pro socio, *fiduciae*, tutelae, mandati, depositi¹¹ suo nomine [non contrario iudicio] damnatus erit: qui eam, quae in potestate eius esset, genero mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocaverit eamve sciens [quis]¹² uxorem duxerit non iussu eius, in cuius potestate esset: et qui eum, quem in potestate haberet, eam, de qua supra comprehensum est, uxorem ducere passus fuerit: quive suo nomine non iussu eius, in cuius potestate esset, eiusve nomine quem quamve in potestate haberet bina sponsalia binasve nuptias [in] eodem tempore constitutas habuerit: qui ex his omnibus, qui supra scripti sunt, in integrum restitutus non erit: pro alio ne

1) *Dig.*: iudicium. — 2) *Dig.*: fideiussor iudicio sistendi causa. — 3) *D.* 2,8,2,2. — 4) *Dig.*: iudicio sistendi causa fideiussorem. — 5) *D.* 42, 4,2 pr. cf. *D.* 2,8,2,5. *E. P.* p. 71 sq. — 6) *Rubr. D.* 2,7 ict. eod. 3,2; 4,2. — 7) *Rubr. D.* 3,1. — 8) *D.* 3,1,1,3,4. — 9) *D.* 3,1,1,5,6. — 10) *D.* 3,1,1,8. — 11) *Gai.* 4,182. — 12) *quis del.*

postulent, praeterquam pro parente, patrono patrona, liberis parentibusque patroni patronae, liberisve suis, fratre sorore, uxore, socero socru, genero nuru, vitrico noverca, privigno privigna, pupillo pupilla, furioso furiosa, cui eorum a parente aut de maioris partis tutorum¹ sententia aut ab eo, cuius de ea re iurisdictio fuit, ea tutela curatiove data erit².

U. 7.
P. 6. 7.

VII. *De vadimoniis*³. 1. Qui satisfacere cogantur vel iurato promittant vel suae promissioni committantur⁴.

2. Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caveatur⁵. in eadem causa eum exhibere in qua tunc est, donec iudicium accipiat⁶.

3. De eo per quem factum erit, quo minus quis *vadimonium* sistat⁷.

U. 8—10,
P. 8. 9.

VIII. *De cognitoribus et procuratoribus et defensoribus*⁸. 1. *Qui ne dent cognitorem* et qui eam, quam in potestate habet, genero mortuo, cum eum mortuum esse sciret, in matrimonium collocaverit eamve sciens uxorem duxerit, et qui eum, quem in potestate haberet, earum quam uxorem ducere passus fuerit: quaeve virum parentem liberosve suos uti moris est, non eluxerit: quaeve cum in parentis sui potestate non esset, viro mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum moris est, nupserit⁹

2. *Qui ne dentur cognitores*¹⁰.

3. *Cognitorem*¹¹ ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente dominus indicatum solvi exposuit, iudicium accipere cogam¹².

4. Ei qui cognitorem (*dederit, causa cognita permittam eum abdicare vel muta*)re¹³.

5. *Quibus alieno nomine agere liceat*¹⁴.

6. Alieno nomine, item per alios agendi potestatem non faciam

1) *Cave quid mutes: arg. D. 46,7,3,5, cf. 26,7,3,1.7. Cf. I. C. Naber, Mnemos. NS. 17,388.* — 2) *D. 3,2,1 ict. 3,1,1,9.11; 3 pr. De huius edicti restitutione cf. ZRG. 15, p. 56 sq. ict. Gai. 4,182.* — 3) *De variis edictis sub hoc titulo propositis v. E. P. p. 80.* — 4) *Rubr. D. 2,8; cf. Gai. 4,185.* — 5) *Rubr. D. 2,9.* — 6) *D. 2,9,1 pr.* — 7) *Rubr. D. 2,10: quo minus quis in iudicio sistat.* — 8) *Rubr. D. 3,3, rubr. fr. Vat. 317.* — 9) *Fr. Vat. 320. Quod fr. ad titulum de cognitoribus pertinere docuit Karlowa, ZRG. 9, p. 220 sq. Cf. D. 3,2,15.17.19.* — 10) *Cf. Fr. Vat. 322.* — 11) *Dig.: procuratorem. Cf. Gai. 4,101.* — 12) *D. 3,3,8,3.* — 13) *Fr. Vat. 341.* — 14) *Cf. E. P. § 29.*

in his causis, in quibus ne dent cognitorem neve dentur edictum comprehendit ¹.

7. *Quibus municipum nomine agere liceat* ².

8. Cuius nomine quis actionem dari sibi postulabit, is eum viri boni arbitrato defendat: et ei *quocum aget* quo nomine aget id ratum habere eum, ad quem ea res pertinet, boni viri arbitrato satisdet ³.

9. *Quod adversus municipes agatur* ⁴.

10. Quod cuiuscumque universitatis nomine vel contra eam agatur ⁵.

11. De negotiis gestis. Si quis negotia alterius sive quis negotia, quae cuiusque cum is moritur fuerint, gesserit, iudicium eo nomine dabo ⁶.

U. 10,
P. 10.

IX. De calumniatoribus. In eum qui, ut calumniae causa negotium faceret vel non faceret, pecuniam accepisse dicetur, intra annum in quadruplum eius pecuniae quam accepisse dicetur, post annum simpli (*iudicium dabo*) ⁷.

U. 11—13,
P. 11, 12.

X. De in integrum restitutionibus ⁸. 1. Quod metus causa gestum erit, ratum non habebo ⁹.

2. Quae dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit et iusta causa esse videbitur, *intra annum* iudicium dabo ¹⁰.

3. Quod cum minore quam viginti quinque annis natu gestum esse dicetur, uti quaeque res erit, animadvertam ¹¹.

4. Qui quaeve, posteaquam quid cum his actum contractumve sit, capite deminuti deminutae esse dicentur, in eos easve, perinde quasi id factum non sit, iudicium dabo ¹².

5. Quod eo auctore, qui tutor non fuerit, ¹³, si id actor ignoravit, dabo in integrum restitutionem ¹⁴. In eum qui, cum tutor non esset, dolo malo auctor factus esse dicetur, iudicium dabo, ut, quanti ea res erit, tantam pecuniam condemnatur ¹⁵.

1) *Fr. Vat. 322*. — 2) *D. 3,4,3 cf. 7 pr.* — 3) *D. 3,3,33,3*. — 4) *D. 3,4,7 pr.* — 5) *Rubr. D. 3,4*. — 6) *Rubr. D. 3,5; 3,5,3 pr.* — 7) *Rubr. D. 3,6; 3,6,1 pr. De ceteris huius tituli edictis cf. E. P. p. 105 qq.* — 8) *Rubr. D. 4,1*. — 9) *D. 4,2,1*. — 10) *D. 4,3,1,1*. — 11) *D. 4,4,1,1*. — 12) *D. 4,5,2,1*. — 13) *Rubr. D. 27,6: quod falso tutore auctore gestum esse dicetur. Nec tamen de quovis negotio, sed de iudicio accepto hic praetorem egisse arbitror. Cf. D. 27,6,5; 7,3.* — 14) *dabo i. i. rest.] non videntur haec praetoris esse.* — 15) *D. 27,6,7 pr.*

6. Si cuius quid de bonis, cum is metus aut sine dolo malo rei publicae causa abesset inve vinculis servitute hostiumque potestate esset, posteave (*non utendo deminutum esse*)¹ sive cuius actionis eorum cui dies exisse dicetur: item si quis quid usu suum fecisset aut, quod non utendo amissum sit², consecutus actioneve qua solutus ob id, quod dies eius exierit, cum absens non defenderetur inve vinculis esset secumve agendi potestatem non faceret aut cum eum invitum in ius vocari non liceret neque defenderetur, cumve magistratus de ea re appellatus esset, sive cui per magistratus³ sine dolo ipsius actio exempta esse dicetur: earum rerum actionem intra annum, quo primum de ea re experiundi potestas erit, item, si qua alia mihi iusta causa esse videbitur, in integrum restituam, quod eius per leges plebis scita senatus consulta edicta decreta principum licebit⁴.

7. *De lite restituenda*⁵.

8. Quae alienatio iudicii mutandi causa facta erit (*dolo malo, in integrum restituam*)⁶.

XI. De receptis. 1. Qui arbitrium pecunia compromissa U. 13. 14
P. 13. receperit, (*eum sententiam dicere cogam*)⁷.

2. Nautae caupones stabularii quod cuiusque salvum fore receperint nisi restituent, in eos iudicium dabo⁸.

3. *Argentarii quod pro alio solvi receperint ut solvant*⁹.

XII. *De satisfaciendo*¹⁰.

U. 14.
P. 14.

XIII. *Quibus causis praeiudicium fieri non oportet*¹¹. U. 14.
P. 15. 16.

(*Pars secunda. De iudiciis ordinariis.*)

XIV. De iudiciis¹². 1. De interrogationibus in iure facendis¹³. Qui in iure interrogatus (*an heres vel quota ex parte sit*) responderit, (*in eum ex sua responsione iudicium dabo*)¹⁴ omnino non respondisse¹⁵

U. 22. 23.
P. 17. 18.

2. De iureiurando¹⁶. Si is cum quo agetur condicione delata iuraverit (*sive id iusiurandum ei remissum fuerit*)¹⁷, eius rei, de qua

1) *Haec e Bas. 10,35,1 ins. Mo.* — 2) *Cf. D. 4,6,21 pr.* — 3) *Dig. pro magistratu. Cf. D. 4,6,26,4.* — 4) *D. 4,6,1,1.* — 5) *E. P. § 45.* — 6) *D. 4,7,8,1; 4,3; 3,4.* — 7) *D. 4,8,3,2; 15.* — 8) *D. 4,9,1 pr.* — 9) *Cf. ZRG. 15, p. 62 sq.* — 10) *E. P. p. 130 sqq.* — 11) *E. P. p. 136 sqq.* — 12) *Rubr. D. 5,1. Paul. sent. 1,12. Cf. E. P. p. 11,34,139 sqq.* — 13) *Rubr. D. 11,1. Cf. 11,1,2* — 14) *D. 11,1,4,1.* — 15) *D. 11,1,11,5 ict. 11,4.* — 16) *Rubr. D. 12,2.* — 17) *D. 12,2,6; 9,1.*

iusiurandum delatum fuerit¹, neque in ipsum neque in eum ad quem ea res pertinet, actionem dabo²

3. *Quando cum praescriptione agere oporteat*³.

4. De noxalibus actionibus⁴ Si is, in cuius potestate esse dicetur, negabit se in sua potestate servum habere: utrum actor volet, vel deierare iubebo in sua potestate non esse neque se dolo malo fecisse, quo minus esset, vel iudicium dabo sine noxae deditio⁵.

5. De vacationibus⁶. Se iudex litem suam fecerit⁷.

U. 16,
P. 19.

XV. *De his quae cuiusque in bonis sunt*. 1. De Publiciana in rem actione. Si quis id, quod traditur ex iusta causa non a domino et nondum usucaptum petet, iudicium dabo⁸.

U. 23,
P. 19.

2. De his qui deiecerint vel effuderint. a. Unde in eum locum, quo volgo iter fiet vel in quo consistetur, deiectum vel effusum quid erit, quantum ex ea re damnum datum factumve erit, in eum, qui ibi habitaverit, in duplum iudicium dabo. Si eo ictu homo liber perisse dicetur, *sestertium quinquaginta milium nummorum*⁹ iudicium dabo. si vivet nocitumque ei esse dicetur, quantum ob eam rem aequum iudici videbitur eum cum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. si servus insciente domino fecisse dicetur, in iudicio adiciam: aut noxae¹⁰ dedere¹¹.

b. Ne quis in suggrunda protectove supra eum locum, quo volgo iter fiet inve quo consistetur, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit. qui adversus ea fecerit, in eum *sestertium decem milium nummorum*¹² in factum(?) iudicium dabo. si servus insciente domino fecisse dicetur¹³,

1) de qua iusiur. delatum fuerit] praetori haec abiudicat Gradenwitz, ZRG. 21, p. 275. — 2) D. 12, 2, 3 pr., 7 pr. Sequebatur edictum de actione, quae ex causa iurisiurandi accommodatur. D. 12, 2, 9, 1. — 3) Cf. E. P. § 55. 56. — 4) Rubr. D. 9, 4. — 5) D. 9, 4, 21, 2. — 6) D. 50, 5, 13; 5, 1, 18 pr., Cic. Brut. c. 31 § 117. — 7) D. 50, 16, 36. E. P. § 59. — 8) D. 6, 2, 1 pr. Sed haec non esse genuina praetoris verba ostendit Lenel, Beitr. z. K. d. prät. Ed. 1878. De variis ad h. l. coniecturis cf. Erman. ZRG. 24, p. 225 sqq., Lenel, ibid. 33, 11 sqq. Praetorem haec habuisse crediderim: 'si quis id quod mancipio datur traditum ex iusta causa et nondum et rel.' Formulam actionis v. Gai. 4, 36. Ad formulam ea quoque pertinere suspicor, quae ut praetoris verba referuntur D. 6, 2, 7, 11: 'qui (quem Aulus Agerius scr.?) bona fide emit'. — 9) Dig. (n. 11): quinquaginta aureorum. — 10) D. (n. 11): noxam. — 11) D. 9, 3, 1 pr. — 12) D. (n. 13): solidorum decem. — 13) D. 9, 3, 5, 6. In D. sequuntur verba aperte mendosa: 'aut noxae dedi iubebo'. E. P. p. 169 n. 5.

3. De servo corrupto. Qui servum servam alienum alienam ^{U. 23, P. 19.} recepissee persuasisseve quid ei dicetur dolo malo, quo eum eam deteriorerem faceret, in eum quanti ea res erit in duplum iudicium dabo¹. si servus servave fecisse dicetur²,

4. De aleatoribus. Si quis eum, apud quem alea lusum esse ^{U. 23, P. 19.} dicetur, verberaverit damnumve ei dederit sive quid eo tempore *e domo*³ eius subtractum erit, iudicium non dabo. in eum, qui aleae ludendae causa vim intulerit, uti quaeque res erit, animadvertam⁴

5. Si hereditas petatur⁵. Si pars hereditatis petatur⁶. De ^{U. 15, P. 20.} possessorii actionibus. De fideicommissaria her. pet.⁷.

6. Si singulae res petantur⁸. ^{U. 16, 17, P. 21.}

7. Si ager vectigalis⁹ petatur¹⁰. ^{U. 17, P. 21.}

8. Si usus fructus petatur vel ad alium pertinere negetur¹¹. ^{U. 17, P. 21.}

9. Si servitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur¹². ^{U. 17, P. 21.}

10. De modo agri¹³. ^{U. 18, P. 21.}

11. Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur¹⁴. (*De pastu pecoris*)¹⁵. ^{U. 18, P. 22.}

12. Ad legem Aquiliam¹⁶. a. Si fatebitur iniuria occisum esse: ^{U. 18, P. 22.} in simplum¹⁷

b. In factum adversus nautas caupones stabularios¹⁸.

13. Finium regundorum. Familiae erciscundae. Communi dividundo¹⁹. ^{U. 19, 20, P. 23, 24.}

14. De fideiussore et sponsore²⁰. ^{U. 20—22, P. 24, 25.}

1) D. 11,3,1 pr. — 2) D. 11,3,5,3. — 3) Fl. 'dolo'. — 4) D. 11,5,1 pr. 3. — 5) Paul sent. 1,3^b. D. 5,3 — 6) Rubr. D. 5,4. — 7) Cf. D. 5,5; 5,6. Hoc loco formulae propositae erant et actionis, qua fideicommissarius de universitate certat, et actionum utilium, quae bonorum possessori fideicommissarioque de singulis rebus accommodantur. — 8) D. 6,1: de rei vindicatione. Formulam vindicationis v. Gai. 4,41,51. Cic. in Verr. 2,2,12. — 9) Tribon. adi.: 'id est emphyteuticarius'. — 10) Rubr. D. 6,3. In edicto provinciali sequebatur rubr. 'si praedium stipendiarium vel tributarium petatur'. — 11) Rubr. D. 7,6. — 12) Rubr. D. 8,5. — 13) Pauli sent. 2,17,4. ZRG. 17, p. 190 sq. — 14) Rubr. D. 9,1. Cf. Coll. 7,3. — 15) E. P. § 76, D. 50,16,31. — 16) Rubr. D. 9,2. — 17) Coll. 2,4; 12,7. Utroque loco scriptum est: 'in simplum et cum (al. eum) diceret (al. dicere, doceret, docere)'. Cf. Mommsen in collationis ed. ad h. l. Equidem de hac corruptela tollenda iam desperaverim. — 18) D. 4,9,6,7. — 19) Rubr. D. 10,1—3. — 20) Paul. sent. 1,20. E. P. p. 207 sqq.

U. 24
P. 25. 15. Si mensor falsum modum dixerit¹.

U. 24,
P. 26. 16. Ad exhibendum².

U. 25,
P. 27. XVI. De religiosis et sumptibus funerum³. 1. Sive homo mortuus ossave hominis mortui in locum purum alterius aut in id sepulchrum, in quo ius non fuerit, illata esse dicentur⁴, . . .

2. De sepulchro violato⁵. Cuius dolo malo sepulchrum violatum esse dicetur, in eum in factum(?) iudicium dabo, ut ei, ad quem pertineat, quanti ob eam rem aequum videbitur, condemnatur. si nemo erit, ad quem pertineat, sive agere nolet: quicumque agere volet, ei *sestertium* centum *milium nummorum*⁶ actionem dabo. si plures agere volent, cuius iustissima causa esse videbitur, ei agendi potestatem faciam. si quis in sepulchro dolo malo habitaverit aedificiumve aliud quam quod sepulchri causa factum sit, habuerit, in eum, si quis eo nomine agere volet, *sestertium* ducentorum *milium nummorum*⁷ iudicium dabo.

3. Quod funeris causa sumptus factus erit, eius recipiendi nomine in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo⁸.

U. 26—28,
P. 28, 29. XVII. De rebus creditis⁹. 1. Si certum petetur¹⁰. — eum a quo iusiurandum petetur, solvere aut iurare cogam¹¹ Sacerdotem Vestalem et flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare non cogam¹².

2. De eo quod certo loco dari oportet¹³.

3. De pecunia constituta. Qui pecuniam debitam constituit¹⁴ (*se soluturum eove nomine se satisfacturum esse, in eum iudicium dabo*¹⁵)

1) *Rubr. D. 11, 6.* — 2) *Rubr. D. 10, 4.* — 3) *Rubr. D. 11, 7.* — 4) *D. 11, 7, 2, 2.* *Sequuntur verba (interpolata scilicet):* qui hoc fecit, in factum actione tenetur et poena pecuniaria subicietur. — 5) *D. 47, 12.* — 6) *D.:* centum aureorum. — 7) *D.:* ducentorum aureorum. — 8) *D. 11, 7, 12, 2.* — 9) *D. 12, 1, 1, 1:* 'quoniam multa ad contractus varios pertinentia iura sub hoc titulo praetor inseruit, ideo rerum creditarum titulum praemisit: — sub hoc titulo praetor et de commodato et de pignore edixit'. — 10) *Rubr. D. 12, 1:* de R.C., si certum petetur . . . *Formulam conditionis v. Gai. 4, 41, 50.* — 11) *D. 12, 2, 34, 6.* *Edictum habuisse 'eum a quo certum petetur' merito suspicatur Gradenwitz, ZRG. 21, p. 275. De clausula ad referendi facultatem pertinente v. C. 4, 1, 9.* — 12) *Gell. 10, 15, 31.* — 13) *Rubr. D. 13, 4.* — 14) *D. 13, 5 rubr. et 1, 1.* — 15) *Cf. E. P. § 97. Quae in D. 13, 5, 16, 2, 4; 18 pr. 1 referuntur, ea non edicti sed formulae verba esse l. l. docui.*

4. Commodati vel contra¹. Quod quis commodasse dicetur, de eo iudicium dabo².

5. De pigneraticia actione vel contra³.

6. De compensationibus⁴.

XVIII. *Quod cum magistro navis, institore eove, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur.* U. 28. 29.
P. 29. 30.

1. De exercitoria actione⁵. *Quod cum magistro navis gestum erit eius rei nomine, cui ibi praepositus fuerit, in eum, qui eam navem exercuerit, iudicium dabo*⁶. Si is, qui navem exercuerit, in aliena potestate erit eiusque voluntate navem exercuerit, quod cum magistro eius gestum erit, in eum, in cuius potestate is erit qui navem exercuerit, iudicium (dabo)⁷.

2. De institoria actione⁸.

3. De tributoria actione⁹.

4. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur¹⁰. a. (*De peculio, de in rem verso, quod iussu*)¹¹. Quod cum eo, qui in alterius potestate esset (?), negotium gestum erit¹², ...

b. Post mortem eius qui in alterius potestate fuerit, posteaquam is emancipatus manumissus alienatusve fuerit, dumtaxat de peculio et si quid dolo malo eius, in cuius potestate fuerit¹³, factum erit, quo minus peculii esset, in anno, quo primum de ea re experiundi potestas erit, iudicium dabo¹⁴.

c. In eum qui emancipatus aut exheredatus erit quive abstinuit se hereditate eius, cuius in potestate cum moritur fuerit, eius rei nomine, quae cum eo contracta erit, cum is in potestate esset, sive sua voluntate sive iussu eius, in cuius potestate erit, contraxerit, sive in peculium ipsius sive in patrimonium eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta fuerit, actionem causa cognita dabo in quod facere potest¹⁵.

5. Ad senatus consultum Vellaeianum¹⁶.

XIX. *De bonae fidei iudiciis.* 1. Depositi vel contra¹⁷. U. 30—32,
P. 31—34.

1) Rubr. D. 13,6. — 2) D. 13,6,1 pr. — 3) Rubr. D. 13,7. — 4) Rubr. D. 16,2. *Formulam, qua argentarius experitur, exhibet Gai. 4,64.* — 5) Rubr. D. 14,1. — 6) D. 14,1,1,1—18. — 7) D. 14,1,1,19. — 8) Rubr. D. 14,3. — 9) Rubr. D. 14,4. — 10) Rubr. D. 14,5. — 11) *Triplex edictum: D. 15,1,1,1. — 12) D. 15,1,1,2. — 13) Dig. 'est'. — 14) D. 15,2,1 pr. — 15) D. 14,5,2 pr. — 16) Rubr. D. 16,1. Cf. ibid. 8,7—15. — 17) Rubr. D. 16,3. Haud scio an praetor etiam de contrario iudicio edixerit, v. D. 16,3, 5 pr.*

Quod neque tumultus neque incendii neque ruinae neque naufragii causa depositum sit (erit *scr.*?), in simplum, earum autem rerum, quae supra comprehensae sunt, in ipsum in duplum, in heredem eius, quod dolo malo eius factum esse dicetur qui mortuus sit, in simplum, quod ipsius, in duplum iudicium dabo¹.

2—7. *Fiduciae vel contra*², mandati vel contra³, pro socio⁴, empti venditi⁵, locati conducti⁶, *de aestimato*⁷.

U. 33. 34.
P. 35—37.

XX. De re uxoria⁸. 1. Soluta matrimonio dos quemadmodum petatur⁹; 2. *de alterutro*¹⁰; 3. *de rebus amotis*¹¹

U. 34. XXI. *De liberis et de ventre*. 1. De agnoscendis liberis¹².

U. 34. 2. De inspiciendo ventre custodiendoque partu¹³. Si mulier mortuo marito praegnatem se esse dicet, his ad quos ea res pertinebit procuratoribusve eorum bis in mense denuntiandum curet, ut mittant, si velint, quae ventrem inspicient. mittantur autem mulieres liberae dumtaxat quinque haeque simul omnes inspiciant, dum ne qua earum dum inspicit invita muliere ventrem tangat. mulier in domu honestissimae feminae pariat, quam ego constituam. mulier ante dies triginta quam parituram se putat, denuntiet his ad quos ea res pertinet procuratoribusve eorum, ut mittant, si velint, qui ventrem custodiant. in quo conclavi mulier paritura erit, ibi ne plures aditus sint quam unus: si erunt, ex utraque parte tabulis praefigantur. ante ostium eius conclavis liberi tres et tres liberae cum binis comitibus custodiant. quotienscumque ea mulier in id conclave aliudve quod sive in balineum ibit, custodes, si volent, id ante prospiciant et eos qui introierint excutiant. custodes, qui ante conclave positi erunt, si volent, omnes, qui conclave aut domum introierint, excutiant. mulier, cum parturire incipiat, his at quos ea res pertinet procuratoribusve eorum denuntiet, ut mittant, quibus praesentibus pariat.

1) D. 16,3,1,1. *Duplicem actionis formulam, tam in ius quam in factum conceptam exhibet Gai. 4,47.* — 2) Cf. ZRG. 16,104 sqq., 177 sqq. — 3) Rubr. D. 17,1. — 4) Rubr. D. 17,2. — 5) Cf. Rubr. D. 19,1. *Formulam v. Gai. 4,40.59.131^a, Cic. de off. 3,16,66.* — 6) Rubr. D. 19,2. — 7) Cf. Rubr. D. 19,3: 'de aestimatoria'. *Ibid. l pr.: 'actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia'. De loco huius formulae v. Lenel, Palingenesia II, p. 1250 n. 4. Praescriptis verbis actionis formulam generalem praetor non proposuerat.* — 8) Cf. Rubr. fr. Vat. 94—122. — 9) Rubr. D. 24,3. — 10) C. 5,13,1,3^a: 'edictum praetoris, quod de alterutro introductum est'. — 11) Cf. Rubr. D. 25,2. — 12) Rubr. D. 25,3. — 13) Rubr. D. 25,4.

mittantur mulieres liberae dumtaxat quinque, ita ut praeter obstetrices duas in eo conclavi ne plures mulieres liberae sint quam decem, ancillae quam sex. hae, quae intus futurae erunt, excutiantur omnes in eo conclavi, ne qua praegnas sit. tria lumina, ne minus, ibi sint. quod natum erit, his ad quos ea res pertinet procuratoribusve eorum, si inspicere volent, ostendatur. apud eum educetur, apud quem parens iusserit. si autem nihil parens iusserit aut is, apud quem voluerit educari, curam non recipiet, apud quem educetur, causa cognita constituam. is apud quem educabitur quod natum erit, quoad trium mensum sit, bis in mense, ex eo tempore quoad sex mensum sit, semel in mense, a sex mensibus quoad anniculus fiat, alternis mensibus, ab anniculo quoad fari possit, semel in sex mensibus, ubi volet, ostendat. si cui ventrem inspicere custodirive adesse partui licitum non erit factumve quid erit, quominus ea ita fiant, uti supra comprehensum est: ei, quod natum erit, possessionem causa cognita non dabo: sive quod natum erit, ut supra cautum est, inspicere non licuerit, quas utique actiones me daturum polliceor his, quibus ex edicto meo bonorum possessio data sit, eas, si mihi iusta causa videbitur esse, ei non dabo¹.

3. Si ventris nomine muliere in possessionem missa eadem U. 34,
P. 37. possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur².

4. Si mulier ventris nomine in possessione calumniae causa fuisse U. 34. dicetur³.

XXII. De tutelis⁴. 1—7. *De administratione tutorum: de* U. 35, 36,
P. 38. *falso tutore*⁵; de suspectis tutoribus; arbitrium tutelae; rationibus distrahendis; de eo, qui pro tutore negotia gessit; de magistratibus conveniendis⁶.

XXIII. De furtis⁷. 1. de tigno iuncto⁸. U. 37, 38,
P. 39.

2.⁹. a. Si is, qui testamento liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hereditatem subripuisse aut corrumpisse quid dicetur¹⁰.

b. Furti adversus nautas caupones stabularios¹¹.

1) *D. 25,4,1,10.* — 2) *Rubr. D. 25,5.* — 3) *Rubr. D. 25,6:* 'esse dicetur'. *Index Flor.:* 'fuisse dicatur'. — 4) *Rubr. D. 26,1.* — 5) *E. P. § 121,122.* — 6) *Cf. Rubr. D. 26,10; 27,3—5,8.* — 7) *Rubr. D. 47,2, cf. D. 50,16,195,3.* *Initio huius tituli Ulpianus earum actionum, quae iure civili ex furto oriuntur, formulas tractavit. Formulae, qua cum peregrino de furto nec manifesto agitur, partem exhibet Gai. 4,37.* — 8) *Rubr. D. 47,3.* — 9) *Sequuntur actiones, quas ipse praetor ex causa furti introduxit.* — 10) *Rubr. D. 47,4.* — 11) *Rubr. D. 47,5.*

- c. Si familia furtum fecisse dicetur¹.
- d. Quod familia publicanorum furtum fecisse dicetur².
- e. Arborum furtim caesarum³.

U. 38,
P. 40.

- XXIV. De iure patronatus⁴. 1. De operis libertorum⁵.
- 2. Si ingenuus esse dicetur⁶.

(*Pars tertia. De iuris auxiliis extraordinariis.*)

U. 39—45,
P. 41—43.

XXV. De bonorum possessionibus⁷.

A. Si tabulae testamenti extabunt⁸ (*non minus quam septem testium signis signatae*)⁹. 1. De bonorum possessione contra tabulas¹⁰. 2. De legatis praestandis c. t. bonorum possessione petita¹¹. 3. De collatione bonorum¹². 4. De dotis collatione¹³. 5. De coniungendis cum emancipato liberis eius¹⁴.

6. De ventre in possessionem mittendo et curatore eius¹⁵.
ventrem cum liberis in possessionem esse iubebo¹⁶

7. *Edictum Carbonianum*¹⁷.

8. De bonorum possessione secundum tabulas¹⁸.

9. De bonis libertorum¹⁹ a. Si quis manumissus manumissa moritur²⁰ b. Si donum munus operas redemerit²¹
(*libertus, patrono bonorum possessionem non dabo*).

10. Si quid in fraudem patroni factum sit²².

11. *De liberis patroni*²³.

12. *Quibus bonorum possessio liberti non datur*²⁴.

1) *Rubr. D. 47, 6.* — 2) *D. 39, 4, 12, 1.* *Quae in Dig. hoc loco leguntur: 'item si damnum iniuria fecerit et id ad quos ea res pertinet non exhibetur, in dominum sine noxae deditione iudicium dabo' a Triboniano inserta esse suspicor, v. infra sub tit. XXXII.* — 3) *Rubr. D. 47, 7.* — 4) *Rubr. D. 37, 14.* — 5) *Rubr. D. 38, 1.* — 6) *Rubr. D. 40, 14.* — 7) *Rubr. D. 37, 1.* — 8) *Rubr. D. 37, 2.* — 9) *Cf. Gai. 2, 119. 147. Ulp. 28, 6.* — 10) *Rubr. D. 37, 4.* — 11) *Rubr. D. 37, 5.* — 12) *Rubr. D. 37, 6.* — 13) *Rubr. D. 37, 7.* — 14) *Rubr. D. 37, 8.* *Hoc edictum in D. 37, 8, 1 pr. ict. 38, 6, 5 pr. ad verbum fere transcriptum est.* — 15) *Rubr. D. 37, 9.* — 16) *D. 40, 4, 13, 3.* — 17) *Cf. Rubr. D. 37, 10.* — 18) *Rubr. D. 37, 11.* *Quod veteres praetores de b. p. s. t. edicebant, exhibet Cic. in Verr. 2, 1, 45: Si de hereditate ambigitur et tabulae testamenti obsignata non minus multis signis quam e lege oportet ad me proferentur, secundum tabulas testamenti potissimum possessionem dabo. Quae verba a posterioribus praetoribus paulo commutata sunt. E. P. § 149.* — 19) *Rubr. D. 38, 2.* — 20) *Prob. Einsidl. 51.* — 21) *D. 50, 16, 53 pr. 194.* — 22) *Rubr. D. 38, 5.* — 23) *E. P. § 152.* — 24) *E. P. § 153.*

13. In eo qui a patre avove paterno proavove paterni avi patre (manumissus moritur, idem ius servabo atque si ex servitute manu-missus esset)¹.

14. De bonorum possessione ex testamento militis².

B. Si tabulae testamenti nullae extabunt³. 1. Unde^{U. 46. 47. P. 42.} liberi⁴.

2. Tum quem ei heredem esse oporteret, si intestatus mortuus esset⁵.

3. Unde cognati⁶. 4. Unde familia patroni⁷. 5. Unde patro-nus patroni⁸. 6. Unde vir et uxor⁹. 7. De postumis¹⁰. 8. Unde cognati manumissoris¹¹.

C. Clausulae generales. 1. Quibus non competit bonorum^{U. 48. 49. P. 44.} possessio¹².

2. Ut ex legibus senatusve consultis bonorum possessio detur. Uti me quaque lege senatusve consulto bonorum possessionem dare oportebit, ita dabo¹³.

3. Successorium edictum¹⁴: quis ordo in bonorum possessionibus servetur¹⁵.

XXVI. De testamentis¹⁶. 1. De condicione iurisiurandi^{U. 50. P. 45. 46.}.

2. Testamenta quemadmodum aperiantur inspiciantur et de-scribantur¹⁸.

3. Si quis omissa causa testamenti ab intestato [vel alio modo¹⁹] possideat hereditatem²⁰.

4. Quorum testamenta ne aperiantur²¹.

XXVII. De legatis²². 1. Ut legatorum servan-^{U. 51. 52. P. 47. 38.}

1) D. 37,12,1,1.2. — 2) Rubr. D. 37,13. — 3) D. 38,6 rubr. et 1,1. Diversa erat conceptio 'veteris edicti tralatitii', quam exhibet Cic. in Verr. 2,1,44: 'si tabulae testamenti non proferentur, tum uti quemque potissimum heredem esse oporteret, si is intestatus mortuus esset, ita secundum eum possessio daretur'. Cf. Leist, Forts. v. Glück Pand. 1,76—82. — 4) Rubr. D. 38,6: 'Si tab. test. nullae extabunt: unde liberi'. — 5) D. 38,7,1. — 6) Rubr. D. 38,8. — 7) E. P. § 159. D. 50,16,195,196. — 8) E. P. § 160. — 9) Rubr. D. 38,11. — 10) E. P. § 161^a. — 11) E. P. § 162. Ulp. 28,7. — 12) Rubr. D. 38,13. — 13) D. 38,14,1 pr. — 14) Cf. Rubr. D. 38,9. — 15) Rubr. D. 38,15. — 16) D. 28,5,32,33: 'Gai. lib. I. II de testam. ad ed. pr. urb.' — 17) Rubr. D. 28,7. — 18) Rubr. D. 29,3. — 19) vel alio modo) Iustinianorum esse videntur. — 20) Rubr. D. 29,4. — 21) Rubr. D. 29,5. — 22) D. 30,65,69,73: 'Gai. l. I. II. III de legatis ad ed. praet.' E. P. p. 353 sqq.

dorum causa caveatur¹. 2. Ut in possessionem legatorum servandorum causa esse liceat².

U. 52,
P. 48.

XXVIII. De operis novi nuntiatione³.

U. 53,
P. 48.

XXIX. De damno infecto⁴. Damni infecti suo nomine promitti, alieno satisfdari iubebo ei, qui iuraverit non calumniae causa id se postulare eumve cuius nomine aget postulaturum fuisse, in eam diem, quam causa cognita statuero. si controversia erit, dominus sit necne qui cavebit, sub exceptione satisfdari iubebo. de eo opere, quod in flumine publico ripave eius fiet, in annos decem satisfdari iubebo eum, cui ita non cavebitur, in possessionem eius rei, cuius nomine, ut caveatur, postulabitur, ire et, cum iusta causa esse videbitur, etiam possidere iubebo. in eum, qui neque caverit neque in possessione esse neque possidere passus erit, iudicium dabo, ut tantum praestet, quantum praestare eum oporteret, si de ea re ex decreto meo eiusve, cuius de ea re iurisdictio fuit quae mea est, cautum fuisset eius rei nomine, in cuius possessionem misero, si ab eo qui in possessione erit, damni infecti nomine non satisfdabitur, eum, qui non satisfdabitur, simul in possessione esse iubebo⁵.

U. 53,
P. 49.
U. 54 55,
P. 50. 51.

XXX. De aqua et aquae pluviae arcendae⁶.

XXXI. De liberali causa⁷. 1. Si ex servitute in libertatem petatur. 2. Si ex libertate in servitutem petatur⁸. 3. Si controversia erit, utrum ex servitute in libertatem petatur an ex libertate in servitutem⁹

U. 55,
P. 52.

XXXII. De publicanis¹⁰. Quod publicanus eius publici¹¹ nomine vi ademerit quodve familia publicanorum, si id restitutum non erit, in duplum aut, si post annum agetur, in simplum iudicium dabo. item si damnum iniuria [furtumve] factum esse dicetur, iudicium dabo. si hi ad quos ea res pertinebit non exhibebuntur¹², in dominos sine noxae deditione iudicium dabo¹³.

U. 56,
P. 53.

XXXIII. De praedicatoribus¹⁴.

1) *Rubr. D. 36,3*. — 2) *Rubr. D. 36,4*. — 3) *D. 39,1,9*: 'Gai. ad ed. urb. tit. de operis novi nuntiatione'. — 4) *D. 39,2,8,19*: 'Gai. ad ed. pr. urb. tit. de damno inf.'. — 5) *D. 39,2,7 pr. E. P. § 175*. — 6) *Rubr. D. 39,3. Ibid. 13*: 'Gai. ad ed. pr. urb. tit. de aquae pluviae arcendae'. — 7) *Rubricam exhibet Gai. D. 40,12,2,4.6.9.11*. — 8) *E. P. § 178.179*. — 9) *C. 7,16,21. Cf. D. 40,12,7,5. Thalcl. in schol. Bas. 48,20,21*. — 10) *D. 39,4,5*: 'Gai. ad ed. pr. urb. tit. de publicanis'. — 11) *Flor.*: 'publicani'. *Basil. 56,1,1*: ὀνόματι τοῦ τέλους. — 12) *D. 39,4,1,6*. — 13) *D. 39,4,1 pr.* — 14) *Rubr. exhibet Gai. D. 23,3,54. Cf. D. 50,16,39.40*.

XXXIV. *De vi turba incendio rel.*U. 56.
P. 54.

1. *De hominibus armatis coactisve, vi bonorum raptorum et de turba*¹. Si cui dolo malo hominibus armatis coactisve damni quid factum esse dicetur sive cuius bona rapta esse dicentur, in eum, qui id fecisse dicetur. iudicium dabo. item si servus familiae fecisse dicetur, in dominum iudicium noxale dabo². Cuius dolo malo in turba damni³ quid factum amissumve quid esse dicetur, in eum in anno, quo primum de ea re experiundi potestas fuerit, in duplum, post annum in simplum iudicium dabo⁴.

2. *De incendio ruina naufragio rate nave expugnata*⁵. In eum qui ex incendio ruina naufragio rate nave expugnata quid rapuisse recepissee dolo malo damnive quid in his rebus dedisse dicetur: in quadruplum in anno, quo primum de ea re experiundi potestas fuerit, post annum in simplum iudicium dabo. item in servum et in familiam iudicium dabo⁶.

XXXV. *De iniuriis*⁷. 1.⁸ Qui autem iniuriarum agit, certum dicat, quid iniuriae factum sit⁹, et taxationem ponat non maiorem quam quanti vadimonium fuerit¹⁰.

2. Qui adversus bonos mores convicium cui fecisse cuiusve opera factum esse dicetur, quo adversus bonos mores convicium fieret: in eum iudicium dabo¹¹.

3. Ne quid infamandi causa fiat. si quis adversus ea fecerit, prout quaeque res erit, animadvertam¹².

4. Qui servum alienum adversus bonos mores verberavisse de eo eo iniussu domini quaestionem habuisse dicetur, in eum iudicium dabo. item si quid aliud factum esse dicetur, causa cognita iudicium dabo¹³.

1) Rubr. D. 47, 8. — 2) D. 47, 8, 2 pr. Si iuris consultorum commentarios accuratius inspexeris, Tribonianum complura genuini edicti verba omisisse facile intelleges. Cf. E. P. § 187. Formulam familiae nomine propositam exhibet Cic. pro Tull. 3, 7; 13, 31. — 3) Flor.: 'damnum'. Cf. D. 47, 8, 4, 4, 6 ict. 2 pr. — 4) D. 47, 8, 4 pr. — 5) Rubr. D. 47, 9. — 6) D. 47, 9, 1 pr. — 7) Rubr. D. 47, 10. — 8) Gell. 20, 1, 13: 'praetores . . . iniuriis . . . aestumandis recuperatores se daturos edixerunt'. — 9) D. 47, 10, 7 pr. Verba, quae sequuntur, in dig. omissa, leguntur in Coll. 2, 6, 1. — 10) Coll. 2, 6, 4: 'formula proposita est: quod Auli Agerii pugno mala percussa est'. — 11) D. 47, 10, 15, 2. — 12) D. 47, 10, 15, 25. Formulae partem exhibet Coll. 2, 6, 5: 'quod N^s N^s illi libellum misit (illum inmisit Cdd.) Aⁱ Aⁱ (A^o A^o Cdd.) infamandi causa'. — 13) D. 47, 10, 15, 34.

5. Si ei, qui in alterius potestate erit, iniuria facta esse dicetur et neque is, cuius in potestate est, praesens erit neque procurator quisquam existat, qui eo nomine agat: causa cognita ipsi, qui iniuriam accepisse dicetur, iudicium dabo¹.

(*Pars quarta. De extremis iurisdictionis*)².

U. 58, P. 56. XXXVI. De re iudicata³. Condemnatus, ut pecuniam solvat⁴

U. 58, P. 56. XXXVIa. De confessis et indefensis.

XXXVII. Qui neque sequantur neque ducantur⁵.

U. 59—61, P. 57. 58. XXXVIII. Quibus ex causis in possessionem eatur⁶.

1. Qui iudicatus prove iudicato erit quive ita ut oportet defensus non erit⁷ cuius de ea re iurisdictionis est⁸. 2. Qui ex lege Julia bonis cesserit. 3. Quod cum pupillo contractum erit, si eo nomine non defendetur, eius rei servandae causa bona eius possideri iubebo. si is pupillus in suam tutelam venerit eave pupilla viripotens fuerit et recte defendetur, eos, qui bona possident, de possessione decedere iubebo⁹.

4. Qui fraudationis causa latitabit, si boni viri arbitrato non defendetur, eius bona possideri vendique¹⁰ iubebo¹¹.

5. Qui absens iudicio defensus non fuerit¹², (eius bona possideri iubebo), et eius, cuius bona possessa sunt a creditoribus, veneant, praeterquam pupilli et eius, qui rei publicae causa sine dolo malo afuit¹³.

6. a. Cui heres non extabit¹⁴

b. De iure deliberandi. Si tempus ad deliberandum petet, dabo¹⁵

c. Si pupilli pupillae nomine postulabitur tempus ad deliberan-

1) D. 47,10,17,10. — 2) In hac parte praetor edixit: 1. de iure ductionis; 2. de bonis possidendis et vendendis; 3. de sententiis in duplum revocandis. E. P. p. 389 sqq. — 3) Rubr. D. 42,1; cf. eod. 7; 25,2,2: 'Gai. ad ed. pr. urb. tit. de re iudicata'. — 4) D. 42,1,4,3. — 5) Rubr. exhibit Gai. D. 50,16,48. Cf. E. P. § 201. — 6) Rubr. D. 42,4. — 7) E. P. § 202. — 8) D. 42,1,5 pr. Edictum, cuius verba hoc loco referuntur, quo pertineat, pro certo non dixerim. — 9) D. 42,4,5,2. — 10) vendique] edictum habuit: proscribi veniriue, cf. p. 229 n. 4. — 11) D. 42,4,7,1. Cic. pro Quinctio 19,60: edictum 'qui fraudationis causa latitavit'. — 12) Cic. pro Quinctio 19,60. — 13) D. 42,4,6,1. — 14) Cic. pro Quinctio 19,60. — 15) D. 28,8,1,1.

dum, an expediat eum hereditatem retinere, [et hoc datum sit, si iusta causa esse videbitur] bona interea deminui nisi [si] causa cognita boni viri arbitrato vetabo¹.

d. . . . Si per eum eamve factum erit, quo quid ex ea hereditate amoveretur², (*abstinendi potestatem non faciam*).

7. *Qui capitali crimine damnatus erit*³.

XXXIX. *De bonis possidendis proscribendis vendundis*⁴. 1. Qui ex edicto meo in possessionem venerint, eos ita videtur in possessione esse oportere. quod ibidem recte custodire poterunt, id ibidem custodiant. quod non poterunt, id auferre et abducere licebit. dominum invitum detrudere non placet⁵.

2. Si quis, cum in possessione bonorum esset, quod eo nomine fructus ceperit, ei, ad quem ea res pertinet, non restituat: sive, quod impensae sine dolo malo fecerit, ei non praestabitur: sive dolo malo eius deterior causa possessionis facta esse dicetur, de ea re iudicium in factum(?) dabo⁶.

3. Si quis dolo malo fecerit, quo minus quis permissu meo eiusve cuius ea iurisdictio fuit, *quae mea est*⁷, in possessionem bonorum sit, in eum in factum(?) iudicium, quanti ea res erit⁸, ob quam in possessionem missus erit, dabo⁹.

4. *De magistris faciendis bonisque proscribendis et vendundis*.

XXXX. *Quemadmodum a bonorum emptore vel contra eum agatur*. 1. *De Rutiliana actione*¹⁰.

2. *De privilegiariis creditoribus*¹¹

3. Quod postea contractum erit, quam is, cuius bona venierint, consilium fraudandorum creditorum¹² ceperit, fraudare sciente eo qui contraxerit, ne actio eo nomine detur¹³.

4. *De Serviana actione*¹⁴.

5. *De separationibus*¹⁵.

XLI. *De curatore bonis dando*¹⁶. 1. *De constituendo curatore et administratione eius*¹⁷.

1) D. 28,8,7 pr. — 2) D. 29,2,71,3. — 3) *Vetustam illam clausulam* 'qui exsilii causa solum verterit' (Cic. p. Quinctio 19,60) in edictum perpetuum transisse veri dissimile est. — 4) Cf. Prob. 5,24: 'b. e. e. p. p. v. q. i. = bona ex edicto possideri proscribi veniriue iubebo'. Gai. 3,79. — 5) Cic. p. Quinctio 27,84. — 6) D. 42,5,9 pr. — 7) Cf. D. 39,2,7 pr. — 8) D. 43,4,1 pr.: fuit. Cf. eod. 1,5. — 9) D. 43,4,1 pr. *De huius fragmenti inscriptione v. E. P. p. 408 n. 8.* — 10) E. P. § 218. Gai. 4,35. — 11) E. P. § 219. — 12) *Ita con. Mo., Dig.: receperit.* — 13) D. 42,5,25. — 14) E. P. § 222. Gai. 4,35. — 15) Rubr. D. 42,6. — 16) Rubr. D. 42,7. — 17) E. P. § 224.

2. Quae fraudationis causa gesta erunt cum eo, qui fraudem non ignoraverit, de his curatori bonorum [vel ei, cui de ea re actionem dare oportebit,] intra annum, quo experiundi potestas fuerit [actionem dabo]¹. idque etiam adversus ipsum, qui fraudem fecit, servabo².

U. 66,
P. 62.

XLII. *De sententia in duplum revocanda*³.

(*Pars quinta. Additamenta: interdictorum exceptionum stipulationum formulae.*)

XLIII. *Interdicta.*

U. 67. 63,
P. 63. 64.

1. a. Quorum bonorum ex edicto meo illi possessio data est, quod de his bonis pro herede aut pro possessore possides possideresve, si nihil usucaptum esset, quodque⁴ dolo malo fecisti, uti desineres possidere, id illi restituas⁵.

b. Quod de his bonis (*quorum possessio ex edicto meo illi data est*), legatorum nomine non voluntate (*illius*) possides quodque dolo malo fecisti quo minus possideres, (*id*), si (*eo nomine*) satisfdatum est si(*ve*) per (*illum*) non stat ut satisfdetur, (*illi restituas*)⁶.

c. Quam hereditatem⁷

d. Ne vis fiat ei, qui (*legatorum servandorum causa*) in possessionem missus erit. Ne vis fiat ei, quae (*ventris nomine*) in possessionem missa erit⁸.

e. De tabulis exhibendis. Quas tabulas Lucius Titius ad causam testamenti sui pertinentes reliquisse dicetur, si hae penes te sunt aut dolo malo tuo factum est, ut desinerent esse, ita eas illi exhibeas. item si libellus aliudve quid relictum esse dicetur, decreto comprehendam⁹.

(f. *Interdictum possessorium. g. Interd. sectorium*)¹⁰.

U. 68,
P. 64.

2. Ne quid in loco sacro (*religioso sancto*) fiat¹¹. a. In loco sacro facere inve eum immittere quid veto¹²

b. De mortuo inferendo. Quo quave illi mortuum inferre in-

1) *Praetor hoc loco non actionem pollicitus est, sed restitutionem, arg. I. 4,6,6. Cf. E. P. § 225.* — 2) *D. 42,8,1 pr.* — 3) *E. P. § 226.* — 4) *Flor.:* 'quod quidem'. — 5) *D. 43,2,1 pr.* — 6) *D. 43,3 ict. fr. Vat. 90, ubi utile Qu. leg. hac formula: 'Quod de his bonis legati nomine possides quodque uteris frueris quodque dolo malo fecisti, quominus possideres uteris frueris'.* *E. P. § 228.* — 7) *Ulp. instit. fr. Vindob 4.* — 8) *Rubr. D. 43,4 ict. eod. 3; 36,4,5,27.* — 9) *D. 43,5 rubr. et 1 pr.* — 10) *Gai. 4,145.146.* — 11) *Rubr. D. 43,6.* — 12) *D. 43,6.1 pr.*

vito te ius est, quo minus illi eo eave mortuum inferre et ibi sepelire liceat, vim fieri veto ¹.

c. De sepulchro aedificando. Quo illi ius est invito te mortuum inferre, quo minus illi in eo loco sepulchrum sine dolo malo aedificare liceat, vim fieri veto ².

3. De locis et itineribus publicis³. a. Ne quid in loco publico vel itinere fiat. Ne quid in loco publico facias inve eum locum immittas, qua ex re quid illi damni detur, praeterquam quod lege senatus consulto edicto decretove principum tibi concessum est. de eo, quod factum erit, interdictum non dabo⁴. U. 68,
P. 64.

b. In via publica itinereve publico facere immittere quid, quo ea via idve iter deterius sit fiat, veto ⁵.

c. Quod in via publica itinereve publico factum immissum habes, quo ea via idve iter deterius sit fiat, restituas⁶.

d. Quo minus illi via publica itinereve publico ire agere liceat, vim fieri veto ⁷.

e. De loco publico fruendo. Quo minus loco publico, quem is, cui locandi ius fuerit, fruendum alicui locavit, ei qui conduxit sociove eius e lege locationis frui liceat, vim fieri veto⁸.

f. De via publica et itinere publico reficiendo. Quo minus illi viam publicam iterve publicum aperire reficere liceat, dum ne ea via idve iter deterius fiat, vim fieri veto ⁹.

4. De fluminibus. a. Ne quid in flumine publico ripave eius fiat, quo peius navigetur. Ne quid in flumine publico ripave eius facias neve quid in flumine publico neve in ripa eius immittas, quo statio iterve navigio deterior sit fiat¹⁰. U. 68.

b. Quod in flumine publico ripave eius factum¹¹ sive quid in id flumen ripamve eius immissum habes, quo statio iterve navigio deterior sit fiat, restituas¹².

c. Ne quid in flumine publico ripave eius fiat, quo aliter aqua fluat atque uti priore aestate fluxit. In flumine publico inve ripa eius facere aut in id flumen ripamve eius immittere, quo aliter aqua fluat, quam priore aestate fluxit, veto¹³.

1) *D. 11,8 rubr. et 1 pr.* — 2) *D. 11,8 rubr. et 1,5.* — 3) *Rubr. D. 43,7.* — 4) *D. 43,8,2 pr.* — 5) *Ibid. 2,20.* — 6) *Ibid. 2,35.* — 7) *Ibid. 2,45.* — 8) *D. 43,9 rubr. et 1 pr.* — 9) *D. 43,11 rubr. et 1 pr.* — 10) *D. 43,12 rubr. et 1 pr.* — 11) *Flor. fiat; cf. D. 43,12,1,22.* — 12) *Ibid. 1,19.* — 13) *D. 43,13 rubr. et 1 pr.*

d. Quod in flumine publico ripave eius factum sive quid in *id* flumen ripamve eius immissum habes, si ob id aliter aqua fluit, atque uti priore aestate fluxit, restituas¹.

e. Ut in flumine publico navigare liceat. Quo minus illi in flumine publico navem ratem agere quove minus per ripam *eius* onerare exonerare liceat, vim fieri veto. item, ut per lacum fossam stagnum publicum navigare liceat, interdicam².

f. De ripa munienda. Quo minus illi in flumine publico ripave eius opus facere ripae agrive qui circa ripam est tuendi causa liceat, dum ne ob id navigatio deterior fiat, si tibi damni infecti in annos decem viri boni arbitrato [vel cautum vel] satisdatum est aut per illum non stat, quo minus viri boni arbitrato [caveatur vel] satisdetur, vim fieri veto³.

U. 69,
P. 65.

5. De vi et de vi armata⁴. a. Unde in hoc anno tu illum vi deiecisti aut familia tua deiecit⁵, cum ille possideret, quod nec vi nec clam nec precario a te possideret⁶, eo illum quaeque ille tunc ibi habuit restituas⁷. post annum de eo, quod ad eum qui vi deiecit pervenerit, iudicium dabo⁸.

b. Unde tu illum vi hominibus coactis armatisve deiecisti aut familia tua deiecit, eo illum quaeque ille tunc ibi habuit restituas⁹.

c. Si uti frui prohibitus esse dicetur¹⁰.

d. *Ne vis fiat ei, qui damni infecti in possessionem missus erit*¹¹.

U. 69.70,
P. 65.

6. a. Uti nunc possidetis eum fundum, quo de agitur, quod nec vi nec clam nec precario alter ab altero possidetis, ita possideatis. adversus ea vim fieri veto¹².

b. Uti eas aedes, q. d. a., n. v. n. cl. n. pr. alter ab altero possidetis, quo minus ita possideatis, vim fieri veto¹³.

c. neque pluris, quam quanti res erit, intra annum,

1) D. 43,13 rubr. et 1,11. — 2) D. 43,14 rubr. et 1 pr. — 3) D. 43,15 rubr. et 1 pr. — 4) Rubr. D. 43,16. — 5) D. 43,16,1 pr. *Veterem huius clausulae conceptionem exhibet Cic. p. Tullio 19,44.* — 6) Cic. l. c., v. E. P. p. 447. — 7) Cic. p. Caec. 30,88 ict. D. 43,16,1 pr. Cf. E. P. p. 448 sqq. — 8) *Haec clausula ad in factum actionem pertinet, de qua v. fr. Vat. 312. In Dig. interdicti verba et edicti, quo praetor hanc in factum actionem promisit, immutata et in unum conglutinata sunt.* — 9) E. P. p. 450. *Vetus interdictum: 'Unde tu aut familia aut procurator tuus illum vi hominibus coactis armatisve deiecisti, eo restituas'.* Cic. pro Caec. passim, ad famil. 15,16,3. — 10) Cf. fr. Vat. 91. — 11) D. 43,4,4 pr. 4. — 12) Fest. v. possessio. — 13) D. 43,17,1 pr.

quo primum experiundi potestas fuerit, *sponsionem restipulationemque facere*¹ permittam.

d. *Uti eo fundo . . . utimini fruimini*²

7. a. A quo fundus petetur, si rem nolit *defendere*³.
*Quem fundum*⁴

b. A quo usus fructus petetur, si rem nolit *defendere*. Quem usumfructum . . . vindicare *vult*, (*si rem nolis defendere eoque nomine tibi satisdatum est aut per te stat quo minus satisdetur, restituas*)⁵.

8. De superficiebus. Uti ex lege locationis [sive conduc- U. 70.
tionis] superficie q. d. a. nec vi n. cl. n. pr. alter ab altero *frui-*
mini, quo minus *ita fruamini*, v. f. v. Si qua alia actio de super-
ficie postulabitur, causa cognita dabo⁶.

9. De itinere actuque privato⁷. a. Quo itinere actuque U. 70.
[privato]⁸, q. d. a., [vel via]⁸ hoc anno nec v. n. c. n. p. ab illo P. 66.
usus es, quo minus *ita utaris*, v. f. v.⁹

b. Quo itinere actuque q. d. a. *is, a quo emisti, hoc anno n.*
v. n. c. n. p. ab illo usus est, quo minus *ita utaris*, v. f. v.¹⁰

c. Quo itinere actuque hoc anno non v. n. c. n. p. ab illo usus
es, quo minus id iter actumque, ut tibi ius est, *reficias*, v. f. v.
Qui hoc interdicto uti volet, *is adversario damni infecti, quod per*
*eius operis*¹¹ vitium datum sit, caveat¹².

10. De aqua cottidiana et aestiva. a. Uti hoc anno U. 70.
aquam, q. d. a., non v. n. cl. n. p. ab illo duxisti, quo minus *ita*
ducas, v. f. v.¹³ P. 66.

b. Uti priore aestate aquam, q. d. a., nec v. n. cl. n. p. ab illo
duxisti, quo minus *ita ducas*, v. f. v.¹⁴

c. *Item* inter heredes emptores(?) et bonorum possessores *inter-*
*dicam*¹⁵.

d. Quo ex castello illi aquam ducere ab eo, cui eius rei ius
fuit, *permissum est*, quo minus *ita uti permissum est ducat*, v. f. v.

1) Dig. 'agere'. Ad sponsionem pertinere hanc clausulam con. E. P. p. 454. — 2) Cf. fr. Vat. 90 ict. D. 43,18,1 pr. — 3) D. 39,2,45 inscr. — 4) Ulp. institut. fr. Vindob. 4. — 5) Fr. Vat. 92, ict. arg. Paul. sent. 1, 11,1. — 6) D. 43,18 rubr. et 1 pr. — 7) Rubr. D. 43,19. — 8) Delenda. — 9) D. 43,19,1 pr. — 10) Cf. D. 43,1,2,3; 43,20,1,37. — 11) Cf. D. 43,19,5 i. f. — 12) D. 43,19,3,11. — 13) D. 43,20,1 pr. — 14) D. 43,20,1,29. — 15) D. 43,20,1,29,37. Cf. autem Lenel, palingen. II, 829 n. 4.

Quandoque de opere faciendo interdictum erit, damni infecti caveri iubebo¹.

e. De rivis. Rivos specus septa reficere purgare aquae ducendae causa quominus liceat illi, dum ne aliter aquam ducat, quam uti priore aestate (*hoc anno*) non v. n. c. n. p. a. te duxit, v. f. v.²

f. De fonte. Uti de eo fonte, q. d. a., hoc anno nec v. n. cl. n. p. ab illo usus es, quo minus ita utaris, v. f. v. De lacu puteo piscina item interdicam³.

g. Quo minus fontem, q. d. a., purges reficias, ut aquam coercere utique ea possis, dum ne aliter utaris atque uti hoc anno non v. n. c. n. p. ab illo usus es, v. f. v.⁴

U. 71. 11. De cloacis. a. Quo minus illi cloacam, quae ex aedibus eius in tuas pertinet, q. d. a., purgare reficere liceat, v. f. v. Damni infecti, quod operis vitio factum sit, caveri iubebo⁵.

b. Quod in cloaca publica factum sive [ea] immissum habes, quo usus eius deterior sit fiat, restituas. item ne quid fiat immittaturve, interdicam⁶.

U. 71. P. 67. 12. Quod vi aut clam factum est, qua de re agitur, id, si non plus quam annus est⁷ cum experiundi potestas est, restituas⁸.

U. 71. 13. a. De remissionibus. Quod ius sit illi prohibere, ne se invito fiat, in eo nuntiatio teneat. ceterum nuntiationem missam facio⁹.

b. Quem in locum nuntiatum est, ne quid operis novi fieret, q. d. r. a., quod in eo loco, antequam nuntiatio missa fieret aut in ea causa esset, ut remitti deberet, factum est, id restituas¹⁰.

c. Quem in locum nuntiatum est, ne quid operis novi fieret, q. d. r. a., si de ea re satisdatum est, quod eius cautum sit, aut per te stat quo minus satisdatur: quo minus illi in eo loco opus facere liceat, v. f. v.¹¹

U. 71. 14. De precario. Quod precario ab illo habes aut dolo malo fecisti, ut desineres habere, q. d. r. a., id illi restituas¹².

U. 71. 15. a. De arboribus caedendis. Quae arbor ex aedibus tuis in aedes illius impendet, si per te stat, quo minus eam adimas,

1) D. 43,20,1,38. — 2) D. 43,21,1 pr. 9. — 3) D. 43,22,1 pr. — 4) D. 43,22,1,6. — 5) D. 43,23,1 pr. — 6) D. 43,23,1,15. — 7) Cf. D. 43,24,15,4—6. — 8) D. 43,24,1 pr. — 9) D. 43,25,1 pr. — 10) D. 39,1,20 pr. — 11) D. 39,1,20,9. — 12) D. 43,26,2 pr.

tunc, quo minus illi eam arborem adimere sibi habere liceat, v. f. v.¹

b. Quae arbor ex agro tuo in agrum illius impendit, si per te stat, quo minus pedes quindecim a terra eam altius coerceas, tunc, quo minus illi ita coercere lignaque sibi habere liceat, v. f. v.²

16. De glande legenda. Glandem, quae ex illius agro in tuum U. 71. cadat, quo minus illi tertio quoque die legere auferre liceat, v. f. v.³

17. a. De homine libero exhibendo. Quem liberum dolo malo retines, exhibeas⁴.

b. De liberis exhibendis, item ducendis. Qui quaeve in potestate Lucii Titii est, si is eave apud te est dolove malo tuo factum est, quo minus apud te esset, ita eum eamve exhibeas⁵. Si Lucius Titius in potestate Lucii Titii est, quo minus eum Lucio Titio ducere liceat, v. f. v.⁶

c. De liberto exhibendo⁷.

18. Utrubi hic homo q. d. a. maiore parte huiusce anni nec U. 72. v. n. c. n. p. ab altero fuit, quo minus is eum ducat, v. f. v.⁸ P. 68.

19. a. De migrando. Si is homo, q. d. a., non est ex his U. 73. rebus, de quibus inter te et actorem convenit, ut, quae in eam habitationem, q. d. a., introducta importata ibi nata factave essent, ea pignori tibi pro mercede eius habitationis essent, sive ex his rebus est et ea merces tibi soluta eove nomine satisfactum est aut per te stat, quo minus solvatur: ita, quo minus ei, qui eum pignoris nomine induxit, inde abducere liceat, v. f. v.⁹ P. 68.

(b. Salvianum interdictum¹⁰. *Formulae actionis Servianae et quasi Servianae*)¹¹.

20. Quae Lucius Titius fraudandi causa sciente te in bonis, U. 73. quibus de [ea re]¹² agitur, fecit: ea illis [si eo nomine, q. d. a., actio ei ex edicto meo competere] esseve oportet¹³ [ei]¹², si non plus quam annus est cum de ea re, q. d. a., experiundi potestas est, restituas. Interdum causa cognita, et si scientia non sit, in factum actionem permittam¹⁴. P. 68.

1) D. 43,27,1 pr. — 2) D. 43,27,1,7. — 3) D. 43,28,1 pr. — 4) D. 43,29,1 pr. — 5) D. 43,30,1 pr. — 6) D. 43,30,3 pr. — 7) Cf. Gai. 4,162. — 8) Cf. D. 43,31,1 pr. Gai. 4,160.150. — 9) D. 43,32,1 pr. — 10) D. 43,33. — 11) E. P. § 267. — 12) Delenda. — 13) si eo nomine . . . oportet (cf. Gradenwitz, ZRG. 21,255 sq.)] praetorem haec habuisse suspicor: quos eo nomine q. d. a. ex edicto meo in possessionem ire esseve oportet — 14) i. f. act. permittam] haec quoque suspicionem movent.

XLIV. *Exceptiones.*

- U. 74,
P. 69. 1. Si quis *vadimoniis*¹ non obtemperaverit². a. *E. pacti conventi*: si inter A^m A^m et N^m N^m non convenit, ne ea pecunia peteretur³.
- b.—f. *E. quod N^s N^s sine dolo malo rei publicae causa afuerit, quod valetudine tempestate vi fluminis prohibitus, quod sine dolo malo ipsius a magistratu retentus, quod rei capitalis antea condemnatus fuerit, quod dolo malo Aⁱ Aⁱ factum sit, quo minus vadimonium sisteret*⁴.
2. *E. litis dividuae et rei residuae*⁵.
- U. 74. 3. Si alieno nomine agatur: *e. cognitoriae, procuratoriae tutoriae, curatoriae etc.*⁶
- U. 74,
P. 69. 4. a. *E. mercis non traditae*: Si ea pecunia, q. d. a., non pro ea re petitur, quae venit neque tradita est⁷.
- b. *E. redhibitionis*⁸.
5. *E. annalis*⁹.
- U. 75. 6. Quod praeiudicium hereditati (fundo partive eius) non fiat¹⁰.
- U. 75,
P. 70. 7. *E. rei iudicatae vel in iudicium deductae*: si ea res, q. d. a., iudicata (non est in iudicium deducta) non est¹¹.
- U. 76. 8. *E. rei venditae et traditae*¹².
- U. 76,
P. 71. 9. a. *E. doli mali*: si in ea re nihil dolo malo Aⁱ Aⁱ factum est neque fit¹³.
- b. *E. metus*: si in ea re nihil metus causa factum est¹⁴.
- U. 76,
P. 71. 10. Quarum rerum actio non datur¹⁵. (a. *E. iurisiurandi*; b. *negotii in alea gesti*; c. *onerandae libertatis causa*)¹⁶.

1) Dig.: 'cautionibus in iudicio sistendi causa factis'. — 2) Rubr. D. 2,11. — 3) Gai. 4,119, cf. D. 2,11,2 pr. — 4) D. 2,11,2,1,4—9; 4 pr. 1; 5 pr.; 22,3,19,1. Praeterea cf. D. 2,11,5; 1,2. — 5) Gai. 4,122. — 6) E. P. § 271. — 7) D. 50,16,66; 19,1,25. Gai. 4,126^a. — 8) D. 21,1,59; 44,1,14. — 9) D. 44,3,1. — 10) D. 44,1,13.16.18; 10,2,1,1. — 11) Cf. D. 44,2,9,2. Praetorem non duas exceptiones alteram rei iud. alteram rei in iud. ded. propositas habuisse, sed utramque speciem una in albo formula comprehendisse et Gai. 4,121 et commentarii docent. — 12) Rubr. D. 21,3. — 13) Gai. 4,119. D. 44,4,2,1,3—5. — 14) D. 44,4,4,33. — 15) Rubr. D. 44,5. Sub hoc titulo propositae erant exceptiones ex iis causis descendentes, ex quibus actionem se denegaturum esse praetor superioribus edicti partibus edixerat. — 16) D. 44,5,1,2.

11. Si quid contra legem senatusve consultum factum esse dicetur¹. U. 76.
P. 71.

XLV. *Stipulationes praetoriae.*

1. <i>Vadimonium sisti</i> ² .	U. 77.
2. <i>Pro praede litis et vindictiarum</i> ³ .	U. 77,
P. 74.
3. <i>Indicatum solvi</i> ⁴ .	U. 78.
4. <i>De conferendis bonis et dotibus</i> ⁵ .	U. 79.
5. Si cui plus quam per legem Falcidiam licuerit legatum esse dicetur ⁶ .	U. 79,
P. 75.
6. <i>Evicta hereditate legata reddi</i> ⁷ .	U. 79,
P. 75.
7. <i>Usufructuarius quemadmodum caveat</i> ⁸ .	U. 79,
P. 75.
8. <i>Legatorum servandorum causa</i> ⁹ .	U. 79,
P. 75.
9. <i>Rem pupilli salvam fore</i> ¹⁰ .	U. 79,
P. 76.
10. <i>Ratam rem haberi</i> ¹¹ .	U. 80,
P. 76.
11. <i>De auctoritate</i> ¹² .	U. 80, 81,
P. 76, 77.
12. <i>Ex operis novi nuntiatione</i> ¹³ .	U. 81.
13. <i>Damni infecti</i> ¹⁴ .	U. 81,
P. 78.

66. *Edicta aedilium curulium*¹⁵.

1. De mancipiis vendundis¹⁶. Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitii cuique sit, quis fugitivus errove sit noxae solutus non sit: eademque omnia, cum ea mancipia venibunt, palam recte pronuntiant. quod si mancipium adversus ea venisset sive adversus quod dictum promissumve fuerit, cum veniret fuisset, quod eius praestari oportere dicetur: emptori omnibusque, ad quos ea res pertinet, (*in sex mensibus, quibus primum de ea re experiundi potestas fuerit,*) iudicium dabimus, ut id mancipium red-

1) Gai. 4,121. E. P. § 279. — 2) E. P. § 280. — 3) E. P. § 281. — 4) Rubr. D. 46,7. — 5) E. P. § 283. — 6) Rubr. D. 35,3. — 7) D. 5,3,17; 29,4,1,9. — 8) Rubr. D. 7,9. — 9) Cf. Rubr. D. 36,3. — 10) Rubr. D. 46,6. — 11) Rubr. D. 46,8. — 12) *Formulam actionis, quae dicitur auctoritatis, hoc loco propositam fuisse ostendi E. P. p. 518 sq. Cui actioni satisfactionis secundum mancipium formulam adiunctam fuisse suspicari licet.* — 13) D. 39,1,13,1; 45,1,4,2. — 14) D. 45,1,4,2. — 15) D. 21,1, ubi ex Ulpiani libris II ad ed. aed. cur. recepta sunt. — 16) Gell. 4,2,1: 'in edicto aedilium curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum est'.

hibeatur, si quid autem post venditionem traditionemque deterius emptoris opera familiae procuratorisve eius factum erit, sive quid ex eo post venditionem natum adquisitum fuerit, et si quid aliud in venditione ei accesserit, sive quid ex ea re fructus pervenerit ad emptorem, ut ea omnia restituat, item, si quas accessiones ipse praestiterit, ut recipiat. Item si quod mancipium capitalem fraudem admiserit, mortis consciscendae sibi causa quid fecerit, inve harenam depugnandi causa ad bestias intromissus fuerit, ea omnia in venditione pronuntiant: ex his enim causis iudicium dabimus. Hoc amplius, si quis adversus ea sciens dolo malo vendidisse dicetur, iudicium dabimus¹.

U. 2.
P. 2.

2. *De iumentis vendundis*. Qui iumenta vendunt, palam recte dicunt, quid in quoque eorum morbi vitique sit, utique optime ornata vendendi causa fuerint, ita emptoribus tradantur². si quid ita factum non erit, de ornamentis restituendis iumentisve ornamentorum nomine redhibendis in diebus sexaginta, morbi autem vitiae causa inemptis faciendis in sex mensibus, vel quo minoris cum venirent fuerint, in anno iudicium dabimus. si iumenta paria simul venierint et alterum in ea causa fuerit, ut redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo utrumque redhibeatur³. Quae de iumentorum sanitate diximus, de cetero quoque pecore omni venditores faciunt⁴.

U. 2.
P. 2.

3. *De feris*. Ne quis canem verrem [vel minorem]⁵ aprum lupum ursum pantheram leonem, qua volgo iter fiet, ita habuisse velit, ut cuiquam nocere damnumve dare possit⁶. si adversus ea factum erit et homo liber ex ea re perierit, *sestertium* ducentorum *milium nummorum*⁷, si nocitum homini libero esse dicetur, quanti bonum aequum iudici videbitur, (*iudicium dabimus*). ceterarum rerum, quanti damnum datum factumve sit, dupli (*iudicium dabimus*)⁸.

U. 2.
P. 2.

4. *Duplae stipulatio*⁹.

1) D. 21,1,1 pr. *Exordium veteris edicti apud Gell. 4,2,1 ita refertur: 'titulus servorum singulorum scriptus sit curato ita, ut intellegi recte possit, quid rel.' Formulae redhibitoriae partem exhib. D. 21,1,25,9. Cf. E. P. p. 531. — 2) Praetorem etiam de servorum vestimentis et ornamentis edicisse verisimile est, cf. E. P. p. 539 — 3) D. 21, 1,38 pr. — 4) D. 21,1,38,5. — 5) 'maialem' coni. Huschke, z. Pandektenkritik p. 52; v. tamen Scialoja, bullett. XIII p. 75 sqq. — 6) D. 21,1,40,1; 42. Quae ibid. 1 leguntur, verba edicti non esse primus perspexit Bruns (in prioribus huius collectionis edd.). — 7) D.: 'solidi ducenti'. — 8) Cf. D.21,1,42. — 9) E. P. § 296.*

67. Edictum censorum a. 662 (= 92) (*e Suet.*).

(*Suet. de ret. c. 11*: Cn. Domitius Ahenobarbus L. Licinius Crassus censores ita edixerunt:)

Renuntiatum est nobis esse homines, qui novum genus disciplinae instituerunt, ad quos iuventus in ludum conveniat; eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras; ibi homines adulescentulos dies totos desiderare. Maiores nostri, quae liberos suos discere et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Haec nova, quae praeter consuetudinem ac morum maiorum fiunt, neque placent neque recta videntur. Quapropter et iis², qui eos ludos habent, et iis², qui eo venire consuerunt, videtur³ faciundum, ut ostenderemus nostram sententiam nobis non placere.

VI 68. Edictum M. Antonii triumviri a. 720. (*e grom.*)

Ex collectaneis gromaticis p. 246 Lachm.

M. Antonius IIIvir r. p. constituendae cos. II des. III dicit⁴:

Redditum suum quibus est, uti finibus antiquis sic teneant, neve si qui minus multa iugera professus est capiat⁵ur neve si nimis⁵ multa iugera professus est teneat.

VII 69. Edictum Octaviani Caesaris.

E pap. BU. 628 verso cf. n. 78. Ed. Gradenwitz. Cf. Dareste, Nouv. Revue 22, 69. — Scriptum ab homine latini sermonis minus perito.

Verso A. p. cum Manius Valens veteranus ex. [...] ter recitasserit⁶ partem edi[c]ti hoc quod infra scriptum est: Imp. Caesar [D]ivi filius trium[v]ir rei publicae consul ter⁷ dicit. Visum [est]edicendum mi[hi vete]ranis dare omn[ibus] ut trbutis comiti [is]⁸ que[m]

5

hiatus

Verso B.

dire

l . . bro

maio . po

[. .] ipsis parentibu[s] lib[er]isque eorum e[t ux]oribus qui sec[um] que⁹ erunt imm[u]nitatem omnium rerum d[a]re, utique optimo iure optamoque¹⁰ legis cives Romani sint¹¹ immunes

10

1) *Idem refert Gell. 15,11,2; cf. supra p. 170 n. 2.* — 2) his *Gell.* — 3) visum est *Gell.* — 4) *Sic Mo.*; 1 Antonio p. constituende cons ss II designatus et tertio traditur — 5) nimis *Mo.*, quis traditur. — 6) ex[ac]tor recitasse ait *coni. Dareste.* — 7) *Fortasse non excidit constituendae, sed fuit const(ituendae) iter(um).* — const. ter(tium) *Wilcken.* — 8) exemp[ti] *coni. Dar.* — 9) qui sunt quique *coni. Mo.* — 10) Octaviae *coni. Dar.* — 11) sunt *supra lin. additum.*

- sunto liberi [. *mi*] litiae muneribusque publicis fu[ngen-
d]i vocat[i]o, [i]t]em in[. . .] s tribu s(upra) s(cripta) suffragium
[f]e]rendi c[e]n]sendi[que] potestas esto et si a[b]sentes voluerint
[ce]n]seri . . tur quod [cum] que iis qui s(upra) s(cripti) sun[t i]psis
10 parentes
[co]n[iu]ges liberisq[ue] eorum item quem . . utum¹ veterani
imm[u]ne. esint et a [.² . .] esse volui que [. . .] sacerdotia
 . .]tia qu[o]sque hon[or]es qu[<a>]eque praemia [b]eneficia commoda
habuerunt item ut habeant utantur fruuntur que permit . . i
15 . o invitis iis neq[ue] magistr[at]us cete[ros] neque laegatum
[n]eque procuratorem [ne]que em[p]torem t[ri]butorum esse
[p]lace neq[ue] in domo eorum divertendi emendique causamque
es quem detuci place.

70. Decretum proconsulis Hispaniae ult. a. 565 (= 189).

Ⓔ 2,5041. Dessau 15. *E lamina aenea* (a. 0,15 m., l. 0,22 m.), hodie Parisiis servata, reperta a. 1866 in Hispania a Gadibus orientem versus in vico Alcalá de los Gazules, ubi probabile est fuisse Lascutam antiquam nominatam a Plinio 3,1,15 inter oppida stipendiaria Baeticae. Hasta Regia sita est a Gadibus ad septentrionem. L. Aemilius L. f. is ipse, qui postea Persen devicit, praetorio iure Hispaniam administravit a vere a. 563 ad aetatem a. 565, imperator acclamatus, ut videtur, aestate a. 564. Lascutanos eo fere iure servos fuisse, ut Helotae servi fuerunt Spartanorum, agrum colentes suum, sed Hastensibus vectigalem Mo. ostendit Herm. 3,265—267 [= Ges. Schr. IV, 56—62].

- L. Aemilius L. f. inpeirator decreivit,
utei quei Hastensium servei
in turri Lascutana habitarent,
leiberei essent; agrum oppidumqu.,
5 quod ea tempestate posedisent,
item possidere habereque
iousit, dum populus senatusque
Romanus vellet. Act. in castreis
a. d. XII k. Febr.

71 a. Decretum proconsulis Sardiniae a. 69. p. C.

Ⓔ 10,2,7852. Dess. 5947. — *E tabula aenea* (a. 0,40, l. 0,55) a. 1866 in Sardinia reperta ibique edita, tum a Mommseno repetita et explicata: *Hermes* 2,102; 3,157. *ZRG.* 8,159. [Ges. Schr. 5,325 sqq.]

1) quem[adm]otum? cf. lin 17 detuci. — 2) immunes et intactos *Dar*

Imp. Othone Caesare Aug. cos. XV k. Apriles ° descriptum 1 2
et recognitum ex codice ansato¹. L. Helvi Agrippae procons(ulis)
quem protulit Cn. Egnatius ° Fuscus scriba quaestorius in quo 3
scriptum fuit it quod infra scriptum est tabula V O² VIII ° et 4
VIII et X:

III idus Mart. L. Helvius Agrippa proco(n)s(ul) caussa
cognita pronuntiavit:

° Cum pro utilitate publica rebus indicatis stare conveniat et 5
de caussa Patulcensiū M. Iuventus Rixa vir ornatissimus procu- 6
rator Aug(usti) saepius pronuntiaverit

fi°nes Patulcensium ita ser- 7
vandos esse, ut in tabula ahenea a. M. Metello ordinati° essent, 8
ultimoque pronuntiaverit:

Galillenses frequenter retractantes controver°siam³ nec parentes 9
decreto suo se castigare voluisse, sed respectu clementiae optumi
° maximique principis contentum esse edicto admonere, ut quie- 10
scerent et rebus° indicatis starent et intra k. Octobr. primas de 11
praedis Patulcensium recederent vacuam°que possessionem trade- 12
rent; quod si in contumacia perseverassent, se in auctores° sedi- 13
tionis severe anima«a»dversurum

et postea Caecilius Simplex vir
clarissi°mus ex eadem caussa aditus a Galillensibus dicentibus: 14
tabu-
lam se ad eam rem ° pertinentem ex tabulario principis adlaturos, 15
pro-
nuntiaverit:

humanum esse ° dilationem probationi dari, 16
et in k. De-
cembres trium mensum spatium dederit,

in°tra quam diem nisi forma 17
allata esset, se eam, quae in provincia esset, secuturum: ° ego quo- 18

1) i. e. codice tabularum colligatarum ansa adiuncta. — 2) [Nota O
quod vocabulum significet a c littera incipiens, parum constat. Caput quo-
minus interpretemur, obstat quod in decreto Oropio supra p. 184 legitur
(v. 59) ἐν δέλτῳ πρώτῃ, κηρώματι τεσσαρεσκαίδεκάτῳ; cera quominus legatur,
impedit quod quomodo plures cerae una tabula contineantur non perspic-
itur. Apud Iosephum ant. 14, 10, 10 legitur similiter δέλτῳ δευτέρῳ καὶ ἐκ τῶν
πρώτων. In senatusconsulto Lebas-Waddington n. 1627 . . . [π]έμπτῳ ἑκτῳ ἐβ-
δόμῳ ὀγδόῳ ἐνάτῳ . . . δέλτῳ πρώτῃ, ipsum vocabulum desideratur. TH. M.]
[VII Iam Mo. Ges. Schr. 5, 326. 506 c(eram) admittit.] — 3) controversiae.

que aditus a Galillensibus excusantibus, quod nondum forma allata
 19 esset, in ° k. Februarias quae p(roximae) f(uerunt) spatium dederim,
 20 et moram¹ illis possessoribus intellegam esse iucun^odam :

Galilenses

ex finibus Patulcensium Campanorum, quos per vim occupaverant
 21 intra k. ° Apriles primas decedant. Quodsi huic pronuntiationi non
 22 optemperaverint, sciant ° se longae contumaciae et iam saepe denun-
 23 tiatae animadversioni obnoxios ° futuros.

In consilio fuerunt: M. Iulius

24 Romulus, leg(atus) pro pr(aetore). T. Atilius Sabinus, q(uaestor) ° pro
 25 pr(aetore). M. Stertinius Rufus f(ilius) (et quinque alii) . . . ° . . . Sig-
 26 natores: Cn. Pompei Ferocis, Aureli ° Galli (et novem aliorum) . . . ° . . .

VI 71. Epistula praefectorum praetorio c. a. 168.

Ⓔ 9,2438. — *Lapis exesus et squalens extat Saepini antiquo loco ad portam Bovianum ducentem, per quam ad hunc diem callis ovium (cf. v. 15) ducit; post alios titulum edidi l. l. descriptum diligenter a Dresselio.*

1 (1) Bassaeus Rufus et Macrin<i>us² Vindex mag(istrati-
 bus)³ Saepinat(ibus) salutem.

Exemplum epistulae scriptae nobis a Cosmo Aug(usti) lib(erto)
 a rationibus cum his quae iuncta erant subiecimus, et admonem-
 5 us abstineatis iniuris faciendis conductoribus gregum oviarico-
 rum cum magna fisci iniuria, ne necesse sit recognosci de hoc
 et in factum, si ita res fuerit, vindicari. ~

8 (2) Cosmi Aug(usti) lib(erti) a rationibus scriptae ad Basseum
 9 Rufum et ad ° Macrin<i>um² Vindic(em) pr(aefectos) pr(aetorio) e(mi-
 10 nentissimos) v(iros)⁴. > Exemplum epistul(ae) scriptae mihi ° a Sep-
 11 timiano colliberto et adiutore meo subieci, et peto tanti ° faciatis
 sc<r>ibere mag(istratibus) Saepin(atibus) et Bovian(ensibus), uti de-
 12 sinant iniuriam ° conductoribus gregum oviaricorum qui sunt «sunt»
 13 sub cura mea facere, ° ut be<ne>ficio vestro ratio fisci indemnitas sit. ~

14 (3) Script(ae) a Septimiano ad Co^osmum. — <Cum> conducto-
 res gregum oviaricorum, qui sunt sub cura tua, in re presenti
 15 ° subinde mihi quererentur per itinera callium frequenter iniuria<m>
 16 ° se accipere a stationaris et mag(istratibus) Saepino et Boviano

1) moras. — 2) Macrinus lapis plerumque; sed requiritur Macrinus.
 — 3) magg. lapis et hic et vv. 11.16.23. — 4) Caput hoc loco significatur
 non spatio vacuo relicto, ut alibi, sed interposito signo >.

eo, quod in tra(n)situ ° iumenta et pastores, quos conductos habent 17
 <retineant> dicentes fugitivos esse et ° iumenta abactia habere et 18
 sub hac specie oves quoque dominicae ° sibi pereant¹ in illo tu- 19
 multu: necesse habe(b)amus etiam <et etiam> scribere, quietius
 ag^oerent, ne res dominica detrimentum pateretur; et cum in eadem 20
 contumacia ° perseverent, dicentes non curaturos se neque meas lit- 21
 teras neque si tu eis ° scrips[eris ha]ut fieri re[m], rogo, domine², 22
 si tibi videbitur, indices Basseo Rufo ° et Macrin(i)o³ Vindici pr(ae- 23
 fectis) pr(aetorio) e(minentissimis) v(iris), ut epistulas emittant ad
 eosdem mag(istratus) et stati^oonarios⁴ [t]andiu t[eme]re (?) 24
 [ir]ritum (?) factum est. ~

72. Edictum Ti. Iuli Alexandri praefecti Aegypti

a. 68 p. C.

C. I. Gr. 3,445 n. 4957. Hoc edictum a. 1818 in Aegypti superioris
 oasi maiore in primo propyllo templi muro incisum a F. Cailliaud Franco-
 gallo inventum primum editum est in itineris descriptione: Voyage à l'oasis
 de Thèbes p. 115 tab. 24. Cum commentario repetivit Rudorff, Rh. Phil.
 2,64.138. [VII] Ium de curis Bissingii et Moritzii cf. Wilcken Pap. Archiv.
 II p. 171.] — Edicti emissi ad tollendas pravas consuetudines, quibus
 in vectigalibus aliisque rebus fiscalibus Aegyptii a magistratibus vexaban-
 tur, admodum longi eam tantum partem, quae ad ius privatum pertinet,
 fere sextam totius recepi, de qua praeter Rud. cit. cf. ZRG. 1,127. Bach-
 ofen, röm. Pfandr. 241. Bechmann, röm. Dotalr. 1,112. Schrader, Tübinger
 kr. Z. 1,2,129 sq. Czylharz, röm. Dotalr. 411. [VII] Dittenberger, Or. Gr.
 Inscr. sel. II, 669.]

(1.) Ἰούλιος Δημίτριος, στρατηγός⁵ Ὀάσεως Θ[ηβ]αίδος, τοῦ 1
 πεμφθέντος μοι διατάγματος ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡγεμόνος ° Τιβερίου 2
 Ἰουλίου Ἀλεξάνδρου τὸ ἀντίγραφον ὑμῖν ὑπέταξα, ἵν' εἰδότες ἀπο-
 λαύητε τῶν εὐεργεσιῶν. L⁶ β' Λουκίου Λιβίου Σεβαστοῦ Σουλ-
 πικίου ° Γάλβα αὐτοκράτορος, Φαωφὶ α' 7, Ἰουλίᾳ Σεβαστῇ⁸. 3

(1.) Iulius Demetrius, strategus⁵ Oasis Thebaidis, edicti a do-
 mino praefecto Ti. Iulio Alexandro mihi transmissi exemplar vobis
 subieci ut cognito eo beneficiis fruamini. Anno II⁶ L. Iulii Augusti
 Sulpicii Galbae imperatoris, Phaophi I⁷ Iulia Augusta⁸.

1) bipi cideant videtur esse in lapide. — 2) domini. — 3) Cf. p. 242
 n. 2. — 4) u. quam a apdiutia . re . . litteris incertis. — 5) στρα-
 τηγὸς Aegyptiaci nomorum praefecti sunt. — 6) L nota in monumentis
 Aegyptiacis annum significat. — 7) Dies 28 mensis Sept. De mensibus
 Aegypt. v. Ideler, Chronol. 1,97.143. — 8) Diei designatio eponymica.

4—15 (2.) Τιβέριος Ἰούλιος Ἀλέξανδρος λέγει. — °

(4.) Ἐπειδὴ ἔνιοι προφάσει τῶν δημοσίων καὶ ἀλλότρια δάνεια παραχωρούμενοι εἰς τε τὸ πρακτόρειόν¹ τινας παρέδοσαν καὶ
 16 εἰς ἄλλας φυλακὰς, ἃς καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ° ἔγνων ἀναيرهθείσας, ἵνα αἱ πράξεις τῶν δανείων ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ᾤσι καὶ μὴ² ἐκ τῶν σωμάτων, ἐπόμενος τῇ τοῦ θεοῦ Σεβαστοῦ βουλήσει, κε-
 17 λεύω μηδὲνα τῇ τῶν δημοσίων προφάσει παραχωρεῖσθαι παρ' ἄλλων δάνεια, ἃ μὴ αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐδάνεισεν, μηδ' ὅλως κατα-
 18 μηδ' εἰς τὸ πρακτῶρειον, ἔξω τῶν ὀφειλόντων εἰς τὸν κυριακὸν λόγον.

(5.) Ἵνα δὲ μηδαμῶθεν βαρύνῃ τὰς πρὸς ἀλλήλους συναλλαγὰς τὸ τῶν δημοσίων ὄνομα, μηδὲ συνέχωσι³ τὴν κοινὴν πίστιν
 19 ° οἱ τῇ πρωτοπραξίᾳ πρὸς ἃ μὴ δεῖ καταχρῶμενοι, καὶ περὶ ταύτης ἀναγκαίως προέγραψα. Ἐδηλώθη γάρ μοι πολλάκις, ὅτι ἤδη
 20 τινὲς καὶ ὑποθήκας ἐπέιρασαν ἀφελέσθαι νομίμως ° γεγονυίας, καὶ ἀποδεδομένα δάνεια παρὰ τῶν ἀπολαβόντων ἀναπράσσειν πρὸς βίαν, καὶ ἀγορασμοὺς ἀναδάστους ποιεῖν, ἀποσπῶντες τὰ κτίματα τῶν

(2.) *Tiberius Iulius Alexander dicit: — —*

(4.) *Cum quidam praetextu publicorum etiam propter debita aliena sibi cessa in pignerarium¹ quosdam coniecerint et in alias custodias, quas vel ob id ipsum sublatas novi, ut debitorum exactiones e bonis, non e corporibus fierent, divi Augusti voluntati obtemperans iubeo, ne quis sub praetextu publicorum aliis debita sibi cedere faciat, quae non ipse ab initio crediderit, neve omnino homines liberos in custodiam qualemcumque includat, nisi maleficum, neve in pignerarium nisi qui dominicae rationi obnoxii sunt.*

(5.) *Ne autem umquam publicorum nomen privatorum contractibus molestiam afferat, neve communem fidem infringant³ privilegium exigendi ubi non licet usurpantes, etiam de hoc proscribere necessarium fuit. Saepe enim mihi denuntiatus est, quod quidam hypothecas legitime constitutas tollere conati sint, nec non debita soluta ab iis qui acceperint per vim reposcere, et emptiones irritas facere emptoribusque res emptas eripere, quippe qui con-*

1) i. e. Schuldgefängniss (πράσσειν = *exigere*). — 2) i. *mutum saepius perperam additur*. — 3) [VII συγχέωσι (i. e. *turbent*) coni. Dobree, cf. Dittenberger p. 394.]

ὠνησαμένων, ὥς ° συμβεβληκότων τισὶν ἀναβολικὰ εἰληφόσ[ι]¹ ἐκ 21
 τοῦ φύσκου, ἡ στρατηγοῖς, ἡ πραγματικοῖς², ἡ ἄλλοις τῶν προσ-
 ωφειληκότων τῷ δημοσίῳ λόγῳ. Κελεύω οὖν· ὅστις ἂν ἐνθάδε
 ° ἐπίτροπος τοῦ κυρίου ἢ οἰκονόμος ὑποπτόν τινα ἔχη τῶν ἐν 22
 τοῖς δημοσίοις πράγμασιν ὄντων, κατέχεσθαι αὐτοῦ τὸ ὄνομα³ ἢ
 προγράφειν, ἵνα μηδ]εὶς τῷ τοιούτῳ συνβάλλῃ, ° ἢ μέρη τῶν 23
 ὑπαρχόντων αὐτοῦ κατέχειν ἐν τοῖς δημοσίοις γραμματοφυλακίοις
 πρὸς ἰφεύλημα. Ἐὰν δέ τις, μῆτε ὀνόματος κατεσχημένου, μῆτε
 τῶν ὑπαρχόντων κρατου_μένων, δαν(ε)ίσῃ νομίμως λαβὼν ὑπο- 24
 θήκην, ἢ φθάσῃ ἃ ἐδάν(ε)ισεν κομίσασθαι, ἢ καὶ ὠνήσῃται τι, μὴ
 κατεχομένου τοῦ ὀνόματος μηδὲ τοῦ ὑπάρχοντος, οὐδὲν πράγμα
 ἔξει· ° τὰς μὲν γὰρ προῖκας, ἄλλοτρίας οὔσας καὶ οὐ τῶν εἰληφό- 25
 των ἀνδρῶν, καὶ ὁ θεὸς Σεβαστὸς ἐκέλευσεν καὶ οἱ ἑπαρχοὶ ἐκ τοῦ
 φύσκου ταῖς γυναιξὶ ἀποδίδοσθαι, ὧν βεβαίαν δεῖ ° τὴν πρωτοπραξίαν 26
 φυλάσσειν. — —

*traxissent cum iis qui species devehendas a fisco acceperant*¹ *vel*
*cum strategis vel cum tabellionibus*² *vel cum aliis publicae rationi*
obnoxiiis. Iubeo igitur, si quis posthac procurator Caesaris aut dis-
pensator suspectum aliquem eorum habeat, qui in publicis negotiis
*versantur, aut nomen eius detineri*³ *aut proscribi, ne quis cum eo*
contrahat, aut partes bonorum eius pro debitis retineri in publicis
tabulariis. Si quis autem alicui cuius neque nomen detentum est
neque bona possessa, crediderit hypotheca legitime accepta, aut quae
crediderit antea ab eo receperit, aut ab eo emerit aliquid, neque
nomine neque bonis detentis, nihil negotii ei fiet. Dotes enim, cum
alienae sint neque virorum qui eas acceperant, etiam divus Augustus
iussit et praefecti a fisco mulieribus reddi, quarum privilegium
exigendi firmum servari oportet.

1) [Intellegi videntur qui ex Aegypto Romam devehunt anabolicas species (vita Aureliani 45), anabolicarii (Vat. fr. 137). TH. M.]. [VII Si Dittenbergerum sequimur, intelleguntur ei, quibus mora (ἀναβολή) pendendi quod debebunt publico concessa erat.] — 2) [Cf. Dig. 48,19,9,4. TH. M.] — 3) [VII κατέχεσθαι pass. structuram emuntiati paululum turbat Dittenberger. — Verba κατέχεσθαι αὐτοῦ τὸ ὄνομα abundare videntur.]

VII 73. Edictum Mettii Rufi de tabulis possessionum
fundi (a. 89).

E pap. Oxy. 2, 237, VIII 27 sqq. edd. Grenfell et Hunt. — Cf. Mitteis, Papyrus Arch. 2, 183 sqq.

27

Μάρκος Μέττι-

28 ος Ροῦφος ἑπαρχος Αἰγύπτου λέγει· Κλαύδιος Ἀρειος ὁ τοῦ Ὁξύρυγ-
χείτου στρατηγός [ἐ]δῆλωσέν μοι μήτε τὰ ἰ[δι]ωτικά μ[ή]τε τὰ δη-
μ[ό]σια

πράγματα τὴν καθήκουσαν λαμβάνειν διοίκησιν διὰ τὸ ἐκ πολλῶν
χρόνων μὴ καθ' ὃν ἔδει τρόπον ὠκονομῆσθαι τὰ ἐν τῇ τῶν ἐν-

30 κτήσεων βιβλιοθήκῃ δια[σ]τρώματα, καίτοι πολλάκις κριθὲν ὑπὸ τῶν
πρὸ ἐμοῦ ἐπάρχων τῆς δεούσης αὐτὰ τυχεῖν ἐπανορθώ-

σεως, ὅπερ οὐ καλῶς ἐνδέχεται εἰ μὴ ἄνωθεν γένοιτο ἀντίγραφα. κελεύω
οὖν πάντας τοὺς κτήτορας ἐντὸς μηνῶν ἕξ ἀπογρά-

32 ψασθαι τὴν ἰδίαν κτῆσιν εἰς τὴν τῶν ἐκτῆσεων βιβλιοθήκην καὶ τοὺς
δανειστάς ἃς ἐὰν ἔχωσι ὑποθήκας καὶ τοὺς ἄλλους

ὅσα ἐὰν ἔχωσι δίκαια, τὴν δὲ ἀπογραφὴν ποιείσθωσαν δηλοῦντες πό-
θεν ἕκαστος τῶν ὑπαρχόντων καταβέβηκεν εἰς αὐτοὺς

34 ἢ κτῆσ[ε]ως. παρατιθέτωσαν δὲ καὶ αἱ γυναῖκες τὰς ὑποστόσεις τῶν
ἀνδρῶν ἐὰν κατὰ τινὰ ἐπιχώριον νόμον κρατεῖται τὰ ὑπάρ-

M. Mettius

*Rufus, praefectus Aegypti, dicit: Claudius Arius Oxyrynchiti str-
tegius notum fecit mihi nec privatas nec publicas
res eam quae deceret habere administrationem, quia in longo tempore
non quemadmodum oporteret relatum esset in tabulas iuris prae-
diorum*

*bibliothecae, etiamsi saepe decretum esset ab eis qui ante me fuissent
praefectis ut eam quae deceret acciperent emendationem.*

*Quod non bene procedet, nisi ab initio fient exempla. Iubeo igitur
omnes possessores intra menses sex profiteri*

*suas possessiones in iuris praediorum bibliothecam et creditores quas
habeant hypothecas et ceteros*

*quae habeant iura, notum facientes unde unicuique bonorum ob-
venerit*

*possessio. Adscribant vero etiam mulieres indicii maritorum si se-
cundum quoddam regionis ius tenebuntur bona;*

χοντα, ἰμοίως δὲ καὶ τὰ τέκνα ταῖς τῶν γονέων οἷς ἡ μὲν χρῆσ⟨ε⟩ις
 διὰ δημοσίων τετρίρηται χρηματισμῶν, ἡ δὲ κτῆ-
 σις μετὰ θάνατον τοῖς τέκνοις κεκράτηται· ἵνα οἱ συναλλάσσοντες μὴ 36
 κατ' ἄγνοιαν ἐνεδρεύονται. παραγγέλλω δὲ καὶ τοῖς συναλλα-
 γματογράφοις καὶ τοῖς μνήμοσι μὴδὲν δίχα ἐπιστάλματος τοῦ βιβλιο-
 φυλακ[ίου] τελειῶσαι, γνοῦσιν ὡς οὐκ ἔφελος τὸ] τοιοῦτο· ἀλλὰ καὶ
 αὐτοὶ ὡς παρὰ τὰ προστεταγμένα ποιήσοντες δίκην ὑπομενοῦσι τὴν 38
 προσήκουσαν. ἂν δ' εἰσὶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν ἐπά-
 νω χρόνων ἀπογραφαί, μετὰ πάσης ἀκρ⟨ε⟩ιβείας φυλασσέσθωσαν,
 ἰμοίως δὲ καὶ τὰ διαστρώματα, ἵν' εἰ τις γένοιτο ζήτησις εἰς
 ὕστερον περὶ τῶν μὴ δέκντως ἀπογραψαμένων ἐξ ἐκείνων ἐλεγχθῶσι. 40
 [ἵνα] δ' οὖν βεβαία τε καὶ εἰς ἅπαν διαμένη τῶν διασ-
 τρωμάτων ἡ χρῆσ⟨ε⟩ις πρὸς τὸ μὴ πάλιν ἀπογραφῆς δεηθῆναι, παραγ-
 γέλλω τοῖς β[ιβλιο]φύλαξι διὰ πενταετίας ἐπανανεῶσθαι
 τὰ διαστρώματα μεταφερομένης εἰς τὰ καινοποιούμενα τῆς τελευ- 42
 ταίας ἐκάστου ὀνόματος ὑποστάσεως κατὰ κώμην καὶ κα-
 τ' εἶδος.

*similiter autem liberi quoque parentum quibus usus per publica
 obligatus est instrumenta, possessio autem
 post mortem ad liberos redit, ne paciscentes per ignorantiam deci-
 piantur. — Veto etiam scribas
 et tabelliones quicquam non iussos a librorum custodibus perficere
 scientes nihil prodesse talia; sed etiam
 ipsi ut contra mandata facientes poenam fèrent eam quae par erit.
 Quodsi erunt in bibliotheca professiones
 priorum temporum, cum omni diligentia custodiantur, similiter autem
 et tabulae ut si quae fiat requisitio in
 posterum de eis quae non ut oportet professa sunt ex illis nota
 fiant. Ut autem firmus et in perpetuum maneat
 tabularum usus ne iterum professione egeant, mando librorum custo-
 dibus, ut quinto quoque anno renoveant
 tabulas ita ut transferatur in novas ultimum cuiusque nominis in-
 dicium, secundum vicos et secundum
 genera. Anno nono Domitiani, mense Domitiano 4.*

VI 74. Edictum XVvirum sacris faciundis de luctu feminarum minuendo per ludos saeculares (a. 737 = 17).

Ex commentario XVvirum, de quo supra p. 191, nr. 46 in exordio diximus, inter alia eorum edicta ad ludos saeculares pertinentia hoc visum est recipere; est ibi v. 110—114.

110 ° XVvir(i) s(acris) f(aciundis) dic(unt). ° Cum bono more et
proind[e c]elebrato frequentibus exem[plis] quandocumq[ue i]usta lae-
112 titiae publicae caussa fuit, ° minui luctus matrona[r]um placuerit, id-
113 que tam sollemnium sacroru[m l]udorumque tempore referri ° dili-
genterque opserva[r]i pertinere videatur et ad honorem deorum et
114 ad [m]emoria[m] cultus eorum statuimus ° officii nostri esse per edictum
denuntiare feminis, uti luctum minuant.

V 75. Decretum XVvirum sacris faciundis (a. 289).

℄ 10,3698; Or. 2263. Dess. 4175. E tabula marmorea Cumis prope castellum Baianum reperta a. 1785, edita post alios a me l. l. Continet decretum decurionum Cumanorum factum die 23. m. Maii a. 289, quo sacerdos Matris Deum creatur (v. 1—15), et epistulam XVvirum Romanorum datam die 17. Aug. eiusdem anni, quo sacerdos creatus confirmatur.

Decretum.

Epistula.

<p>1 M. Magrio Basso, L. Ragonio Quintiano cos.¹ k. Iunis. Cumis in templo divi Vespasiani, in ordine decurionum, 5 quem M. Mallonius Undanus et Q. Claudius Acilianus praet.² coegerant. Scribundo sorte ducti adfuerunt Caelius Pan- nychus, Curtius Votivos, Considi- 10 us Felicianus.</p>	<p>XV. sac. fac.⁴ pr.³ 16 et magistratibus Cuman. sal.⁵ Cum ex epistula vestra cognove- rimus creasse vos sacerdotem Matris Deum Licinium Secundum 20 in locum Claudii Restituti defunc- ti⁶, secundum voluntatem vestra(m) permisimus ei occavo et corona dum taxat intra fines coloniae vestrae uti. 25 Optamus vos bene valere.</p>
<p>Referentibus pr.³ de sacerdote faciendo Matris Deae Baianae in locum Restituti sacerdotis defuncti placuit uni- versis Licinium Secundum 15 sacerdotem fieri.</p>	<p>Pontius Gavius Maximus pro magistro suscripsi XVI kal. Septembres M. Umbrio Primo, T. Fl(avio) Coeliano cos. 30</p>

1) Consules ordinarii a. 289 sunt v. 12, eiusdem anni suffecti in fine v. 29.30. — 2) praet(ores). — 3) pr(aetoribus). — 4) XV(viri) sac(ris) fac(iundis). — 5) Cuman(is) sal(utem). — 6) defunc/cui.

76. Decretum pontificum.

② 10,2,8259. Dess. 8381. *Prope Tarracinam nuper repertum loco antiquo in pilis duabus collocatis hinc inde ad ingressum sepulcri. — Cf. titulus urbanus ② VI 1884. Dess. 1792: reliquiae treiectae (scilicet ex Se-
linunte Ciliciae Romam) ex permissu collegii pontificum piaculo facto.*

I.

[D(is)] M(anibus).
[C]ollegi-
[u]m pon[t]-
f]icum [de]-
5 crevit, si e-
a ita sunt
que libelo
[c]ontene-
ntur, pla-
10 cere per
[mitte]re¹ puella-
[m, de] q(ua) agatu-
[r, s]acelo

II.

[eximere et i]ter-
[um ex] pra-
[escri]pto
[d]eponer
5 e et script-
uram titu-
li at prist-
inam for-
mam rest-
10 ituere pia-
culo prius
dato operi-
s faciend-
i ove atra.

CAPUT VII.

CONSTITUTIONES IMPERATORUM.

77. Edictum Augusti de aquaeductu Venafrano.

② 10,4842. Dess. 5743. *Hoc edictum Mommsenus e lapide marmoreo, quem muro insertum Venafri invenit, primus edidit (ZGR. 15,287); postea ab Henzeno ex gypseo lapidis ectypo suppletum prodiit in annalibus instit. archeol. Rom. 1854 p. 6 (imagine photographica adiuncta) et Or. 6428; a. 1876 lapis Mommseno rogante e pariete extractus est et adservatur hodie*

1) *Spatium quod vacat cum non plus duas litteras capiat, quadratarius errarit necesse est quibusdam omissis; notio permittendi ita requiritur, ut ea sublata decreti tenor solvatur: neque enim eximunt corpus et deponunt pontifices, sed permittunt, ut eximatur et deponatur. Itaque non recte pro eo vocabulum amicus quidam commendavit spatio sane aptum peregre.*

Venafrī in aedibus Ianuarii Nola. — Venafrum oppidum fuit Samniticum, quo ab Augusto colonia deducta est. Aquaeductum ibi ab eo esse exstructum eique ius hoc edicto constitutum ex aliis inscriptionibus Venafrī repertis Mo. probavit. Capita quae distinxi in lapide versibus in marginem una littera prominentibus notata sunt.

[Ed]ict[um im]p. Ca[esaris Augusti]

8 (desunt versus sex) ° Venafranorum nomin[e . . . ius sit lice]atque.

9 ° Qui rivi specus saepta fon[tes] . . . que aquae [ducend]ae
10 reficiundae ° causa supra infrave libram [facti aedi]ficati structi
11 sunt, sive quod ° aliut opus eius aquae ducendae ref[ici]undae causa
12 supra infrave libram ° factum est, uti quidquid earum r[er]um
13 factum est, ita esse habere itaque ° reficere reponere restituere re-
14 sarcire semel saepius, fistulas canales ° tubos ponere, aperturam
15 committere, sive quid aliut eius aquae ducen[da]e causa opus [er]it,
16 facere placet: dum qui locus ager in fundo, qui ° Q. Sirini (?) L. f.

Ter. [est esseve] dicitur, et in fundo, qui L. Pompei M. f. Ter. Sullae
17 ° est esseve dicitur, m[acer]ia saeptus est, per quem locum subve
18 quo loco ° specus eius aquae p[erve]nit, ne ea maceria parsve quae
19 eius maceriae ° aliter diruatu[r tollat]ur, quam specus reficiundi aut
20 inspiciendi cau[sa]: [neve quid ibi pri]vati sit, quominus ea aqua
21 ire fluere ducive poss[it] ° . . (20) . . Dextra sinistraque circa eum
22 rivom circaque ° ea o[pera, quae eius aqu]ae ducendae causa facta
23 sunt, octonos pedes agrum ° [v]acu[o[m esse placet] ° 1; p[e]r quem locum
24 Venafran[is] eive, qui Venafranorum ° [nomine opus su]m[et?], iter fa-
25 cere eius aquae ducendae operumve eius aquae ° [ductus faciendo-
r]u[m] reficiendorum <causa²>, quod eius s(ine) d(olo) m(alo) fiat,
26 ius sit liceatque, ° quaeque ea[rum rer]um cuius faciendae reficiendae
27 causa opus erunt, quo ° proxume poterit advehere adferre adpor-
28 tare, quaeque inde exempta erunt, ° quam maxime aequaliter dextra
29 sinistraque p(edes) VIII iacere, dum ob eas res damn[i] ° infecti iu-
30 rato promittatur. Earumque rerum omnium ita habendarum ° co-
lon(is) (?) Ven[afra]nis ius potestatemque esse placet, dum ne ob id
31 opus domi[nus] eorum cuius agri locive, per quem agrum locumve
32 ea aqua ire fluere ° ducive solet, invius fiat; neve ob id opus minus
33 ex agro suo in partem agri ° quam transire transferre transvertere

1) [VII Dess. confert AE 10,4843 = Dess. 5744: iussu imp. Caesaris Augusti circa eum rivom qui aquae ducendae causa factus est, octonos ped. ager dextra sinistra(ue) vacuus relictus est.] — 2) *excidit in lapide, ins. Mo.*

recte possit; neve cui¹ eorum per quo^orum agros ea aqua ducitur, 34
 eum aquae ductum corrumpere abducere aver^otere facereve, quominus 35
 ea aqua in oppidum Venafranorum recte duci^o fluere possit, liceat. ~ 36
^o Quaeque aqua in oppidum Venafranorum it fluit ducitur, eam 37
 aquam^o distribuere describere vendundi causa, aut ei rei vectigal 38
 inponere consti^otuere Ilviro Ilviris praefec(to) praefectis eius colo- 39
 niae ex maioris partis decuri^oonum decreto, quod decretum ita 40
 factum erit, cum in decurionibus non^o minus quam duae partes 41
 decurionum adfuerint, legemque ei dicere ex^o decreto decurionum, 42
 quod ita ut supra scriptum est decretum erit, ius po^otestatemve² 43
 esse placet: dum ne ea aqua, quae ita distributa discripta deve qua^o ita 44
 decretum erit, aliter quam fistulis plumbeis d(um) t(axat) ab rivo
 p(edes) L ducatur; neve^o eae fistulae aut rivos nisi sub terra, quae 45
 terra itineris viae publicae limi^otisve erit, ponantur conlocentur; 46
 neve ea aqua per locum privatum in^ovito eo, cuius is locus erit, 47
 ducatur. Quamque legem ei aquae tuendae op[e]ribusve, quae eius 48
 aquae ductus ususve causa facta sunt erunt, tuendis^o [Ilviri prae- 49
 fect]i [e]x decurion(um) decreto, quod ita ut s(upra) s(criptum) e(st)
 factum erit, dixerin[t^o eam fir]mam(?) ratamque esse pla- 50
 cet ~ . . (desunt versus undecim) . . ^o (30) Venafranae s . . . (8) 51—62
^o (20) . . atio quam colono aut incola[e aut] . . . ^o da . . i . . . is 63 64
 cui ex decreto decurionum ita ut supra comprehensum est ne^ogotium 65
 datum erit, agenti, tum, qui inter civis et peregrinos ius dicet, iu-
 dicium^o reciperatorium in singulas res HS \bar{X} reddere, testibusque 66
 dum taxat X denun^otiand[o q]uaeri placet; dum reciperatorum re- 67
 iectio inter eum qui aget et^o eum quocum agetur ita fi[et ut ex lege, 68
 q]uae de iudicis privatis lata est, ^o licebit oportebit. ~ 69

VII 78. Edictum de temporibus accusationum.

E pap. B. U. 628^r. Ed. Gradenwitz, emendaverunt Mo. Mitteis. Commentario instruxerunt Mitteis, Hermes 32 p. 630 sqq., qui dubitanter Tiberio adscribit, Dareste, Nouv. revue 22, p. 689 sqq., Cug, ibid. 32, 111 sqq., qui Neroni attribuunt. Mo. (Strafrecht p. 472 n. 5) tertii saeculi edictum putat esse. Suppl. sunt Mo. Mitteisii, Gradenwitzii (cf. nr. 69).

Col. I.

A.

Exemplum edicti.

In multis bene factis consultisque divi parentis mei id quoque 1
^o iure nobis praedicandum pu[t]o [q]uod causas que a[d] principalem 2

1) qui. — 2) immo potestatemque.

- 3 ° notionem ¹ [vel] provocatae vel [rem]issae fuissen[t i]mposita qua-
 ° dam nec[ess]itate a[dmitt]enda[s es]se pers[p]exsit ne [aut] prob[i]
 5 h[o]mines ° [c]onflictar[e]ntur di[ut]ina mor[a a]ut call[id]iores fruc-
 tu[m ca]pere ° [ali]quem p[rot]rahend[?] litem [aucu]paren[tu]r, quod
 tum animadver[?]t[is]set iam p[er] multo[s] annos ev[en]ire, et [an]xit
 salub[ri]ter ² praefini[tis] tempr[ibus] intra que [c]um [ex p]rovin-
 10 ciis [a]d a[gen]d[um] veni[?]sse[nt] utrae[qu]e [pa]rte[s] nec disce[de]-
 rent priusqu[am] ad disceptan[?]du[m] i[n]troduc[t]i [es]se[nt]
 scirent fore u[t a]l[te]ra parte audi[?]ta ³ ser[v]aret[u]r sententia aut
 [sec]undum praese[n]te[m] pronuntia[?]retur; ⁴sin vero neut[er] liti-
 ga[n]tiem adfuisset ex[cid]ere tum eas ° [lites] e[x or]dine cognitio-
 15 num officii nostri. E[t] r[eu]l. cio iam ° [dudum] id obtine[n]dum ⁵
 fuit [cu]m a prescripto eius edi[c]ti satis super[?]que tempo[ris] quasi
 conive[n]tibus nobis tra[n]scocurrerint. ° e[t] dex . . cs
 [.] medi [.] imis [.] rento tem[?]pore] io
 [.] ation [.] conti[. .]

deperiit papyri pars quasdam lineas continens

- B.]s in Italia q[.] edi[. . .] . . .
]t sex menses t[ran]salpinis
 [autem et transmarinis] annum qui nis[i] adfuerint vel
 [defensi fuerint cum] querelae eorum noscantur.

Col. II.

- A. sciant fore et ⁶ stetur sentent[i]ae et acc[us]atores
 ad petendam poenam in re rogantur; sed quoniam
 capitale[s] causae aliquid a[u]x[i]lium conctationis ⁷ ad-
 mittun[t e]t accusatoribus et rei[s] in It[a]lia qu[i]dem
 5 novem [men]ses dabuntur t[ra]nsalpinis audem ⁸ et trans-
 marin[is] annus et sex menses intra quos nisi a . .
 adfuer[in]t fore iam nu[n]c sciant ut cu[m] prosecu-
 toribus [v]eneant ⁹; quod n[e]que grave n[e]que durum
 videri potes iis ¹⁰ tam prol[i]xum tempus i[n]d[u]lserim;
 10 et opinor qui aliqua di[gn]itate censer[i] possunt

1) notionem corr. ex notiozem. — 2) Edictum hic citatum id esse quod habemus (nr. 53) censet Dareste. — 3) Cui l. c. confert Senecae Apocolocyntosin XII v. 19sq.: deflette virum quo non alius potuit citius discere causas, una tantum parte audita, saepe et neutra. — 4) litiga[n]tiem fuisse ratus Mitteis ita restituit. — 5) id ob in particula separata servatur; huc pertinere vidit Mitteis. — 6) ut coni. Skutsch. — 7) is corr. ex es. — 8) leg. autem. — 9) leg. veniant. — 10) potes iis] potest cum iis fuisse coni. Mo.

tanto [. . .] i debent so[lli]citi [esse u]t iis quae praecepta
sunt ma[t]urato obsequantur cu[m] praesentem¹ repu-
tent interesse hones[t]atis suae ut quam primum
molestia careant. Appellationes vero quae ad magis-
tratus et sacerdotia et alios honores pertinebunt
habe[n]t formam tem[p]oris sui. Set ea [q]uaeque sunt
er[.] rump[. . . .] umqu[e . . . a]d notion[em]
deperierunt quaedam lineae (cf. pag. 252, l. 17)

15

B. copr (8) f
bo

79. Edictum Claudii de civitate Anaunorum
a. 46 p. C.

⌚ 5,5050. Dess. 206. *E tabula aenea, quae a. 1869 prope Triden-
tum in vico 'Cles' vallis 'di Non' effosa est (a. 0,5 m., l. 0,38), primum edita
a Mo. Herm. 4,99 (indeque in ZRG. 9,179 [Ges. Schr. 4,291]), post eum
a F. Kenner, Edict d. Kais. Claud. 1869, cum tabula ad archetypum de-
picta et commentario.*

M. Iunio Silano Q. Sulpicio Camerino cos.
idibus Martis Bais in praetorio edictum

Ti. Claudii Caesaris Augusti Germanici propositum fuit id
quod infra scriptum est:

Ti. Claudius Caesar Augustus Germanicus pont.¹ 5
maxim. trib. potest. VI imp. XI p. p. cos.² designatus IIII dicit:

Cum ex veteribus controversis pendentibus³ aliquamdiu etiam
temporibus Ti. Caesaris patrui mei, ad quas ordinandas
Pinarium Apollinarem miserat, quae tantum modo
inter Comenses essent, quantum memoria refero, et 10
Bergaleos⁴, isque⁵ primum apsentia pertinaci patrui mei,
deinde etiam Gaii principatu quod ab eo non exigebatur
referre, non stulte quidem, neglexserit, et postea
detulerit Camurius Statutus ad me, agros plerosque
et saltus mei iuris esse: in rem praesentem misi 15
Plantam Iulium amicum et comitem meum, qui
cum adhibitis procuratoribus meis qui[s]que in alia
regione quique in vicinia erant, summa cura inqui-

1) praesentes *Mitteis*. — praesertim? — 2) pont(ifex) maxim(us) trib(uni-
cia) potest(ate) VI imp(erator) XI p(ater) p(atriciae), co(n)s(ul). — 3) petenti-
bus. — 4) *Hodie 'Val di Bergell' sive 'Bregaglia'*. — 5) *que delendum*.

sierit et cognoverit, cetera quidem, ut mihi demons-
 20 trata commentario facto ab ipso sunt, statuatur pronun-
 tiatione ipsi permitto.

Quod ad condicionem Anaunorum et Tulliassium et Sinduno-
 rum¹ pertinet, quorum partem delator adtributam Tridenti-
 nis, partem ne adtributam quidem arguisse dicitur,
 25 tametsi animadverto non nimium firmam id genus homi-
 num habere civitatis Romanae originem: tamen cum longa
 usurpatione in possessionem² eius fuisse dicatur et ita permix-
 tum cum Tridentinis, ut diduci ab is sine gravi splendi<di> municipi
 iniuria non possit, patior eos in eo iure, in quo esse se existima-
 30 verunt, permanere beneficio meo, eo quidem libentius, quod
 plerique ex eo genere hominum etiam militare in praetorio
 meo dicuntur, quidam vero ordines quoque duxisse,
 nonnulli collecti³ in decurias Romae res iudicare.

Quod beneficium is ita tribuo, ut quaecumque tanquam
 35 cives Romani gesserunt egeruntque, aut inter se aut cum
 Tridentinis alisque, ratam esse iubeat⁴, nominaque ea,
 quae habuerunt antea tanquam cives Romani, ita habere is permittam.

80. Epistula Vespasiani ad Vanacinos c. a. 72.

Æ 10,8038; Or. 4031. *E lamina aerea, reperta in vico quodam Corsicae.*

Imp. Caesar Vespasianus Augustus

° magistratibus et senatoribus ° Vanacinorum salutem dicit.

5 ° Otacilium Sagittam, amicum et procuratorem meum, ita
 vobis praeuisse, ° ut testimonium vestrum mereretur, ° delector.

° De controversia finium, quam habetis cum Marianis⁵, pen-
 10 denti ex ° is agris, quos a procuratore meo ° Publilio Memoriale
 emisistis, ut ° finiret Claudius Clemens procurator meus, scripsi ei
 et mensorem ° misi.

15 ° Beneficia tributa vobis ab divo ° Augusto post septimum con-
 sulatum, quae in tempora Galbae retinuistis, confirmo.

1) Hodie 'Non, Dolas, Saone', in pago 'Giudicaria' prope Tridentum.
 — 2) Animadvertas possessionem civitatis, ut infra p. 262 n. 4 possessionem privilegii. — 3) leg. allecti. — 4) leg. rata esse iubeam. — 5) Οὐα-
 ξίνοι (apud Ptolemaeum) et Mariani populi erant in parte septentrionali
 Corsicae insulae.

° Egerunt legati ° Lasemo Leucani f. sacerd(os) Aug(usti), 20
 ° Eunus Tomasi f. sacerd(os) Aug(usti) ° C. Arruntio Catellio Celerere, M. ° Arruntio Aquila cos. IIII. idus Octobr.

81. Epistula Vespasiani ad Saborenses a. 78.

Ⓔ 2,1423. Dess. 6092. *E lamina aenea, in oppido Canete (intra Malagam et Sevilam) saec. XVI reperta, quae nunc ubi sit ignoratur.*

Imp. Cae[s.] Vespasianus Aug. pon^otifex maximus tribuniciae
 ° potestatis VIII, imp. XIIIX, consul ° VIII, p(ater) p(atriciae), salutem dicit IIIIviris et ° decurionibus Saborensium. 5

° Cum multis difficultatibus infirmita^otem vestram premi indicetis, per^omitto vobis oppidum sub nomine meo, ut ° voltis, in planum extruere. Vecti^ogalia, quae ab divo Aug. accepisse dici^otis, 10
 custodio; si qua nova adicere vol^otis, de his proco(n)s(ulem) adire debebitis; ego ° enim nullo respondente constitu^oere nil possum. Decretum vestrum ° accepi VIII. ka. August.; legatos dimi^osi IIII. 15
 ka. easdem. Valet.

° IIviri C. Cornelius Severus et M. Septimi^ous Severus publica pecunia in aere inciderunt.

82. Epistula Domitiani a. 82.

Ⓔ 9,5420; Or. 3118. *E tabula aenea Falerione in Piceno effossa a. 1595.*

° Imp. Caesar divi Vespasiani f. ° Domitianus¹ Augustus ° pontifex max., trib. postest., imp. II, ° cos. VIII designat. VIII, p. p., salutem dicit

° IIIIviris et decurionibus Faleriensium ex Piceno. 5

° Quid constituerim de subsicivis cognita causa ° inter vos et Firmanos, ut notum haberetis, ° huic epistulae subici iussi. ~

° P. Valerio Patruino !!!!!² cos. ° XIII k. Augustas. 10

° Imp. Caesar divi Vespasiani f. Domitianus¹ ° Aug. adhibitis utriusque ordinis splen^odidis viris cognita causa inter Falerienses et Firmanos pronuntiavi quod ° suscriptum est. 15

° Et vetustas litis, quae post tot annos ° retractatur a Firmanis adversus ° Falerienses, vehementer me movet, ° cum pos-

1) Domitianus voc. *erasum* est. — 2) *Alterius consulis nomen erasum.*

- 20 sessorum securitati vel mi^onus multi anni sufficere possint, ^o et
 divi Augusti, diligentissimi et in^odulgentissimi erga quartanos ¹
 suos ^o principis, epistula, qua admonuit ^o eos, ut omnia subpsi-
 25 civa sua collige^orent et venderent, quos tam salubri ^o admoni-
 tionis paruisse non dubito; ^o propter quae possessorum ius confirmo².
^o Valet.

D(atum) XI k. Aug. in Albano, ^o agente curam T. Bovio Vero,
 30 ^o legatis P. Bovio Sabino, ^o P. Petronio Achille. — D(ecreto) d(ecu-
 rionum) p(ublice).

83. Epistula Traiani vel Hadriani.

Ⓒ II S, 5368. *E lamina aenea, quae in Hispania propc Se-
 villam in parietinis antiqui oppidi Italicae (la Talca), de quo v. Huebne-
 rum Ⓒ 2,145, a. 1868 effossa nunc Seville adservatur. Lamina, l. m. 0,22,
 a. 0,16, paene undique fracta est. Litterarum forma ei similis est, quam
 prior tabula Ursonensis (supra p. 122) exhibet, quare ipsa quoque videtur
 saeculi esse primi exeuntis vel ineuntis secundi. Videtur continere aut Tra-
 iani aut Hadriani epistulam; nam e Plin. paneg. 35—6 constat a Traiano
 demum ordinem iudiciorum privatorum ad causas fiscales translatum esse,
 licet praetor, qui inter fiscum et privatos ius diceret, iam a Nerva intro-
 ductus sit (v. D. 1,2,32). Plinius dicit: tribunal excogitatum principatui
 est, par ceteris. — Sors et urna fisco iudicem assignat, licet reicere, licet
 exclamare: 'hunc nolo'. — Lamina edita est primum a Berlanga in ed.
 legis Urson. addita laminae imagine, postea a Mo. (Eph. ep. 2,149) qui
 dubitanter supplevit. Cf. ZRG. 12,126.*

. f]eri
 cog]nitio — |
 i .

[Ad fiscum meum si quae cuiuscumque rei] nuntiationes ³

- 5 [posthac fient, in iudice uno eadem] observari debe-
 [bunt, quae cum inter privatos ad unu]m iudicem ibitur;
 [recipitatores autem ubi de ea re sortientur, eodem modo
 [ut in causa fisci sortiantur fieri d]ebet, quo ut recipe-
 [ratores de rebus privatorum sortiant]tur, lege, quam vobis
 10 [dedit,] fit.

1) i. e. milites legiones IV. — 2) Hygin. de gen. contro. (ed. Lachm.)
 133, 9—13: cum divus Vespasianus subsiciva omnia, quae non venissent,
 — sibi vindicasset, — Domitianus per totam Italiam subsiciva possiden-
 tibus donavit. Cf. Front. de contr. agr. 53—54. Rudorff, röm. Feldmesser
 2,456. — 3) De nuntiationibus, quae ad fiscum fiunt, v. D. 49,14,1.

VII 84. Rescriptum Pii ad Smyrnaeos a. 139.

Ⓔ 3,411. C. I. Gr. 3175. Dess. 338. — *Rep. Smyrnae in crasso marmore, iam imminuto. — Preces Smyrnaeorum, quibus constitutionis Hadrianae de festis instituendis exemplum a Pio petunt; lineas mutilas omittimus, neque damus nisi (II) rescriptum imperatoris cum (III) actis de exemplo impetrato signatoque.*

(II.) Imp. Caes. T. Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius S⁹ Sextilio Acutiano¹. Sententiam divi Patris mei, ° si quid pro sententia 9 dixit describere tibi permitto. Rescripsi. Recogn(ovit)² undevicensimus. Act(um) VI idus April. Romae Cae(are) ° Antonino II et Praesente II 10 cos. ~

(III.) Ἐσφραγίσθη ἐν Ῥώμῃ πρὸ τριῶν νωνῶν Μαΐων Αὐτοκρά- 11
τορι Καίσαρι Τ. Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνεῖνῳ τὸ Β, Γαίῳ Βρουτ-
τίῳ ° Πράξεντι το Β ὑπάτοις. Παρῆσαν Τ. Φλ. Μακρεῖνος Σιμωνῶς, 12
Λ. Ἀτάνιος, Φλαοῖος Δημοσθενιανός, Λαίτιος, Ἐρμογένης Αἰλίου . . . ,
° Μ. Αντώνιος Κρίσπος, Λ. Λυκίνιος Ἀλβεινιανός, Μ. Κοσκάνιος 13
Καρίκός, Τι. Κλαύδιος Ἀκτίος³. ~

Stasime, Dapeni, edite ex forma sententiam vel constitutionem. 14

l. 11—13: Signata Romae a. d. III. nonas Maias imperatore
Caesare T. Aelio Hadriano Antonino II, C. Bruttio Praesente II coss.
Adfuerunt T. Fl. Macrinus Simonas Latanius, Flavius Demosthenianus
Laetius, Hermogenes Aelia . . . , M. Antonius Crispus, L. Licinnius
Albinianus, M. Cosconius Caricus, Ti. Claudius Actius.

85. Decretum M. Aurelii et Commodi a. 176—180.

Ⓔ 6,1016. Dess. 375 (cf. *Ephem. epigr.* 4 n. 787). *Huius decreti exemplaria singula videntur proposita fuisse ante singulas portas urbis Romae, quorum ad nos pervenerunt quattuor, in his unum adhuc superstes integrum repertum ante portam Salariam. [VII Nos damus duabus columnis.]*

1 Imp. Caesar M. Aurelius	Commodus Aug.	5
2 Antoninus Aug.	Germanicus Sarmatic. ⁴	6
3 Germanicus Sarmat., et	hos lapides constitui iusserunt ⁵	7
4 imp. Caesar L. Aurelius	propter controversias, quae	8

1) Nomen legati Smyrnaeorum. — 2) 'Rescripsi' in ipso rescripto fuit manu imperatoris, recognoscente undevicensimo eodem qui cetera scripsit; cf. Mo. Ⓔ 3 p. 78 in fine et decretum Commodi 4, 9. — 3) Adnotamus septem testes fuisse. — 4) Commodi nomen remansit in uno exemplari, erasum est in tribus, substituto pro eo in uno nomine Alexandri. — 5) In uno exemplo inseritur maxime.

9	inter mercatores et mancipēs	promercialium secundum	12
10	ortae erant, uti finem	veterem legem semel dum-	13
11	demonstrarent vectigali foricu-	taxat exigundo.	14
	lari(i) et ansarii ¹		

✓ 86. Decretum Commodi de salto Burunitano
a. 180—183.

Ⓔ 8,2,10570 et 8 S, 14464; cf. *Ephem. epigr.* 5 n. 470. Dess. 6870. *Lapis altus 0,7 m., latus 0,9 m. repertus a. fere 1879 in Africa in loco qui vocatur Suk el-Khmis hodie, a Romanis saltus Burunitanus. Non longe inde in vico Gasr-Mezuar prodiit similis querela cum adiecto simili decreto imp. Commodi a. 181, edita Ephem. epigr. 5 n. 465 et Ⓔ 8 S, 14428; sed ex ea quae supersunt frustula parum intelleguntur. De Burunitano decreto commentatus sum Hermae vol. 15,386 sqq. (Ges. Schr. 3,153 seq.).*

- col. 1. . . linearum quinque primarum fines: -tius ⁽²⁾-os ⁽³⁾-rm ⁽¹⁾c ⁽³⁾t.
- col. 2. [Procuratoris tui intellegis praevaricationem],^o quam
2 non modo cum² Allio Maximo adv[er]^osario nostro, set cum omni-
3 bus fere [con]^oductorib(us) contra fas atq(ue) in perniciem^o ratio-
5 num tuarum sine modo exercuit,^o ut non solum cognoscere per tot
6 retro^o annos instantibus ac suplicantib(us)^o vestramq(ue) divinam
8 subscriptionem^o adlegantibus nobis supersederit, ve^orum etiam hoc
10 eiusdem Alli Maximi^o [c]onductoris artibus gratiosissimi^o [an?]imo
12 indulserit, ut missis militib(us)^o [in e]undem saltum Burunitanum
13 ali^o[os nos]trum adprehendi et vexari, ali^o[os vinc]iri, nonnullos
15 cives etiam Ro^o[manos] . . virgis et fustibus effligi iusse^o[rit,
17 scilic]et eo solo merito nostro, qu^o[od euntes] in tam gravi pro
18 modulo me^o[diocritat]is nostrae tamq(ue) manifesta^o [iniuria im]-
20 ploratum maiestatem tu^o[am, immodesta] epistula usi fuissetus.
21 Cu^o[ius nostrae in]iuriæ evidentia, Caes(ar),^o [inde profec]to potest
23 aestimari qu^o[od] quidem, quem maiesta^o [ex]-
25 sistimamus vel pro^o t omnino cognos^o plane grati-
27 ficati^o mum invenerit^o nostris, quibus^o . . .
30 . . bamus cogni^o beret inte^o tare operas^o . . . ret
33 ita tot pe^o ieri . . .

(deficiunt quaedam)

1) Quod genus vectigalium intellegendum sit, non liquet. — Cf. titulum in ripa Tiberis repertum, Ⓔ 6,2,8594 = Or. 3348: Quidquid usuarium (i. e. usui ipsius emptoris destinatum) invehitur, ansarium non debet — 2) modicum.

col. 3. . . . [Idque co]mpulit nos miserrimos homi[n]es iam rur[sum] 1
 divinae providentiae ° [tuae suppl]icare. Et ideo rogamus, sa[ci]ra- 3
 tissime imp(erator), subvenias. Ut kapite le[gi]s Hadriane, quod 5
 supra scriptum est, ad[em]ptum est, ademptum sit ius etiam proce^b.¹, 6
 ° nedum conductori, adversus colonos am[pli]andi partes agrarias 7
 aut operar(um) prae[em]ptionem iugorumve: et ut se habent littere 9
 ° proc(uratorum), quae sunt in ta(b)ulario tuo tractus Kar[thag]i- 10
 niensis, non amplius annuas quam binas[em] aratorias, binas sartorias, 12
 binas messo[ri]as operas debeamus² itq(ue) sine ulla contro[em]versia 13
 sit, utpote cum in aere inciso et ab ° omnib(us) omnino undiq(ue) 15
 versum vicinis nostr[is]³ ° perpetua in hodiernum forma pra[e]st[i]- 16
 t[u]tum et proc(uratorum) litteris, quas supra scripsimus, ° ita con- 17
 f[ir]matum. Subvenias, et cum homi[n]es rustici tenues manu(u)m 19
 nostrarum ope[ri]s victum tolerantes conductori profusis ° largitio- 20
 nib(us) gratiosis[em] mo impares aput ° proc(uratores) tuos simu[s], 22
 quib(us) [pe]r vices successi[em]on(is) per condicionem conductionis 23
 notus est, ° miserearis⁴ ac sacro rescripto tuo non ampli[us] prae- 24
 stare nos, quam ex lege Hadriana et ° ex litteras proc(uratorum) 26
 tuor(um) debemus, id est ter ° binas operas, praecipere digneris, ut 27
 bene[em]ficio maiestatis tuae rustici tui vernulae ° et alumni sal- 28
 tu(u)m tuorum n(on) ultr(a) a conduc[em]torib(us) agror(um) fiscalium 30
 inquietem[ur].

(deficiunt quaedam)

col. 4. [Imp. Ca]es. M. Aurelius Commodus An[toni]nus Aug(ustus) 1
 Sarmat(icus) Germanicus ° maximus Lurio Lucullo et nomine a[li]orum. 3
 Proc(uratores) contemplatione dis[em]cipulinae et instituti⁵ mei ne plus ° 5
quam ter binas operas⁶ curabunt, ° ne quit per iniuriam contra 6
 perpe[em]tuam formam a vobis exigatur. ° Et alia manu: Scripsi. Re- 8
 cognovi.

1) *Errore quadratarii; littera b abundat; forma procc. = procuratori-
 bus, geminata littera c pluralis significandi causa, per totum instrumentum
 adhibita est.* — 2) *In lapide Mezuarensi lacero toto leguntur haec: ut ara-
 torias IIII, sartorias IIII, messicias IIII.* — 3) *Verba lecto legis capite ita
 sit ut culpa quadratarii omissa post nostr(is) inserit Mo.* — *cum in aere in-
 cis(um) (pro inciso) ut a — vicinis nostris perp.* — *forma praeceptu(m)
 tum et proc. lit. — confirmatum proponit Joh. Schmidt.* — 4) *miserinus
 vel miserianus.* — 5) *[VII Col. 4 initium usque ad instituti (vox Commodi
 periit) redit in lapide quodam @ 8 S, 14451, cuius in parte sinistra haec
 praemissa sunt: exe(mplum) | sac(rum) | pre[em]scri[em]ptu(m) | unc, quae verba
 barbare corrupta esse ex formula exemplum sacri rescripti censet Mo.]* —
 6) *Comma ne — operas insititium videtur.*

- 10 ° Exemplum epistolae proc(uratoris) e(gregii) v(iri). ° Tussanius
 12 Aristo et Chrysanthus ° Andronico suo salutem. Secundum ° sacram
 14 subscriptionem domini n(ostri) ° sanctissimi imp(eratoris), quam ad
 15 libellum ° suum datam Lurius Lucullus [misit] . . . (erasi versus sex)
 22 [Et ali]_a manu: [Opt]amus te feli°cissimum be[ne vive]re.
 24 Vale. Dat(a) ° pr(idie) idus Sept. Karthagine.
 25 ° Feliciter ° consummata et dedicata ° idibus M[a]lis Aureliano
 27 et Corne[lian]o[us] cos[s.], cura agente ° C. Iulio . . . ope Salaputi
 mag(istro).

VII 87. Rescriptum Severi et Caracallae de longae pos-
 sessionis praescriptione (a. 199).

*E pap. B. U. 267. Ed. Krebs, commentarius instruxerunt Dareste Nou-
 velle Revue 1894, 692, Mitteis, Hermes 30, 612 sq., Mo. Z. S. St. 16, 195.
 22, 143 (Ges. Schr. I, 477. 2, 369 not. 1). — Cf. Paul. sent. 5, 2, 4. — Cf. caput XIV.*

- 1 [ca. 20] λογ() [Αὐτοκ]ράτωρ Καῖσαρ ° [Λούκιος Σεπτίμιος Σεουῆ-
 3 ρ]ος Πέρ[τ]ινᾶξ [Σε]βαστὸς ° [Ἀραβικὸς Ἀδιαβηνικὸς . . . ° [Παρ-
 5 θικὸς Μέγιστος] καὶ αὐτοκρά[τωρ] Καῖσαρ ° [Μάρκος Αὐρή]λιος
 6 Ἀντωνεῖνος Σεβαστὸς ° Ἰουλιανῆ Σω[σθ]ενιανοῦ διὰ Σωσθένους ° ἀν-
 8 δρός. [Μ]ακρᾶς νομῆς παραγραφῇ «ς» ° τοῖς δικαίᾳ[ν] αἰτ[ί]αν ἐσχη-
 9 κόσι καὶ ἄνευ ° τινὸς ἀμφισβητήσεως ἐν τῇ νομῇ ° γενομ[έν]οις
 11 πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἄλλο_τρίᾳ πόλει διατρεῖβοντας ἐτῶν εἴκοσι
 12 ° ἀριθμῶ βεβαιοῦται, τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς ° αὐτῆς ἐτῶν δέκα. °
 14 Προετέθη ἐν Ἀ_λεξανδρείᾳ ῥ L Τῦβι ῥ.

*Imp. Caesar L. Septimius Severus Pertinax Augustus Arabi-
 cus Adiabenicus . . . Parthicus Maximus et Imp. Caesar M. Aure-
 lius Antoninus Augustus Iulianae Sostheniani filiae per Sosthenem
 maritum. — Longae possessionis praescriptio eis, qui iustum initium
 habuerunt et sine ulla controversia in possessione fuerunt, adversus
 eos qui in alia civitate degunt annorum viginti numero firmatur,
 adversus eos autem qui in eadem (degunt) annorum decem. — Pro-
 posita Alexandriae die 30. Dec.*

VII 88. Rescripta duo Severi et Caracallae de trans-
 actionibus (a. 200).

*E pap. Amherst II 63. Descr. Grenfell et Hunt. Mo. Z. S. St. 19, 143
 (Ges. Schr. 2, 369).*

- I. [Αὐτοκράτωρ] Καῖσαρ Λούκιος Σεπτίμιος Σεουῆρ[ος] Εὐσεβῆς
 [Περτίνᾶξ Σεβ]αστὸς Ἀραβ[ι]κός[ς] Ἀδιαβηνικὸς Παρθ[ι]κὸς Μέγισ[τ]ος

[καὶ Αὐτοκράτ]ωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Αντων[ι]νος
[Εὐσεβ]ῆς Σεβ[α]στὸς Ἀρτεμιδώρῳ τῷ καὶ Ἀχιλλεῖ.

Τοῖς

. οἱς] συνκαταθέμενος βραδέως μέμφῃ τᾷ 5
. προετέθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἥ (ἔτει) Φαμενώθ ιγ̄.

Imp. Caesar L. Septimius Severus Pius Pertinax Aug. Arabicus Adiabenicus Parthicus Maximus et Imp. Caesar M. Aurelius Antoninus Pius Aug. Artemidoro cui et Achilli. — Eis [quae con-
venerunt?] cum consenseris sero reprehendis quae [?]. — Proposita
Alexandriae.

II. (ca. 10) τῶν κυρίων Σεούρου καὶ Ἀντωνίνου

(10) Εὐδαίμονος τὸ συμβό[λ]αιον ἀποδοθῆναι 10

(10)] καὶ ἄκυρον ἐκ τῆς διαλ[ύ]σ[ε]ω[ς] φανέν καὶ¹

]υ γενομένην κέλε[υσι?]ν δημοῖ συνθη-

]νο . [. .] εαν . . [. . . .] . σει. Προετέθη

ἐν Ἀλεξανδρ[ε]ίᾳ ἡ (ἔτει) Φ[α]μεν[ω]θ κδ̄. [Ἀντινοῦτικόν]

89. Epistula Severi et Caracallae ad Tyranos a. 201.

Ⓞ 3,781 cf. p. 1009. Dess. 423. *E tabula marmorea, a. 1847 in*
ripa fluminis Tyrae (hodie Dniestr) in Bessarabia prope urbem Ak-Kerman
effossa, primum edita in actis soc. hist. Odessitanae. Initium supplavit Mo.
In tabula extat extrema pars rescripti imp. Severi et Caracallae, quod,
adiecta epistula ad alium scripta, praesidi provinciae transmiserunt Tyra-
nis edendum. Promulgatur hoc lapide addito epologo graeco.

[*Misimus tibi epistulam ad Heraclitum, unde intelleges, quid sta-*
tuerimus de immunitate, quam Tyrani sibi concessam esse contendunt.
Quam licet admittere non soleamus nisi privile]-

gii auct[oritate] perpensa et origine immu- 1

nitatis inspecta, quod us[urpatum] esse diu qua]-

qua ratione videbatur, cum iusta [moderati]-

one servavimus, ut neque ipsi cons[uetudi]-

ne diuturna pellerentur, et in poster[um] 5

decreta civium adsumendorum consil[iis]

praesidis provinciae c[larissimi] v[iri] perpenderentur[r].

Exemplum epistulae ad Heraclitum.

1) *De instrumento (solutionis?) videtur tractari propter transactionem*
irrito facto; ceterum de sententia parum constat.

- Quamquam Tyranorum civitas oregonem
 10 dati beneficii non ostendat, nec facile, quae
 per errorem aut licentiam usurpata sunt, praescriptione temporis confirmentur¹, tamen,
 quoniam divi Antonini parentis nostri² litteras, sed et fratrum imperatorum³ cogitamus, item
 15 Antonii Hiberi gravissimi praesidis, quod attinet
 ad ipsos Tyranos quique ab iis secundum leges
 eorum in numerum civium adsumpti sunt, ex pristino more nihil mutari volumus. Retineant
 igitur quaque ratione quaesitam sive possessam⁴
 20 privilegii causam in promeritis quoque rebus, quas tamen pristino more professionibus
 ad discernenda munifica mercimoniorum edendas esse meminerint. Sed cum Illyrici fructum⁵
 per ambitionem diminui non oporteat, sciant
 25 eos, qui posthac fuerint adsumpti, fructum
 immunitatis ita demum habituros, si eos legatus
 et amicus noster v(ir) c(larissimus) iure civitatis dignos esse decreto pronuntiaverit. Quos credimus satis abundeque sibi consultum, si grati fuerint, existimatos, quod origine beneficii non quaesita dignos honore cives fieri praeceperimus.

Ὀουίνιος Τέρτυλλος ὁ ἀρχουσι βουλῇ δῆμῳ Τυρανῶν χαίρειν. ~

- Ἀντίγραφον τῶν θεῶν γραμμάτων, περὶ
 35 φθέντων μοι ὑπὸ τῶν κυρίων ἡμῶν ἀνεικῆτων καὶ εὐτυχιστάτων αὐτοκρατόρων, τούτοις μου τοῖς γράμμασιν προέταξα, ὅ-

Ovinus Tertullus magistratibus ordini populo Tyranorum salutem. — Exemplar divinae epistulae, missae mihi a dominis nostris invictis felicissimis imperatoribus, meis litteris his praemisi, ut

1) Cf. D. 1,3,39: Quod — introductum — errore primum, deinde consuetudine obtentum est in aliis non obtinet. — 2) i. e. divi Pii. — 3) i. e. M. Aurelii et L. Veri. — 4) Nota possessionem privilegii, ut supra p. 254 n. 2 poss. civitatis. — 5) i. e. vectigalis regionum a Danuvii fontibus usque ad mare Ponticum; v. App. Illyr. 6. — 6) D. 49,15,9: Ovinium Tertullum, praesidem provinciae Mysiae (i. e. Moesiae) inferioris.

πως γνόντες τὴν θείαν εἰς ὑμᾶς μεγαλο-
δωρίαν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν τύχῃ εὐχαριστή-
σητε. Ἐρρώσθαι ὑμᾶς καὶ εὐτυχεῖν πολ-
λοῖς ἔτεσιν εὐχομαι.

40

Ἀπεδόθη πρὸ

ιγ' καλανδῶν Μαρτίων Ληγεῶνος¹ ἡ'.

Ἀνεστάθη ἐπὶ Μουκιανοῦ καὶ Φαβιανοῦ

ὑπάτων ἐν τῷ εμπ' ἔτει²,

ἀρχῆς Π. Αἰλίου Κλαυδίου³.

45

*cognita divina erga vos munificentia Genio eorum gratias agatis.
Valere vos cupio et multis annis felicitate gaudere.*

*Accepta ante diem XIII kal. Mart. Lenaeone VIII¹. Pro-
posita Muciano et Fabiano coss. anno CXLV², archonte P. Aelio
Calpurnio.*

VI 90. Decretum Gordiani ad Scaptoparenos a. 238.

Petitio vicanorum Scaptoparenorum (qui vicus fuit in territorio Pautaliensi prope eum qui nunc est Dschumaja in Bulgaria) directa ad imperatorem Gordianum propter exactiones militum per agros eorum transeuntium a Mo. tractata est in ZSSst. 12,244 (Ges. Schr. 2,172 sqq.). Hoc loco inde non repetimus nisi (I) praescriptionem apographi et (II) precibus praemissam adnotationem, adiectam videlicet ab iis qui epistulis principis praefuerunt, III) deinde decretum imperatoris; ipsas preces Graece scriptas collocatas inter adnotationem et decretum neque integras servatas omisimus.

(I.) Bona fortuna. Fulvio Pio et Po<n>tio⁴ Proculo cons. XVII kal. Ian. descriptum et recognitum⁵ factum ex libro libellorum rescriptorum⁶ a domino nostro imp. Caes.⁷ M. Antonio Gordiano Pio Felice Aug. et propositorum⁸ Romae⁹ in porticu thermarum Traianarum in verba <q(ae) i(n)fra s(c)ripta s(un)t¹⁰.

(II.) Dat(um) per Aur(elium) Purrum mil(item) coh(ortis) X

1) Mensis anni Milesiaci. — 2) i. e. a. 145 postquam a Romanis a. 57 p. C. Romanae dicionis facta est Tyra. — 3) i. e. magistratus municipalis Tyrani, qui adscripsit et diem quo accepit epistolam (ἀπεδόθη), et annum, quo publice proposita est (ἀνεστάθη). — 4) rotio. — 5) it recoenitum. — 6) fxiibro ubellorum rescriptorum. — 7) cais. — 8) Docuit nuper demum inventus lapis hic etiam rescripta proponere in usu fuisse imperatoribus, nec iam dubitatur, quid velit propositio in subscriptionibus constitutum saepissime adscripta. Cf. Karlowa Röm. Rechtsgesch. 1,651, Mo. l. c. p. 258 sq. — 9) it propociturum fomai. — 10) portico. iprmarum tr. ianarum in vebaiss.

[pr(aetoriae) p(iae f(idelis) G)]ordiana[e] [centuria]¹ Proculi con[vi]-
canu[m]² et con[p]ossess[o]rem³.

(Sequuntur preces)

(III.) Imp. Caesar M. Antonius Gordianus Pius Felix Aug. vika-
nis per Pyrrum mil. conpossessore[m]. Id genus qu[ae]rellae prae-
cibus intentum an[te] iustitia pr[ae]si[dis] potius super his quae
adlegabuntur instructa discinge [q]uam rescripto principali certam for-
mam reportare debeas. Rescripsi. Recognovi.⁴ Signa.

VII 91. Rescriptum de cessione bonorum (a. 200).

E pap. BU 473, ed. Wilcken. Cf. Mitteis, *Hermes* 32, 651 sqq.

- 1 Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Λο[ύκι]ος Σε[πτίμι]ος Σεουήρος Εὐσεβ[ής]
Πέρτιναξ¹ ὁ Ἀραβικὸς Ἀδιαβαινικὸς Παρθι[κ]ὸς Μέγιστος καὶ Αὐτο-
κράτωρ Καῖσαρ ὁ Μάρκος Αὐρήλι[ος] Ἀντωνεῖνος Εὐσεβ[ής] Σεβ[α]-
στοὶ] ὁ Ἀφίστασαι τῶν ὑπαρχόντων ἐγκληθε[ν]αι [.]
5 ὁ π[ρ]ίνας⁵ ὑπομένει⁶ μετὰ τὸ ἐκστῆναί σε[. . .] ὁ νομοθετῆσαι, ὅτι
οὐ χρεὶ τούτῃ τὴν ἐ[κ]στασιν⁷ ποιήσαντας⁷ ὁ ἐνέχεσθαι οὔτε πολει-
τικοῖς⁶ οὔτε ιδιωτικ[οῖς] πράγμασιν οὔτε⁷ ἄλλῃ τινὶ ἐκτείσθαι⁶ κρα-
12 τίσθαι⁶, ἀλλὰ ἀπολύεσθ[αι]⁷ (sequentia non intelleguntur) ὁ . (ἔτος)
η' ὁ Φαρμουθ[ι] . . . Ἑρρωσο. ὁ [Α]ὐρηλίω Ἀπολλωνίω τῷ καὶ Σωτῆρι
στρατηγῷ (sequuntur alia).

Imperator Caesar L. Septimius Severus Pius Pertinax Arabicus
Adiabenicus Parthicus Maximus et Imp. Caesar M. Aurelius Antoni-
nus Pius Augusti . . . Abstines bonorum (possessione?) . . . post cessionem
leges tulisse, non oportere eos qui bonis cesserunt teneri nec
publicis nec privatis debitis nec alia solutione urgeri, (sequentia non
intelleguntur) Anno 8. — Pharmuthi . . . Vale. Aurelio Apollonio
cui et Soteri magistro pagi. (Sequuntur alia.)

VII 92. Rescriptum ad Aurelium Severum de litibus
destitutis, Diocletiani ut videtur (a. 293?).

E pap. Amherst II, 27, descr. Grenfell et Hunt. — Commentariis in-
struxerunt Mo. ZSSst. 22, p. 194, qui partem collectionis esse vidit; Graden-

1) recordianaic. — 2) concanun. — 3) conpossess. rem. — 4) Res-
scripsi, scil. imperator. Recognovi, scil. ab actis qui hoc exemplar cum
descripsisset et recognovisset (cf. Decretum proconsulis Sardiniae v. 2).
Scaptoparenis misit; cf. Diploma militis peregrini II, 5 et decretum Com-
modi 4, 9. — 5) Fortasse scriptum τινας. — 6) Intellege l. 5 ὑπομένεις, l. 7
πολιτικοῖς, l. 8 ἐκτίσει, κρατεῖσθαι. — 7) ἐκστασιν ποιήσαντας Mitteis. — 8) Mart./
April 200 p. Chr.

witz ZSSt. 23, p. 356 sqq., qui Diocletiano et anno 293 attribuit propter genus dicendi. — Lin. 16 vel 15 aliam partem collectionis incipit, forte ex libro de extraordinariis iudiciis desumpta.

(vestigia octo linearum.)

.....] debere . [q] . pat. qđ . . . bus fiet ac Const. 9
[. . . .] ccq̄sul.¹ °] Aurelio Severo . [.] . . . c . . e Rescriptum 10
..... se . . . ationibus impetratum ° si contra reum narratio falsi 11
eligitur posse nocere constat; neque litem institutam ° diu trahi iura 12
[pe]rmittunt; si quidem contra eum etiam qui post litem institutam
desti°tit, huiusm[o]di passis quaestionem c[.] . . operies tuo² desti- 13
tutori a . . . r . o . s consulan°tur³; propter quod aditus rector 14
provinciae pro e . . . tore . . . are [8] rogen [.] ° litem institutam 15
aut de[.] . . meg . . . ro saepe constitutum . . . c[is] ° repete po. n. 16
inonil . . [.] . . . ast . . . x . t . de extraordinariis iudiciis [10] °
nondum actionem . . [.] . . dit agere . . . o com . . . en [17
(vestigia quinque linearum.)

VII 93. Rescriptum Philipporum ad colonos vici
cuiusdam Phrygiae.

Ⓢ 3 S, 14191. Rep. a. 1897 prope Altyn Tasch in vico Yapuldjan Appiae Phrygiae. — Ed. qui repperit J. G. Anderson, *Journal of hellenic studies* 17, 418; 18, 340; repet. Schulten, *acta Inst. Germ. Rom.* 1898 p. 232; Scialoja *Bullettino dell' ist. di dir. rom.* 11, 58. — Nos, ut in n. 90, preces mutilas graece scriptas omisimus. — I est epistola in precibus citata, II rescriptum ad preces datum.

I. Quae libello complexi esti[s, ad procos. misimus], ° qui dabit 36
operam, ne d[iu]tin[i]s querell[is locus sit].

II. Ἀγαθῶν τεύχεα. 1

Imp. Caes. M. [Iulius P]hi[lippus p. f. Aug.] et [M. Iulius Philip- 2
pu]s n[o]bilissimus Caes. M. Au[r(elio) Eg]lecto⁴ ° per Didymum mili[t]e[m 3
f]rum.⁵ — Proconsule v. c. perspecta fide eorum quae [adlegastis, si]
quid iniuriose geratur, ad sollicitudinem suam revocabit [V]a[l]e.

VI 94. Edictum Constantini de accusationibus.

Edicti Constantini de accusationibus praeter epitomam, quam servarunt
codices constitutionum duo Theodosianus 9,5,1 et Iustinianus 9,8,3 tria exem-

1) = caesaribus consulibus, hic est finis praecedentis rescripti. — 2) sic Grenfell et Hunt; e[dict]o perpetuo Gradenwitz e simulacro. — 3) destitutoria formula consulatur expectes. — 4) Is nomine concilii preces miserat. — 5) miligenum.

plaria lapidi incisa ad nos pervenerunt, primum sine dubio in Asiae civitate aliqua olim propositum indeque saec. XVI delatum Patavium, editum autem cum Patavinis ⑤ *5,2781; secundum nuper repertum Lytti in Creta a Friderico Halbherr, editum in Eph. epigr. 7,416, tertium nuperime a Benndorfio repertum in oppido Lyciae Tlo. — Damus, minoribus praetermissis, secundum fragmentum Cretense ad id etiam versibus numeratis, in quo deficientia quae e Patavino adsumuntur, uncis quadratis, quae ex Lycio, linea subducta notavimus, scilicet expressa omnia litteris rectis; inclinatis quae dantur, suppleta sunt coniectura.*

[E]xemplum sacri edicti¹.

- (4) ips (5) probatum est plurimos non [s]o[*lum*]
 fortunis (22) accusationis (5)
 [n]onnum[*quam*] (8) eiusmodi causis tam e[o]s qui accus[an]tur
 5 quam qui [ad test]imonium voc[an]tur gravissimis vexatio[ni]-
 bus adfici. Un[de c]ons[u]lentes se[*cur*]itati provinciarum nos-
 strarum eiusmodi remedi[*a*] prospeximus, ut accusator quidem
 non omnimodo² de iudicio repellatur, verum quicumque
 intentionibus suis probationes ad[*der*]e confidit, habeat
 10 adeundi iudicis liberam potestate[m ac ma]nifestis indici-
 is commissi³ reum detegat, ut pro qua[*litate*] factorum conpe-
 tenter in eum qui convictus fuerit vindic[et]ur. Quod si minime po-
 tuerit ea quae intentaverit conprobare, scire debet severiori
 [se] sententia subiugandum. Sane si quis alic[ui] maiestatis crimen
 15 intenderit, cum eiusmodi obiectus minime quemquam privile-
 gio dignitatis alicuius a strictiori inquisiti[o]ne tueatur, scia[t]
 se quoque tormentis esse subdendum, si al[iis m]anifestis in-
 diciis atque argumentis accusationem [su]am non potuerit
 conprobare, cum in eo, qui huius esse temeritatis deprehen-
 20 detur, illud quoque tormentis erui oporteat, cuius consilio at-
 que instinctu ad accusationem accessisse v[ide]atur, ut ab omni-
 bus tanti comm[issi] consociis vindicta possit r[epo]rtari.

- Delatoribus autem quod adeundi quoque iudici[s tam] statutis pa-
 rentum nostrorum quam etiam nostris sanc[tio]nibus inter-
 25 clusa sit facultas, omnibus cognitum est, cum eiusmodi homini-
 bus⁴ audienti[a non] debeat commodari, qua[ndo] quidem eos
 pro tanti sceleris audacia poenae conveni[at] subiugari.

1) sic *Cret.*: in epitome est imp. Constantinus Aug. ad Maximum praef. praet. — 2) ab *odo* incipit *Pat.* — 3) a *ommissi* incipit *Lyc.* — 4) omnibus *Cret.*

In servis quoque sive libertis, qui dominos vel [p]atronos accusare aut deferre temptant, eiusmodi legem iuxta [a]ntiqui quoque iuris statutum observandam esse censuimus¹, ut 30
[s]cilicet professio tam atrocis audaciae statim in admissi ipsius exordio per sententiam iudicis conprimatur ac de[ne]gata audientia² patibulo adfixus qui ad [e]iusmodi desperationem processerit, exemplum ceteris praestet, ne quis in posterum aud[ac]iae similis existat.

Sane ut undique versum securitati inn[o]centium consulatur placet etiam famosos libellos non admitti. Q[u]os sine nomine propositos si qui invenerit, statim det[rah]ere atque scindere vel igni debet exurere. In quibus [eti]am iudicium eiusmodi observantiam esse oportebit, ut, si forte ad se talis libellus perlatus fuerit, igni eum praecipiat concremar[i], 40
cum eiusmodi scripturam ab audientia iudicis penitus oporteat [submov]eri; manen[te] contra eos inquisitione qui libell[os] eiusmodi proponere ausi fuerint, ut [re]pert[i]i debitis t[em]er[i]-[t]atis suae poenis subiciantur. 45

[S]uper i[ta]que omnibus tam ad praefectos nostros³ quam [eti]am et p[rae]sides et rationalem et magistrum privat[ae] scripta direximus⁴ quorum exempl[ar]i alio [e]dicto no[stro] [pr]o[di]t[o] cuiusmodi lege[m] statutumque cont[ineat], pl[en]issime declaratur⁵.

P. P. kal. Ian. Volusiano et Anniano cos.⁶

VI 95. Fragmentum constitutionis contra Caesarianos.

§ 5, 2781 l. 31—34. 'Extremum caput textus Patavini cum absit ab exemplo Cretensi et caput id quod in Cretensi ultimum est contineat quae leges omnes fere claudit clausulam de forma promulgationis, sine dubio pars est constitutionis diversae. Argumentum quoque ei coniecturae favet; nam extremum caput textus Patavini speciem prae se fert exordii legis contra Caesarianorum delicta emissae.' Mo. Eph. epigr. 7, 417.

° [Fidem, ut no]stis, conscientia vestra, quae testis est, praebet, 31
eam summam clementiae ° [nostrae res]pectibus et fuisse semper et 32

1) censem Lyc. — 2) in denegatur (sic) audien finit Lyc. — 3) praetorio praefectos intellege. — 4) Imperator epistulas, quas ante ad magistratus dixerit, ait promulgare se edicto ad populum emisso. — 5) Sequitur in textu Patavino caput quod subiungitur sub n. 95. — 6) Ut inscriptio plena ita subscriptio adest in epitoma sola. Errata autem sit necesse est altera utra; nam a. 314 Ian. 1 praefectus urbi fuit Rufius Volusianus item consul; contra Valerius Maximus praefectus urbi fuit ab a. 319 Sept. 1 usque ad a. 323 Sept. 1.

esse curarum, ut beatitudo urbis Romanae, [*quae nutibus*] nostris obtemperat, adversus omnes omnino calumnias, quas in universum [*ibi genu*]s Caesarianorum desperatio porrigebat, firmissimis munita
33 securitatibus ° [*tuta sit*].

VII 96. Edictum Iuliani de auro coronario (a. 361).

E pap. Fayûm 20; edd. Grenfell et Hunt et Hogarth, qui verba passim corrupta restituerunt (nonnulla emend. Wilamowitz Gött. gel. Anz. 1901 p. 36 not. 3 et Buecheler Rh. Ph. 56 p. 327). — Iuliani esse demonstravit Dessan revue de philologie 1901, 285. — (Ex priore pagina haec tantum supersunt.)

Εὐσε]βῆς Εὐτυχ[ή]ς Σεβαστὸς . . [ῥ]πατος [πα]τῆρ πατρίδο[ς] . .
pag. II, 1 ὅ[π]ω[ς] μὴ διὰ τὸ τῆς χαρᾶς τῇ[ς] ἑαυτῶν δῆλωσιν ποιήσασθαι
2 ε . . . νην¹ ἐπ' ἐμοὶ παρελθόντι ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ° εἰστε[λ]εῖν βια-
σθεῖεν μεῖζω ἢ δύνανται. ὅθεν μοι παρέστη τὸ βούλευμα τοῦτο
3 οὐδὲ ἀποδέοντι παραδειγμάτων ° ἐν οἷς Τραιανόν τε καὶ Μάρκον
τοὺς ἑμαυτοῦ προγόνους Αὐτοκράτορας δὲ μάλιστα δὴ θαυμάσαι
4 ἄξιους ° γεγεννημένους μιμεῖσθαι ἔμελλον, ὧν καὶ πρὸς τᾶλλα τὴν
5 προαίρεσιν ζηλοῦν ἐγὼ γνώμην νῦν ἐμὴν ποιοῦμαι, ° ὥς εἴ γε μὴ
τὸ τῆς π[α]ρὰ τοὺς καιροὺς δημοσίας ἀπορίας ἐμποδῶν ᾗν, πολὺ ἂν
6 φανερωτέραν τὴν ἑμαυτοῦ ° μεγαλοψυχίαν ἐπιδεικ[ν]ύμενος οὐδ' ἂν
ἐμέλλησα ὅσα καὶ εἴ τι² ἐκ τοῦ παρελθόντος χρόνου ἐκ τῆς τοιου-
7 τοτρό[ο]που συντελείας κατιὼν ὠφίλετο, καὶ ὅποσα πρὸς τὴν Καί-
8 σαρος προσηγορίαν ἐπὶ τῷ τῶν [σ]τεφάνων ἰνόματι ° ψηφισμένα
πρότερον καὶ ἔτι ψηφισθησόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ὑπὸ τῶν
9 πόλεων εἴη³, καὶ ταῦτα ° ἀνεῖναι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ οἶομαι, δι' ἃ
μεικρὸν ἔνπροσθεν εἶπον· ταῦτα δὲ μόνα εἰσ[τελέ]σειν⁴ τὰς πόλεις,

ne manifestum facientes quantopere gaudeant me pervenisse ad imperium, impendere cogantur plus quam facere possint. Unde cepi consilium non carens exemplis, quibus Traianum et Marcum, maiores meos, imperatores summa admiratione dignos, imitari volui, quorum, etiam in aliis instituta, aemulari in animo est; iam, nisi misera publicarum rerum inopia impedimento esset, multo manifestiorem magnanimitatem meam demonstrarem nec dessem, quominus et si quae praeteriti temporis ex eiusmodi tributo cumulata debebantur et quae ad Caesaris nominationem nomine coronarii decreta antea sunt et quae decernentur ob eandem causam ab oppidis, etiam ea remitterem. Sed id quidem non opinor, propter id

1) ἱκανήν coni. Wilamowitz — 2) εἴ τι Wilamowitz; antea legebatur ἔτι.
— 3) ἔτι Wilamowitz; concedunt G. et H. — 4) εἰσ[τελέ]σειν, cf. v. 2.

° ὥς ἐκ τῶν παρόντων ὁρῶ, δυναμένας οὐ παρεῖδον. διόπερ ἴστωσαν 10
 ἅπαντες ἐν ταῖς πόλεσιν ἀπάσαις ° ταῖς τε κατ' Ἱταλίαν κα[ί] ταῖς 11
 ἐν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν τὰ καὶ ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἐμαυτοῦ ἀρχῆς
 τῆς Αὐτοκράτορος, ° ἐφ' ἣν καὶ βουλομένων καὶ εὐχομένων ἀπάν- 12
 των παρῆλθον, ἀντὶ τῶν χρυσῶν στεφάνων χρήματα ἀνδ' ... ἡ² θέντα 13
 ἀνεῖναι αὐταῖς, ταῦτα δὲ οὐ διὰ περιουσίαν πλούτου ποιοῦντα ἀλλὰ
 διὰ τὴν ἐμαυτοῦ προαίρεσιν δι' ἧ²ς αἰεὶ [ἐ]πεὶ Καῖσάρ εἰμι καὶ περι- 14
 κέκμηκα τὸ κλῖνον ἀναλήμψασθαι οὐχ ὅρων ζητήσεσιν ἀλλὰ σωφρο-
 [σύνη], ° μόνον οὐ πρὸς τὸ ἴδιον γεινομένων ἀναλωμάτων. οὐδὲ γὰρ 15
 τοῦτό μοι σπουδαίετε[ρο]ν ἐξ ἀπάντω[ν κρατεῖν] 1 ° χρημάτων, πλὴν 16
 μᾶλλον φιλανθρωπία τε καὶ εὐεργεσίαις συναίξειν ταύτην τὴν ἀρχήν,
 ἵνα ἐμοῦ ° καὶ τοῖς ἡγεμόσιν τοῖς κατ' ἐπιτροπείας παρ' ἐμοῦ 17
 ἀπεσταλμένοις, οὓς ἐγὼ εἰς τὸ ἀκριβέστατον δοκιμάσας ° καὶ προσελ- 18
 μενος [ἀ]πέστειλα, κἀκείνοις συμβούλευμα εἴη ὡς μετριοτάτους παρ-
 ἔχειν αὐτοὺς. μᾶλλον ° γὰρ δὴ καὶ μᾶλλον [ο]ἱ τῶν ἐθνῶν ἡγε- 19
 μόνες καταμάθοιεν ἂν μεθ' ὅσης αὐτοὺς προθυμίας φείδεσθαι καὶ
 ° προορᾶσθαι τῶν ἐθνῶν οἷς ἐφεστήκασι προσήκει, ὅποτε καὶ τὸν 20
 Αὐτοκράτορα ὁρᾶν παρεῖη αὐτοῖς ° μετὰ τσαυτῆς κοσμιότητος 21
 καὶ σωφροσύνης καὶ ἐγκρατείας τὰ τῆς βασιλείας διοικοῦντα. —
 Τούτου τοῦ ἐμοῦ ° δόγματος ἀντίγραφα τοῖς καθ' ἐκάστην πόλιν 22

*quod paulo antea dixi, ea vero sola (nec amplius) praestare oppida
 (quantum video) posse me non effugit. Qua de causa sciant omnes
 omnibus in oppidis et Italiae et in aliis provinciis me pecunias quae
 occasione initii imperii mei, ad quod et cupientibus et precantibus
 omnibus perveni, pro aureis coronis [decretae?] sunt eis remittere, id
 autem me non ob abundantiam divitiarum facere, sed mea ipsius
 voluntate, qua semper, ex quo die Caesar sum, adnitebar labentia
 sustentare, non finium proferendorum desiderio sed moderatione,
 dum ne ad privatam rem impensae fiant. Neque enim illud mihi
 magis studio est, ut ex omnibus rebus pecuniam hauriam, immo huma-
 nitate et beneficiis amplificem hoc imperium, ut etiam praefecti mei
 ad procuraciones a me delegati, quos post diligentissimam aestima-
 tionem et selectionem delegavi, etiam illi studeant, ut quam mode-
 ratissimos se praestent. Magis enim magisque provinciarum recto-
 res discant, quanto studio parcere et providere provinciis quibus
 praesunt eos deceat, si quidem iussi sint omnes Caesarem intueri
 tanta urbanitate et moderatione et temperantia regnum admini-*

1) suppl. Wilamowitz.

23 ἀρχουσιν γενέσθω ἐπιμελὲς εἰς τὸ δημόσιον μάλιστα ἐστάν[αι] ° σύν-
οπτα τοῖς ἀναγιγνώσκουσιν.

(ἔτους) α, Παῦνι λ.

strantem. — Huius mei edicti exempla unius cuiusque oppidi magistratus curent in publico quam maxime ponere in conspectu legentibus.

VII 97. Epistulae Valentiniani Valentis Gratiani de
provincia Asia (a. 370/371).

Rep. Heberdey, Anzeiger der Kais. Akademie (Wien) 1905 NX., Jahreshfte des österr. Arch. Inst. 8, Beibl. p. 71. — Schulten, ibid. 9, p. 40. Heberdey, ibid. p. 182. Mitteis, Z. S. St. 26, 490 squ. — Suppl. sunt Sch. et Heb.

a) Epistula ad Eutropium proc. Asiae de moenibus restituendis et de
reditibus fundorum civitatum.

- 1 D. D. D. n. n. n.¹ Auggg. Valentinia[nus, Valens], Gratianus.
Hab(e), Eutropi car(issim)e nobis.²
- 2 Quod ex red]itibus fundorum iuris re[i p³ quo]s intra
Asiam diversis quibusque civitatibus ad instaurand[am mo]enium
- 3 fae[liem pr]o certis ° [partibu]s⁴ habita aestimatione con-
censimus⁵ capere quidem urb[e]s singulas beneficii nostri uberem fruc-
- 4 tum et pro [temporum r]efers felici[tate nostror]um a foedo ° prio-
ru]m squalore ruinarum⁶ in antiquam sui faciem nova reparatione
consurgere, verum non integram gra[tiam con]cessi ad [ur]bes sin-
- 5 gulas beneficii ° [perv]enire si quidem pro partibus praestitis reditus
civitatis potius q[ua]m ipsi cum reditibus fundi fuerint restitu[en]diⁱ
- 6 et ministrandi, idem reditus ab acto[ri]bus ° pr]ibatae⁷ rei nostrae
et diu miserabiliterque poscantur et vix aegr[*a*]eque tribuantur adque
- 7 id quod amplius e[x i]sdem fundis super statutum canonem ° [c]ol-
liga[n]tur, et isdem civitatibus pereat eorundemqu[*a*] actorum⁸
fraudibus devoratum nihil tamen aerario nostro adiciat augmenti
- 8 possitque ° a curialibus vel excultione maiore vel propensiore dili-
gentia nonnullus praestitionis cumulus ad gratiam concessionis acce-
- 9 dere, igitur cuncta diligenti coram investigatione perspeximus. ~ Et

1) Domini nostri. — 2) *Primae lineae maioribus litteris scriptae finis super l. 2 instaurandam.* — 3) *Supplendum est aut privatae aut publicae.* — 4) *de hoc suppl. et de l. 5 potius q[ua]m v. Heberdey Jahreshfte 9, 183, n. 185 contra Schulten.* — 5) *leg. concessimus.* — 6) *Ad motus terrae a. 358 et 365 imperatorem alludere monet Schulten.* — 7) *leg. privatae.* — 8) *de actoribus rei priv. cf. ℰ. 3, 26, 8. 9. Schulten l. c. p. 47.*

primum Efesenae urbi, quae Asiae caput est, missa ad nos dudum
 legatione poscent[*i* ° *p*]artem redituum non fundorum advertimus 10
 fuisse concessam; unde illi interim quam esse omnium maximam
 nulla dubitatio est, in parte co[n]c[ess]a cum eo fundo quem 11
 Leucem nomine nostra iam liberalitate detentat, tra[di] centum iuga
 promulgata sanctione mandavimus, ut eius exemplo quid adhuc ° ista 12
 in reparandis moenibus profecerit intuentes an reliquis praestandum
 sit similia, decernamus. Hac sane quia ration[e] plenissima, quod
 intra Asiam rei publicae ° iu[g]a esse videantur cuiusque qualitatis 13
 quantumve annua praestatione dependant, mansuetudo nostra instructa
 [c]ognovit, offerendam experientiae tu[ae] ° credidimus optionem, ut, 14
 si omnem hanc iugationem quae est per omnem diffusa[m] provin-
 ciam, id est sex milia septingenta triginta sex semis opim[a] °
 adque idonea iuga, quae praeter vinum¹ solidorum ad fixum semel 15
 canonem trea milia extrinsecus² solidorum annua praestare referuntur,
 sed et septingenta tria [deserta] ° et iam defecta [a]c sterilia iuga 16
 quae p[er] illa quae idonea diximus sustinentur, suscipere propria prae-
 statione non abnuis,³ petitis maiestas nostra consen[tia], ° s[c]ili[et] 17
 u[t] arbitrio tuo per curias singulas omni iugatione dispersa retracto
 eo redituum modo quem unicuique civitatum propria largitate con-
 cen[simus] ° r[eliquam] summam per officium tuum rei privatae 18
 nostrae inferre festines, ut et omnem usuram diligentia[m] avidis
 eripiamus actoribus et si quid extrinsecus ° [luc]ri est, cedat ratio- 19
 nibus civitatum. Sane quia rerum omnium integram cupimus habere
 notitiam et ex industria nobis tuam expertam diligen[tia]m ° pol- 20
 licemur, plena te volumus ratione disquirere per omnem Asiam provin-
 ciam fundos iugationemque memoratam, qui in praesentem diem
 ha[bita] ° licitati]one possideant et quantum per iuga singula rei pri- 21
 vatae nostrae annua praestatione dependant, qui etiam opimi adque
 utiles fundi °]o gr[ati] ° si]ngulis quibusque potentissimis⁶ 22
 fuerint elocati⁷ et qui contra infecundi ac steriles in damnum rei
 nostrae paenes actores ° f]uerint d[erelicti] s[cilicet] ut omni per 23

1) VINVM corruptum esse ex VI = sex milium vidit Mitteis ZSt. 26,493 iam consentiente Heberdey l. c. 9,188 n. 7, qui tamen VIII (unde VIN) fuisse mavult. — 2) Intellege tria milia extrinsecus. — 3) i. e. Eutropius ipse fisco tenetur, cf. Schulten p. 55. — 4) leg. concessimus cf. lin. 3. — 5) fisco]o gr[ati] Schulten. — 6) Cf. 11,59,10 : qui per potentiam fundos opimos ac fertiles occuparunt. — 7) Cf. legem Arae Hadrianae l. 10.

idoneos ratione discussa a<c>(?) confectis quam diligentissime brevibus
 24 mansuetudini nostrae veri ° fidem nunt[i]es, u[t inst]ructi super om-
 nibus amplissimum efficacis industriae praestantiae tuae testimonium
 deferamus.

b) Epistula ad Festum proc. Asiae de ludis provincialibus (a. 375).

C. Th. 15,5,1. Schulten l. c. p. 61 sqq. — Municipales muneribus etiam in alia civitate fungi, ut liceat, in decurionatum alius civitatis transire, ne liceat, sancitur. Cf. Edicta Praef. Aeg. Ael.

- 1 D. D.] D. n. n. n.¹ Auggg. Valen[t]inianus, Valens, Gratia[n]us
 [Hab(e)?] Feste, [car(issim)e n]ob(is).
- 2 Honorem Asiae ac totius provinci[a]e dignitatem quae ex iudi-
 cantis pendebat arbitrio, [ex]emplo Illyri[ci] a[d]que [It]alarum ur-
 3 bium recte perspexi[mus] ° esse firmatum. Nec enim utile videbatur,
 u[t po]nna conventus publici unius arbitrio gereretur, qu[a]m con-
 4 suet[u]dinis instaurata deberet solemnitas ° exhibere. Ex sententia
 deni[g]ue factum est, quod divisio officiis per quattuor civitates, quae
 met[r]opolis apu[d] Asiam nominantur², lustralis cernitur edi[tio?] °
 5 constituta, ut, dum a singulis ex[hi]bitio postulatur, non desit pro-
 vinciae coronatus nec gr[a]vis cuiquam erogatio sit futura, cum ser-
 6 vatis vicibus qu[in]to anno civitas praebeat editorem. Nam et
 [illu]d quoque libenter admisimus quod in minoribus m[u]nicipiis
 7 generatis, quos popularis animi gloria maior ° attollit, facultatem
 tribui edendi mu[ner]is postulasti, videlicet ut in metropoli Efesena³
 a[lia] e civi<ta>te asiarchae sive alytarchae pro[ceda]n[t ac] s[ic] °
 8 officiis melioribus nobilitate contend[an]t. Unde qui desideriis sub
 seculi nostri felicitate ferv[entib]us gaudiorum debeamus f[om]en[t]a
 9 [p]raes[t]are cele ° brandae editionis dedimus potestat[e]m, adversum
 id solum voluntatem contrariam ref[er]entes,⁴ ne suae civitatis obliti
 10 e[i]us in qua ediderin[t] ° munera, cu[r]ia socientur, Feste carissime
 ac iucundissime. Lauda<ta> ergo experientia tua n[ost]ri potius prae-
 11 cepta sequatur arbitrii, ut omn[es] ° qui ad hos h[on]ores transire
 festinant, c[u]nctas primitus civitatis suae restituant functiones, u[t
 12 p[er]actis curiae muneribus a[d h]onorem totiu[s] ° provinciae debito
 fabore⁵ festinent p[er]cepturi postmodum, si tamen voluerint, sena-

1) D(omini) n(ostri). — 2) Alias usque ad septem *μητροπόλεις provinciae Asiae nominantur* cf. Marquardt, *Staatswesen* 1, 343. — 3) *Ephesus, re vera caput Asiae, πρώτη πασῶν καὶ μεγίστη nominatur*, cf. Marquardt l. c. — 4) *ref[er]entes temptat Schulten*. — 5) *leg. favore*.

to[r]iam dignitatem, [ita tam]en, ut satisfacien[te]s legi in locis
s[uis] ° alteros dese[r]ant substitutos. Ceterum nequaquam ad com- 13
modum credimus esse iustitiae, ut expensis rebus suis laboribusque
transactis ° veluti novus tiro ad curiam transeat alienam, cum rectius 14
honoribus fultus in sua debeat vivere civitate.

Τὴν τιμὴν τῆς Ἀσίας καὶ ὅλης τῆς ἐπαρχίας τὸ ἀξίωμα, ὅπερ 15
καὶ ἐκ τῆς ἐπικρίσεως ἤρτητο τοῦ ἄρχοντος, ἐξ ὑποδίγματος τοῦ
Ἰλλυρικοῦ καὶ τῶν [τῆς] Ἰταλίας ° πόλεων ὁρθῶς λείαν κατενοήσα- 16
μεν διακεκρίσθαι· οὕτε γὰρ λυσιτελὲς ἐνομιζέτο τὴν πομπὴν τῇ[ς]
συνόδου τῆς δημοσίας ἐνὸς γνώμη¹ πράτ[τε]σθαι, ° ἥ[ν] ἐκ συνηθείας 17
ἐπανατρέχοντες οἱ χρόνοι ἀπήτουν. Ἀκολουθῶς τοίνυν γεγένηται
ἐπιμε[ρ]ισθῆναι τοὺς χρόνους εἰς τὰς τέσσαρας πόλεις, αἵτινες ° μητρο- 18
πόλεις ἐν Ἀσίᾳ² ψηφίζονται, ὥς τὴν τῆς πενταετηρίδος ἐκδοσιν
τοιαύτην ἔχειν τὴν κατὰστασιν καὶ μηδεπώποτε δύνασθαι λείπειν
° τὸν κοσμούμενον ὑπὸ τοῦ τῆς Ἀσίας στεφάνου. Ἄλλ' οὕτε ἐπι- 19
φορτίζεσθαι τις δύναται ὑπὸ τοῦ δαπανήματος, ἐπὶ μάλιστα ἀμοι-
βαδὸν τρεχόντων ° τῶν χρόνων ἐκάστη τῶν μητροπόλεων μετὰ 20
πενταετῇ τὸν χρόνον δίδωσιν τὸν λειτουργή[σ]οντα. καίτοι ἡδέως
προσηκάμεθα, ἐπὶ περ τοὺς τε² χθέντας ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν, ἐπὶ 21
δημοτικωτέρας γενόμενοι ψυχῆς τὸν ἔπαινον τὸν ἐκ τοῦ δήμου ζαν-
τάζωντε, ἐξουσίαν αὐτοῖς ° παρέχεσθαι τοῦ ἐν τῇ Ἑρεσίῳ μητρο- 22
πόλει μόνῃ τὴν ἀσιαρχίαν ἢ τὴν ἀλυταρχίαν αὐτὸν ἀνύειν καὶ τοῖς
καθήκοις τοῖς καλλίοισιν ἐκ τῆς ἐπιφανοῦς ° λειτουργίας φαίνεσθαι. 23
Ὅθεν, ἐπεὶ δὴ ἐκ τῆς εὐμοιρίας τῶν καιρῶν τῶν ἡμετέρων αἱ ἐπι-
θυμῖαι αἱ πλείονα τὴν ἐορτὴν ἔχουσαι ὀφίλουσιν αὐξέσθαι ° καὶ παρ' 24
ἡμῶν αὐτῶν ἔχειν τὴν σπουδὴν, βουλομένοις αὐτοῖς λειτουργεῖν
παρέχομεν ἄδιαν, εἰς τοῦτο μόνον διασφαλιζόμενοι τοὺς τοιοῦτους,
ἵνα μ[ὴ] ° τῶν ἰδίων πόλεων ἐπιλανθανόμενοι πάντῃ ἑαυτοὺς μετα- 25
γράφουσιν, Φῆστε τιμιάτατε καὶ προσφιλέστατε. Ἡ ἐπαινετὴ ἐν-
πειρία σου τοῦ ἡμετέρου θ[ε]οῦ πίσματος ἀκολουθησάτω τῇ γνώμη¹ 26
καὶ πάντας τοὺς εἰς ταύτην τὴν τιμὴν ἐπιτρέχοντας πάσας πρότε-
ρον τὰς λειτουργίας τῇ¹ ἑαυτοῦ πόλει ἀποπληροῦν ° προσταξάτω, 27
πληρωθέντων δὲ τῶν λειτουργημάτων εἰς τὴν τιμὴν τὴν μίζονα, τουτ-
έστιν ὅλης τῆς [ἐ]παρχίας σπεύδουσιν αὐτοῖς ἄδιαν παρεχίτω δυνα-
μένοις μ[ετὰ] ° ταῦτα καὶ τὸ τῶν λαμπροτάτων ἀξίωμα κ[α]τ[α]δ[ε] 28
χεσθαι, οὕτως μέντοι, ὥς πρότερον αὐτοὺς τὸ ἱκανὸν ποιοῦντας τῷ
νόμῳ¹ εἰς τὸν ἑαυτῶν τόπον ὑποκαθίσταν(ται) τὰ[ς] ° ἑαυτῶν πατρά- 29

1) *Intellege l. 16 γνώμη, l. 26 et 30 τῇ, l. 28 τῷ νόμῳ.* — 2) *cf. p. 272 n. 2.*

σιν ἐτέρους. Οὔτε δὲ ἐτέρο[θι λ]υσιτελεῖν νενομίχαμεν, αὐτοῖς ἵνα
ἀναλώσ(α)ντες τὰ ἑαυτῶν μετὰ τοὺς πόρους τῶν λειτουργημάτων
30 ἀπα[χθεῖς] ° ὥς νεαρὸς τῖρων εἰς ἕτερον βο[υλευτ]ή[ριον] ἑαυτὸν μετα-
γράφει ὀφίλων ἐν τῇ (ἐ)αυτοῦ (μᾶ)λλον ζ[ῆ]ν τε καὶ φαίνεσθαι
πόλει.

CAPUT VIII.

PRIVILEGIA VETERANORUM.

*Civitas vel conubium aetate liberae rei publicae lege tantum dari potuit a populo. Quod ius sumpserunt quidem sibi postea imperatores, semper tamen beneficia illa legis vicem habebant aerique incisa in loco publico proponebantur. Donabantur autem ita post impleta stipendia legitima milites, sive militantes sive dimissi honesta missione, peregrini civitate, cives conubio cum peregrinis, atque solebant imperatores una constitutione complecti exercitus provinciarum singulos singulasve classes. Quae constitutio, adscriptis omnium nominibus, in Capitolio affigebatur, unde honorato ita exemplum descriptum et in formam diptychi redactum dabatur, quo ius suum probaret. E magna eiusmodi diplomatum copia per omnes imperii provincias dispersa hodie extant ad centum in diversis regionibus reperta. Quae etsi imperatorum sunt a Claudio usque ad Diocletianum, cum et argumento et formulis simillima sint inter se, sufficit duorum generum, scilicet civibus datorum et datorum peregrinis, singula exempla proponere; in notis adieci, si quae occurrunt minores differentiae. — Collectionem edidit post alios plenissimam et accuratissimam, commentario totam rem illustrante adiecto, Mo. in *Æ* 3, 2, 843—919; suppl. p. 1956—2038. 2212. 2213. 232864—232872. Quae nuperrime prodierunt, edita sunt *Korrespondenzbl. der westd. Zeitschr. f. Geschichte u. Kunst* 1906 p. 20. *Mitth. des archaeol. Inst. Rom.* 1907 p. 434.*

98. Diploma militis peregrini, a. 71 p. C.

E duabus tabellis aeneis in formam diptychi redactis, quae Saloniae saec. XVI repertae hodie Berolini in bibliotheca regia [iam in antiquario musei regii Th. M.] adservantur, ubi ipse eas descripsi. Cf. Mo. p. 853. Aequales sunt et forma et magnitudine, a. 0,167, l. 0,128. [De forma et magnitudine vide exemplaria diptychi et triptychi quae huic editioni accedunt]: Orbiculi, quibus litterae a, b, c, d adscriptae sunt, locos indicant, quibus tabulae perforatae sunt. Per foramina b et d fila aenea (e et f) ducta sunt, quibus tabulae ita coniungebantur, ut libelli duorum foliorum sive quattuor paginarum instar essent; continent autem paginae 2 et 3 scripturam primariam eandemque interiorem, pagina 4 scripturam exteriorem accurate ex interiore repetitam, pagina 1 signa et signatorum nomina. Clauso

scilicet libello per foramina a et c triplex (i. e. tripliciter tortum) filum aeneum ducebatur, cui colligato in pagina 1 signa a septem testibus imponebantur nominibus bipertito adscriptis. Cum similem formam etiam in contractuum et testamentorum tabulis ligneis ceratis veteres observaverint, nisi quod filis linteis in iis utebantur, illustratur inde locus Paul. sent. 5,25,6: ordo decrevit — tabulas — ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatae triplici lino constringantur, atque impositae supra linum cerae signa imprimantur, ut exteriori scripturae fidem interior servet. Cf. Suet. Ner. 17.

Imp. Caesar Vespasianus Aug., pont.
 max., tr. pot. II, imperator VI, p. p., cos. III, desig.
 IIII, veteranis ¹, qui militaverunt ² in
 classe Ravennate sub Sex. Lucilio Basso,
 qui sena et vicena ³ stipendia aut plura 5
 meruerunt et sunt deducti in Panno-
 niam ⁴, quorum nomina subscripta
 sunt, ipsis liberis posterisque eorum ⁵
 civitatem ⁶ dedit et conubium cum
 uxoribus, quas tunc habuissent, cum 10
 est civitas is data, aut si qui caelibes
 essent cum iis, quas postea duxissent,
 dumtaxat singuli ⁷ singulas. Non. April.
 Caesare Aug(usti) f(ilio) Domitiano, Cn. Pedio Casco cos.
 Platori Veneti f(ilio), centurioni, Maezeio ⁸. 15
 Descriptum et recognitum ex tabula
 aenea, quae fixa est Romae in Capitolio ad

1) In aliis dipl.: equitibus et peditibus vel trierarchis et remigibus, vel classicis. — 2) In aliis: qui militant. — 3) In classicis nominantur stipendia XXVI (posteriore aetate XXVIII), in militibus auxiliaribus XXV, in legionariis XX, in praetorianis XVI. — 4) In aliis: et sunt dimissi honesta missione, vel emeritis et dimissis hon. miss., vel coniunctim cum sequentibus: honestam missionem et civitatem dedit; in aliis autem: qui militant, — item dimissis hon. miss. — 5) In aliis liberi posterique omisi sunt, in aliis additum est: ipsis filiisque eorum, quos susceperint ex mulieribus, quas secum concessa consuetudine vixisse probaverint. — 6) In al. additum: Romanam, qui eorum non haberent. — 7) singulis exemplum utrumque. — 8) Dio 55,32,4: Μαζαίου, Δαλματικόν ἔθνος. Verba: non Apr. — Maezeio, itemque infra in Capitolio usque ad finem, in utraque tabula litteris tenuioribus postea adiecta esse monet Mo. (p. 850), scilicet, ut observat idem (p. 904), post recognitionem a testibus factam. In tabula adiecta verba illa litteris inclinatis scripsi.

aram gentis Iuliae¹, de foras podio sinistiore,
tab. I pag. II. loc. XXXXIII².

99. Diploma militis civis Romani a. 76 p. C.

E lamina reperta in litore maris nigri prope oppidum Bulgaricum Kustendje; iuncta ei altera desideratur. Quindecim tantum diplomata civium hucusque reperta sunt: vide Mo. C. 3 suppl. p. 2031 et p. 2328⁶⁵; Huelsen Roem. Mitth. 1907 p. 434.

Imp. Caesar Vespasianus Augustus,
pontifex maximus, tribunic(ia) potestat(e)
VIII, imp. XVIII, p(ater) p(atriae), censor, cos. VII, design(atus) VIII.

Nomina speculatorum qui in praetorio

- 5 meo militaverunt, item³ militum qui
in cohortibus novem praetoriis et quat-
tuor urbanis subieci⁴, quibus fortiter
et pie militia functis ius tribuo⁴ conu-
bi⁵, dum taxat cum singulis et primis
10 uxoribus, ut etiamsi peregrini iu-
ris feminas matrimonio suo iunxe-
rint, proinde liberos tollant, ac si ex
duobus civibus Romanis natos.

A. d. IV non. Decembr.,

- 15 Galeone Tettieno Petroniano,
M. Fulvio Gillone cos.

Coh(ortis) VI pr(aetoriae)

L. Ennio L. f. Tro(mentina) Feroci, Aquis Statellis⁶.

Descriptum et recognitum ex tabula

- 20 aenea, quae fixa est Romae in Capitolio
n basi Iovis Africi.

1) In aliis alia loca sunt scripta, post Domitianum vero semper: in muro post templum divi Aug(usti) ad Minervam. — 2) Nomina testium in tabula adiecta videas; omnes sunt Dalmatae ex oppidis Dalmaticis Salona, Epitauro, Iadere, Risinio. — 3) In ceteris dipl. praetorianorum speculatores hic primum locum tenentes non nominantur. — 4) Ubi duo Augusti loquuntur: subiecimus, tribuimus. — 5) Quae sequuntur verba usque ad finem v. 13 in omnibus dipl. eadem sunt illustranturque loco Gai. 1,57: veteranis quibusdam concedi solet principalibus constitutionibus conubium cum his Latinis peregrinisve, quas primas post missionem uxores duxerint, et qui ex eo matrimonio nascuntur, et cives Romani et in potestatem parentum fiunt. — 6) Oppidum Liguriae hodie Acqui.

VII 100. Missio simplex equitis (a 122).

E tab. altera cerata diptychi (altera periit) in mus. Cairensi ass., ubi cum duabus aliis (apud nos infra) repperit qui descripsit Seymour de Ricci. — Ed. S. de Ricci Nouv. Revue 1906 p. 471 cum comm. ipsius et P. F. Girardii, qui missionis sine aeribus (coll. pap. B. U. 113, Mo. 66 III S. p. 2008), exemplum esse vidit (l. c. p. 488 sq.). — Suppl. sunt S. de Ricci.

M. Acilio Av⟨an⟩iola et Pansa cos. ° pridie nonas Ianuarias. 1
 T. Haterius Nepos praef. Aeg.¹ ° L. Valerio Nostro equiti ° 3
 alae Vocontiorum turma ° Gaviana emerito hone° 5
 stam missionem dedit. ° 7
 [Pe?]rlegi o(mnia) s(upra) s(cripta) e(t) h(onestam) m(issionem) 8
 dedi prid(ie) non(as)².

CAPUT IX.

IURIS IURANDI IN PRINCIPEM FORMULAE.

Iuris iurandi Gaio principi praestiti in ipso regni exordio (nam obiit Tiberius a. d. XVII k. Apr., praestiterunt id Aritienses Lusitani post dies duo et quinquaginta), ex consensu ut videtur universorum nuntio ab urbe Roma per provincias sparso, duo exemplaria quae supersunt coniuncta edidi in Ephem. epigr. 5,154. [VII Cf. Iusiurandum quod Paphlagones aliquot annis post regionem illam provinciae Romanae adiectam Augusto Caesari iuraverunt, Dess. 8781; Dittenberger, Orient. Gr. inser. sel. 532, v. 7 sqq.]

101. Ius iurandum Aritiensium.

② 2,172. Tabella ahenea reperta a. 1659 in Lusitania ad Tagum amnem inter rudera oppidi raro memorati Aritii, hodie deperdita.

C. Ummidio Durmio Quadrato, ° leg(ato) C. Caesaris Germanici imp(eratoris) ° pro pr(aetore). °

Ius iurandum Aritiensium. °

Ex mei animi sententia, ut ego iis inimicus ° ero, quos C. Caesar i 5
 Germanico inimicos esse ° cognovero, et si quis periculum ei salutiq(ue)
 eius ° infert inferetque³ armis bello internicivo ° terra mariq(ue) persequi
 non desinam, quoad ° poenas ei persolverit: neq(ue) me <neque> liberos 10
 meos ° eius salute cariores habebo, eosq(ue), qui in ° eum hostili animo
 fuerint, mihi hostes esse ° ducam: si sciens fallo fefellerove, tum me °

1) Praef(ectus) Aeg(ypti). — 2) rlegi — no(nas) subscriptio praefecti, qui, loco imperatoris, hanc missionem dedit. — 3) inperii in inperiiue similiterve exempla.

- 15 liberosq(ue) meos Iuppiter optimus maximus ac^o divus Augustus ceteriq(ue) omnes di immortales^o expertem patria incolumitate fortunisque^o omnibus faxint.

[A. d.] V idus Mai[as] in^o Aritiense oppido veteri Cn. Acerronio^o

- 20 Proculo, C. Petronio Pontio Nigrino cos.,^o mag(istris)^o Vegeto Tallici, . . . ibio . . . arioni.

102. Ius iurandum Assiorum.

Tabella aenea reperta a. 1881 Assi in Troade, edita a Lawtono Americano, Papers of the arch. Institute of America, classical series I, Boston, 1882, p. 133.

- 1 Ἐπὶ ὑπάτων Ἰναίου Ἀκερρωνίου^o Πρόκλου καὶ Γαίου Πον-
3 τίου Πετρωνίου Νιγρίνου.
4 ὁ Ψήφισμα Ἀσσιῶν γνώμη τοῦ δήμου.
5 ὁ Ἐπεὶ ἡ κατ' εὐχὴν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐλπισθεῖσα Γαίου^o Καί-
7 σαρρος Γερμανικοῦ Σεβαστοῦ ἡγεμονία κατήνγελται,^o οὐδὲν δὲ μέτρον
8 χαρᾶς εὕρηκεν¹ ὁ κόσμος, πᾶσα δὲ πόλις^o καὶ πᾶν ἔθνος ἐπὶ τὴν
9 τοῦ θεοῦ ὄψιν ἔσπευκεν, ὥς ἂν τοῦ^o ᾧ δίστου ἀνθρώποις αἰῶνος²
νῦν ἐνεστῶτος,
10 ὁ ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τοῖς πραγματευομένοις παρ' ἡμῶν^o Ῥω-
12 μαίοις καὶ τῷ δήμῳ τῷ Ἀσσιῶν κατασταθῆναι πρεσβείαν ἐκ τῶν
13 πρώτων καὶ ἀρίστων Ῥωμαίων τε καὶ Ἑλλήνων τὴν ἐντευζομένην
14 καὶ συνηθισομένην αὐτῷ^o δεηθσομένην τε ἔχειν διὰ μνήμης καὶ
15 κηδεμονίας^o τὴν πόλιν, καθὼς καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ πατρὸς Γερ-
16 μανικοῦ^o ἐπιβάς πρώτως τῇ ἐπαρχείᾳ τῆς ἡμετέρας πόλεως,^o
17 ὑπέσχετο.

*Cn. Acerronio Proculo et C. Pontio Petronio Nigrino coss.
Decretum Assiorum de populi consensu.*

Cum ex voto omnibus hominibus speratus C. Caesaris Germanici Augusti principatus nuntiatus sit nullumque modum laetitiae inveniat mundus, omnis autem civitas omnisque gens ad dei adspectum festinaverit, quasi gratissimo hominibus saeculo iam coepto, placuit ordini et negotiantibus apud nos Romanis et populo Assiorum decerni legationem ex primis et optimis Romanis et Graecis adituram et gratulaturam ei petituramque, ut in memoria et cura civitatem habeat, sicut et ipse, cum primum cum Germanico patre advenit in provinciam civitatis nostrae, promisit.

1) ευρηκην — 2) αιωνου.

° Ὁρκος Ἀσίων.

18

° Ὁμνυμεν Δία σωτῆρα καὶ θεὸν Καίσαρα Σεβαστὸν καὶ τὴν 19
 ° πάτριαν ἀγνὴν παρθένον εὐνοήσῃν Γαῖω Καίσαρι Σεβαστῷ καὶ 20
 τῷ συμπαντι οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ φίλους τε κρίνειν, ° οὓς ἂν αὐτὸς 22
 προαιρῇται, καὶ ἐχθροὺς οὓς ἂν αὐτὸς προβά[λ]ῃται. Εὐορκοῦσιν 23
 μὲν ἡμῖν εὖ εἴη, ἐφιορκοῦσιν δὲ τὰ ἐναντία. 24

° Πρεσβευταὶ ἐπηγγείλαντο ἐκ τῶν ἰδίων.

25

° Γάιος Οὐάριος Γαῖου υἱὸς Οὐόλτινία Κάστος,

26

° Ἑρμοφάνης Ζωίλου,

27

° Κτῆτος Πισιστράτου,

28

° Αἰσχρίων Καλλιφάνους,

29

° Ἀρτεμίδωρος Φιλομούσου,

30

° οἵτινες καὶ ὑπὲρ τῆς Γαῖου Καίσαρος Σαβαστοῦ Γερμανικοῦ ° σω- 31
 τηρίας εὐξάμενοι Διὶ Καπιτωλίῳ ἔθυσαν τῷ τῆς πόλεως ὀνόματι. 33

Iusiurandum Assiorum.

*Iuramus per Iovem conservatorem et divum Caesarem Augustum et patriam virginem sanctam benevolos nos futuros esse erga C. Caesarem Augustum et universam domum eius, et amicos iudicatu-
 ros, quos ipse elegerit, et hostes, quos ipse censuerit. Vere iurantibus autem nobis bene eveniat, periurantibus vero contra.*

Legati professi sunt suis impensis:

C. Varius C. f. Vol. Castus,

Hermophanes Zoili f.,

Ctetus Pisistrati f.,

Aeschrio Calliphanis f.,

Artemidorus Philomusi f.,

qui etiam ob salutem C. Caesaris Augusti Germanici supplicantes Iovi Capitolino sacrum fecerunt nomine civitatis.

103. ORDO SALUTATIONIS SPORTULARUMQUE PROVINCIAE NUMIDIAE

(a. 361—363).

Ⓔ VIII S, 17896 recognitum a Dessavio. — E lapide alto m. 1,17 lato m. 0,53 reperto in oppido Numidiae Thamugadi in foro. Titulum primus edidit Poulle, *recueil de Constantine* 22 (1882) p. 401 sq.; deinde Ioh. Schmidt in *Ephem.epigr.* 5,386; postea recognovi ipse ad ectypum et inscriptionem cum commentario edidi *Eph. e.* 5,629. Continet inscriptio ordinem salutationis (v. 1—12) et sportularum (12—fin.) constitutum a consulari Numidiae imperante Iuliano (a. 361—363).

Ex au[ctori]tate Ulpi Mariscia[ni] v(iri) c(larissimi) consularis sexfascalis, ° promoti primo a domino nostro ° invicto principe
5 Iuliano, ordo sa[lutationis] factus et ita at perpetui[ti]atis memoriam aere incisus:

Primo ° senatores et comites et ex comitibus ° et admin[ist]-
ratores.

Secundo prin[ci]ps, cornic[ul]ar[ius, Pa]latini.

10 Ter[t]io co[ro]nati [provi]nc[ia]e].

[Quart]o promoti of[fi]ciales, tus cum ordi[ne] . . . ni.

[Quinto? offi]ciales ex ordine.

Item ° quamt[a com]moda consequi debeat prin[ci]ps: Ad off[i]-
15 cia]lem intra civitatem dan[dum] Italic[os] tritici modios quinque °
aut pretium frumenti; intra p[r]i[mum] modios septem aut pretium
mo[diorum] septem; etiam per dena mi[llia] bini modi vel eorum
20 praetia ° suberescant; s[i] mitte[n]dus sit tra[ns] mare, centum modi
vel modio[rum] centum praetium sufficiet.

° Cornicularius et commentarien[sis] medietatem huius summae
25 com[odi] nomine consequentur.

Sco[la]stici in postulatione simplici ° quinque modios tritici vel
quin[que] modiorum praetia consequen[tur]; in contradictione decem
30 modio[s] tritici vel decem modiorum prae[tium] consequantur; in ur-
guenti ° quae¹ finienda sit, quindecim modios vel ° quindecim modiorum
praetia consequan[tur].

35 Exceptores in postulatio[ne] quinque modios tritici vel quin[que]
que modiorum praetium consequan[tur]; in contradictione duodeci
m[odios] tritici vel duodeci modiorum ° praetium consequantur; <i>n

1) qui.

definita cau^osa viginti ^o modios tritici vel viginti ^o modiorum praetia 40 consequantur.

Car^ota in postulatione singuli tumi¹ suffici^ount maiores; in contradictionibus ^o quaterni² maiores; in definito nego^otio numquam 45 amplius sex a liti^ogatore exigi oportebit.

Libellensis in li^obello uno duos modios tritici vel duorum ^o modiorum pretium debet accipere.

Of^oficialis missus intra civitate duos mo^odios tritici vel duorum 50 modiorum ^o pretium consequatur.

1) 'id est tomi' Schmidt. — 2) quaternos.

PARS SECUNDA.

NEGOTIA.

CAPUT I.

LEGES DICTAE REBUS COMMUNI SACROVE USUI DESTINATIS.

[Legem ut suae rei quivis recte dicit (*Dig. 23, 4, 20, 1*), ita populus quoque vel quaevis res publica ad populi similitudinem constituta, neque fere dictio ea a privata recedit nisi in rebus communi sacrove usui destinatis. Nam quae populi sunt vel collegii corporisve cuiuscumque, iis saepissime secundum certas leges aut omnes utuntur aut aliquod hominum genus; id quod iuris privati fines excedit. Supersunt autem non pauca eius generis instrumenta, quae cum ad hanc syllogen omnino pertineant, quo loco potissimum collocentur dubitari potest; sed magis placuit, ut inter privata instrumenta referrentur, cum ea quoque quae populi sunt esse videntur non tam a publico iure pendeant quam a rei dominio. Id luculenter ostendit inter alia lex infra edita vici Furfonensis; nam vicus cum iure publico collegiis aequiparetur neque rem publicam habeat nisi ea ratione, qua item corpori cuiusque tribuitur, hanc legem privatam esse dubitari non potest. Ea autem lex re non differt a lege quam populus Romanus dixit viae Appiae et Appiae aquae. Accedit quod haec legum dictio quamquam iure ad populum spectat neque dubium est 'leges de singulis aquis latas' Frontini (de aquis 94) intellegi publicas populi Romani, saepenumero perficitur edictis magistratuum sive populi de ea re iussu sive sua potestate rem ordinantium. Denique multoties eius generis instrumenta quae ad nos pervenerunt a quonam proficiscantur parum apparet, id quod cadit inter alias in leges antiquissimas duas Lucerinam Spoletinamque. Itaque haec omnia re certe coniuncta hoc capite proposui. Potuerunt addi edicta Augusti de aquaeductu Venafrano (supra n. 77) et ipsum conditoris magis iure propositum quam principis et L. Sentii praetoris de campo Esquilino (supra n. 44^a); sed ea magis visum est aliis capitibus relinquere. TH. M.]

104. Leges lucorum a) Lucerina, b) Spoletina.

a) \mathcal{C} 9,782 cf. p. 667. Dess. 4912. *E lapide, in Apuliae oppido Lucera (antiqua Luceria colonia Latina) reperto, primum edito a. 1861 in: d'Amelis, storia di Lucera, postea a Mo. Ephem. epigr. 2,198, indeque in ZRG. 12,127. Lapis periit.*

b) Cf. supra n. 44^a. \mathcal{C} 11,4766. Dess. 4911. *E lapide a. 1876 prope Spoletium reperto (alto m. 0,57, lato 0,54, crasso 0,24) ab utroque latere inscripto, Spoletii in pinacotheca publica adservato. Titulum edidit E. Bormann in miscellaneis Capitolinis, quibus 'Istituto archaeologico C semestria feliciter peracta gratulati sunt iuvenes Capitolini Bormann Duhn aliique', Romae 1879.*

a) Lex Lucerina.

In hoc loucarid¹ stircus
ne [qu]is fundatid², neve cadaver
proiecitad, neve parentatid³.
Sei quis arvorsu⁴ hac faxit, [in] ium
5 quis volet pro ioudicatod n(un-
mum) I⁵ manum inieci[i]o
estod. Seive
mac[i]steratus volet moltare,
[li]cetod.

b) Lex Spoletina.

Honce loucom⁶
ne qu<i>s violatod,
neque exvehito neque
exferito quod louci
siet, neque cedito⁷ 5
nesei⁸ quo die res deina⁹
anua fiet; eod die
quod rei dinai⁹ causa
[f]iat, sine dolo cedre¹⁰ [li]cetod.
Sei quis
violasit, Iove bovid¹¹ 10
piaculum datod;
sei quis scies¹²
violasit dolo malo,
Iovei bovid piaculum
datod et a(sses) CCC 15
moltai suntod; eius piaculi
moltaique dicator[ei]¹³ exactio
est[od].

105. Lex a vicanis Furfensibus templo dicta (a. u. c. 696).

\mathcal{C} 9,3513 = 1,603. Ri. tab. 82. Dess. 4906. *E lapide in ruinis Furfonis antiqui reperto. Furfo vicus ad rem publicam Peluuiatium, civitatis*

1) = luco. — 2) = fundito. — 3) = proicito neve parentato. — 4) = adversus. — 5) *Mo. conicit* L, scilicet quinquaginta, non quinquaginta milia. — 6) = hunc lucum. — 7) = caedito. — 8) = nisi. — 9) = divina; divinae. — 10) = caedere. — 11) = Iovi bove. — 12) = sciens. — 13) *Dicator est, qui dicat rem sacram.*

Sabinae, pertinebat. — Difficultates, quas titulus praebet, Mo. corruptelis tribuit, Hu. (Jahrb. f. cl. Phil. 5, 857) e lingua Sabina, rectius Jordan (Hermes 7, 201) e rustico sermone explicandas esse censet.

- 1 L. Aienus L. f. Q. Baebatius Sex. f. aedem dedicarunt ° Iovis
 liberi Furfone a. d. III idus Quinctileis, L. Pisone A. Gabinio cos.,
 3 mense Flusare ¹, ° comulateis ² olleis legibus illeis regionibus, uti
 4 extremae undae quae ³ lapide ° facta hoiusque aedis ergo, uteique ad
 5 eam aede(m) scalasque lapide stauctuendo ⁴ ° columnae stant citra
 6 scalas ad aedem versus stipitesque aedis, huius ⁵ tabula^omentaque,
 uti tangere sarcire tegere devehere defigere mandare ⁶ ferro oeti
 7 ° promovere referre <liceat> fasque esto. Sei quod ad eam aedem
 8 donum datum donatum dedicatum^oque erit, uti liceat oeti, venum
 9 dare. Ubei venum datum erit, id profanum esto. Venditio ° locatio
 aedilis esto, quem quomque veicus Furfens(is) fecerit, quod se sentiat ⁷
 10 eam rem ° sine scelere sine piaculo <vendere locare> alis ne potesto.
 11 Quae pecunia recepta erit, ea pecunia emere ° conducere locare
 dare, quo id templum melius honestius seit, liceto. Quae pecunia
 12 ad eas ° res data erit, profana esto, quod d(olo) m(al)o non erit
 13 factum. Quod emptum erit aere aut argento, ° ea pecunia, quae
 pecunia ad id templum ⁸ data erit quod emptum erit, eis rebus ea-
 14 dem ° lex esto, quaei sei dedicatum sit.
 15 Sei qui heic sacrum surupuerit, aedilis multatio esto, ° quanti
 volet; idque veicus Furf(ensis) m[a]i[or] pars fifeltares ⁹ sei apsol-
 16 vere volent sive condemnare, ° liceto.
 Sei quei ad hoc ¹⁰ templum rem divinam fecerit Iovi libero
 17 aut Iovis genio, pelleis ° coria fanei sunt.

106. Leges arae Augusti Narbonensis a. p. Chr. 11
 et 12/13.

Æ 12,4333; Or. 2489, Dess. 112. Ara marmorea a. 1566 Narbone effossa, ubi exstat in museo. Scriptam esse non Augusti ipsius, sed Antoninorum aetate ostendunt et scriptura et orthographia; itaque aram Pio imperante incendio deletam mox restitutam esse recte coniecisse videtur Herzog.

1) i. e. Florali = Iulio. Mo. Chron. 219. — 2) comula · teis lapis, in quo diei feriati quandam indicationem vetustam latere conicit Mo. — 3) Quid significetur, parum constat. Cf. legem Narbonensem II, 10 squ. (n. 106). — 4) STAVCTVENDO lapis; structa endo Iordan, structas struendas Mo. dubitans. — 5) humus. — 6) Or. mundare, Hu. emendare. — 7) sentiunt. — 8) Mo.: emendum. — 9) Vox corrupta, Hu. fingit vocem Sabinam fifla = fibula, fifeltares = fibulati, i. e. patricii Furfenses! — 10) huc.

— *Votum susceptum est die 22. Sept. a. p. Chr. 11 (I v. 1—3), cui anno convenit Augusti tribunicia potestas XXXIIII (v. 9); ara ipsa dedicata est per Augusti trib. potestatem XXXV, id est a. 12/13.*

I. In antica.

T. Statilio Taur[o] ° L. Cassio Longino ° cos. X k. Octobr. 1
° Numini Augusti votum ° susceptum a plebe Narbo°nensium in- 4
perpetuom.

° Quod bonum faustum felixque sit imp(eratori) Caesari ° divi 7
f(ilio) Augusto p(atri) p(atriciae) pontifici maximo trib(unicia) pote-
st(ate) ° XXXIIII coniugi liberis gentique eius, senatui ° populo- 9
que Romano et colonis incolisque ° c(oloniae) I(uliae) P(aternae) 11
N(arbonis) M(artii), qui se Numini eius inperpetuum ° colendo obli- 12
gaverunt!

Pleps Narbonen°sium aram Narbone in foro posuit, ad ° quam 13
quot annis VIII k. Octobr., qua die ° eum saeculi felicitas orbi 15
terrarum ° rectorem edidit, tres equites Romani ° a plebe et tres 16
libertini hostias singu°las inmolent et colonis et incolis ad ° sup- 18
plicandum Numini eius thus et vinum ° de suo ea die praestent; et 20
VIII k. Octobr. ° thus vinum colonis et incolis item prae°stent: 21
k. quoque Ianuar. thus et vinum ° colonis et incolis praestent; 23
VII quoq(ue) ° idus Ianuar. qua die primum imperium ° orbis ter- 24
rarum auspicatus est, thure ° vino supplicent et hostias singul(as) 26
in°molent et colonis incolisque thus vi°num ea die praestent. ~ 27
° Et pridie k. Iunias, quod ea die T. Statilio ° Tauro M. Aemilio 29
Lepido cos.¹ iudicia ° plebis decurionibus coniunxit², hostias ° sin- 31
gul(as) inmolent et thus et vinum ad ° supplicandum Numini eius 33
colonis et ° incolis praestent. ~ ° Exque iis tribus equitibus Ro- 34
man[is tribusve] ° libertinis unu[s] 36

II. In latere.

[Plep]s Narbonensis a[ram] ° Numinis Augusti de[di]°cavit !! 4
° ! ! ! ! ° ! !³ legibus iis q(uae) i(nfra) s(criptae) s(unt):

1) A. p. Chr. 11. Mai. 31. — 2) Iudicia sunt eorum qui comprobant et adsestuntur solentque ubi similiter usurpantur referri ad magistratus creandos: itaque hoc significatur Augustum effecisse, ut decuriones, in quorum potestate tum videtur fuisse magistratum creatio, eos facerent quos creari vellet populus. [VII cf. Dessau 112 n. 7 et 4, 1074.] — 3) Versus 3 fin., 4.5 init. in lapide erasi sunt; quae verba ibi fuerint, non perspicitur.

- 6 ° Numen Caesaris Aug(usti) p(atris) p(atriciae), quando tibi
 7 ° hodie hanc aram dabo dedicabo_{que}, his legibus hisque regio-
 9 ni_{bus} dabo dedicabo_{que}, quas hic ° hodie palam dixero, uti in-
 11 fimum ° solum huiusque arae titulorum_{que} est¹:
 13 si quis tergere ornare ° reficere volet, quod beneficii ° causa
 fiat, ius fasque esto;
 15 sive ° quis hostia sacrum faxit, qui² ° magmentum nec pro-
 17 tollat, id_{circo} tamen probe factum esto;
 18 si ° quis huic arae donum dare au_{gere}que volet, liceto, eadem-
 20 q(ue) ° lex ei dono esto, quae arae est;
 21 ° ceterae leges huic arae titulisque ° eadem sunt, quae sunt
 23 arae ° Dianae in Aventino³.
 24 Hisce legi_{bus} hisque regionibus, sic uti ° dixi, hanc tibi aram
 26 pro imp(eratore) ° Caesare Aug(usto) p(atre) p(atriciae) pontifice
 27 maxi_{mo} tribunicia potestate XXXV, ° coniuge liberis genteque
 29 eius, ° senatu populoque R(omano), colonis ° incolisque col(oniae)
 31 Iul(iae) Patern(ae) Narb(onis) ° Mart(ii), qui se Numini eius in
 32 per_{petuum} colendo obligaverunt, ° doque dedicoque, uti sies volens
 34 ° propitium.

V 107. Lex arae Iovis Salonitanae a. 137.

Ⓔ 3,1933. Dess. 4907. Ex epistyllo magno Salonis in Dalmatia reperto, quod bipertitum descripsit Petrus quidam Tragurinus (c. a. 1435) et post eum alii; pars posterior hodie extat Patavii in porta prope pontem S. Benedicti. — Quae hodie non exstant, inclusimus uncis quadratis.

- [L. Aelio Caesare II P. Coelio B]albino Vibullio Pio cos.
 2 ° [VII idus] Octobres.
 3 ° C. Domitius Valens IIvir i(ure) d(icundo), prae[eunte C. Iulio
 4 Severo pontif(ice), °]legem dixit in ea verba quae infra scripta sunt ∞:
 5 ° [Iuppiter optime maxime, quandoque tibi] hodie hanc aram
 6 dabo dedicabo_{que}, ollis legib(us) ° ollisque regionibus dabo dedi-
 cabo_{que}, quas hic] hodie palam dixero, uti infimum solum huius
 arae est⁴:

1) Cf. n. 4. — 2) immo quod; cf. infra p. 287 n. 1. — 3) Scilicet ea ara aedesque prima videtur fuisse quam Romani dedicarint scripta lege proposita. — 4) Intellege sic: illis legibus dedicabo, quas hic hodie palam dixero; illis regionibus dedicabo, uti infimum solum huius arae est. Nam ibi arae termini sunt, ubi solum incipit planum esse.

° [si quis hic hostia sacrum faxit, quod magmentum n]ec pro- 7
tollat¹, it circo tamen probe factum esto;

ceterae ° [leges huic arae eadem² sunt, quae arae Dianae 8
sunt] [i]n Aventino monte dictae³.

Hisce legibus hisce regionib(us) ° [sic, uti dixi, hanc tibi aram, 9
Iuppiter optime maxime, do] dico dedicoque, uti sis volens propitius
mihi collegisqu[e] ° [meis decurionibus colonis incolis coloniae Mar- 10
tiae] [I]uliae⁴ Saloniae, coniugibus liberisque nostri[s].

V 108. Lex dedicationis Brixiana.

Ⓔ V suppl. *Italicum n. 1273. Dess. 4910. E tabula marmorea
litteris optimis scripta compluribus paginis, quarum unius quinque versus
integri, sequentis quinque versuum initia servata sunt; descripsi in museo
Brixiano.*

. I.⁵
itque eadem lege sacrum esto.

Si quot

donum pecuniave aut stipes huic

signo dono datae erunt⁶ itq(ue) si IIVI-

ri decurionesq(ue) coloni coloniae

Civicae Aug(ustae) Brixiae vendere volue[rint] 5

[fu?]neris c[ausa?] . . .

fieri iu[sserit] . . .

. . . facito

Si hosti⁷

caeder

secun

10

109. Lex arae urbanae a. 84—96.

Ⓔ 6,826 = 30837^b; Or. 736. Dess. 4914. *Tituli compluria exemplaria
videntur prodüsse Romae, unum in Quirinali ex fundamentis ecclesiae S. An-
dreae, alterum loco incerto; neutrum ex iis recte descriptum habemus; tertii
notitia tantum superest. [VII Quae una columna praebet lapis, damus dua-
bus columnis.]*

Haec area, intra hanc

clausa veribus, et ara, quae 3

2 definitionem cipporum

est inferius, dedicata est ab 4

1) *Intell.*: quamvis exta non deponat. — 2) eadem tradunt auctores meliores. — 3) Cf. supra p. 286 n. 3. — 4) Martia | c. Iuliae Tragurinus. — 5) Haec littera sola e praescriptione superest. — 6) Similia sunt in lege Furfonensi (No. 89) v. 8. — 7) Agitur de hostiis caedendis; cf. leges Furfonensem v. 15, Narbonensem v. 15, Salonitanam v. 7.

5 imp. Caesare Domitiano Aug.	sorti obvenerit, sacrum faciat ⁴	
Germanico ¹ ex voto suscepto,	aliusve quis magistratus	
quod diu erat neglectum nec	Volcanalibus X. k. Septembres	20
redditum, incendiorum	omnibus annis vitulo robeo	
arcendorum causa,	et verre ⁵ . . . r. ac precationibus	
10 quando urbs per novem ² dies	infra scriptam aedi . . . k. Sept.	
arsit Neronianis temporibus.	ianist	
Hac ³ lege dedicata est, ne cui	. . . dari . . . quaes . .	25
liceat intra hos terminos	quod imp. Caesar Domitianus	
aedificium exstruere, manere,	Aug. Germanicus pont. max.	
15 nego[t]iari, arborem ponere	constituit q	
aliudve quid serere,	fieri.	
et ut praetor, cui haec regio		

110. Lex rivi incerta.

Ⓔ 12,2426. *E lapide in Savoia prope oppidum Echelles ad flumen Gayer a. 1787 reperto. — Mo. Hermes 4,283.*

Lex rivi Ul	Iovis d(omestici?) X ⁷ I d(ato). De-	5
Si quis in eo m-	l(atoris) pars dim(idia) esto ⁸ ,	
ixserit spurcit(iam)	nesi l. p. v. ⁹	
4 fecerit ⁶ , in tem(plum)		

111. Ex legibus incertis de aquaeductibus urbis
Romae (e Front.).

(Frontinus de aquis urbis Romae c. 94: dum altius repeto leges, de singulis collata¹⁰ quaedam apud veteres aliter observata inveni. apud antiquos cautum ita fuit:)

1) Verba ab imp. Caesare Domitiano Aug. in exemplo primum invento erasa fuerunt. — 2) Scilicet cum sexto die incendio, quod accidit a. 64, finis factus esset, mox denuo erupit teste Tacito ann. 15,40. — 3) et hac ex. I. — 4) sacrum faciat ex. II, litaturum se sciat ex. I. — 5) Hic finit ex. I; quae sequuntur in ex. II, lacera sunt et parum bene lecta. — 6) Cf. No. 104 et infra cap. XI, 23 squ. — 7) i. e. denarium. — 8) Praemium delationis in titulis sepulcralibus saepius additur; cf. infra cap. XI, 38; Wilm. 298: qui detulerit accipere debebit sum(mae) s. s. quartas; Ⓔ 3,125 n. 684: delatori den.cc n. — 9) Notae quid significant, non liquet. [VII nesi (= nisi cf. 104^b, 6) l(egi) p(arcere) v(olet), scilicet si delator etiam suam (dimidiam) partem Iovis d(omestici?) arcae inferre mavult, proponit Seckel.] — 10) collata Gundermann, qui lata cod.

Ne quis privatus aliam¹ ducat quam quae ex lacu humum accidit².

(haec enim sunt verba et leges: id est quae ex lacu abundavit; eam nos caducam vocamus. — c. 97: in isdem legibus adiectum est ita:)

Ne quis aquam oletato dolo malo, ubi publice saliet; si quis oletarit, sestertiorum decem milia multatum³ esto.

10. *Addi potest fragmentum quod servavit Festus in glossa lacera p. 340 sifus (= tubus) sumptum ex [le]ge rivalicia lata [rogant]e populum Ser. Sulpicio:*

[mon]tani paganive si[fi]s aquam dividunto]: donec eam inter se [diviserint], . . . s⁴ iudicatio esto.

112. Lex metalli Vipascensis.

§ 2 S., 5181. Dess. 6891. *E tabula aenea a. 1876 in Lusitaniae parte meridionali prope vicum Aljustrel in aerifodinis vetustis nuper denuo apertis reperta (a. 0,82, l. 0,53), effracta a latere dextro ita ut tricenae fere in quovis versu perierint litterae. Tertiam fuisse legis tabulam numerus III ostendit in ima tabula positus. Fuit lex fiscalis metallo, quod v. 2 Vipascense appellatur, ab imperatore dicta, qua non solum res metallaria sed in universum quidquid ad vicum territoriumve metalli, ut v. 37 dicitur, pertinebat tamquam lege colonica ordinabatur. [VII Datam eam esse post Hadriani tempora fragmentum a. 1906 inventum (n. 113) ostendit.] — Tabulae utrumque latus eandem inscriptionem proponit, nisi quod in alterius initio accedunt versus undecim, in fine alterius septem, ut priore exemplo propter causas nescio quas improbato in altera parte alterum incisum esse videatur. Secundae scripturae versus cum pressius scripti sint, prior scriptura quaedam habet deficientia in secunda. Lex in capita divisa est, quibus rubricae praescriptae sunt, numeri non adiecti. — Editiones sunt: Soromenho, la table de bronze d'Aljustrel, Lisbonne 1877. Huebner in Eph. ep. 3, 165—189. Bruns ZRG. 13, 372. Wilmanns, Zeitschr. f. Bergrecht 19, 2. J. Flach, Paris 1879. Berlanga, Hispaniae Anteromanae Syntagma, p. 625. — In hac editione ea, quae ex priore scriptura suppleta sunt, lineolis subductis indicavi; cetera supplementa sunt Huebneri, Mo., aliorum. [VII Cf. Buecheler Arch. f. Lexicogr. 2, 605.]*

Centesimae argentariae stipulationis. Conductor ea- 1
[rum venditionum quae per⁵ auctio]-

1) aquam add. Buecheler. — 2) accidit Graevius, accedit cod. — Posteriore tempore ne hoc quidem licebat. In capite mandatorum, quod servavit Frontinus c. 111, sic est: caducam neminem volo ducere nisi qui meo (sic cod., non nostro) beneficio aut priorum principum habent. Cf. supra leg. Urson. c. 100. — 3) multatum cod. — 4) [praetoris Ursinus; sed cuinam hanc iudicationem lex commiserit, definiri non potest. Th. M.] — 5) Hueb.: stipulationum quae ob.

- 2 nem intra fines metalli Vipascensis fient, exceptis iis, quas proc(urator) metallorum iu[ssu imp(eratoris) faciet, centesimam a vendito]-
- 3 re accipito. Conductor ex pretio puteorum, quos proc(urator) metallorum vendet, cen[tesimam ab emptore¹ accipito].
- 4 Si instituta auctione universaliter omnia addicta fuerint, nihilo minus venditor ce[n]tesimam conductori socio acto]-
- 5 rive eius praestare debeto. Conductor socio actorive eius, si volet stipulari a v[enditore, is promittito. Conductor]
- 6 socius actorve eius <eius> quoque summae, quae excepta in auctione erit, centesimam exigit. ~ [Qui res sub praecone]
- 7 habuerit, si eas non addixerit et intra dies decem, quam sub praecone fuerint, de condici[one vendiderit, nihilo minus con]-
- 8 ductori socio actorive eius centesimam d(are) d(ebeto). Quod ex hoc capite legis conduct[ori socio actorive eius debetur,]
- 9 nisi in triduo proximo quam debere coeptum erit, datum solutum satisve factum erit, du[plum d(are) d(ebeto)].
- 10 Scripturae praeconii. Qui praeconium conduxerit, praeconem intra fines praeb[eto. Pro mercede ab eo qui venditionem]
- 11 X L² minoremve fecerit, centesimas duas, ab eo qui maiorem³ X C fecerit, centesimam exig[ito. Qui mancipia sub praecone venum]
- 12 dederit, si quinque minoremve numerum vendiderit, capitularium in singula capita [X . . ., si maiorem numerum vendi]-
- 13 derit, in singula capita X III conductori socio actorive eius dare debeto. Si quas [res proc(urator) metallorum nomine] fisci ven-
- 14 det locabitve, iis rebus conductor socius actorve eius praeconem praestare debeto. Q[ui inventari]um cuiusque rei vendun-
- 15 dae nomine proposuerit, conductori socio actorive eius X I d(are) d(ebeto). Puteorum, quos proc(urator) metallorum vendiderit, em-
- 16 ptor centesimam d. d. Quod si in triduo non dederit, duplum d. d. Conductor socio actorive eius pignus cape[re] liceto.
- 17 Qui mulos mulas asinos asinas caballos equas sub praecone vendiderit in k. sing.⁴ X III d. d. Qui mancipia aliamve quam re[m sub]
- 18 praeconem subiecerit et intra dies XXX de condicione vendiderit, conductori socio actorive eius [idem d(are) d(ebeto)].
- 19 Balinei fruendi. Conductor balinei sociusve eius omnia sua inpensa balineum, [quod ita conductum habe]bit in

1) Cf. ZRG. 13,380. — Cf. v. 15—16. — 2) Aut hic scribendum C, aut postea L. — 3) Hic incipit exemplum prius. — 4) K(apita) sing(ula).

pr. k. Iul.¹ primas omnibus diebus calfacere et praestare debeto a 20
 prima luce in horam septim[am diei mulieribus] et ab hora octava
 in horam secundam noctis viris arbitrato proc(uratoris) qui metallis 21
 praeerit. Aquam in [alveum² usque ad] summam ranam² hypo-
 caustis et in labrum tam³ mulieribus quam viris profluentem recte 22
 praestare debeto. Conductor a viris sing(ulis)
 aeris semisses et a mulieribus singulis aeris asses exigit. Excipiun- 23
 tur liberti et servi [Caesaris] qui proc(uratori) in officiis⁴ erunt vel
 commoda percipient, item inpuberes et milites. Conductor socius 24
 actorve eius [instrumentum balinei et e]a omnia quae
 ei adsignata erunt integra conductione peracta reddere debeto nisi 25
 si qua vetustate c[orrupta erunt]. Aena quibus
 utetur lavare tergere unguereque adipe e recenti tricensima qua- 26
 que die recte debeto. [Si qua necessaria refectio inpedi]-
 erit⁵, quo minus lavare recte possit, eius temporis pro rata pensio- 27
 nem conductor reputare deb[eto]. Praeter⁶ haec et siquid
 aliut eiusdem balinei exercendi causa fecerit reputare nihil debebit. 28
 Conductor ve[ndere ligna] nisi ex recisamini-
 bus ramorum quae ostili idonea non erunt ne liceto. Si adversus hoc 29
 quid fecerit, in singul[as venditiones HS] centenos n(ummos) fisco d. d.
 Si id balineum recte praebitum non erit, tum proc(uratori) metallo- 30
 rum multam conductori quo[ti]ens recte praebitum non erit usque
 ad HS CC dicere liceto. Lignum conductor repositum omni tem- 31
 pore habeto, quod diebus [satis sit.]

Sutrini. Qui calciamentorum quid loramentorumve, quae 32
 sutores tractare so[lent, fecerit clavomve cali]ga-
 rem fixerit venditaveritve sive quid aliut, quod sutores vendere de- 33
 bent, vendidis[se intra fines convictus erit, is]
 conductori socio actorive eius duplum d(are) d(ebeto). Conductor 34
 clavom ex lege ferrariar[um vendito. Conductor soci]o
 actorive eius pignus capere liceto. Reficere calciamenta nulli licebit 35
 nisi cu[m sua dominive⁷ quis curaverit refece]rit-
 ve. Conductor omne genus calciamentorum praestare debeto: ni ita 36
 fecer[it unicuique ubi volet emendi] ius
 esto.

37

1) pr(idie) k(alendas) Iul(ias). — 2) Partes balinei; cf. Flach p. 42. —
 3) tan. — 4) offiois. — 5) Ita Flach, Mo.: Si non per conductorem factum
 erit. Illud praeferendum videtur propter sequens aliut. [VII Si vis maior
 damnumve fatale inpedi- Hirschfeld apud Dessav.] — 6) Hueb. et Wilm.:
 propter, relata voce ad v. 25: Aena cet., non recte. — 7) Cf. v. 40.

Tonstrini. Conductor frui debeto ita, ne alius in v[ico metalli Vipascensis inve]

38 territoris eius tonstrinum quaestus causa faciat. Qui ita tonstrinum fecerit, in sin[gulos ferra]mentorum usus X]

39 conductori socio actorive eius d(are) d(ebeto) et ea ferra]menta com-
missa conductori sunt. [Excipiuntur servi] qui

40 dominos aut conservos suos curaverint. Circitoribus, quos conductor [non miserit, tondendi ius ne es]to. Con-

41 ductori socio actorive eius pignoris captio esto. Qui pignus capien-
tem prohibuerit, [in singulas prohi]bitiones X V d(are)

42 debeto. Conductor unum pluresve artifices idoneos in portionem recipito.

43 Tabernarum fulloniarum. Vestimenta rudia vel recu-
rata nemini m[ercede polire nisi cui conductor so]-

44 cius actorive eius locaverit permiseritve liceto. Qui convictus fuerit
adversus e[um] qui[d fecisse, in singulas la]cinias

45 X III conductori socio actorive eius d(are) d(ebeto). Pignus con-
ductori socio actoriv[e eius capere liceto].

46 Scripturae scaurariorum et testariorum. Qui in
finibus met[alli Vipascensis scau]ri-

47 as argentarias aerarias pulveremve ex scaureis rutramina[ve]¹ ad
mesuram pondu[sve purgare tundere ure]re² expe-

48 dire frangere cernere lavare volet quive lapicaedinis opus quoquo
modo facien[dum suscipiet, quos ad id] facendum

49 servos mercennariosque mittent, in triduo proximo profiteantur et
solvan[t X conductori quo]que mense

50 intra pr[idie] k(alendas) quasque: ni ita fecerint, duplum d. d.
Qui ex alis locis ubertumbis ae[r]is argenti]ve ru]tramina¹ in

51 fines metallorum inferet, in p(ondo) C X I conductori socio actorive
eius d. d. Qu[od ex hoc capite] legis condu-

52 ctori socio actorive eius debebitur neque ea die, qua deberi coeptum
erit, solu[tum satisve factum erit], d(uplum) d. d.

53 Conductor socio actorive eius pignus capere liceto et quod eius
scauriae pu³[rgatum tunsum ustum expeditum frac-]

54 tum cretum lavatumque erit quive lapides lausiae expeditae in
lapicaedi[nis erunt, commissa ei sunt], nisi quid[-]

1) Cf. Buecheler l. c. — 2) Plin. n. h. 33, 4, 69: Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur. Cf. Flach p. 53. — 3) Hic finit exemplum secundum.

quid debitum erit conductori socio actorive eius solutum erit; ex- 55
[cipiuntur servi et liberti]¹

flatorum argentariorum aerariorum qui flaturis dominorum patron[or- 56
umque operam dant].

Ludi magistri. Ludi magistros a pro(curatore) metallorum 57
immunes es[se placet].

Usurpationes puteorum sive pittaciarium. Qui intra 58
fi[nes metalli Vipascensis puteum locum]-

que putei iuris retinendi causa usurpabit occupabitve e lege metallis 59
dicta, b[ideo proximo quod usurpaverit occupa]-

verit apud conductorem socium actoremve huiusce vectigalis profitea- 60
tu[r]

VII 113. Eiusdem legis fragmentum, a. 1906 repertum.

E tabula aenea, e pluribus non prima, fortasse ultima; rep. a. 1906. Desc. qui repp. Burthe, ingénieur de la société des mines; edd. Cagnat, Journal des savants 1906 p. 441 sqq. et p. 671 sq. cum simulacro; Mispoulet, Nouv. revue hist. 31 p. 20 sqq. cum commentario; Mitteis Z. S. St. 1906, p. 356 sq. — Agitur de occupatore putei, qui et pretii dimidiam partem fisco dare et opus sine intermissione facere debet; si cunctabitur, alii occupandi ius dabitur, qui ipse partem dimidiam fisco debebit. — Sociorum ius XII tabulis morosum debitorem tractantibus simile est. Fiscus partem suam vendere solet, eique, qui a fisco emit, alii ex colonis vendere licet. — Sequuntur regulae de puteis agendis cum poenis eorum, qui contra eas regulas facient; liberi servique a finibus metallorum excludentur, praeterea servi flagellis caedentur, liberorum bona in fiscum redigentur.

. . . .] Ulpio Aeliano suo salutem.²

. . . [pretia secundum liberalitatem sacratissimi imp(eratoris) Ha-
driani] || Aug. praesens numerato. Qui ita non fecerit et convictus erit
prius coxisse venam quam pretium sicut ° supra scriptum est sol-
visse pars occupatoris commissa esto et puteum universum proc(u-
rator) metallorum ° vendito. Is qui probaverit ante colonum venam
coxisse quam pretium partis dimidia ad fiscum pertinen°tis³ nu-
merasse partem quartam accipito.

Putei argentari ex form[a] exer-
ceri debent quae hac lege continetur; quorum pretia secundum 5

1) Cf. v. 39. — 2) i. e. [procurator provinciae] procuratori metalli Vipascensis. Cf. Mispoulet l. c. p. 5. — 3) Cf. quod de thesauris refert J. 2,1,39: Thesaurus, . . . divus Hadrianus naturalem acquitatem secutus . . . si quis in Caesaris loco invenerit, dimidium inventoris, dimidium Caesaris esse statuit.

- 6 liberalitatem sacratissimi imp(eratoris) Hadriani Aug. obser^ovabuntur it[a] ut ad eum pertineat proprietas partis quae ad fisco pertinebit, qui primus pretium puteo fecerit ^o et sestertia quatuor milia nummum fisco intulerit.

Qui ex numero puteorum quinque unum ^o ad venam perduxerit, in ceteris sicut supra scriptum est opus sine intermissione facito; ni ita fecerit [alii] ^o occupandi [ius] esto. Qui
10 post dies XXV praeparationi impensarum datas opus quidem ^o statim facere coeperit, diebus autem continuis decem postea in opere cessaverit alii occupandi ^o ius esto. Puteum a fisco venditum continuis sex mensibus intermissum alii occupandi ius ^o [es]to ita ut cum venae ex eo proferentur ex more pars dimidia fisco salva sit.

- O[ccu^opa]tori puteorum socios quos volet habere liceto ita ut pro ea parte qua quis socius erit impensas ^o conferat. Qui ita non fecerit tum is qui impensas fecerit rationem impensarum factarum
15 a se ^o continuo triduo in foro frequentissimo loco propositam habeto et per praeconem denunciato ^o sociis ut pro sua quisque portione impensas conferat. Qui ita non contulerit quive quid dolo ^o malo fecerit quominus conferat quove quem quosve ex sociis fallat, is eius putei partem ne ^o habeto eaque pars socii sociorum ut qui impensas fecerit esto.¹ ^o Et ii[s] coloni[s] qui impensam fecerint in eo
20 puteo in quo pluris socii fuerint repetendi a sociis quod ^o bona fide rogatum² apparuerit ius esto. Colonis inter se eas quoque partes puteorum quas ^o a fisco emerint et pretium soluerint vendere quanti quis potuerit liceto. Qui vendere suam partem ^o quive emere volet apud proc(uratorem) qui metallis praeerit professionem dato; aliter emere aut vendere ^o ne liceto. Ei qui debito[r] fisci erit donare partem suam ^o ne liceto.

- Venas quae ad puteos prolatae ^o [i]acebunt ab ortu solis in occasum ii quorum erunt in officinas vehere debebunt, qui post occa^osum solis [us]q(ue) in o[r]tu[m]
25 venas a puteis sustulisse convictus erit, HS ∞ nummos fisco inferre debeto. ^o Venae furem si servos erit procurator caedito et ea conditione vendito ut in perpetuis ^o vinculis sit neve in ullis metallis
29 territorisve metallorum moretur; pretium servi ad dominum ^o pertineto; liberum procurator confiscato et finibus metallorum in perpetu[u]m prohibeto.

1) Cf. D. 17, 2, 52, 10 de oratione Divi Marci quae socio qui cessantium portiones insulae restituerit, dominium totius rei dedit. — 2) erogatum Mitteis.

° Putei omnes diligenter fulti destinatique sunt proque putri 30
 materia colonus cuiusque putei no^ovam editionem sub[i]cito. Pilas
 aut fulturas firmamenti causa relictas attingere aut ° violare do-
 love malo quid facere quominus eae pilae fulturaeve firmae et
 sint ne liceto. ° [Q]ui puteum vitiasse labefactasse aliutve quid
 dolo malo fecisse quominus is puteus ° firmus sit convictus erit si
 servos erit flagellis arbitrato proc(uratoris) caesus ea conditione a
 dom[i]_ono veneat ne in ullis metallis moretur; liberi bona proc(u- 35
 rator) in fiscum cogito et finibus ei metal^olorum in perpetuum inter-
 dicto.

Qui puteos aerarios aget a cuniculo qui aquam metallis ° sub-
 ducet recedito et non minus quam quinos denos pedes utroque latere
 relinquit. [Cu]_oniculum violare ne liceto. Proc(urator) explorandi
 novi metalli causa ternagum a cuniculo agere ° permittito ita ut
 ternagus non plures latitudinis et altitudinis quam quaternos pedes
 habeat. ° [V]enam infra quinos denos pedes ex utroque latere a 40
 cuniculo quaerere caedereve ne liceto. ° [Q]ui aliter quit in ternagis
 fecisse convictus erit, servos flagellis arbitrato proc(uratoris) caesus
 ea condi^otionem [a] domino veniet ne in ullis metallis moretur; liberi
 bona proc(urator) in fiscum cogito et fini^obus ei metallorum in
 perpetuum interdicto.

Qui puteos argentarios [aget] a cuniculo qui
 ° aquam metallis subducet recedito et non minus quam sexagenos
 pedes utroque latere relin^oquit et eos puteos quos occupaverit ad- 45
 signatosque acceperit in opere uti determinati erunt ° habeto nec
 ultra procedito neve ecobolas colligito neve ternagos ita agito extra
 finis putei adsignati [ut]

VII 114. Lex de villae Magnae colonis data ad
 exemplum legis Mancianae.

*E lapide reperto a. 1896 in Africa non longe a Bagrada in ruderi-
 bus dictis Henchir Mettich. Edd. Toutain l'inscription d'Henchir Mettich
 (Mémoires présentés à l'Académie des inscr. ser. I vol. 11, 1 p. 31 sqq.), 1897;
 Schulten die lex Manciana (Abh. d. Gött. Ges. d. Wiss. II 3), 1897; re-
 cognoverunt ille Nouvelle revue historique de droit 1899, hic Rhein. Ph. 56,
 1901 p. 120 sqq. 187 sqq. Cf. praeterea Scialoja et Vaglieri bull. dell' Istit.
 di diritto romano 9, 1897 p. 185 sqq.; Seeck Zeitschr. f. Sozial- und Wirth-
 schaftsgeschichte VI, 1898 p. 305 sqq., Neue Jahrb. f. d. klass. Alterth. I,
 1898 p. 628 sqq.; H. Krüger ZSt. 20, 1899 p. 267 sqq. Loca nonnulla dif-
 ficiliora rogatus a Dessavio nobis contulit Merlin.*

In basi lapidis sub prima pagina: [H]ec lex scripta a Lur(i)o Victore Odilonis magistro et Flavio Geminio defensore; Felice Annobalis Birzilis.

1

Pro sal]ute

Aug(usti) n(ostri) im[p(eratoris)] Caes(aris) Traiani prin[c(ipis)] totiusqu[e] domus divine¹

optimi Germanici Pa[r]thici. Data a Licinio

5 [Ma]ximo et Felicio Aug(usti) lib(erto) proce(uratoribus) ad exemplu[m]

leg]is Manciane. § 1.⁴ Qui eorum² [i]ntra fundo villae Mag-

ne Variani id est Mappalia Siga³, eis eos agros qui su-

[b]cesiva sunt excolere permittitur lege Manciana

ita ut eas qui excoluerit usum proprium habe-

10 at.⁴ Ex fructibus qui eo loco nati erunt, dominis aut

conductoribus vilicisve eius f(undi) partes e lege Ma-

nciana prestare debebunt hac condicione: coloni

fructus cuiusque culture quos⁵ ad area[m] deportare

et terere debebunt, summas de[fer]ant arbitrato

15 [s]uo conductoribus vilicis[ve ei]us f(undi) et si conducto-

res vilici[s]ve eius f(undi) in assem pa[rtes co]l[on]icas⁶ datur-

as⁷ renuntiaverint tabellis[que ob]signatis . . .⁸ es⁹ cavea-

nt eius fructus partes, qu[as presta]re debent,

conductores vilici[s]ve¹⁰ eius f(undi) [colo]ni colonic-

20 as partes prestare debeant. § 2.⁴ Qui in f(undo) villae Mag-

nae sive Mappalia Siga villas habent habebunt

dominicas¹¹ eius f(undi) aut conductoribus vilicisv[e]

eorum in assem partes fructu[rum] et vinea[rum] ex

consuetudine Manciane cu[i]usque gene-

1) Offendit 'domus divine' elocutio cum a Traiani temporibus abhorrens tum inter imperatoris nomen et cognomina interposita. — 2) Ex hoc articulo 'Qui eorum' colligitur fundum villae Magnae partem esse eius territorii, de cuius colonis (cf. IV 23) tractabant versus legis Mancianae antecedentes. Verbi gratia: Qui coloni agros excolere volent, qui eorum intra fundos villarum morabuntur, eis eos agros . . . et pro permittitur lege Manciana fuit: permittitur hac lege. — 3) Requiritur habitabunt monet Schulten coll. IV 23, 33; idem disserit de nomine Mappalia Siga (Poeno) et de villa Magna plurimum fundorum. — 4) § 1 de emphyteutis ut agri rudis cultoribus, § 2 de eis qui cultae iam terrae incubuerunt. — 5) Vaglieri; quot priores. — 6) par[tes] colicas Seeck ex imagine; pa[rtes co]licas Schulten Rh. Ph. ex lapide (ante legerant . . . icas). — 7) Exspectes (se) datur[os]; attraxit 'partes' femininum prope antecedens. — 8) suppl. Seeck. — 9) es vel fs; [s(ine)] f(raude) s(ua) Seeck. — 10) conductores vilici[s]ve Schulten, conductoribus vilicisve H. Krüger. — 11) dominis ins. Schulten.

ris habet prestare debebunt: tritici ex a- 25
 ream partem tertiam, hordei ex aream
 [part]em tertiam, fabae ex aream partem qu-
 [ar]tam, vinu¹ de laco partem tertiam, ol-
 [ei co]acti partem tertiam, mellis in alve-
 [is] mellaris sextarios singulos. § 3. Qui supra 30
 quinque alveos II. 1
 habebit in tempore quo [vin]-
 demia mellaria fu[it fuerit],
 dominis aut conduct[oribus vili]-
 cisve eius f(undi) qui in assem [colunt]² 5
 d(are) d(ebebit). Si quis alveos, examina, apes, [vasa]
 mellaria ex f(undo) villae Magne sive M-
 appalie Sige in octonarium agru[m]
 transtulerit quo fraus aut dominis au[t]
 conductoribus vilicisve eis quam³ fiat, al[v]- 10
 ei[s], exam[in]a, apes, vasa mellaria, mel qui in [eo f(undo)]
 erunt conductoribus⁴ v[ili]corumve in assem e[ius]
 f(undi) erunt. § 4. Ficus aride arbo[res . . . q]ue⁵ extra pom[a]-
 rio erunt, qua pomariu[m in]tra villam ipsam
 sit, ut non amplius iu[. . . .] . . at⁶, col[on]- 15
 us arbitrio suo co[actorum fructuu]m con[ducto]-
 ri vilicisve eius f(undi) par[tem d(are) d(ebebit)]. § 5. Ficeta ve[te]-
 ra et oliveta, que ante ha[nc lege]m [sata sunt, ex] consuet[u]-
 dine[m] fructum conductori vilicisve eius presta[re]
 debea[n]t. § 6. Si quod ficetum postea factum erit, eius fic[eti] 20
 fruct[us]um per continuas ficationes quinque
 arbitrio suo eo⁷ qui seruerit percipere permittitur,
 post quintam ficationem eadem lege[m] qua s[up]ra s[cri]ptum est
 conductoribus vilicisve eius [f(undi)] p[re]stare d(ebebit). § 7. Vineas
 serere
 colere loco veterum permittitur ea condicione [ut] 25
 ex ea satione proxumis vindemi[s] quinque fructu[m]
 earum vinearum is qui ita fuerit⁸ suo arbitr[i]o per-

1) sic lapis. — 2) colunt supplevi collato libello Geminii Eutyctetis (cf. infra) I, 2: in asse colens, et h. l. IV, 24. — 3) usquam proposuerim vel eis qui (in) a(sse)m male correptum. — 4) conductorum scr. — 5) quae? — 6) iu[geris tot pa]teat vel iu[sta vindemia f]iat proposuit Schulten. — IIAT certum est. — 7) eo] sic lapis. — 8) severit emendavit Seeck, secuerit Schulten (Rh. Ph. 56, 131).

cip[i]at itemque post quinta(m) vindemia(m) quam ita sata erit, fructus partes tertias e lege Manciana conduc-

30 toribus

- III 1 v[ilicisve] eius in assem dare debebu[nt. § 8. O]livetum serere colere in eo loc[o] qua quis incultum excoluerit permittitur ea condici«ci»one u-
- 5 t ex ea satione eius fructus oliveti quid ita satum est per olivationes proximae decem arbitrio suo permittere debeat¹, item post olivationes (decem) ole[i] coacti partem tertiam [c]onducto-
- 10 ribus vilicisve eius f(undi) d(are) d(ebebit). § 9. Qui inseruerit oleastra post [olivationes qui]nque partem tertiam d(are) d(ebebit). § 10. [.]² in f(undo) ville Magne Var[iani] si[ve] Mappaliae Sige sunt eruntve ex[tra eo]s agros qui
- 15 vicias habent, eorum a[gr]orum fructu«u»s conductoribus vilicisv[e e]ius d(are) d(ebeunt); custodes exigere debebu[n]t. § 11. Pro pecora [que i]ntra f(undum) ville Magne sive Mappalie Sig[e] pascentur, in pecora singula aera quattu³s conductoribus vilicisve do-
- 20 minorum eius f(undi) prestari debebu[n]t. § 12. Si quis ex f(undo) ville Magne [siv]e Mappalie Sige fructus stantem pendentem, maturum immaturum cae[cide]rit exciderit, exportaverit deportaverit conbuserit desequerit⁴ seq[ue]nii⁵ detrimentum conductoribus vilicisve eius f(undi)
- IV 1 coloni erit ei cui de[. . .]⁶ tantum prestare d(ebebit). § 13. [Si qui in f(undo) ville Mag]ne siv(e) Mappalie Sige [arbores frugiferas se]verunt severint [iis eius superficiei usum]

1) permittere debeat] percipiat vel perc. permittitur fuitne in l. M.? cf. II 27/28. — 2) [Qui agri in herbis consiti] Schulten, Rh. Phil. p. 131. Rostowzew sic legit: q[ui] a[gr]i herbosi. — 3) de quattu vocabulo cf. Buecheler, Arch. f. lat. Lexicographie 1, p. 102; Rh. Phil. 57, p. 325. — 4) Sic Toutain = desecuerit. — 5) seq[ue]nii Schulten; fuitne sequens, vel ut monet Hirschfeld seq[ue]nii inde, scilicet ut iungantur: sequens detrimentum conductoribus (= detrimentum quod emerit conductoribus) coloni erit (= a colono resarciatur conductoribus)? — 6) ei cui de[bet p. coloni- cas alterum] suppl. H. Krüger.

qui e legitimo [.] 5
testamen[.¹ sup]-
erficies . . . hoc tempus lege Ma[nciana]
ritu² . . . fiduciaeve data sunt dabuntur . . . [id]
. . ve ius fiduciae lege Manciana serva[bitur . . . § 14. Qui]
superficiem ex inculto excoluit excoluer[it ibique] 10
. . . aedificium deposuit posuerit eive³ qui [coluit colere]
desierit perdesierit eo tempore, quo ita ea superfi[cies]
coli desit desierit ea quo fuit fuerit ius colendi dumtaxa-
d bienn<i>o proximo ex qua die colere desierit servatu[r]
servabitur; post biennium conductores vilici<s>ve eor[um . . .]⁴ 15
Ea superficies que proximo anno <f>culta⁵ fuit et coli [desi]-
erit conductor vilicusve eius f(undi) ea⁶ superficies esse dicit-
ur denuntiet superficiem cultam
denuntiationem denuntiatur . . .⁷ testa[. . .]-
o itemque insequentem annum at ea sine que[re- 20
l]a eius <eius> f(undi)⁸ post biennium conductor vilicusve⁸ co[lere de]-
beto. § 15. Ne quis conductor vilicus[ve eoru]m⁹ inquilinum [eius]
f(undi)¹⁰. § 16. Coloni qui intra f(undum) ville Magne [sive] Mappalia
Sige habit-
abunt dominis aut conduct[oribus vilicisve] in assem [qu]-
odannis in hominibus [singulis in arati]ones ope- 25
ras n(umero) II et in messem op[.]¹¹ generis
singulas operas bin[as] pr[estare debebunt]. § 17. Coloni
inquilini eius f(undi) intra . . . anni n-
omina sua conductor[ibus vilicisve . . . i]n custo-
dias singulas qu[.]nent¹² 30

1) l. 5 et 6 sic restituit Seck: [post . . . annos liberis] qui e legitimo [matri-
monio procreati sunt] testamen[to relinquere licet . . .] collato loco legis Ha-
drianæ: heredi relinquendi. — Equidem ad sensum propono: eis] qui e
legitimo [iure ad hereditatem eius venient vel] testamen[to instituti heredes
erunt] scilicet ut non solum legitimus sed quilibet heres in colonatum suc-
cedat. — 2) ritu] [pigno]ri . . temptarim sive fuit pign[oribus] sive pignori<s>
t[itulo] (quod et Dessauio et mihi in mentem venit) sive alia. — 3) leg. isve.
— 4) eo co[lere]? — 5) An fuit exulta? — 6) ins. ei cuius? — 7) esse-
gabit vel essechatis Schulten (Rh. Phil. p. 196) ad lapidem, . . sigales idem
ex ectypo et phot. — 8) eius f. post conductor vilicusve transp. Schulten. —
9) sic Schulten; vilicusve [s]er[vu]m Toutain. — 10) Excidisse plus quam . .
prestare cogat con. Schulten; 22/23 inquilinum[v]/e coloni iungit Toutain.
— 11) [et in sarritiones cuiusque generi] suppl. Schulten. — 12) qu[as] agr[is]
Schulten secundis curis, de litteris gr dubitans.

35 ratam seorsu[m . . .]um.

§ 18. Stipendiarior[um qui in f(undo) ville Magne sive M]appa-
lie Sige habitab[unt . . .]uas c-
onductoribus vil[icisve . . .]cust-
odias f(undi) servis dominic[. . .]nit est
quæ sequuntur quinque lineæ legi non possunt.

VI 115. Ara legis Hadrianæ.

Basis tribus lateribus inscripta, rep. a. 1892 in Africa ad Ain-Wassel non longe a Thugga et Thubursico Bure (cf. *Æ* 8, 15470 sqq.), est Tunete. Ed. qui repperit Carton *revue arch. ser. 3* vol. 19, 1892 p. 214, vol. 21, 1893 p. 21; La Blanchère *collections du Musée Alaoui* p. 134, alii, tractaverunt Mispoulet *nouvelle Revue hist.* 1892 p. 117, Schulten *Herm.* 29, 1894 p. 207; post repertum lapidem n. 116. Carcopino *mél. de l'Ecole fr. le Rome* 26, 1906 p. 440, Mispoulet *Nouvelle Revue hist.* 1907 p. 43. Nobis textum constituit Dess. — Linea subducta notavimus quæ redeunt in simili monumento n. 116 vel supplementa ex eo adsumpta.

1.

[pro salute et incolumitate] ¹
[imp. Caes. L. Septimi Severi Pii]
[Pertinacis Aug. et imp. Caes.]
[M. Aurelii Antonini Aug.]

1 [et L. Septi]mi Severi Get[ae] ²
[Caes. et Juliae D]omnae Aug. matr.
[cast]rorum, aram legis divi Ha-
driani Patroclus Auggg. ³ lib.

5 proc. instituit et legem infra
sc<r>iptam intulit.
Exemplum ⁴ legis Hadrianæ
in ara proposita ⁵. Sermo procu-
ratorum. Qui[a] ⁶ Caesar n(oster) pro in-
10 fatigabili cura⟨tor⟩ per qu-
am adsidue pro humanis uti-
litatibus excubat omnes par-
tes agrorum qua[e] ⁷ tam oleis

2.

[aut vineis quam frumentis aptae]

1) Supplementum incertum. — 2) Get. . litteras erasas agnovit Merlin. —
3) tertia g erasa. — 4) intulit <ad> exemplum Schulten p. 230, refragante
lapide, in quo v. 7 novum caput incipit. — 5) Requiritur propositum. —
6) quid. — 7) quam.

[sunt excoli iubet, idcirco permissu]

[providentiae eius potestas fit]

[omnibus etiam eas partes]

[occupandi] quae in centu[ris] 1

[elocat]is saltus Blandiani ^{et}

Uden[sis] et [in] iis partibus su[nt]

quae ex saltu Lamiano et Dom[i]-

tiano iunctae ¹ Thusdritano 5

sunt nec a conductoribus ex[er]-

centur ²; isque qui occupaverint pos-

sidendi ac fru[en]di i ³ eredique s[u]-

o relinquendi id ius datur

quod et lege Ha[dria]na ⁴ compre- 10

hensum de rudibus agris

et iis qui per X an[n]os conti-

nuos inculti sunt: nec ex

Blandiano et Udensi sal-

l[u]tu maiores [p]artes ⁵ fruc- 15

3.

[tuum]

[si quis lo]c]a neglecta a conduc]- 1

toribus occupave[rit, quae dari so]-

lent tertias part[es fructuum da]-

bit. De his quoque r[egionibus quae]

ex Lamiano et Domi[tiano saltu iun]- 5

ctae ⁶ Thusdritano sun[t tantundem da]-

bit. De oleis quas quisq[ue aut in sero]-

bibus ⁷ posuerit aut oleastris [inse]-

ruerit, captorum fructuum nu[lla pars]

decem proximis annis exiget[ur]; 10

set nec de pomis septem annis proximis;

nec alia pom(a) in divisione(m) umquam

cadent qu[a]m ⁸ quae venibunt a posses-

1) Sic, et deinde Th contignatum (iuncta Th- primi editores). — 2) Supplevit Schulten. — 3) fruidii. — 4) Hana. — 5) dartes. — 6) Sic potius quam [iun]cta lapis (cf. not. 1). — 7) Supplevit Mispoulet (. . . bibus recte videtur lectum esse a La Blanch, . . . ribus plerique editores: cf. Merlin Klio 8. 1908 p. 156); cf. Columell. 3, 13 cet. — 8) qum.

soribus. Quas partes aridas fruct[u]-
 15 um quisque debebit dare, eas pr[o]-
 ximo buinquennio ei dabit in
 cuius conductione agr(um) occupa-
 verit; post it tempus rationi.¹

VII 116. 'Sermo' et epistulae procuratorum de terris
 vacuis excolendis.

Hunc ut praecedentum libellum damus secundum Dessavium: Lapis in quattuor lateribus inscriptus, rep. a. 1906 in Africa, loco dicto Ain-Dsche-mala, circ. 20 chil. a n. 115 orientem versus, 6 chil. a Thignica. Ed. qui repperit Carcopino m  l. de l'Ecole fran  . de Rome 26, 1906 p. 365 sqq. cum imaginibus, adiecto commentario. Tractaverunt Mispoulet Nouvelle Revue historique 1907 p. 5 sqq.; Schulten Klio 7, 1907 p. 188 sqq.; denuo Carcopino Klio 8, 1908 p. 154 sqq. — Linea subducta notavimus quae redeunt in simili monumento n. 115 vel supplementa ex eo adsumpta.

1.

.

 1 tuant², rogamus, procurato-
 [res, per pr]ovidentiam vestram, quam
 [nomine Ca]esaris praestatis, velitis nobis
 [et utilitat]i³ illius consulere, dare no«b»-
 5 b[is eos agros] qui sunt in paludibus et
 in silvestribus instituendos olivetis
 et vineis lege Manciana condicione
 [s]altus Neroniani vicini nobis cu . .
 . . eremus⁴ hanc pe[tit]ionem nostr[am]
 10 . . ndum suprascriptum n . . .⁵
 [i]ncrementum habit . . .⁶

2.

.

1) Scilicet Caesaris (i. e. fisco). (Lapis hoc loco integer; nihil deficit.)
 — 2) . . ivani vel . . . tuani vel . . . tuant. — 3) Supplevit Schulten. —
 4) Cu[m ed]eremus. — 5) [fu]ndum suprascriptum N[eronianum]. — 6) habi-
 t[atorum] supplet primus editor.

iubeas. Sermo procurato[rum in]- 1
 p. [C]aes.¹ Hadriani Aug. Quia Cae[sar n. pro]
 infatigabili cura sua, per qu[am adsi]-
 due <pro> humanis utilit[at]ibus excu[bat, om]-
 nes partes agrorum, quae tam oleis au[t]- 5
 vineis quam frumentis aptae sunt [ex]-
 [c]oli iubet, itcirco permissu[m] prov[id]-
 [en]tiae eius potestas fit omnibus e[tia]-
 m² eas partes occupandi quae in c[ent]-
 [u]ris elocatis saltus Blandiani e[t U]- 10
 [de]nsis <et> i[n illi]s partibus sunt q[uae ex]
 [saltu Lamiano et Domitiano iunctae]
 [Thusdritano sunt nec a conductoribus]
 [exercentur cet.]

3.

3

1

. [si quis lo]ca neglecta a co[ndu]-
 [ctoribus o]ccupaverit, qua[e da]-
 [ri sole]nt tertias partes fructuu[m]
 [dabit. De] eis quoq[ue] regionibus qua- 5
 [e ex] Lamiano et Domitiano
 [saltu] iunctae Tuzritano sunt
 [tantum idem] dabit. De oleis quas quis[q. in]
 [scrobibu]s [po]suerit aut oleas[tr]-
 [is inseruerit], c[aptor]um fruct[uum] 10
 [nulla pars decem proximis annis exige]-
 [tur] cet.

4.

1

[E]arinus et Dor[yp]ho[rus Primige[nio]
 [suo salutem. Exemplum epistulae scrip-
 tae nobis a Tutilio Pudente egregio viro
 ut notum haberes et it quod subiectum est 5
 [ce]leberrimis locis propone⁴. Verridius
 Bassus et Januarius Martiali suo salut[em].

1) paes. — 2) Suppl. Carcopino. — 3) Reliquias litterarum exiguas
 has enotavit Carcopino, adiecto quoque numero litterarum quae periisse vi-
 dentur: . . (4) . . ua . . (8) . . ob (vel d) (8) . . . mm (8). — 4) Sic po-
 tius lapis quam proponi.

Si qui agri cessant et rudes sunt, s[i qui sil]-
vestres aut palustres in eo sal[tuum trac]-
[tu, v]olentis lege Mancian[na . .

CAPUT II.

TESTAMENTA ET LAUDATIONES FUNEBRES.

117. Testamentum Dasumii (a. 108 p. C.).

Ⓒ 6,2,10229. Magnae tabulae marmoreae, cui inscriptum erat hoc testamentum (a. 3 m., l. 1 m.), frustula quaedam a. 1820 et 1830 prope Romam reperta servantur in horto Instituti archaeologici Germanici; quibus totius tabulae altitudo fere integra conficitur, latitudinis vix septima pars. Reliquiae media e tabula effractae sunt; initio minor numerus litterarum deesse videtur quam in fine; omnino singulos versus octogenas litteras continuisse intellegitur ex versuum 61½ et 63¼ supplementis certis. Supplementa temptaverunt Ambrosch, annali 1831 p. 388, plenius paulloque audacius Rud. ZGR. 12,301; novissime ea retractavit Mo. in Ⓒ l. l., unde hic repetuntur. Annum indicaverunt consulum nomina v. 124 servata. Testatorem fuisse Dasumium quendam probabile est; qui num fuerit auctor SC. Dasumiani, cuius in D. 40,5,36.51,4 mentio fit, non constat. [Notus est L. Dasumius Tullius Tuscus (Ⓒ 6,1526) filius naturalis P. Tullii Varronis, adoptatus sine dubio a nescio quo L. Dasumio Tusco; eius Tusci hoc esse testamentum et Varronis filium heredem primo loco in eo institutum sub nominis ferendi condicione, cum Borghesio putaverim, quamquam ipse Borghesius postea reiecit; initium formavi, quasi haec certa essent. TH. M.]

° [Test]amentu[m L. Dasumi Tusci?]

° [Quod post vitae cursum con]fectum praest[antissimum est, rem cum nomine filio relinquere, ° quoniam mihi natura negavit,] amicus rarissim[us P. Tullius Varro quem genuit filium ° natu primum, si eum pater nome]n meum laturum po[llicitus erit, . .
5 ° . . mearum fortu]narum ex uncia [heres esto . . . ° cernitoque in diebus C prox]imis quibus scie[rit poteritque. . . Item ° Dasumia . . filia mea p]ientissima mihi [heres esto ex . . cernitoque eadem condicione. ° Item . . . f]ilia Serviani ex [. mihi heres esto cernitoque eadem condicione. ° Item . . .]us meus mihi heres [esto ex . .
10 cernitoque eadem condicione. ° Item . . . et . . m]ihi heredes sunt

[ex . . cernuntoque eadem condicione. Denique . . ° eadem condicione ex . . m]ihi heres esto ¹.

Si Da[sunia filia non creverit, . . ex . . mihi heres esto, item ° ex . . mihi heres e]sto, iique cernunto [in diebus C proximis quibus scierunt poteruntque. ° Si nec eorum quisquam] creverit, tunc Sy² [. . mihi heres esto . . .]

° [. . Amicis] infra scriptis qu[isquis mihi heres erit ° dare 15 damnas esto singul]is auri p(ondo) libras: Iuli[o °]no, Volusio Iuliano, [. . . . ° Plinio(?)] Secundo, Cornelio [Tacito(?). . . . ° A]uspicato; singulis [argenti p(ondo) ° Mi]- 19 nicio Iusto, Fabul (multisque aliis)³ (19—26)

° [. . . Pro(?)]culo iuriconsulto, Ateio M[. . . ° . . .]no, Cornelio 27 Seni, Iulis Threp[to et . . . ° . . .]oro adfini meo X CXXV co[. . . ° . . . fidei]que eius eorumque comitto u[t . . . ° . . . sub inscriptione 30 nominis m]ei consecrent; Cordubae it[em . . . ° . . . sub inscrip]tione nominis mei consec[rent . . . ° . . . Volo] opera supra scripta fiant ei[us eorumque arbitratu . . . ° . . . fidei]que eius eorumque comit[to ut perficiantur . . . ° . . . ita ut supra scriptum] est. 35

Dasumiae Syche nutric[i do lego . . . ° . . . Venugum Arrum piscator[es . . . ° . . . item . . quae] elegerit praeterquam X C[. . . ° . . . item argenti es]cari et potor[i] ex meo quod e[legerit . . . ° . . . item chartam si]ve philuram calculatorem

° [. . . e]t Sabinum notarium et My[. . . ° . . . rat]ionibus red- 40 ditis cum cont[ubernalibus suis liberos esse volo. ° Item . . .]m cocum et Crammicum c[. . . ° . . .] et Diadumenum notarium [. . . ° . . . item . .]onem sumptuarium ration[ibus redditis cum contuber- nali sua ° ita ut eam in m]atrimonio habeat fidele. Iu[beo . . . 45 ° . . . in a]rculis pusillis componi. Tu

° . . . [C]olono lib(erto) X cIo; Dasumiae Sy[che libertae X . . . ° . . . li]b(erto) X cIo; Heliopaedi l(iberto) X cIo; Ca[. . . ° . . .] singulis X cIo; Eurotae lib(erto) X [. . . ° . . . volo dar]i. 50

Eros vestiarius ratione u[t oportet reddita . . . ° . . . paeda]- gogus ratione reddita, Pho[ebus liberi sunt. ° Si que]m ex his alio scripto liberum [esse vetuero, is liber ne esto. . . .

° . . . Quodcum]que vicensimae nomine e[*x lege publica debe-* 53

1) Sequitur virgula capitis indicandi causa, hic et v. 55. — 2) Recte fortasse editores priores nomen Syches nutricis hic suppleverunt e v. 35. — 3) Fieri potest ut etiam vv. 27 et 28 ad hoc caput trahendi sint.

bitur . . . ° . . . propter eos omn]es quos liberos esse iussi, eo s[o-
 55 luto iis qui solverunt heredes meos ° reddere volo fideique it]em
 eorum committo.¹

Quis[quis mihi heres erit dato . . et . . . ° . . . denarios . . ita
 ut ii dent tri]buant concedant sine ull[a controversia . . liberto fun-
 dum . . . ° . . . preti denariorum . . et ho]c amplius XV et hoc am-
 pli[us . . . ; item ut supra nominati . . . ° . . . ancillae] cum primum
 manumissa [fuerit, dent tribuant concedant . . . ° . . . a]rculam, Thal-
 60 [l]um ornato[rem . . . ° . . . item ut supra nomin]ati dent tribuant
 concedan[t sine ulla controversia . . . ° . . . Thau]masto Anatellonti
 liberti[s in singulos annos quandiu quis eorum ° vivet, initio cuius-
 que an]ni vestiari nomine singul[is denarios . . . ° . . . item Te]rpno
 Achilli Heliopaedi lib[ertis initio cuiusque anni vestiari ° nomine
 singulis in sing]ulos annos quandiu quis eo[rum vivet denarios . . ;
 65 item . . . ° . . . libertis quandi]u quis eorum vivet initio c[uius-
 que anni vestiari nomine denarios . . , idque ° ita ii danto cura]n-
 tove dare.

Infra scriptis c[ondicionibus do lego Septumae Secundini ° ma-
 terterae meae patera]m auream meam maxima[m . . . ° . . . es]t et
 Diadumenum cubicul[arium . . . ° . . . e]t Stephanum dropacatorem
 70 [. . . ° . . .]orem et Faustum sutorem e[t . . . ° . . . paria m]ularum
 quae elegerit cum [carrucis. Do lego Septumae ° materterae meae
 pienti]ssimae hoc amplius Epaphro[ditum . . . ° . . .]tum medicum,
 Philocyrium [. . . ° . . . item signa mea aure]a et argentea omnia
 75 et ima]gines argenteas meas omnes . . . ° . . . Rogo autem, Septuma,
 pie]tatem tuam, ut cures in pub[lico proponi signa ° deorum impe-
 ratorumque,] quae ubique habeo, in amp[liorem nominis nostri ho-
 norem. ° Rogo item ut . . . d]ispensatorem rationibus [redditis . .
 ° . . et . . .]em et Eutychen cubicul(arium) maio[rem(?) manumit-
 tas . . . Hoc ° amplius do lego mat]erterae Septumae Secundin[i . . .
 80 . . . Menecraten Paede]rotem. Menecraten et Paedero[tem rogo ne
 manumittas, ° sed in eodem o]pere illos habeas donec viv[ent, quo
 habui ego, . . . ° . . . quoniam n]ullo merito meo tam valde [offen-
 derunt . . . ° . . . gestione improba et ini]qua. Septumae materterae
 m[ae hoc amplius do lego . . . ° . . .]us meis habuit fideique eius
 85 n[. . . ° . . . committo. Hoc a]mplius Septumae matertera[e meae do

1) Sequitur virgula capitis indicandi causa ut v. 11.

lego . . . ° . . . cu]rsorem, Encolpium actorem [... ° . . . denique 86
sestertiu]m sexagies quod beneficio . . .

[Memoriae ° meae colendae caus]a intra biennium quam mo[r-
tuus ero, quisquis mihi heres heredesve erit eruntve, ° eorum fidei
com]mitto, uti praedium, in quo[d per eos, quorum curae mandavi
ut secundum ° verba testamenti hui]us reli[quias] meas cond[erent, 90
. . . ° . . . reliquiae] meae inlatae fuerint, cui[cumque sive antea
sive testamento hoc libertatem ° dedi sive codicillis ded]ero, prae-
[t]erquam Hymno pess[ime de me merito, . . . ° . . . iis cum adia-
cen]tibus silvis instructum ma[ncipio det ita, ut ne de nomine eorum
exeat, neve . . . ° . . . vendant, pig]nore dent, cedant, condonen[t;
eius autem qui ex his decesserit portionem ° reliquis volo adcrecere, 95
done]c in rerum natura esset un[us eorum. Quodsi liberti libertae-
que in rerum . . . ° . . . natura omnes esse de]sierin[t, t]unc ad
libertorum [meorum posteros, donec in rerum natura sit ° unus
eorum, idem volo perti]nere; quod si esse desierit, [ultimus eo-
rum]

. . . ° [Cum a]utem in tam multas partes [id praedium distri-
buerim . . . ° . . . nec pariter om]nes un[i]versa possidere rel[icta
sibi possint, . . . ex iis . . . ° . . . curatores praedii eius A]chillen, 100
Heliopaeden, Cym[aeum(?)] constituo, omnium autem, quibus in id . . .
° . . . ius est suffragio cur]atorem substitui curatori [qui decesserit
iubeo, et ab eorum uno, quem ipsi ° curatores elegerint,] alimenta
omnia computar[i et redditus distribui volo. Sic ° enim effectum iri
exist]imo, ut ab uno omnia percip[iant omnes]

. . . ° [Fidei omnium her]edum meorum committo, t[uae autem
maxime, carissima filia, . . . ° . . . ne pati]aris post me quemquam 105
ill[o loco sepeliri neque eorum quos ipse manumisi . . . ° . . . neque
in post]erum libertorum tuorum.

P[orro monumentum meum colere volo ex libertis . . . ° . . . meis
praeci]pue Thaumastum et Anat[ellontem, aditum autem et ambitum
. . . ° . . . eo volo habere omn]es, quos s[i]ve ante testamen[tum sive
testamento posteave manumisi, praeter ° te, Hymne, qui quamvis]
plurimum tibi praestitiss[em . . . ° . . . ipse recordaris qua]e a te 110
passus sim aut timuer[im.] . . .

° [Corpus meum] Ursi Serviani domini mei et [. . . curae com-
mendo . . . ° . . . lectu]m ferri volo per Serviani mei li[beros. Moni-
mentum volo . . . liberti cura . . . ° . . . intra dies . . . postquam de-
fu]nctus ero consummari, in q[uod impendantur denariorum milia

- 114... °... *Sumptuum rationem eu]m reddere volo Serviano me[o.*
 115 *Item cura eius volo lapidi incidi ... °... testamenti huius exem-*
plu]m et poni ad latus monimen[ti mei].

[*Quisquis heres heredesve ... °... mihi erit eruntve, e]um*
eosque rogo fideique ei]s eorumque committo, ut quae cui hoc ...
°... testamento dedi l]egavi, ea vicensimis omnib[us non deductis
persolvantur, et aut reddant ° quod solutum erit vicensimae] nomine
aut vicensimae n[omine cum eo ad quem ea res pertinebit ... °...
pacis]cantur aut decidant aut in [arbitrum compromittant.] ...

- 120 ... ° [*Si quid codicillis alio]ve quo ge[ner]e scriptum sig[na-*
tumque reliquero, valere volo, quasi testamento ... °... scriptum
signatu]mque reli[quisse]m.

Liturae [inductionesque quae in hoc ... °... testamento in-
veniuntur, i]am testam[ent]i fac[i]undi [et signandi tempore ibi
fuerunt].

[*Testamentum ° scribendum curavi per . .]ntidiu[m C]ampa-*

- 124 *num testa[mentarium ... °... Ael]io H[adria]no et Trebatio*
Pr[isco cos.]

- 125 ° [*Quisquis mihi heres erit], do lego damnasq[ue esto dare*
... °... imp. Caesari Nervae Traia]no Aug. Germanic[o Dacico,
... °... Sos]io Senecioni singu[lis ... °... arge]nti p. V; Otacilio

- 129 *Or[... °...]medico HS X̄. I[tem ... °...]s HS CCCC, ex qu[o-*
rum reditu ... °...]Eurota lib[... °...]tione di[... °...]c
ex

118. Testamentum Galli cuiusdam civis Romani.

(Saec. I p. C.)

Ⓔ 13,5708. Dess. 8379. Hoc testamenti fragmentum folio membranaceo (cuius marginibus imminutis paginae prioris versuum quorundam litterae primae, posterioris extremae perierunt) saec. X servatum in bibliotheca Basileensi a W. Wackernagel repertum ab Ad. Kiessling (*Anecdota Basileensia*, 1863) primum editum est; denuo cum notis criticis et exegeticis ab E. Huebner, *annali* 36,200. Id apparet descriptum esse de monumento Lingonis cuiusdam in Gallia Lugdunensi (II, 6). Bene igitur Hu. testamentum cum iure civili conceptum sit, factum esse conicit post Lingones ab imperatore Othone civitate Romana donatos (*Tac. hist.* 1,78), neque vero multo post, cum stricta iuris observatio et genus dicendi saec. I indicent. [*Id etiam nepotis nominibus comprobari mihi videtur, cum ipse vel potius pater eius nomina 'quae sunt Sex. Iulius (II, 3) ab eo a quo in civitatem, receptus sit, accepisse censendus sit; is autem, nisi egregie fallor, Sex. Iulius Frontinus fuit, 'qui strategem. IV 3,14 ipse de se refert, Lingonum civitatem, quae ad Ci-*

'vilem desciverat, cum adveniente exercitu Caesaris [Domitiani] populatio-
nem timeret, a se [scilicet a. 70] ad obsequium redactam septuaginta milia
'armatorum sibi tradidisse. Si igitur Sex. Iulius Aquilinus pater illo tem-
'pore fortasse pro meritis nescio quibus erga Romanos Romana nomina cum
'civitate accepit, testamentum nostrum circa Traiani fere aetatem incisum
'esse conicere licet'. Hirschfeld, cuius causa Duemmler professor Basileen-
sis locos nonnullos dubios inspexit.] Textum mendose descriptum emenda-
runt cum Kiessling et Huebner tum Mo. et Henzenus in notis apud
Huebnerum [VII et in *CE*]. Tractavit etiam Hu. Multa 305—7.

- I. . . [cellam, quam ° a]edificavi memoriae, perfici volo ad ex- 1
emplar quod dedi ita, ut exe°<d>ra sit eo <loco>, in quo statua
sedens ponatur marmorea ex lapide ° quam optumo transmarino,
vel¹ aenea ex aere tabulari quam optumo, ° alta<m> ne minus
p(edes) V. Lectica² fiat sub exedra et II subsellia ad ° duo latera 5
ex lapide transmarino. Stratui ibi sit quod sternatur ° per eos
dies quibus cella memoriae aperietur, et II lodices et cervi°calia
duo par(ia) cenator(ia) et abollae II et³ tunica. Araq(ue) ponatur
ante ° id aedific(ium) ex lapide Lunensi quam optimo sculpta quam
optume, ° in qua ossa mea reponantur. Cludaturq(ue)⁴ id aedifi(cium)
lapide Lu°nensi ita, ut facile aperiri et denuo cludi possit. 10

Colaturq(ue) id ae°dificium et ea pomaria et lacus arbitrato
Philadelphi et Veri liber°torum meorum, impensa(ue) praestetur
[ad] reficiendum⁵ restituend(um), si quid ° ex iis vitiatum cor-
ru<p>tumq(ue) fuerit; colaturq(ue) a tribus topiariis et ° dis-
centib(us) eorum, et si quis⁶ ex iis decesserit decesserintve sub-
tra°<c>tusve erit in vicem eius eorumve alius ali°<o>ve substi- 15
tuant(ur); accipi°ant<q>ue singuli ex tribus tritici modios LX in
ann(os) sing(ulos) et vesti°ar(i) nomine XXX⁷. Aquila autem nepos
meus et h(eredes) eius haec prae°stare debeto debento. Inscriban-
turq(ue)⁸ in aedificio extrinsecus ° nomina mag(istratum), quibus
coeptum erit id aedificium et quot annis vixero.

Si ° quis alius aliave unquam in iis pomariis, quemadmodum 20
eos ° . . (12) . . eri . (5) . ac umii . . (20) . . indussi⁹, com-

1) ubi. — 2) legtica. — 3) abollet II. — 4) claudatur *mutatum* in clu-
datur. — 5) p̄stetur // reficientium. — 6) quid. — 7) Mo. dari triticum pu-
tat, ne monetae depravatio libertis noceat, unde post Neronem conditum
esse testamentum colligit. Hen. coni. X XX. — 8) III (corr. fortasse ex IIII)
scribanturq.; em. Hu. — 9) Hu.: [locos coli, cons]eri, [perfici], a[dit]um [ad
eos fieri i]ussi. Mo.: [hortos det]er[mini]avi et l[acum] [margine] in[cl]ussi.
Hirschfeld: [hortos cippi]s t[er]minavi ac [t]um[ulum] . . . in[cl]ussi.

- 22 bustus ° sepultusve confossusve conditusve consitusve propiusve iis
 po^omaris <erit sive aliquis> aliquid¹ adversus ea facturus fuerit,
 quae s(upra) s(cripta) s(unt), id h(eres) ° h(eredes)q(ue) mei <heredis
 ne sinito sinunto idemque quae s(upra) s(cripta) s(unt) d(amnas)²>
 d(amnates) esto sunt ea omnia ita fieri neq(ue) aliter fieri.
- 25 Loco ° autem huic lex haec in perpetum dicitur neq(ue) quisquam
 post me do^ominium postestatemve eorum locorum habeto nisi in
 hoc, <ut> melius co^olantur et conserantur perficianturq(ue). Aditum
 [itum actum ad id aedific(ium)] (20) ° (18) habeant quicumque] ad
- 29 id colendum³ pedib(us) et vehiculis et staticulis ° [adibunt . . .
 1 Si quis]⁴ ° combustus suffossusve monimentumve⁵ factum illatave II.
 2 ossa propiusve iis posita ° quidve a⁶ quibus factum fuerit i[n⁷] iis
 pomariis et locis et s<a>eptis eorum, que<m> ° ad modum supra
 scripsi, Sex. Iul(ius), Sex. Iuli Aquilini fil(ius), Aquila et h(eres)
 h(eredes)q(ue) eius s(upra) s(criptus) s(cripti) ° <si per eum eosve
 steterit, quod⁸> ita factum non fuerit adversusve aliquit factum
- 5 fuerit, aut non caver<int> ° ab herede heredibusque suis, ut ita
 omnia serventur, quem ad modum s(upra) [s(cripsi), d(are) d(amnas)]
 ° d(amnates) e(sto) s(unto) rei public(ae)⁹ civitatis Ling(onum) HS
 n(ummum) C¹⁰. Haec poena¹¹ omnibus domini[s] ° huius possessionis
 in perpetuum¹² inferatur.
- Omnes autem liberti mei et liber[tae], ° quos et vivos et quos
 hoc testamento manumisi, stipem conferant ° quotannis singul[i
 nummos sing(ulos). Et] Aquila nepos meus et <h(eres) eius> pr[a]estet
 10 quotanni[s] n(ummos) . .], ° ex quibus edulia [quisq(ue) sibi]¹³ paret
 et potui, quod profane<i>]tur infra ante ce[l]lam memoriae quae
 est Litavicrari¹⁴, et ibi consumant — — —¹⁵ ° morenturque
 ibi donec eam summam consumant.

1) pomeris aliquid. [Supplevi ego. TH. M.] [VII Iam p(edes) m(ille) ante
 erit coni. Mo. — Fortasse pro pom. ris fuit in lapide p. m. erit.] — 2) Hu.
 coni.: heredesque mei heredis propter I, 17. II, 3.5.9. [Reliqua addidi ego.
 TH. M.] — 3) colentium. — 4) Hu. recte: Si vero, quae s. s. s., facta non
 fuerint, sive quis alius unquam. — 5) monimentive. — 6) propius imponi
 queant. [Emendavi ego. TH. M.] [VII Iam propius p(edes) m(ille) pon[e]
 ve[l] ant[e] qui[d]v[e] coni. Mommsen *ad l. c.* — 7) ibi. — 8) [Addidi ego.
 TH. M.] — 9) modum desit public., explevit Mo. — 10) Intellege C, i. e.
 centum milia. — 11) [Inserendum ab. TH. M.] — 12) perpetua. — 13) Era-
 sae litterae quinque. — 14) Utrum loci an personae hoc sit nomen, non
 liquet. In mentem revocat Kiessling Litavicum Haeduum e Caes. bell. gall.
 7, 37. — 15) Spatium vacat in codice.

Vicibus ex se cura^otores ad hoc officium nominent, qui id of-¹³
ficiū annuum¹ habeant, habe^oantque potestatem exigendi hos
nummos; mandoque hanc curam^o Prisco Phoebo Philadelpho [V]ero² ¹⁵
pos[terisq(ue) eor]um³, curatoresque⁴ ita nom⟨i⟩^onati s(acra)
f(aciant)⁵ quotannis in ara quae s(upra) s(crupta) est kalendis
Aprilibus Maiis In^oniis Iuliis August(is) Octobri^{b(us)}⁶.

Mando autem curam funeris mei ⟨et⟩ exequi^oarum et rerum
omnium et aedificiorum monumentorumque meorum Sex.^o Iulio
Aquilae nepoti meo et Macrino Regini f(ilio) et Sabino Dumnedor.⁷
^o f(ilio) et Prisco l(iberto) m(eo) et procuratori, et eos rogo agant ²⁰
curam harum reru⟨m⟩^o omnium, eorumque probatio sit earum
rerum, quas iussi post mortem^o meam fieri.

Volo autem omne instrumentum meum, quod ad ve^onandum et
aucupandum paravi⁸, mecum cremari cum lanceis, gladei⟨s⟩^o, cultris,
retibus, plagis, laqueis, thalamis⁹, tabernaculis, formidinibus,^o bal- ²⁵
nearibus, lecticis, — — ¹⁰ sella gestatoria et omni medicamento [et]
^o instrumento illius studi, et navem Liburnam¹¹ e[x] scirpo¹², ita
⟨ut⟩ in^ode nihil subtrahatur, et vestis polymit(ae) et plumariae¹³
^o quidquid¹⁴ reliquero, et stellas¹⁵ omnes ex¹⁶ cornibus alcinis ||.

VII 119. Testamentum C. Longini Castoris veterani per
mancipationem factum, cum codicillis (a. 189).

*E pap. B. U. 326. — Pap. duabus col. inscr. descr. Krebs. — Edd. Mo.
Berl. Ak. Abh. 1894 p. 47 = Ges. Schr. I p. 429 (rep. Z. S. St. 16 p. 198 =*

1) annua. — 2) ex vel ero Kiessling; ero, ante e videtur fuisse V
fragmentatum Duemmler. Cf. I, 11. — 3) terris corū dubitanter legit
Kiessling, pos. . . . ū Duemmler. [VII pos[t obitum me]um mavult Mo. *Q*]
— 4) qui. — 5) s(acra) f(aciant) Hu.; sacrificent Kiessling; qui cod. —
6) octobris. — 7) In memoriam revocat Kiessling Dumnorigem, princi-
pem Haeduorum, Lingonibus confinium, e Caes. b. g. 1,9. — 8) Venatum
et aucupium a Romanorum moribus aliena fuisse constat. Cf. Tac. ann.
2,56: venatu et quae alia barbari celebrant — 9) pro hoc vocabulo in
margine adiecto calamis, scilicet aucupatoriis, e Mart. 14,218 coniecit
Hercher. — 10) Spatium vacat in codice. — 11) Ibis Liburnis inter alta
navium. Hor. epod. 1,1. — 12) et scurfo Kiessling emendavit e Plin. h.
n. 7,206: naves in Nilo ex Papyro ac scirpo. — 13) plumari quod, cui lo-
cutioni fortasse subesse aliud ad equorum ornatum pertinens monet Hirsch-
feld. — 14) corr. alia manu ex quicquid. — 15) Kiessling commendat sellas.
— 16) corr. ex et.

Ges. Schr. I p. 442); *Scialoja bull. dell' ist. di dir. Rom.* 7 p. 1. — *Col-lignon, Nouvelle Revue* 18 p. 573 cum notis Darestii. — *Karlowa, Neue Heidelb. Jahrb.* 4 p. 189 sq.

Ἑρμηνί]α διαθ(ή)κης).

- I. [Γάιος Λογγῖνος Κάστωρ οὐε]τρανὸς ἐντίμως ἀπολυθε[ι]ς
[ἐκ κλάσσης Πραιτωρί]ας Μισηνῶν [δια]θήκην ἐποί[η]σεν.
[Ἐλευθέρας εἶναι βούλομαι] Μαρκέλλαν δοῦ[λ]ην μ[ο]υ μίζονα ἐ[τ]ῶν
5 [τριάκοντα¹ καὶ Κλεοπάτραν] δούλην μου μ[ι]ζονα ἐτῶν τριάκ[οντ]α¹
[καὶ ἐκάστη ἔστω κληρο]νόμο[ς] ἐξ ἴσου μ[ε]ρ[ο]υς ἐμοῦ κληρον[ομ.]ν.²
[Λοιποὶ δὲ πάν]τες ἀποκληρόνομοι [. . .] ἔστωσαν. Προσ[ε]ρχέσ-
[θωσαν³ τῇ κληρονομί]α μου ἐκάστη ὑπὲρ τοῦ ἰδίου μέρους ὑπόταν³
[]ρασθαι⁴ ἑαυτὴν ἐμοῦ κλ[η]ρονόμον εἶναι, μὴ ἐξί-
10 [ναι δ]ὲ π[ι]π[ρά]σκειν μηδὲ ὑποτίθεσθαι⁵, ἀλλ' εἴ τι ἑάν ἀν[θ]ρά-
πιν[ο]ν πά-
[θῃ] Μαρκέλλ[α] ἡ προγεγραμμένη, τότε τὸ μέρος τῆς κληρονομίας
ἑαυτῆς
[πρ]ὸς Σαραπίωνα καὶ Σωκράτην καὶ Λόγγον καταντῆσαι θέλω,
ἑμοίως
[Κλε]οπάτραν τὸ μέρος αὐτῆς πρὸς Νεῖλον καταντῆσαι θέλω· ὃς
ἑάν μου κλη-
14 [ρον]όμος γέ[νητ]αι, ὑπεύθυνος ἔστω δῶναι ποιῆσαι παρσχέσθαι ταύ-

Interpretatio testamenti.

C. Longinus Castor veteranus honeste missus ex classe prae-
toria Misenatium testamentum fecit. Liberas esse volo Marcel-
lam ancillam meam maiorem annis [triginta et Cleopatram] ancil-
lam meam maiorem annis triginta; eaeque heredes ex aequis parti-
bus mihi sunt; reliqui omnes exheredes sunt. Adeant autem
heredes pro sua quaeque parte quando . . . se heredem meam
esse, ne liceat iis vendere neve pignerare; si vero aliquid humanitas
acciderit Marcellae supra scriptae, tunc partem hereditatis eius ad
Sarapionem et Socratem et Longum pervenire volo; similiter si
Cleopatrae, partem eius ad Nilum pervenire volo. Quicumque
mihi heres erit, damnas esto dare facere praestare omnia quae

1) cf. *Gai.* I, 18. — 2) κληρονόμ. . . ν del. *Mo.* — 3) προσ[ε]ρχέσθωσαν et ὑπόταν *Schubart.* — 4) de ὀρᾷσθαι ἱ. ἑ., i. e. de cernenda hereditate cogitat *Dareste.* — 5) lex imperfecta rebus dicitur, cf. *Mo.* p. 54, qui *Scaev. D.* 30. 114, 14. 32, 38, 4. 35, 71 pr. adfert.

[τῇ] πάντα [ᾧ ἐ]ν ταύτῃ τῇ διαθήκῃ μου γεγραμμένα εἶναι, τῇ τε 15
πίστι [αὐ]τῆς παρακατατίθεμαι.

[Σαρ]απίας δούλῃ μου, θυγάτηρ Κλεοπάτρας ἀπελευθέρως μου ἐλευ-
θέρα ἔστω

[...]αῖ δίδωμι καταλίπω ἀρούρας σιτικὰς πέντε, ἃς ἔχω περὶ κώ-
μην Κα-

ρα]νίδα ἐν τόπῳ λεγομένῳ Στρουθᾶ. ὁμοίως ἄρουραν μίαν τέταρτον
[Κο]ιλᾶδος, ὁμοίως τρίτον μέρος¹ οἰκίας μου καὶ τρίτον μέρος ἐκ
τῆς αὐ-

[τῆς] οἰκίας, ὃ ἡγόρησα πρότερον παρὰ Πραπεθεῦτος μητρός Θα- 20
σεῦτος,

[ὁ]μοίως τρίτον μέρος¹ φοινικῶνος, ὃν ἔχω ἐνγιστα τῆς διαύρυος, 21
ὃ καλεῖται.

II. Παλαιὰ διῶρυξ. Ἐκκο[μι]σθῆναι περιστ[αλ]ῆναι τε ἐμαυτὸ[ν] θέλω 1
τῇ φρονίδι καὶ εὐσεβείᾳ

τῶν [κ]ληρονόμων μου. Εἴ τι ἐὰν ἐγὼ μετὰ ταῦτα γεγραμμένον
καταλίπω τῇ ἐμῇ χειρὶ γεγραμμένον

οἶω δὴ [π]οτε τρόπῳ βέβρα[ι]όν μοι εἶναι θέλω. Ταύτῃ τῇ διαθήκῃ
δόλος πονηρὸς ἀπέστη³. Οἰκετίαν χρή-

ματα τ[αύ]της διαθήκης γενομένης ἐπρίατο Ἰούλιος Πετρωιανὸς 4
σηστερτίου νούμμου ἐνός, ζυ-

*in hoc meo testamento scripta sunt, et fidei eius committo. Sara-
prias, ancilla mea, filia Cleopatrae libertae meae libera esto (eique?)
do lego tritici aruras quinque, quas habeo circa pagum Caranidem
in loco qui dicitur Στρουθός; item aruram unam et partem quartam
item partem tertiam domus meae et partem tertiam domus quam
emi antea a Prapetheute (matre Thaseute), item partem tertiam
palmeti quod habeo prope fossam quae dicitur veterem. — Sepeliri
pollingi² volo cura et pietate heredum meorum. — Si quid postea
scriptum reliquero mea ipsius manu quolibet modo, ratum esse
volo. Huic testamento dolus malus abesto. — Familiam pecu-
niamque hoc testamento facto emit Iulius Petronianus sest. num-*

1) De partitione legata cogitare videtur Mo. — 2) Sic Mo. ex corpore glossariorum vertit. — 3) ἀπέστω mavult Mo. p. 50, coll. formula ab hoc monumento dolus malus abesto. cf. p. 340, no. 141, 4 l. 6.

- 5 γοστα[τοῦ]ντος Γαίου Λουκρητίου Σαιορνεΐλου ἐπέγνοι¹, ἀντεμαρ-
 τύρατο Μᾶρκον Σεμπρώνιον Ἡρα-
 κλια[νόν], ἐπέγνοι¹. Ἡ δια[θή]κη ἐγένετο ἐν κ[ώ]μῃ Καρανίδι νομῶ
 Ἀρσινοείτῃ πρὸ ἱε καλανδῶν Νο-
 εμβρ[ι]ῶν² δυσὶ Σιλάνοις ὑπάτοις, [Λ]³ αὐτοκράτορος Καίσαρος Μάρ-
 [κο]υ Αὐρηλίου Κο[μ]όδου Ἀντωνεί[ν]ου
 εἰσέβοϋς εὐτυχοῦς Σεβαστοῦ Ἀρμενιακοῦ Μηδικοῦ Παρθικοῦ Σαρμα-
 τικοῦ Γερμανικοῦ Ἀθύρ κα. Εἰ δέ
 τι πε[ρ]ισσὰ γράμματα τῇ χειρὶ μου γεγραμμένα καταλίπω, βέβαια
 εἶναι θέλω.
- 10 Ἡνύγη⁴ [κ]αὶ ἀνεγνώσθη Ἀρσινείῃ τῇ μητροπύλῃ ἐν τῇ Σεβαστῇ
 ἀγορᾷ ἐν τῇ στατιῶνι τῆς εἰκου-
 τῆς τῶν κληρονομιῶν καὶ ἐλευθεριῶν πρὸ θ' καλανδῶν Μαρτιῶν⁵
 ὑπάτοις τοῖς οὖσι [Λ]
 αὐτοκράτορος Καίσαρος Λουκίου Σεπτιμίου Σεούρου Περτίνακος Σε-
 βαστοῦ Μεχεῖρ κζ. Οἱ λοιποὶ σφρ(αγισταὶ)
 Γάιος Λογγῖνος Ἀκυλας, ἐπέγνοι¹, Ἰούλιος Βολύσσιος, Μᾶρκος Ἀν-
 τίστιος Πετρωνιανός, Ἰούλιος
 Γεμέλλος οὔτερ[α]νός.
- 15 Ἑρμηνία κωδικίλλων διπτυχων. Γάιος Λογγῖνος Κάστωρ οὔετρανός
 ἀπολυθεὶς ἐν-

mo I, libripende C. Lucretio Saturnino ἐπέγνοι¹, antestato M. Sempronio Heracliano ἐπέγνοι¹. — Testamentum factum est in vico Caranide pagi Arsinoëticae ante diem XV kal. Nov. duobus Silanis coss., anno XXX imp. Caesaris M. Aurelii Commodi Antonini Pii Felicis Aug. Armenici Medici Parthici Sarmatici Germanici, Athyr 21. — Sin autem aliud quid manu mea scriptum reliquero valere volo. — Apertum et recitatum Arsinoë in urbe in Augusti foro in statione vicesimae hereditatum et manumissionum ante diem IX kal. Mart. consulibus qui sunt, anno altero imp. Caes. L. Septimii Severi Pertinacis Aug. Mecheir VII. — Ceteri signatores C. Longinus Aquila, ἐπέγνοι¹, Iulius Volusius, M. Antistius Petronianus, Iulius Gemellus veteranus.

Interpretatio codicillorum in diptycho scriptorum. C. Longinus

1) Vox obscura. — 2) Oct. 18. — 3) Adnumerantur Commodo anni M. Aurelii patris, Mo. ZSSt. p. 202. — 4) Sic Blass (ἡνύγη = ἡνολίγη, i. e. aper-
 tum est); antea legebatur ἡνύτη (similiter l. 21 ἡνύτησαν). — 5) Febr. 19.

τίμως ἐκ κλάσσης πραιτωρίας Μισσηνῶν κωδικίλλους ἐποίησα· Μᾶρ- 16
 κον Σεμπρώνιον Ἑρα-
 κλιανὸν φίλον καὶ ἀξιόλο[γ]ον ἐποίησα ἐπίτροπον¹ τῇ ἰδίᾳ πίστι
 Συγγενεῖ Ἰουλίῳ Σεργῶν διδωμι
 καταλίπω σηστερτίους νούμμους δ. Πρὸ ζ̄ εἰδῶν Φεβρυαρίῳ τῇ
 ἰδίᾳ μου χειρὶ ἔγραψα. Ἐσφρά-
 γισαν Λογγῖνος Ἀκύλας καὶ Οὐαλέριος Πρίσκος· σφραγισταὶ Γάιος
 Λογγῖνος Ἀκύλας, ἐπέγονοι², Ἰοί-
 λιος Φιλόξενος, Γάιος Λουκρήτιος Σατορνείλος, ἐπέγονοι², Γάιος Λογ- 20
 γῖνος Κάστωρ, Ἰούλιος Γεμέλλος οὐε-
 τρανός. Ἡνύγησαν² καὶ ἀνεγνώσθησαν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ καὶ 21
 ἡ διαθήκη ἐλύθη.

Alia manu.

Γάιος Λούκιος Γεμινιανὸς νομικὸς Ῥωμαϊκὸς ἡρμήνευσα τὸ προκείμενον ἀντίγρα-
 φον καὶ ἐστὶν συμφω-
 νῶν τῇ αὐθεντικῇ διαθήκῃ.

Castor veteranus missus honeste ex classe praetoria Misenatium codicillos feci. M. Sempronium Heraclianum amicum et familiarem feci tutorem¹ fide ipsius. Cognato Iulio Sereno do lego sestertiorum nummorum quattuor milia. Ante diem VII idus Febr. mea ipsius manu scripsi. — Signaverunt Longinus Aquila et Valerius Priscus. Signatores C. Longinus Aquila, ἐπέγονοι, Iulius Philoxenus, C. Lucretius Saturninus ἐπέγονοι, C. Longinus Castor, Iulius Gemellus veteranus. — Aperti et recitati eodem die quo testamentum solutum est.

C. Lucius Geminianus, iuris peritus Romanus interpretatus sum superscriptum exemplum, quod consonat genuino testamento.

VI 120. Kaput ex testamento.

Ⓒ 3 S, 6998. Dess. 7196. *E titulo reperto in oppido Phrygiae Nacolia, quem descriptum a Sterrettio Americano edidi Ephem. epigr. 5,585; finis deest.*

Kaput ex testamento P. Aeli Onesimi Aug(usti) li[berti].

Civitati Nacolensium patriae meae amantissimae quamvis p[ro]lu-
 rimum debeam, pro mediocritate tamen peculioli mei dari volo

1) *Mo. p. 52 de procuratore cogitat.* — 2) *Cf. p. 314 n. 1. 3.*

HS CC n(ummu)m ea condicione, uti arbitrato Corneli...ini et Corneli [He]-
 syçi faeneretur ea pecunia et ex usuris q[uod] confectum fuerit, p[ro]-
 5 ximo triennio in sitonico¹ tribuant, ut q[uo]d q[uod] annis possit e[o]
 frumentum comparari. Et peracto triennio volo eius omnis pe-
 cuniae usuras quodquod annis civibus meis dividi politograp[hia]²
 facta, die felicissimo natali domini n(ostri) Traiani Hadriani. Sport[u]-
 li[s] autem partem dimidiam eius usurae tribui volo sic, ut [p]ar[s]-
 10 dimidia die festo eoru[m], quae...]idia appellantur, er[ogetu]r...

V 121. Kaput ex testamento a. 385.

Ⓔ 14,2934. Dess. 8375. Orelli 4360. Praeneste in basi statuae de-
 dicatae.

2 Postumio Iuliano³ c. m. v.⁴ ob meritum amorem et religi-
 onem, quam erga cibes universus habere satis dig^onatus est.
 14 ... Ex(em)pl(um) tes(ta)m(enti) partis:
 15 'Pos. Iulianus v. c.⁵, sanus, salbus, sana quoq. mente in-
 tegro(ue) consilio, memor condicionis omne⁶ testamentu(m)'
 feci. Inter cetera:

'Civibus Prae(nestinis) omnibus dari bolo ex
 massa Prae(nestina) kasam cui vocabulum est Fulgerita,
 regione Camp(ania) terr(itorio) Prae(nestino), ita ut ad memori(a)m
 20 meam per singulos annos sine dubio colant
 spiritum meum, ita tam(en) ut conlocent statua(m) nomin(is)
 mei in foro et hoc ipsum ex. pl. testam.⁷ ascribant ibi, et non
 hab(ean)t potest(atem) dextraendi⁸, ut si qua(n)do alienare⁹ boluerint,
 fiscus possideat.

V 122. Codicilli (a. 175).

Ⓔ 10,7457. Dess. 8377. Or. 4359. E lapide magno Cephaloedii in
 Sicilia reperto, quem post alios descripsi et edidi ego Ⓔ l. l.

Exemplum codicillorum.

Have mihi, domine pater!

1) Vocabulo σιτωνικόν Graeci pro pecunia frumentaria utuntur. — 2) Po-
 litographia hic est civium recensio ante divisionem faciendus. — 3) Defunc-
 tus est Iulianus XVI kal. Dec. d. n. Arcadio Aug. et Bautoni v. c. cons.
 (a. 385). — 4) c(larissimae) m(emoriae) v(iro). — 5) v(ir) c(larissimus). —
 6) Intell. humanae. — 7) ipsu(m) ex(em)pl(um) testam(enti). — 8) Intell.
 distrahendi. — 9) alienari.

Vale mihi, domine pater!

Cum ad te haec dictarem, infelicis-
simum te aestimavi, ut eras, cum me
hoc mitteres. Peto, ut monumentum
mihi facias dignum iuventuti meae.

5

A te peto Eutyichianum alumnum
meum manumittas vindictaque
liberes; item Aprilem servum meum
qui solus ex ministerio meo superavit.

10

Scripsit XV kal. April. Sirmi

L. Calpurnio Pisone P. Salvio Iuliano cos.¹

123. Gesta de aperiundo testamento a. 474.

Servatur Parisiis in bibliotheca nationali n. 8842 papyrus scripta Ravennae saec. (secundum Marinium) sexto ineunte, continens in paginis quae supersunt octo gesta quina de aperiendis testamentis quinque diversae aetatis nec temporum ordine relata. Horum testamentorum id quod exhibemus scriptum paginis tertia quartaque antiquissimum est. Omnia ediderunt Maurini a. 1757 in operis Nouveau traité de diplomatique vol. 3 extr. (cf. p. 629), unde repetiverunt Marinii papiri diplomatici 1805 p. 110; Spang. 90; Savigny verm. Schriften 3, 122. [Ad archetypum nostra causa recognovit E. Hauler Vindobonensis; qui quae emendavit eorum non adnotavimus nisi potiora. TH. M.]

Leone iun. p(er)p(etuo) Aug(usto) s(sub) d(ie) prid. nonar. No- III, 8.
vembr. Rav(ennae) apud Pompuliu[m] Preiecticum iun. et Fl. Proiectum,

et iterum² mag(istratus), praesentib[us] Aelio Marino Commodiano
Constantio³ iun., Ocremodio⁴ Victore, Popilio Calomniosio et Mel-
minio Cassiano principalibus⁵, Pascasia h(onesta) f(emina) d(i)x(it).

'Offero carta(m) testamenti, q(uo)d [Constantius maritus meus 10.

1) Consules sunt ordinarii a. p. C. 175. — 2) Formula et iterum sic solet inseri in his testamentis inter nomen nominave eorum apud quos res agitur et vocabulum mag. [Significat, pariter atque in fastis consularibus, magistratus eos de quibus agitur locum tenere anno tertio. TH. M.] — 3) constantio om. Marinii quique eum compilarunt, non Maurini. — 4) ocremodio parum certum est; videtur quiddam emendatum esse, fortasse ore mulatum in cre. — 5) i. e. primatibus inter curiales; cf. C. Th. 12, 1, 151: Municipalia gesta non aliter fieri volumus, quam trium principum praesentia. (396 p. C.)

fecit. Peto ut] eam ¹ suscipi iubeatis. Testibus praesentibus ostendi, ut si signacula vel superscriptiones suas recognoscunt, dignentur edicere; eam resignari praecipiat, linum in[cidi, aperiri et per ordinem recitari faciatis, quo voluntas defuncti possit agnosci.’

Pom]pilius Preiecticius² iun. et Fl. Proiectus mag(istratus) d(i)x(erunt)³:

‘Suscipiatur carta testamenti, quae offertur; testibus praesentibus ostendatur, ut, si signacula vel superscriptiones [suas recognoscunt, singuli edicere non morentur.’

12. *Cumque* ca]rta testamenti suscepta f(uisset) et testibus praesentibus⁴ ostensa, Fl. Bonifacius⁵, v(ir) d(evotus), apparitur⁶ in(l)ustris] [p(rae)fecti)] p(raetori)o⁷ d(i)x(it):

‘In hoc testamento interfui. Agnosco signaculum et superscriptionem meam.’

[... Heraclius ... dixit:

‘E]go in hoc testamento interfui, agnosco anuli mei signaculum, superscriptionem⁸ meam; sed et infra⁹ subscripsi.’

Fl. Probacius v(ir) d(evotus) app(aritor) sedis s(upra) s(criptae) d(i)x(i):

‘In hac voluntate interfui. Agnosco¹⁰ [signaculum et superscriptionem meam; sed et]¹¹ intrinsecus subscripsi.’

14. Et iterum mag(istratus) d(ixerunt):

Quid [et de aliis testibus, quorum] signaculum hoc testamento infixum [vidimus?]

IV, 1. Fl. Bonifacius, Proba[cius], Heraclius vvv. ddd.¹¹ d(ixerunt):

‘Constat una nobiscum Simplicium . . . , ° qui mortuus est, Exuperium v(irum) h(onestum)¹², Pamonium v(irum) d(evotum) et

1) eam *Maurini*; in codice ante suscipi cernitur eū, quod potest esse eam vel eum vel eas. — 2) sic cod. — 3) dxx cod. — 4) praesentibus *om. edd.* — 5) sic cod., non Bonifatius. — 6) id est apparitor. [Sed recte fortasse *Pick* commendat apparitor) v(i)r(i). Th. M.]. — 7) [inl (vel ini) pō cod., non inl pō, ut est in edd.; esse debuit opinor inl. ppo. Th. M.] — 8) erscriptionem fere evanuit. — 9) et infra fere evanuit. [Fuit opinor intra. Th. M.] — 10) sco fere evanuit. — 11) Quae sunt in edd. inde a vv. intrinsecus subscripsi (v. l. 3 in f.) usque ad Heraclius vvv. ddd. hodie ita desiderantur. ut in mediis apices elementorum quidam supersint, in fine litterae liu |||| dd. — 12) h. potius quam quod est in edd. d.

Georgio viro devoto, qui absentes sunt, in hoc testamento interfuisse, quorum signacula et superscriptiones recognoscimus.

° Mag(istratus) d(ixerunt):

‘Quoniam de agnitis signaculis vel superscriptionibus testium responsio patefecit, nunc carta testamenti resignetur, linum incida[tur], aperia[tur], et per ordinem reci[tetur]¹;

et inciso lino ex off(icio) reci(tatum) est:

‘Fl. Constantius v(ir) h(onestus), tinct(or) publicus, procedens sanus sana mente integroque consilio, cogitans condiciones humanas et repentini casus, praesenti²bus testibus numero competenti, in hac cartula testamentum feci, idque scribendum dictavi Domitio² Iohanni for(ensi), cuique ipse³, litteras ignorans, subter manu propria signum feci; ° quod testamentum meum, si quo casu civili seu praetorio⁴ vel alia quaelibet iuris ratione valere non potuerit, etiam ab intestato vice codicellorum meorum valere illud ° volo, hac valeat, ratamque hanc voluntatem meam esse cupio et iubeo: Pascasia, h(onesta) f(emina), ingali[s] mea heres mihi esto⁵].

VII 124. Cretiones Serapiadis. a. 170.

E dipt. — Rep. in Museo Cairensi Seymour de Ricci et descripsit a. 1906 Nouvelle Revue 30 p. 479 sqq. Comm. Girard ibid. p. 490. — Script. interior cera, exterior atramento confecta est (cf. no. 100). — Subscriptum est Graeca lingua.

A. Cretio hereditatis maternae.

Valeria Serapias, Antinois virgo, per procuratore L. Val(erio) Lucretiano Matidio q(ui) e(t) Plutino Antinoensio fratri eius, testata es(t) se hereditatem Flaviae Valeriae matris eius adiisse crevis- s(a)eq(ue)⁶ seq(ue) heredes⁷ esse secundum tabulae⁸ testam(enti) eius.

Actum Aeg(ypto), nomo Arsinoite, Metropoli. III Kal(endas) Oct(obres) M(arco) Cornelio Cethego Sex. Servilio Claro cos.⁹ Anno XI Imp. Caesaris M. Aureli Antonini Aug. Armeniaci Medici Parthici Maximi. Mense Phaophi Die II¹⁰.

1) post reci spatium vacat. — 2) [domino malim. Th. M.] — 3) ipse om. Marinius cum sqq. — 4) casu vel civili vel praetorio Marinius (cum sqq.), recte Maurini. — 5) Charta aperturae ipsa integra est, sed non recepit nisi principium testamenti. — 6) hic incipit pag. 4 (tab. 2 ext.), pag. 1 valde mutila. — 7) leg. heredem. — 8) leg. tabulas. — 9) debuit esse C. Erucio Claro cf. Girard p. 490. — 10) i. e. 29. Sept. 170. Annum Imperatoris script. int. non habet.

Οὐαλέρια Σεραπειὰς προσῆλθον τῇ κληρονομίᾳ τῆς μητρός μου, ἀκολούθως¹ τῇ διαθήκῃ αὐτῆς· Λούκιος Οὐαλέριος Λουκρητιανός, ἐπίτροπος² αὐτῆς, ἔγραψα ὑπὲρ αὐτῆς ἀφ᾽ ἑλίκος οὐσης.

Valeria Serapias adii hereditatem matris meae secundum tabulas testamenti eius; L. Val. Lucretianus tutor eius scripsi pro ea impubere.

B. Cretio hereditatis aviae.

Valeria Serapias, Antinoi Virgo, per procuratorem L. Val. Lucretiano Matid(io) q(ui) e(t) Plotinio Antinoensi[o] fratris eius testata est se hereditatem Lucretiae Diodorae, aviae de patre, adisse creviss[ae]q(ue), seque heredem esse secundum tabulas³ t(estamenti) eius. Actum Aeg(ypto) nomo Arsinoite, Metropoli, III Kal(endas) octobr(es), M(arco) Cornelio Cethego Sex(to) io Claro cos.⁴ anno XII Imp. [C]aesaris M(arci) Aureli Antonini Aug(usti) Armen(iaci) Medici Parthici Maximi mense Phaophi die II.⁵

Οὐαλερίᾱ Σεραπειὰς προσῆλθον τῇ κληρονομίᾳ τῆς μάμμης μου κατὰ πατέρα⁶, ἀκολούθως τῇ διαθήκῃ αὐτῆς· Λούκιος Οὐαλέριος Λουκρητιανός ἐπίτροπος² αὐτῆς ἔγραψα ὑπὲρ αὐτῆς ἀφ᾽ ἑλίκος οὐσης.

(*Nomina signatorum*): G. Lucci Sem[...] ani, T(iti) Flavi Juliani, L. J[...] Numeriani, G. Juli Antoni G. Rufi Ptolomai, G. Juli Germani, L. Val(eri) Lucretiani. —

VII 125. Declaratio bonorum propter vicesimam hereditatis facta (a. 246 p. Chr.).

E papyro Amherst II 72, Edd. Grenfell and Hunt; cf. Mitteis Z. S. St. 22, 198.

- 1 [Αὐρ]ηλίω Μαρκίω τῷ καὶ Νεμεσι[α]νῷ ἀπαιτη[τ]ῇ διοικοῦντι
2 [τὴν ° στρατηγίαν Ἑρμοπολ(ίτου) ° [παρὰ Α]ὐρηλίας Τινούτιος Ἑρ-

Aurelio Marcio qui et Nemesiano coactori vectigalium administranti munus magistri pagi Hermopolitani Aurelia filia Tinutis,

1) i. e. ἀκολούθως. — 2) i. e. ἐπίτροπος. — 3) *script. interior habet tabulae.* — 4) cf. p. 319 n. 9. — 5) = 29. Sept. — 6) aviae a patre, *cet. cf. subscr. cretionis hereditatis matris.*

μείνου Ἑρμοπολείτιδος μετὰ σ[υ]ν[ε]στῶτος τοῦ ἀνδρός¹ Αὐρηλίου 4
 Διοσκουρίδου Ἀμμωνίου ἀπὸ [τῆ]ς ὁδοῦ πύλεως. ἀπογο(άφομαι) 5
 παρὰ σ[ο]ι ἐντὸς τῶ[ν] ὁρισθεῖσων ἡ[μ]ερῶν ὁ [δὶ]κ[αι]ον κληρονο- 6
 μίας τοῦ πα[τ]ραδέλφου μου Χαίρημονος ὁ Ἀρπ[ο]κρατίωνος ἀπὸ 7
 τῆς αὐτῆς πόλεως τετελευτηκότος ὁ ἀτέκνου καὶ ἀδιαθέτου ἐπ' 8
 ἐμοὶ μόνῃ κληρονόμῳ. ἥς κληρον[ο]μ[ί]ας φθάσασα διεπεμφάμην 9
 τῷ λαμπροτάτῳ ἡγεμόνι Ὁυαλερίῳ Φίρμῳ τὴν διακατοχὴν², φυ- 10
 λασσομένων μοι ὁπάντων ἃν ἔχω δικαίων, καὶ δηλῶ τὰ κατα- 11
 λειψθέντα ὑπ' α[υ]τοῦ σύνπαντα ἄξια εἶναι ὡς ταλάντων τριῶν, 12
 καὶ ὁμνίω τὴν Μάρκων Ἰουλίων Φιλίππων Καισάρων τῶν κ[α]ι- 13
 ρίων ὁ Σεβαστῶν τύχην οὕτως ἔχειν. (ἔτους) γ Αὐτοκράτορος 14
 Καίσαρος ὁ Μάρκ[ο]υ Ἰουλίου Φιλίππου Εὐσεβοῦς Εὐτυχοῦς καὶ 15
 Μάρ[κο]υ ὁ Ἰουλίου Φιλίππου γενναιοτάτου καὶ ἐπιφανεστάτου 16
 ὁ Καίσα[ρ]ος Σεβαστῶν Παῦνι κβ. ὁ Αὐρηλία Τינוῦταις Ἑρμ(οπολίτις) ὁ μετὰ 17
 συνεστῶτος ἐμοῦ τοῦ ἀνδρός Α(ὐρηλίου) Δί[ο]σκουρίδου Ἀμμωνίου ἐπιδέδωκα [καὶ] 19
 ὡμο]σα τὸν ὄρκον. 20

*filiū Hermīni, Hermopolitana adiutore marito Aurelio Dioscoride filio Ammonii ab eadem urbe. — Declaro apud te intra dies prae-
 stitutos ius hereditatis patruī mei Chaeremonis Harpocratonis filiū
 ab eadem urbe mortuū sine liberis et intestatū me sola herede re-
 licta; cuius hereditatis statim misi illustri praefecto Valerio Firmo
 bonorum possessionis petitionem², salvo omni quod habeo iure, et
 declaro relictā ab eo omnia esse talentorum trium, et iuro per M. Iu-
 liorum Philipporum Caesarum dominorum Augg. fortunam id ita esse.
 Anno III Imp. Caes. M. Iul. Phil. Aug. Fel. et M. Iul. Phil. nobilis-
 simi et illustrissimi Caes. Augg. Pauni 22.³ A. T. H. cum adiutore
 meo marito Aurelio Dioscoride filio Ammonii petivi et iuravi.*

126. Laudatio funebris⁴ quae dicitur Turiae

746—752 a. u. (= 8—2).

Ⓞ 6,1527 cf. 31670. Dess. 8393. Tabulae, cui laudatio haec inscripta fuit,
 inferior pars adhuc exstat Romae, superioris tria frustra saec. XVI descripta

1) Grenfell et Hunt notant, maritum hic non tutorem sed adiutorem
 esse. — 2) i. e. possessione bonorum antea petita iam quanti sint bona,
 declaratur. — 3) Hic incipit subscriptio Aureliae Tinutidis. — 4) Lau-
 dationum funebrium habitarum mulieribus (id quod inde ab a. 364 usu
 venisse refert Liv. 5,50,7) duarum marmori incisarum ad nos pervenerunt
 reliquiae, cf. Vollmer, laudationum funebrium historia, 1891.

(duo ab I. M. Suarez, tertium ab Iacobo Sirmond), hodie latent; latuit etiam Sirmondianum apographum usque ad a. 1860, quo a G. B. de Rossi in bibliotheca Parisiensi inventum est. Totius tabulae reliquias edidit commentario adiecto Mo. Zwei Sepulcralreden, 1864 (Berl. Ak. Abh. 1863 p. 455 = Ges. Schriften I p. 395 sq.). — [VII Fragmentum, 'quod angulum dextrum totius tabulae occupabat, a. 1898 prodiit, . . edidit Vaglieri, Notizie degli scavi 1898 p. 413' (Dessau). Cuius fragmenti sunt I pr. vocabulum 'uxoris' maioribus litteris praescriptum toti titulo et II, 1—10; itaque quae prioribus editionibus II 1, nobis II 11 est linea. Suppl. II, 1—10 damus secundum Dess.] Textus repetitus est in: ZRG. 5, 161, disputatione addita Huschkii de iis, quae ad ius in laudatione spectant. — Maritus, qui ipse hanc laudationem uxori defunctae scripsit, cum (II, 1—20) proscriptum se ab ea servatum et deinde a Caesare restitutum esse dicat, Mo. vidit esse Q. Lucretium Vespillonem eum, quem proscriptum ab uxore Turia morti ereptum esse Val. Max. 6, 7, 2 narrat. Defuncta esse videtur inter annos u. c. 746 et 757. [VII Quae opinio nunc novo fragmento reperto refutata est, cf. Dess. p. 928: 'virum illum non Romae delituisse immo fuga servatum esse ex novo fragmento colligitur, ut viderunt Vaglieri l. c. et Hirschfeld Bormannheft p. 1 sqq.; hic (l. c. p. 4) cogitavit de Acilio, quem et ipsum inter proscriptos ab uxori-bus servatos enumerat Appianus b. c. 4, 39' (cf. 2, 4).] Capita in tabula ipsa eminentibus in marginem litteris distincta sunt.

V]xoris.¹

- I, 1 mo]rum probit[ate
 2 ° rum permansisti prob
 ° Orbata es re[pente ante nuptiar]um diem utroque pa[rente
 a nefaria multi]°tudine² una o[ccisis. Per te maxi]me cum ego
 5 in Macedo[niam abissem], ° vir sororis tua[e C. Cluvius in A]fricam
 provinciam, [non remansit inulta] ° mors parentum.
 ° Tanta cum industria m[unere es p]ietatis perfuncta ef[flagi-
 tando et] ° vindicando, ut, si praes[to fu]iss[e]mus³, non ampliu[s
 praestitissimus. At] ° haec habes communia cum [s]anctissima fe-
 mina s[orore tua].
 10 ° Quae dum agitabas, ex patria domo propter custodia[m pu-
 dicitiae sumpto] ° de nocentibus supplicio, e vest[i]gio te in domum
 ma[tris meae⁴ contulisti, ubi] ° adventum meum expectast[i].
 ° Temptatae deinde estis, ut testamen[tum patris], quo nos
 14 eramus heredes, rupt[um diceretur] ° coemptione facta cum uxore:

1) Ex praescriptione hoc unum vocabulum superest positum supra II, 1 dia fugae meae pr. multo maioribus litteris incisum. — 2) sic Hirschfeld, [in rustica soli]tudine Mo., [in penatium soli]tudine Dess. — 3) [fu]issimus traditur. — 4) sic Duerr, materterae Mo., mariti Hu.

ita necessario te cum universis pat[ris bonis in] ° tutelam eorum, 15
qui rem agitabant, reccidisse: sororem omni[um rerum] ° fore ex-
pertem, quod emancipata esset Cluvio. Qua mente ista acc[eperis],
qua iis prae] ° sentia animi restiteris, etsi afui, conpertum habeo.

° Veritate causam communem [t]utata es: testamentum ruptum
non esse, ut [uterque potius] ° hereditatem teneremus, quam omnia
bona sola possideres, certa qui[dem sententia] ° te ita patris acta 20
defensuram, ut si non optinuisses, partituram cum s[orore te ad-
fir] ° mares: nec sub condicionem tutelae legitimae venturam, quouis
per [legem in te ius non] ° esset, neque enim familia[e] gens ulla
probari poterat, quae te id facere [cogeret:] ° nam etsi patris testa-
mentum ruptum esset, tamen iis, qui intenderen[t, non esse id] ° ius,
quia gentis eiusdem non essent.

° Cesserunt constantiae tuae neque amplius rem sollicitarunt: 25
quo facto [reverentiae in patrem,] ° pietatis in sororem, fide[i] in nos
patrocinium susceptum sola peregisti.

° Rara sunt tam diuturna matrimonia, finita morte, non di-
vertio in[terrupta: nam contigit] ° nobis, ut ad annum XXXXI sine
offensa perduceretur: Utinam vetust[um ita extremam sub] ° isset
mutationem vice m[e]a, qua iustius erat cedere fato maiorem.

° Domestica bona pudici[t]iae, opsequi, comitatis, facilitatis, lanificiis 30
tuis [adsiduitatis, religionis] ° sine superstitione, o[r]natus non conspi-
ciendi, cultus modici cur [memorem? cur dicam de tuorum cari] ° tate,
familiae pietate, [c]um aequae matrem meam ac tuos parentes col[u-
eris eandemque quietem] ° illi quam tuis curaveris, cetera innumera-
bilia habueris commun[ia cum omnibus] ° matronis dignam f[a]mam
co[l]entibus? propria sunt tua, quae vindico, ac [quorum pauci in]
° similia inciderunt, ut talia paterentur et praestarent: quae rara 35
ut essent [hominum] ° fortuna cavit.

° Omne tuum patrimonium acceptum ab parentibus communi
diligentia cons[ervavimus:] ° neque enim erat adquirendi tibi cura,
quod totum mihi tradidisti. Officia [ita par] ° titi sumus, ut ego
tu[t]elam tuae fortunae gererem, tu meae custodiam sust[ineres].
Multa] ° de hac parte omittam, ne tua propria mecum communi- 40
cem: satis sit [hoc] mi[hi] tuis] ° de sensibus [indi]casse.

° [Liberali]tatem tuam c[u]m plurimis necessariis tum prae-
cipue pietati praesti[tisti] ° domesticae. Feminas egregias licet facile
quis ex tu]is alias nominaverit, unam dumtaxat simillimam [tui
° . . h]abuisti sororem tuam: nam propinquas vestras d[ignas eius- 44

- 45 *modi* ° . . of]ficiis domibus vestris apud nos educavistis. Eaedem
 u[t *condicio*°nem dignam fami]li]ae vestrae consequi possent, dotes
 parastis: quas quid[em a vobis ° *constitutas comm*]uni consilio ego
 et C. Cluvius excepimus et probantes [*liberalitatem*, ° *ne vestro*
patrimo]nio vos multaretis, nostram rem familiarem sub[*didimus*
 ° *nostraque praedia*] in dotes dedimus. Quod non venditandi nostri
 50 c[*ausa rettuli*, ° *sed ut illa consi*]lia vestra concepta pia liberalitate
 51 honori no[s *duxisse consta*]ret exequi de nos]tris.
 52 ° [*Complura alia benefici*]a tua praetermittenda [*duxi*] . . .
 (*perierunt lineae complures*)
- II 1 ° [*subsi*]dia fugae meae praestitisti ornamentis ° [*divenditis*], cum omne
 aurum margaritaque corpori ° [*detracta trad*]idisti mihi et subinde fa-
 milia nummis fructibus ° [*deceptis a*]dversariorum custodibus apsentiam
 5 meam locupletasti. ° [*Experiri vim mil*]itis, quod ut conarere virtus
 tua te hortabatur, ° [*destitisti: tutiorem viam tibi m*]unibat cle-
 mentia eorum contra quos ea parabas. ° [*In tanta calamitate nulla*
indigna v]ox tua est firmitate animi emissa.
 ° [ce]rtis hominibus a Milone quous domus emptione
 9 ° exu[l] belli civilis occasionibus inrupturum °
 [*defe*]ndisti domum nostram. (*perierunt nonnullae lineae*) [*Iure Caesar*
 11 *dixit tibi acceptum esse referendum*] ° me patriae redditum a se,
 [na]m nisi parasses quod servar[et, etiam Caesar] ° inaniter opes
 suas pollice[ret]ur; ita non minus pietati tu[ae quam clementiae
 illius] ° me debeo. ° Quid ego nunc interiora [no]stra et recondita
 15 consilia s[ecreto pectoris] ° eruam, ut repentinis nu[nt]iis ad prae-
 sentia et inminen[tia vitanda excita]°tus tuis consiliis cons[er]vatus
 sim? Ut neque audaci[a abripi me] ° temere passa sis et mod[es]tiora
 cogitanti fida rece[ptacula pararis] ° sociosque consilioru[m t]uorum
 ad me servandum d[ederis sororem] ° tuam et virum eius C. Clu-
 [vium], coniuncto omnium per[iculo? non finiam] ° si attingere coner;
 20 sat [es]t mihi tibiue salutariter m[e latuisse].
 ° Acerbissimum tamen in vi[ta] mihi accidisse tua vice fatebo[r
 reddito iam non inutil]i ° cive patriae beneficio et i[ud]icio apsentis
 Caesaris Augusti [*quom per te*] ° de restitutione mea M. L[epi]dus
 conlega praesens interp[ellaretur et ad eius] ° pedes prostrata humi,
 25 n[on] modo non adlevata, sed tra[cta et servilem in] ° modum rap-
 sata, livori[bus c]orporis repleta firmissimo [*animo eum admone*]°res
 27 edicti Caesaris cum g[r]atulatione restitutionis me[ae, et iniuri]°am
 contumeliosis et cr[ud]elibus exceptis vulneribus pa[lam praeferres,]

° ut auctor meorum peric[ul]orum notesceret, quoi noc[uit] mox 28
quod fecit[.]

° Quid hac virtute efficaciu[s]? Praebere Caesari clementia[e]
locum et cum cu]°stodia spiritus mei not[a]re inopportunam crudeli- 30
tatem [egregia tua] ° patientia?

° Sed quid plura? parcamu[s] orationi, quae debet et potest
e[xire, ne viliter maxi]°ma opera tractando pa[r]um digne pera-
gamus, quom pr[o documento] ° meritorum tuorum oc[ulis] omnium
praeferam titulum [vitae servatae].¹

° Pacato orbe terrarum, res[titut]a re publica quieta deinde 35
n[obis et felicia] ° tempora contigerunt; fue[ru]nt optati liberi, quos
aliqua[mdiu sors invi]°derat; si fortuna procede[re] e]ssset passa
sollemnis inservie[ns, quid utrique no]°strum defuit? Procedens
a[et]as² spem [f]iniebat. Quid agitav[eris propter hoc quae]°que
ingredi conata sis, f[or]sitan in quibusdam feminis [conspicua et ad-
mirabi]°lia, in te quidem minime a[dmi]randa conlata virtutib[us] 40
tuis reliquis, praetereo³].

° Diffidens fecunditati tuae [et d]olens orbitate mea, ne tenen[do
in matrimonio] ° te spem habendi liberos [dep]onerem atque eius
caussa ess[em] ° infelix, de divertio]⁴ elocuta es, vocuamque [do]mum
alterius fecunditati t[er]e tradituram, non alia] ° mente nisi ut nota
con[co]rdia nostra tu ipsa mihi di[gnam con]°dicionem quaereret 45
p[ara]resque, ac futuros liberos t[er]e communes pro]°que tuis habi-
turam adf[irm]ares, neque patrimonii nos[tri quod adhuc] ° fuerat
commune, separa[ti]onem facturam, sed in eodem [arbitrio meo id]
° et si vellem, tuo ministerio [fu]turum; nihil seiunctum, n[on] [i]hil se-
paratum te] ° habituram, sororis so[crusve] officia pietatemque mihi
d[einceps praestituram].

° Fatear necessest adeo me exa[rsi]sse, ut excesserim mente, 50
adeo ex[horruisse ac]°tus tuos, ut vix redderem [mi]hi; agitari
divertia inter nos [ante quam] ° f]ato dicta lex esset, poss[e te a]lli-
quid concipere mente, qua[re viva desineres] ° esse mihi uxor, cum
paene [e]xule me vita⁵ fidissima perman[sisses].

° Quae tanta mihi fuerit cu[pid]itas aut necessitas habendi
l[iberos, ut propterea] ° fidem exuerem, mutare[m c]erta dubiis? sed 55

1) civis servati Vollmer. — 2) a[et]as Siebourg, antea: alias tempta-
batur. — 3) iam eloquar Dess. — 4) esses, consilium diverti Vollmer. —
5) [VII] exule me vita iungendum esse monet Hirschfeld Wiener Studien
1902 p. 235.]

56 quid plura? [*permansisti*] ° aput me; neque enim ced[er]e tibi sine dedecore meo et co[m]muni infelici] ° tate poteram.

° Tibi vero quid memorabi[lius] quam inserviando mihi o[pe-ram dedisse te] ° ut, quom ex te liberos ha[b]ere non possem, per
60 te tamen [*haberem et diffi*] ° dentia partus tui alteriu[s] c[on]iugio parares fecunditat[em?] °

° Utinam patiente utriusq[ue] a] etate procedere coniugium [*potuisset, donec e*] ° lato me maiore, quod iu[sti]us erat, suprema mihi praesta[tes, antea vero super] ° stite te excederem orbitat[ur] f[ili]a mihi supposita.

° Praecurreris fato; delegast[i] mihi luctum desiderio tui nec
65 libe[ros habentem solum vi] ° rum reliquisti; flectam ego quoque sensus meos ad iudicia tu[a, a te destinata[m] adoptans]. ° Omnia tua cogitata praescri[p]ta cedant laudibus tuis, ut sint mi[hi] docu-mento, quantopere ego ° desiderem, quod inmort[ali]tati ad memoriam consecrat[am tradidi]. ° Fructus vitae tuae non derunt [m]ihi; oc-
70 curren[t]e fama tua firm[at]us animo et] ° doctus actis tuis resistam fo[rt]unae, quae mihi non omnia erip[uit, cum laudi] ° bus crescere tui memoriam [*pas*]sa est; sed quod tranquilli status e[rat, tecum] ° amisi, quam specularicem e[t p]ropugnatricem meorum pericu-
l[orum cogitans calami] ° tate frangor nec permane[re] in promisso possum.

° Naturalis dolor extorquet const[an]tia[m] vires: maerore mersor et quibu[s] angor luctu taedioque] ° in nec utro mihi consto: repe-
75 tens[s] p[ri]stinos casus meos futurosque eve[n]tus ab omni spe de] ° cido: mihi tantis talibusque pr[ae]sidiis orbatus, intuens famam tuam n[on tam fortiter pa] ° tiendo haec quam ad desider[ium] luctumque reservatus videor.

° Ultimum huius orationis erit omn[ia] meruisse te neque omnia contigisse mihi [*i ut praestarem*] ° tibi; legem habui mandata tu[a]: quod extra mihi liberum fuerit, pr[ae]stabo].

79 ° Te di manes tui ut quietam pat[ia]ntur atque ita tueantur opto.

127. Laudatio funebris Murdiae (Saec. I p. C.).

Ⓔ 6,2,10230. Dess. 8394. Oratio subscripta dedicationi lapidi duabus paginis inscripta fuit, quarum altera a Winckelmanno reperta a C. Fea a. 1784 edita est (Storia delle arti — di Winckelm. 3,202), indeque a Rudorffio denuo edita commentarioque illustrata (Berl. Ak. Abh. 1868, 217; ZRG. 9,287). Extat adhuc Romae. Murdiae matri filius habuit vel scripsit hanc

*laudationem, quam orthographia et scriptura aetati Augusti addici ait Mo.
 @ l. l.*

[~ *Dis Manibus*] . . Murdiae L. f. matris. ∞ . . .

sed propriis viribus adlevent cetera, quo firmiora
 probabilioraque sint.

Omnes filios aequae fecit heredes, partitione filiae data. Amor
 maternus caritate liberum, aequalitate partium constat. 5

Viro certam pecuniam legavit, ut ius dotis honore iudici augetur.

Mihi, revocata memoria patris eaque in consilium et fide sua ad-
 hibita, aestumatione facta, certas res testamento praelegavit,
 neque ea mente, quo me fratribus meis quom eorum¹ aliqua
 contumelia praeferret, sed memor liberalitatis patris mei 10
 reddenda mihi statuit, quae iudicio viri sui ex patrimonio
 meo cepisset, ut ea, ussu suo custodita, proprietati meae resti-
 tuerentur².

VII 128. Tabula memorialis Dalmatio posita (Saec. V p. C.).

*Prope Magyar Boly oppidum a. 1901 reperta; ed. cum comm. Mo.
 Sitzungs-Berichte der Berliner Akademie 1902, 836 sq.; Mitteis Z. S. St.
 23, 443 sq. — (Uf. etiam infra statuam a collegio erectam.)*

Ius ad iustitiam revocare aequumque tueri

Dalmatio lex est, quam dedit alma fides.

Bis sex scripta tenet praetorisque omne volumen,

Doctus et a sanctis condita principibus³.

Hic idem interpret legum legumque minister 5

Quam prudens callet tam bonus exequitur.

Multis pro meritis, Valeri, iustissime rector,

multis pro meritis haec stat imago tibi,

Quam positi longe testantes publica vota
 usque procul patriae mittimus in gremium. 10

Hinc praefecturae summos venramur⁴ honores,

hoc te gaudentes omine prosequimur.

Quisquis scire volet. quorum celebreris amore,

ille hoc iudicium sumserit ex titulo:

Dalmatio posuit provincia Lugdunensis 15
 tertia patrono grata clienta suo.

1) forum. — 2) *Qui sequuntur vv. septendecim omisi.* — 3) *Intelle-
 guntur in vv. 3 et 4 leges duodecim tabularum (= bis sex scripta), ius prae-
 torium, constitutiones imperatorum.* — 4) *pro veneramur.*

VII 129. Monimentum testamento militis fieri iussum.

E lapide rep. a. 1902 Kistanie (vetere Burno, castris legionis XI usque ad Vespasiani tempora), vico Croatiae, a. 0,89 m., lat. 0,64 m. — Descrip. et cum comm. edidit H. Liebl Bormannheft p. 381; ex instrumentis in lapide incisus colligit testatorem vel medicum legionis fuisse vel certe inter eos qui aegris praesto sunt (cf. D. 6,7,6).

. . . . S atr-	ann. XXXIII stip(endiorum) XV
[ius f(ilius)] Cam(ilia) Rufus	t(estamento) f(ieri) i(ussit).
Ravenna miles	C. Muscius Maternus
leg(ionis) XI C(laudiae) p(iae)	et
f(idelis)	C. Asuvius Crescens her(edes) ¹ 10
5 centuria Fabrici Veri	f(aciendum) c(uraverunt).

CAPUT III.

MANCIPATIONES.

a. Emptionis causa pretio accepto.

*Mancipationes quae sequuntur quattuor priores et octo alia instrumenta infra relata sumpta sunt e tabellis ceratis in formam triptychorum conscriptis, in metallis aurariis Transsilvanicis prope oppidum Verespatak inde ab a. 1786 usque 1855 repertis. De forma eorum diptychis aeneis supra (p. 274 sq.) descriptis simillima pauca addam. Lignae nimirum adhibebantur in privatis negotiis tabulae, tenuissima cera inductae, cui scriptura stilo incidebatur. Quae ne laederetur, ita coniungebantur tabulae, ut sex fierent paginae, quarum quattuor interiores inscriberentur, binae exteriores, cera non inductae, pro operculo scripturam interiorem tuerentur. Cf. exemplar huic libro adiunctum. Magnitudine diptychis aeneis pares fere erant, longae m. 0,14—16, latae m. 0,06—0,13. Perforatae ut diptycha filo linteo colligabantur, obsignatio autem ita perficiebatur, ut pagina secunda et tertia interiorem scripturam continerent signis clausam, quarta cum signa et signatorum nomina tum initium exterioris exempli, quinta eius finem. — Plus XL tabellae repertae sunt, integra triptycha IV, ceterorum nonnisi tabulae singulares valdeque mutilae, ita ut multarum argumentum dubium sit. Servantur pleraeque Pestini in museo nationali. Scriptae sunt omnes litteris cursivis lectu tam difficilibus, ut a. 1840 demum primum explicandi et edendi periculum faceret F. Massmann (libellus aurarius). Post eum alii alias ediderunt, omnes Mo. in *CG* 3, 921—959, adiutus a Zangemeistero. Habemus nunc viginti quinque cautionum reliquias, quarum tredecim ad-*

1) Cf. Dess. 5676: bonor(um) possessor(es) Dolabellae in hoc opus dederunt HS centena mil(ia) n.

modum mutilas omisi. Scriptae sunt ab anno 131 p. C. usque ad annum 167 (initium belli Marcomannici), pleraeque in vico Alburno maiore, prope quem repertae sunt, nonnullae in vicis vicinis, una in canabis vel in castris legionis XIII gem., quae postea facta sunt municipium Apulum (Mo. l. c. p. 182). Ad ius Romanum pertinent omnes, sed qui contrahunt magna ex parte peregrini sunt ex gente Dalmatica Pirustarum (cf. Caes. b. g. 5, 1), quos ex aurifodinis Dalmaticis in Dacicis a Traiano imp. deductos esse verisimile est (Mo. l. c. p. 214).

130. Emptio pueri a. 142 p. C.

③ 3, 940.

Dasius Breucus emit mancipioque accepit ° puerum Apalaustum, 1
sive is quo alio nomine ° est, n(atione) Grecum, apocatum¹ pro uncis 3
duabus, ° X DC de Bellico Alexandri, f(ide) r(ogato) M. Vibio Longo. 4
° Eum puerum sanum traditum esse², furtis noxaeque ° solutum, erronem, 5
fugitivum³, caducum non esse, ° prestari, et si quis eum puerum q(uo) 7
d(e) a(gitur) ° partenve⁴ quam quis ex eo evicerit, q(uo) m(inus) ° 8
emptorem s(upra) s(criptum), eunve ad q(uem) ea res pertinebit, ° 9
uti frui habere possidereq(ue) recte liceat, ° tunc quantum id erit, 10
quod ita ex eo evic ° tum fuerit, ° (= II¹) t(antam) p(ecuniam) duplam⁵ 12
p(robam) r(ecte) d(ari) f(ide) r(ogavit) Dasius Breucus, d(ari) f(ide)
p(romisit) ° Bellicus Alexandri, id[em] fide sua esse ° iussit Vibius 14
Longus; ° proque eo puero, q(ui) s(upra) s(criptus) est, pretium ° eius 16
X DC accepisse et habere se dixit ° Bellicus Alexandri ab Dasio 18
Breuco.

° Act(um) kanab(is) leg(ionis) XIII g(eminae), XVII kal. Iunias 19
° Rufino et Quadrato cos. 20

(Signatores septem v. exemplar⁶.)

1) i. e. apochatum, ut infra n. 132 v. 3. Mo. intellegit eum, de cuius pretio is, qui eum Bellico vendiderat, pretii auri unciarum duarum auri emptori apocham dedit. [VII Appleton La clause „Apochatum pro uncis duabus“ et l'histoire de l'as sextantaire (Studi in onore di V. Scialoja, 1904), uncias aeris non auri duas = quattuor asses = sestertium nummum unum esse putat, collato C. Iust. 7, 8, 53, 37: Verba superflua quae in donationibus poni solebant, id est sestertii nummi unius, assium quattuor.] — 2) esse supra lineam additum. — 3) Exterior fugitivum. — 4) Exterior partemve. — 5) duplam supra lineam additum. — 6) Inter signatores sunt ipse venditor eiusque fideiussor, ita ut quinque tantum reliqui haberi possint testes. Idem est in ceteris triptychis, nisi quod in VII, 1 praeter debitorem duo tantum testes adsunt, et in V, 2 tres vel quattuor praeter debitorem fideiussoremque. Qua de re v. Mo. p. 922. Bruns, d. sieben Zeugen d. röm. Rechts.

131. Emptio puellae a. 139 p. C.

Ⓔ 3,937. *E tript. Transs. tab. I et II; perit III.*

- 1 Maximus Batonis puellam nomine ° Passiam, sive ea quo alio
 3 nomine est, an^o norum circiter p(lus) m(inus) sex, empta sportellaria¹,
 4 emit mancipioque accepit ° de Dasio Verzonis, Pirusta ex Kavieretio,
 5 ° ~~XX~~ ducentis quinque. ~ ° Iam² puellam sanam esse, a³ furtis noxis-
 7 que⁴ ° solutam, fugitium⁵ erronem non esse, ° praestari: quot si quis
 9 eam⁶ puellam, ° partemve quam ex eo⁷ quis evicerit, ° quominus
 11 Maximum Batonis, quo^ove ea res pertinebit, habere possi^odereque
 13 recte liceat, tum quanti ° ea puella empta est, <tan> tam pecuni<a>m
 14 ° (= II, ¹) et alterum tantum dari, fide rogavit ° Maximus Batonis,
 16 fide promisit Dasius ° Verzonis, Pirusta ex Kaviereti<o>; ° proque ea
 18 puella, quae s(upra) s(cripta) est, ~~XX~~ ducentos quinque accepisse et
 19 habere ° se dixit Dasius Verzonis a Maximo Batonis.
 20 ° Actum Karto XVI k. Apriles, ° Tito Aelio Caesare Antonino
 22 Pio II et Bruttio ° Praesente II eos.

(*Nomina signatorum:*) Maximi Veneti principis. Masuri Messi
 dec(urionis). Anneses Andunocnetis. Plani Verzonis Sclaietis. Liccai
 Epicadi Marciniesi. Epicadi Plarentis, qui et Mico. Dasi Verzonis
 ipsius venditoris.

132. Emptio ancillae a. 160 p. C.

E tript. Transsilv. integro. Ⓔ 3,959. Emendationes quasdam, tabella ab Hirschfeldio collata, ed. Mo. Eph. ep. 2,467.

- Cl. Iulianus mil. leg. XIII g.^s ^o Cl. Mari, emit mancipio-
 que accepit mulierem nomine Theudotem, sive ea
 quo alio nomine est, n(atione) Creticam, apochatam¹⁰ pro uncis
 duabus, ~~XX~~ quadringentis viginti de¹¹ Cl(audio) Phileto
 5 f(ide) a(ccepto) Alexandro Antipatri.
 Eam mulierem sanam traditam esse emptori s(upra) s(cripto), et si

1) Vox ignota. Mo. puellam intellegit non suo pretio emptam, sed in
 emptione matris sportulae causa quasi munusculum adiectam. — 2) Ext.
 eam. — 3) Ext. om. — 4) Ext. noxaeque. — 5) Ext. fugitivam. — 6) em
 int., eam ext. — 7) Sic etiam ext., certe quia generali contractuum forma
 utebantur, in qua scriptum erat: hominem partemve ex eo. Mo. p. 923;
 eodem modo explicari poterit vocabulum fugitium v. 7. — 8) mil(es) leg(io-
 nis) XIII g(eminae). — 9) i. e. centuria. — 10) cf. p. 329 v. 1—13. —
 11) Int. de de, ext. de.

quis eam mulierem, q. d. a., partemve quam quis ex ea¹ quid
 evicerit, q(uo) m(inus) emptorem s. s. eumve, at² quem
 ea res pertinebit, uti frui habere possidereque recte
 liceat, tunc quantum id erit, quot ita ex ea quit³ 10
 (=II, ¹) evictum ablatumve fuerit, sive quot ita licitum
 non erit, tantam pecuniam probam recte dari f(ide) r(ogavit)
 Cl. Iulianus mil(es) s. s. d(ari) f(ide) p(romisit) Cl. Philetus.
 Id fide sua esse iussit Alexander Antipatri.
 Inque ea(m) mulierem, quae s. s. est, pretium eius ✕ CCCCXX 15
 accepsisse et habere se dixit Cl(audius) Philetus a Claudio
 Iuliano mil(ite) s(upra) s(cripto).

Act(um) canab(is) leg. XIII g. IIII nonas Octobres Bradua
 et Varo eos. 19

(Nom. sign.): Val(eri) Valentis <le>g. XIII g(eminae). Cn. Vari
 A. ae. Ael(i) Dionysi vet(erani) leg(ionis). Paulini s . . . ris. Iul(i)
 Victorini. Αλεξανδρει Αντιπατρι σεκοδο αυκτωρ σεγναι⁴. Cl(audii)
 Phileti venditoris ibsius.

133. Emptio domus a. 159 p. C.

Ⓞ 3,944. *E tript. Transs. integro. Repetivi ut semper, exemplum
 interius; cum vero exemplum exterius melius servatum sit, supplementa
 inde deprompta litteris rectis expressi uncis quadratis inclusa.*

Andueia Batonis emit manci[pioque] accepit
 domus partem dimidiam, interantibus partem [dex]-
 tram, que est Alb.⁵ maiori vico Pirustar[um in]t[er ad]fines Platorem Accep-
 tianum et Ingenum Callisti⁶ ✕ trecentis de Veturi[o Valente].
 Eam domus partem dimidiam⁷, q. d. a.⁸, cum su[is s]aepibus, sae- 5
 pimentis, finibus, aditibus, claustris, fienestris, ita uti
 clao fixsa et optima maximaque est⁹ h(abere) r(ecte) l(iceat);
 [e]t si quis eam domum partemve quam quis [e]x [ea]
 evicerit, q(uo) m(inus) Andueia Batonis e(ive), a(d) q(uem) e. r. p., h. p.¹⁰
 u. c.¹¹ r(ecte) l(iceat); qu[o]d ita licitum n[o]n erit¹², t(antam) 10

1) quis ext. — 2) Ext. ad. — 3) Ext. om. — 4) i. e. Alexander Anti-
 patri secundus auctor signavi. D. 21,2,4 pr.: fideiussorem, — quem vulgo
 auctorem secundum vocant. — 5) Alb(urno). — 6) Ext. addit: filium et si
 qui ali adfines sunt et viam publicam. — 7) Ext. eam domum. — 8) q(ua)
 d(e) a(gitur). — 9) Ext. ins.: Andueia Batonis. — 10) e(a) r(es) p(ertinebit),
 h(abere) p(ossidere). — 11) Ext. usuque capere. — 12) Ext. ins.: tum quan-
 tum id erit qu[od ita habere possidere licitum non erit].

p(ecuniam) r. d.¹ f(ide) r(ogavit) Andueia Batonis², fide promisit,
 Veturius Valens. Proque ea do[mu partem
 dim]idiam³ pretium ꝥ CCC Vetur[ius V]ales⁴
 (= II,¹) a[b A]n[du]ei[a Ba]tonis accepiss[e et] ab[ere se dixit].

15 Conventiq(ue) int[e]r eos, [uti] Veturius Va[lens, pro ea]
 domo tributa usque ad recensum dep[e]n[dat].

Act(um) Alb(urno) maiori prid. nonas Maias

Qui[n]tillo et Prisco eos.

(Nom. sign.): L. Vasidius V[i]ctor sig(navit). T. Fl. Felicis.

20 M. Lucani Melioris. Platoris Carpi. T. Aureli Prisci. Batonis Annaei.
 Veturi Valentis venditoris.

(*Emptiones sine mancipatione peractas damus Cap. VIII.*)

b. Fiduciae causa.

134. Emptio servorum a. 61.

E tabulis ceratis mutilis Pompeiis a. 1887 rep., ass. in museo Neapolitano. Transscr. de Petra et Mau, edd. de Petra Notizie degli scavi di antichità 1887 p. 415—420, Rendiconti (cett.) della Società reale di Napoli 1888, p. 48 sq.; Mo. Herm. 23,157—159; Scialoja Bull. dell' ist. di dir. Rom. 1,5—15.205—227; Alibrandi ibid. 16—20; Eck ZSSst. 9,60—97, cf. 151; Tardif, Nouvelle Revue historique de droit français et étranger 1888, 472 sq. — A et B diptychi, C D E triptychi partes fuisse cum ex eis quae tabulis continentur, tum inde apparet, quod et illae duae eiusdem magnitudinis sunt et hae tres. Emptionem mancipiorum, de qua agitur in diptycho, non veram esse sed imaginariam fiduciae causa contractam animadvertit Gradenwitz (Bull. dell' ist. di dir. Rom. p. 164), demonstravit Eck (l. l. p. 72 sq.); refragantibus Alibrandio, qui de lege commissoria cogitat et Karlowa, röm. Rechtsgesch. 2,378.573. Eam opinionem commendat inter alia quod v. 4 mancipia negantur 'ali' ulli obligata esse, item particula 'ob' in pignorum instrumentis saepissime pecuniae creditae anteposita, denique venditrix (tab. A.) eadem debetrix (tab. C.). Obligationis eius, quae hoc fiduciae pacto confirmatur, reliquias simul inventas proponit triptychon simul inventum.

A. Poppaea Prisci liberta Note iuravit pueros Simplicem

et Petrinum, sive ea mancipia alis nominib[us]

sunt, sua esse seque possidere, neque ea mancipia . . .

ali ulli obligata esse neque sibi cum ulo com[munia]

5 esse, eaque mancipia singula sestertis nu[m]mis sin-]

1) r(ecte) d(ari). — 2) Ext. ins. dari. — 3) Ext. proque ea [do]mu dimidia. — 4) Ext. [Va]lens.

	gulis Dicidadia Margaris emit ob seste[rtios ¹ . . et]	
	mancipio accepit de Poppea Prisc[i liberta Note]	
	tutore auctore A. Caprasio A.	
Libripende in singula P. C. [an-]	
testata est in singula	10
Poppea Prisci lib[erta Note]	
uti ea manc[ipia	
.		
B.	didu	
mit ea . pro duobus	15
mnis m[i]hi ere[dive meo	
atusve // nt . Si ea pecun[ia	
k. Novem . primis solu[ta non erit	
ea manc[ipia i]dibus D[ecembribus	
Pompeis in foro luce palam	20
tibi egi, neve heres mi[hi	
a si mi de dolo malo eave	
tatur.		
Si quo minoris e[a] mancipia did venie[rint	
cem d[e]bebun[t]u[r] mih[i h]erediv[e	25
ea mancipia ada veni[erint	
. ered[ive	
ea pecunia	
Utique ea mancipia sumtu inpu	
id mihi tecum convenit u [Dicidi-]	30
a Margaris ¹ Poppea [P]risci lib(erta) Note tuto? . . . nsa perse.		
Supra hec inter [e]as conveneru[nt	
inter se sunt. Ac[t(um)] Pompeis IX k. [. cos.		
L. Iunio Caesennio . . P. Calvi[s]io Rusone.		
C. HS. n. ∞ LD argentum		
probum recte dari		35
stipulata est Dicidad[i		
Margaris, spopond[it Poppea]		
Prisci liberta N[ote		
.		
(desunt plura)		40

1) L D e v. 34 suppl.

D.
 Actum Pompeis VIII . .
 L. Iunio Caesennio Paeto
 P. Calvisio Rusone cos.
 (*desunt plura*)

E.
 45 . . m . .
 re
 Actum Pompeis

In margine tabulae, uti apud nos indices libris inscribuntur:
Firmata (?) **foenorum scriptio.**

135. Formula Baetica. (Saec. I—II p. C.)

Ⓔ 2,5042, cf. 2 S, 5406. *E tabula aenea (a. 0,156 m., l. 0,26 m.), in Hispania a. 1867 ad ostia Baetis fluminis reperta, nunc Sevilae iure privato servata. Ediderunt eam cum commentario: Degenkolb, ZRG. 9,117,407. Krüger, krit. Versuche, p. 41—58. Rud. ZRG. 11,52. Saeculo I propter formam litterarum tabulam adtribuit Huebner, dubitantibus Kruegero et Mo. Cum partem tantum instrumenti tabula exhibeat, altera adiuncta fuerit necesse est, sed neque diptychi pars est tabula, deest enim scriptura exterior, neque negotium de quo agitur unquam vere contractum est: videtur formula tantum fuisse, secundum quam talia negotia concipienda essent, ut docuit Rud. p. 76.*

- 1 Dama L. Titi ser(vus) fundum Baianum, qui est in agro, qui
 ° Veneriensis vocatur, pago Olbensi, uti optumus maxumus(ue)
 ° esset, HS n(ummo) I et hominem Midam HS n(ummo) I fidi
 fiduciae causa man°cipio accepit ab L. Baianio, lipripende¹ —,
 5 antest(ato) —². Adfines fundo³ ° dixit L. Baianius L. Titium et
 C. Seium et populum et si quos dicere oportet.
 ° Pactum comventum factum est inter Damam L. Titi ser(vum)
 et L. Baianium, <uti> ° quam pecuniam L. <Titius L.> Baian<i>o
 dedit dederit, credidit crediderit, ex°pensumve tulit tulerit, sive
 quid pro eo promisit promiserit, ° sponpondit <spoponderit>, fideve
 10 quid sua esse iussit iusserit, usque eo is fundus ° eaque mancipia
 11 fiducia<e> essent, donec ea omnis pecunia fides°ve persoluta⁴ L. Titi

1) libripendl. — 2) *Nomina libripendis et antestati ommissa sunt, quia forma tantum contrahendi, non verus contractus fuit. Cf. n. 137 v. 11.12.*
 — 3) eundo. — 4) *Transpositis verbis legendum esse censet Deg. pecunia persoluta fidesve. [Si quid mutandum est, delendum persoluta, ut iungantur pecunia soluta, fides liberata. TH. M.]*

soluta liberataque esset; si pecunia sua quāque die L. Titio h(e- 12
redi)ve eius data soluta non esset, tum uti eum ° fundum eaque
mancipia, sive quae mancipia ex is vellet¹ L. Titi°us h(eres)ve
eius vellet, ubi et quo die vellet, pecunia praesenti ° venderet. 15
Mancipio pluris HS n(ummo) I invitus ne daret, neve sa°tis secun-
dum mancipium daret, neve ut in ea verba, quae in ver°ba satis
s(ecundum) m(ancipium) dari solet, repromitteret, neve simplam
neve ° [duplam] . . . 18

c. Donationis causa.

136. Donatio Fl. Artemidori. (Saec. II p. C.)

Ⓔ 6,2,10241. Dess. 7912. *E cippo marmoreo, qui prope Romam re-*
pertus postea in Angliam translatus est. Or. 4358, Wi. 310, cf. Huschke,
Syntr. don. p. 7. — V. 1—3 litteris permagnis incisi sunt.

D(is) m(anibus) ° M. Herenni ° Proti; v(ixit) a(nnos) XXII 1
° m(enses) II d(ies) V. Fecerunt parentes ° M. Herennius Agricola 4
et ° Herennia Lacena filio. 6

° Chirographum: Ollaria n(umero) IIII, ° cineraria n(umero) 7
IIII, intransibis par°te laeva, quae sunt in monumento ° T. Flavi 9
Artemidori, quod est via ° Salaria in agro Volusi Basilidis² ° ienti- 11
bus ab urbe parte sinistra, do°nationis causa mancipio³ accepit 13
° M. Herennius Agricola de T. Flavio ° Artemidoro IIS n(ummo) I, 14
libripende M. ° Herennio Iusto; antestatus est Ti. ° Iulium Ero- 16
tem, inque vacuam ° possessionem earum ollarum ° et cinerariorum 18
T. Flavius Arte°midorus Herennio Agricole ire ° aut mittere ossa- 20
que inferre per°misit, sacrumque quotiens face°re vellit Herennius 22
Agricola ° heredesve eius, permisit, clavis(q)ve ° eius monumenti pote- 24
statem factu°rum se dixit, dolumque malum ° huic rei abesse afu- 26
turumque ° <es>se. Haec recte dari fieri praestari°que stipulatus 28
est M. Herennius ° Agricola, spepondit T. Flavius ° Artemidorus. 30

Act(um) XVIII k. Ianuar. ° C. Calpurnio Flacco, L. Trebio 31
° Germano cos.⁴ 32

1) [vellet *del.* Th. M.] — 2) Basilides. — 3) VII cf. Ⓔ VI 25192.
Dess. 7913: dis manibus *cet.* locum in quo posita est *cet.* sinisteriori, ita
ut mancipatio continet et sibi et suis posteris(ue) eorum.] — 4) *Consules*
Hadriani temporibus adscripsit Borghesius opp. 3 p. 386.

137. Donatio Statiae Irenes (252 p. C.).

Ⓔ 6,2,10247. *E tabula marmorea, quae Romae a. 1554 effossa postea perit. Huschke, Syntr. don. 7, Wi. 311, cf. Brummer, ad leg. Cinciam, (a. 1668) c. 14.*

- 1 Monumentum, quot est via triumphale ° inter miliarium secun-
 3 dum et tertium ° euntibus ab urbe parte laeva, in clivo ° Cinnae,
 5 et est in agro Aureli Primiani ° fictoris pontificum cc. vv.¹ et ap-
 6 pella ° tur Terentianorum, iuxta monumentum ° Claudii quondam Pro-
 8 culi et si qui ali atfine ° s sunt et qua quemque tangit et popu-
 9 lum, ° Statia Irene, ius² liberorum habens, M. Licinio ° Timotheo
 11 donationis mancipationisque cau ° sa HS n(ummo) I³ mancipio dedit,
 12 libripende Claudio ° Dativo, ante «te» stato Cornelio Victore; inque
 13 ° vacua «cua» m possessionem monumenti s(upra) s(cripti) cessit, ° et
 15 ad id monumentum itum aditum ambitum a ° «d» qu(a) e haustum, co-
 16 ronare, vesci, mortuum mor ° tuas mortuosve ossa inferre uti liceat.
 17 Quot ° mihi Licinnio Timotheo tu Statia Irene i(us) l(iberoro-
 18 rum) h(abens) ° monumentum s(upra) s(criptum) SS n(ummo) I³
 19 mancipio dedisti, ° de ea re dolum abesse afuturumque esse ° a te,
 21 herede tuo et ab his omnibus, ad quos ° ea res pertinebit, haec sic
 22 recte dari fie ° ri praestarique stipulatus est Licinius Ti ° moteus,
 spocondit Statia Irene i(us) l(iberorum) h(abens).
 24 Ac ° tum pr. kal. Aug. impp. dd. nñ.⁴ Gallo Aug. II ° et Volu-
 siano Aug. coss.
 26 Isdem coss. eadem ° die Statia Irene i(us) lib(erorum) h(abens),
 27 donationi monumenti ° s(upra) s(cripti) sicut supra scriptum est, con-
 28 sensi, sub ° scripsi . . . et atsignavi. ∞ Actum

138. Donatio Iuliae Monimes (Saec. II—III p. C.).

Ⓔ 6,2,10231. *E cippo Romae reperto a. 1773. Or. 4947.*

- 1 Locus⁵, sive is ager ° est, qui est via Appia inter ° miliarium
 4 secundum et III ° euntibus ab Roma e parte dexteriori, ° in agro
 6 Curtiano Talarchiano in ° praedis Iuliaes Monimes et sociorum,
 7 ° locus⁵, in quo aedificata est schola sub por(ticu) ° consecrata Sil-
 8 vano et collegio eius sodalic(i), ° mancipio acceperunt immunes et

1) i. e. clarissimorum virorum. — 2) Stati Airenelus. — 3) N. L. tra-
 ditur. — 4) i. e. dominis nostris. — 5) Scribendum initio fuisse locum idem-
 que vocabulum omittendum versu 7, adnotat Mo. Ⓔ l. l.

curator ° et pleps universa collegi eius de Iulia Monime ° et socis 10
 eius sestertio nummo uno donationis ° causa, tutore C. Memio Orione 12
 Iuliaes Monimes, ° et ad eum locum itum actum aditum ambitum 13
 ° sacrificia¹ facere vesci epulari ita liceat², ° quandiu is collegius 14
 steterit; quod si aliter ° factum fuerit, quod ad collegium pertinet 16
 ° [Si]lvani, is locus sacratus restituetur ° . . . [s]ibi sine ulla 17
 controversia. Haec ° . . . ti sunt. 19

139. Donatio Flavii Syntrophii (Saec. II—III p. C.).

¶ 6,2,10239. *E lapide, cuius exigua tantum pars Romae adhuc exstat, duo vero apographa saeculi XVII, quorum alterum a Ritschelio Romae in bibl. Vallicellina repertum ab Hu. (Fl. Syntrophii instrum. donat. 1838) editum est, alterius (a Z. Castellino descripti) a Mo. in bibl. Parisina reperti varia lectio edita est Leipz. Ber. 1,288, unde Or. 7321, Wi. 313. Tabula iam saec. XVII mutila erat, ut in apographis desint litterae finales omnium versuum 20—40. Supplementa sunt Hu., passim emendata a Mo. Quattuor capita, quae distinxi, in apographo Vallic. distincta sunt magnis interpositis virgulis, quae in Cast. desunt.*

T. Flavius Syntrophus, priusquam hortulos Epagathianos Dadu- 1
 [chianos . . 10 . . ianosque] ° cum aedificio et vineis maceria clusis,
 ita uti instructi sunt, qui sunt via Labie[ana inter miliarium II et
 III] ° euntibus ab urbe parte laeva ad viam, Aithale liberto suo
 mancipio daret, test[at]us est se in hanc condi[ti]onem mancipare, ut 4
 infra scriptum est³.

Si tibi hortos Epagathianos Dad[uchianos . . 10 . . ianosque]
 ° qu(ibus) d(e) a(gitur), q(ui) s(upra) s(cripti) s(unt), mancipio dederō 5
 vacuumque possessionem tradidero, tum per te no[n fieri factumve
 iri neque] ° per heredem tuum, eumve ad quem ea res q(ua) d(e)
 a(gitur) pertinet pertinebit, quominus ii ho[r]ti aedificiumve sit com-
 mune tibi cum conlibertis tuis utriusque sexus, qui a me testamento
 codicillisve honorati erunt, cumque is fru[ct]aris, parique portione inter
 eos⁴ redditum eius custodiat is ita, ut die parentali [meo, item XI. (?) k.
 Apr. die viola]°tionis⁵, item XII k. Iunias die rosationis⁵, item III
 Ianuar. die natali meo, cu[m mortuus ero, tum ut] ° quisque vestrum 10
 vivet, quive ex vobis geniti erunt, aut a quo vestrum quis ma[numissus
 erit, ad quem unum] ° pluresve portio similiter huius loci aedificiive

1) sacrificia. — 2) liciat. — 3) *Hu. p. 22 recte monet, non simplicem donationem hanc esse, ut superiores, sed potius dationem ob causam ut in D. 39,5,19,5.6.* — 4) vos mavult Mo. — 5) i. e. die violarum — rosarum.

- 12 pertinebit, id ex formula su[pra scripta dividatis; et si quis] ° ibi
 inhabitare voluerit ex communi omnium consensu maiorisve partis
 [eorum qui vivant, id ei liceat]; ° quae autem membra aedificii vaca-
 bunt, in reditu sint ita, ut huic volunta[ti parentes, deducta summa]
 ° impensae et quod ad tutelam aedificii opus erit, quod reliquom erit,
 15 inter v[os dividatis; et sic horti cum aedi] ° ficis instrumentoque
 omni, quod die mortis meae ibi habuero, usui vestro [deserviant,
 quamdiu vivetis]. ° Quive ex vobis novissimus morietur, eodem
 modo testamento suo [caveat, ut horti s(upra) s(cripti) per eos
 q(ui) s(upra) s(cripti) s(unt), quive] ° ex iis prognati erint, aequaliter
 in familiam nominis mei permanea[nt, eodemque semper iure sint. Et]
 ° ab hac re promissioneque dolus malus cuius vestrum, de quibus
 agitur, [absit. Si adversus ea f(actum) erit, q(uantum) e(a) r(es) e(rit),]
 ° tantam pecuniam dari, et amplius poenae nomine HS L m(ilia)
 20 n(ummum) stipulatu[s est T. Flavius Syntrophus,] ° sponndit T. Flavius
 Aithales libertus.

Tum hortulos cum aedificio e[st vineis maceria clusis, ita ut]
 ° empti sunt et quae postea iis accesserunt, mancipio accepit T. Flavius
 Aitha[les de T. Flavio Syntropho HS n(umm)o I,] ° libripende Ti.
 Claudio Phileto.

- Antestatus est T. Flavium Theopom[pum; et in vacuum posses-
 sionem horto] ° rum, q(ui) s(upra) s(cripti) s(unt), ex causa supra scripta
 ire aut mittere iussit T. Flavius Sy[ntrophus T. Flavium Aithalem,
 seque] ° inde excessisse desisseque possidere«que» dixit, salva volun-
 25 [tate si qua ossa deinceps supra dictis] ° hortis inferri consacrare
 voluerit.

- Act(um) III . . . s M[artias? cos.]. — ° M. Clodi
 27 Saturnini, A. Cascelli Doryphori, T. Flavi Pii, T. St. . . . , ° ~ Ti.
 Claudi Phile[ti].

140. Aliae mancipationes donationis causa.

1. Romae. *U* 6,4,27988. Or. 4567.

- Hoc monumentu(m) L. Titurius Sabinus se viv-
 o donavit L. Salvio Symphoro mancu-
 3 pavitque sestertio nummo uno.

2. Romae. *U* 6,3,20278. Or. 4571.

- 1 D(is) M(anibus) ° Sex Iulio Stratonico amico
 3 optimo M. Aur. Fortunatus ° et M. Aur. Alexander daede-

runt donaveruntque, cui ° et fruendum mancipatio- 5
nem¹ fecerunt SS n. I. Tunc post ° Iul. Stratonicus fecit sibi 7
et Clodiae Mercurine coiugi ° suae et X libertis libertabusque 9
posteris quae aeorum. ° H. m. s. d. m.² concessum est. 11

3. Romae. *℄* 6,2211. Or. 2984.

Cosmus, aedituus matris d[eum . . .]

Antiocho sacerdote annis XII, eiusd[em rogatu]
ab imp. Augusto gratis manumissus, ol[las . . quae]
supra sunt, HS n. I donationis causa mancip[avit]. 4

4. Romae. *℄* 6,2,10240. Fabretti, *inscr.* 50,283.

D(is) M(anibus). ° Hoc monumentum sive 1
sepulchrum cum aria sua ° T. Fuficius Felix de 3
Iulia Rufina donationis ° causa mancipio accepit 5
HS. n. uno, quod comparavit ° Fuficiae Ampliatæ 7
coniugi karissimæ et ° liberis suis, item libertis liber- 9
tabusque posterisque eorum et ° P. Aelio Natali amico karissimo et 11
Aeliae Restitutæ libertæ eius ° locum ponendi corporis utrorumque. 13

5. Romae. *℄* 6,2,12905. Or. 4544. Dess. 7908.

C. Avillio Lescho ° Ti. Claudius Buccio 1
columbaria IIII, oll(aria) VIII ° se vivo a solo ad 3
fastigium mancipio ° dedit. 5

CAPUT IV.

141. IURA PRAEDIORUM.

1. Pompeiis. *℄* 10,787 = 1,1252. Ri. tab. 94 f. Dess. 5915.

M. Holconius Rufus d(uum)v(ir) i(ure) d(icundo) tert(ium),
C. Egnatius Postumus d. v. i. d. iter(um),
ex d(ecreto) d(ecurionum) ius luminum
opstruendorum HS cIo cIo cIo³
redemerunt, parietemque 5

1) *Intellege* mancipatione. — 2) H(oc) m(onumentum) s(ine) d(olo)
m(alo). — 3) i. e. sestert. tribus milibus.

- 6 privatum col(oniae) Ven(eriae) Cor(neliae)¹
usque at tegulas
faciundum coerarunt.

2. *Coppiti in dioecesi Aquilana.* *Æ* 9,4321 = 1,1291; *Ri. tab.* 62b.
Dess. 3480.

1	Itus actusque est	5 Campanam qua
	in hoc delubrum	proximum est
	Feroniai ex hoc loco	p. clæccx
	in via poplicam	

3. *In termino reperto in medio alveo Tiberis, edito a Lanciano bull. della comm. arch. comun.* 1885 p. 99 n. 107. *Æ* 6,29781. *Dess.* 6003.

M. Agrippa privat(um) iter.

4. *Romae.* *Æ* 6,2,8862; *Or.* 4391.

- Iter privatum a via publica
per hortum, pertinens ad monimentum
sive sepulchrum, quod
Agathopus Aug(usti) lib(ertus), invitator,
5 vivus et Iunia Epictesis fecerunt²
Ab iis omnibus dolus malus abesto et ius civile³.

5. *Ateste.* *Æ* 5,2548.
Dess. 6005.

6. *Ateste.* *Æ* 5,2547.
Dess. 6004.

7. *Lorii.* *Æ* 11,3743.
Or. 5069. *Dess.* 6008.

	Via priva-	[It]er ⁴ Q. Critonii.	Iter privat(um)
	ta C. Q. Lar-	Iter debetur	Anni Largi.
	gis L. f. et C.	[Q.] Critonio Q. f. et	Precario utitur
	Oli Salvi.	... Pomponio Siloni,	Antonius
5	Iter debet-	[ali] nulli.	Astralis.
	ur fundo		
	Eniano et . .		

8. *Veronae.* *Æ* 5,3472. *Cf.* 3473: Iter T. Vibi T. l(iberti) Eronis p(re)-des) II S l(atum). *Dess.* 6011.

Iter precar(ium) Q. Gavi Phari.

1) i. e. coloniae a Cornelio Sulla Pompeios deductae. — 2) Etiam tituli, qui ad ipsum Agathopi et Epictesis monimentum pertinent, reperti sunt, *Æ* 6,8859—61. — 3) *Cf.* *Æ* 6,12,133 = *Or.* 4374: huius monu-(menti) dolus mal(us) abesto et iurisconsult(us). — 4) *Ex con. H. Erman, stud. iur.* *Cf.* n. 5 et 7. *Æ* habet: [P]er Q. Critonii iter debetur cet.

9. *Tergeste*. $\text{€ } 5,700 = 1,1464$.
Dess. 6010.

10. *Neapoli*. $\text{€ } 10,4480 = 1$,
1215; Rì. 69d; Or. 4339; Dess. 6009.

Vieam	Privatum	1
precaream.	precario	2
	adeitur.	3

11. *Veronae*. $\text{€ } 5,3849$.

12. *Nolae*. $\text{€ } 10,1285$.
Dess. 6017a.

Huius monimenti	teum haustus	Precario aqua recipitur
emptioni accessit	5 aquae ex subur-	tegu(ly) LXXXX.
iter actus ad pu-	bano Rutiliano.	

13. *Fori Novi (hodie Vescovio prope Torri) in agro Sabino*. $\text{€ } 9,4786$
integra; pars posterior est apud Grut. 180,6. Dess. 5767.

P. Faianius P[le]beius Ilvir iter(um) ° aquam ex ag[ro] suo in 1
municipium ° Forum Novom [pe]cunia sua adduxit ° et lacus om[ne]s 3
fecit¹ et in piscinam, ° quae in campo est, salientam ° curavit 5
idemque probavit. ° Et cum venditor soli, in quo balneum est, 7
° parum cavisset emptori de aqua ° ut posset in balneo fluere, 8
° aquam suam in id balneum, ne carerent ° commodo municipes, 10
° P. Faianius Plebeius dedit. 12

14. *Alby, quod Albinnum fuit, non longe a Genava, tribus exemplis*.
 $\text{€ } 12,2493-2495$. Orelli 199. Dess. 5768. *De tubis et tubulis v. D. 8,2,13;*
43,23,1,6.

C. Sennius C. f. Vol(tinia) Sabinus² praef(ectus) fabr(um) 1
° balneum campum porticus aq[uas] iusque ° earum aquarum tubo 2
ducendarum, [ita ut recte] ° praefluere possint, vicinis Albinnen- 4
s[ibus] d(e) suo d(edit)].

15. $\text{€ } 11,3003$. *Viterbii in specu aquaeductus antiqui*. Or. 6634.
Bull. 1864 p. 106. Dess. 5771.

Mummius Niger ° Valerius Vegetus consular(is) ° aquam suam 1
Vegetianam, quae ° nascitur in fundo Antoniano ° maiore P. Tulli 4
Varronis, cum³ eo loco, ° in quo is fons est emancipatus, duxi[t] 6
° per millia passuum $\overline{\text{VDCCCCL}}$ in vilam suam Calvisianam, quae 7
est ° ad aquas Passerianas suas, compara°tis et emancipatis sibi 9
locis itineri°busque eius aquae a possessoribus ° sui cuiusque fundi, 11
per quae aqua ° s(upra) s(crupta) ducta est per latitudinem struc- 13
tu°ris pedes decem, fistulis per latitudi°nem pedes sex, per fundos 14

1) iecit traditur. — 2) *Eiusdem nominis hominem invenimus apud*
Ulp. D. 48,18,1. — 3) *Henz. con. c(larissimi) v(iri) ex; sed cum in lapide*
esse affirmavit Bormann.

16 Antonian(um) ° maiorem et Antonianum mino(rem) ° P. Tulli Var-
 18 ronis et Baebianum et ° Philinianum Avilei Commodi ° et Petro-
 20 nianum P. Tulli Varronis ° et Volsonianum Herenni Polybi ° et
 22 Fundanianum Caetenni Proculi ° et Cuttolonianum¹ Corneli Latini
 23 ° et Serranum inferiorem Quintini ° Verecundi et Capitonianum
 25 Pistrani ° Celsi, et per crepidinem sinisterior(em) ° viae publicae
 27 Ferentiensis², et Scirpi³anum Pistraniae Lepidae, et per viam
 28 ° Cassiam in villam Calvisianam suam, ° item per vias limitesque
 30 publicos ° ex permissu s(enatus) c(onsulti).

16. *Hunc titulum saec. XVI Sabionetae prope Mantuam in domo ducali a. P. Manutio descriptum hucusque nondum publici iuris factum edendum Mo. mihi concessit. Origine autem urbanum esse Sabionetamque transvectum idem adnotavit in* *U* 5,43* n. 463,3*. — *Dess. 6034.*

1 Dis M(anibus). ° Ab ostio introitus partem dex^oteriore, por-
 4 ticum, ° sub solarium³, aediclam ° et ollaria fructuario^orum⁴.

17. *Titulus Romae detectus a. 1819, editus Hafniae a. 1820 a B. Thorlacio Dano; inde Or. 4331. Dess. 6034.*

1 In his praedis ° insula Sertoriana ° bolo esse Aur. Cyriacetis, °
 4 5 filie meae, cinacula n(umero) VI, tabernas ° n. XI, et reposone
 subiscalire⁵. Feliciter.

V 18. *U* 10,3678. *Miseni. Dess. 5689.*

1 T. Fl. Avito ° Forensi, II-
 3 vir(o) iter(um), q(uin)q(uennali) omnib(us) ° muneribus functo.

. . Hic

5 idem ad lavacrum bal^onear(um) publicar(um) ligni
 7 duri vehes n(umero) CCCC en^othecae⁶ nomine in per-
 9 petuum obtulit, ita ° tamen ut magistratuus
 11 quodannis successorib(us) ° suis tradant cet.

1) *Nomen hoc incertum esse monet Borm. U l. l. — 2) Ferentienses. — 3) [Videtur significari porticus] facta sub horologio solariorum. TH. M.] — 4) Ollaria (i. e. loculi, in quibus ollae mortuorum cinere impletae ponuntur) fructuariorum esse posse mirum est, cum ususfructus morte finiatur neque usufructuarius ipsum locum religiosum facere possit. D. 11,7,2,7. — 5) Intellege repositiones subscalares, i. e. repositoria sub scalis parieti inserta. — 6) Entheca est dos vel peculium praedii, id est praestatio quaedam cum praedio in perpetuum coniuncta. Cf. Gothofredus ad C. Th. 15,1,12.*

V 19. \mathcal{E} 8,6357. Dess. 6868. Lapidem repertum in castello Mastarensi (prov. Numidia) descripsit Wilmanns. Conferendum est SC. de nundinis saltus Beguensis, supra n. 61 p. 205.

Nundinae [habe]ntur hic in ° castello Mastarensi die	1
III kal. Septemb. primarum ° et die III idum Septembrium	3
[s]ubsequentium et deinceps ° suo quoque mense ex per-	5
missu ° M. Aureli Comini Cas-	7
siani leg(ati) Augg'(ustorum) pr(o) pr(aetore) ° c(larissimi) v(iri).	9

VII 142. Fragmentum tabulae censualis.

E tab. marm. alt. et lat. ca. 0,50 m., Arausii a. 1904 rep. Edd. Dechelette, Mémoires de l'Académie de Vaucluse 1904, p. 209 sqq.; Espérandieu, Revue épigraphique 1904, p. 97 sqq. et C.-R. de l'Académie des Inscriptions, 1904, p. 497 sqq.; Schulten, Hermes 41, 1 sqq. cum commentario latiore. Simulacrum add. Espérandieu et Schulten. Tabulam esse censualem, similem fragmentis minoribus (\mathcal{E} 12,1244 et 5427) nec tamen formae censualis coloniae dictatore Caesare deductae iudicat Schulten, sed e censu posteriore, forsitan cum Augusti temporibus Gallia censeretur (i. e. partium), factam. Μερίδων, sex binae singulis mancipibus adscribuntur. Deperierunt descriptiones μερίδων I et II, nomina mancipum V et VI. Mancipibus accedunt fideiussores.

M]anc(eps) C. Naevius Rusticus
in perpet(uum)² eius rei fide —

iussor C. Vesidius Qua-
dratus

Ad K.³

Meris III in fronte p(edes) XXXIV — XLXIX⁴

5

S. et meris IIII in front(e)

p(edum) XXXV in ann(os) sing(ulos) XI

Manc(eps) C. Naevius Rusticus

in perpet(uum) eius rei fide-

[ussor C. Vesidius Quadra-
tus

Ad K.

10

Meris V in fronte p(edes) LVS — XC[

et meris VI ad ludum

[in fronte] p(edum) LXXV [in ann(os)]

sing(ulos)]

15

1) 'altera 'g' videtur erasa fuisse, sc. interfecto Geta'. Dess. —

2) Monemus mancipibus in etnum locari (cf. Mitteis, Erbpacht, p. 25 squ.), non in annos quinque. — 3) ad K(ardinem). — 4) Locos, non agros fuisse ex dimensionibus colligit Schulten.

CAPUT V.

SUPERFICIES.

143. Aedificium Puteolanum. (Saec. II. p. C.)

Ⓔ 10,1783. Dess. 5919. *Lapidem a. 1861 Puteolis repertum, hodie Neapoli adservatum, edidit post alios Degenkolb, ZRG. 4,474.*

- 1 IIII non. Septembr. in curia templi basilicae Augusti Annianae.
- 2 Scribundo adfuerunt: ° Q. Granius Atticus, M. Stlaccius Albinus, A. Clodius Maximus, M. Amullius Lupus, M. Fabius Firmus. ~
- 3 ° Quod T. Aufidius Thrasea, Ti. Claudius Quartinus IIviri v(erba) f(ecerunt) de desiderio Laeli Atimeti optimi civis, q(uid) d(e) e(a) r(e) f(ieri) p(laceret), d(e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuerunt):
- 4 ° Cum M. Laelius Atimetus, vir probissimus et singulis et uni-
- 5 versis karus, petierit in ordine nostro, uti solarium ° aedifici, quod extruit in transitorio, remitteretur sibi ea condicione, ut ad diem vitae
- 6 eius usus et fructus ° potestasque aedifici sui ad se pertineret, postea autem rei p(ublicae) nostrae esset, placere huic ordini: tam gratam
- 7 voluntatem optimi civis ° admitti remittique ei solarium, cum plus ex pietate promissi eius res publica nostra postea consecutura sit.

In curia f(uerunt) n(umero) LXXXII.

144. Aedificium post columnam divi Marci (193 p. C.).

Ⓔ 6,1585a. b. b=Dess. 5920. *Duos lapides, muro aedificii de quo agitur insertos, a. 1777 repertos ediderunt C. Fea, fasti 77. Rud., ZRG. 11,219. Mo., ibid. 15,335 [= Ges. Schr. 3,102]. Or. 39, quem lapide altero inspecto correxit Henzen, Or. 3,1 ad n. 39.*

- a. 1 Libellus L. [Septimii Aug(ustorum) l(iberti) Adrasti, ex officio]
- 2 ° operum publ[icorum in verba haec], ° scripta Severo [Augusto:]
- 4 ° Domine permitta[s rogo, ut rectius fungar of] ° ficio meo, post
- 6 colu[mnam centenariam divorum] ° Marci et Faustin[ae pecunia mea
- 7 loco publi°co] pedibus plus min[us . . aedificium me exs°tru]ere et
- 9 in matri[culam referri, quod ° sine in]iuria cuiusqua[m fiat; et reliqua
- 10 fieri] ° secundum litter[as Aeli Achillis, Cl. Perpetui] ° rationalium
- 12 [tuorum, quas huic libello] ° subieci. Da[tum . . Romae Falcone et Claro cos.¹]

1) Hic explicit Ⓔ 1585a: 'Ex alia epistula ad eandem rem pertinente videtur superesse frustulum VI, 1585a.' Dess. ad b.

b.	Exemplaria litte ^o rarum rationali-	1
	um dominorum na ^o (ostrorum) ^o scriptarum, pertinen-	3
	tes ad Adrastum ^o Augg. nn. ¹ lib(ertum) quibus aei	5
	permissum sit aedifi ^o care loco cannabae	7
	a solo ² iuris sui pecunia ^o sua, prestaturus solari-	9
	um sicut caeteri.	11
	Aelius Achilles, Cl. Perpetu ^o us Flavianus Eutychus	12
	Epaphrodito suo salutem. ^o Tegulas omnes et inpensam	14
	de casulis, item cannabis ^o et aedificiis idoneis adsigna	16
	Adrasto, procuratori ^o columnae divi Marci, ut	18
	ad voluptatem suam hospi ^o tium sibi exstruat, quod ut ³	20
	habeat sui iuris et ad he ^o redes transmittat. —	22
	Litterae datae VIII idus Aug. ^o Romae Falcene et	24
	Claro cos.	26
	Aelius Achilles, Cl. Perpetu ^o us Flavianus Eutychus Aqui-	27
	lio Felici. — Hadrasto Aug. lib. ⁴ ^o ad aedificium quod custodi-	29
	ae causa columnae cente ^o nariae pecunia sua exstruc-	31
	turus est, tignorū vehes ^o decem, quanti fisco consti-	33
	terunt, cum pontem neces ^o se fuit compingi, petimus	35
	dari iubeas. — Litterae datae ^o XIII kal. Sept. Romae	37
	Falcene et Claro cos.	39
	Rationales Seio Superstiti ^o et Fabio Magno. — Procura-	40
	tor columna ^{<e>} centenariae ^o divi Marci, exstruere habi-	42
	tationem in conterminis ^o locis iussus, opus adgredi-	44
	etur, si auctoritatem ves ^o tram acceperit. Petimus	46
	igitur aream, quam demo ^o nstraverit Adrastus lib(ertus)	48
	domini n(ostrī), adsignari ei iubea ^o tis, praestaturō secundum	50
	exemplum ceterorum so ^o larium. — Litterae datae	52
	VII idus Sept. Romae; red ^o ditae III idus Sept. Romae	54
	isdem cos.	56

1) 'videtur intellegi Severus cum Albino Caesare'. Dess. — 2) aedifi-
cium aut cogitatione supplendum est aut inserendum. — 3) [malim et.
Tr. M.] — 4) Aug(usti) lib(erto).

CAPUT VI.

OBLIGATIONES ALIMENTARIAE MUNICIPALES
ALIAEQUE SIMILES.

145. Ex institutione alimentaria Traiani.

Iam Nervam imperatorem puellas puerosque natos parentibus egestosis sumptu publico per Italiae oppida ali iussisse Aur. Vict. ep. 12,4 narrat. Quod incohaverat Nerva, perfecit Traianus tam solida stabilique ratione, ut usque ad Diocletianum permanserit eius institutio. Certas ad hunc usum pecunias singulis oppidis adtribuit, quarum ex reditu alimenta per certos magistratus praestarentur. Adtributionem autem neque ita instituit, ut nostro more pia corpora, quae personarum vice fungerentur, constitueret, neque ita, ut pecunias ipsis civitatibus administrandas concederet, sed privatis hominibus, fundos possidentibus, pecunias fenori dedit, qui praedia sua tam pro sorte quam pro usuris imperatori vel reipublicae obligarent. Errore Savigny (verm. Schr. 5,57) et Puchta (Inst. § 118) privato fiduciarum vel hypothecarum iure eam obligationem factam esse putaverunt; immo colligitur e lege Malac. c. 60.63 sola praediorum sub-signatione in tabulas publicas relata eam peractam esse, ut mos erat in omnibus privatorum adversus rem publicam obligationibus. Ita opus non erat longo mancipationum et remancipationum circuitu, quo Plinius simili in re usum se esse dicit (infra n. 146), id quod putaverunt Bachofen (röm. Pfandr. 1,226) et Henzen (tab. alim. Baeb. 25.26). — Ex omnibus per universam Italiam tunc conscriptis praediorum obligationibus duo tantum ad nos pervenerunt professionum indices, alter Veleiatium, alter Ligurum Italiae inferioris, quorum satis habui recipere quibus summa rei illustraretur. Neque enim ipsam obligationem vel subsignationem praediorum iis contineri, sed eius perficiendae causa factum indicem quendam verba sollemnina: professus est — accipere debet et obligare, declarant. — Totius institutionis alimentariae historiam conscripsit Henzen l. c. 7—57, cui adde Mo. Berl. Ber. 1861 p. 87, 2,1174, Hermes 3,101.124.

a. Tabula Veleias (a. 103—112 p. C.).

2,1147. Dess. 6675. Tabula permagna (a. 1,35 m., l. 3 m.) septem columnis (772 versibus) inscripta, quibus praescriptio litteris maioribus superscripta est, reperta a. 1747 in ruinis Veleiae antiquae, hodie Parmae adservata. Edita est a F. A. Wolf, *Stiftung Traians*, 1808, P. de Lama, *tab. alim. Vellej.* 1819, *Desjardins, de tabulis alim.* 1854, quocum cf. eiusdem libellum: *Velleia. Romae* 1858.

Praescr., 1 Obligatio praediorum ob HS deciens quadraginta quattuor milia (1044000), ut ex indulgentia optimi maximique principis imp. Caes.

- professus est praed(ia) rustica, ° deducto vectigali et quod Pomponius Bassus obligavit HS $\overline{\text{X}}$ $\overline{\text{XIII}}$ XC (1014090) n., ° accipere debent *cet.*
- VI 60 (43.) Coloni Lucenses publice professi sunt saltus praediaque Bitunias, sive quo ° alio vocabulo sunt, pro indiviso pro parte tertia, quae pars fuit C. Atti Nepotis, ° (71) et saltus praediaque Velianum vectigal(es) et non vectigal(es), ° sive alis nominib(us) vocabulisque sunt, qui sunt in Lucensi et in Veleiate ° et in Parmense et in Placentino et montibus ° (75) deductis reliquis colonorum et ° usuris pecuniae et pretis Mancipiorum, quae in «in»emptione eis cesserunt, ° habita ratione etiam vectigalium, HS $\overline{\text{XVI}}$ (1600000); accipere debent HS $\overline{\text{CXXVII}}$ DCC°LXXX (128780) n., et obligare saltus sive praedia, quae s(upra) s(cripta) s(unt), deducta parte quarta.
- VII 31 Item¹ obligatio praediorum facta per Cornelium Gallicanum ° ob HS $\overline{\text{LXXII}}$ (72000), ut ex indulgentia optimi maximique principis ° imp. Caes. Nervae Traiani Augusti Germanici¹, pueri puellaeq(ue) ° alimenta accipiant; legitimi n(umero) $\overline{\text{XII}}$ in singulos HS $\overline{\text{XVI}}$ n(ummum), ° fiunt HS $\overline{\text{III}}$ CCCCLVI (3456), legitima HS $\overline{\text{XII}}$; fit summa utraque ° HS $\overline{\text{III}}$ DC (3600), quae fit usura $\overline{\text{II}}$ — 2 summae s(upra) s(criptae).
- VII 37 (1.) C. Coelius Verus professus est saltus Avegam — ° — qui sunt in Ve°leiate pag(is) Albense et Velleio, adf(inibus) rep(ublica) Lucensium et rep(ublica) Ve°«ve»leiatium HS $\overline{\text{XC}}$ (90000); accipere debet HS $\overline{\text{IX}}$ (9000); item professus est *cet.*

b. Tabula Baebianorum (101 p. C.).

② 9,1455. Dess. 6509. Haec tabula a. 1831 prope Beneventum effossa, deinde adservata Campolattari, iam Romae est in museo publico. Tribus columnis inscripta est, quarum primae pars dimidia deest. Editā est cum commentario ab Henzeno, tab. al. Baeb. 1843, postea tabula denuo excussa a Mo., Inscr. Neap. 1354; inde a Desjardins, p. 198 n. 3 cit. Or. 6664.

- Praescr.*, 2 [Imp(eratore) Caes(are)] Nerva Traiano Aug. G[ermanic]o $\overline{\text{III}}$, ° [Q.] Articuleio Paeto [cos.
° Qui i(nfra) s(cripti) s(unt), ex praecepto optim]i maximiq(ue) principis obligarunt prae[diā, ut ex em]pto Ligures Baebiani³ ° [usuras

1) Hic in tabula ipsa addita est obligatio altera iam antea per Gallicanum praefectum alimentorum facta (i. e. accepta), cum Traianus nondum Dacicus cognominabatur, id est ante a. 102. Cf. supra n. 13.16.17. — 2) quin-cunx ut p. 347 n. 3. — 3) Intelleguntur Ligures ad XL milia victi a. 572 et

semestres i(nfra) s(criptas) percipiant e]t ex indulgentia eius pueri puellaeq(ue) al[imenta a]ccipiant.

[*Debentur a*¹:]

(18.) Crispia Restituta fund(i) Pomponiani, pertica ° Benevent ana), II 5 pago Aequano in Ligustino, adf(ine) ° Nasidio Vitale, aest(imati) HS L̄ (50000) in HS IIIIDXX (3520): HS LXXXIIX (88).

(42.) C. Valerio Pietate, fund(i) Herculeiani, adf(ine) Caes(are) III 17 n(ostro), aest(imati) HS XXV̄ (25000), in HS IĪ (2000); item obli-g(atione) VIII 2 fund(i) Vibiani, pago s(upra) s(cripto), adf(ine) Marcio Rufino, aest(imati) HS XV̄ (15000), in HS MD (1500); f(iunt) HS XXXX̄ (40000), in HS IIIID (3500): HS LXXXVIIS (87½).

146. Institutio alimentaria Pliniana. (97—100 p.C. [*e Plinio*]).

Plinius epist. 7,18. De tempore, quo facta sit haec institutio, v. Mo., Hermes 3,101. [Ges. Schr. 4,435.]

C. Plinius Caninio suo s. Deliberas mecum, quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. — Numeres reipublicae summam? Verendum est ne dilabatur. Des ágros? Ut publici neglegentur. Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. Nam pro quingentis milibus nummum, quae in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi, eundem vectigali inposito recepi, tricena milia annua daturus. Per hoc enim et rei publicae sors in tuto nec reditus incertus, et ager ipse propter id, quod vectigal large supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur, inveniet.

V 147. Obligatio Atinas.

Ⓔ 10,5056. Dess. 977. Atinae.

[T.] Helvio T. f. Basilae ° aed(ili), pr(aetori), pro co(n)s(ule) 1
° legato Caesaris Augus(ti), 3
° qui Atinatibus HS cccIccc cccIccc cccIccc cccIccc (400000) 4

publico sumptu a Cornelio et Baebio consulibus traducti in agrum publicum, qui erat in Samnitibus prope Beneventum. Liv. 40,37.38.

1) Priorum septendecim obligationum nonnisi fragmenta in tabula extant. — 2) Haec verba, tribus tabulae locis repetita, indicare videntur novem imperatoris largitiones praediorumque obligationes huic decimae praecessisse; cf. Henzen l. c. p. 14—15.

- 5 ° legavit, ut liberis eorum ° ex reditu, dum in aetate[m] ° pervenirent,
 8 frumentu[m] ° et postea sesterti[a] ° singula millia darentur;
 10 ° Procula filia posuit.

V 148. Obligatio Tarracinensis.

⌚ 10,6328. Dess. 6278. Tarracinae.

- 1 Caelia C. f. Ma[c]rin[a] ex [test]ament[o] cet. ° . .
 3 Eadem in memoria[m] Macri fili sui Tarricinensibus ° HS [X]
 r[eli]quid, ut ex reditu eius pecuniae darentur cen[t]um pueris ali-
 4 mentor[u]m nomine sing(ulis) ° mensib[us si]ng(ulis) pueris colonis
 X V, puellis colonis s[i]ng(ulis) in mens(es) sing(ulos) X IIII, pueris
 5 usq(ue) ad annos XVI, puellis ° [usque ad] annos XIII, ita ut semper
 C pueri, C puellae per successiones accipiant.

V 149. Obligatio Hispalensis.

⌚ 2,1174 Hispali. Restitui ego, ad sententiam scilicet, in actis Be-
 rol. a. 1861 p. 87. Fabia non instituit nova alimenta, sed auget instituta
 antea a Iunco quodam (fortasse cos. a. 127), unde pueri appellati sunt Iun-
 cini; puellarum nomen excidit.

- 1 Fabiae Q. f. H[adrianil]°lae, consularis [f(iliae), senatoris uxori]
 3 ° senatoris sorori, senatoris matri.
 4 [Qui sunt in r(e) p(ublica) n(ostra) pueri] ° ingenui Iuncini
 5 item puellae i[ngenuae], eis] ° quodannis in annos singulos
 6 HS L mili[um usuras semisses] ° dari volo, quam summam bis in
 7 ann[o, natali C. Seii viri mei] ° k. Mais et meo VII k. Maias, in
 8 aliment[orum ampliationem] ° accipiant, pueri ingenui HS XXX nummos,
 9 pu[ellae ingenuae HS XL n(ummos). Quam] ° quam summam sufficere
 credo, si tamen numerus [puerorum puellarumque s(upra) s(criptorum)
 10 s(criptarum)que] ° maior erit, pro porcione, qua inter maseulos [ut
 11 distribuatur cavi], ° distribui omnibus volo. Quod si amplius er[it
 12 in legato, item aequabili] ° terque¹ inter eosdem distribuant[ur qui
 supererunt nummi].

V 150. Obligatio Siccensis.

⌚ 8,1641. Dess. 6818. Siccae Veneriae in titulo dedicato:

- 1 P. Licinio M. f. Quir(ina) ° Papiriano, procur(atori) ° Augg. imp.
 4 Caes. M. Aureli ° Antonini Aug. Germanici ° Sarmatici maximi p(atris)
 6 p(atriciae) et ° [di]vi Veri a rationibus cet.

1) phove traditur.

Municipibus meis Cirthensibus ° Siccensibus carissimis mihi dare 1
 ° volo HS |XIII|¹. Vestrae fidei committo ° municipes carissimi, ut 3
 ex usuris ° eius summae quincuncibus quodan̄nis alantur pueri CCC 5
 et puellae CC², pueri«s» ° ab annis tribus ad annos XV et accipiant 7
 ° singuli pueri X IIS³ menstruos, puellae ° ab annis tribus ad annos 8
 XIII X II⁴. Legi ° autem debebunt municipes item in̄colae, dum- 10
 taxat incolae, qui intra ° continentia coloniae nostrae aēdificia mora- 12
 buntur, quos si vōbis videbitur, optimum erit per ° Iiuios cuiusque 14
 anni legi; curāri autem oportet, ut in locum ad̄ulti vel demortui 16
 cuiusque stātim substituatur, ut semper plēnus numerus alatur. 18

151. Obligatio Ferentinās.

② 10,5853. Dess. 6271. Ex inscr. Ferentinate illustrata a Mo. Herm.
 12,123. Cf. inst. Plin. n. 146 p. 349 et apocham n. 156, P. 125 (pag. 360).

A. Quinctilio A. f. ° Pal(atina) Prisco ° ob eximiam munificent(iam) 1 3—6
 quam in munic(ipes) ° suos contulit, senat(us) statuam publice ponend(am) 7
 in foro, ubi ipse ° vellet, censuere. H(onore) a(ccepto) i(mpensam) 8
 r(emisit).

Hic ex s(enatus) c(onsulto) fundos Ceponian(um) ° et Roianum 9
 et Mamian(um) et pratum Exoseo ab r(e) p(ublica) redem(it) ° HS 10
 LXX m(ilibus) n(ummum), et in avit(um) r(ei) p(ublicae) reddid(it),
 ex quor(um) reditu de HS IV m(ilibus) CC ° quodannis VI id. Mai. 11
 die natal(i) suo perpet(uo) daretur praesent(ibus) ° municipib(us) et 12
 incol(is) et mulierib(us) nuptis crustul(i) p(ondo) I, mulsi cet.

152. Obligatio Ariminensis.

Ex inscr. Ariminensi ② 11,419; Or. 3116, cf. 3,270; Dess. 6663.

L. Septimio ° Liberali ° V̄ir(o) Aug(ustali), ° vicani vici Cermali 1
 ob ° merita eius, quot decurion(ibus) ° et vicanis vicor(um) V̄II singulos 5
 ° in annos X III in perpet(uum) re[l(iquit)]⁵ ° et in eam rem fundos 7
 XXI ° obligari iussit, quorum ° partem V̄I legis Falc(idiae) nomin(e) 9
 ° deductam ab tutoribus ° Septimiae Priscae, matris ° suae, Lepidia⁶ 11
 Septimina ° populo concessit. 14

1) i. e. ter decies = 1 300 000. — 2) Adnotat Wilmanns pro CC scribendum esse CCC; aliter enim usurarum denarii II CCCCL quotannis superessent. — 3) i. e. denarios binos semissem. — 4) i. e. denarios binos. 5) rei traditur. — 6) lepidie traditur.

CAPUT VII.

PECUNIA CERTA.

153. A. Credita.

E tript. Transs. integro. 3,930. — a. 162.

- 1 1. ✕ centum quadraginta sortis et eorum ° usuras ex ea die
 3 sing(ulas) centesimas¹, quandiu ° abstinuerit², id utrumque probos
 4 recte dari ° f(ide) r(ogavit) Anduenna Batonis, d(ari) f(ide) sua
 5 promisit ° Iulius Alexander; quos eae reddere debe³bit, qua die
 7 petierit, cum usuris s(upra) s(criptis). ° Id utrumque sorte(m)³ et
 8 usuras probos rec⁴te dari fide rogavit Anduenna s(upra) s(cripta)
 9 ° dari fide sua promisit Iulius ° (= II¹) Alexander. II.
 11 ° Actum Deusare XII kal. Iulias ° Rustico II et Aquilino cos.⁴

3,934. E tript. Transs. tabb. I et II; periit III. — a. 162.

- 1 2. ✕ LX q(ua) d(ie) p(etierit), p(robos) r(ecte) d(ari) f(ide)⁵
 2 rogavit Iul(ius) Alexander, dari f(ide) p(romisit) ° Alexander Cari(cci)⁶
 3 et se eos ✕ LX, q(ui) s(upra) s(cripti) s(unt), mutuos ° numeratos
 4 accepisse et debere se dixit; ° et eorum usuras ex hac die in dies
 5 XXX⁷ 7 I⁸ ° dari Iul(io) Alexandro e(ive) a(d) q(uem) e(a) r(es)
 6 p(ertinebit), f(ide) r(ogavit) Iul(ius) Alexander, ° dari f(ide) p(romisit)
 7 Alexander Caricci (° = II¹). Id fide sua esse iussit Titius Primitius, II.
 8 d(ie) s(upra) s(cripta) s(ortem) ° cum n(sur)is r(ecte) p(robe) s(olvi).
 9 ° Act(um) Alb(urno) maiori, XIII k. Novembr. ° Rustic(o) II
 et Aquilino c[o]s.

(*Nom. sign.:*) L. Vasidii Vi[c]toris . . . ctati . as. Batonis
 Pr . . . vi. Tovetis. Titius Primitius. Alexandri Caricci i[p]sius
 debitori[s].

1) i. e. in XXX dies, ut scriptum infra n. 2 v. 4. Ita usurae centesimae in iure semper intelleguntur. Centesimae singulae dicuntur, quia etiam binae centesimae deberi potuerunt, ut C. 4,32,2. Recte igitur Mo. suppleri vetat sing(ulis) sc. diebus. — 2) Magis significatur, 'quandiu eos nummos abstinuerit debitor ab ea ad quam iure pertinent' quam 'quandiu creditor abstinuerit a petendo', nam etiam post petitionem currunt usurae. — 3) Int. sorte, ext. sortem. — 4) Nomina signatorum plene legi non possunt. — 5) Omnia haec verba in scr. ext. percripta sunt. — 6) Caricci ext. — 7) Similiter in D. 45,1,135 pr. — 8) i. e. centesimas singulas. Cf. supra not. 1.

154. B. Constituta.

Ⓔ 3,933. *E tript. Transs. tab. III; perierunt I et II. Primus Detlefsen, Wien. Ber. 27, 89 tabulam legit ediditque, perperam vero ad emptionem eam rettulit.*

. ° καὶ τῶν λοιπῶν κ' . . (5) . . γων Χ κγ' κ[αί] °
 τοῦτων ἑκατοστῇ[ν τίσει]ν ἀπὸ τῆς ° προγεγραμμένης ἡμέρας εἰς
 [τὴν δ'] κ. 'Οκ[τω]-βρίας· ἐὰν δὲ μὴ ἀποδῶ σ[οι εἰς] τὴν ἡμέραν
 ὀρισμένη[ν], ἀποδώσω ὧ[ς] ° παριόν ἐτι Χ κε'. 'Εγένετο εἰς [Ἀλ]-
 β[ουρ]°νον μεγάλην.

Reliquorum XX . . . Χ XXIII et horum centesimam me solutum ex die supra scripta in diem IV k. Oct.; si vero tibi non reddidero in diem constitutam, reddam pro accessione amplius Χ XXV: Act. Alb. mai.

155. C. Commendata.

a. 167.

Ⓔ 3,949, XII. *E tript. Transs. tab. I; II et III perierunt.*

Vero III Quadrato cons. IIII kal. Iunias
 Χ quinquaginta L commendatos¹ Lupus Ca-
 rentis dixit se accepisse et accepit a Iulio
 [A]lexandro, quos ei reddere deb[e]t
 sine ulla contraversia.

5

Actum Albur[no] maiori

V 156. D. Transcripta.

Ⓔ 14,3471. *Titulum repertum in agro Tiburtino primus edidit qui descripsit Zdekauer: bull. dell' inst. di corr. arch. 1882 p. 252. Nuper contulit Huelsen. Restituta per eum vera tituli lectione, de interpretatione iam dubitari non potest. Praedia, scilicet ea ipsa in quibus titulus inventus est, subsignata ostendunt agi debitis publicis, sive populo Romano duo nomina haec debebantur sive Praenestino aliive municipali. Debitor fuit C. Cae[sius] Bassus (quem nihil impedit quominus habeamus pro amico Persii); praedia eius debiti causa subsignata fuerunt A. Furiū R[uf]i. Eorum nominum cum dies venisset, debitor autem absens, ut ait titulus, non solveret, aerario qui praecerant cum praedia illa vendere possent, eo iure non usi sunt, sed transcripserunt nomina illa a debitore in dominum praediorum, secundum praeceptum Gaii 3,130: a persona in personam transcriptio fit veluti si id quod mihi Titius debet, tibi id expensum tulero, id est si Titius te delegaverit mihi, nisi quod Rufus debitor factus*

1) D. 16,3,24 pr.: centum — commendasti —. Respondi depositi actionem locum habere; quid est enim aliud commendare, quam deponere?

est non ex delegatione, sed sola creditoris transscriptione, id quod iure praedictorio creditori licuisse iam apparet. Rufus cum nomina illa solvisset itaque praedia liberavisset, ne postea de iis lis sibi moveretur id ipsum in iis perscribi iussit, adscripto ad solutiones earum anno. Eorum annorum de altero dubitari non potest; priorem vix licebit referre ad a. 46, cum quod ad collegam M. Iunii Silani D. (ut videtur) Valerium Asiaticum vestigia secundi nominis (Λ deficientibus deinde litteris circiter quinque) parum quadrant, tum propter intervallum decennii in tali re nimium; magis crediderim suffectos esse anni alicuius a secundo non longe remoti. V. 5.6 cum litteratura declaret post tempus adiectos esse, duo nomina in priore tituli parte perscripta ostendunt eam eo consilio incisam esse, ut ei posterior adderetur soluta summa altera. — 5 fin. et 6 quid fuerit, non apparet; agebatur fortasse de solutione usurarum.

- 1 A. Furius R[ufu]s, quod in eum transscriptum
est a C. Cae[sio] Basso, ap[sen]te [de]bitore
nominibus [du]obus, subsignatis praedis
solvit: M. Iunio Silano A cos.¹ XII m(ilia) n(ummum);
5 HS LVIII m(ilia) n(ummum) solvit [Saturnin]o et Scipione²
[a]diect . . .
. onii . . .³

157. E. Apochata (Apochae Pompeianae).

Pompeis a. 1875 cista lignea ceratas tabulas continens effossa est in cubiculo quodam domus, quae fuisse videtur L. Caecili Lucundi. In ea fuerunt diptycha VI, triptycha CXXI, valde mutila ea fere omnia ceraque sublata in plerisque, ita tamen ut litterae tam stilo cerae impressae quam atramento inscriptae ligno non prorsus perierint. Et ex sexaginta quidem triptychis non supersunt nisi nomina signatorum, reliquae autem tabulae plus minus lectae sunt. De ratione conficiendorum diptychorum et triptychorum egimus p. 274 et 328 in exordio. Continent omnes hae tabulae apochas pecuniae solutae a Lucundo aut propter auctiones pro aliis institutas aut ex conductionibus rerum ad coloniam Pompeianorum pertinentium. — Edita sunt a Iulio de Petra, le tavolette cerate di Pompei, Romae 1876. Commentarium scripsit Mo., Hermes 12,88—141 [VII Ges. Schr. III p. 221 sqq.], quem repetitum et auctum publicavit in Giornale degli scavi di Pompei, 1879, p. 70—115. Addidit XX triptycha emendata ab ipso et ab A. Mau et C. Zangemeister. [Brunner, zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunden I a. 1880 p. 44; Eрман, zur Geschichte der römischen Quittungen und Solutionsacte, Berlin 1883; Hruza in Gruenhutiana ephemeride 12,249. Huius editionis causa Zangemeister noster editor earum futurus quae nos recepinus omnia diligenter recognovit. TH. M.] [VII Iam cf. ④ 4, S. 1, 3340 I—CLIII.]

1) Cf. Exordium. — 2) p. Chr. 56. — 3) v. 5 et 6 Huelseno videntur post intervallum temporis incisa esse.

a. Apochae privatae.

Professiones in scripturam collatae.

Diversa occurrunt privatarum apocharum genera: aut enim creditor dixisse dicitur se accepisse, aut ipse scribit: scripsi me accepisse, aut in teriore scriptura dixisse eum legitur, exteriore ipse loquitur: scripsi me accepisse. Apochae quas ipse scripsit chirographa appellatae sunt, ceterae propria carent appellatione. Differentiae causa dubia est. Mo. eas tabulas quibus formula dixit se accepisse inest, acceptilationes continere putat. Contra ego disputavi in ZRG. 13,362 sqq. Videtur mihi formula illa id negotium significare, quod in C. 8,42,14 describitur: Pecuniae solutae professio [i. e. coram testibus facta confessio] collata instrumento, quae gestae rei probationem continere dicitur; idem igitur est, quod saepe in tabulis Transsylvanicis occurrit verbis: dixit se accepisse, fatetur se locasse cet. Cf. supra n. 130—133. 153, 2. 155. 165, 1. 2. — Numeri praemissi ad editionem Iulii de Petra spectant [VII numeri uncis quadratis inclusi ad editionem Zangemeisterianam @ 4 suppl.].

P. 1 [1]. Diptychon a. 15 p. C. Scriptura interior ¹ .	1
HS. n. DXX ob mulum ° venditum [M.] Pomponio	3
M. l(iberto) Niconi, quam pecuniam ° in stipulatum [L.] Caecili	5
Felicitis redegeisse dicitur ° M. Cerrinius Euprates,	7
eam pecuniam omnem, ° quae supra scripta est,	9
[n]umeratam dixit se ° [a]cccepisse M. Cerrinius M. l.	11
[E]uphrates ab Philadelpho ° [C]aecili Felicitis ser(vo). —	13
Actum Pompeis V k. Iunias ° Druso Caesare	15
C. Norbano Flacco cos.	

P. 2 [2]. Tript. a. 27. Script. exterior².

Rubr.:³ Per[scriptio M. Alleio Carpo]. 1

HS. n. ∞ CCC . . . quae [p]ecu[nia in stipulatum]

L. Caecili Iucundi [veni]t [o]b [a]uctionem]

M. Allei Carpi in idus D[e]cembr(es) pr[imas]

mercede minus, n[umerata habere se] 5

dixit M. Alleius Carpus ab L. Caeci[lio Iucundo]. —

Act(um) Pomp(eis) V k. Dec.

[L.] Calpurn[i]o M. Licinio [cos.]

P. 3 [5]. Tript. a. 54⁴. Scr. ext.⁵

1) *Paginae externae neque scripturae neque signorum vestigia habent.* —

2) *Atramento scripta. Scr. int. penitus extincta est.* — 3) *Rubrica in hac ut in aliis apochis in margine tab. II atramento est scripta. Perscriptio idem est ac solutio in n. 139 et 147. Cf. Mo. Herm. p. 111.* — 4) *Imaginem huius tabulae dedit de Petra Tav. IVa.* — 5) *Atramento scripta, int. extincta.*

- 1 HS. n. ∞ C ∞ LXXXV, quae pecunia in stipulatu(m) venit L. Caeci(li) Iucundi ob auctionem buxiaria(m) C. Iuli Onesimi in idus Iulias primas, mercede minus, numeratos accepiss-
e¹ dixit C. Iulius Onesimus ab M. Fabio Agathino nomine L. Caecili Iucundi. —
- 5 Actum Pompeis VI idus Maias
M'. Acilio Aviola M. Asinio Marcello cos. (*octo signatores*).
P. 39 [49]. Tript. a. inc. Scr. ext.²
Rubr. Perscriptio [L. Cornel]io Ma[*xs*].
- 1 HS. n. VCCC, quae pecunia in stipulatum
L. Caecili Iucundi venit ob manc*(i)* pia
duo veterana vendita r(atione) hereditaria
L. Corneli Terti, soluta habere se
[*dixsi*]t L. Cornelius Maxsimus
- 5 ab L. Caecilio Iucundo . . . (*novem sign., inter quos L. Corn. Maxs.*)

Chirographa.

Scripta sunt aut a creditore ipso (115.128) aut a servo eius (19.112) aut a tertio quodam rogatu creditoris (14.27).

- P. 115 [45]. Tript. a. inc. Scr. int.³
- 1 . . . o L. Iunio⁴ cos. ° VI k. Septembres P. Alfe-
3 nus Varus, trecena^o rius Augussti scri[*ps*]i
5 me a^(c) cepisse ab L. Cae^o cilio Iuqundo HS vigin-
7 ti quinque quadrin^o gentos triginta nove(m)
9 nummo[s] ex auctione ve-
10 naliciaria P. Alfeni ° Pollionnis de. (?) N. Epri ° Niciae
13 pro parte eius, quam ° stipulatus est ex
15 delegatu eorum. — ° Actum Iulianis Cos.
17 sta[*t*]i[*on*]e Nucherina. ° (*quinque signa, bina utriusque Alfeni.*)

P. 20./21 [25]. Tript. a. 56.

[*Persc*]riptio [M. All]eio Carpo.

- 1 Int. Q. Volusio Saturnino ° P. Cornelio Scipione cos.
3 [VIII] k. Iulias ° [M. Alleiu]s Carpus scripsi
5 me a[*cc*epti]sse ab L. Caecilio ° [Iucundo HS] mille trecen-
7 [tos octoginta] s[e]xs nummo[s] ex auctione venalic[?]iaria.

1) 'Fortasse iss[*e*] correctum est in ise | se' Zangemeister. — 2) *Atr. scr., int. extincta.* — 3) *Ext. in parte servata non differt.* — 4) 'Intelligitur, ut ostendit exemplum exterius, L. Iunius Gallio Senecae philosophi frater, consul anni incerti, sed post a. 52'. Zangemeister.

Q. Volusio Saturnino P. Cor ^o nelio cos. VIII k. Iul.	16
M. Alleius Carpus scripsi me	18
accepisse ab L. Caecilio ^o Iucundo HS ∞ CCCXXCVI	19
ob auctione me(a) sup sti ^o pulatu eius. —	21
Actum Pomp. (<i>quattuor signa, cuncta Allei Carpi ipsius.</i>)	23

P. 40 [50]. Dipt. a. inc. Scr. int.

s [cos] . . ^o non Dece. 1

C. Novellius Fortunatu[s scripsi me accepisse] 3

HS n. MCC [a]b L. [Caec. Iuc. ob auctione mea] 4

sub stipu[latu eius] . . . (*quinque signa, quorum duo Fortunati.*) 5

P. 19 [20]. Tript. a. 56.

Rubr.: Perscriptio — [Vesta]lis.

Scr. int.: ^o Q. Volusio Saturnino [P. Cornelio cos.] 1

XIV k. Iulias. Vestalis P[opidia]e ^oservos¹ scripsi me [accepisse ab] 2

L. Caecilio Iuc[undo, merce]^ode minus², [HS n . .], . . . 4

. qu[ae] . . . in stipulatu ^o eius venit [ex auctione] 6

domina[e meae] . . ^o Actum Po[mp.] 8

Scr. ext.: Chirograpum [Vestalis] ^oPopidia[e] 10

ab L. C[aecilio Iucundo] ^o ob mancipia . . 11

stipula(tu) ven(it) [ob auctionem] Popid[iae] . . 13

P. 113 [23]. Tript. a. 56. Scr. int.³

[Q. Volusio S]aturnin[o P. Cor^onelio Scipi]one [cos.] ^o III idus 1

Novembr. ^o s Umbriciae Antiochidis ser[vos ^o scripsi ea]m 4

accepisse ab L. Caec[ilio ^o Iucundo] sestertios nummos sescentos 6

^o [quadragi]nta quinque [ob au]ctionem ^o [. cum] ^o rebus 7

inpositicis ve[nditarum] . . . ^o ex qua summa [accepit ante hanc diem⁴] 10

^o sestertios ducentos, [in⁵] arbitria s[esterti]os ^o viginti et access[i]one[s] 11

HS XIII et minus ^o HS LI et hac d[ie reli]quos ego ^o sestertios 13

trec[entos] sexsaginta ^o nummos. — ^o Actum Pompeis. 15

P. 112 [6]. Tript. a. 54. Scr. int.⁶

Rubr.: [Ch]irograpum

M. Acilio Aviola M. Asinio cos. ^o IIII k. Iunias 1

Salvius heredum N. Nasenni ^o Nigidi Vacculae servo[s] 3

scripsi me accepisse ab ^o L. Caecilio Iucundo sesterti[a] 5

nummum tria milia ^o quinquaginta nove(m) 7

1) serus in seruos correct. — 2) [VII 'sequitur aut ob . . aut summae numeri' (C.)] — 3) Ext. periit cum signis. — 4) accepit numeratos temptat Mo. — 5) et Mo. — 6) Ext. periit.

- 9 nummos ° ob auctione mea, [qu?]em¹
 11 [i]n stipulatu eius redege, ° quae minutati(m) quem-
 13 admodum volui, ab eo ° accepi in hanc diem. —
 15 Actum Pompeis. (quattuor signa, quorum duo Salvii.)

P. 14 [24]. Tript. a. 56. Scr. int.²

Rubr.: [Pers]criptio Trophimo.

- 1 L. Duvio Avito P. Clodio cos. ° III idus Decembr.
 3 M. Helvius Catullus scripsi rogatu ° Umbriciae Antiochidis eam
 5 accepisse ab L. Caecilio Iucundo ° HS V̄ICCLII nummos ob
 7 auctionem Trophimi servi ° eius, mercede minus,
 9 [persolutos?]. ° Act. Pompeis.

P. 27 [30]. Tript. a. 57. Scr. int.³

- 1 [Nero]ne Cae[sare II ° L.] Calpurn[io cos.]
 3 VII k. [Febr.?] ° Ti. Claudius Syn . .
 5 scripsi rogat[u et] ° mandatu Abasc[anti]
 7 Caesaris Au[g. Phi]°lippiani eu[m acce-
 9 pisse ab L. [Cae]cilio [Iucundo] ° sestertia duo [milia]
 11 septingentos [tri]°ginta duos nummos
 13 [ob] res quas⁴ in st[i°pula]tu eius . . .
 15 Act. . . .

Professiones cum chirographo coniunctae.

P. 34 [40]. Tript. a. 57.

- 1 Scr. int.: ° HS n. Ioo ∞ ∞ ∞ DLXII ° quae pecunia in stipu-
 3 °latum L. Caecili Iucundi ° venit ob auctionem ° Tulliae Lampuridis,
 6 ° mercede minus, ° persoluta habere ° se dixit Tullia ° Lampyris ab
 10 L. Caecili(o) ° Iucundo. — ° Act. Pomp. X k. Ianuar. ° Nerone
 13 Caesare II ° L. Caesio Marti(ale) cos.

- 1 Scr. ext.: ° Nerone Caesare II⁵ ° L. Caesio Martiale cos. ° X k.
 4 Ianuarias Sex. Pompeius ° Axiochus scripsi rogatu ° Tulliae Lampy-
 6 ridis eam ° accepisse ab L. Caecilio Iucundo ° sest[ert]ia nummum octo
 8 ° quingenti sexages dupun°dus ob auctionem eius ° ex interrogatione
 11 facta ° tabellarum signatarum⁶ — (8 sign., inter quos Sext. Pomp.
 Axiochus.)

P. 15. Tript. a. 56.

Rubr.: [Perscriptio] Umbricia[e Ianuariae].

1) [it]em Mo. — 2) Ext. servata non differt. — 3) Ext. perit. —
 4) [VII vel quos.] — 5) [VII postea insertum: act. Pompeis.] — 6) Cf. P. 30:
 facta interrogatione tabellarum.

Scr. int.: HS n. cēIoo ∞ XXXVIII, ° quae pecunia in stipulatum L. Caeci^oli Iucundi venit
ob auctionem ° Umbriciae Ianuariae,
mercede minus, ° persoluta habere se
dixit Umbricia Ianua^oria ab L. Caecilio
Iucundo. — ° Act. Pom[p.] pr. id. Dec.
L. Duvio P. Clodio cos.

Scr. ext.: L. Duvio Avi[to P. C]lodio Thrasea cos. pr. [id.] Decembr.
D. Volcius Tha[llus] scripsi rogatu Um-
briciae Ia[nua]riae eam accepisse ° ab L. Caec. Iuc. HS. n. ~~XXIX~~ XXXIX
ex auction[e eius], mercede minus, ° ex inter[rogati]one facta
tabellaru[m signat.] . .

. A[ct. ?] [Pompe?]is. (9 signatores, inter quos Volc. Thallus.)

P. 23 [28]. Tript. a. 57.

Scr. int.: HS n. cēIoo CCCV, quae
pecunia in stipula^otum L. Caecili Iucu-
ndi venit ob aucti^oonem M. Fabi Secundi,
mercede minus, ° persoluta habere se
dixit M. Fabius Secundus ° ab L. Caecilio Iucundo. —
Act. Po[mp.] idib. Ianua[r.] ° Nerone Caesa. II
L. Cal[p]urni[o] cos.

Scr. ext.: [Nerone cet. M. F]abius Secundus [scrip]si m[e acce-
pisse] ab L. Caec. Iuc. sest. [de]ce milia trecentos quinque [nu]mmos
ob auctione mea ex [inter]rogatione facta tabellaru[m signa]tarum.
(octo signatores, inter quos Fab. Secundus.)

b. Apochae rei publicae.

P. 119 [143]. Tript. a. 59.

Scr. int.: Cn. Pompeio Grospho, Grospho
Pompeio Gaviano Ilvir. iur. dic. ° VI idus Iulias.
Privatus colonorum coloniae ° Veneriae Corneliae Pompei-
anorum ser(vus) scripsi me ° accepisse ab L. Caecilio Iucundo
sestertios mille sescentos ° quinquaginta nummos nummo
libellas quinque ex reliquis ° ob fullonica¹ anni L. Verani
Hupsaei et Albuci Iusti d. v. i. d. solut(os). — ° Act. Pom.
M. Ostorio Scapula T. Sextio Africano cos.
(quinque signa, quorum duo Privati sunt.)

1) Ad fullonicam pertinent etiam P. 118 [142], 120 [144].

- 1 *Scr. ext.*: Duobus Grosphis d. i. d. ° VI idus Iuli.
 3 chirograpum Privati c. c. V. C. s.¹
 4 HS ∞ DCLIS ob fullonic(am) anni ter[ti] T. Sextio M. Ostor. c(os). — *Rubr.* :
 1 Chirograpu. Privati c. c. [V. C. s.]¹ ° HS. DCLIS ob fullonic[a]
 3 anni terti ° duobus Grosphis d. v. i. d.
 5 M. Ostorio T. Sextio cos. ° VI idus Iulias.
 P. 117 [141]. Tript. a. 58. *Scr. int.*²
 1 Sex. Pompeio Proculo ° C. Cornelio Macro IIvir. i. d.
 3 XI k. Mart. ° Privatus coloniae ser(vus)
 5 scripsi me accepisse ab ° L. Caecilio Iucundo sest^oertios mille sescentos
 8 quinquaginta duo num^omos ob fullonicam³ ° ex reliquis anni unius. —
 11 Act. Pom. ° Nerone Aug. III
 13 M. Messala cos. ° (*quinque signa, quorum duo Privati ipsius.*)
 P. 121 [145]. Tript. a. 57. *Scr. int.*⁴
 1 C. Cornelio Macro Sex. [Pompeio] ° Proculo duumviris i. d.
 3 nonis Ianuaris. ° Privatus coloniae Pompeianor.
 5 ser(vus) scripsi me accepisse ab ° L. Caecilio Iucundo sestertia
 7 duo millia sescentos ° septuaginta quin[que]
 9 nummos ex reliquis ob ° pasquam⁵ Anni Modesti
 11 et Vibi Secundi IIvir. i. d. — ° Act. Pom.
 13 Nerone Caesare III
 14 M. Mesalla Corvino [cos.] (*quinque signa, quorum duo Privati sunt.*)
 Rubr. atramento scr. in latere exteriori tab. III.: Solutio ob pasqua
 2 anni primi Privato ° duumviris Pompeio et Cornelio.
 4 Debuerat anni superioris ° Hs ∞ ∞ DCLXXV.
 P. 125 [138]. Dipt. a. 53.⁶
 1 *Scr. int.*: [Q. C]oelio Caltilio Iusto L. Helvio
 2 Blaesio Proculo IIvir. i. [d.] ° pr. idus Martias
 4 Secundus [c]o[lonoru]m coloniae ° Ven[e]riae Corneliae servo[s]
 6 accepi [a]⁷ Terentio Prim[o]
 7 HS DCCLXXVI reliquos⁸ ob avitum [et] ° patritum⁹ fundi Audiani⁶
 nomine Stali Inventi

1) Cf. *scr. int. v. 4.* — 2) *Scr. int. et rubr. similes sunt atque in P. 119.*
 — 3) *Ad fullonicam pertinent etiam P. 118. 120.* — 4) *Scr. ext. periit.* —
 5) *Etiam P. 122. 124 pertinent ad pasquam vel vectigal publicorum pasquo-*
rum, iisdem fere verbis. — 6) *Hoc explicavit Mo. Herm. 12, 123 [= Ges.*
Schr. 3, 256]. Cf. supra n. 150 v. 10 et l. agr. v. 28. Cic. Tusc. 1, 19: 'patritam
illam et avitam, ut ait Theophrastus, philosophiam'. Varro ap. Non. 161:
avito et patrito more precabamur. — 7) p pro a tabella. — 8) reliquos *intra*
lin. 7 et 8 additum. — 9) *Etiam P. 126: ex reliquis ob avitum fundi Aud.*

iussu Caltili Iusti et ° Helvi Procu[li]. 8
 Act. Pomp[is] D. Iunio Torquat[o Sil]ano ° Q. Haterio Ant[onino cos.] 10
 (quinque signa, quorum unum deperiit.) 12

Scr. ext.: Q. Coelio cet. c. c. V. C. ser. scripsi me accepisse ab
 P. Terentio Prim[o] HS. DCCLXXVI reliquos ob avitum [fun]di Au-
 diani et accepi ante [h]anc d[ie]m HS ὧCCXXIII. Act. cet.

VII 158. Liberatio tutoris auctoris (a. 168).

*E papyro Lond. 470, Ed. Kenyon, cf. Wilcken Pap. Arch. 3, 244 sq.;
 Mitteis Z. S. St. 25, 375 sq. — Civis Romanae maritus peregrinus tutori
 uxoris, qui acceptilationi auctor factus erat, litteras mittit quibus eum —
 utpote propter auctoritatem in id quod interest obligatum — iam accepta a
 debitore pecunia liberat.*

Σαραπίω[ν] Ἰσιδώρου τοῦ [καὶ] ° Παν[ᾶ]το[ς] Ἀμμωνίου τοῦ [καὶ] 1
 Ἀθηνοδ[ό]ρου Σωσικόσμου[ος] ὁ καὶ ° Ἀλθαεὺς¹ Ἀντωνίω Τ[ι]βερί- 3
 νῳ οὐετρανῶ χαίριν. ° Ἐπ[εὶ] ἐπεγράψω κύρι[ος] τῆς 5
 [ἐ]μῆς γυναικὸς περιλυού[σης] δάνιον μητρικόν αὐ- 7
 τῆς κατὰ τὸν νόμον τῶν Ῥω[μαίων]² τρι[τ]οῦ μέρ[ος]ος³ Ἀμα- 9
 τίας Πρέσκας τῆς καὶ Λου[κίας]⁴ ἐντεῦθεν ἀνεύθυ- 11
 νόν σε ποιῶ διὰ τὸ αὐτὴν ° ἀπειληφέναι. (Ἔτους) ἧ κτλ. . . . 13

*Sarapion filius Isidori qui et Panatis nepos Ammonii qui et
 Athenodori Sosicosmii qui et Althaeus¹ Antonio Tiberino veterano
 salutem. Cum adscriptus sis tutor uxori meae dum acceptum, fert
 mutuum a matre eius datum (secundum ius Romanum² tertiae partis³),
 Amatiae Priscae (quae et Lucia)⁴, inde te solvo liberoque quoniam
 mulier quod acceptum tulit recepit. (sequitur annus, mensis, dies.)*

159. F. Indicii nomine promissa.

1. Pompeis, inser. pariet. picta. @ 4, 64 (cum add. p. 191) et tab. II, 1.

Urna aenia pereit de taberna. ° Sei quis rettulerit, dabuntur 1
 HS 1 XV; sei furem ° dabit, unde [rem] servar[e possim] 3
 XX . . .⁵. 5

2. *E lamella aenea quadrata m. 0,055, per anulum ad collum servi
 adligata. Extat Romae in museo Kircheriano, ubi ipse eam descripsi. Ed.
 a Maffeo in mus. Veron. 262, 4. Or. 4319. Dess. 8731. Similes denuntiatio-
 nes, at sine promissione, v. [VII] @ 15, 7171 sq. Dess. 8726 sq.]*

1) Cf. Kenyon, *Pap. Arch.* 2, p. 70 sq. — 2) De tutelae iure potius
 quam de hereditario cogites. — 3) Scil. hereditatis. — 4) Vel mater vel ipsa
 uxor. — 5) Sic Zangemeister in *Addit. Mo.* @ 1, 1254 legerat: dabitur
 duplum a Vario.

Fugi; tene me; cum revocaveris¹ me d(omino) m(eo) Zonino accipis solidum.

3. *E papyro Aegyptiaca a. 146 a. C., ed. a Letronne, Récompense promise cet. 1833. Brunet de Presle, in: Notices des manuscrits de la bibl. imp. 18,178. 1865. Locum adtulit ad hanc quaestionem Tzschirner, D. de indole promiss. pop. 1869. p. 25.*

— πᾶς ἀνακεχώρηκεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ᾧ ὄνομα Ἑρμῶν, — ὅς ἐπὼν ιη', — ἔχων — περὶ τὸ σῶμα χλαμύδα καὶ περιζῶμα. τοῦτον ὥς ἂν ἀναγάγῃ, λήψεται χαλκοῦ τ(ά)λ(αντα) β, γ², ἐφ' ἱεροῦ³ δεΐξας τλ. α, β², παρ' ἀνδρὶ ἀξιόχρεω, καὶ δωσιδίκω, τλ. γ, ε.² Μηνύειν δὲ τὸν βουλούμενον τοῖς παρὰ τοῦ στρατηγοῦ.

Ἔστιν δὲ καὶ ὁ συναποδεδρακὼς αὐτῷ Βίων, δοῦλος —, τοῦτον ὃς ἂν ἀναγ(άγ)ῃ, λήψεται ἕσα καὶ ὑπὲρ τοῦ προγεγραμμένου. Μηνύειν δὲ καὶ ὑπὲρ τούτου τοῖς παρὰ τοῦ στρατηγοῦ.

Puer aufugit Alexandriae, cui nomen Hermo — annorum circa duodeviginti — habens circa corpus tunicam et subligaculum. Eum qui reduxerit, accipiet aeris talenta duo tria milia drachmarum, in templo² indicans talentum unum drachmarum duo milia, apud hominem idoneum et iudicio responsurum, talenta tria drachmarum quinque milia. — Indicato autem qui volet officio strategii.

Est etiam qui simul cum illo fugit Bio, servus — hunc qui reduxerit eadem accipiet quae etiam pro supra scripto. — Indicato autem etiam hunc officio strategii.

4. (*Petron. sat. 97:*) praeco cum servo publico — haec proclamavit: 'Puer — aberravit annorum circa XVI, — nomine Giton. Si quis eum reddere aut commonstrare voluerit, accipiet nummos mille.'

5. (*Iulius Victor, ars rhet. 4,4:*)⁴ Is cuius filius non comparebat, edixit se certam pecuniam daturum ei, qui filium sibi exhibisset: quidam mortuum ostendit, petet indicivam. Contra dicitur. — An cum promiserit, exsolvere debeat; an non debeat, quod mortuum ostendit?

6. (*Chirius Fortunatianus, ars rhet. 1,18:*)⁵ Cuiusdam servus fugerat; libello proposito vel per praeconem nuntians dixit daturum

1) revocaveris. — 2) [VI β. γ. ε. postea adiecta, ut augeatur indiciva, monet Schubart.] — 3) sc. in quod refugerit. — 4) *Rhet. lat. min. ed. Halm. p. 390.* — 5) *Ibidem p. 95. Alia exempla v. Tzschirner in exordio prom. 3.*

se denarios mille ei, qui ad se servum perduxisset. Quidam perduxit; perductus in libertatem adsertus est et liber pronuntiatus. Petit ille mille denarios; contra dicit qui dominus fuerat.

CAPUT VIII.

EMPTIONES SINE MANCIPATIONE
PERACTAE ¹.

V 160. Emptio areae scalis sepulcri faciendis a. 211 p. C.

Ⓔ 6,2,10233. *Prope Romam.* — *Ad apographum saec. XV Orell. 4570.*

P. Aelius Chrestus et Cornelia Paula

1

hoc scalare adplicitum huic sepulchro

quod ² emerunt a fisco, agente Agathonico

proc(uratore) Augustorum nostrorum, quod habet

scriptura infra scripta.

5

Gentiano

et Basso cons. VII kal. April.

6

Martialis Augg. lib(ertus) prox(imus) tab(ulariorum) ³ scripsi me

accepisse ab Ael(io) Chresto pro podismo stru-

ctionis scalaris, quod est via Ostiensi

parte leva inter mil(iaria) I et II, quod conductum

10

habet Sulpicianus ex bonis Aeliorum Ones-

mi et Fortis ⁴, in praedis Amarantianis secun-

dum renuntiationem mensor(um) pro are(a) ped(um) . . n(ummos) C. ⁵

V 161. Emptio praedii a. 153/54.

E papyro Aegyptiaca in insula Elephantine reperta quam edidit cum tabula Letronne Notices et extraits des manuscrits de la bibl. imp. 18,2 n. 17 pl. XXI; quaedam correxit K. Wessely, Wiener Studien 7 (1885) p. 70 sq., plura qui nostra causa instrumentum ad tabulam recognovit U. Wilcken.

1) Mancipationes v. cap. III. — 2) quod abundat. — 3) Scilicet cum vendit fiscus, venditionem ipsam perficit procurator puta praediorum Amarantianorum, pecunia solvitur proximo tabulariorum. — 4) Hi fortasse domini fuerunt praediorum antequam fisci facta sunt. — 5) Quod traditur pedes . n . c sic fere emendandum ped(um) L s(estertios) n(ummos) C.

- 1 [Λις' αὐτοκρ]άτορος Καίσαρος Τίτου Αἰλίου Ἀδριανοῦ Ἀντωνίνου Σεβαστοῦ Εὐσεβοῦς, Φαρμουθὶ λ.¹ ° [Ἐν τῆς Θ]ηβαΐδος [τ]οῦ περὶ Ἐλεφαντίνην νομοῦ, ἐπὶ Ῥουφίλλου Νίγρου ἀγορανέμου.
- Ἀπέδοτο ° [Πάρις Παρίου] μητρὸς Ταναπῶτις τῶν ἀπὸ Ἐλεφαντίνης τῆς μητροπόλεως κληρονόμος ° [. . .] ἐρ τοῦ μετηλλαχέντος αὐτοῦ πατρὸς Πάριδος ὡ(ς) (?) Λ κγ μέσος λευκὸς(ρους) οὐλῇ
- 5 ° [.] τ]ὸ ὑπάρχον αὐτῷ μέρος ἡμισοῦ κελλ(ῶν) δύο, οὐσῶν ἐν τῇ μέσῃ μέριδι Ἐλεφαντίνης ° [ἐπ' ἀμφόδου] Ἑρμωνος, ἀκολούθως τῇ ἐπενεχθείσῃ αὐτοῦ κατὰ χειρόγραφον διαίρέσει, γενομέ[ν]ῃ τῷ ἐνεστ(ῶτι) μὴνὶ Φαρμουθί. Γείτονες τῆς ὅλης οἰκίας· νότου οἰκία Ταχόμτα Ἑρμωνος, βορρᾶ ° [. . . .] λιβὸς τύπος καλούμενος Φανκαλατῆς, ἀπηλιώτου οἰκία Πετορζμήθου Ζμεν ° [. . . . ἡ] οἱ ἐὰν ᾄσιν γείτονες πάντοθεν, καθὼς ἐπηγόρευσεν ὁ ἀποδόμε-
- 10 νος, ἐφ' ἧ ° [.] τὴν συνπεφωνημένην τιμὴν ἀργ(υρίου) Σεβαστῶν νομίσματος δραχμῶν ° [εἴκοσι ὀκτώ], κη, ἄς καὶ ἀπέσχεον παρὰ τῆς πριαμένης διὰ χειρὸς ἐξ οἴκου. Ἐπρίατο Θινσεν ° [πῶς Σαραπαμμ]ῶνος μητρὸς Θινσενπῶτος τῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς
- 13 Ἐλεφαντίνης, μετὰ κυρίου οὐπα ° [.] τ]οῦ ἑαυτῆς κατὰ πατέρα ἀδελφοῦ Παχνοῦμις Σαραπαμμῶνος τῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς

[Anno XVI] imp. Caes. T. Aelii Hadriani Antonini Aug. Pii, Pharmuthi XXX¹ [In] urbe (vico) Thebaidis, nomi Elephantine, Rufillus Nigri f. agoranomus instrumentum perfecit.

Vendidit [Paris Parii], matris Tanapotis, ex Elephantine metropoli, heres defuncti patris sui Paridis, annorum circiter (?) XXIII, mediae staturae, albus colore, cicatrice . . . , partem suam dimidiam cellarum duarum, quae sunt in media regione Elephantines [in vico] Hermonis, secundum prolatam suam ex chirographo divisionem, quae facta est [praesenti] mense Pharmuthi. Vicini totius casae: meridie casa Tachomta Hermonis, septentrione [. . .], occasu locus dictus Phancalateis, oriente casa Petorzmetis Zmen [. . . sive] qui circumquaque adfines sint, secundum explicationem venditoris. Pro qua [emptrix solvit] pretium de quo convenit argenti Augustorum nummos drachmas [duodetriginta] = XXVIII, quas et habuit ab emptrice de manu ex arca. Emit Thinsen[pos Sarapamm]onis, matris Thinsenpotis, ex eadem Elephantine, cum tutore , suo consanguineo fratre Pachnume Sarapammonis ex

1) i. e. a. 153 Apr. 25.

° [Ἐλεφαντίνης.] Προπωλητῆς καὶ βεβαιωτῆς τῶν κατὰ τὴν ὥνῃν 14
ταύτην πάντων ° Πάρις [Παρίου ὁ ἀπ]οδόμενος, ὃν ἐδέξατο Θινσεν- 15
πὰς Σαραπαμμῶνος ἡ πριαμένη, ἧ καὶ ἀνέ° [δω]κεν τὴν γενομένην
κατὰ χειρόγραφον διαίρεσιν.

Πάρις Παρίου μητρὸς Ταναπῶτις τῶν ἀπὸ Ἐλεφαντίνης ° [ὁ
π]ρογεγραμμένος τίθεται τὴν προκείμενην ὥνῃν τοῦ ὑπάρχοντός
μοι μέρος ἡμύσους κελλῶν δύο οὐσῶν ἐν τῇ μέσῃ μέριδι Ἐλε-
[φα]ντίνης καὶ ἀπέχω τὴν τειμὴν τὰς τοῦ ἀργυρίου δραχ(μάς)
[εἴ]κοσι ὁκτὸ διὰ χειρὸς ἐξ οἴκου καὶ βεβαιώσω καθὼς πρόκειται.
Κοῖντος Κ ιος ἔγραψα ὑπὲρ ° [αὐτο]ῦ μὴ εἰδότες γράμματα.
L ις' αὐτοκράτορος Καίσαρος Τίτου Αἰλίου Ἀδριανοῦ Ἀντωνεῖνου
Σεβαστοῦ Εὐσεβοῦς Φαρμουθι λ.¹

Θινσμεμπῶς Σαρα°[παμμ.]ῶνος μητρὸς Θινσμεμπῶτος ἡ προ- 20
γεγραμμένη μετὰ κυρ[ί]ου τοῦ ἑμποατρίου μ[ο]υ ἀδελφοῦ Παχνοῦ-
βις Σαραπαμ-°[μῶ]νος ἐώνημαι καθὼς πρέκειται. Σωκράτης Ἀμ-
μωνίου ἔγραψα ὑπὲρ αὐτῆς ἐρωτηθεὶς διὰ τὸ μὴ εἰδέναι ° [αὐ]τὴν
γράμματα.

Ἐρμογένης Καικιλίου μισθωτῆς εἵδους ἐγκυκλίου καὶ ὑποκει-
μένων βασιλικῇ γραμματεῖα ° [καὶ] Ἀμμώνιος Σωκράτους κληρο- 23

*eadem Elephantine. Fideiussor et confirmator eorum quae ad
emptionem hanc pertinent omnium Paris Parii venditor, quem ac-
cepit Thinsenpos Sarapammonis emprix, cui etiam tradidit divisio-
nem ex chirographo factam.*

*Paris Parii, matris Tanapotis, ex Elephantine, supra scriptus
constituo propositam emptionem partis quae mea est dimidiae cellarum
duarum quae sunt in media regione Elephantines et habeo pretium
drachmarum argenti duodeviginti de manu ex arca et firmabo sicut
proponitur. Quintus C . . ius scripsi pro eo litteras nesciente anno XVI
imp. Caes. T. Aelii Hadriani Antonini Aug. Pii Pharmuthi XXX¹.*

*Thinsmempos Sarapammonis, matris Thismempotis, supra scripta
cum tutore fratre consanguineo meo Pachnube Sarapammonis emi
sicut proponitur. Socrates Ammonii scripsi pro ea rogatus propterea
quod litteras ignorat.*

*Hermogenes Caecilii conductor tributi emptionum eorumque quae
sunt sub scribatu regio et Ammonius Socratis heres patris sui de-*

1) i. e. a. 153 Apr. 25.

- νόμος τοῦ μετηλλαχότος αὐτοῦ πατρὸς κοινωνοῦ μου γεναμένου
 24 ° [Θ]ινσεμπῶτι Σερωπίωνος χαίρειν). Ἐσχαμεν παρὰ σοῦ τὸ γεινό-
 25 μενον τέλος τῆς προκειμένης ὥνῃς. L ιζ' ° [αὐ]τοκράτορος Καίσαρος
 Τίτου Αἰλίου Ἀδριανοῦ Ἀντωνίνου Σεβαστοῦ Εὐσεβοῦς Θῶτ ις.¹
 Ἀμμωνίς συνεπίσθην.

*functi, qui mihi socius fuit, Thinsempoti Seropionis salutem. Habui-
 mus a te tributum emptionis propositae. A. XVII imp. Caes. T. Aelii
 Hadriani Antonini Aug. Pii, Thot XVI¹.*

Ammonius adsensi.

162. Emptio servi a. 359.

*E papyro reperta Arsinoe in Aegypto, servata Berolini in museo anti-
 quitatum Aegyptiacarum. Edidit eam et illustravit U. Wilcken, Hermes 19,
 417; iterum edidit BGU 316. — Papyrus continet instrumentum emptionis
 factae a. 359 Ascalone in Phoenicia; annus indicatus est nominibus consulum
 et aera Ascalonitana, cuius annus 462 incipit a. d. V kal. Nov. a. 358.*

- Ὑπατείᾳ Φλ(αυίου) Εὐσεβίου καὶ Φλ(αυίου) Ὑπατείου τῶν
 λαμποροτάτων [τῇ πρὶ τέσσα]°ρων εἰδῶν [Ὁ]κτωβρίων, ἀγαθῇ
 τύχῃ, ἐν κολωνίᾳ Ἀσκ[άλωνι], ° τῇ πιστῇ καὶ ἐλευθέρῃ, ἔτους
 δευτέρου ἐξηχοστοῦ τετρακοσιοστο[ῦ τοῦ] ° μὴνός Γορπιαίου δι.²
 5 ° Ἐπρίατο καλῇ αἰρέσει Φλ(αυίου) Βιταλιανός βίαρχος οὐξελ-
 λ[ατίωνος] ° ἰππέων καταφρακταρίων, εἰδρυμένων τὰ νῦν ἐν [τῇ
 Ἀρσι]°νοσιτῶν πόλει τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ Δωρόθεον τριβού[νον],
 ° παρὰ Φλ(αυίου) Ἀγεμούνδο[υ] σινάτορος νομέρου αὐσιλ[ιαρίων]
 9 ° Κωνσταντιακῶν, ὑπὸ Βάριον τριβούνον νῦν ἐξ [...] ° τῇ ἐν-
 11 ταῦθα διατριβούσῃ φαμιλίᾳ τῶν γεννετ[άτων] ° Κωνσταντιακῶν

*Consulatu Flavii Eusebii et Flavii Hypatii virorum claris-
 simorum ante diem IV id. Oct., bonum factum, in colonia Ascalone
 fida et libera anno quadringentesimo sexagesimo secundo mensis
 Gorpiaei die XIV².*

*Emit bona condicione Flavius Vitalianus biarchus vexillatio-
 nis equitum cataphractorum consistentium nunc in civitate Ar-
 sinoe Aegypti sub Dorotheo tribuno a Flavio Agemundo senatore
 numeri auxiliarium Constantiacorum sub Vario tribuno nunc [prae-
 posito?] ibidem commoranti familiae fortissimorum militum Con-*

1) i. e. a. 154 Sept. 13. — 2) i. e. a. 359 Oct. 12.

στρατεωτῶν, δοῦλον αὐτοῦ ὀνόματι] ° Ἀργουτιν, εἰ καὶ εἴ τι 12
 ἑτέρῳ ὀνόματι καλῖτε ἢ κληθ[ήσεται], ° γένι Γάλλον, ὄντα ὡς
 ἑτῶν δέκα τεσσάρων μικ[ρό] πλεον, λευκόχρουν, ὑπίσμιον, εὐόφθαλ-
 μον, εὐθύ[ρινον], ° τειμῆς τῆς συνφωνηθείσης μεταξὺ αὐτῶν χρυ- 15
 σ[ινῶν] ° δεσποτικῶν τετραγραμμιαίων διζύδων δέκ[α ὀκτώ], ° οὔσ-
 περ τῆς τειμῆς χρυσινοῦς δέκα ὀκτὼ ἀπέσχευ κ[αὶ ἐπλη] ρώθη ὁ
 πεπρακὼς παρὰ τοῦ πριαμένου κατὰ τῇ[ν προκειμ(ένην)] ° ὦνῃν καὶ
 διὰ χιρὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτῷ τὴν [προγεγρ(αμμένον)] ° δοῦλον, 20
 κυρίως ἔχειν καὶ δεσποτικῶς κτᾶσθ[αι καὶ] ° πωλεῖν διοικεῖν ὃν ἂν
 αἰρήτε τρόπον ἀπὸ τῆς σ[ήμερον] ° ἡμέρας καὶ εἰς αἰεί.

Κἄν τις τοῦ πεπραμένου δ[ούλου] ° ἀντιποιηθῇ ἢ ἐπενεχθῇ
 τι κατ' αὐτοῦ τρόπῳ ° οἷω δὴ τι, ὁ πεπρακὼς καὶ διὰ[δοχοι
 αὐτοῦ] 1 τοῖς ἰδίοις ἀναλώμασιν ° βεβαιώσῃ τῷ πριαμένῳ ἢ ἐκτείσει 25
 αὐτῷ παραχρῆμα) ° τὴν τειμὴν καὶ τὸ βλάβος καὶ ὅσον ἂν αὐτῷ
 δια[δόχοις] τε αὐτοῦ διαφέρῃ.

Ἰερὰν δὲ νόσον καὶ σίνος ° παλὸν καὶ κρυπτὸν πάθος μέχρῃς
 μηνῶν ἕξ, καὶ ° δρασμὴν μέχρῃς μηνῶν δέκα δύο, ὁμοίως ὁ ° πε-
 πρακὼς καὶ διάδοχοι αὐτοῦ βεβαιώσουσιν τῷ ° πριαμένῳ καὶ δια-
 δόχοις αὐτοῦ, ἢ ἐκτίσουσιν αὐτῷ ° τὴν τειμὴν καὶ τὸ βλάβος καὶ 32

*stantiacorum servum eius nomine Argutem, sive quo is alio nomine
 appellatur appellabiturve, natione Gallum, annorum circiter quat-
 tuordecim plus minus, albi coloris, subsimum, bene oculatum, recto
 [naso], pretio de quo inter eos convenit solidorum domini nostri
 eorumque scripulatorum quaternorum, imaginibus binis duodeviginti
 quos pretii solidos duodeviginti accepit et plenos habuit qui vendidit
 ab emptore secundum [praesens] instrumentum et de manu et tra-
 didit ei [supra scriptum] servum pro suo habendum et domini iure
 possidendum vendendum habendum quo modo volet ab hoc die et in
 omne tempus.*

*Et si quis venditum servum sibi vindicet vel quicquam contra
 eum obiciatur qualicumque ratione, venditor successoresque eius suis
 impensis satisfaciet emptori vel solvet ei statim pretium et damnum
 et quidquid ipsius successorumque eius intersit.*

*De comitali morbo et ulcere vetere et vitio latente per menses
 sex et de fuga per menses duodecim, similiter venditor successo-
 resque eius cavebunt emptori successoribusque eius vel ei pretium*

1) Verba καὶ διὰ[δοχοι αὐτοῦ] postea inserta sunt inter versus 23 et 24.

rogaverunt. sign. manus Mairani, Dominici et Dominicantes que strumentum fecerunt. sign. manus Floriti praepositi¹ testes. sign. manus Vigili milites testes. ego Quartinus qui escripti.

VII 164. Manumissio inter amicos accepta pecunia.
(a. 221).

E Pap. Amherst. — Ed. Seymour de Ricci, Proceedings of the Society of biblical Archaeology 26, 145 sqq. — In textu Latino tertia, in Graeco prima persona usurpatur. — Ceterum uterque textus accurate congruit, nisi quod in Graeco adiecta est: 'καὶ οὐ μετελεύσομαι' Ἑλένην notissima ex papyris formula.

Marcus Aurel[iu]s [A]mmonion Lu-
pergu Sarapionis ex m[atr]e Terhentae²
ab Hermupoli m[aio]r(e) antiqua et splend(ida)
Helenen ancillam suam vernam
annorum circiter XXXIII inter ami- 5
[c]os manumisit liberamque esse ius-
[si]t et accepit pr[o] liber[t]ate eius ab
Aurelio Aletis Inaroutis a vico Tisicheos
nomi Hermupolitu dr(achmas) Aug(ustas) dua millia 10
ducentas quas et i[er]pse Ales Inaroutis do-
navit Helen(a)e liberta(e) supra scripta(e).
Actum Hermupoli maior(e) antiqua
et splend(ida) VII kal. Augustas Grato
et Seleuco cos. anno IIII Imp. Caesaris 15
Marci Aureli Antonini Pii Felicis Aug.
mense Mesore die I. ³Μάρκος Αὐρηλῖος
'Αμμονίων Λουπέργου Σαραπίωνος Ἑλένην δού-
λην μου οικογενῇ ὥς L λδ μεταξὺ φίλων ἡλευ- 20
θέρωσα καὶ ἔσχον ὑπὲρ λύτρ[α]ν αὐτῆς δραχμάς
σεβαστὰς δισκειλίαις διακοσίαις παρὰ Αὐρηλίου Ἀλητος
'Ιναροῦτος ὥς πρόκειται⁴. Αὐρηλῖος Ἀλης Ἰνάρω-
ουτος ἐξωδίασα⁵ τὰς τοῦ ἀργυρίου δραχμάς δισ- 25
κειλίαις διακοσίαις καὶ οὐ μετελεύσομαι⁶ Ἑλένην

1) de praepositis v. Brunner, Rechtsgeschichte 2, 177 n. 20. — 2) suppl. Wilcken Pap. Arch. III, 309. — 3) = a. 221 Jul. 25. — 4) id est ut suprascriptum est. — 5) donavi. — 6) Hic quamquam de manus iniunctione cogitaris, tamen terminus μετέχεσθαι de omni in rem actione pristini domini usurpatur.

τὴν προκειμένην ἀπελευθέραν. Αὐρήλιος Ἀμ-
μώνιος Ἐρμείνου ἔγρα(ψα) ὑπ(έρ) αὐτ(οῦ) μὴ εἰδό(τος) γρά(μματα) 1.

CAPUT IX. LOCATIONES.

165. Locationes operarum.

1. *U* 3,948, X. *E tript. Transs. tab. I: perierunt II et III. — a. 164.*

- 1 [Macri]no et Celso cos. $\overline{\text{XIII}}$ kal. Iunias Flavius Secundinus scripsi rogatus a Mem^omio Asclepi, quia se lit[ter]as scire negavit, it quod dixit se locas[se] et locavit ^o operas s[ua]s opere aurario Aurelio Adiutori ex ha[c] die [in] idus Novembres ^o proximas [X se]ptaginta liberisque. [Mercede]m per [te]mpora accipere
5 ^o debebit. S[ua]s operas sanas va[le]ntes [ede]re debebit conductori [s(upra) s(cripto)]. ^o Quod si invito condu[c]tore recedere aut cessare voluer[it, da]re ^o debebit in dies singulos HS V numeratos [. . . Quodsi] ^o fluor inpedierit, pro rata computare debebi[t]. Conductor si tem[po]^ore peracto mercedem sol[v]endi moram fecerit,
10 ead[em] p[oena] ^o tenebitur exceptis cessatis tribus.
11—13 ^o Actum Immenoso maiori. ^o Titus Beusantis, qui et Bradua. Socratio Socratonis. [M]emmius Asclepi.

2. *U* 3,948, IX. *E tript. Transs. tab. II: perierunt I et III. — a. 164.*

- 1 Laelia[no] et [Pa]store cos. $\overline{\text{X}}$ k[a]l. Novembr. Adiutor Macari scripsi rogatus ^o [co]ram ipso pra[e]senti L. Ulpio Valerio, quia s[e] litteras scire negavit, id q[uod] di^oxit se loca[sse] et locavit Socratoni S[o]catis (sic) [op]eras suas ex [ha]c [d]ie in i[dus]
^o sequentes anno uno X [sept(?)]aginta. Mer[c]edes suis tem[pori-]
5 bus solv[en]tu[r]. ^o Quas operas sanas valentes [ede]re debebit [. . .
6 con]ductor . . . inpedierit . . . [d]ebe[bit] . . . dis^o[c]edere vel ces-
8 sare . . . cessatis . . .
10 ^o A[ct. A]l[b.] ma[aiori.]?

3. *U* 3,949, XI. *E tript. Transs. tab. I: perierunt II et III.*

- 1 . . . ^o cus scripsi rogatus per . . . m Restitutum agno^o[m(ine)]

1) *id est scripsi pro eo scribendi in scio.*

° Senioris, quia se litter[a]s scire negavit: fatetu[r] ° se locasse et 3
 [l]oca[v]it oper[as] s[u]as opere aur[ar] ° io ius¹ . . . ° quidquit opus 5
 fuerit ex hac die in id[u]s ° Novemb. proximas venturas Tito Beu- 7
 santis qui et Bradua ꝥ centum quinque. Ex qua mercede a[d]- 8
 huc in cesso accepit ꝥ viginti quin[qu]e. Reliqua(m) mercedem 9
 per tempora ° acci[pe]re debebit. Quas operas sanas valen[tes] 10
 edere debebit conductori s[up]ra s[cripto]. ° Quod si ° in[vi]to con- 12
 ductore a re cessa[b]it, in dies ° . . . 14

V 166. Lex horreorum.

Ⓔ 6, 4, 33747. Dess. 5414. Tabulae marmoreae pars dimidia sinistra (l. m. 0, 98, a. m. 0, 88) rep. a. 1885 Romae extra portam Salariam. Ed. et suppl. eam Ios. Gatti, bull. della commiss. arch. commun. 1885 p. 110—129; tractavit item V. Scialoja, rivista ital. per le scienze giuridiche I. — Quamquam ad Caesaris horreum pertinet, legem posui inter negotia privata; vere enim non est nisi communis forma locationibus futuris ad id horreum pertinentibus in universum a domino stabilita ideoque publice proscripta, pariter atque tabernae cuiusvis dominus similia cavere potest et proscribere. Scilicet dominus tabernae si negotiis ibi ab eo quem ei proposuit contrahendis certam formam dare vult neque aliter teneri, legem praepositionis palam proscribat necesse est, ut ait Ulpianus Dig. 14, 3, 11, 3: proscribere palam sic accipimus claris litteris unde de plano recte legi possit, ante tabernam scilicet vel ante eum locum, in quo negotiatio exerceatur, non in evidenti . . . Proscriptum . . . in perpetuum esse oportet: ceterum si per id temporis, quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione contractum sit, institoria locum habebit. Hoc solo opinor haec nostra proscriptio a vulgaribus recedit, quod hae atramento miniove fieri solebant (unde etiam Ulpianus l. c. de abolitione per pluviam loquitur), in Caesaris horreis propter causam perpetuam eae in marmore incidebantur. — Supplementa vv. 1. 8 fere Gatti sunt, v. 4 Alibrandii, reliqua mea. — Admonuit Gattius (Mitth. d. röm. Instituts 1886 p. 76) tituli alterius urbani servati in codice Barberinae bibliothecae XXX, 92 f. 162 et inde editi a Prellero (Regionen Roms p. 104), quo licet male corrupto continetur lex nostrae similis ad hanc fere formam proscripta: In his horreis privatis ⁽²⁾ Q. [T]inei [S]acerdotis cl. m. [v.] ⁽³⁾ loc(antur) ⁽⁴⁾ [h]orrea, apothecae, compendiaria, armaria, ⁽⁵⁾ intercolumnia et loca armaris ex ⁽⁶⁾ hac die et ex k. Iuli[s]. Significatur in codice, errore opinor, hiatus 1 fin. post privatis, 3 ante et post loc.; praeterea pro q̄i in eis sacerdotis reposui monente Huelseno nomen consulis a. 158; denique pro orrea posui horrea. Edocemur hoc progammate in eiusmodi locationibus solitum fuisse proscribi locari loca aut a praesenti die aut ab ea, quae sollemnis est rebus locandis (Sueton. Tib. 35; Ⓔ IV, 138 quaeque ibi adnotavit Zangemeister), scilicet a kal. Iuliis.

1) auri ius legitur.

- 1 [In h]orreis ° [imp.¹ C]aesaris Aug(usti) loc(abun-
 3 tur) ° [mercatoribus frument]ar(iis) armaria et loca ° [cum operis
 5 cella]rar(iorum) ex hac die et ex ° [k. Iulis]².

Lex horreorum.

- 6 ° Quisquis in annum futurum retinere volet quod conduxit ar-
 marium aliud]ve quid, ante idus Dec(embres) pensione soluta re-
 7 nuntiet. Qui non ° [renuntiaverit, si volet retinere et cum horreario
 aliter pro i]nsequente anno non transegerit, tanti habebit, quanti
 8 eius gener(is) ° [armarium eo anno ibi locari solebit, si modo ali
 locatum n]on erit.

- 9 Quisquis in his horreis conductum habet, elocandi et ° [sub-
 stituendi ius non habebit. Invectorum in haec horrea cu]stodia non
 10 praestabitur. Quae in his horreis invecta inlata ° [erunt, pignori
 erunt horreario, si quis pro pensionib]us satis ei [non fece]rit.

- 11 Quisquis in his horreis conductum habet et sua °
 fuer(it) venia.

- [Qui]squis in his horreis conduct(um) habet, pensione soluta
 12 chirogr(apho) ° [liberabitur (?)

Quisquis habens conductu]m horreum su[a ibi] reliquer(it) et
 custodi non adsignaver(it), horrearius sine culpa erit.

167. Locationes rerum minores.

1. *℄ 4,138. Ex inscr. in pila aedificii in tectorio atramento scripta
 intra quadratum, Romanellii apographo parum accurato tradita.*

- Insula Arriana ° Polliana Cn. Allei³ Nigidi Maii ° locantur
 4 ex i(dibus)⁴ Iulis primis tabernae ° cum pergulis suis et c[œ]o[en]acula
 5 ° equestria⁵ et domus. Conductor ° convenito Primum Cn. Allei³
 7 ° Nigidi Mai ser(vum).

1) Hadriani suppl. Gatti, non recte, cum eius aetate Caesar iam non
 soleat collocari post cognomen primarium; litterarum forma cum credatur
 prioribus Caesaribus parum convenire, potest fuisse Nervae. — 2) Suppl.
 ex titulo supra (in exordio) laudato. — 3) Gn. Alifi traditur; corrigitur
 e multis titulis, qui Cn. Alleium Nigidium Maium nominant. *℄ 4,499.*
504. 1177—80. 1483. — 4) Sic traditur; Za. cum Or. 4324 proponit k(al.)
 propter Suet. Tib. 35, sed cf. tit. praeced. et sequ. — 5) Za. proponit equil(ia)
 tria. Mo. et vestibula. [Sed fortasse vulgari locutione lauta cenacula, quae
 vel equiti Romano convenirent, equestria dicta sunt; possisque simili ratione
 nongentum tabernas explicare in titulo sequenti; nam eo vocabulo equites
 equitumve genus significari Plinius ait h. n. 33,2,31. Th. M.]

2. \mathcal{C} 4,1136. Dess. 5723. *Inscr. picta colore nigro in tectorio. Extat Neap. in museo.*

In praedis Iuliae Sp(urii) f(iliae) Felicis ° locantur ° balneum Venerium et nongentum¹, tabernae, pergulae, ° cenacula ex idibus⁴ Aug. primis in idus Aug. sextas anno[s co]ntinuo[s qu]inque. ° S. q. 5 d. l. e. n. c.²

3. \mathcal{C} 4,807.

Hospitium hic locatur ° triclinium cum tribus lectis.

VI 168. Libellus Geminii Eutychetis coloni (a. 227).

\mathcal{C} 6,4,33840. *Elap. a. m. 0,57, l. m. 0,86. Ed. Barnabei, Notizie degli scavi 1887, p. 115. Repetiverunt inde Mo. qui illustravit ZSSt. 8,248 = (Ges. Schr. III p. 71 sqq.) et Scialoja Bull. dell' ist. di dir. Rom. 1.21. — Ad libellum coloni (I) de praedio collegii Faustianiani quinquennales eius collegii ita respondent, ut epistulam (II) ad collegii scribas dirigant.*

(I) Cum sim colonus hortorum olitoriorum, qui sunt via Ostiensi, 1 iuris ° collegi magni arkarum divarum Faustinarum matris et Pia³, colens in ° asse⁴ annuis SS XXVI et quod excurrit⁵, per aliquod annos in ho^odiernum pariator⁶, deprecor tuam quoq(ue) iustitiam, domine Salvi, sic ° ut Euphrata v(ir) o(ptimus) collega tuus q(uin)- 5 q(uennalis) Faustinae matris aditus a me permis(it) ° consentias extruere me sub monte memoriolam per ped(es) XX in quadra^oto; acturus genio vestro gratias, si memoria mea in perpetuo const^o «h»a-bit«us» [habitura?] itum⁷ ambitum. —

Dat(a) a Geminio Eutychete colono. —

(II) ° Euphrata et Salvius Chrysopedi, Pudentiano, Yacintho, Sophroni q(aestoribus) ° et Basilio et Hypurgo scrib(is) salutem. 10 Exemplum libelli dati nobis a Geminio ° Eutychete colono litteris nostris adplicuimus; et cum adl[e]get⁸ aliis quoq(ue) ° colonis permisum, curabitis observare. ne ampliorem locum memoriae ° extruat, quam quod libello suo professus est.

Dat(a) VIII kal. Aug. ° Maximo et Albino cos.

14

1) Cf. p. 372 n. 5. — 2) Notae nondum explicatae. [Possis talia proponere: si quis desiderabit, locatricem eo nomine convenit. TH. M.] — 3) de hoc collegio vide Mo. l. c. p. 249 sq. — 4) cf. Dig. 19,2,25,6; 20,6,9 pr.; 47,2,26,1. — 5) cf. Dig. 16,3,26,2. — 6) id est, qui reliquator nunquam fuit. — 7) const | habitus itum lapis. — 8) adliget.

VI 169. Tabula deae Hludanae sacra.

Rep. Beetgum, prope Leeuwarden, ubi in museo provinciali adservatur. Edd. Pleyte in Verslagen der kgl. Akad., letterkunde 3,6,58; Boissevain in Mnemosyne, 1888, p. 439; deinde Zangemeister Korrespondenzblatt der West-deutschen Zeitschrift für Geschichte und Kunst 8, nr. 1, col. 2—12 cum commentario ipsius et Mo.; Mo. etiam Bull. dell' ist. di dir. Rom. 1,129, de hoc titulo disseruit. — C 13,8330. Dess. 1461.

Deae Hludanae
conductores

Q. Valerio Secu-
5^{ndo} v. s. l. m.²

3 piscatus mancip[e]¹

170. Locatio operis.

Lex parieti faciendo Puteolana a. u. c. 649. (= 105.

C 10,1781 = 1,577. *Ri. tab. 66; Or. 3697; Dess. 5317. E tabula marmorea (a. 0,48, l. 1,32), tribus columnis scripta, Puteolis reperta, hodie Neapoli adservata. Ipsam inscriptionem aetate demum imperatoria incisam esse e scribendi dicendique genere ostendit Mo. [VII Cf. Wiegand Jahrb. f. klass. Philologie suppl. 20,661.]*

I Ab colonia deducta anno XC,
N. Fufidio N. f. M. Pullio duovir(eis),
P. Rutilio Cn. Mallio cos.,
operum lex II.

5 Lex parieti faciendo in area, quae est ante
aedem Serapi trans viam: qui redemerit,
praedes dato praediaque subsignato
duumvirum arbitrato.

In area trans viam paries, qui est propter
10 viam, in eo pariete medio ostiei lumen
aperito, latum p(edes) VI, altum p. VII facito. Ex eo
pariete antas duas ad mare vorsum proicito
longas p. II, crassas p. I —³. Insuper id⁴ limen
robustum, long(um) p. VIII, latum p. I —², altum p(edis)
s(emissem) —²

15 inponito; insuper id et antas mutulos robustos
II, crassos s(emissem) —², altos p. I proicito extra pariete
in utramq(ue) partem p. IV. Insuper simas pictas
ferro <<of>>figito. Insuper mutulos trabiculas

1) mancipi tabula. — 2) v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito). — 3) i. e. III vel II vel IV uncias. — 4) id delendum videtur. [VII Iam retinetur.]

	abiegneas II, crassas quoque versus s(emissem) inpon<i>to	19
II	ferroque figito; inasserato asseribus abiegneis,	1
	sectilibus, crasseis quoque versus $\overline{\overline{\quad}}\overline{\overline{\quad}}^1$; disposito ni plus s(emisse) $\overline{\overline{\quad}}\overline{\overline{\quad}}^1$;	
	operculaque abiegnea inponito; ex tigno pedario	
	facito. Antepagmenta abiegnea lata s. $\overline{\overline{\quad}}\overline{\overline{\quad}}^1$, crassa \mathfrak{g}^2 ,	
	cumatiumque inponito, ferroque plano figito,	5
	portulaque tegito, tegularum ordinibus seneis	
	quoque versus. Tegulas primores omnes in ante-	
	pagmento ferro figito, marginemque inponito.	
	Eisdem fores clatratas II cum postibus aesculnieis	
	facito statuito ocludito picatoque ita, ut ei ad aedem	10
	Honoris facta sunt. Eisdem maceria extrema paries	
	qui est, eum parietem cum margine altum facito p. X.	
	Eisdem ostium, introitu in area quod nunc est, et	
	fenestras, quae in pariete propter eam aream sunt,	
	pariete«m» opstruito; et parieti, qui nunc est propter	15
	viam, marginem perpetuom inponito; eosq(ue) parietes	
	marginisque omnes, quae lita non erunt, calce	
	harenato lita politaque et calce uda dealbata recte	
	facito. Quod opus structile fiet, in terra calcis	
	restinctai partem quartam indito; nive maiorem	20
	caementa struito, quam quae caementa arda	
	pendat p(ondo) XV, nive angularia altiore $\overline{\overline{\quad}}\overline{\overline{\quad}}^2 \mathfrak{g}^2$ facito ³ .	22
III	Locumque purum pro eo opere reddito.	1
	Eidem sacella aras signaque, quae in	
	campo sunt, quae demonstrata erunt,	
	ea omnia tollito deferto componito	
	statuitoque, ubi locus demonstratus	5
	erit, duumvirum arbitrato.	
	Hoc opus omne facito arbitrato duovir(um)	
	et duovira ^{ium} ⁴ , qui in consilio esse	
	solent Puteoleis, dum ni minus viginti	
	adsient, cum ea res consuletur. Quod	10
	eorum viginti iurati probaverint, probum	
	esto; quod iis inprobarint, inprobum esto.	
	Dies operis: k. Novembr. primeis. Dies pequn(iae):	

1) cf. p. 374 adnot. 2. — 2) i. e. semiunciam. — 3) *Explicavit hunc locum Jahnius, bullet. archeol. 1841 p. 11.* — 4) duoviratum.

pars dimidia dabitur, ubi praedia satis
 15 subsignata erunt; altera pars dimidia solvetur
 opere effecto probatoque.

C. Blossius Q. f.

HS clō D, idem praes; Q. Fuficius Q. f.,

Cn. Tetteius Q. f., C. Granius C. f., Ti. Crassicius.

CAPUT X.

171. SOCIETAS.

a. 167.

Ⓔ 3,950. *E tript. Transs. tab. I et II ass. Berolini in antiquario
 musei regii; periit III.*

(I.) Inter Cassium Frontinum et Iulium

Alexandrum societas dani[st]ariae¹ ex

X kal. Iannarias, q(uae)p(roximae) f(uerunt) Pudente e[t] Polione cos.², in
 prid[i]e idus Apriles proximas venturas ita conve-

5 n[i]t, ut quidq[ui]d in ea societati ab re
 natum³ fuerit lucrum damnumve acciderit,
 aequis portionibus s[uscip]ere debebunt.

In qua societate intuli[t Iuli]us Alexander nume-
 ratos sive in fructo X [qu]ingentos, et Secundus

10 Cassi Palumbi servus a[ctor] intulit X ducentos
 sexaginta septem pr tin

(= II, 1) sum Alburno d[eb]eb[it].

In qua societ[ate] si quis d[olo ma]lo fraudem fec[isse de]-
 prehensus fue[rit], in a[sse] uno X unum

15 [denarium] unum X XX alio inferre deb[eb]it,

et tempore perac[t]o de[duc]to aere alieno sive

summam s(upra) s(criptam) s[ibi recipere sive], si quod superfuerit,
 dividere d[eb]ebunt(?). Id d(ari) f(ieri) p(raestari)que stipulatus est
 Cassius Frontin[us, spo]pon[dit Iul]ius Alexander.

1) i. e. negotium mensae argentariae, α δανειστής. — 2) a. 166. —
 3) Sic Hirschfeld denuo collata tabella.

De qua re dua paria [ta]bularum signatae sunt ¹.

20

[Item] debentur Lossae X L, quos a socis s. s.² accipere debebit.

[Act(um) Deusa]re V kal. April. Vero III et Quadrato cos.

CAPUT XI.

172. IURA SEPULCRORUM.

A. Prohibitiones alienandi.

Omnes fere qui sequuntur tituli aut liberis aut libertis aut utrisque posterisque eorum scripti sunt; sed notandum est liberos ius sepeliendi habere, sive heredes patri exstiterint sive se abstinerint, libertos autem non aliter, nisi heredes exstiterint patrono, quamvis quidam inscripserint monumentum sibi libertisque suis fecisse. D. 11,7,6.

1. Romae. *U* 6,3.21096. Or. 4388. Dess. 8215. Integer titulus.

D(is) M(anibus). A. Larcus

Adiutor fecit

monumentum

sibi et suis libe-

rtis libertabus-

que posterisque

eorum. Hoc m(onumentum)

veto veniri, veto donari ³.

5

2. Romae. *U* 6,13203; Or. 4386.

— hoc autem monumentum cum aedificio

neque veniet neque donabitur neque

pignori obligabitur, sed nec ullo modo

alienabitur, ne de nomine exeat familiae suae.

8

10

3. Romae. *U* 6,22083; 765,2; Or. 4403. Dess. 8273.

— ° fecerunt sibi et suis libertis ° libertabusq(ue) posterisq(ue) ³
eorum, ° ut usque ad unum ex domo eorum ° qui extiterit possideat, ⁵
ne at exterum ° perveniat. ⁷

4. Romae. *U* 6,4.26940. Or. 4387. Dess. 8277.

— fecit — et sibi et suis posterisque eorum ita, ne de nomine
libertorum libertarumve meorum posterisq(ue) eorum exeat.

1) Cf. supra n. 61 v. 26. — 2) s(upra) s(criptis). — (3) VII Cf. Dess. 8269: ... sibi libertis libertabusque posterisque suis et Proculi, qui testamento statu libertatis relictis essent. Huic monimento vendendi potestas nulli sit.]

5. *Cordubae*. *U* 2,4332. *Dess.* 8271.

2 — ° ux(ori) . . . f(ecit) et s(ibi) viv(us); inq(ue) memoriam per-
 4 petuam ° hortos coherentes sive suburbanum tradidit ° lib(ertis) li-
 6 bertabusq(ue) ex familia ux(or)is, — ° exceptitq(ue), ne quis eos
 7 ° venderet, set per genus ipsorum possessio decurreret ° vel per
 atnatos vel manumissos.

6. *Montisferrati*. *U* 5,7454, *cf.* 10,504; *Or.* 4417. *Dess.* 8342.

7 — ° hi horti ita uti o(ptimi) m(aximi)que sunt, cineribus ° servite
 10 meis; nam cu°ratores substituam, ° uti vescantur ex ho°rum horto-
 13 rum redi°tu natale meo et per rosam¹ ° in perpetuo. ° Hos hortos
 16 neque divi°di volo neq(ue) abalienare.

7. *Romae*. *U* 6,4,29909. *Or.* 7331. *Dess.* 8282.

— ne veneat, ne fidu°ciare liceat, nec de nomine ° exire liceat
 secundum sen°tentias pontificum c. c(larissimorum) v. v(irorum) *cet.*

8. *Romae*. *U* 6,2,8456.

11 — ea condicione, ne fiducient, ne vendant, neve alio
 quo genere id sepulchrum, sive monumentum est,
 alienare ulli potestas sit *cet.*

B. Multae alienationum et laesionum prohibitarum.9. *Puteolis*. *U* 10,3750; *Or.* 4430. *Dess.* 8351.

7 — si qui — hunc monumentum ° — vendere volent,
 9 tunc ad rem publicam coloniae Puteolanae pertinebit.

10. *Brundisii*. *U* 9,136; *Or.* 4431. *Dess.* 8238.

5 — neque ulli² liquebit locationi[s]
 6 causa in] annis centum quan[°doq(ue) tr]ansvendere; quo[d-
 8 si qui adversus it fecerint, ° eorum bona pertinere
 10 debebunt ad rem publicam ° Brundisinorum].

11. *Romae*. *U* 6,2,10219; *Or.* 4425. *Dess.* 8226.

7 — ° ne de ° nomine meo exiat; quod si quis it mo°nimentum
 10 partemve eius vendere quis vo°let, vel donationis causa cui manci-
 11 pare °³ voluerit, aliove quo nomine eius monimenti ° partem alienare
 13 temptaverit, dare damnas esto ° aerario populi Romani SS XV

[1] VII Cf. No. 174 v. 15: item V id. Mai die rosae . . . dividerentur. —]

2) *Uncis quadratis quae inclusimus hodie deperierunt.* — [3] VII Cf. *U* 6,2,10791. *Dess.* 8228 (*Romae*): Post obitum nostrum quisque hunc muni-
 mentum dolo malo donationis causa tradedissee voluerit, compellabitur a
 pomtices (*sic!*) poenae nomine SS XXX n.]

m(ilia) n(ummum) et collegio ° pontificum SS XV m. n. et emptor 14
et venditor. Comparatu(m) autem est de SS VIII m(ilibus) n(ummum).
H(uic) m(onimento) d(olus) m(alus) a(besto). H(oc) m(onimentum)
ext(erum) h(eredem) n(on) s(equetur).

12. *Romae.* *§* 6,2,13152; *Or.* 4427; *Dess.* 8229.

— ° si quis hoc sepulchrum vel monumentum — ° post obitum 6
° meum vendere vel donare voluerit ° vel corpus alienum invehere 8
vellit, ° dabit poenae nomine ark(ae) pontif(icum) HS C n., ° et ei 10
cui donatum vel venditum fuerit, ° eadem poena tenebitur. 12

13. *Romae.* *§* 6,2,10284. *Dess.* 7947. *Cf. Mo. Staatsr.* 2³ p. 71.

° — Hoc monumentum — ° ne quis a nomine nostro alienare 2 5
audeat ° neve in eo corpus extraneum inferri patiatur: ° alioquin 6
sit facultas cuicumque ex familia ° nostra¹ adeundi per querellam 8
pontifices ° cc. vv., quorum de ea re notio est, ° et poenam HS L 9
m. n. arcae ° collegii eorum ° inferendorum exsequendi. 11

14. *Romae.* *§* 6,2,10848; *Or.* 4428. *Dess.* 8231.

— ° — quod ° si quis hunc monumentum vel aedificium dona- 13
tionis ° causam vel alio que nomine temptaverit facere, dare damnas 15
esto aerario po_opuli Romani SS L m. n., item v(irginibus) V(esta- 16
libus) SS L m(ilia) n(ummum).

15. *Romae.* *§* 6,3,20661; *Or.* 4421. *Dess.* 8272.

— ° ita ut ne quis ex hoc agro aedificis_ove, quibus donationis 4
causa eman_ociatum erit, de nomine alienasse ° velit, nisi in per- 6
sona filiorum ° aut libertorum suorum, ne simili ° poena sepulchri 8
teneatur.

16. *Veronae, sed eo delatus ex urbe.* *§* 6,4,26445; *Dess.* 8216;
Maffei, museum Ver. p. 320.

— huic munimento intercedet lex ne donatio fiat; quodsi quis
admiserit, inferet aerario p(opuli) R(omani) HS XXX n.

17. *Aquileiae.* *§* 5,952; *Or.* 7337. *Dess.* 8239. *Similiter* *§* 5,979: si
quis hanc arcam — vendere aut emere aut exacisciare volet...; et 5,1102:
arcam aperuerit aut exaciscaverit et aliud corpus posuerit.

— ° si q(uis) hanc ar(cam) vender(e) ° aut emere aut exacis_o 10
claver(it)², tunc poen(ae) nom(ine) ° dabit rei p(ublicae) Aquil(eien- 12
sium) HS XX n. ° Delator quart(am) accip(iet). 14

1) *In alio tit. dictum est:* [ei]us rei persecutio cuilibet de populo da-
tur, *§* 5, 8305. — 2) [*VII Debuisset esse: exacisciare volet.*]

18. *In via Appia.* \mathfrak{C} 6,3,20989.

- 9 — ° quisq(uis) [h]unc mun(imentum) — ° immutare alioque
11 quo genere vender[e aut donar]e voluerit, tunc dare debet[it
HS L m. n.] aerario p(opuli) R(omani).

19. *Romae.* \mathfrak{C} 6,2,13618. *Dess.* 8231 not. *Similiter Grut.* 881,9 = 6,4,22609. *Or.* 2415. 4509. 4549. 4610. \mathfrak{C} 6,10876. 1600 (= *Dess.* 8092). 15405.

- 5 — ° hoc monumentum sive locum si ° quis vendere vel donare
7 voluerit, ° inferet virginib(us) Vestalibus HS XX ° n. aut aerario
populi Romani *cet.*

20. *Romae.* *Grut.* 827,2 = \mathfrak{C} 6,4,26128.

— si quis autem istam memoriam ex numero filiorum sibe
libertorum distrahere voluerit, inf(eret) aer(ario) p(ublico) p(opuli)
R(omani) HS I (L?) m. n.

21. *Romae.* *Grut.* 835,8 = \mathfrak{C} 6,4,27627.

— si quis autem hoc vendere voluerit, arcae pontificum HS
X m. n. inferet, vel si quis alienum corpus hic intulerit, poenam
supra scriptam inferet.

22. *Romae.* *Fabretti, inscr. p.* 49 n. 281 = \mathfrak{C} 6,4,28567.

— hoc monimentum si quis donationis vel emancipationis.
causa ali tradere voluerit, prius inferet arce pontificum SS C m.
denari *cet.*

C. De sepulcro violato et de mortuo inferendo.

23. *Romae.* *Or.* 4423 = \mathfrak{C} 6,4,26488.

— huic monimento manns qui intulerit, dabit sestertios XX

24. *Romae.* \mathfrak{C} 6,2,5175; *Or.* 7339; *Dess.* 8211.

- 4 — ° locum hui si qui manus ° intulerit, virginebus Vestalibus
° solvet poena HS n. V. XX¹.

25. *Romae.* *Grut.* 928,1. \mathfrak{C} 6,4,29913.

— si quis titulum meum violaverit, inferat aerario HS IX n.

26. *Salonis.* \mathfrak{C} 3,2107; *Or.* 4429. *Dess.* 7236.

- 4 — ° cot si quis aeam arcam ° [po]st mortem eorum aperire
6 vo[lu]erit, in[fer]et[ur] decuriae meae² X³ XXV . . .

^V 27. *Ravennae.* *Mur.* 1131,3. \mathfrak{C} 11,136. *Dess.* 7311.

- 5 — ° si qui vero post mortem ° nostram eandem arcam ° aperire
8 ° voluerit, inferet ° convivio veteranorum sive ° Martensium X³ C.

1) Fortasse scr. V m(ilia). — 2) Scil. collegii fabrum et centonariorum.

28. *Oxonii, originis Romanae.* Or. 4393 = *U* 6,4,27593. Dess. 8210.

— sibi — libertabusque suis, ita ne quis ubi^o ego conquiesco, comurat aut cineres^o suas ponat; quae adversus *<qui>*¹ fecerit, virginibus damnas esto d(are) HS (decem milia) cet.

29. *Romae.* *U* 6,4410.

Huic^o monumento^o ustrinum apli^o cari non licet.

Cf. *U* 6,797 n. 3413. Dess. 8203: ne quis hic urina(m) faciat.

Et Or. 7302: duodecim deos et Deanam et Iovem opt. max. habeat iratos quisquis hic mixerit aut cacarit.

30. *Canusii.* *U* 9,405; Or. 7332. Dess. 8263.

—^o in hoc monumento ali inuri licet^o nulli, nisi quorum nomina s(crypta) s(unt).

31. *Ostiae.* *U* 14,1153; Or. 7338. Dess. 8223.

— quisquis hunc^o titulum — deasciaverit a<u>t² vio^olaverit vendiderit, HS CC milia n.^o aerario populi Romani damnas esto dare cet.

32. *Romae.* *U* 6,2,7788; Or. 2691; Dess. 8219.

—^o si quis huic monumento post me^o aliquam controversiam¹³ facere volu^oerit aut de nomine auferre, inferet aera^orio p(opuli)¹⁵ R(omani) HS V m. n. cet.

33. *II. Prope Romam.* *U* 6,3,22915. Or. 5048. Dess. 8221.

^o — si quis^o eum titul(um) adulterav<e>rit, alienigenum cor-⁸ p(us) aut ossa aut cineres^o in hoc monum(entum) inferre volens, adi-¹⁰ tum³ non haber(e) et dare debeat a(erario) p(opuli) R(omani) HS L m. n.^o Huic mon(umento) dol(us) mal(us) abesto. 11

34. *Puteolis.* *U* 10,2039; Or. 4422. Dess. 8311.

Dis Manibus^o P. Alfeni Anterotis. Locus exc(eptus)^o sepulcri¹ et itineris, in front(e) p(edes) XI, in agr(o)^o p. XXXIII, et poena⁴ excepta HS XX cet.

35. *Sassinæ Umbriae.* *U* 1,1418; Dess. 7846. *Integra dum fuit, descripta est: hodie quae non supersunt, rectis litteris expressimus inclusa uncis quadratis.*

... [Hora[tius . . f] Balb[us] —^o municipibus [su]eis incoleis-¹ q(ue)^o [loca sepulturae d(e) s(ua)] p(ecunia) dat,^o [extra auctor]-³ ateis et^o [quei sibi laqu]eo manus^o [attulissent⁴] et quei^o [quae-⁵

1) *Mo.* — 2) *Dess.* — 3) *adhum.* — 4) *Serv. in Verg. Aen. 12,603:* cautum fuerat in pontificum libris, ut qui laqueo vitam finisset, insepultus abiceretur.

8 stum] spurcum ° [professi es]sent, singuleis ° [in fron]te p. X, in
 10 agrum p. X ° [inter po]ntem Sapis cet. — ° [In quib]us loceis nemo
 14 huma[us] erit, qui volet sibi ° [vi]vous monumentum faci°et; in
 17 quibus loceis hu[um]ati erunt, ei d(um) t(axat) quei ° [h]umatus erit
 19 postereis[qu]e eius monumentum ° [fier]i licebit.

V 36. Puteolis. @ 10,2015. Dess. 8235.

1 Aelia Decorata in me[m]oriam Isonis b(ene) m(erentis) mariti
 una ° cum Sextilia Laurina nuru sua cubi°culum superiorem ad
 5 confrequen°tandam memoriam quiescentium sibi ° suisque et posteris
 eorum extruxerunt. ° Tabernula autem cum suis superioribus °
 nullo modo ab hoc loco sacro et religio°so ob tutelam obitorum
 10 separari poterit. Quod ° si adversus ea aliqui inrumpere temptaverint,
 ° inferent singuli rei p(ublicae) Puteolanorum HS LL m(ilia) n(um-
 mum), ° sic ut et foris in titulo scr(iptum)¹ continetur ° in nomine
 Eucherior(um) nepotor(um); reditum autem ° terrulae et aedificii in
 15 refectionibus cubi°culorum sacrorum et aedificii s(upra) s(cripti)
 super°stites erogare curabunt.

V 37. Ostiae. @ 14,166.

1 T. Flavio T. f. Pal(atina) Vero ° equiti Romano aedem fecit °
 Vibussia L. f. Sabina mater ° quae iubet se quandone in ea aede
 5 poni et Gn. Ost(iensem) Hermete(m) ° maritum suum; neque heres
 meus neque heredive meor(um)² neque ° cuiquam licevit in ea aede
 ponere neque corpus neque ossa; quod ° si quis adversus ea fecerit,
 inferet aerario p(opuli) R(omani) HS L m. n., item rei pub(licae)
 ° Ost(iensium) HS L m. n.; is autem qui detulerit accipere debebit
 sum(marum) s(upra) s(criptarum) quartas. — ° (H)ypogaeu(m) et ce-
 10 tera libertis libertab(us)q(ue) meis post(erisque) eor(um). ° Hic moni-
 mentus exteru(m) herede(m) non sequitur, set nec donatione(m) facere.
 ° In f(rontem) p(edes) XXVI, in a(grum) p(edes) XXXV.

V 38. Ostiae. @ 14,850. Dess. 8209.

1 L. Cocceius Adiutor fecit ° sibi; idem denuntiat, ne quis velit
 ° in parte sinistiore intransibibus neque ° commurare neq(ue) obruere
 5 cadaver; sin autem, ° dabit rei p(ublicae) Ostiensium HS L m. n.
 ° Delator quartas accipiet.

39. Compsae. @ 9,984. Dess. 8237.

In quem induxi sarcophagum ° in quem dum receptus fuerit

1) [VII Mo. ZSSSt. 16 p. 207 not. 2 adfert Hor. sat. 1,8,10 sqq. —]

2) Debit esse neque heredi meo heredive heredum meorum.

corpus meum, numquam ullo liceat accedere neque aperire et 3
vexare ossa mea, neque filius neque nepotes neque de adfinitate 5
ullus; si quis autem ausus fuerit infringere vel aperire, inferet
poene nomine rei publicae C(ompsinorum) folles mille. Sane
Nevia Prisca, si permanserit usque in diem finitionis suae, reci- 10
pietur ibi iuxta maritum suum[m].

40. Ostiae in urnula. *Æ* 14,1872.

Quicumque violaverit sive inmutaverit, sentiat iratos sem-
per sibi.

VII 41. Romae. *Æ* 6,4,36467. Dess. 8184.

Dis man(ibus). C. Tullius Hesper aram fecit sibi ubi ossa
sua coiciantur. Qua si quis violaverit aut inde exemerit, opto
ei, ut cum dolore corporis longo tempore vivat et cum mor-
tuus fuerit, inferi eum non recipiant.

VII 42. Romae 6,4,29946^b. Dess. 8185^a.

Quisquis hoc sustulerit aut laeserit, ultimus suorum moriatur.

VII 43. Prope Burnum Dalmatiae. *Æ* 3,15016. Dess. 8248.

Sarcofagum ita defendunt, ut super avorum [su]orum corpora nul- 2
lu[s] extraneum ponat; quod si quis posuerit, det fisco auri pondo dua. 4

44. Romae. *Æ* 6,4,29942. Dess. 8207.

Inscriptor rogo te ut transeas hoc monumentum ... quoniam condi-
dati nomen in hoc monumento inscriptum fuerit, repulsam ferat ne-
que honorem ullum unquam gerat.

D. De aditu ad sepulcrum.¹

45. Romae. *Æ* 6,2,9404; Or. 4085. Dess. 7249.

— sibi et — uxori et libertis libertabus posterisque 8
eorum omnibus. Taberna cum aedificio et cisterna monumento 12
custodia cedit. Lege publica uti liceat itum, aditum, ambit(um), 14
haustum aquae, ligna sumere. 15

46. Romae. *Æ* 6,2,10235; Or. 4379; Dess. 8364.

— Iobacchus fecit — excipit(ur) itus, actus, aditus, am- 2
bitus, item aquae, aeram(enta), funem, pistrini, furni, virgar(um), 9
ligni sacrificiis faciendis et cetera, quae in lege publica continen- 10
tur. Hoc monumentum heredem non sequitur² cet. 11

47. Romae. *Æ* 6,2,13823; Or. 4373. Dess. 8752.

— praecepit, ut ad it sepulchrum hortus, qui est cinctus
maceria, et dieta aiuncta ianuae custodiae causa sepulchro cedat, 5

1) Cf. supra n. 137 v. 14; n. 138 v. 13. — 2) Est anni 149 p. C.

9 ° et itum aditum ambitum sacrifi^ocique faciundi causa proximis
 ° eius recte liceat.

48. Romae. *U* 6,2,12133; Or. 4374. Dess. 8365.

15 — ° in hoc monumento itus ad[it]us ambitus libertis liberta-
 16 busq(ue) meis omnib(us) ° pateat, heres clavem dato ad sacrificia
 facienda quotiens quomque opus erit.

49. Romae. *U* 6,3,19562; Or. 4392. Dess. 7933^b.

3 L. Hostilius — ° libertis libertabusque suis ° posterisque eorum
 fecit; ° exterarum familiae aditus non datur, ° nec iure quis in hoc
 monumento ° ollas emet.

50. Ostiae. *U* 14,1473; Or. 45,11.

1 C. Plarius Privatus sen(ex) se vibo cessit Pla^oriae Privatae
 libertae suae — ° adumbitorium cum conditi^obum — ° — ita, ut
 liceat ei itum aditum ° ambitum humandumve sacrificandum caussa
 ° habere cet.

51. Romae. *U* 6,2,10562 = Or. 4382. Dess. 8362. Similiter *U* 6,3626
 6,2,10876. 6,3,17652. 53. 6,4,26229. Or. 4830. 4500. 4509. 4513.

5 — ° et in eo mon(umento) ° itu(m), act(um), amb(itum), in^ola-
 tionem), mort(uum) mort(uam) ° inferre¹, coron(are), ° sacrific(are),
 10 sacrific(iciu)m² fac(ere) ° ei, a(d) q(uem) e(a) r(es) p(ertinet) p(ertine-
 bit), r(ecte) l(iceto) — ° fil(iae) pientissimae cet.

VII 52. Prope Romam. *U* 6,14672; Or. 1175. Dess. 8156.

D. m. Cerelliae Fortunatae coniugi carissimae, cum qua v(ixi)
 ann. XL s(ine) u(lla) q(uerella). ° M. Antonius Encolpus fecit sibi
 et Antonio Athenaeo ° liberto suo karissimo et libertis libertabus-
 que eorum ° et posteris — excepto M. Antonio Athenione, quem
 veto ° in eo monimento aditum habere neque iter ambitum ° intro-
 itum ullum in eo habere, neque sepulturae causa ° reliquias eius
 posterorumque eius inferri; quod si quis ad^oversus hoc quis³ fecerit,
 tunc is qui fecerit poenae nomine ° pontificibus aut antescolaris⁴
 virginum HS L m(ilia) n(ummum) inferre de^obebit, ideo quia me
 10 pos multas iniurias parentem sibi amnegaverit — ° et A. Lelio
 Apeliti clienti karissimo, quem boluerit do[n]ationis causa sarco-
 fa^ogum eligat sibi, opter⁵ quod in tam mana clade non me reli-
 querit, cuius beneficia abeo cet.

1) Mo. in *U* compendia sic solvit: inlat(ionem) mort(ui habere) mort-
 tuum) inferre. — 2) sacrific(ia) Mo. l. l. — 3) l. quid. — 4) cf. Petron.
 sat. 81: antescolanus. — 5) [VII De opter cf. Bücheler Rh. Ph. 51, p. 472.]

tunc is qui fecerit poenae nomine ° pontificibus aut antescolaris¹ 9
virginum HS L m. n. inferre de°bebit; ideo quia me pos multas 10
iniurias parentem sibi amnegaverit *cet.*

V 53. *Ostiae. @ 14,1636. Dess. 7926.*

- I M. Statilius Mercuri°us fecit sibi et — ° introitum exitum 1
omnem°que rem possidere quod mihi ° concessum est a T. Flavio 10
Rufino, ° in parte dimidia, intransibus ° parte sinisteriore, in fronte 12
° pedes XXXIII, in agro ped(es) XXX. 14
- II Euphrosyno ° et Hercliano ° ser(vis) C(aesaris) n(ostri) concessum 1
° eis ab Flavio Rufino ° in monumento ° Iuniano, quod est ° iuris 4
mei, intran°tibus parte dexte°ra, in triclinio ° in quo pari(e)te sunt 8
° ollae ossuaria ° numero XIII, ° et in trichia sar°cophaga n(umero) 11
III, ° quot cessi ego² ° ambas partes et ° Statilio Mercurio ° et 15
nominibus s(upra) s(criptis).

E. Cognitio de sepulcris.

54. *Romae. @ 6,2,10675; Or. 4515; Dess. 8386.*

— Aelius Dignus, ° Paccius Charito et socii ° hoc cepotaphium 2
muro cinctum ° cum suo iure omni ex auctoritate ° et iudicio ponti- 5
ficum possederunt.

55. *Romae. @ 6,2963; Or. 4406. Dess. 8382. Cf. D. 47,12,7: lapsum
monumentum corporibus non contactis licet reficere. D. 11,8,5,1: sed si reli-
gius locus iam factus sit, pontifices explorare debent, quatenus salva
religione desiderio reficiendi operis medendum sit.*

— petit a pont°fices, ut sibi permitterent ° reficere n(ostrum?) 4
monumentum ° iuris sui, lib(ertis) libertabusque ° sibi et suis poste- 7
risque ° eorum. 9

56. *Beneventi. @ 9,1729.*

— hoc vas disomum sibi et ° Felicitati suae posuit, et ° tribu- 2
nal ex permissu pontif(icum) perfecit.

57. *Romae. @ 6,2,12389; Or. 4355. Dess. 8388.*

— in hoc monumento sive ° sepulc(ro) corp(us) per aedil(es) 9
inferri licebit.

58. *Romae. @ 6,1884; Or. 794, emend. 3,78; cf. Paul. sent.
1,21,1. D. 11,7,8,44.*

— abscessit Selinunte, pri. idus Augus. ° Nigro et Apro- 6

1) *Cf. Petron. sat. 81: antescholanus.* — 2) *eco traditur.*

8 niano cos.¹; ° reliquiae treiectae eius ° III nonas Febr. ex permissu
10 ° collegii pontific(um), piaculo facto, ° Catullino et Apro cos.² cet.

59. Romae. *℄* 6,3,20683. Dess. 8389.

7 — isdem corporibus tralatis perm(issu) trib(unorum) pl(ebis) cet.

· V 60. Ostiae. *℄* 14,1135. *Fragmenta quattuor eiusdem lapidis, continentia titulos tres praeter nomina pares.*

1 D(is) m(anibus). ° Ti. Iulius Ama^oranthus ob ° cessionem
5 ° donationem⁴(ue) ° monumenti ex ° parte tota³ ab Iun^oia Anthide
9 et Plo^otio Herma lib(ertis) ° libertabusq(ue) et ° posterisq(ue) eor(um).

VII 61. *℄* 10,8259. Dess. 8381. '*Prope Tarracinam, loco antiquo, in pilis duabus, ad ingressum ut videtur sepulcri*'.

[D(is)] m(anibus) [s(acrum). C]ollegi[u]m pon[tif]icum d[e]cre-
vit: ⁴ si ea ita sunt que libelo [c]ontinentur placere per . . . re
puela [de] q. agatu[r s]acelo.

(in pila altera) [eximere et i]ter[um ex] pra[escr]ipto [d]eponere
et scripturam tituli at pristinam formam restituere piaculo prius
dato operis faciendi ove atra⁵.

CAPUT XII.

173. IUS HOSPITII ET CLIENTELAE.

Cf. Mommsen, *das röm. Gastrecht u. d. röm. Clientel*, in libro: *Röm. Forschungen* 1,319. *Antiquissimas tantum recepi tesseras hospitales, alias v. apud Or. 3056—63. [℄ 2,1343.]*

1. *℄* 8,68. *E lamina aenea per Borgiam ex Africa in Italiam advecta et Cortonae adservata. Primus edidit Marinius, atti de' frat. arv. (1795) 2,782. Or. 3693. Dess. 6095.*

1) a. 117 p. C. — 2) a. 130 p. C. — 3) ex parte tōta (non tōta) le-
gendum, collato loco Ulpiani *Dig.* 28,5,1,5: ille ex parte tota, ille ex tota
. . . heres esto. — 4) *Plin. ep. ad Trai.* 61. — 5) *Paul. sent.* 1,21,4: qui
corpus perpetuae sepulturae traditum vel ad tempus alicui loco commen-
datum nudaverit et solis radiis ostenderit, piaculum committit, atque ideo
si honestior sit in insulam, si humilior in metallum dari solet.

P. Sulpicio Quirinio, C. Valgio cos.¹

senatus populusque civitatum stipendiariorum
 pago Gurzenses² hospitium fecerunt quom L. Domitio
 Cn. f. L. n. Ahenobarbo³ procos., eumque et postereis⁴
 eius sibi posterisque suis patronum coptaverunt,
 isque eos posterosque eorum in fidem clientelam-
 que suam recepit.

5

Faciendum coeraverunt: Ammicar Milchatonis f.,
 Cynasyn(ensis); Boncar Azzrubalis f., Aethogursensis,
 Muthunbal Saphonis f., Cui. Nas. Uzitensis⁵.

10

2. @ 2,2633. *E tabula aenea, quae hodie in musei Berolinensis
 antiquario adservatur, a. 0,32, l. 0,20. Dess. 6101.*

M. Licinio Crasso,

L. Calpurnio Pisone cos.⁶

IIII k. Maias

gentilitas Desoncorum ex gente Zoelarum⁷
 et gentilitas Tridiavorum ex gente idem
 Zoelarum hospitium vetustum antiquom
 renovaverunt, eique omnes alis alium in fi-
 dem clientelamque suam suorumque libero-
 rum posterorumque receperunt.

5

Egerunt

Arausa Blecaeni et Turaius Clouti, Docius Elaesi,
 Magilo Clouti, Bodecius Burrali, Elaesus Clutami,
 per Abienum Pentili magistratum Zoelarum.

10

Actum Curunda.

Glabrione et Homullo cos.⁸ V idus Iulias
 idem gentilitas Desoncorum et gentilitas
 Tridiavorum in eandem clientelam, eadem
 foedera receperunt: ex gente Avolgigorum
 Sempronium Perpetuum Orniacum, et ex gente

15

1) a. u. c. 742 (= 12). — 2) Gorza, oppidum Africae Zeugitanae prope Uticam, Polyb. 1,74. In alia tessera (l. c. n. 69): civitas Gurzensis ex Africa. — 3) Avo imp. Neronis; cf. Suet. Nero 1—6. Tac. ann. 4,44. [VII Cos. a. 738 (= 16), proc. Africa a. 742 (= 12)]. — 4) Debit esse posteros. — 5) Hirt., b. Afr. 41,51: oppidum Uzitta, in Africa Byzacena. — 6) a. 27 p. C. — 7) Zoelas Plin. h. n. 3,3,28 inter Asturum populos enumerat, alio loco (19,2,10) eam civitatem Callaeciae et oecano propinquam appellat; cf. Huebn. l. c. p. 363. — 8) a. 152 p. C.

Visaligorum Antonium Arquium, et ex gente
Cabruagenigorum Flavium Frontonem Zoelas.

E gerunt

L. Domitius Silo et

L. Flavius Severus,
Asturicae.

CAPUT XIII.

COLLEGIA.

174. Collegium symphonicorum.

④ 6, 2, 4416. Dess. 4996. *Unus de quadringentis titulis columbarii a. 1847 prope Romam eruderati. Cf. Mo. ZGR. 15, 353 (= Ges. Schr. III p. 113).*

Dis manibus. ° Collegio symphonia^ocorum, qui sacris publi^ocis
5 praestu sunt¹, quibus ° senatus c(oire) c(onvocari) c(ogi) permisit²
6 e ° lege Iulia³ ex auctoritate ° Aug(usti) ludorum causa.

175. Collegium funeraticium Lanuvinum (a. 136).

④ 14, 2112. Dess. 7212. *E tabula marmorea, quae exstat in oppido Civita Lavigna edita a N. Ratti, atti d. accad. pont. 2, 462. Inde eam repetivit et illustravit Mo., de collegiis (1843) p. 98—116 (cf. Huschke, ZGR. 12, 207); postea lapide ipso excusse titulum correxit ZGR. 15, 357 = Ges. Schr. III p. 115; cf. Or. 6086. Est tabula duabus columnis inscripta praescriptione per utramque perscripta; capita sunt distincta.*

Praescr. [L. Ceionio] Commodo, Sex. Vettuleno Civica Pompeiano cos.⁴
a(nte) d(iem) v̄ idus Iun(ias).

- I. ° [Lanuvi in⁵] templo Antinoi, in quo L. Caesennius Rufus,
2 ° [patronu]s municipi, conventum haberi iusserat per L. Pompeium

1) Cf. ④ 6, 2191; Or. 2448; Dess. 4965: Collegio tibicinum et fidicinum Romanorum, qui s. p. p. s(unt) (111 p. C.). Similiter ④ 6, 240 = Or. 1803, ④ 6, 1054 = Grut. 269, 2. Tibicinum secessionem Tiburtinam enarrat Liv. 9, 30, 5 sq. — 2) Illustrantur haec verba loco Dig. 3, 4, 1: neque collegium neque — corpus passim omnibus habere conceditur. — collegia — certa sunt, quorum corpus senatusconsultis atque constitutionibus principum confirmatum est. Inde passim in collegiorum titulis additur: quibus ex SC. coire permissum est vel licet, Or. 1567. 2787. 4075. 4115. 4235; in uno: quibus ex permiss(u) div(i) Pii arcam habere permiss(um) ④ 5, 4428 = Or. 3913. In aliis appellantur corpora licite coeuntia, Grut. 399, 4. 331, 1. Cf. Mo., de collegiis 80. — 3) Caesaris videtur esse. Suet. Caes. 42: cuncta collegia praeter antiquitus constituta distraxit. Aug. 32: collegia praeter antiqua et 'legitima' dissolvit. — 4) a. 136. — 5) [VII municipio in ins. Mo.]

. . . . um, q(uin)q(uennalem) cultorum Dianae et Antinoi, pollicitus 3
est se ° [. . . d]aturum eis ex liberalitate sua HS \overline{XV}^1 m(iliu)m n(um-
mum) usum, die ° [natal]is Dianae, idib. Aug., HS CCCC n., et die 5
natalis Antinoi V k. ° [Dec.], HS CCCC n., et praecepit legem ab
ipsis constitutam sub tetra ° [style A]ntinoi parte interiori perscribi
in verba infra scripta:

° [M. Antonio Hiber]o, P. Mummio Sisenna cos.² k. Ian.
collegium salutare Dianae ° . . . et Antinoi constitutum, L. Caesen-
nio L. f. Quir(ina) Rufo dict(atore) III idemq(ue) patr(ono).

° ∞ Kaput ex SC. p(opuli) R(omani). ∞ 10

° Quib[us coire co]nvenire collegiumq(ue) habere liceat. Qui
stipem menstruam conferre vo ° len[t in fune]ra, in it collegium
coeant, neq(ue) sub specie eius collegi nisi semel in men ° se
c[oeant co]nferendi causa, unde defuncti sepeliantur.

° [Quod fa]ust[um fe]lix salutareq(ue) sit imp. Caesari Traiano
Hadriano Aug., totiusque ° [do]mus [Aug(ustae)], nobis [n]ostris 15
collegioq(ue) nostro: et bene adque industrie contraxerimus, ut
[e]xitus d[efu]nctorum honeste prosequamur, itaq(ue) bene conferendo
universi consentire ° debemus, u[t long]o tempore inveterescere
possimus.

Tu, qui novos in hoc collegio ° intrare vole[s, p]rius legem
perlege et sic intra, ne postmodum queraris aut heredi tuo ° contro-
ver[s]am relinquas.

∞ Lexs collegi. ∞

° [Plac]uit universis, ut, quisquis in hoc collegium intrare vo- 20
luerit, dabit kapitulari nomine ° HS C n. et vi[ni] boni amphoram,
item in menses sing(ulos) a(sses) V.³

Item placuit, ut quisquis mensib(us) ° contin[uis se]x [2] ° 4 non
pariaverit et ei humanitus acciderit, eius ratio funeris non habe-
bitur, ° etiamsi [test]amentum factum habuerit.

Item placuit: quisquis ex hoc corpo ° re n(ostro) pariatu[s] de-
cesserit, eum sequentur ex arca HS CCC n(ummi), ex qua summa
decedent exe ° quiari nomine HS L n., qui ad rogos dividuntur; exe- 25
quiae autem pedibus fungentur.

[1] XVI emendat Eck probabiliter, cum ad efficiendum redditum an-
nuum sestertium DCCC usuris computatis quincuncibus requiratur sors ses-
tertium XVI m. n. Th. M.) — 2) a. 133. — 3) Ita qui collegio adscriptus
est numerat annuos asses LX sive sestertios XV, recipiuntur funeraticii
nomine sestertii CCC. — 4) [VII Sic vel contin[uis] X' Dess.]

- 26 ° Item placuit: quisquis¹ a municipio ultra milliar(ium) XX decesserit et nuntiatum fuerit, eo exire debebunt ° electi ex corpore n(ostro) homines tres, qui funeris eius curam agant, et rationem populo reddere debebunt ° sine dolo m[alo]; et si quit in eis fraudis causa inventum fuerit, eis multa esto quadruplum. Quibus ° [funeraticium] eius dabitur, hoc amplius viatici nomine ultro citro sing(ulis)
- 30 HS XX n. Quodsi longius ° [a municipio su]pra mill(iarium) XX decesserit et nuntiari non potuerit, tum is qui eum funeraverit testa[tor rem tabu]lis signatis sigillis civium Romanor(um) VII, e[t] probata causa funeraticium eius, sa[ti]s dato ampli[us] neminem petiturum, deductis commodis et exequiario, e lege collegi dari ° [sibi
- 33 petito a co]llegio; dolus malus abesto. Neque patrono neque patronae
- II. 1 neque d[omi]no ° neque d[omi]nae neque creditori ex hoc collegio ulla petitio esto, nisi si quis testamento heres ° nomina[tu]s erit. Si quis intestatus decesserit, is arbitrio quinq(uennalis) et populi funerabitur.
- 3 ° Item placuit: q[ui]squis ex hoc collegio servus defunctus fuerit, et corpus eius a domino dominav[e] ° iniquitatae² sepulturae datum non fuerit, neque tabellas fecerit, ei funus imag[ina]rium fiet.
- 5 ° Item placuit: quisquis ex quacumque causa mortem sibi adsciveri[t], ° eius ratio funeris non habebitur.
- ° Item placuit, ut quisquis servus ex hoc collegio liber factus fuerit, is dare debebit vini ° [bo]ni amphoram.
- Item placuit: quisquis magister suo anno erit ex ordine al[bi]
- ° ad cenam faciendam et non observaverit neque fecerit, is arcae
- 10 inferet HS XXX n.; ° insequens eius dare debebit, et is eius loco restituere debebit.
- ° Ordo cenarum: VIII id. Mar. natali Caesenni . . patris; V k. Dec. nat. Ant[inoi]; ° idib. Aug. natali Dianae et collegi; XIII k. Sept. na[t. Caes]enni Silvani fratris; pr. n[onas] . . ° natali Corneliae Proculae matris; XIX k. Ian. na[tal. Caes]enni Rufi, patr(oni) munic[ipi].
- ° Magistri cenarum ex ordine albi facti qu[od]q[ue] ordine ho-
- 15 mines quaterni³ ponere debent[ur] ° vini boni amphoras singulas et panes a(ssium) II, qui numerus collegi fuerit, et sardas [nu]mero quattuor, strationem, caldam cum ministerio.
- ° Item placuit, ut quisquis quinquennalis in hoc collegio factus
- 18 fuerit, is a sigillis eius temporis, ° quo quinquennalis erit, immunis

1) [excidit non Th. M.] — 2) pro iniquitate. — 3) Cf. n. 179 v. 18.

esse debebit; et ei ex omnibus divisionibus partes dup[las] ° dari; 19
item scribae et viatori a sigillis vacantibus partes ex omni divisione
sesquip[las] ° dari placuit. 20

° Item placuit, ut quisquis quinquennialitatem gesserit integre,
ei ob honorem partes se[squi] ° plas ex omni re dari, ut et reliqui
recte faciendo idem sperent.

° Item placuit: si quis quid queri aut referre volet, in con- 23
ventu referat, ut quieti e[t] ° hilares diebus sollemnibus epulemur

° Item placuit, ut quisquis seditionis causa de loco in alium 25
locum transierit, ei multa es[se]to HS IIII n. ∞ Si quis autem in
obprobrium alter alterius dixerit aut tu[mul] ° tuatus fuerit, ei multa
esto HS XII n. ∞ Si quis quinquennali inter epul[as] ° obprobrium
aut quit contumeliose dixerit, ei multa esto HS XX n. ∞

° Item placuit, ut quinquennalis sui cuiusque temporis diebus 29
sollemn[ibus ture] ° et vino supplicet et ceteris officiis albatus fun- 30
gatur, et die[bus natalibus] ° Dianae et Antinoi oleum collegio in
balinio publico pon[at, antequam] ° epulentur.

176. Collegium Aesculapii et Hygiae (a. 153).

Ⓔ 6,2,10234. Dess. 7213. E tabula marmorea Romae in aedibus
Barberinis adservata. Primum ed. in Sponii miscell p. 52, inde Or. 2417

Lex collegi Aesculapi et Hygiae.

° Salvia C. f. Marcellina ob memoriam Fl. Apolloni proc(ura- 2
toris) Aug. qui fuit a pinacothecis et Capitonis Aug. l(iberti) adiu-
toris ° eius mariti sui optimi piissimi donum dedit collegio Ae- 3
sculapi et Hygiae locum aediculae cum pergula et signum marmoreum.
Aesculapi et solarium tectum iunctum, in ° quo populus collegi 4
s(upra) s(cripti) epuletur; quod est via Appia ad Martis intra milli-
arium I et II ab urbe euntibus parte laeva inter adfines Vibium
Calocaerum et populum; item ° eadem Marcellina collegio s(upra) 5
s(cripto) dedit donavitque HS L m(ilia) n(ummum) hominibus n(umero)
LX sub hac condicione, ut ne plures adlegantur, quam numerus
s(upra) s(criptus), et ut in locum ° defunctorum loca veniant et liberi 6
adlegantur, vel si quis locum suum legare volet filio vel fratri vel
liberto dumtaxat, ut inferat arcae n(ostrae) partem ° dimidiam fune- 7
ratici¹; et ne eam pecuniam s(upra) s(criptam) velint in alios usus
convertere, sed ut ex usuris eius summae diebus infra scriptis locum

1) De hoc capite scripserunt Mo. de colleg. 93, Hu. ZGR. 12, 185.

- 8 confrequentarent¹; ° ex reditu eius summae si quod comparaverint, sportulas hominib(us) n. LX ex decreto universorum quod gestum
 9 est in templo divorum in aede divi Titi con^oventu pleno, qui dies fuit V id(us) Mart(ias) Bruttio Praesente et Iunio Rufino cos., uti XIII k. Oct. die felicissimo n(atali) Antonini Aug. n(ostr)i Pii
 10 p(atris) p(atriciae) sportulas dividerent²: in ° templo divorum in aede divi Titi C. Ofilio Hermeti q(uin)q(uennali) p(er)p(etuo) vel qui tunc erit, X III, Aelio Zenoni patri collegi X III, Salviae Marcellinae
 11 matri collegi X III, imm(unibus) ° sing(ulis) X II, cur(atoribus) sing(ulis) X II, populo sing(ulis) X I. Item pl(acuit) pr(idie) non(as) Nov(embres) n(atali) collegi dividerent ex reditu s(upra) s(cripto) ad Martis in scholam n(ostram) praesentibus q(uin)q(uennali) X VI,
 12 patr(i) colleg(i) X VI, ° matri collegi X VI, imm(unibus) sing(ulis) X IIII, cur(atoribus) sing(ulis) X IIII, panem [a(ssium)] III; vinum mensuras q(uin)q(uennali) S³ VIII, patr(i) coll(egi) S VIII, imm(unibus) sing(ulis) S VI, cur(atoribus) sing(ulis) S VI, populo
 13 sing(ulis) S III. Idem pr(idie) non. Ian. ° strenuas dividerent, sicut s(upra) s(criptum) est XIII k. Oct. Item VIII k. Mart(ias) die kare cognationis ad Martis eodem loco dividerent sportulas pane(m) et
 14 vinum, sicut s(upra) s(criptum) est ° prid(ie) non. Nov. Item pr. id. Mart. eodem loco cenam, quam Ofilius Hermes q(uin)q(uennali) omnibus annis dandam praesentibus promisit, vel sportulas, sicut
 15 solitus est dare. Item ° XI k. Apr. die violari eodem loco praesentibus dividerentur sportulae vinu pane, sicut diebus s(upra) s(criptis). Item V id. Mai. die rosae eodem loco praesentib(us) dividerentur
 16 spor^otulae vinu et pane sicut diebus s(upra) s(criptis), ea condicione
 16 qua ° in conventu placuit universis, ut diebus s(upra) s(criptis) ii qui ad epulandum non convenissent, sportulae et pane et vinu
 17 ° eorum venirent et praesentibus divideretur, excepto eorum, qui trans mare erunt vel qui perpetua valetudine detinetur.
 18 Item P. Aelius Aug. lib(ertus) Zenon ° eidem collegio s(upra) s(cripto) ob memoriam M. Ulpi Aug. lib(erti) Capitonis fratris sui piissimi dedit donavitque HS X m(ilia) n(ummum), uti ex reditu
 19 eius summae in contri^obutione sportularum dividerentur. ~⁴ Quod

1) nt infra lineam additum. — 2) Condiciones quas Marcellina ipsa dixit, decretumque de ea re postea factum hoc loco male contaminata esse monet Mo. *l. l.* — 3) sextariorum. — 4) Spatium triginta fere literarum.

si ea pecunia omnis, quae s(upra) s(cripta) est, quam dedit donavit collegio s(upra) s(cripto) ° Salvia C. f. Marcellina et P. Aelius Aug. 20 lib(ertus) Zeno, in alios usus convertere voluerint, quam in eos usus, qui s(upra) s(cripti) s(unt), quos ordo collegi n(ostri) decrevit, et uti ° haec omnia, q(uae) s(upra) s(cripta) s(unt), suis diebus ut ita 21 fiant dividantque, quod si adversus ea quid fecerint sive quid ita non fecerint, tunc q(uin)q(uennalis) vel curato^ores eiusdem collegi, 22 qui tunc erunt, si adversus ea quid fecerint, q(uin)q(uennalis) et curatores s(upra) s(cripti) uti poenae nomine arcae n(ostrae) inferant HS XX m. n. 1

° Hoc decretum ordini n(ostro) placuit in conventu pleno, quod 23 gestum est in templo divorum in aede divi Titi, V id. Mart., G. Bruttio Prae^osente A. Iunio Rufino cos., q(uin)q(uennali) C. Ofilio 24 Hermete, curatorib(us) P. Aelio Aug. lib(erto) Onesimo et C. Salvio Seleuco.

177. Collegium funeraticium Alburnense (a. 167).

§ 3, 2, 924. Dess. 7215^a. *E tript. Transsilv. integro; v. supra p. 328 in exordio item Mo. de coll. 94. Hu. ZGR. 12, 173.*

Descriptum et recognitum factum ex libello, qui propositus erat Alb(urno) maiori ad statione² Resculi, in quo scriptum erat id quod i(nfra) s(criptum) est:

Artemidorus Apolloni, magister collegi Iovis Cerneni, et Valerius Niconis et Offas Menofili questores collegi eiusdem posito hoc libello publice testantur:

Ex collegio³ s. s.⁴, ubi erant ho[m(ines)] LIIII, ex eis non plus remasisse ad Alb.⁵, quam quot h.⁶ XVII; Iulium Iuli quoque, commagistrum suum, ex die magisteri sui non accessisse ad Alburnum, neq(ue) in collegio; seque eis, qui pre- 10 sentes fuerunt, rationem reddedissee, et si quit eorum (h)abuerat, reddedissee sive funeribus,

II. et cautionem suam, in qua eis caverat, recepissee; modoque autem neque funeraticis sufficerent neque loculum (h)aberet, neque quisquam tam magno 15 tempore diebus, quibus legi continetur, convenire

1) 'Haec quoque perturbata sunt a scriptore parum perito'. Mo. l. l.

— 2) *Ext.* stationem. — 3) *Ext.* collegis. — 4) s(upra) s(cripto). — 5) *Ext.* remasisse Albur(ni). — 6) h(omines).

- 17 voluerint aut conferre funeraticia sive munera.
Seque i[d]circo per hunc libellum publice testantur,
ut, si quis defunctus fuerit, ne putet se colle-
20 gium abere aut ab eis aliquem petitio-
nem funeris (h)abiturum.

Propositus Alb(urno) maiori, V idus Febr. imp. L. Aur(elio) Vero III
et Quadrato cos.

Act(um) Alb(urno) maiori.

178. Collegium aquae (Saec. I p. C.).

Ⓔ 6,2,10298. *Ex inscriptionibus a card. F. Barberini saec. XVII collectis ed. Marinius, Arvali (1795) 1,70; inde Dirksen, Beitr. (1825) p. 216, Haub. 177; denuo collato apographo Rudorff, ZGR. 15,203, cui quaedam adiecit Mo. ibid. p. 345 (= Ges. Schr. III p. 108); novissime Hu., Multa 533. Quo loco prostiterit, ignoratur. Prima postremaque desunt et tota pars laeva, quam coniectura supplere conati sunt Rud. et Hu.; supplementa a me recepta Mo. sunt, cuius cf. excursus infra adiectum. Numeri uncis inclusi capita a Mo. distincta indicant.*

. . . [mult]a esto a(ssium) D.

- 2 (1.) ° [Cui magisteriu]m ex h(ac) l(ege) capere gerere licebit,
3 s[i is magister ° factus erit, ei, nisi luci pal]am in conlegio aquae
4 intra paticabulum, quo die mag(isterio) ° [abit, iuraverit se hoc con-
legium re]mq¹ huiusce conlegi, quod quidquid penus sese venit,
5 ° [recte administravisse, neque se adversus h.] l. fecisse scientem
6 d(olo) m(alo) in suo magisterio, suosque prohibuisse, ° [quominus ad-
versus h. l. facerent, quod eius sat]is sit, a(ssium) D multa esto. ∞
7 (2.) ° [Qui magister ita non iuraverit, is deinde ma]g(ister)
8 ni² esto nive suffragium inito; si quis adversus ea faxit, multa
° [esto a(ssium) C. Ei, qui excusabitur, necesse sibi esse, i]re pere-
9 gre longius p. CXX. reip. et litis³ causa, magistrorum ° [de ea re
iudicium esto. Qui ita post tempus excusabitur, ei multa] esto
10 a(ssium) L. Idcirco nihilominus deieratio esto apud magistros ° [ita
uti s(upra) s(criptum) e(st): si non deieraverit ita,] uti s(upra)
s(criptum) e(st), assium C multa esto.
11 (3.) ° [Nuntius, per quem quis ita se excusavit, tempore ius]to
12 si non denuntiavit, ipsius multam sufferto, ° [aut cum eo tantae pe-
cuniae, quantae quis ita multatus erit, ex hac] lege actio esto.

1) . . . m. qui. — 2) nl. — 3) Ita Hu. pro: rei peritis.

(4.) ° [*Magister si cui fulloni ex h. l. multam dicere volet*] 13
liceto, si semel si saepius volet; dictio esto a(ssis) I.

(5.) ° [*Pro conlegio ni quis fulloniam fecisse*] nive cretulentum 14
exegisse velit, nisi in duabus lacunis p(opuli) R(omani) ius emet
° [*qui contra fecerit, adversus eum qui volet rem conlegii*] gerere, 15
liceto, magistrisve denuntiamino in biduo continuo; ni nuntiar(it)
° [*ei, qui quem impedierit qui ad fonte*]m venerit, multa a(ssium) 16
V esto.

(6.) ° [*In eum, qui contra h. l. fulloniam fecerit cretulentumque* 17
exeg]erit, ex h. l. magister magistrive iudicium danto. Qui ni iura-
verit¹ ° [*paratum se esse excipere iudicium praeto*]ris, recuperatorem 18
unum communem adeunto simulque iuranto: ° [*se non calumniae 19*
causa fecisse facturumve esse.] Ni ita iurassit, multa esto a(ssium) D.

(7.) ° [*Quem magister ex h. l. iudicare iusserit, is ni*] iudicassit 20
ita uti s(upra) s(criptum) e(st), multa esto recuperatore uno quot-
que [*in consilio ei erunt in singulos a(ssium)* V.]

(8.) ° [*Praeterquam si cui non liquebit, qua de re mag. fac*]ito 21
uti iuret, isque sibi testium causa esse dicet magis quam ° [*iuris 22*
rem dubiam, qui s. s. s. ex magistrorum edictis perpe]tuis rem iu-
dicanto; ni ita indicarint, ita multa esto recuper(atore) [*uno quotque*
ei in consilio erunt, uti s. s. e.]

(9.) ° [*Praeterquam si qui iuraverit corporis vitium sibi im-* 23
pedimen]to esse, ita gnatum esse, ni iudicassit, a(ssium) V multa
esto. Id ° [*vitium si . . . , multa*] esto a(ssium) V ∞. 24

Excursus Mommseni. Capitis primi argumentum evidenter apparet agitur nimirum de iure iurando magistratus abeuntis, quod imitatur eiurationem publicam (*Staatsrecht* I³, 625 n. 4). Locutio 'quod quidquid penus sese venit', ut quidquid relativa vi careat, cum formula quoquo modo similiter passim usurpetur, et ipsa admitti poterit (cf. *Lachm. ad Lucr. p. 286. Madvig de fin. p. 645*). *Huschkiana* restitutio ut in aliis peccat, ita concinnitatem enuntiati, quod unum est omnino, perperam solvit. *Paticabulum* vocabulum hoc solo loco repertum fortasse significat locum qui patet, ut latibulum eum quo latemus, nam paticare a patendo derivari potuit sicut morsicare a mordendo. — Capite secundo quo *Hu.* credit caveri, cur quis magister creari nequeat, nec per se recte ex cogitatum est (nam ab eiuratione ita reicimur ad comitia. i. e. a calce ad caput et omnino eo refutatur, quod v. 9 deierationis vocabulum legitur, ut certum sit totum hoc caput et ipsum ad eiurationem spectare. Etiam quae sequuntur apud *Hu.* multa continent parum apta, ut illud *profectus pereger*, quod tam est Latinum quam futurum paullo ante ab *Hu.* restitutum abiet, et quod sequitur

1) *Tab. qui iniuraverit.*

longius pedum centum milia, quasi pro passu etiam pes in eiusmodi mensura locum obtineat, et *centum milia* quasi notari possint ab hac aetate abhorrentibus notis C. M., quas temere substituit plane sanae lectioni CXX, i. e. *centum et viginti milia*, ut certissimae quaeque numerorum notarumque leges eadem qua grammaticae ruina pereant. Sed satis sit de istis. Mihi videtur tractatus de eiuratione ita continuari, ut primum qui eiurationem omiserit, praeter multam honore et suffragio deinceps careat, multa quoque contra eam legem facienti adiecta, deinde pergatur ad excusationem eiurationis et iudicium de excusatione ea instituendum. Quod reposui, ut nequaquam certum est, ita opinor per se probabile; nempe iudicium penes magistros esse, excusationem autem admitti magistri, qui quo die magisterio ei abeundum sit, rei publicae aut litis causa consistat in loco dierum sex pluriumve itinere ab urbe Roma remoto; eum, qui non ante diem eiurationis excusationem adleget, multam, exiguam tamen assium L, sufferre debere; denique ab eiuratione recte excusatum nihilo minus quo tempore poterit eiurare oportere, ut multa quoque, quamquam non gravissima, non eiuranti ita imponatur. Quae emendatio mihi admittenda fuit, ut haec ita ordinarentur, REIP. ET. LITIS PRO REIPERITIS, ea *Huschio* accepta ferenda est. — Capite tertio quod posui, simplicitate opinor praestat invento *Huschiano* et recte aptatur prioribus. Nempe absens si per alium se excusavit neque is iusto tempore nuntiavit, multa quidem eadem est, sed multam eam aut nuntius statim inferat necesse est, aut eam, si magister solvit, a nuntio repetere potest. Pro *tantae pecuniae* cui magis placebit, quod *Hu.* posuit, *dupla pecunia*, ei non contra dico. — Capitis quarti sententiam recte opinor perspexit *Rudorffius*: scilicet ut praeter multas ex lege descendentes maiores praetori publico populi Romani permissum est civi cuivis multam dicere quam vocant maximam, id est non maiorem assium *IIIXX* (*Staatsrecht* 1³, 158—160), ita magistro collegii fullonum simile ius adversus fullones tribuitur, modo asses singulos singulae multae ne excedunt. — Capite quinto ante omnia ineptum illud *PRIUS* ita tollendum est, ut substituatur iusta interpunctione P- R- IUS. Quo posito probabiliter inde efficietur in collegium hoc eum admissum esse, qui duas lacunas, id est fontes publicos populi Romani utendos sibi ab eo comparrasset, vectigal inde aerario solvens; ei conditioni qui satis fecisset, ius fuisse fulloniae exercendae exigendaeque pecuniae pro creta, id est opinor pro usu fontis ad lavanda et perpolienda vestimenta. Sequuntur cauta de eo qui conditione illa non impleta pro fullone se gerat. Primum eum qui vult manu impeditur potest, sed ut denuntiet eum magistris (*denuntiamino* = *denuntiator*) intra biduum quod sequitur; nuntiationem si omiserit, multa ei imponitur, sed, ut consentaneum est, perparva. — Sequitur capite sexto iudicium contra eum qui sic ut diximus denuntiatus est vel deprehensus. Quae ibi posui, posse eum revocare ad iudicium praetoris eaque fori declinatione iureiurando firmata liberari a magistris; id autem qui non faciat, una cum actore rem collegii gerente ad exemplum actionis popularis ad recuperatorem unum adire; utrumque autem calumniam iurare oportere multa non iuranti proposita, ea ut non omnia certa sunt, ita non habent opinor in rebus verbisve quod offendant. — Caput septimum aperte vertitur in quaestione, quomodo iudex ex hac lege factus cogi possit iudicium reddere; sed pleraque incerta sunt. In principio in unum videtur perscriptum fuisse, recuperatorem illum unum quique ei in

consilio essent (ita enim suppleo propter pluralem v. 22 'iudicanto' et 'iudicant'), ni iudicarent, multam sufferre oportere; restitui ita, ut inter v. 20 et 21 interposuerim non perscriptum in parte nobis servata. — Sequuntur cap. octavo et nono exceptiones, quarum primam *Hu.* vidit agere de iis, qui sibi non liquere iurent. Secunda ni fallor eos complectitur, quibus morbus causave sontica est. Edicta perpetua horum magistrorum si qui non probabunt, quidvis aliud substituant; nec magis nego mire omnino vitium corporis quocum natus sis, nominari v. 24. Sed manum de tabula, ne ut fit in talibus a certis ad probabilia, a probabilibus ad lusus perveniatur. — Ad aetatemquod attinet, lexante Tiberium scripta est, cum *conlegium*, non *collegium* in ea scribatur (v. *Ephem. epigr.* 1, 79).

179. Collegium militum (a. 203).

Ⓔ 8,2557. *Templo Aesculapii inscriptum, cuius parietinae adhuc Lambaese in Numidia exstant. Ed. Renier, inscr. rom. de l'Algérie (1858) p. 15 n. 70. Inde Henzen, Or. 3,517 n. 7420a^{vv}. Cohn, röm. Vereinsr. 129. Postremus Wilmanns Ⓔ l. c. Explicatio compendiorum valde dubia; recepi in Corpore propositam. [VII Similem legem coll. tubicinum ed. Cagnat, Klio 7, 1907, p. 183 sq.].*

Pro felicitate et incolūmitatem saeculi do- 1
minorum n. n. Auggg.¹ ° L. Sep(timii) Severi Pii Pertinacis 3
Aug. et M. Aureli Antonini ° Aug. [Part. Brit. Germ. 5
Max.]² Aug. et Iuliae Aug. ° matri Aug. [n(ostri)²] et castr(orum) 7
[et senatus et patriae²], ° Antonini Aug. nostri [invicti²]. 9
Cor(nicines) leg(ionis)³ III Aug(ustae) p(iae) v(indicis): 11
Clodius Secundus opt(io): C. Iulius Felix (et XXXIV alii). 12
Scamnari n(omine)⁴ dabunt col(legae) qui fac(ti) fuer(int). 30
X DCCCL. Si qui d(e) col(legis) tram(are) pro(fiscetur), cum
pr. s., acc. viat. pro. m.⁵ X CC. eq. a. r. D⁶.
Item⁷ vetranis anularium⁸ nom(ine) X D.
Item si qui ex coll(egio) amplio(re) grad(u) prof.,⁹ accip(iet) X D.
Item si qui obitum naturae red., acc. her. ips.¹⁰ sive proc(urator) X D. 35
Item, quod abom.¹¹, si q(ui) locu(m) suum¹² amis., accipiet X CCL.

1) tertium *G. erasum*. — 2) *Erasum*: l. 6 et L. Septimi Getae Caes(aris), l. 8 duorum, l. 9 Fulviae Plautillae Aug(ustae), l. 10 coniugis. — 3) *Cf. D.* 47,22,1: ne — milites collegia in castris habeant. — 4) *i. e. pro introitu pro sedendo in scamnis collegii*. — 5) pr(omotus) sit, acc(ipiet) viat(icum) pro(cessus) m(iles)? *Interpretatio incerta est. [VII Iam Cagnat l. c. p. 187 et in collegio tubicinum et hoc loco non prs. sed per s. legit.]*. — 6) eq(ues) a(utem) X d(abit)? — 7) itim. — 8) *Cf. Ⓔ 8,2554*: (°) v eter(ani) quoque missi accipiant kal. Ian. anularium, singuli HS VI mil. n., (°) quae anularia sua die quaestor sine dilatione adnumerare curabit; *ibidem n. 2553*: (°) anulari n(omine) sing(uli accipiant) cet. *Cf. Or. 6790. Cohn p. 133*. — 9) proficiscetur. — 10) red(diderit), acc(ipiet) her(es) ips(ius). — 11) abom(inamur). — 12) sun.

37 *Item* ¹, qui arc(a) solut(i) sunt, et si quis de tironib(us) ab hac die satis arcae fec(erit), accipiet quitquit debet(ur).

Lex fact(a) XI kal. Sep.

[Plantiano]² II et [Geta]³ II cos. (*Sequuntur nomina quattuor*).

V 180. Collegium Silvani.

§ 10, 444; Or. 6085. *E lapide magno in valle Silari fluvii superiore a. 1834 reperto.*

Silvano sacrum voto ° suscepto pro salute Domitian[i] ° Aug(usti) n(ostri).

- 4 L. Domitius Phaon ad cultum ° tutelamque et sacr<i>ficia in
5 omne ° tempus posteru(m) iis, qui in collegio ° Silvani hodie essent
quique postea ° subissent, fundum Iunianum et ° Lollianum et Per-
10 cennianum et ° Statuleianum suos cum suis villis ° finibusque attri-
buit, sanxitque uti ° ex reditu eorum fundoru(m), q(ui) s(upra)
s(cripti) s(unt), k. Ianu(ariis), ° III idus Febr(uarias) Domitiae
Aug(usti) n(ostri) natale, et ° V k. Iulias dedicatione Silvani, et
15 XII k. ° Iulias rosalibus, et IX k. Novembr. natal(e) ° Domitiani
Aug(usti) n(ostri), sacrum in re praesenti ° fieret, convenirentque ii
qui in ° collegio essent ad epulandum cura^{nt}ibus sui cuiusque anni
20 magistris. Huic ° rei dolum malum afuturum quominus ° ea quae
supr(a) scripta sunt fiant, ° manifestum est, cum pro salute optum[i]
° principis et domini i(nfra) s(cripti)⁴ fundi consecrat[i] ° sint dies-
que sacrificiorum conpre^hensi. Praet[e]rea locus, sive ea pars
25 ° agri⁵ silvaequ[e] est, in vivario, quae cippis ° positis circa Silva-
num determinata ° est, Silvano cedet, et via aditus ad Silvanu(m)
° per fundum Q<u>aesicianum omnibus patebit. ° Lignis quoque et
30 ex fundo Galliciano ° et aqua sacrifici causa et de vivario ° promiss-
cuae licebit uti.
- 33 Haec sic dari ° fieri praestari sine dolo malo iussit ° permisit-
que [L.] Domitius Phaon ° cuius omnis⁶ locus fuit.

1) eistm lapis. — 2) erasum. — 3) errore erasum nomen Getae consulis, fratris imp. Severi. — 4) [Respicitur fortasse ad fundorum indicem ipsi cautioni subiunctum hic ita omissum, ut exordio nomina breviter inserantur. Th. M.] — 5) agpi. — 6) omnes.

VI 181. Collegium eborariorum (Aetatis Hadrianae).

Ⓔ VI, 4,33885. Dess. 7214. *E tabula marmorea, rep. a. 1887 Traste vere, ass. Romae. Desideratur pars sinistra. Descr. Borsari (et ed. bull. della comm. arch. comunale di Roma 1887 p. 3), et Huelsen, unde rep. Gradenwitz Z.S.St. 11,72; deinde iterum legit Huelsen et ed. Bull. dell' istituto arch. Germ. 1890 p. 287, cuius novam lectionem dedit etiam Z.S.St. 12,138. — Posteriorem tabulam hanc nostram fuisse cum ex praescriptione tum ex eo colligitur, quod lex collegii ab eis quae v. 4 sq. habemus, initium capere non potuit. — Suppl. sunt Mo., Hirschfeld, Huelsen.*

° Iulius] Aelianus ius scholae tetrastyli ° Aug. quo 1
conveniretur a negotiantibus ° eboraris dedit. ~ 3

° [Item] placere, ut si alius quam negotiator eborarius aut 4
citriarius [p]er ° [fr]audem curatorum in hoc collegium adlectus 5
esset, uti curatores eius ° [cau]sa ex albo raderentur ab ordine. 6
Debebunt utique curatores de eo ° [que]m adlecturi fuerint, ad quin- 7
q(uennalem) referre. ~

° [Placere] item uti k(alendis) Ian(uariis) strenuam (denarii 8
quinque) ex arca n(ostra) a curatoribus n(umero) (quattuor) sui cuius-
q(ue) ° [anni et m]ustacium et palma et carica et pir[a] osch [da- 9
rentur. Item] VIII [Ikal.] Febr. ° [natali Ha]driani Aug(usti) sportulae 10
darentur X V, et a curatorib(us) praestari pl[a]c(uit) ° [pan. et] 11
vin[um et] caldam passive iis, qui ad tetrastylum epulati fuerint.
° [Item natali I]uli Aeliani sportulae ex arca darentur (denarii 12
tres) et a cur(atoribus) ° [pan. et vinum et caldam pas]sive praestari 13
placuit iis qui ad tetrastylum epulati ° [fuerint. Item 14
natali I]uli Flacci filii sportulae ex arc(a) darentur (denarii tres)
et a curatorib(us) ° [panem et vinum et caldam passiv]e praestari 15
placuit iis qui ad tetrastylum epulati fuerint. ° [Item uti] sport(ulae) 16
ex arc(a) darentur X III pan. et vin. et cald(a) passive iis ° [qui 17
ad tetrastylum epulati f]uerint. Item placere ut cena rec(ta)¹ III
Idus Aug. die imperi ° [Hadriani Aug] . . . sportul(ae) 18
darentur a curat(oribus) n(umero) IV² sui cuiusq(ue) anni. ° [Item 19
placere] . . . a X . . . omnibus annis divideretur.
Item ° [curatores quaterni omnibus]² annis fierent ex albo per 20
ordinem. Item placere ° [.] t sui anni commoda cuncta acci- 21
perent. ~

1) Cf. Marquardt, *Privatleben* p. 208. 210. — 2) Mo. ex v.v. 8.18 et restituit v. 20 et interpretatus est coll. Lamuv. (n. 173) II, 14.

22 ° [Singularis annis k quod supere]sset in arca corporis,
 23 curatores dividerent aequis ° [portionibus aut si quid tardius] in-
 24 ferrent centesim(is) datis a curatorib(us) sing(ulis) ° [mensibus]
 25 Item placere uti adlect[i om]ne eod(em) anno praestarent ° [et pariter
 26 sumpt]us ab utrisq(ue) erogentur Item placere uti ° [quis-
 quis adlectus e]sset, inferret arcae (denarios)

182. Institutiones duae in Augustales collatae.

1. *14, 431 Ostiae; principium deficit.*

1 HS . L m . n. arcae eorum¹ [intulit] ° excepta stipu-
 3 latione, ut ex usuris . . m II² s(ummae) s(upra) <s(criptae)> ° quod-
 annis idibus Iunis natali suo in [c]onventu inter praesentes hora
 4 II ° usque ad asse dividatur, deducta ornatone statuæ HS C n(ummis).
 5 Quodsi ita ° factum non erit, tunc ea HS. L m . n. dari rei p(ubli-
 cae) Ostiens(ium) sub eadem condicionem stipulatus est cet.

2. *14, 367 Dess. 6164. Ostiae.*

10 ° . . . excepta stipulatione [ut] ex usuris ° semissibus et m. II²
 12 s(ummae) s(upra) s(criptae) quodannis idib(us) Martis ° natali suo
 13 inter praesentes hora II usque ° ad asse dividiatur, deducta orna-
 14 tionee statue, ° et familiae Augustal(ium) Hs C n.: quotsi ita
 15 ° factum non erit, tunc ea HS XL m . n. ° dari rei p. Ost. sub eadem
 17 condicione ° qua s(upra) s(criptum) est.

VII 183. Statua a collegio propter largitionem erecta (saec. IV p. Chr.).

Dess. 8376. E tab. aenea rep. a. 1903 in foro veteris Praenestis. Ediderunt Gatti, Notizie degli scavi 1903 p. 575 sqq.; deinde Cuq, Nouvelle revue historique 28, p. 265 sqq. — Titulus positus est in basi statuæ erectae a collegiis Praenestinis in honorem adolescentis donatoris, qui decedens a patre impetraverat, uti collegiis fundum proprium daret et traderet, hortos pretio V milium follium compararet, iisdem collegiis daret. Nam quod G. Gatti et Cuq editoribus placet, hortos collegiis pretio viliori redimendos offerri, mihi non probatur; praesertim cum non 'eis' sed 'sibi' possessio comparanda dicatur.

ArI]enii.³

1) Scilicet Augustalium Ostiensium. — 2) Haec non intelleguntur, sed simillima inter se sunt 1,2 et 2,10. — 3) 'Hoc scriptum in plintho basis'. Dess.

P. Aelius Apollinaris Arlenius, natus die
 IIII kal., nob(ilissimus), honeste vita moribus adque
 litteris educatus, cum die VIII kal. Iulias,
 agens annum octavum decimum, caelo
 desideratus corporeo carcere libera- 5
 retur, petit adque impetravit a Publio
 A|elio Apollinare v(iro) p(erfectissimo) patre suo¹, actore cau-
 sarum, preside provinciae Corsicae, prae-
 fecto vigilibus, uti fundum, q(ui) 'ad duas Casas'
 con[f]inium territorio Praenestinatorum, 10
 daret ac traderet collegiis Praenesti-
 [nae] civitatis ea condicione, ut isdem vel
]ique² in eorum iura corpusque successerit
 [a]alienandi quocumque pacto potestas
 non esset³ sed ex ipsius fundi fructibus con- 15
 [v]ivia bis annua diebus supra scriptis exhi-
 berentur; et quo auctior esset eiusdem
 voluntas, petit a supradicto patre suo
 ut quinque milibus follium⁴ horti sibe⁵
 possessio compararetur quae eorum 20
 iuri adque corpori cum supradicta
 condicione traderetur. Adque ita ob e
 causa<s> s. s.⁶ in fundum s. s.⁶ et hortos comparatos
 supra dicto modo pecuniae
 omnes collegiati inducti sunt. Prop- 25
 ter quod veneficium⁷ collegiati omnes
 statuum eidem togatam
 in foro conlocarunt.⁸

CAPUT XIV.

CAUSAE FORENSES.

184. Sententia Minuciorum (a. u. c. 637 = 117).

② 1,199 [1,584] = 5,7749. Ri. tab. 20. Dess. 5946. E tabula ahenae, a. 0,37, l. 0,47, a. 1506 prope Genuam reperta, hodie ibidem in curia adservata.

1) Cf. codicillos n. 102. — 2) Aut isdem quique aut isdem vel quicumque requiritur. — 3) Cf. 121, 22. 23. — 4) = HS. — 5) i. e. sibi. — 6) s(upra) s(cript. .). — 7) i. e. beneficium. — 8) Cf. modum 121, 21.

Capita distincta non sunt, nisi quod v. 37 vocis prata littera P in marginem prominet. De editionibus prioribus v. ②. Addo Rudorffium commentationem suam a. 1861 repetisse in: ZRG. 1,168 (cf. ib. 2,473 et Rh. Mus. 18,452). [VII Poggi, Atti della società Ligure di storia patria, 30]. Genuatium civitas libera vicis castellaque vicina ita regebat, ut si quae cum illis exoriebantur lites, arbitri petendi essent a senatu Romani. Dati ita a. 637 Q. et M. Minucii Rufi fratres, nepotes fortasse eius Minucii qui Ligures a. 557 subegerat, Genuam profecti controversiam composuerunt et agros terminaverunt sententia Romae data coram utriusque partis legatis.

- 1 Q. M. Minucieis Q. F. Rufeis¹ de controversiis inter ° Genua-
 teis et Veituriis in re praesente cognoverunt, et coram² inter eos
 3 controversias composeiverunt, ° et qua lege agrum possiderent et
 qua fineis fierent, dixerunt. Eos fineis facere terminosque statui
 4 iuserunt; ° ubi ea facta essent, Romam coram² venire iuserunt.
 Romae coram² sententiam ex senati consulto dixerunt eidib(us)
 5 ° Decemb(ribus) L. Caecilio Q. f., Q. Muncio Q. f. cos.:
 Qua ager privatus casteli Vituriorum est, quem agrum eos
 6 vendere heredemque ° sequi licet, is ager vectigal. nei siet. ∞
 Langatium fineis agri privati: Ab rivo infimo, qui oritur ab
 7 fonte in Mannicelo ad fluvium ° Edem; ibi terminus stat. cet. Inde
 8 fluvio Lemuri susum usque ad rivum Comberane(am). ° Inde cet.³ °
 13 Agri poplici quod Langenses possident hisce finis videntur esse.
 14 Ubi confluent ° Edus et Procobera, ibi terminus stat. Inde Ede
 15 fluvio sursuorsum in montem Lemurino infumo; ibi terminus ° stat.
 Inde sursum vorsum iugo recto monte Lemurino: ibi termin(u)s
 stat. Inde cet.³ °
 24 Quem agrum poplicum ° iudicamus esse, eum agrum castelanos
 Langenses Veituriis po[si]dere fruique videtur oportere. Pro eo
 25 agro vectigal Langenses ° Veituris in poplicum Genuam dent in
 annos singulos vic(toriatos)⁴ n(unmos) CCCC. Sei Langenses eam
 26 pecuniam non dabunt neque satis ° facient arbitratu Genuatium,
 quod per Genuenses mo[r]a non fiat, quo setius eam pecuniam aci-
 27 piant: tum quod in eo agro ° natum erit frumenti partem vicen-
 sumam, vini partem sextam Langenses in poplicum Genuam dare
 28 debent ° in annos singulos.

1) i. e. Q. et M. Minucii, Q. filii, Rufi. Nam eis antiqua forma est nom.
 plur., vide supra p. 165 n. 4. — 2) D. 4,8,27,4. — 3) Finium descrip-
 tionem reliquam omisi. — 4) Nummus illa aetate in Gallia Cisalpina
 vulgaris; victoriati quattuor idem valent quod denarii tres; cf. Mo., Münz-
 wesen p. 389 et notam ad Fest. v. sesterti.

Quei intra eos finis agrum posedet Genuas aut Viturinus, quei eorum posedeit k. Sextil(ibus) L. Caecilio ° Q. Muucio cos., eos ita 29 possidere colereque liceat. Eis¹ quei posidebunt, vectigal Langensibus pro portione dent ita uti ceteri ° Langenses, qui eorum in eo 30 agro agrum posidebunt fruenturque. Praeter ea in eo agro ni quis possideto nisi de maiore parte ° Langensium Veituriarum sententia, 31 dum ne alium intro mitat nisi Genuatem aut Veiturium colendi causa. Quei eorum ° de maiore parte Langensium Veiturium sen- 32 tentia ita non parebit, is eum agrum nei habeto nive fruimino.

Quei ° ager compascuos erit, in eo agro quo minus pecus {p}ascere 33 Genuates Veiturosque liceat ita uti in cetero agro ° Genuati com- 34 pascuo, ni quis prohibeto, nive quis vim facito, neve prohibeto quo minus ex eo agro ligna materiamque ° sumant utanturque. 35

Vectigal anni primi k. Ianuaris secundis Veturis Langenses in poplicum Genuam dare ° debento. Quod ante k. Ianuar. primas 36 Langenses fructi sunt eruntque, vectigal invitei dare nei debento. ~

° Prata quae fuerunt proxuma faenisice C. Caecilio Q. Muucio 37 cos. in agro poplico, quem Viturinus Langenses ° possident et quem 38 Odiates et quem Dectunines et quem Cavaturineis et quem Mentovines possident, ea prata, ° invitis Langensibus et Odiatibus et Dectunine- 39 bus et Cavaturines et Mentovines, quem quisque eorum agrum ° possidebit, inviteis eis ni quis sicut nive pascat nive fruatur. Sei 40 Langenses aut Odiates aut Dectunines aut Cavaturines ° aut Mento- 41 vines malent in eo agro alia prata inmittere defendere sicare, id uti facere liceat, dum ne ampliorem ° modum pratorum habeant, 42 quam proxuma aestate habuerunt fructique sunt. ~

Viturinus, quei controversias ° Genuensium ob iniurias iudicati 43 aut damnati² sunt, sei quis in vinculeis ob eas res est, eos omnes ° solvei mittei leiber(are)ique Genuenses³ videtur oportere ante 44 eidus Sextilis primas.

Sei quoi de ea re ° iniquom videbitur esse, ad nos adeant 45 primo quoque die et ab omnibus controversis et hono. publ. li.⁴

° Leg(ati) Moco Meticanio Meticoni f., Plaucus Peliani(o) Pe- 46 lioni f.

1) ens. — 2) [VII Cf. Gai. IV 21: quod tu mihi iudicatus sive damnatus es.] — 3) [VII Genuenses del?] — 4) Ita Ri. tabula; Or. conicit: et one(ribus) publicis) liberi) <sint>. At neque onerum publicorum mentio apta videtur et scribendum erat popl.; requiritur fere: et ab omnibus controversis abstineant.

185. Sententia arbitri ex compromisso (Saec. I p. C.).

Ⓔ 9,2827. Dess. 5982. *E lapide in agro Histonienſi ad litus maris Hadriatici reperto, edito a Mo., Stadtrechte p. 484 (= Ges. Schr. I p. 374).*

- 1 C. Helvidius Priscus, arbiſer ° ex compromiſſo inter Q. ° Tillium
 4 Eryllum, procurato^rem Tilli Sassi, et M. Paquium Aulanium,
 5 ° actorem municipi Histonienſium, ° utriſq(ue) praesentibus¹ iuratus
 7 ſententiam ° dixit in ea verba, q(uae) inf(ra) ſ(c)ripta ſ(un)t:
 8 ° ‘Cum libellus vetus ab actoribus Histonienſium ° prolatus ſit,
 10 quem deſideraverat Tillius ° Sassi exhiberi, et in eo ſcriptum
 11 fuerit, ° eorum locorum de quibus agitur fa^ctam determinationem per
 13 Q. Coelium Gal^olum: M. Iunio Silano L. Norbano Balbo ° coſ.²
 15 VIII k. Maias inter P. Vaccium Vitulum ° auctorem Histonienſium
 16 fundi Heriani^oci et Titiam Flaccillam proauctorem Til^oli Sassi
 18 fundi Vellani, a(ctum) e(ſſe) in re praesenti ° de controverſia finium,
 19 ita ut utriſq(ue) ° dominis tum fundorum praesentibus ° Gallus termi-
 21 naret, ut primum palum ° figeret a quercu pedes circa undec^oim,
 23 abeſſet autem palus a fossa (neque ° apparet, quod pedes ſcripti
 24 eſſent, ° propter vetuſtatem libelli interrupti ° in ea parte in qua
 26 numerus pedum ° ſcri^ptus videtur fuiſſe), inter foſ^oſam autem
 28 et palum iter commune^{«m»} ° eſſet, cuius prop^rietas ſoli Vacci
 29 Vituli eſſet; ° ex eo palo e regione ad fraxinum notatam pal^oum
 31 fixum eſſe a Gallo, et ab eo palo e regione ad ° ſupercilium ul-
 timi lacus Serrani in partem ſiniſterio.
 32 [rem d]irectam finem ab eodem Gallo (v. 32 in margine ſcriptur).

VI 186. Decretum L. Novii Rufi (193 p. C.).

Ⓔ 2,4125. *Tarraconae rep., in hortis Ant. Augustini adſervat. — Post alios ed. Mo. Stadtrechte p. 487 (= Ges. Schr. I p. 378).*

- 1 Imp(eratore) Caes(are) P. Helvio ° Pertinace princip(e)
 3 ſenatus patre patriae ° Q. Sosio Falcone C. Iulio Eruci-
 5 o Claro coſ. III idus Febr. ° ſententiam quam tulit
 7 L. Novius Rufus leg. Aug. pr. ° pr. v. c.³ inter compaganos ri-
 9 vi Larenſis et Val.⁴ Faventinam ° deſcriptam et propositam pr. non.
 11 Novembr. in v(erba) i(nfra) ſ(c)ripta: Rufus leg(atus) c. c. c.⁵
 12 decretum ex tiliā recitavit:

1) v. No. 402 n. 2. — 2) a. p. Chr. 19. — 3) leg(atus) Aug(usti) pr(o)pr(aetore) v(ir) c(larissimus). — 4) Va(leriam). — 5) c(um) c(onsilio) c(ollocutus).

'Congruens est intentio mea qua ° tus proximae argumentis	13
parte prolatis rei ° . . p . . . Aput me actu[m] est d	15
..... inspectio itaq[ue] ° . . . [q]ui in priva	17
..... amox	19

187. Sententia de sepulcris (Saec. II—III p. C.).

§ 10, 1, 3334. Dess. 8391. *Titulum Miseni repertum, hodie autem perditum descripsit primus Accursius loco antiquo, cuius unius exemplum fidum est; ceteri titulum interpolarunt; partem posteriorem totam confictam abieciimus.*

[In his] aedificis et locis

[adi]acentibus aedificis, sive is locus ager est,

[P.] Aeli Rufini militis,

[omni]bus se possessorem esse ex causa emptionis P.

Aeli Abascanti, patris sui, Alfenio Senecioni subpraef. 5

class. pr. Mis.¹ probavit et meruit sententiam, quam ius-
su eiusdem Senecionis subpraef.² huic titulo proscripsit.

Senecio c. c. c.³ dixit:

'Necessariam fuisse inspectionem aedificiorum et

loci, de quibus apu[t] me actum est, re ipsa manifestatur. 10

Cum igitur aedificia solo puro posita deprehende-

rim neque ullo sepulchro superposita vel coniuncta, ap-
paret venditionem eorum iure factam, ideoque ad Aelium

Rufinum militem ex causa emptionis pertinere videntur

Loci vero sive agri, quem adiacentem aedificis Aelius Abas- 15

cantus, pater Rufini, ab heredibus Patulci Diocletis aequè
mercatus est, cum habeat plurima et dispersis locis sepul-

chra, ius per venditionem transferri ad emptorem

non potuit; set, cum pater Rufini et postea Rufinus, quam-

quam non iure facta emptione, semper in possessionem 20

fuerint, nullo iure eum locum vindicare sibi Patulci pos-

sunt. Plane cum in re praesenti inspexerim[cippum, ubi nomen]

erasum⁴ Patulci dicunt, reman[ere tamen vestigia scripturae]

experimentia haec verb[a] . . .

1) classi(s) pr(aetoriae) Misenatis. — 2) subpraef(ect.). — 3) p. 404 n. 5. — 4) [VII 'Titulus sepulcralis in quo Patulcorum nomina erasa erunt extabat Neapoli tempore Accursii. § 10, 2826' Dess.].

188. Lis fullonum de pensione solvenda (a. 244).

⑥ 6,266. *E tabula marmorea, quae Romae in Esquilino a. 1701 reperta postea in duas partes dissecta parieti affixa est musei Capitolini. Pars dextra, cui extrema pars tituli inde a v. 29 inscripta est, nunc quidem mutila dextro caret latere, integram vero descriptam exhibet Fabretti, inscr. 278; quae hodie desunt, proponuntur inclusa uncis quadratis. Alterius eiusdem tituli exempli partem servavit Fabr. p. 279. De re ipsa cf. Bremer, Rh. Mus. 1886 p. 10, et Mo. l. c.*

Herculi sacrum posuit

P. Clodius Fortunatus q. q.¹ perpetuus huius loci.

Interlocutiones

Aeli Floriani, Herenni Modestini et Faltoni

5 Restitutiani, praeff. vigil. p. p. v. v.²

Florianus d.:³ 'Quantum ad formam a me datam pertinet, quoniam me convenis⁴, de hoc inprimis tractandum est. Ita interlocutum me scio esse hesternae die: 'docere partem diversam⁵ oportere hoc

10 'ex sacra auctoritate descendere, ut pensiones⁶ 'non dependerentur'; et respondit⁷; 'se quibus-
'cumque rationibus posse ostendere, hoc
'ex sacra auctoritate observari'; et hodie hoc
dicit⁸: 'ex eo tempore', inquit, 'ex quo Augustus

15 'rem publicam obtinere coepit, usque in hodiernum
'(num)quam haec loca pensiones pensitasse'.

Et infra. Florianus d.: 'Vidi locum dedicatum
imaginibus sacris'⁸.

Et alio capite.

Modestinus d.: 'Si quid est indicatum, habet

20 'suam auctoritatem, si est, ut dixi, indicatum:
'interim aput me nullae probationes exhi-
'[be]ntur, quibus doceantur fullones in pen-
'[sione]m iu[r]e conveniri'.

Et alio capite.

1) q(uin)q(uennalis) collegii fullonum sive fontanorum. — 2) i. e. praef(ectorum) vigil(um) p(erfectissimorum) v(ironum). — 3) d(ixit). — 4) Adloquitur praefectus eum qui apud eum a fullonibus pensionem petebat, fortasse curatorem aquarum operum publicorum vel advocatum fisci pro eo verba facientem. — 5) i. e. fullones, contra quos actum est. — 6) i. e. a fullonibus pro usu aquae publicae aerario solvendae. — 7) Scil. pars diversa, i. e. fullones. — 8) Fullones docuisse videntur locum, de quo agatur, sacrum esse.

R[est]it[utia]nus c(um) c(onsilio) c. d.¹: 'Manifestum est, quid
 'iudicav[erint] pp. vv.² nam Florianus partibus 25
 'suis diligentissime functus est, qui, cum in
 'rem praesentem venisset, locum inspexit
 'et universis indiciis examinatis senten-³
 'tiam de eo loco d[e quo cum maxime]
 'qu<a>eritur protu[lit, a qua provocatum] 30
 'non est.'

Et in[fra. Restitutianus d.]²:

'Modestinus quo[que secutus res] a Floriano [in]di[catas pensiones]
 'exigi prohibu[it.]

Et infra.]

Restitutia[nus d.]²: 'Illud servabitur
 'fontanis, quo[d obtinuerunt] 35
 'apud suos indic[es et quod habue]-
 'runt in hodie[rum sine pensione?].

Actum IIII idus Mar(tias) ann(i),
 q[uo] victoriam percepimus⁴.

Ex Alexandro Au[g. II et Marcello II cos.]

litigatum est [in] 40
 Peregrino et [Aemiliano cos].⁵

VI 189. Querela de testamento nullo (a. 124).

E papyro C. P. R. No. 18, descripta a Wesselio Vindobonensi, primum edita cum commentario a Mo. Z. S. St. 12, 284 sq. — Quae in margine superiore leguntur et subscriptio inde a v. 40 atramento rubro scripta sunt, quo et in corrigendo βιβλιοφύλαξ ille Claudius utebatur, qui exemplar hoc nostrum stratego nomi Arsinoitici missurus erat (= Ges. Schr. I p. 445 sqq.). Cf. Hunt, Göttinger Gelehrte Anzeigen 1897 p. 461.

In margine superiori: Σ / / / υτ⁵ στρα[τ]η⁶ 'Αρσι-

In margine: [S] stratego⁶ Arsi(noites).

1) c(ollocutus) d(ixit). — 2) Cf. p. 462 n. 3. — 3) Hic incipit exemplum alterum mutilum. — 4) actum — percepimus habet ex. alterum solum. — 5) Exemplum alterum habet: Litigatum est ex Alexandri Aug. II et Marcelli II cos. in Peregrini et Aemiliani cos. dies (numerus dierum, qui addi debuit, non est additus). — Consules sunt annorum 226 et 244. — 6) Cf. p. 243 n. 5. Wessely nunc mavult: Ηρ(ακλειδου) μερις στρατηγ(ιας).

Ἐκ τόμου [ἵπο]μνηματισμῶν [Β]λαισίου Μα[ρ]ιανοῦ ἐπαρχοῦ¹
σπείρης

[π]ρώ[τ]ης Φλαουίας Κιλί[κ]ων [ι]ππικῆς. Ἐξ ἀναπομπῆς² Ἀτερίου
[Νέπ]ω[τ]ος τοῦ κρατίστο[υ ἡγ]ε[μ]όνος ἔτους [ῥ]γδῶου αὐτοκράτορος
[Καίσαρος] [Τ]ραιανοῦ Ἀδρια[νο]ῦ Σεβ[α]στοῦ Φαρμουῦθι ἐκτωκα-
δεκάτῃ³,

- 5 π[α]ρ[ό]ν[τ]ος Κλαυδίου Ἀ[ρ]τεμ[ι]δῶρου νομ[ι]κ[ο]ῦ⁴. Ἀφροδείσιος Ἀπολλω-
νί[ο]υ πρὸς Ἀμμώνιον Ἀ[π]ίωνος. Τοῦ Ἀ[φ]ροδείσιου διὰ Σωτηρί-
χου ῥήτορος⁵ εἰπόντος [σ]υνελθόντα ἑαυτὸν ἀγράφως Σαραποῦτί
τι[ν]ι ἐσχηκέναι ἐξ α[ὐ]τ[ῆ]ς Ὀριγένην, ὃς ἐτελεύτησεν, καὶ
ἄλλους· τοῦ νόμου καλ[ο]ῦντος τοὺς πατέρας ἐπ[ὶ] τὰς κληρονομίας
10 τῶν ἐξ ἀγράφων⁶ παίδων τὸν ἀντίδικον θέλειν κατὰ δια-
θή[κ]ην κληρονομον εἶ[ν]αι τοῦ Ὀριγένους· οὐκ ἔχοντος ἐκεί-
νου ἀπὸ τῶν νόμων ἐξουσίαν περιόντος πατρὸς εἰς ἄλλον τινα
γράφειν [δια]θήκην παραξίου⁷ [πα]ρ[α]νόμο[υ] οὔσης [τ]ῆς εἰς τὸν ἀντί-
δικ[ον] δι[α]θήκης ἀντιποιεῖσθ[αι]⁸ τῶν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καταλειφθέν-
[των] καὶ τοῦ Ἀμμωνίου διὰ Μαρκιανοῦ ῥήτορος ἀποκριναμέ-
[νου] [τ]ῷ τῶν Αἰγυπτί[ων] νόμον διδόναι ἐξουσίαν πᾶσι τοῖς διατι-

*Ex codice actorum Blaesii Mariani praefecti¹ cohortis primae
Flaviae Cilicum equitatae. Ex delegatione² Haterii Nepotis egregii
praefecti anno octavo imperatoris Caesaris Traiani Hadriani Augusti
Pharmuthi XVIII³, praesente Claudio Artemidoro iuris perito³.
Aphrodisius Apollonii contra Ammonium Apionis filium. 1) Aphrodisio
per Soterichum advocatum⁴ dicente coisse in matrimonium se sine
scriptis Saraputi cuidam mulieri et habuisse ex ea Origenem defunc-
tum et alios; cum lex vocet patres ad hereditates liberorum quaesi-
torum ex [nuptiis]⁵ sine scriptis habitis, adversarium velle ex testa-
mento heredem esse Originis; iam cum non habeat ille secundum
leges licentiam patre superstite in alius cuiusquam favorem scribere
testamentum cumque inofficiosum⁶ et iniustum testamentum esset scrip-
tum in favorem adversarii, petere se bona a filio relicta; et 2) Ammonio
per Marcianum advocatum respondente Aegyptiorum leges dare licen-*

1) ἐπαρχοῦ *supra lineam* addidit manus secunda. — 2) Hanc vocem
usurpatam plerumque ubi a minore ad maiorem potestatem mittitur, hic
(cf. b. I v. 20) *delegationem* significare, probavit Mo. l. c. p. 292. — 3) id
est a. 124. April. 13. — 4) *adsessorem* intellige: cf. v. 24. — 5) *De rhe-*
toribus cf. Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht* p. 191 ff. — 6) om. γάμων.
— 7) 'παραξίου' *ignotum nec tamen mendose compositum* (per ὑπόστασιν ex
παρ' ἄξιαν) si recte legitur, καὶ sequens *omissum* est. Diels. — 8) i. e. desi-
derare mitti in bona eius.

θεμένοις καταλείπειν [ο]ίς βούλο[ν]ται τὰ ἴδια· ἑαυτὸν μέντοι ἀνε-
ψιὸν ὄντα τοῦ τετελ[ε]υτηκότ[ο]ς καταλ[ε]λειφθαι σὺν ἑτέρῳ
υἱῷ τοῦ ἀντιδίκου κλ[η]ρονόμον [κ]αὶ τὴν δι[α]θήκην πλήρῃ ἔχει
τὸν τῶν μαρ[τ]ύρων ἀριθμόν. ∞ Βλαΐσιος Μαριανός· ἀναγνωσθή- 20
τω ἡ τοῦ Ὁ[ριγέ]νους δι[α]θήκη. Ἀναγνωσθείσης ἐπὶ τοῦ ὁγδό-
ου ἔτους Ἀ[δρια]νοῦ [τ]οῦ κ[υ]ρίου Χοιᾶ τριακάδος¹. Βλαΐσιος Μαριανός
ἐπαρχος σπ[είρης] πρ[ώ]της Φλα[υ]ίας Κι[λ]ίκων ἱππικῆς συναλλήσας
Ἀρτε[μ]ιδ[ώ]ρω τ[ῷ] νομ[ι]κῷ [π]ε[ρὶ] τοῦ πράγματος ὑ[π]ηγόρευσε ἀπό-
[φασιν, ἡ καὶ ἀνεγ]νώσθη² κατὰ λέξ[ιν] οὔτως· ὁ τελευτήσας Ὁρι- 25
[γένης ὦν ἐξ ἀγρά]φ[ω]ν [γάμων] κ[ατὰ] νόμ[ω]ν [γράψαι] φα[ίνετ]α[ι]
[κληρονόμον], διαθήκη[ς] ἐξουσία[ν] μὴ ἐσ[χ]ηκῶς τ[οῦ] πατ[ρ]ὸς αὐ[τοῦ]
[ζ]ῶν[τος]· [καὶ τοῦ] μὲν Ἀμμωνί[ο]υ εἰπόντος ἐξ ἐν[γ]ράφων γά-
μων γεγρονέ[ναι] τὸν Ὁ[ρι]γένην, τοῦ δὲ Ἀφροδισίου διαβεβαιω-
σαμένου ἐξ [ἀ]γράφων αὐτὸν γάμων γεγενῆσθαι, Βλαΐσιος 30
Μαριανός [ἐπ]αρχ[ος] σπείρης πρ[ώ]της Φλαυίας Κιλικίων ἱππικῆς·
αὐτ[ὸ] τοῦτο ὁ Ἀφροδισίος ἀποδείξει ἐν ἡμέραι[ς] ἐγγύοντα.

[Τ]οῦ Ἀφροδισίου αἰζιώσαντος ἐ[ν] το[σ]ούτω ἐπ' ἀν[ά]γραφ[ῃ]
γενέσθ[αι]

τὰ ὑπ' αὐτ[οῦ]³ αὐτοῦ ἀπολειφ[θ]έντα Βλαΐσιος Μαριανός· ἐνέ-

*tiam omnibus quicumque testarentur relinquere quibus vellent bona
sua, at semet utpote consobrinum defuncti, relictum esse cum alio filio
adversarii heredem et testamentum plenum habere testium numerum:*

3) *Blaesius Marianus: Recitetur Origenis testamentum. Quo reci-
tato octavo anno Hadriani domini die trigesimo Choiak¹ Blaesius
Marianus praefectus cohortis primae Flaviae Cilicum equitatae cum
Artemidoro iurisperito collocutus de ea re dictavit decretum quod
et recitatum est, ad haec verba: Origenes defunctus ex nuptiis
sine scriptis procreatus contra leges scripsisse videtur heredem cum
testamenti factionem non habuerit patre superstite. Et 4) Ammonio
dicente ex nuptiis scriptura interveniente contractis progenitum esse
Origenem, 5) Aphrodisio autem confirmante ex nuptiis sine scriptis
habitis eum progenitum esse 6) Blaesius Marianus praefectus cohortis
primae Flaviae Cilicum equitatae: id ipsum Aphrodisius ostendet
intra diem sexagesimum.*

7) *Aphrodisio desiderante rebus sic stantibus inventarium fieri
eorum quae hic idem reliquisset, 8) Blaesius Marianus: iussi Isidorum*

1) i. e. testamentum factum est a. 123. Dec. 27. — 2) Wilcken *Pap. Arab.* II p. 126. — 3) Hunt l. c.

- 35 τειλα Εἰ[σι]δῶρῳ ἡγεμονικῷ ὑπ[η]ρέ[τ]η ποι[ή]σασθαι αὐτὴν
τὴν ἀνα[γρ]αφ[ή]ν καὶ ἀναδοῦν[αι] ἀντίγραφα τοῖς ἐμφερο-
μένοις, τῆς κλειδὸς τῆς οἰκίας μενούσης παρὰ τῷ Ἀμμωνίῳ
[ἐνεσ]φραγ[ι]σμέν[η]ς· καὶ μετ' ὀλίγον τοῦ Ἰσιδῶρου ἀπαγγείλαν-
[τος γε]γονέναι [τ]ὸ κελευσθὲν Βλαίσι[ι]ος Μαριανὸς ἐκέλευ-
- 40 [σεν τήνδε τ]ὴν προ[φ]ορὰν ὑπομνηματισθῆναι.

Κλαύδιος

[. . .]ν βιβλιοφύλαξ ὑπάρχει ἔτους ὀγδόου
[αὐτοκρά]τορος Καίσαρος Τραιανοῦ Ἀδριανοῦ
[Σεβαστο]ῦ, Ἐπεὶφ μιᾷ καὶ εἰκάδι.¹

*praefectorium officialem facere id inventarium et tradere exemplaria
eis ad quos ea res pertinet, clavi domus manente apud Ammonium
obsignata. 9) Et paulo post Isidoro nuntiante facta esse quae essent
iussa Blaesus Marianus iussit hanc prolationem in acta referri.*

*Claudius n bibliophylax. Extat. Anno octavo impera-
toris Caesaris Traiani Hadriani Augusti Epeiph vicesimo primo.¹*

VI 190. Hereditatis petitio ab intestato (a. 135).

*E papyro B. U. 19, duabus paginis scripta. — Ed. Mo. Z.S.St. 14,1,
cum commentario, denuo collata papyro, docuitque quaestionem qua de
agatur, eam esse, an quod saepius citatur (I, 7.21. II, 1.16) rescriptum
Hadriani de nepotum neptiumque in aviae intestatae bona successione non
solum ad Alexandrinus sed etiam ad Aegyptios pertineat. [Denuo illustra-
vit Wilcken, Archiv IV p. 387].*

I. Ἀντίγραφον·

Ἐξ ἀναπομπῆς Πετρωνίου Μαμ[ερ]τ[ε]ίνου ἐπάρχου Αἰγύπτου.
Λιθ' Ἀδριανοῦ Καίσαρος τοῦ κυρίου Μεχ[ε]ῖρ ιζ' ² Ἐπὶ τῶν κατὰ
Χεναλεξᾶν πρὸς

Πετεσοῦχον καὶ Διονύσιον. Μένανδρος ὁ κριτὴς τοῖς διαδικαζομένοις
5 εἶπεν· Ὑπερεθέμην τὸ νῦν π[ρᾶ]γ[μα], ἐπὶ καθολικόν ³ ἦν, ἄχρι οὗ γράψω

Exemplar :

*Ex delegatione Petronii Mamertini praefecti Aegypti anno XIX.
Hadriani Caesaris domini Mecheir XVII². In causa Chenalexae
contra Petesuchum et Dionysium. Menander iudex litigantibus
dixit: 'Distuli praesens negotium, quippe quod generale³ sit, donec*

1) i. e. a. 124. Iul. 15. — 2) i. e. a. 135. Febr. 11. — 3) i. e. cum iuris
non facti quaestio vertatur.

τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι, εἰ [κ]αὶ Αἰγυπτίων υἱωνοῖς καὶ υἱδ[αῖ]ς δέδοται
 τὰ μαμμῶα [δι]ὰ τῆς τοῦ κυρίου Ἀδριανοῦ Καίσαρος χάριτος. Ἀναγνωσθή-
 σεται οὖν ἡ ὑπ' ἐμοῦ τῷ κρατ[ίστῳ] ἡγεμόνι γραφεῖσα ἐπιστολὴ καὶ ἡ
 ὑπὸ αὐτοῦ ἀντιγραφεῖσά μοι· ὥς ¹ [κ]ελεύσας ἀμφοτέρως ἀναγνωσθῆναι
 τοῖς τε ὑπομνήμασι ἀναλ[ημ]φθῆναι περιέχων κατὰ λέξιν οὕτως· 10
 Πετρωνίῳ Μαμερτείνῳ τῷ κ[ρατίστῳ] ἡγεμόνι Μένανδρος γενό-
 μενος βασιλικὸς γραμ[ματ]εὺς Ἀρσινοεῖτου χαίρειν·
 Χεναλεξᾶς Ἀλεξάνδρου Αἰγ[υπ]τία τῷ διεληλυθότι διαλογισμῷ
 ἐδικάσατο ἐπὶ Ἑρακλείδου κριτοῦ πρὸς Πετεσοῦχον θεῖον ἐαυτῆς
 πρὸς πατρός καὶ Διονύσιον [ἀνε]ψιὸν περὶ μαμμῶων ἱπαρχόντων 15
 ὧν ἔλεγον ² εἰς τὸν πατέρα ἐ[αυ]τῆς ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐληλυθέ-
 ναι. Ἐπεὶ δὲ οἱ περὶ τὸν Πετεσ[ο]ῦχον διεβεβαιώσαντο ἐκείνου[υ]ς ³ προ-
 τετελευτηκέναι τῆς μητρὸς τῷ α' ⁴ L Ἀδριανοῦ Καίσαρος τοῦ κυρίου,
 αὐτῇ ⁵ δὲ τῷ ε' ⁶ L, τοῦτο ἀποδείξει διὰ γραμμάτων ἰπέσχετο, ὑπερετέθη
 ἡ διάγωσις εἰς τὴν ἀπόδειξιν. Νῦν ἀναπεμφθέντες ⁶ ἐπ' ἐμὲ πρὸς τοὺς 20
 αὐτοὺς ἡξίου ⁶ προσφυγεῖν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ ἐπιφανεστάτου αὐτο-
 κράτορος

II. καὶ Αἰγυπτίοις συνεχωρημένου τὰ μαμμῶα κληρονομεῖν, καὶ ἐπήνεγκ[ε] 1

*scripsissem egregio praefecto, an etiam Aegyptiorum nepotibus nepti-
 busque data sint bona aviae beneficio domini Hadriani Caesaris. Recitabitur igitur epistola a me scripta egregio praefecto et ea quam
 ille mihi rescripsit.* Quam iussit utramque recitari et commentariis
 inseri, habentes ad verbum sic: Petronio Mamertino egregio praefecto
 Menander quondam regius scriba Arsinoiti nomi salutem: Chena-
 lexas Alexandri filia Aegyptia in praeterito conventu litigabat sub
 Heraclide iudice contra Petesuchum patrum suum et Dionysium
 consobrinum de aviae bonis quae dixit ² ad patrem suum de matre
 eius pervenisse. Iam cum Petesuchiani confirmassent illos ³ ante
 matrem decessisse anno I Hadriani Caesaris domini ⁴, ipsa autem
 anno XV ⁵, idque ipsum probare scriptis promississet, dilata est
 sententia in probationem. Nunc delegati ⁶ ad me contra eosdem
 petit ⁶ ut confugeret ad beneficium dei praesentissimi imperatoris
 qui etiam Aegyptiis concesserit ⁷ aviae hereditates, attulitque Gellii

1) dubiae hae duae litterae. — 2) ἔλεγεν requiritur. — 3) ἐκείνον ex-
 spectes. — 4) a. 117. — 5) Chenalexam intellege adfirmare patrem suum,
 utpote a. 131 mortuum, aviae supervivisse. — 6) ἀναπεμφθέντες ad duas
 partes spectat, ἡξίω ad Chenalexam. — 7) συνεχωρη(χοτος) fuisse coni.
 Wilcken.

Γελλίου Βάσσου τοῦ κρατίστου ἐπιστρατήγου ἀπόφασιν κεκριότος καὶ
τοὺς τῷ[ν]

παιδῶν παῖδας μετουσίαν ἔχειν τῆς τῶν μαμμῶν κληρονομίας· ἐγ[έ]-
γραπτο δὲ διὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ μετ' ἄλλα οὕτως· “ὅσα προσή-
γαντο¹ πα-²

5 ‘κῶν περὶ τὸν προκείμενον ἀπὸ τῆς Εὐ[δ]αμονίδος διαθήκης ἡ καθ’ ὅν[τινα]
‘τ[ρ]όπον, ταῦτα μετεῖναι τοῖς ἐκείνου τέκνοις”· ζητουμένου οὖν καὶ
τοῦ[του, εἰ],

τετελευτηκυίας τῆς μάμμης αὐτῆς ἀδιαθέτου πρὸ θ’ Ἰ³ τῆς τοῦ
αὐτοκ[ράτ(ορος)]

χάριτος, λήμψεται ἡ υἱδὴς τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν, γράφω σοι, ἡγε-
μῶ[ν μου],

ἵνα τὸ δόξαν κελύσῃς γενέσθαι. Ἐρρωσθαί σε εὐχομαι, ἡγεμῶν κύ[ριε].

10 Ἰ³ ἰθ’ αὐτοκράτορος Καίσαρος Τραιανοῦ Ἀδριανοῦ Σεβαστοῦ Μεχεῖρ ἰδ’.³
Πρὸς ἣν ἀντεγράφη·

Πετρώνιος Μαμερτεῖνος Μενάνδρῳ γενομένῳ βασιλ(ικῶ) γραμ-
ματεῖ) Πολέμ[ωνος]

μερίδος χαίρειν.

Εἰ μὴδὲν ἐκρίθη μέχρι τούτου Χεναλεξᾶτος καὶ Πε[τ]εσοῦχου δι[.] . [.]

15 πρὸς πατρὸς θεοῦ καὶ Διονυσίου ἀνεψιοῦ περὶ τῶν μαμμῶν α[ὐτῆς]
ὑπαρχόντων, προσήκει σε ἐκολούθως τοῖς τοῦ κυρίου γράμμ[ασιν]

Bassi egregii epistrategi decretum, quo iudicavit, etiam filiorum filios participes esse aviae hereditatis; est autem scriptum in eius decreto post alia sic: “quaecunque deferebantur¹ rerum filii ad eum de quo agitur ex Eudaemonidis testamento sive quae alia causa sit, ea pertinere ad eius liberos”. Iam cum quaesitum esset etiam id: avia defuncta intestata ante annum IX imperatoris³ beneficii, capiatne neptis patris portionem? scribo tibi, praefecte mi, ut quod videbitur iubeas fieri. Valere te opto, domine praefecte. Anno XIX imperatoris Caesaris Traiani Hadriani Augusti Mecheir XIV.⁴

Ad quam rescriptum est:

Petronius Mamertinus Menandro quondam regio scribae Polemonis partis salutem: ‘Si nihil adhuc iudicatum est inter Chenalexam et Petesuchum . . . patrum et Dionysium consobrinum de aviae eius bonis, oportet te secundum domini [epistulam Chenalexae

1) προσήγοντο requiritur. — 2) πα[ιδι]κῶν Mo., πα[τρι]κῶν Wi. — 3) a. 125.
— 4) a. 135. Febr. 8.

Χεναλεξῆ τῶν πατρῶων¹ μέρος, ὃ περιῶν ἂν ὁ πατήρ αὐτῆς ἔλαβ[εν,] 17
<προσ κρίνειν>.

¹ Ἐρρωσο. L ιθ' Μεγειρ ιδ'.²

18

² Ἀπεφίνατο· Θεναλεξῆ τὸ πατρῶον μέρος, ὃ περιῶν ἂν ὁ πατήρ αὐτ[ῆς] ἔλαβ[εν].³
προσῆκειν δοκεῖ ἀκολουθῶς τοῖς ἐπὶ τοῦ κρατίστου ἡγεμόνος γραφ[εῖσι]. 19

⁴ Ἀσκληπιάδης ῥήτωρ· Τὰς προσόδους ταύτη τῶν χρόνων, ὧν ἐπ[ε]κρά]- 20
τησαν⁵, οὗτοι ἀποδότωσαν. Τῶν περὶ Πετσεσοῦχον λεγόντων ἑαυτο[ύς]... 21

*bonorum paternorum*¹ *portionem, quam pater eius cepisset, si superstes esset, adiudicare. Vale. Anno XIX Mecheir XIV.*²

Pronuntiavit: 'Thenalexae paternam portionem quam pater eius cepisset si superstes esset, competere videtur secundum ea quae optimus praefectus scripsit.'

⁴ *Asclepiades advocatus: 'Reditus nostrae temporum per quae possederunt⁵, adversarii reddant.'* *Petesuchianis dicentibus, se ...*

VII 191. Denuntiatio ex auctoritate iudicii facta (a. 368).

E pap. Lips. 33. — Damus secundum descriptionem Mitteisii (l. c. p. 99 sq.; comment. p. 88 sq.) cum additamentis Wilckenii (Pap. Arch. 3, 560. 4, 187. 466). Cf. P. M. Meyer, Phil. Wochenschrift 1907 p. 550 sq. — Mitteis Z. S. St. 1906 p. 352 sq. 1907, 391 sq. — Athenodorus medicus, procurator Sarapiaene actricis, cum bis frustra privatim denuntiaverit, iam denuntiat ex auctoritate (Vat. 156) iudicii secundum decretum praesidis Thebaidis; id est, litteras quibus adversarios alloquitur, dirigit ad praefectum ut is subnotatione facta litem peragat. — Adfert etiam (l. 19—29) quae de his rebus in acta relata erant, cum praeses rogatus, ut denuntiatio ex auctoritate iudicii fiat permitteret. — Casus autem est hic: Paxamos pater Sarapiaenae et quattuor aliarum filiarum decessit facto testamento, quo duas filias maiores natu dotibus contentas esse iussit, tres reliquas, nondum nuptas ut adparet, ex asse instituit. (Quod convenit iuri papyrorum, ex gr. B. G. U. 592, 8.) Iam cum alterius sororis (Dionysiae) heredes lite instituta transegissent, alterius (Nemesillae) heredibus latitantibus vel cunctantibus lis ex ordine cognitionum excidisset (cf. Mitteis, Hermes 30 p. 223 ad B. G. U. 612), tempora repararat Strategius tum praeses Thebaidis (v. 9); iterum vero eludentibus eis actricem Heracleios praeses ex auctoritate iudicii denuntiari iusserat (v. 7). — Itaque nunc denuntiatur de parte bono-

1) μαμμῶων requiritur vel πατρῶων cf. v. 18. — 2) nota eodem die rescribi a praefecto. — 3) v. 18 a manu secunda additus est intra lineas ordinarias, προσῆκειν inductum in principio v. 19 utpote errore comprehensum illo additamento. — 4) decisa lite ipsa iam de fructibus contentio incipit. — 5) Suppl. τοῦ μέρους, ὃ τῇ συνηγορουμένη προσῆκειν ἀπεφίνατο ὁ κριτής.

rum patris testamento scripto defuncti; desideratur dari extra ordinem cognitionem (l. 16—18). — *Etiam col. I de eadem re tractari vidit Wilcken, qui haec frustula restituit: 24/27: οὔτως ἐχοίσης* ° (Φλ. Ἡράκλειος ὁ λαμπρότατος ἡγεμὸν εἶπεν)· Ἄνάρχου ° [τῆς δίκης ὀφθείσης ἐξ αὐθεντίας τοῦ δικαστηρίου] παραγγελεῖς. l. 28/29: λαμπρότατε [ἡγεμὸν . . .] παραγγελεῖς.

- II. *Recto* Ὑπατείας τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Φλ[αυίων] Οὐάλεντινιανοῦ] καὶ
 2 Οὐ[άλεντος κ[αὶ] Γρατιανοῦ τῶν αἰωνίων Αὐ[γούστου]ων τὸ β¹. ° Αὐ-
 ρ[γί]ος Ἀθ[η]ν[ο]δώρος δημ[ό]σιος ἰατρ[ός] ἀπὸ Ἑρμοῦ πόλεως τῆς λαμ-
 προτάτης² τὸν λόγον [ποιούμε]νος ἑπὲρ Σαραπιαιν[η]ς Παξά[μο]υ
 Τοοβ τῆς (?) . . .
 3 ° καὶ μητρόπολι[τι]δο[ς]³ κατ' ἐντολὴν τῇν] καὶ ἀναλημφ[θ]εῖσα[ν]
 τοῖς ἡγεμονικοῖς ὑπομνήμασι Φλ[αυίοις] Ἡ[ρακλέωνι] β[ε]νε[φι]καρίῳ³
 4 κα[ὶ] Ἰ[σ]ιδ[ω]ρῳ ὀφ[φ]ικιαλίῳ⁴ καὶ Κύρα ° κλη[ρο]νόμοις Νεμεσίλ-
 λ[ης] τ[ῆς] αὐτ[ῆς] πόλεως ἀντιδ[ι]χο[ις] χαίρει[ν]. Συγχωρηθεῖς⁵ ἐγὼ ὁ
 Ἀθηνόδωρος παρ[α]γγ[η]γ[η]σαί μ[ε]ν ὑμῖν καὶ πολλὰίς, περιφεύγοντες δὲ
 5 ° τὴν εὐθεῖαν, παρ[ε]ρέ[σ]ουσιν ἐχ[ρ]ήσα[σ]θαι⁶, ἀλλὰ καὶ νῦν ἀναρχός
 [μ]οι γέγονεν ἡ δίκη, τοῦ κυρίου μου τοῦ [λ]αμπροτάτου ἡγεμόνος
 6 Φλαυίου Ἡρακλείου ° ἀποφηνάμενου γείν[ε]σθαι . . .] μόν[ω]σιν τῆς
 ἀνανεώσεως ἡ[ς] ἐσχον, ἅπαξ ἐκπαισῶν τῶν χρόν[ω]ν. [Δι]όπερ καὶ
 7 νῦν τὴν αὐθεντ[ί]αν λαβὼν, παραγγέλλω κατ' ἀπόφασιν οὕτως ἐ[χου]-

Dd. nn. Fl. Valentiniano et Valente et Gratiano semper Augg. coss. iterum.

Aurelius Athenodorus medicus publicus ab Hermupoli splendissima qui sermonem facit pro Sarapiaene Paxami filia Toob (?) nepte, ex metropoli (ex mandato quod et in acta praesidis receptum est) salutem dat Flaviis Heracleoni beneficiario et Isidoro officiali et Kyrae, heredibus Nemesillae ab eadem urbe, adversariis. — Ex concessione equidem Athenodorus vobis iam saepe denuntiavi, defugite autem rectam viam . . . ambagibus usi quia etiam nunc ut exordio lis mihi careat fecistis, siquidem dominus meus clarissimus praefectus Fl. Heraclius pronuntiavit fieri mihi debere dilatationem temporum, quam semel habueram cum tempora mihi elapsa sint. Qua de causa etiam nunc auctoritatem arripio, denuntio (vobis?) secundum pronuntiationem ita se habentem.

1) Tribus coss. praescriptis annos imperii cum consulatus contaminari monet Mitteis. — 2) Hermupolis No. 164 v. 3. 13 (p. 369) 'antiqua et splendida' vocatur. — 3) Π. Τ. μ. Wilcken, Too incerta. — 4) β[ε]νε[φι]καρίος — ὀφ[φ]ικιαλός. — 5) Quid a quo concessum, parum liquet. — 6) intellige ἐχρήσασθε.

σα]ν· Φ[λα]ύιος Ἡράκλειος ὁ λαμπρότατος ἡγεμὼν εἶπ(εν)· Ἄνάρ-
χου τῆς δίκης ὀφθίσης ἐξ αὐθεντίας τοῦ δικαστηρίου παραγγ[ελ]εῖς¹.

° Δηλῶ δὲ καὶ τὴν ἀνα[ν]έωσ[ιν] ἐ[χ]ουσα[ν] οὕτως· 'Strategius 8
n. p. com. praes. Thebai. dei. Reparabuntur [t]empora si simel ne-
gotium is t[] ° evol[u]tum est'.² Μετὰ [τὰ] Ῥωμαῖκά [ἐρμ]ηνία.³ 9
Φλ[ά]υιος Στρε[α]τ[ή]γιος ὁ διασ[η]μύτατος⁴ κόμης καὶ ἡγε[μ]ῶν ει-
π(εν)· Ἄν[α]νέωθήσονται οἱ χρ[ό]νοι, εἰ ἅπαξ ° ἡ δίκη ἐξ[έ]πε[σ]εν'.⁵ 10
Πάξ[α]μας γάρ Σα[ρ]απια[ί]νης καὶ Διον[υ]σίας καὶ Ἡλιοδώρας καὶ
Θεονίνης καὶ Νεμεσίλλης γέ[γ]ονεν πατήρ, ἔθετο δὲ βούλησιν ἐγ-
[γρα]φον, Νεμεσίλλαν ° καὶ Διονυ[σίαν] ἀρκεσθῆναι [ταῖς] προ[ι]ξεί 11
β[ο]υλούμενος, τὰς δὲ λοιπὰς [θ]υγατέρας τρεῖς τὸν ὑπόλοιπον ἐχ[ρ]εῖν
κλῆρον. Ἐπειδὴ δὲ Νεμεσίλλα κα[ί] Διονυσία πρεσβύ[τε]ραι οὐ[σα] 12
τ[ή]ν ἡλικίαν κ[α]τα[σ]χεῖν ἐδυνήθησαν τὰ πράγματα, ἐδικασάμην· καὶ
Διονυσίας μὲν οἱ κληρ[ο]νόμοι διελύσαντο πρὸς με, ὑμῖς δὲ καὶ Σω-
κράτιον, ° οἱ Νεμεσίλλης παῖδες, ε[κ] . . .]ς ὑπερθέ[σ]εισι χρώμενοι, τὴν 13
ἀπ[ό]δοσιν οὐδέπω πεποιήσθε. Διὰ [τοῦ]το κα[ί] πολλάκις μὲν

*Fl. Heraclius praeses in clarissimus dixit;
,Cum eis exordio carere videatur, ex auctoritate iudicii denuntiabis.'*

*Insinuo autem etiam reparationem sic esse factam: Strate-
gius v(ir) p(erfectissimus) com(es) Praes(es) Thebai(dis) dei(xit):
'Reparabuntur tempora si simel negotium iis tunc(?) evolutum est' —
Secundum Latina — interpretatio: Fl. Strategius vir perfectissimus
comes et praeses dixit: 'Reparabuntur tempora, si quidem semel eis
excidit.'*

*Paxamos enim Sarapiaenae et Dionysiae et Heliodorae et
Throninae et Nemesillae pater tabulis testamenti cavet, Nemesillam
et Dionysiam contentas esse debere dotibus, tres vero reliquas filias
reliquum aes habere. — Cum autem Nemesilla et Dionysia maiores
natu rebus suis adesse potuerint, litigavi (cum eis). Et Dionysiae
quidem heredes transegerunt mecum, vos vero et Socraton, liberi
Nemesillae, cunctationibus usi, nondum fecistis solutionem. Propter*

1) l. 7 Ἀνάρχου — παραγγελεῖς citantur ex l. 28. — 2) Cf. Cod. Theod. 11,31,1: Si possessor in iudicio superatus provocacionis auxilio se defenderit et temporibus fuerit evolutur. 11,32,1: Si culpa iudicis gemino labreo causa fuerit evoluta. — 3) ἐρμηνία supra lin. additum. — 4) Nota Heraclium λαμπρότατον, Strategium defunctum διασημύτατον. — 5) ex[cid]ere tum eas lites restituit Mitteis, Hermes, 32,629 ad B. U. 628 (nobis n. 78) I,14.

- 14 εἰσῆζα τὴν δίκην καὶ πρῶην κατὰ ° κυρίαν, ὕμ[ω]ν δὲ πάλειν ὑπ[ερ]-
 θέσ[εσ]: χρησάμενων ἀναρχο[ς] ἀπεφάνθη ἡ δίκη. Διόπερ παραγ-
 15 γέλλω ὑμῖν περ[ὶ] τῶν ὑποτε[τ]αγμένων πραγμάτων τὸ ° τρίτον
 ἐκδικεῖν μέρος ἐξ [ἀδαι]ρέ[τ]ου, π[ρ]ὸς τὸ ὕμ[ας] εἰς τὸ οἰκεῖον ἀπο-
 κρεῖνασθαι μέρος κατὰ τὴν θε[ί]αν διάτ[α]ξιν. φθάνω γὰρ διδάξας
 16 τὸ μεγ[αλ]εῖον ° τοῦ κυρίου μου τοῦ ἄρχοντος [ὅτι . .] με . [.]. ηὔ-
 ρηται ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδ[ρ]έων εἶναι Σωκράτιον. Δηλῶν¹ τίτλον
 17 μέ[ν] ἐπὶ τὸ [τρί]τον ἀπὸ βουλῆσεως ἐγγράφου πατρῴας, ° ἀγωγὴν
 δὲ τὴν ἔξτρα [ὄρδι]νε[μ] κ[ο] < γ > νιτιονεμ, ἀξιώ ἐκδοθῆ[ν]αί μοι τὴν
 συνήθη ὑποσημίωσιν² [καὶ] κατὰ κυρίαν πραχθῆναι τὴν δίκην. —
 18 Ἔστι δὲ καὶ τὸ πρῶ[γμα] [15] μ[ετὰ] τὰ ῥωμαϊκά. ° [Ἑλικίων εἰπ(εν).
 "Πάξamos πατῆρ] γέγονεν θυγατέρ[ων] 10] Σαραπιαίνης τῆς βοηθουμέ-
 νης καὶ Θεονίνης] καὶ Ἡλιοδώρας κα[ὶ] Διονυσία[ς] καὶ Νεμεσίλ-
 19 λης ° [20 κατὰ βο]ύλησιν ἐγγραφον [ἀρκεσθῆναι . . . τῇ]ν μὲν Διο-
 νυσίαν καὶ Νεμεσί[λλ]αν ἐκέλε[υ]σε [ταῖς] προίξειν, πάντα δὲ τὰ
 20 πράγματα αὐτοῦ ° [τάς] λοιπὰς θυγατέρας τρεῖς .] εν. ἔχειν. Ἐπειδὴ
 [δὲ οὐκ ἀποδεδῶκ]ασί[ν] τὰ ἡμέτερα μέρη Διονυ[σί]α καὶ Νεμεσί[λλ]α

quod litem institui cum saepe, tum nuper secundum formam; vobis autem iterum frustratione usis exordio carere litem pronuntiatum est. Propterea denuntio vobis de infrascriptis rebus tertiam partem (ab indiviso?) vindicans, ut in propriam partem respondeatis secundum sacrum edictum; Iam enim docui magnitudinem domini mei praesidis Socratonem Alexandriae esse constare. — Titulum tertiae partis declaro secundum tabulas testamenti patris, actionem vero extra ordinem cognitionis, et peto ut solita subnotatione mihi data secundum ordinem peragatur lis. — Est autem causa Post (Latina?).

[*Helicon dixit.*] Paxamos pater filiarum [] Sarapiaenae, cui adsum, et Thronines et Heliodorae et Dionysiae et Nemesillae [] tabulis testamenti relictis iussit Dionysiam Nemesillamque dotibus contentas esse, omnia autem bona sua reliquarum trium filiarum esse. Iam cum non restituissent nostras partes Dionysia et Neme-

1) Iam ut promiserat (l. 27) in denuntiando declarat titulum (= id ipsum de quo agitur, partem scilicet bonorum patris testati) et actionem quam intendit (cognitionem extra ordinem). — 2) Subnotatio hic petita ea ipsa videtur esse quae in Verso servata est; neque enim adversarios ἀξιώ verbo adire potuit Athenodorus.

πρὸς ἑμαυτῇ[ν] θυ[γ]ατέρα οὐσ[αν], ἐδικασά[μην] ° [25 καὶ] Διονυ- 22
 σίας μὲν οἱ κ[λ]ηρονόμοι διαλυ[σάμεν]οι[ε] αὐτοὺς ἀποδεδώ[κασιν], οἱ
 [δ]ὲ Νεμ[εσί]λλης παῖδες, Ἡρα[κ]λέων ὁ β[φ] [κα]· Ἰσίδωρον ° [ὁ ὅφ] 23
 καὶ Κύρα] . . . νυν Σωκράτι[ον] ἐπὶ
 τῇς Ἀλεξανδρέων τυγχάν[ε]ι καὶ ὠμολόγη[σε]ν ἐν ὑπομ[ν]ήμασι
 προ. [. . .]εως ° [25] μετ[10] κα[10] ὑπε[ρ]θ[έσ]εσι ἐπινοοῦν[τε]ς 10]ς ἐ[ρ]- 24
 γάζονται οπ[. . .]·ν καὶ νῦν τῇς ° [δίκης παραγγελθείσης αὐτοῖς] 25
 κατὰ κυρίαν παραγραφ[αῖς]] ἐπενόησαν ὥς ὅτι ὁ .[.]ημεν,
 ἐπ' ἀναλήμψεω[ς] ἐν ὑπομ[ν]ήμασι ο[. . .] ° [20] διὰ τοῦτο ἀναρ- 26
 χον ἀπολαβόντες τ[ὴν] δίκην <πρὸς> τὸ μεγαλεῖον τὸ σ[ἐν] ἡκα-
 μεν [3] σύνθεμα[. . .] διὰ τοῦ [δικ]αστηρίου ° [20] πα[ρ]α[γ]γε- 27
 λε[ῖ]ν. Ἐν δὲ τῇ πα[ρ]αγγελί[α] δηλώσομεν τόν τε τ[ῆ]τον καὶ
 τὴν ἀ[γ]ω[γ]ήν καὶ τῶν πραγμάτων[ν] τὸ καθ' ἑν. ° [Φλ(άουιος) 28
 Ἡράκλειος ὁ λαμ[π]ρότατος ἡγεμὼν εἶπεν. Ἀ[ν]άρχου τῆς δίκης
 ἐφθείρη[ς] ἐξ αὐθεντί[ας] τοῦ δικαστηρίου[ν] παραγγ[ε]λῆς. Ἐλι-
 κό[ν] ° [εἶπεν]. [25] κέλευσον διὰ τῆ[ς] τάξεω(?)ς.² Φλάουιος Ἡρά- 29
 κλ[ε]ιος ὁ λαμ[π]ρότατος ἡγεμὼν εἶπεν.] Περφθίγεται .[. .]
 [20 Manus altera] Ἀθηνόδωρος [10] οὐ κατ' ἐντολή[ν] . . .]¹ 30

sillae ei cui adsum filiae testatoris, litigavi . . . et Dionysiae quidem heredes transegerunt et solverunt, Nemesillae vero liberi, Heracleon beneficiarius et Isidorus officialis et (Kyra et Socratio pedem struitis) (?). Iam Socratio Alexandriae moratur et libello confessa est [??] dilationibus usi . . cum eis eis denuntiata sit secundum ordinem, exceptionibus . . excogitant . . dixit: 'In commentarios receptione (?) . . ideo exordio carentem habentes litem . . ad magnitudinem tuam venimus, ut sub sigillo iudicii . . denuntiemus; in denuntiatione autem declarabimus titulum et actionem et rerum specialia.'

Fl. Heraclius praeses vir clarissimus dixit: 'Cum lis carere videatur exordio, ex auctoritate iudicii denuntiabis.' . .

Helicon

dixit: 'Per (officiale) iubeas'² Fl. Heraclius praeses vir clarissimus dixit: 'Mittatur . . .

(Manus altera) Athenodorus: 'Ex mandato non . . .'

1) *Ex eis quae sequuntur (l. 31) legi nihil potest. — 2) scil. denuntiationem fieri.*

- II. *Verso* (Manus tertia). Φλ(άυιος) [Ἑρ]άκλειος ἡγ(εμὸν) [ἐπαρ]χείας
 Θηβα[ί]δος ἐδεξάμην τὴν παραγ[γελ]ε[αν]
 σήμερον Μεσορῇ πέμπτῃ [10]
 διὰ [...] .. συν [20]
 αυ [...] .. ει [20]

Manus tertia: Fl. Heraclius praeses provinciae Thebaidis accēpi denuntiationem hodie Mesore quinta . . .

VII 192. Res iudicatae secundum rescriptum de longi temporis praescriptione cum exemplis rerum iudicatarum (cf. 87).

E pap. Argentor. No. 22 edd. Preisigke (notis intruxit etiam Mitteis). — Rhetor quidam, ut causam illustraret, epistulam imperatorum et res similiter praeiudicatas attulisse videtur (cf. Oxy. II 243^{VII}). — Redit rescriptum B. U. 273, nobis No. 87.

- A. Θεοὶ Σεουήρος καὶ Ἀντωνῖνος Ἰου[λ]ιανῇ
 Σωσθένους διὰ Σωσθένους ἀνδρός.
 Μακρὰς νομῆς παραγραφῇ τοῖς δίκαι[αν]
 αἰτίαν ἐσχηκόσι καὶ ἄνευ τινὸς ἀμφισβ[η]-
 5 τήσεως ἐν τῇ νομῇ γινομένοις πρὸς μ[ε]ν
 τοὺς ἐν ἄλλῃ πόλει διατρείψαντας ἐτῶν εἴκοσι
 ἀριθμῶ βοηθοῦνται¹, πρὸς δὲ τοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς
 δέκα. Προετέθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
 η' — Φαρμουῦθι κδ.
 B. I. 10 Σουβατιανοῦ Ἀκύλα ἡγεμονεύσαντος
 L ιε'' Φαμενὼθ ιζ. Κληθέν[τ]ων Σαβείνου
 καὶ Μαξιμου Διονυσίου καὶ ὑπαχο[υ]σάντων

A. *Divi Severus et Antoninus Iulianae filiae Sosthenis per Sosthenem maritum. Longae possessionis praescriptio eos qui iustam causam habuerunt et sine ulla controversia in possessione fuerunt adversus eos qui in alia civitate degunt post annos viginti adiuvat adversus eos autem qui in eadem, decem. Proposita Alexandriae a. 200 Pharmuthi 24.*

B. I. *Subatiano Aquila praefecto a. 207 die 13m. Martii. Cum evocati erunt Sabinus et Maximus Dionysius et accessunt —*

¹ βοηθῆαι requiritur.

— Μεθ' ἕτερα Ἀκύλας εἶπεν· 'Τί ἀποκρίνη
 πρὸς τὸν χρόνον [τ]ῆς νο[μ]ῆς ὥς φησι[ν] με-
 τὰ τὴν ὥνῃν τῆς Πausorapidis ἐτά[ν] σχε- 15
 δὸν δέκα τεσσάρων, καὶ τὴν ἐν τούτῳ σιωπῇν;
 Ἀσκληπιάδης ῥήτωρ εἶπεν· 'Γέγονεν'. Ἀκύ-
 λας εἶπεν· Ἰ Διατάξεις εἰσὶν τῶν κυρίων περὶ
 τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν οἰκούντων· ἂν ἄλλα-
 χόσε νομῇ παρακολουθήσῃ ἔχοντός τινος 20
 ἀφορμὴν καὶ βραχεῖαν δικαίαν κατοχῆς,
 σιωπήσαντος τοῦ νομίζοντος αὐτῷ διαφέρειν
 καὶ ἀνασχομένου ὑπὲρ δεκαετίαν, ἔχειν τ[ὸ] βέ-
 βαιον τοὺς κατασχόντας.'

B. II. Μεττίου 'Ρούφου ὑγεμονεύσαντος Ἰ 25
 'Αθὲρ κδ' . . Κληθέντος Ἀλίουστίου Καπί-
 τωνος πρὸς Ἰουλίαν Πυθαροῦν καὶ εἰπόντο[ς]
 τῶν ὑπ[ο]μνηματογρ[ά]φον Μαικιανὸν ἀκηκοέναι περὶ τοῦ
 πρ[ά]γμ[α]τος. Μεθ' ἕτερα· Μέττιος 'Ρούφος
 Καπίτωνι εἶπε[ν]· Οὐδεμίαν παρείσδυσιν ἔχεις, 30
 ἢ γὰρ γ[υν]ῆ ἐν τῇ νομῇ γέγονεν πολλῷ χρόνῳ. Παρ' ἡ-
 μεῖν δ[ὲ] ἰδοὺ ἡ [δ]ι' ἐνιαυτοῦ νομῇ αὐτάρχης
 ἐστίν[. . .] . δ . [. . .]ιαν.

*Post alia; — Aquila dixit: 'Quid respondes de tempore
 'possessionis, quod aiunt esse post emptionem Pausorapidis annorum
 'prope 14, et eius temporis silentium'?*

Asclepiades rhetor dixit: 'Fuit.'

*Aquila dixit: 'Constitutum est ab imperatoribus de eis qui
 'in provinciis habitant: si alio possessio pervenit habente quodam
 'initium vel breve iustum tamen possessionis, silente eo qui putat
 'ad se pertinere, nec contradicente plus decem annis, habere firmi-
 'tatem eos qui possederint'.*

B. II. Mettius Rufus praefecto a. 90 d. 20 m. Novembris. Vocato
 Sallustio Capitone contra Iuliam Pytharem et dicente Maecianum
 scribam actorum audivisse de ea causa etc. Post alia. Mettius
 Rufus Capiti dicit: 'Obrepere non potes, mulier enim in pos-
 'sessione fuit per longum tempus. Apud nos autem, vide, annua
 'possessio sufficit'.

VII 193. Testatio professionis liberorum (a. 148).

E dipt. Repp. S. de Ricci una cum n. 124 ubi vide. Ex Praefecti Aegypti commentariis Dioscoridi testatio fit, eum filiam professum esse.

G. Bellicio Calpurnio Torquat[o] P. Salvio Iuliano cos., III. non(as) Novembr(es), anno XII Imp(eratoris) Caesaris L. Aeli Hadriani Antonini Aug(usti) Pii, mense Athyr [die VII] Alexandr(iae) ad Aegyptum.

Rescriptum et recognitum fac[tum] ex tabula albi profession[um] libero[r]um nator[um] quae tr[?] erat in atrio magno? fuit (?) et quod infrascriptum est:

G. Bellicio Calpurnio Torquato, G. Salvio Iuliano cos., anno XII imp. Caesaris T. Aeli Hadriani Antonini Aug(usti) Pii, M. Petronio Honorato praef(ecto) Aeg(ypti), professionis liberorum acceptae citra causarum cognitionem tabula V; (et post alia) pag(ina) III, XVIII k(alendas) Octobr(es): Tib. Iulius Dioscorides . . . fil(iam) na(tam) Iuliam Ammonum ex Iulia Ammonario, XIII k(alendas) Septembr(es) q. p. f. . . r (?) ad f. (?).

(*Nomina signatorum*): G. Iuli Prisci, G. Iuli Sereni, T. Fenii Macedonis, M. Servili Clementis, G. Iuli Lecinniani, T. Iul(i) Eutychi, L. Petroni Celeris.

VII 194. Pronuntiatio de praescriptione temporis (a. 88).

E pap. Fior. n. 61. Ed. Vitelli; cf. Mitteis Z.S.St. 26,485; 27,222.

- Σεπτίμιος Ουέγετος τῷ Φιβίωνι· Ἄξιός μ[ἐ]ν ἦς μαστι-
 60 γωθῆναι, διὰ σεαυτοῦ [κ]ατασχὼν ἄνθρωπον
 εἰσχύμονα καὶ γυν[αῖ]καν· χαρίζομαι δέ σε τοῖς ὀ-
 χλοῖς καὶ φιλανθρωπ[ό]τε[ρ]ός σοι ἔσομαι. Διὰ τες[σ]ε-
 ράκοντα ἐτῶν ἐπιφέ[ρε]ις ἐπίσταλ[μ]α· τὸ ἥμισ[ύ] σοι
 τοῦ χρόνου χαρίζομαι. [Μ]ετὰ εἴκοσι ἔτη ἔπανε-
 65 λούση πρὸς ἐμέ. Καὶ ἐκ[ε]λευσε τὸ χειρ[ό]γραφον χια-
 σθῆναι.

Sept. Vegetus Phibioni: Dignus es flagello, qui per temet ipse detinueris hominem ingenuum et feminam; sed condono te plebi et humanior te ero. Quadragenarium adfers mandatum. Dimidium eius temporis tibi condono. Post viginti annos redi ad me. — Et iussit chirographum cancellari.

VII 195. Datio tutoris petiti (a. 247).

E pap. Oxy. IV, 720. Edd. Grenfell et Hunt cum simulacro; cf. Wilcken, Pap. Arch. 3, 313 sqq.; Mitteis Z. S. St. 25, 374 sqq. — Manus in margine numeris Latinis adnotavimus.

I Scriba partium. [C]l. Valerio Firm[o praef. Aeg.]
ab Aurelia«e» Ammo[nario.
Rogo domine des mi[hi]
auctorem Aurel. P[lutammonem]¹
5 e lege Iulia et Titia² et . . . [. . .
dat. dd. nn. Philippo Aug. II e[t
Philippo Caesarib³ c[os.]

II Mulier. [A]ὐρηλία Ἀμμωνάριον [ἐπιδεδωκα⁴

III Tutor petitus(?) [A]ὐρηλία Πλουτάμμων[ων εἰδοκῶ τῇ
10 [δε]ύσει.⁵

IV? L δ Τῦβι ιη.⁶

V Scriba praefecti. Quo ne ab [iusto tutore tutela]⁷
abeat Pl[utammonem]
e leg. Iul. et [Tit. auctorem]⁸

* VI Praefectus, 15 do . . * Le[g]i.⁹
eiusve delegatus.

ADDITAMENTUM.

196. Epistula Hadriani de liberis militum (a. 119).

E pap. B. G. U. 140. Ed. Wilcken, cuius et suppl. sunt.

Ἀν[τί]γρ(αφον) ἐπιστ[ολ](ῆς) τοῦ κυρίου μεθ[ηρ]ο[μηνευ]ομένης²
(10) ω [ῆ ° L.] γ Τραι[α]νοῦ Ἀδριανοῦ Σεβαστοῦ [Που]πλίου⁴
Α[ιλίου] γ τὸ καὶ Που[σ]τικοῦ ° [ὑπάρ]τοις προσ[τέθη] ἐν Ἀλεξαν-⁵

*Exemplar epistulae domini translatae . . . quae [anno] tertio
Traiani Hadriani Augusti P. Aelio III et Rustico ess. Alexandriae (?)*

1) Suppl. G. et H. ex l. 9 et 11, — et est verisimile, licet spatium vix
largiatur et offendat l. 9 feminina forma. — 2) cf. Gai 1, 185. — 3) b) de
Ricci. — 4) id est: libellote adidi. — 5) id est: consentio petitioni. —
6) anno quarto, Tybi 10 = a. 247. Jan. 5. — Haec cui adscribantur valde
dubium. Verba Τῦβι ιη litterae δ vicinissima sunt. — 7) suppl. Wilcken
coll. legis Salpensanae l. 43 (cf. p. 146). — 8) tutoren mavult Wenger,
Stellvertr. (p. 102 u. 103). — 9) Legi Wilcken.

7 δρεῖα (?) ἐν τῇ] π[α]ρεμβολ(ῃ) ° τῇ[ς] χειμασίαις λεγιῶνο(ς) τρίτης]
 8 Κ[υ]β[ερ]νηταικῆς ° καὶ λεγιῶνο(ς) [β] καὶ εἰκοστ[ῆς] Δηιοτερειανῆς ° πρίδιε
 νό[ν]ας Ἀουγο[ύ]στας, ὃ ἐστίν¹ Μεσορῇ ° αἰ, ἐν πρηνε[π]ίτοι[ς].
 10 ° Ἐπί[σ]ταμα(ι), Ῥάμμι² μου, τ[ο]ύτους, οἵ[ν] οἱ ° γονεῖς
 12 αὐτῶν τῷ τῆς στρατείας ἀνεί[λ]α[ν]το χρόνῳ, τὴν πρὸς τὰ πατρικὰ
 13 ° [ὑπάρ]χοντα πρόσδοδον κεκωλῦσθαι, ° [καὶ τ]οῦτο οὐκ ἐδόκει σκληρόν
 15 [εἶ]ναι ° [τοῦν]αντίο, αὐτῶν τῇ[ς] στρατιω[τ]ικῇ[ς] ° [διδ]α[χ]ῆς πεποιη-
 16 κότεων. Ἡδιστα δὲ ° αὐτὸς προσιέναι³ τὰς ἀφορμάς, δι' ὧν ° τὸ
 18 αὐστηρότερον ὑπὸ τῶν πρὸ ἐμοῦ ° αὐτοκρατέρων σταθὲν φιλαν-
 19 θρωπώ[τε]ρον ἐρμηνεύω. Ὅνπερ τοιγαροῦν ° τ[ρό]πον οὐκ εἰσιν
 21 νόμιμοι κληρο[νό]μοι τῶν ἑαυτῶν πατέρων οἱ τῷ ° [τ]ῆς στατε[ί]ας
 23 χρόνῳ ἀναλ[η]μφθέν[τες], ὅμως κατ[ο]χ[ῆ]ν ὑ[π]αρχόντων ° ἐξ ἐκείνου
 25 τοῦ μέ[ρ]ους τοῦ διατάγμα[τος], οὐ καὶ τοῖς π[ρ]ὶς [γί]νους συγγε-
 27 νέσι ° δίδονται, αἰτεῖσθαι δύνασθαι καὶ αὐτοὺς ° κρε[ί]νω. Ταύτην
 29 μου τὴν δωρεάν ° καὶ τοῖς στρατιώταις ἐμοῦ καὶ τοῖς οὐε[τρα]νοῖς
 30 εὐγνώστῃν σε ποιῆσαι δεῖ[σ]ει, οὐχ ἕνεκα τοῦ δοκεῖν με αὐτοῖς °
 32 ἐνλογεῖν, ἀλλὰ ἵνα τοῦτω χρώνται, ° ἐὰν ἀγνοῶσι.

proposita est in castris hibernis legionis tertiae Cyrenaicae et legionis vicesimae secundae Deiotarianae pridie nonas Augustas, quod est Mesore XI, in principis.

Scio, mi Rammi, eis, quos patres eorum militiae susceperunt temporibus, ad paterna bona aditum denegari, neque id videbatur durum esse, siquidem illi adversus militarem disciplinam fecerunt. At libentissime ego largior occasiones, ob quas durius a retro principibus statutum humanius interpretor. Quemadmodum igitur non sunt legitimi heredes patrum suorum ii, qui militiae temporibus suscepti sunt, sic possessionem bonorum ex illa parte edicti, ex qua etiam genere cognatis datur, petere posse etiam illos decerno. Hoc meum beneficium et militibus meis et veteranis palam facere te oportebit, non ut eis id imputare videar, sed ut eo utantur si ignorant.

1) a. 119 d. 4 aug. — 2) [VII' Ῥάμμι, non Σίμμι scribendum monuit Wilcken B. U. III suppl.] — 3) [scr. προέμαι. TH. M.]

○ (d)

SALONIT · EQ · R ·
 EPITAVR · EQ · R
 IADESTIN · DEC
 IADESTIN · DEC
 ENTIS · SALON
 TI · RISINITAN
 CENTIS IADEST

○ (c)

(*Etium cum VII signis*)

T · IVLI · RUF
 P · VIBI · MAXIMI
 T · FANI · CELERIS
 C · MARCI · PROCVLI
 P · CAETENNI CLEM
 P · LVRI · MODERA
 Q · PUBLICI CRES

○ (a)

○ (b)

○
(a)

IMP CAESAR VESPASIANVS AVG PONT
MAX TR POT II IMP VI P COS III DESIG
IIII VETERANIS QVI MILITAVERVNT IN
CLASSE RAVENNATE SVB SEX LVCILIO BASSO
QVI SENA ET VICENA STIPENDIA AVT PLVRA
MERVERVT ET SVNT DEDVCTI IN PANNO
NIAM QVORVM NOMINA SVBSCRIPTA
SVNT IPSIS LIBERIS POSTERISQVE EORVM
CIVITATEM DEDIT ET CONVIVIVM CVM

(b) ○

(c) ○

(d) ○

○
(b)○
(c)○
(d)

VXORIBVS QVAS TVNC HARVISSENT CVM
 EST CIVITAS IS DATA AVT SIQVI CAELIBES
 ESSENT · CVM IIS QVAS POSTEA DVXISSENT
 DVM TAXAT SINGVLIS SINGVLAS NON · APRIL
 CAESARE · AVG · DOMITIANO CN · PEDIO · CASCO COS ·
 PLATORI · VENETI · F · CENTVRIONI · MAEZEIO
 DESCRIPTVM · ET · RECOGNITVM EX TABVLA
 AENEA QVAE FIXA EST ROMAE · IN CAPITOLIO · AD
 ARAM · GENTIS · IVLIAE · DE · FORAS · PODIO · SINISTERIORE
 TAB · I · PAG · II · LOC · XXXXIII

○
(a)

Ⓟ ○

IMP · CAESAR VESPASIANVS · AVG · PONT

MAX · TR · POT · II IMP · VI · P · P · COS · III DESIG

III · VETERANI · QVI · MILITAUERVNT · IN

CLASSE RAVENNATE · SVB · SEX · LVCILIO

BASSO · QVI SENA · ET · VICENA · STIPENDIA

AVT · PLVRA · MERVERVNT · ET · SVNT · DE

DVCTI IN · PANNONIAM · QVORVM · NO

MINA · SVBSSCRIPTA SVNT · IPSIS · LIBE

RIS · POSTERISQVE · EORVM · CIVITATEM

DEDIT · ET · CONVBIVM · CVM · VXORIBVS

○ Ⓢ

QVAS TVNC · HABVISSENT CVM · EST · CIVI

Ⓢ ○

TAS · IIS · DATA AVT · SIQVI · CAELIBES · ESSENT

CVM · IIS · QVAS · POSTEA · DVXISSENT · DVM

TAXAT · SINGVLIS · SINGVLAS · NON · APRIL

CAESARE · AVG · F · DOMITIANO · CN · PEDIO · CASCO · COS

PLATORI · VENETI · F · CENTVRIONI

MAEZEIO

DESCRIPTVM · ET · RECOGNITVM · EX · TABVLA

AENEA QVAE FIXA · EST · ROMAE · IN

CAPITOLIO · AD · ARAM · GENTIS · IVLIAE · DE

FORAS · PODIO · SINISTERIORE · TAB · T

PAG · II · LOCO · XXXXIII ·

Ⓢ ○

(d) ○

(e) ○

(a) ○

(b) ○

○
(a)

DASIUS BREUCUS EMIT MANCIPIOQUE ACCEPIT
 PUERUM APOLAUSTUM, SIVE IS QUO ALIO NOMINE
 EST, N. GRECUM, APOCATUM PRO UNCIS DUABUS
 * DC DE BELLICO ALEXANDRI, F. R. M. VIBIO LONGO.
 EUM PUERUM SANUM TRADITUM, FURTIS NOXAQUE
 SOLUTUM, ERRONEM FUGITUM CADUCUM NON ESSE
 PRESTARI: ET SI QUIS EUM PUERUM, Q. D. A.,
 PARTENVE QUAM QUIS EX EO EVICERIT, Q. M.
 EMPTOREM S. S. EUNVE AD Q. EA RES PERTINEBIT,
 UTI FRUI HABERE POSSIDERE Q. RECTE LICEAT:
 TUNC, QUARTUM ID ERIT, QUOD ITA EX EO EVIC-
 TUM FUERIT

(b) ○

(c) ○

(d) ○

(b) ○

DUPLAM

T. P. P. R. D. F. R. DASIVS BREUCUS, D. F:
 BELLICUS ALAXANDRI. ID .. FIDE SUA ESSE
 IUSSIT VIBIVS LONGVS.

PROQUE EO PUERO, Q. S. S. EST, PRETIUM
 EIUS * DC ACCEPISSE ET HABERE SE DIXIT
 BELLICUS ALEXANDRI AB DASIO BREUCO.

ACT. KANAB. LEG. XIII G. XVII KAL. IUNIAS
 RUFINO ET QUADRATO COS.

○ (c)

(d) ○

(a) ○

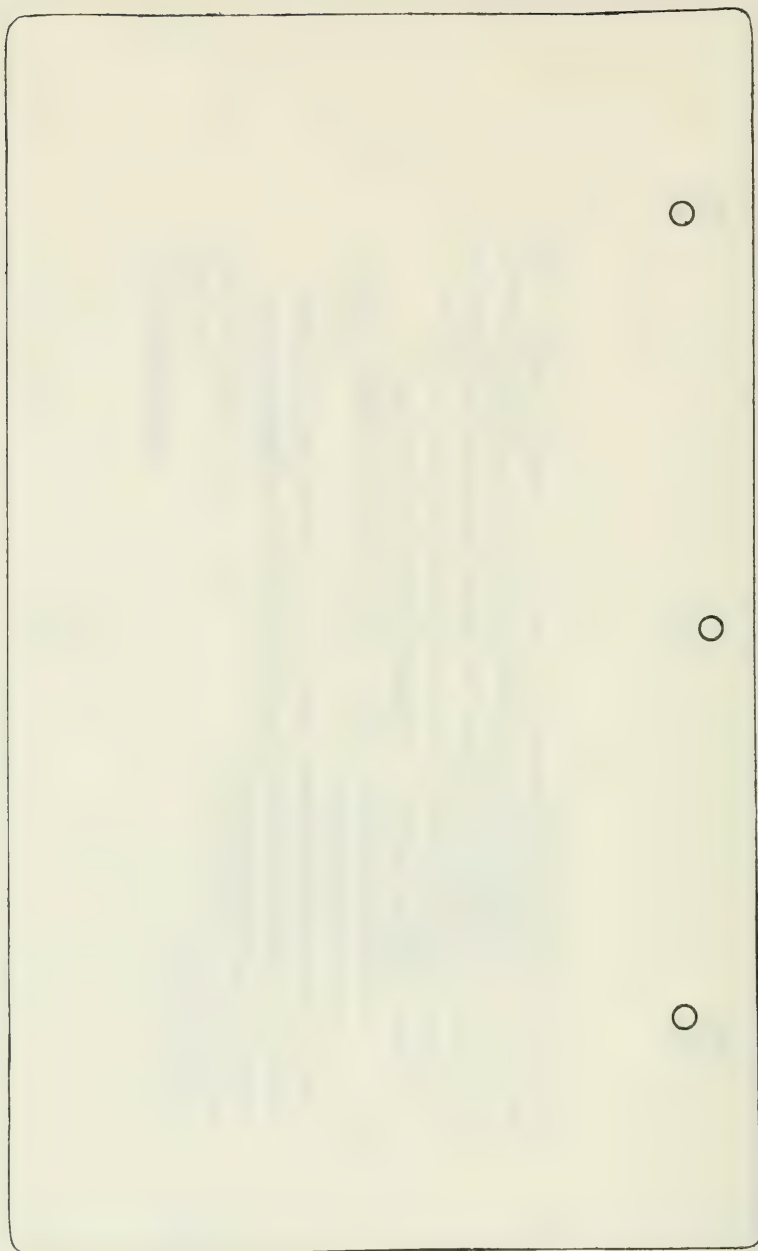
(a) ○	<p>DASSIUS BREUCUS CIPIOQUE ACCEPIT . . E APOLAUSTUM, SIVE IS QUO ALIO NOMINE EST, N. GRECUM, A . . CITATVM PRO UNCIS DUABUS ✱ DC DF BELLICO ALEXANDRI. F. R. M. VIBIO LONGO EU UM SANUM TRADITUM FURTIS NOXAQUE SO- M, ERRONEM FUGITI- VUM KADUCUM NON ESSE PRAESTARI; ET SI QUIS EUM PU- ERUM, Q. D. A., PARTEMVE QUAM QUIS EX EO EVICERIT,</p>	○ (b)
(Linum cum signis)	<p>APPI PROCLI VET. LEG. XIII G. ANTONI CELERIS IUL. VIATORIS ULP. SEVERI- NI L. FIRMI PRIMITI- VI M. VIBI LONGI FIDEIUSSOR BELLICI ALEXAN- DRI VENDIT.</p>	○ (d)

(d) ○

○ (c)

QUOMINUS EMPTOREM S. S. EVMUE, AD QVEM EA RES
PERTINEBIT, UTI FRUI HABERE POSSIDERETQUE REC-
TE LICEAT; TUM QUANTUM ID ERIT, QUOD ITA EX EO E-
VICTUM FUERIT, TANTAM PECUNIAM DUPLAM
PROBAM RECTE F. R. DASSIUS BREUCI, D. F. P. BEL-
LICUS ALEXANDRI. IDEM FIDE SUA ESSE IUSSIT M.
VIBIUS LONGUS.
PROQUE EO PUERO, QVI S. S. ETIVM EIVS X DC ACCE-
PISSE ET HABERE SE DIXIT BELLICUS ALEXANR . .
AB DASSIO BREVCI

(d) ○

Addenda et corrigenda.

- p. 53 *iam ad Tab. Bantinam cf. Buecheler, Rh. Ph. 63 p. 316.*
- p. 75 *ad l. 12 pro oportebitve l. oportebit (Huelsen).*
- p. 76 *ad l. 13 plebive l. pl[eb]eiv[e] (Huelsen).*
- p. 83 *ad l. 62 re Rom legi non possunt (Huelsen).*
- p. 102 *ad praemonenda. [VII Iam Mo., Eph. ep. 9,5 (= Ges. Schr. 1, p. 153) negat, legem municipalem generalem ullam extitisse.]*
- p. 138 *capita tria litteris minutis scripta (CXXIX—CXXXI) in rasura incisa monet inspecto aere Fabricius.*
- p. 174 *sic veritas: iuris dictionem everterunt, quos ex sacerdotiis reditus habebant, pignori dabant.*
- p. 175 *pro appellare renovare l. appellandos renovandos.*
- p. 239 *l. 8 pro morum l. morem.*
-

SPECIMEN: NOTIS NON SOLUTIS REPETITUR LEX QUAE DICTUR RUBRIA.

Tab. I.

IUSSUM · IUDICATUMVE · ERIT · ID · RATUM · NE · ESTO · QUODQUE · QUIS
 QUE · QUOMQ · D · E · R · DECERNET · INTERDICTIVE · SEIVE · SPONSIONEM ·
 FIEREI · IUDICAVERTIVE · IUBEBIT · IUDICIUMUE · QUOD · D · E · R · DABIT · IS ·
 IN · ID · DECRETUM · INTERDICTUM · SPONSIONEM · IUDICIUM · EXCEPTIO
 NEM · ADDITO · ADDIVE · IUBETO · Q · D · R · OPERIS · NOVI · NUNTIATIONEM ·
 II · VIR · PRAEFECTUSVE · EIUS · MUNICIPIEI · NON · REMEISSERIT ·
 DE · RE · QUISQUE · ET · A · QUO · IN · GALLIA · CISALPEINA · DAMNEI · INFECTEI ·
 EX · FORMULA · RESTIPULAREI · SATISVE · ACCIPERE · VOLET · ET · AB · EO · QUEI ·
 IBEI · I · D · POSTULAVERIT · IDQUE · NON · K · K · SE · FACERE · IURAVERIT · TUM · IS · QUO ·
 D · E · R · IN · IUS · ADITUM · ERIT · EUM · QUEI · IN · IUS · EDUCTUS · ERIT · D · E · R · EX · FORMU
 LA · REPROMITTERE · ET · SEI · SATIS · DAREI · DEBERIT · SATIS · DARE · IUBETO · DE ·
 CERNITO · QUEI · EORUM · ITA · NON · REPRIMEISSERIT · AUT · NON · SATIS · DEDE
 RIT · SEI · QUID · INTERIM · DAMNI · DATUM · FACTUMVE · EX · EA · RE · AUT · OB · E · R · EO
 VE · NOMINE · ERIT · QUAM · OB · REM · UTEI · DAMNEI · INFECTEI · REPROMISSIO ·
 SATISVE · DATIO · FIEREI · POSTULATUM · ERIT · TUM · MAG · PROVE · MAG · II · VIR ·
 III · VIR · PRAEFECVE · QUOQUOMQUE · D · E · R · IN · IUS · ADITUM · ERIT · D · E · R · ITA · IUS ·
 DEICITO · IUDICIA · DATO · IUDICAREQUE · IUBETO · COGITO · PROINDE · ATQUE · SEI ·
 D · E · R · QUOM · ITA · POSTULATUM · ESSET · DAMNI · INFECTEI · EX · FORMULA ·
 RECTE · REPROMISSUM · SATISVE · DATUM · ESSET · D · QUOD · ITA · IUDICIUM ·
 DATUM · IUDICAREVE · IUSSUM · IUDICATUMVE · ERIT · IUS · RATUMQUE · ESTO ·
 DUM · IN · EA · VERBA · SEI · DAMNEI · INFECTEI · REPROMISSUM · NON · ERIT · IUDI
 CIUM · DET · ITAQUE · IUDICARE · IUBEAT · I · e · S · ANTEQUAM · ID · IUDICIUM ·
 Q · D · R · A · FACTUM · EST · Q · LICINIUS · DAMNI · INFECTEI · EO · NOMINE · Q · D ·
 R · A · EAM · STIPULATIONEM · QUAM · IS · QUI · ROMAE · INTER · PEREGREI
 NOS · IUS · DEICET · IN · ALBO · PROPOSITAM · HABET · L · SEIO · REPRIMEISSSET ·
 TUM · QUICQUID · EUM · Q · LICINIUM · EX · EA · STIPULATIONE · L · SEIO · D · F · OPOR
 (etc.)

Tab. II.

IUDICETURQUE

A . QUOQUOMQ . PECUNIA . CREDITA . SIGNATA . FORMA . P . P . R . IN . EORUM . QUO . O . M . C . P .
XXI F . V . C . C . T . VE . QUAE . SUNT . ERUNTVE . IN . GALIA . CISALPEINA . PETETUR . QUAE . RES . NON .
 PLURIS . HS . XV . ERIT . SEI . IS . EAM . PECUNIAM . IN . IURE . APUD . EUM . QUEI . IBEI . I . D . P . EI . QUEI .
 EAM . PETET . AUT . EI . QUOIUS . NOMINE . AB . EO . PETETUR . D . O . DEBEREVE . SE . CONFESSUS .
 ERIT . NEQUE . ID . QUOD . CONFESSUS . ERIT . SOLVET . SATISVE . FACIET . AUT . SE . SPONSIONE .
 IUDICIOQUE . UTEI . OPORTEBIT . NON . DEFENDET . SEIVE . IS . IBEI . D . E . R . IN . IURE . NON .
 RESPONDERIT . NEQUE . D . E . R . SPONSIONEM . FACIET . NEQUE . IUDICIO . UTEI . OPORTEBIT .
 SE . DEFENDET . TUM . DE . EO . A . QUO . EA . PECUNIA . PETITA . ERIT . DEQUE . EO . QUI . EAM .
 PECUNIAM . D . O . S . RES . LEX . IUS . CAUSSAQUE . O . O . R . ESTO . ATQUE . UTEI . ESSET . ESSEVE .
 OPORTERET . SEI . IS . QUEI . ITA . CONFESSUS . ERIT . AUT . D . E . R . NON . RESPONDERIT . AUT . SE .
 SPONSIONE . IUDICIOQUE . UTEI . OPORTEBIT . NON . DEFENDERIT . EIUS . PECUNIAE . IEI .
 QUEI . EAM . SUO . NOMINE . PETERIT . QUOIVE . EAM . D . O . EX . IUDICIIS . DATEIS . IUDI
 CAREVE . RECTE . ITASSEIS . IURE . LEGE . DAMNATUS . ESSET . FUISSET . QUOIQUE . QUOMQUE .
II VIR . III VIR . PRAEFECVE . VBEI . I . D . P . IS . EUM . QUEI . ITA . QUID . CONFESSUS . ERIT .
 NEQUE . ID . SOLVET . SATISVE . FACIET . EUM . QUEI . SE . SPONSIONE . IUDICIOVE . UTEIVE .
 OPORTEBIT . NON . DEFENDERIT . AUT . IN . IURE . NON . RESPONDERIT . NEQUE . ID . SOLVET .
 SATISVE . FACIET . T . P . QUANTA . EA . PECUNIA . ERIT . DE . QU . TUM . INTER . EOS . AM
 BIGETUR . DUM . T . XV . S . F . S . DUCI . IURETO . QUEIQUE . EORUM . QUEM . AD . QUEM .
 EA . RES . PERTINERIT . DUXERIT . ID . EI . FRAUDI . POENAEVE . NE . ESTO . QUODQUE . ITA . FAC
 TUM . ACTUM . ITUSSUM . ERIT . ID . IUS . RATUMQUE . ESTO . QUO . MINUS . IN . EUM . QUEI . ITA .
VADIUMNIUM . ROMAM . EX . DECRETO . EIUS . QUEI . IBEI . I . D . P . NON . PROMEISSERIT .
 AUT . VINDICEM . LOCUPLETEM . ITA . NON . DEIDERIT . OB . E . R . IUDICIUM . RECUP . IS . QUEI .
 IBEI . I . D . P . EX . H . L . DET . IUDICAREIQUE . D . E . R . IBEI . CURET . EX . H . L . N . R .
 A . QUO . QUID . PRAETER . PECUNIAM . CERTAM . CREDITAM . SIGNATAM . FORMA . P . P . R .
XXII IN . EORUM . QUO . O . M . C . P . E . V . C . T . VE . QUAE . SUNT . ERUNTVE . IN . GALIA . CIS . ALPEIS .
 PETETUR . QUODVE . QUOM . EO . AGETUR . QUAE . RES . NON . PLURIS . HS . XV . ERIT . ET . SEI .
 EA . RES . ERIT . DE . QU . A . RE . OMNEI . PECUNIA . IBEI . IUS . DEICEI . IUDICIAVE . DAREI . EX . H . L . O .
 (etc.)

FONTES
IURIS ROMANI ANTIQVI.

FONTES IURIS ROMANI ANTIQUI

EDIDIT

CAROLUS GEORGIUS BRUNS.

POST CURAS THEODORI MOMMSEN
EDITIONIBUS QUINTAE ET SEXTAE ADHIBITAS

SEPTIMUM EDIDIT

OTTO GRADENWITZ

PARS POSTERIOR
SCRIPTORES.

TUBINGAE
IN LIBRARIA I. C. B. MOHR II (P. SIEBECK)
MCMIX.

FONTES
IURIS ROMANI ANTIQUI

EDIDIT

CAROLUS GEORGIUS BRUNS.

SCRIPTORES

POST CURAS THEODORI MOMMSENI
EDITIONIBUS QUINTAE ET SEXTAE ADHIBITAS

SEPTIMUM EDIDIT
OTTO GRADENWITZ.

TUBINGAE
IN LIBRARIA I. C. B. MOHR II (P. SIEBECK)
MCMIX.

Eis quae ex Festo et ex Varrone deprompta sunt nonnullos locos addere placuit. Subsidia quae nova accesserint, singulis auctoribus praemonitum est, Varroni quae **Goetzio Schoellio** que debeantur.

Etiam in hac parte operis instauranda **Curtii Witte** opera usus sum.

Heidelbergae, m. Aprili 1909.

O. GRADENWITZ.

PRAEFATIO EDITIONIS SEXTAE.

Ad fontium iuris Romani antiqui partem posteriorem in hac eorum editione sexta a priore separatam pariter perveniunt praemonita partis prioris adeunda ei qui de consilio et ratione operis universi certior fieri volet.

Berolini m. Iulio a. 1893.

TH. MOMMSEN. O. GRADENWITZ.

CONSPECTUS OPERIS.

(II accessit in editione sexta.)

	Pag.
I. S. Pompeius Festus	1
E libris de verborum significato.	
II. M. Porcius Cato.	
E libro de agri cultura	47
III. M. Terentius Varro.	
1. E libris de lingua Latina	51
2. E libris rerum rusticarum	61
IV. Nonius Marcellus.	
E libris de compendiosa doctrina	64
V. Asconius in Ciceronis orationes.	
A. In Pisonianam	67
B. In Scaurianam	68
C. In Cornelianam	68
D. In orationem in toga candida	69
VI. Scholia Asconio errore tributa in Ciceronis Verrinas.	
A. In divinationem	70
B. In act. II lib. I	71
VII. Boëthius in Ciceronis topica	73
VIII. Servius in Vergilium.	
A. In Aenëidem	75
B. In Georgica	78
C. In Bucolica	79
D. In Eclogas	79
IX. Isidorus Hispalensis.	
E libris originum s. etymologiarum	79
X. Agrimensores.	
1. De agrorum qualitate et condicionibus	85
Frontinus liber I	85
Frontinus liber II	86
Hyginus	86
2. De controversiis agrorum	88
Frontinus liber I	88
Frontinus liber II	91

ERRATA ET ADDENDA.

- p. 61 n. 2 *adde post* tom. I pag. 25: et Pflüger, Nexum und mancipium
1908. Kretschmar ZSSt. 23, 227.
p. 64 *in fine praemonitorum l.* paginis Lindsayanis adnotatis.

EXPLICATIO

SIGNORUM ET NOTARUM.

Litterae cursivae in textu inscriptionum distinguunt quae a traditis aut differunt aut absunt, item Latina versa e Graecis; in adnotatione ea quae sunt editoris.

[Uncis quadratis] in scriptorum locis distinguuntur a traditis quae differunt aut desiderantur scilicet potiora; in textu inscriptionum, ubi haec expressa sunt litteris cursivis, uncis eos supplementis omnibus, emendationibus paucis apposimus.

(Uncis rotundis) in textu comprehensa sunt compendia ita soluta, in adnotatione Latina versa e Graecis.

⟨⟨Angulis duplicibus⟩⟩ lineolisve subductis signavimus quae in traditis delenda, ⟨*angulis simplicibus*⟩ quae traditis addenda videntur.

Puncta significant verba vel litteras in traditis aut deesse aut legi non posse neque satis certo posse suppleri.

Lineola — significat quaedam ex traditis omissa esse.

Signum ∞ in textu inscriptionum indicat in archetypo partem versus vacuum esse.

Signum ° (in medio vocabulo ◡) finem versus inscriptionis indicat; quod signum, ubi lineae nostrae singulae binos inscriptionis versus continent, in finibus linearum omisimus, in margine numeris imparibus (1, 3, 5, 7, 9) notatis (e. g. n. 157, 1 p 355). Ceterum numeris in margine positus primus eorum versuum indicatur, quorum principia linea nostra continentur (e. g. n. 153, p. 352).

Ak. Abh. = akademische Abhandlungen:

Berl. ak. Abh. = Abh. d. Berliner Akad. d. Wissensch., phil.-hist. Classe.

Münch. ak. Abh. = Abh. d. Münch. Ak. d. W., philos.-philol. Cl.

Annali = annali dell' istituto di corrispondenza archeologica.

Ber. = Berichte:

Berl. Ber. = Monatsber. d. Berl. Akad. d. Wissensch.

Leipz. Ber. = Ber. üb. d. Verhdl. d. Sächs. Ges. d. W., phil.-hist. Cl.

Wien. Ber. = Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. W.

C. J. = Codex Justinianus.

C. Th. = Codex Theodosianus.

ℓ = Corpus inscriptionum Latinarum consilio acad. litter. Boruss. ed.

D. = Digesta.

- Dess. = Dessau, *Inscriptiones latinae selectae*; vol. I 1892, vol. II pars. I 1902, pars. II 1906.
- Grut. = Gruteri thesaurus inscr. ed. I. 1602, ed. II. 1707.
- Haenel, *Corpus legum ab imp. Rom. ante Iustin. latarum*. 1857.
- Haub. = Haubold, *antiquitatis Rom. monumenta legalia*, ed. Spangenberg. 1830.
- Hermes, *Zeitschr. f. klass. Philologie*, inde ab a. 1866.
- Hu. = Huschke.
- J. = *Institutiones Justiniani*.
- Jahr. = *Jahrbuch d. gem. deut. R.* ed. Bekker et Muther. 1857—1863.
- Kr. Z. = *Tübinger krit. Zeitschr. f. Rechtsw.* 1826—29.
- Mo. = Mommsen (*Ges. Schr. = Gesammelte Schriften*).
- Or. = Orellii inscript. Latin. collectio. 1828. Vol. III. ed. Henzen. 1856.
- Pap. Arch. = *Arch. f. Papyruskunde* ed. Wilcken et alii, inde ab a. 1900.
- Singulae papyrorum editiones:
- Amh. = Amherst II (edd. Grenfell et Hunt) 1899.
- Argent. = *Gr. Pap. der Kais. U. u. L. Bibl. zu Straßburg i. E.* (ed. Preisigke) 1906.
- B. (G.) U. = Berliner (Museum), *Griechische Urkunden* 1. 2. 3. 1891 squ.
- C. P. R. = *Corp. Pap. Reineri* I. ed. Wessely 1896.
- Fayûm = *Fayûm Towns* (edd. Grenfell et Hunt) 1900.
- Flor. = *Papiri Fiorentini* I. ed. Vitelli 1905/6.
- Lips. = *Griech. Urk. der Pap. Samml. zu Leipzig* (ed. Mitteis) 1906.
- Oxy = *Oxyrhynchos* I—V. (edd. Grenfell et Hunt) 1898 squ.
- Phil. = *Philologus, Zeitschr. f. d. klass. Altertum*, inde ab a. 1846.
- Rh. Iur. = *Rheinisches Museum f. Jurisprud.* 1827—1835.
- Rh. Ph. = *Rhein Mus. f. Philologie*, inde ab a. 1827.
- Ri. = Ritschl, *priscæ latinitatis monumenta epigraphica, ad archetypon repræsentata*. 1862. (tab. lithogr. ad \mathcal{L})
- Rud. R. G. = Rudorff, *röm. Rechtsgeschichte*. 1857.
- Spang. = Spangenberg, *iur. Rom. tabulae negotiorum sollemnium*. 1822.
- Wi. = Wilmanns, *exempla inscript. latin.*, 2 vol. 1873.
- ZGR. = *Zeitschr. f. geschichtl. Rechtsw.*, edd. Savigny aliique. 1815—1848.
- ZRG. = *Z. f. Rechtsgeschichte*, edd. Rudorff, Bruns aliique inde ab a. 1862.
- ZSSt. = *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, edd. Bruns aliique inde ab a. 1880.
-

I. SEXTUS POMPEIUS FESTUS.

^V M. Verrius Flaccus quos imperante Augusto ex Varronianis potissimum composuit libros de verborum significato ad ordinem litterarum (sed primarum tantummodo) digestos, eos Pompeius Festus (nobis F) secundo tertiove nostrae aerae saeculo in compendium redegit, cuius compendii partem servavit unicus codex olim Pomponii Laeti, hodie Neapolitanae bibliothecae, scriptus saec. X (nobis cod., quatenus hodie superest, L in parte adservata olim apud Laetum hodie deperdita). Deficit eius libri pars prior tota sive quaterniones septem primi et pars octavi ad mediam litteram M; partis posterioris quaternionum novem quae supersunt folia praeter minores hiatus ambusta sunt omnia, ut singulorum rectorum pagina posterior, versorum pagina prior aut tota aut maiore ex parte perierit. Praeterea ex quaternionibus his novem, qui etsi mutili superfuerunt tamen saeculo XV, cum hodie desiderentur tres VIII. X. XVI, eorum vices facit aliquatenus exemplar descriptum inde ea aetate parum curiose neque servatum ipsum, cuius nos adhibuimus apographa tria, scilicet libros Vaticanos 1549 (nobis R), 2731 (nobis S), 3369 (nobis Q). Ad quaternionem decimum sextum (p. 359—376 ed. Mue.) accedit exemplar alterum idque longe maiore cura exceptum, ut vel hiatus diligenter repraesentet in altero exemplari plerumque obcaecatos, Angeli Politiani ab Huelsenio investigatum in cod. Vaticano 3368 (nobis A), quo factum est, ut carere possimus adnotationibus eiusdem Politiani adservatis in bibliotheca Monacensi adhibitisque a me in quaternionis eius recognitione edita in actis academiae Berolinensis maioribus anni 1864. — Festi epitomen etiamtum integram denuo abbreviavit aetate Caroli Magni Paulus (nobis P) diaconus is ipse qui scripsit de rebus gestis Longobardorum, cuius epitomae inter multa quae supersunt exemplaria adhibuimus tria primaria Guelferbytanum (nobis G) saec. X, Trecense (nobis T) saec. XI, Monacense (nobis M) saeculi XI/XII. Factum autem est singulari beneficio Christiani Huelsenii, ut in hac editione quae ex Festo Paulove deprompsimus digesta ad ordinem alphabeticum hodie usitatum, omnia proponantur recognita ad exemplaria supra citata ab eo aut denuo aut primum diligenter collata. Paginae quae F(esti) vel P(auli) nomen sequuntur, vel, ubi Festi quae supersunt ex epitome Pauli supplentur, utriusque coniuncti, editionis sunt curatae a. 1839 ab Odofredo Mueller (nobis Mue.).

E libris de verborum significato.

Abacti magistratus¹ dicebantur, qui coacti deposuerant imperium. *P.* 23
 Abemito significat 'demito' vel auferto; 'emere' enim antiqui dice- *P.* 4
 bant pro 'accipere'.

1) [scr. gmaistratu. TH. M.]

- P. 23* Abgregare —, adgregare —, segregare —. Quorum verborum frequens usus non mirum, si ex pecoribus pendet, cum apud antiquos opes et patrimonia ex his praecipue constiterint, ut adhuc etiam 'pecunias' et 'peculia' dicimus¹.
- P. 19* Abořigines appellati sunt, quod 'errantes' convenerint² in agrum, qui nunc est populi Romani; fuit enim gens antiquissima Italiae.
- P. 18* Accensi dicebantur, qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur, dicti ita, quia 'ad censum' adiciebantur.
- P. 71* Actus modo significant — iter inter vicinos quattuor pedum latum; modo in geometrica minorem partem iugeri, id est centum viginti pedum *cett.*
- P. 7* Adlecti dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numero adsumpti. Nam patres dicuntur, qui sunt 'patricii' generis; conscripti, qui in senatu³ sunt 'scriptis' adnotati.
- P. 19* Adorare apud antiquos significabat 'agere', unde et legati 'oratores' dicuntur, quia mandata populi 'agunt'.
- P. 15* Adpromissor est, qui, quod⁴ suo nomine promisit, idem pro altero quoque promittit.
- P. 14* Adscripti dicebantur, qui in colonias nomina dedissent, ut essent coloni.
- P. 14* Adscripticii veluti quidam scripti⁵ dicebantur, qui supplendis legionibus 'adscribebantur'; hos et accensos dicebant, quod 'ad' legionum 'censum' essent adscripti; quidam velatos, quia 'vestiti' inermes sequerentur exercitum *cett.*
- P. 9* Adsiduus dicitur, qui in ea re, quam frequenter agit, quasi 'con-sedissee' videatur; alii assiduum locupletem, quasi 'multorum assium', dictum putarunt; alii eum, qui sumptu proprio militabat, ab 'assedando'⁶ vocatum existimarunt⁷.
- P. 13* Aedilis initio dictus est magistratus, quia⁸ 'aedium' non tantum sacrarum, sed etiam privatarum curam gerebat; postea hoc nomen

1) *Plin. h. n. 18, 3, 11*: Pecunia ipsa a pecore appellabatur; et etiam nunc in tabulis censoris pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. —

2) convenerunt *G.* — 3) senatus *G.* — 4) [*Cave inseras quis; adpromittit is qui suo nomine ita promittit, ut ea summa pro altero quoque promittatur eumque soluta liberet. Th. M.*] — 5) vel, uti quidam, adscriptivi *Walch, ad Tac. Agric. 265; cf. Varro, l. l. 7, 56.* — 6) assedendo *T.* — 7) aestimarunt *libri.* — 8) <<magistratus>> qui *Mue.*

et ad magistratus translatus est. Dictus¹ est autem 'aedilis', quod facilis ad eum plebi aditus esset.

Aerarii tribuni a 'tribuendo aere' sunt appellati. Aerarium sane *P. 2* populus Romanus in aede Saturni habuit.

Aestimata poena ab antiquis ab 'aere' dicta est, qui eam aesti- *P. 24* maverunt aere, ovem decussis, bovem centussis, hoc est decem vel centum assibus. (*Cf. Maxima.*)

Aliuta antiqui dicebant pro 'aliter' ex Graeco id ἀλλοίως trans- *P. 6* ferentes; hinc est illud in legibus Numae Pompilii: "Si quisquam aliuta faxit, ipsos Iovi sacer esto".

Ambitus proprie dicitur 'circuitus'² aedificiorum patens in lati- *P. 5* tudinem pedes duos et semissem, in longitudinem idem quod aedificium *cett.*

Ambitus proprie dicitur inter vicinorum aedificia locus duorum *P. 16* pedum et semipedis ad 'circumeundi' facultatem relictus. Ex quo etiam honoris ambitus dici coeptus est a 'circumeundo' supplicandoque.

Amsegetes dicuntur, quorum ager viam tangit³. *P. 21*

Annaria lex dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magi- *P. 27* stratus capiendi.

Anteurbana praedia urbi propinqua. *P. 8*

Aqua et igni tam interdici solet damnatis, quam accipiuntur *P. 2* nuptae, videlicet quia hae duae res humanam vitam maxime continent. Itaque funus prosecuti redeuntes ignem supergrediebantur aqua aspersi; quod purgationis genus vocabant suffitionem⁴.

Arbiter dicitur iudex, quod totius rei habeat arbitrium et facul- *P. 15* tatem. — Arbitrium dicitur sententia, quae ab arbitro statuitur.

— Arbitrarium, cum adhuc res apud arbitrum⁵ geritur.

Armita dicebatur virgo sacrificans, cui lacinia togae in humerum *P. 4* erat reiecta⁶. Legibus etiam Laurentum sanctum est, ne pomum ex alieno legatur in armum, id est quod umeri onus sit⁷.

Ast significat 'at', 'sed', 'autem'⁸. *P. 6*

Aurichalcum vel 'orichalcum' quidam putant compositum ex aere *P. 9*

1) dictum *M.* — 2) circumitus *G.* — 3) *Bergk (ZRG. 14, 143):* amsegetes, quia veteres an pro circum ponere consueverunt, teste *Macr. sat. 1, 14.* —

4) *Cf. D. 24, 1, 66, 1.* — 5) arbitrium *M.* — 6) relecta *M.* — 7) *Cf. Grimm, deutsche R.-Alterth. 554.* — 8) *Sic cod., vel ante autem male ins. Mue. cum vulg. — Charis. gramm. 229, 30:* 'ast' apud veteres variam vim contulit vocibus pro 'atque', pro 'ac', pro 'ergo, sed, tamen, tum, cum', ut in glossis antiquitatum legimus scriptum. *Cf. Schoell, XII tab. 110.*

et auro, sive quod colorem habeat aureum; 'orichalcum'¹ sane dicitur, quia in montuosis locis invenitur; mons etenim Graece ὄρος appellatur (cf. Cadmea).

P. 32 **Bustum** proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus et sepultus, diciturque bustum quasi 'bene ustum'², ubi vero combustus quis tantummodo, alibi vero est sepultus, is locus ab 'urendo' 'ustrina'³ vocatur; sed modo busta⁴ 'sepulcra' appellamus.

P. 47 **Cadmea** terra quae in aes coicitur ut fiat orichalcum.

P. 47 **Caduceatores** legati pacem petentes. Cato "caduceatori"⁵, inquit, "nemo homo⁶ nocet"⁷.

P. 62 **Caelibari** hasta caput nubentis comebatur, quae in corpore gladiatoris stetisset abiecti occisique, ut quemadmodum illa coniuncta fuerit cum corpore gladiatoris, sic ipsa cum viro sit; vel quia matronae Iunonis⁸ Curitis in tutela sint, quae ita appellabatur a ferenda hasta, quae lingua Sabinorum 'curis' dicitur: vel quod forte viros genituros ominetur — vel quod nuptiali iure imperio viri subicitur⁹ nubens, quia hasta summa armorum et imperii est: quam ob causam — captivi sub eadem veneunt, quos Graeci δορυαλώτους et δορυκτῆτους vocant.

P. 65 **Captus** locus dicitur ad sacrificandum legitime constitutus.

P. 55 **Celeres** antiqui dixerunt quos nunc equites dicimus, a 'Celere', interfectore Remi, qui initio a Romulo iis¹⁰ praepositus fuit; qui primitus electi fuerunt ex singulis curiis deni, ideoque omnino trecenti fuere.

P. 54 **Cenacula** dicuntur, ad quae¹¹ scalis ascenditur¹².

P. 54 **Censio** hastaria dicebatur, cum militi multae nomine ob delictum militare indicebatur¹³, quod hastas daret.

P. 54 **Censionem** facere dicebatur censor, cum multam equiti inrogabat¹⁴.

P. 58 **Censores** dicti, quod rem suam quisque tanti aestimare solitus sit, quanti illi censuerint¹⁵.

P. 58 **Censui** censendo¹⁶ agri proprie appellantur, qui et emi et venire iure civili possunt.

1) aurichalcum *M.* — 2) bene iustum *M.* — 3) ostrina *M.* — 4) modo obusta *T.* — 5) caduciatori *GM.* — 6) homo *om. T.* — 7) nosset *G.* — 8) iuninis *M.* — 9) sobiicitur *G.* — 10) his /// *M.* — 11) quas *libri.* — 12) *Cf. D. 43, 17, 3, 7:* sed si supra aedes, quas possideo, cenaculum sit *cett.* — 13) indicebantur *G.* — 14) inrogabant *M.* — 15) censuerunt *T.* — 16) censedo *MT.*

Centenariae cenae dicebantur in quas lege Licinia non plus *P. 54*
 'centussi'¹ praeter terra enata² impendebatur³, id est centum assi-
 bus qui erant breves nummi ex aere.

Centumviralia iudicia a centumviris sunt dicta. Nam cum *P. 54*
 essent Romae triginta et quinque tribus, quae et curiae sunt dictae,
 terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum, qui centumviri
 appellati sunt; et licet quinque amplius quam centum fuerint, ta-
 men, quo facilius nominarentur, centumviri sunt dicti.

Centuria in agris significat ducenta iugera, in re militari centum *P. 53*
 homines. — Centuriata comitia item curiata comitia dicebantur, *P. 54*
 quia populus Romanos per centenas turmas divisus erat. — Cen- *P. 53*
 turiatus ager in ducena⁴ iugera definitus, quia Romulus centenis
 civibus ducena⁴ iugera tribuit.

Circumluvium ius praediorum⁵.

P. 64

Classici testes dicebantur qui signandis testamentis adhibebantur. *P. 56*

Cognitor est, qui litem alterius suscipit coram ab eo, cui⁶ datus *P. 57*
 est; procurator autem absentis nomine actor fit.

Comitiales dies appellabant, cum in comitio conveniebant; qui *P. 38*
 locus a 'coeundo', id est 'insimul veniendo', est dictus.

Compascuus ager relictus ad pascendum communiter vicinis. *P. 40*

Compraedes eiusdem rei populo sponsores⁷. *P. 39*

Conciliabulum locus, ubi <in> concilium convenitur. *P. 38*

Concilium dicitur a populi 'consensu': sive concilium dicitur a *P. 38*
 'concalando'⁸, id est vocando.

Condicere est dicendo denuntiare.

P. 64

Condictio⁹ in diem certum eius rei, quae agitur, denuntiatio. *P. 66*

Condictum est, quod in commune¹⁰ est dictum. *P. 39*

Conscripti dicebantur, qui ex equestri ordine patribus adscribe- *P. 41*
 bantur¹¹, ut numerus senatorum expleretur.

Consponsor 'coniurator'.

P. 59

Consposos antiqui dicebant fide mutua conligatos. *P. 41*

Contestari litem dicuntur duo aut plures adversarii, quod ordi- *P. 57*
 nato iudicio utraque pars dicere solet: "Testes estote".

1) centussi *G*¹, centussibus *G*² *MT*. — 2) terrae nata (natabus *G*)
libri. — 3) impendebantur *G*. — 4) ducenta *M*. — 5) cf. *Isidor. XIV, 8, 42*.
 — 6) ab eo cui *libri*, eo cui *vulg.* [malim eo a quo. *Th. M.*] — 7) spon-
 sоре *M*. — 8) concalendo *T*, conconcalendo *M*. — 9) condicio *G*, con-
 ditio *M*. — 10) communi *libri*. — 11) adscribantur *M*.

- P. 38* Contestari est, cum uterque reus dicit: "Testes estote".
- P. 38* Contio significat 'conventum', non tamen alium, quam eum, qui <a> magistratu vel a sacerdote publico¹ per praeconem convocatur.
- P. 64* Contrarium aes, grave aes.
- P. 62* Conventae condicio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis et earum condicione habebatur.
- P. 41* Conventus quattuor modis intellegitur: — tertio cum a magistratibus iudicii causa populus congregatur.
- P. 50* Cum imperio est dicebatur apud antiquos, cui nominatim² a populo dabatur imperium. Cum potestate³ est dicebatur de eo, qui a populo alicui negotio praeficiebatur⁴.
- P. 50* Cum populo agere hoc est⁵ populum ad concilium aut comitia vocare.
- P. 48* Curatores dicuntur, qui pupillis loco tutorum dantur; sive illi qui rei frumentariae agrisque⁶ dividendis praepositi sunt.
- P. 49* Curia locus est, ubi publicas 'curas' gerebant. Calabra⁷ curia dicebatur, ubi tantum ratio sacrorum gerebatur. Curiae etiam nominantur, in quibus uniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt hae, in quas Romulus populum distribuit, numero triginta, quibus postea additae sunt quinque, ita ut in sua quisque curia sacra publica faceret feriasque observaret, iisque⁸ curiis singulis nomina Curiarum virginum inposita esse dicuntur, quas virgines quondam Romani de Sabinis rapuerunt.
- P. 49* Curiales, eiusdem curiae, ut tribules et municipes⁹.
- P. 64* Curiales flamines curiarum sacerdotes.
- P. 62* Curionia sacra, quae in curiis fiebant.
- P. 49* Curionium aes dicebatur, quod dabatur curioni¹⁰ ob sacerdotium curionatus.
- P. 49* Curis est Sabine 'hasta', unde Romulus 'Quirinus', quia eam ferebat, est dictus; et Romani a Quirino 'Quirites' dicuntur. Quidam eum dictum putant a 'Curibus', quae fuit urbs opulentissima Sabinorum¹¹.
- P. 49* Currules¹² magistratus appellati sunt, quia 'curru' vehebantur.
- P. 51* Custodelam dicebant antiqui, quam nunc dicimus 'custodiam'.

1) buplico *M.* — 2) nominatum *T.* — 3) sic *T.*; cum potesta *M.*, com-
potesta *G.* — 4) praeferebatur *libri.* — 5) est hoc est *libri.* — 6) vel *G.*
— 7) culabra *libri.* — 8) hisque *libri.* — 9) municeps *M.* — 10) cu-
roni *G.* — 11) *Cf.* Caelibari hasta *supra p. 4.* — 12) sic *libri.*

Decima quaeque veteres dis suis offerebant.

P. 71

Decimanus appellatur limes, qui fit ab ortu solis ad occasum; *P. 71*
alter ex transverso currens appellatur cardo¹.

Deminutus capite appellatur², qui civitate mutatus est; et *P. 70*
ex alia familia in aliam adoptatus³; et qui liber alteri mancipio
datus est; et qui in hostium potestatem venit; et cui aqua ignique
interdictum est.

Depeculatus a 'pecore'⁴ dicitur; qui enim populum fraudat, pe- *P. 75*
culatus poena tenetur.

Depontani senes appellabantur, qui sexagenarii 'de ponte' de- *P. 75*
iciebantur.

Derogare proprie est, cum quid ex lege⁵ vetere, quo minus fiat *P. 69*
sancitur lege nova; derogare ergo 'detrahere' est.

Diffarreatio genus erat sacrificii, quo inter virum et mu- *P. 74*
lierem fiebat dissolutio; dicta 'diffarreatio', quia fiebat 'farreo' libo
adhibito.

Dirutum aere militem dicebant antiqui, cui stipendium ignomi- *P. 69*
niae causa non erat datum⁶, quod aes 'diruebatur' in fiscum, non in
militis sacculum.

Disertiones⁷ divisiones patrimoniorum inter consortes. *P. 72*

Dispensatores dicti, qui⁸ aes 'pensantes' 'expendebant', non *P. 72*
'adnumerabant'.

Doli vocabulum nunc tantum in malis utimur, apud antiquos *P. 69*
autem etiam in bonis rebus utebatur; unde adhuc dicimus 'sine
dolo malo', nimirum quia solebat dici et 'bonus'.

Duicensus dicebatur 'cum altero', id est cum filio, 'census'. *P. 66*

Duplionem antiqui dicebant, quod nos 'duplum'⁹. *P. 66*

Eiuratio significat id, quod desideretur, non posse praestari. *P. 77*
Plautus: "Eiuravit militiam".

Em, 'tum'. **Em**¹⁰ pro 'eum', ab 'eo', quod est 'is'. *P. 76. 77*

Emancipati duobus modis intelleguntur: aut ii¹¹, qui ex patris *P. 77*
iure exierunt, aut ii¹¹, qui aliorum fiunt dominii; quorum utrumque
fit mancipatione.

Emere, quod nunc est 'mercari', antiqui accipiebant pro 'sumere' *P. 76*
(*cf. Abemito*).

1) *Cf. Isid. 15, 14, 4.* — 2) appellabatur *T.* — 3) est *ins. M.* — 4) pe-
cure *G. M.* — 5) est *ins. G.* — 6) dictum *G.* — 7) disertiones *libri.* —
8) quia *M.* — 9) *v. tom. I p. 39, tab. XII, 3.* — 10) *en G.* — 11) hi *libri.*

- P. 77 **Endoplorato**, 'inplorato', quod est cum 'questione' ¹ 'inclamare'. Inplorare namque est 'cum fletu rogare', quod est proprie vapulantis.
- P. 77 **Endo procinctu**, 'in procinctu': significat autem, cum ex castris in proelium exitum est, procinctos, quasi ² 'praecinctos' atque expectitos; nam apud antiquos togis incincti pugnitasse ³ dicuntur.
- P. 81 **Equestre aes**, quod equiti dabatur.
- P. 82 **Erctum citumque** ⁴ fit inter consortes, ut in libris legum Romanorum ⁵ legitur. Erctum a 'coercendo' dictum, unde et 'erciscendae' et 'ercisci'. Citum autem est vocatum a 'ciendo'.
- P. 77 ⁶ **Escit** 'erit'.
- P. 77 **Everriator** vocatur, qui iure accepta hereditate iusta facere defuncto debet: qui si non fecerit seu quid in ea re turbaverit, suo capite luat. Id nomen ductum ⁷ a 'verrendo'; nam 'exverrae' ⁸ sunt purgatio quaedam domus, ex qua mortuus ad sepulturam ferendus est, quae fit per everriatorem certo genere scoparum adhibito ab 'extra verrendo' dictarum.
- P. 82 **Exrogare** est ex lege vetere aliquid eximere per novam legem.
- P. 78 **Extrarius** est, qui extra focum sacramentum iusque ⁹ sit.
- P. 86 **Familia** antea in liberis hominibus dicebatur, quorum dux et princeps generis vocabatur pater et mater familiae; unde familia nobilium Pompiliorum, Valeriorum, Corneliorum. Et familiares ex eadem familia. Postea hoc nomine etiam 'famuli' appellari coeperunt *cett.*
- P. 87 **Famuli** origo ab Oscis dependet ¹⁰, apud quos servus 'famel' nominabatur ¹¹, unde et 'familia' vocata. —
- P. 87 **Famuletium** ¹² dicebatur, quod nunc 'servitium'.
- P. 88 **Farreum**, genus libi ex farre factum ¹³.
- P. 93 **Fastis diebus iucunda** ¹⁴ 'fari' licebat, 'nefastis' quaedam non licebat 'fari' ¹⁵.

1) conquestione G. — 2) qua M. — 3) punitasse T. — 4) que *del Scaliger*. — 5) aromanorum M. — 6) *v. tom. I p. 23, tab. V, 4. 5. 7 Schoell 98*. — 7) dictum T. — 8) exvernae libri. — 9) usque M. — 10) dependit libri. — 11) *Lex Osca tab. Bant. (tom. I p. 52) v. 22*. — 12) [*scr. famulicium. TH. M.*] — 13) *Plin. h. n. 18, 3, 10*: in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat, novaeque nuptae farreum praeferebant. *Cf. Gai. I, 112*. — 14) iocunda libri, iuridica Aug., ius Scal. [*malim iure iucunda. TH. M.*] — 15) *Cf. Varro, l. l. 6, 29, 30*.

Fastorum libri appellantur, in quibus totius anni fit descriptio¹. *P. 87*
Fasti enim dies 'festi' sunt.

Fenus et feneratores et lex de credita pecunia fenebris a *P. 86*
'fetu' dicta, quod crediti nummi alios pariant, ut apud Graecos ea-
dem res τέρως dicitur. 'Fenum' quoque pratorum ab hac causa est
appellatum, quando id ipsum manens quotannis novum parit, unde
etiam et 'festuca' vocata est.

Feretrius Iuppiter dictus a 'ferendo', quod pacem ferre putare- *P. 92*
tur; ex cuius templo sumebant sceptrum, per quod iurarent, et la-
pidem silicem, quo foedus ferirent. (*Cf. Lapidem.*)

Ferias antiqui 'fesias'² vocabant; et aliae erant sine die festo, ut *P. 86*
nundinae, aliae cum festo, ut Saturnalia *cett.*

Fetiales a 'ferendo'³ dicti: apud hos enim belli pacisque faciendae *P. 91*
ius est⁴.

Flaminius camillus puer dicebatur ingenuus patrimis et *P. 93*
matrimis, qui flamini Diali ad sacrificia praeministrabat: antiqui
enim ministros 'camillos' dicebant. Alii dicunt omnes pueros ab
antiquis 'camillos' appellatos *cett.*

Flammeo amicitur nubens ominis⁵ boni⁶ causa, quod eo ad- *P. 89*
sidue utebatur 'flaminica', id est flaminis uxor, cui non licebat facere
divortium.

Flammeo vestimento 'flaminica' utebatur, id est Dialis uxor et *P. 92*
Iovis sacerdos, cui telum fulminis⁷ eodem erat colore.

Foedus appellatum ab eo quod in paciscendo foedere⁸ hostia ne- *P. 84*
caretur. Virgilius: "et caesa iungebant foedera porca"; vel quia in
'foedere' interponatur 'fides'.

Fortes, 'frugi et bonus', sive 'validus'. (*Cf. Sanates.*) *P. 84*

Forum sex modis intellegitur: primo negotiationis locus —; *P. 84*
alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, contiones haberi solent;

1) [*immo* descriptio. *Th. M.*] *Macr. sat. 1, 15, 9*: Priscis — temporibus, antequam fasti a Cn. Flavio scriba invitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori haec provincia delegabatur, ut novae lunae primum observaret adspectum visamque regi sacrificulo nuntiaret, itaque, sacrificio — celebrato, idem pontifex 'calata', id est 'vocata', in Capitolium plebe, — quot numero dies a kalendis ad nonas superessent, pronuntiabat. — Verbum autem καλῶ graecum est, id est 'voco', et hunc diem, qui ex his diebus, qui 'calarentur', primus esset, placuit 'kalendas' vocari. — 2) festas libri, *emend. Mue.* — 3) sic libri. — 4) *Nonius v.* Fetalis. *Varro, l. l. 5, 86.* — 5) hominis *MT.* — 6) *om. T.* — 7) flaminis *G.* — 8) foede *GM,* fide *T.*

tertio, cum is¹, qui provinciae praeest, 'forum agere' dicitur, cum civitates vocat et de controversiis eorum cognoscit; quarto, cum id 'forum' antiqui appellabant, quod nunc vestibulum sepulcri dicari solet *cett.*

P. 91 **Frausus** erit, 'fraudem commiserit'.

P. 92 **Fulguritus**, id quod est 'fulmine ictus', qui locus statim fieri putabatur religiosus, quod eum deus sibi dicasse videretur.

P. 89 **Fundus** dicitur ager quod planus sit ad similitudinem fundi vasorum. 'Fundus' quoque dicitur populus esse rei, quam² alienat, hoc est 'auctor'.

P. 89 **Futare** 'arguere' est, unde et 'confutare'. Sed Cato hoc pro 'saepius fuisse' ponit.

P. 94 **Gens Aelia** appellatur, quae ex multis familiis conficitur.

P. 94 **Gentilis** dicitur et ex eodem 'genere' ortus, et is, qui simili nomine appellatur, ut ait Cincius: "Gentiles mihi sunt, qui meo nomine appellantur".

P. 98 **Grave aes** dictum a pondere, quia deni asses, singuli pondo libras, efficiebant denarium, ab hoc ipso numero dictum. Sed bello Punico populus Romanus, pressus aere alieno, ex singulis assibus librariis senos fecit, qui tantundem ut illi valerent. Item nummi quadrigati et bigati a figura caelaturae dicti. (*Cf.* Sextantari.)

P. 101 **Hastae** subiciebant³ ea, quae publice venundabant, quia signum praecipuum⁴ est hasta. Nam et Carthaginenses, quum bellum vellet, Romam hastam miserunt, et Romani fortes viros saepe hasta donarunt.

P. 99 **Heredium** 'praedium parvulum'⁵.

P. 99 **Heres** apud antiquos pro 'domino' ponebatur.

P. 102 **Hortetum** et **fortetum** pro 'bono' dicebant⁶.

P. 102 **Hordiarium** aes, quod pro hordeo equiti Romano dabatur.

P. 102 **Hortus**⁷ apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi, qui arma capere possint, 'orirentur'.

P. 102 **Hostia** dicta est ab eo, quod est 'hostire' ferire.

1) his libri. — 2) quem libri. [*Vide num agatur non de re, sed de reo.* Th. M.] — 3) sic libri. — 4) belli ins. Muc. [*Malim dominii a populo quaesiti.* Th. M.] — 5) *Plin. h. n.* 19,4,50: in XII tabulis — nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus, in horti vero heredium. *Cf. Varro, r. r.* 1,10. — 6) *v. tom. I p. 19 tab. I, 5.* — 7) hostus *G M.*

Hostis apud antiquos 'peregrinus' dicebatur, et qui nunc hostis, *P. 102*
'perduellio'. (× Perduellio, qui 'per'tinaciter retinet 'bellum'. × *P. 66*
v. Duellum.)

Igitur nunc quidem pro completionis significatione valet, quae est *P. 105*
'ergo'; sed apud antiquos ponebatur pro 'inde' et 'postea' et 'tum' ¹.

Ignis Vestae si quando interstinctus esset, virgines verberibus *P. 106*
afficiebantur ² a pontifice ³ *cett.*

Inlicium ⁴ dicitur, cum populus ad contionem 'elicitur', id est *P. 114*
evocatur ⁵ *cett.* — Inlicium vocare antiqui dicebant ad contio- *P. 113*
nem vocare.

Inpensam stipem, aes sacrum, quod 'nondum erat pensum'. *P. 108*

Inplorare, 'inclamare', ad auxilium 'invocare'. (*Cf. Endoplorato*). *P. 109*

Inprolus vel inprolis, qui nondum esset adscriptus in civitate. *P. 108*

Incomitiare significat tale convicium facere, pro quo necesse *P. 107*
sit 'in comitium', hoc est 'in conventum', venire. Plautus "quaeso ne
me incomities".

Inferiae sacrificia, quae dis Manibus 'inferebant'. *P. 112*

Infitiari, creditum fraudare. *P. 112*

In procinctu factum testamentum dicitur, quod miles pugnatu- *P. 109*
rus nuncupat praesentibus commilitonibus.

Insons, extra culpam, a quo dici morbus quoque existimatur 'son- *P. 11*
ticus', qui perpetuo noceat.

Insulae dictae proprie, quae non iunguntur ⁶ communibus parietib- *P. 111*
us cum vicinis circumituque ⁷ publico aut privato cinguntur, a
similitudine videlicet earum terrarum quae in fluminibus ac mari
eminent suntque 'in salo'.

Internecivum ⁸ testamentum est, propter quod dominus eius *P. 114*
'necatus est' ⁹.

Iurare flamini ¹⁰ Diali fas non erat. *P. 104*

Iurgatio, 'iuris actio'. *P. 103*

Iustum vadem, idoneum sponsorem.

Lacit 'decipiendo inducit'. Lax etenim fraus est. *P. 116*

Lance et licio dicebatur apud antiquos, quia, qui furtum ibat *P. 117*

1) *v. tom. I p. 17 tab. I, 1.* — 2) affaciebantur *G.* — 3) *Exemplum*
refert Liv. 28, 11, 6. 7. — 4) *illicibum libri.* — 5) *sic GM, vocatur T.* —
6) quae coniunguntur *T.* — 7) circum ita qui *G*, circumitu qui *M*, cir-
cumitu *T.* — 8) *internae cibum MT, internecidum G.* — 9) *Cf. Isid. 5,*
26, 18. — 10) *famini M, flammini T.*

quaerere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrum familiae aut virginum praesentiam¹.

P. 115 Lapidem silicem tenebant iuraturi per Iovem, haec verba dicentes: "Si sciens fallo, tum me Dispiter salva urbe arceque bonis eiciat, ut ego hunc lapidem"².

P. 116 Liberalia 'Liberi' festa, quae apud Graecos dicuntur Διονύσια³. Naevius: "Liberalingua loquemur, ludis Liberalibus".

P. 116 Licitati in mercando sive pugnando 'contententes'.

P. 116 Limis⁴ obliquus, id est transversus, unde et 'limina'. — Limites in agris nunc termini, nunc viae transversae. — Limitatus ager est in centurias dimensus.

P. 116 Litis⁵ cecidisse dicitur, qui eius rei, de qua agebat, causam amisit.

P. 116 Lituus appellatus, quod 'litis'⁶ sit testis; est enim genus bucinæ incurvae, quo qui cecinerit, dicitur 'liticen'⁷. Ennius: "Inde loci lituus sonitus effudit acutos".

P. 119 Locupletes, 'locorum multorum' domini⁸.

P. 126 Magisterare moderari; unde magistri non solum doctores artium, sed etiam pagorum⁹, societatum, vicorum, collegiorum, equitum dicuntur, quia omnes hi 'magis ceteris' possunt: unde et magistratus, qui per imperia potentiores sunt, quam privati; quae vox duabus significationibus notatur. Nam aut personam ipsam demonstrat, ut quum dicimus: magistratus iussit, aut honorem, ut quum dicimus: "Titio magistratus datus est". — Magisteria dicuntur in omnibus rebus¹⁰, qui 'magis ceteris' possunt, ut magistrum equitum.

P. 152
(*Cf. F. 154*)

F. 161
(*P. 160*) Maiorem consulem L. Caesar putat dici vel eum, penes quem fasces sint, vel eum, qui prior factus sit; praetorem autem maiorem urbanum, minores ceteros (*cf. Maximus*).

1) *Gai. 3,192*: nudus quaerat linteo cinctus lancem habens. *Inst. gl. Taur. (ZRG. 7,44) 466*: nudus ingrediebatur discum fictile[m] in capite portans utrisque manibus detentus (detentum?). *Gen. 11,18,9*: furta, quae per lancem liciumque concepta essent; *16,10,8*: furtorumque quaestio cum lance et licio. *Cf. tom. I p. 32 tab. VIII, 15. Rud. RG. 2,352 n. 21.* — 2) *Cf. Polyb. 3,25. Gell. 1,21,4.* — 3) *dionisia libri.* — 4) *sic libri.* — 5) *scr. lite.* — 6) *liti M.* — 7) *laticen G.* — 8) *Plin. h. n. 18,3,11*: 'locupletes' dicebant 'loci', hoc est agri, 'plenos'. *Cic. de r. p. 2,9,16*: Romulus — multae dictione ovium et boum (quod tum erat res in pecore et locorum possessionibus, ex quo pecuniosi et locupletes vocabantur), non vi et supplicii coercebat. — 9) *paganorum MT.* — 10) *rebus om. T.*

Maiores flamines appellabantur patricii generis, minores *P. 151* plebei. (*Cf. Minora.*)

Manceps dictus, quod 'manu capiatur'. — **M**anceps dicitur, qui *P. 128. 151* quid¹ a populo emit conductiv², quia manu sublata significat se auctorem³ emptionis esse; qui "idem praes" dicitur, qui⁴ tam debet 'praestare' populo, quod promisit, quam is, qui pro eo praes factus est. (*Cf. Praes.*)

[*Mancipatione adoptatur,*] ut patri sui⁵ heres e[*sse de-* *F. 153* *sinat: sed eius qui adop*]tet tam heres est quam [si ex eo natus esset. *Adrogatione, qui*] in potestate alie[*na non est, adrogatoris fit filius*] et suus heres, ut p[atet] *cett.*

Manliae gentis patriciae decreto nemo ex ea Marcus appellatur, *P. 151* quod M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, cum regnum adfectasset, damnatus necatusque est.

[*Manumitti dicitur*] ser(vus) sacrorum [*causa, cum dominus* *F. 158* *eius tenens m*]odo caput [*modo membrum aliud eiusdem servi ita*] *(P. 159)* dicit⁶: "Hunc [*hominem liberum esse volo, ac*] pro eo auri X [*puri, probi, profani, mei solvam, si*] usquam digre[ssus erit a sacris, factus iuris] sui". Tum⁷ «h»is ser[*rum circumagit et e manu homi*]nem liberum mit[*tit.*] (*Cf. Puri.*)

Materfamiliae non ante dicebatur, quam vir eius paterfamiliae *P. 125* dictus esset; nec possunt hoc nomine plures in una familia praeter unam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quae sine filiis est, appellari potest.

Matrimēs ac patrimes dicuntur, quibus matres et patres adhuc *P. 126* vivunt.

[**M**atronae a magistra]tib(us) non summove[*bantur, ne pulsari* *F. 154* *contre*]ctarive viderentur, neve gra[*vidae concuterentur* ^{*(P. 155)*} ⁸. *Ob*] quam [*etiam ca*]usam ait Verrius, [*neque earum viros*] sedentes cum uxori- bus de essedo descen[*dere* ⁹ *coac*]tos¹⁰ a magistratibus, quod com- muni vehiculo vehitur vir et uxor¹¹.

Maximam multam dixerunt trium milium et viginti assium, *P. 144*

1) quicquid libri. — 2) conductiv² libri. — 3) uictorem *G¹*. — 4) *scr.* quia. — 5) patris sui *Urs.*; patri suus *Oldenberg.* — 6) sic hodie certe, non edicite, *cod.* — 7) dum *cod.*, *corr.* *Ursinus.* — 8) *rectis intra uncōs quadratos expressa servavit Paulus.* — 9) *essequo descendere cod. secundum Ursinum (hodie haec non dispiciuntur).* — 10) sed nec viri earum sedentes cum uxori- bus in vehiculo descendere cōgebantur *Paulus.* — 11) [quod . . . uxor delendum. *Th. M.*]

quia non licebat quondam pluribus triginta bobus¹ et duabus ovibus quemquam multari, aestimabaturque bos centussibus², ovis decussibus³.

F. 161 Maximum praetorem dici putant ali eum, qui maximi imperi sit, ali, qui⁴ aetatis maximae; pro collegio quidem augurum decretum est quod in Salutis augurio praetores maiores et minores appellantur non ad aetatem sed ad vim imperii pertinere.

P. 126 Maximus curio, cuius auctoritate curiae omnesque curiones reguntur.

P. 126 Maximus pontifex dicitur, quod maximus rerum, quae ad sacra et religiones pertinent, iudex sit vindexque contumaciae privatorum magistratuumque.

P. 123 Meddix⁵ apud Oscos nomen magistratus est. Ennius: "Summus ibi captus meddix, occiditur alter".

P. 124 Mercedonios dixerunt a 'mercedem solvendo'⁶.

F. 157 [*Minora itemque maiora* auspicia quae d[icantur, docet Messalla: nam] maiora consulum, pr[aetorum, censorum dici ait, re]liquorum minora, cum illi [*maiores, hi autem minores*]res magistratus dic[i consueverint].

P. 123 Miscelliones appellantur, qui non certae sunt sententiae, sed variorum 'mixtorumque' iudiciorum sunt⁷.

F. 161 Mortis causa stipulatio existimatur fieri, ut ait Antistius Labeo, quae ita fit, ut morte promissoris confirmetur, aut, ut quidam dixerunt, cuius stipulationis mors fuit causa.

F. 157 Mos est [institutum pa]trium⁸, id est memoria veterum pertinens maxime ad religiones c[erim]oniasque⁸ antiquorum.

F. 142 Multam Osce dici putant 'poenam' quidam; M. Varro ait poenam esse, sed pecuniariam, de qua subtiliter in l. I quaestionum Epist. refert.

F. 154 Mundus, ut ait Capito Ateius in l. VI pontificali, ter in anno patere solet, — quos dies etiam religiosos iudicaverunt ea de causa quod quo tempore ea, quae occultae et abditae⁹ religionis deorum Manium essent, veluti in lucem quandam adducerentur et patefierent, nihil eo tempore in re p[ub]lica geri voluerunt; itaque per eos dies non cum hoste manus conserebant, non exercitus scribebatur, non

1) bobus G, bubus MT. — 2) centibus M. — 3) decussibus M. — 4) quia cod., corr. Aug. — 5) Cf. tom. I p. 51 n. 4. — 6) mercedem (mercede MT) solvendo libri. — 7) sunt om. G. — 8) inclusa uncis quadratis habet Paulus. — 9) abdita ea cod. secundum Urs. (hodie haec evanuerunt).

comitia habeba[n]tur, non ¹⁾ aliud quicquam in re p(ublica), nisi quod ultima necessitas admonebat, administrabatur ²⁾.

Munem significare certum est 'officiosum', unde e contrario in munis dicitur, qui nullo fungitur officio. P. 143

Muneralis lex vocata est, qua «m» Cincius cavit, ne cui liceret 'munus' accipere. Plautus: "neque muneralem legem neque lenoniam, rogata fuerit nec ne, flocci ³⁾ aestimo". P. 143

Municeps est, ut ait Aelius Gallus, qui in municipio liber ⁴⁾ natus est; item qui ex alio genere hominum munus functus est; item qui in municipio ⁵⁾ ex servitute se liberavit a municepe ⁶⁾. — At Servius ⁷⁾ aiebat initio fuisse, qui ea condicione cives Romani fuissent, ut semper rem publicam separatim ⁹⁾ a populo Romano haberent ¹⁰⁾, Cumanos Acerranos Atellanos ¹¹⁾. — Municeps qui in municipio liber natus est, item qui ex alio genere hominum munere functus est, item qui in municipio a servitute se liberavit a municepe. Item municipes erant qui ex aliis civitatibus Romam venissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantum muneris partem, ut fuerunt Cumani Acerrani Atellani, qui et cives Romani erant et in legione merebant, sed dignitates non capiebant. P. 131

Municipalia sacra vocantur, quae ab initio habuerunt ante civitatem Romanam acceptam, quae observare eos voluerunt pontifices et eo more facere, quo adsuessent ¹²⁾ antiquitus ¹³⁾. P. 157

Municipium id genus hominum dicitur, qui cum Romam venissent, neque cives Romani essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum una cum Romanis civibus praeterquam de suffragio ferendo aut magistratu ¹⁴⁾ capiendo; sicut fuerunt Fundani, Formiani, Cumani, Acerrani ¹⁵⁾, Lanuvini, Tusculani, qui post aliquot annos cives Romani effecti sunt. Alio modo, cum id genus hominum definitur, quorum civitas universa in civitatem Romanam venit, ut Aricini ¹⁷⁾, Caerites, Anagnini ¹⁸⁾. Tertio, cum id genus ho-

1) haec ex Paulo. — 2) Varro apud Macr. sat. 1,16,18: mundus cum patet, deorum tristium atque inferum quasi ianua patet. Propterea — proelium committi, — uxorem liberum quaerendorum causa ducere, religiosum est. — 3) flocci G, floccio M. — 4) municipaliber Q. — 5) municio R. — 6) inserunt hoc loco verba item municipes — muneris partem, ex Paulo scilicet, S et edd. — 7) servilius SQ, ser. filius R. — 8) Ro. om. QR. — 9) separatim Q. — 10) habebant R. — 11) inserunt hoc loco qui aequae cives — non capiebant, ex Paulo scilicet, Q et edd. — 12) adfuissent cod., corr. Augustinus. — 13) P. 156 hunc locum ita habet: municipalia sacra vocabantur, quae ante urbem conditam (!) colebantur. — 14) magistratus MT. — 15) acerrani M. — 16) civitate Romana T. — 17) aricina M, atacini T. — 18) agnagnini T.

minum definitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, ut muni-
cipia essent sua cuiusque civitatis et coloniae¹, ut Tiburtes, Prae-
nestini, Pisani², Urvinates³, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepe-
sini⁴, Sutriini, Locrenses⁵.

P. 140 **Munus** significat «officium», cum dicitur quis munere fungi; item
F. 157 donum, quod officii causa datur. Mu[nus — dicitur administratio]
rei publicae⁶ [magistratus alicuius aut cul]rae imperi[ve, quae multi-
tudinis univer]sae consensu [atque legitimis in unum convenientis]
populi comit[iis alicui mandatur per suffragia,] ut capere eam
[eum oporteat et statim] certove ex [tempore . . certum usque] ad
tempus admi[nistrare.]

F. 158 **Murrata** potione usos antiquos indicio est, quod etiam nunc aediles
per supplicationes dis addunt ad pulvinaria, et quod XII tabulis ca-
vetur, ne mortuo indatur, ut ait Varro in antiquitatum L. 1⁷.

F. 166 **Nancitor**⁸ in XII 'nactus erit', prenderit⁹. Item in foedere La-
tino: "Pecuniam quis nancitor, habeto", et: "si quid pignoris nascis-
citur¹⁰, sibi habeto".

F. 162 **Nec** coniunctionem — positam esse ab antiquis pro non, ut et in
XII¹¹ est: "Ast ei custos nec escit". Item: "Si adorat furto, quod nec
manifestum erit" *cett.*

F. 165 **Nectere** 'ligare' significat, et est apud plurimos auctores frequens;
quin etiam in commentario sacrorum usurpatur hoc modo: "Pontifex
minor ex stramentis¹² napuras¹³ nectito", id est funiculos facito,
quibus sues adnectantur.

F. 165 [**Nefas**]¹⁴ ti dies non¹⁴ [fasti et notati littera N ii sunt, quibus ei,]
apud quem l[ege agitur, fari non licet tria verba 'do dico] addico'.
Nep¹⁵ [nota distincti eorum hila]riores sunt, q[uoniam a malo omine]

1) colonicae G. — 2) pissani M. — 3) urbinates GM, urbanites T.
— 4) nepessimi M. — 5) [sic scribendum, non Lucenses. TH. M.] lucren-
ses GM, lutrenses T. — 6) reip publi cod. — 7) P. 159 hunc locum
ita habet: Murrata potione usi sunt antiqui; sed postea adsuerunt (adfue-
runt T) murrā (sic libri, om. Mue.) diis (dis G) suis libare, ideoque XII
tabulis est cautum, ne mortuo inderetur. Cf. tom. I p. 37 tab. X, 6^b. —
8) Sic cod.; Mue.: nanxitor s. nanxsitor; ful. II pass. a verbo nancio. Cf.
Sch. XII tab. p. 88; tom. I p. 39, l. — 9) praenoerit cod. — 10) sic cod. —
11) Cf. tom. I p. 24 tab. V, 7^b; p. 33 tab. VIII, 16. — 12) extramentis
cod. — 13) naturas cod. — 14) non cod., teste Huelsenio, nom vel non secun-
dum Keilium, not secundum priores. [Ad lectionem iam stabilitam supple-
menta proposita @ 1,367 mutavi. TH. M.] — 15) Cf. tom. I p. 41.

liberati sunt; [*his duces ex urbe exe*]unt et in provin[*ciam proficiscuntur, sacra quoque*] instituta fiunt, [*et vota nuncupata solvi*] et aedes sacrari so[*lent*].

Negotium, quod n[on sit otium]¹.

F. 177
(P. 176)

Nervum appellamus etiam ferreum vinculum, quo pedes inpediuntur, quamquam Plautus eo etiam cervices vinciri ait. —

Nexum est, ut ait Gallus Aelius, quodcumque per aes et libram geritur, id quod² 'necti' dicitur; quo in genere sunt haec: testamenti factio, nexi datio, nexi liberatio³.

Nexum aes apud antiquos dicebatur pecunia, quae per nexum obligatur.

Ni quis scivit «e» centuria est, quae dicitur a Ser. Tullio rege constituta, in qua liceret ei «us» suffragium ferre, qui non tulisset in sua, ne quis civis suffragii iure privaretur. — Sed in ea centuria neque censetur quisquam⁴, neque centurio praeficitur, neque centurialis potest esse, quia nemo certus est eius centuriae.

Novae curiae proximae compitum Fabricium aedificatae sunt, quod parum amplae erant veteres a Romulo factae, ubi⁵ is populum et sacra in partis triginta distribuerat, ut in is ea sacra curarent; quae cum ex veteribus in novas evocarentur, septem⁶ curiarum per religiones evocari non potuerunt; itaque Foriensis, Raptae, Velientis⁷, Velitiae res divinae fiunt in veteribus curis.

[Noxia,] ut Ser. Sulpicius Ru[*fus ait, 'damnum' significat,*]⁸ apud poetas autem et oratores ponitur pro 'culpa'. At⁹ noxa 'peccatum' aut 'pro peccato poenam', ut Accius in Melanippo: "Tete esse huic noxae obnoxium". Item, cum lex iubet noxae dedere, 'pro peccato dedi' iubet.

"Numer^a senatum,"¹⁰ ait quivis senator consuli, cum inpedimento vult esse, quominus faciat SC., postulatque, ut aut res, quae referuntur¹¹, dividantur, aut singuli consulantur, aut si tot non sint senatores, quo numero liceat perscribi¹² SC.

1) [] haec ex Paulo. — 2) sic, non idque cod. — 3) nexi dando nexi liberando cod. — 4) quicquam cod. — 5) ube cod. — 6) sic cod.; quattuor Aug. — 7) vellensis cod. — 8) Suppletum e P. 175: noxia apud antiquos damnum significabat, sed a poetis ponitur pro culpa: noxa ponitur pro peccato aut pro peccati poena, cum lex iubet noxae dedere pro peccato. — 9) ad cod. — 10) [requiruntur talia: 'divide' aut 'consule' aut 'numera senatum'. TH. M.] — 11) acferuntur cod. — 12) praescribi cod.

- F. 173 [Nummum ex Graeco nomismate ex]istimant di[ctum¹, idemque nobis quod νοῦμνον illis] valere, quia [pecuniae nomina a Siculis accepimus, quorum] hoc proprium est.
- F. 173 Nu<n>cupata pecunia est, ut ait Cincius in l. II de officio iuriconsulti, 'nomina<ta>, certa', 'nominibus propriis pronuntiata'. "Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupasset², ita ius esto"³ id est⁴ 'uti nominarit locutusve erit, ita ius esto'. Vota nuncupata dicuntur, quae consules praetores, cum in provinciam proficiscuntur, faciunt; ea in tabulas praesentibus multis referuntur. At⁵ Santra l. II de verborum antiquitate satis multis 'nuncupata', conligit non 'decreto⁶ nominata' significare, sed 'promissa et quasi testificata', 'circumscripta', 'recepta', quod etiam in votis nuncupandis esse convenientius.
- F. 173 Nundinas⁷ feriatum⁸ diem esse voluerunt antiqui, ut rustici convenirent mercandi vendendique causa, eumque nefastum, ne, <si>⁹ liceret cum populo agi, interPELLARENTUR nundinatores¹⁰.
- F. 170 Nuptias dictas esse — Aelius et Cincius, quia flammeo caput nubentis 'obvolvatur', quod antiqui 'obnubere' vocarint; ob quam causam legem quoque Praenestinam¹¹ iubere caput eius 'obnubere', qui parentem necavisset, quod est 'obvolvere'.

F. 189 **O**biurare ['iureiurando obstringere']¹².

L. 190 Obnectere, 'obligare', maxime in nuptiis frequens est.

P. 187 Obrogare est legis prioris infirmandae causa legem aliam ferre.

1) P. 172: Nummus ex Graeco nomismate dicitur. — 2) nuncupasset cod.; em. Urs. — 3) Cf. tom. I p. 25 tab. VI, 1. — 4) ita cod.; em. Urs. — 5) ad cod. — 6) de recto cod. — 7) Macr. Saturn. 1, 16, 32—35: Harum originem — Romulo adsignant, — sicut Tuditanus adfirmat; sed Cassius Servium — fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris convenirent urbanas rusticasque res ordinaturi. — Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die — ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent, — unde etiam mos, ut leges trinundino die promulgarentur. — 8) feriarum cod. — 9) si add. Mue. — 10) Macr. l. l. 28—30: Trebatius — ait nundinis magistratum posse manumittere iudiciaque addicere; sed contra Iulius Caesar — negat nundinis contionem advocari posse; id est cum populo agi, ideoque nundinis — haberi comitia non posse; sed lege Hortensia effectum est, ut fastae essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem veniebant, lites componerent; nefasto enim die praetori fari non licebat. — 11) parens tam cod., emend. Bergk. — 12) [] ex P. 188.

Obtestatio est, cum deus testis in meliorem partem vocatur; *P. 184*
detestatio, cum in deteriore.

Occentassi «n» t antiqui dicebant, quod nunc 'convicium fecerit' *F. 181*
dicimus, quod id clare et cum quodam canore fit, ut procul exaudiri
possit; quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur *cett.*¹

Occisum a necato distingui quidam, quod alterum a 'caedendo' *F. 178*
atque ictu fieri dicunt, alterum sine ictu. Itaque in Numae Pompili
regis legibus² scriptum esse: "Si hominem fulmen (?)³ occisit, ne
supra genua tollito".

Occupaticius⁴ ager dicitur qui desertus⁵ a cultoribus⁶ frequen- *P. 180*
tari⁷ propriis ab aliis occupatur. *(Cf. F. 181)*

Opima spolia dicuntur —, quae dux p. R. duci hostium detraxit, *L. 186. 189*
quorum tanta raritas est, ut intra annos paulo . . trina contingerint
nomini Romano: una quae Romulus de Acrone, altera quae consul
Cossus Cornelius de Tolumnio⁸, tertia quae M. Marcellus Iovi Fere-
trio de⁹ Viridomaro fixerunt. M. Varro ait opima spolia esse
etiam¹⁰ si manipularis miles detraxerit, dummodo duci hostium, [*sed*
*prima esse, quae dux duci: neque enim, quae a duce capta*¹¹] non
sint, ad aedem Iovis¹² Feretri poni, testimonio esse libros pontificum,
in quibus sit: "Pro primis spoliis bove«n», pro secundis solitaurilibus,
pro tertiis agno publice¹³ fieri debere"; esse etiam Pompili regis¹⁴
legem opimorum spoliorum talem: "Cuius¹⁵ auspicio classe procincta
opima spolia capiuntur, Iovi Feretrio darier oporteat, et¹⁶ bovem
caedito, qui cepit aeris CC¹⁷; secunda spolia, in Martis aram in
campo solitaurilia utra voluerit, caedito¹⁸; tertia spolia, Ianui Quirino

1) Cf. tom. I p. 28 tab. VIII, 1a. — 2) Cf. tom. I p. 8, 3 n. 4. —
3) fulminibus cod.; fulmen Jovis Mue. — 4) Grom. et Lachm. 138, 3: Oc-
cupatorii autem dicuntur agri, quos quidam arcifinales vocant —; quibus
agris victor populus occupando nomen dedit. Bellis enim gestis victores
populi terras omnes, ex quibus victos eiecerunt, publicavere; — deinde ut
quisque virtute colendi quid occupavit, arcendo vicinum arcifinalem dixit.
Quo ex loco recte collegit Rudorffius, röm. Feldm. 2, 252, occupaticios
agros ab occupatoriis differre. — 5) desitus emendarunt edd. — 6) occul-
toribus M. — 7) frequentari additum Paulo ex F.: Occupaticius . . . a cul-
toribus fre . . . [] ri coeptus. quod in . . — 8) columnio Q. — 9) Iovi Fere-
trio de om. Q hiatu significato. — 10) etiam esse R. — 11) hiatum signant
Q R. Cf. Hertzberg, Philol. 1846, 331—339. — 12) ius Q. — 13) sacra ins.
R. — 14) compelli reges traditur. — 15) Cuius — dato. Sic libri: locum
ad emendationem Muelleri potissimum dant etiam tom. I p. 8, 4 n. 6 et n.
16—18. — 16) darier oporteat et hic del. — 17) aeris CCC darier oporteat
ser. — 18) qui cepit, aeris CC dato ins.

agnum marem caedito; C qui ceperit ex aere dato. Cuius auspicio capta, dis piaculum dato”.

- L. 198 Optima¹ lex . . in magistro populi faciendo, qui vulgo ‘dictator’ appellatur, quam plenissimum posset ius eius esse, significabatur² ut fuit Mani Valerii M. F. Volusi nepotis³ qui primus magister populi⁴ creatus est; postquam⁵ vero provocatio ab eo magistratu ad populum data⁶ est, quae ante non erat, desitum est adici “ut optima¹ lege”, utpote imminuto iure priorum magistrorum. — “Ut qui optima lege fuerint” adici solet, cum quidam magistratus creantur . . .
- P 199 Orare antiqui dixerunt pro ‘agere’; unde et oratores causarum actores, et oratores, qui nunc ‘legati’, quod rei publicae mandata ‘peragerent’⁷.
- F. 182 (Cf. L. 185) Ordinarium hominem Oppius ait dici solitum scurram et improbum, qui adsidue in litibus moraretur, ob eamque causam in ‘ordine’ staret adeuntium praetorem cett. —
- L. 185 Ordo sacerdotum aestimatur deorum [ordine, ut deus] maximus quisque. Maximus videtur rex, dein Dialis⁸, post hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto pontifex maximus; — pontifex maximus⁹, quod iudex atque arbiter habetur rerum divinarum humanarumque.
- L. 197 Osculana pugna in proverbio, quo significabatur victos vincere, —. Significatur¹⁰ etiam osculo savium¹¹, — quod inter cognatos propinquosque institutum ab antiquis est, maximeque feminas¹² . . .
- L. 202 Ovibus duabus¹³ multabantur apud antiquos in¹⁴ minoribus delictis, ut in maioribus XXX bobus¹⁵, nec hunc ultra numerum excedebat

1) Opima R. — 2) sign. esse R. — 3) Volusuinae gentis traditur. — 4) magister a populo traditur. — 5) propter quam traditur; emend. Aug. — 6) dicta traditur. — 7) Festi locum descriptores perturbant. Cf. Oratores F. 182. — 8) deinde alius Q. — 9) maximoque Q. — 10) significat et R. — 11) osculum suavius R. — 12) Plin. hist. nat. 14,13: Cato, ideo propinquos feminis osculum dare, ut scirent, an temetum (i. e. vinum) olerent. Non licebat id feminis Romae bibere. Invenimus — Egnati Mecenii uxorem, quod vinum bibisset —, interfectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. Val. Max. 6,3,9: non accusatore tantum sed etiam reprehensore caruit id factum. Dion. 2,25: οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρός ἐδίχαζον, — εἰ τις οἶνον εὐπεθεῖη πιούσα γυνή. (Cf. tom. I p. 6, 8.) Gell. 10,23,4. Don. Ter. Eun. 3,2,3. — 13) sic traditur; duobus Scalig. — 14) in om. QR. — 15) maioribus ambobus (ambubus R) traditur. Plin. h. n. 18,3,11: Multatio quoque non nisi ovium boumque impendio dicebatur, non omittenda priscarum legum benivolentia. Cautum quippe est, ne bovem prius quam ovem nominaret, qui indiceret multam. Cf. Cic. supra p. 12 n. 8 ad v. locupletes cit.

multatio; sed ¹ posteaquam aere signato uti civitas coepit ² pecoraque multatitia incuria ³ corrumpabantur, unde etiam peculatus crimen usurpari coeptum est, facta aestimatio pecoralis multae, et boves centenis assibus, oves denis aestimatae ⁴. Inde suprema multa, id est maxima, appellatur tria milia aeris; item vicessis ⁵ minoribus delictis. (Cf. Maxima.)

Pactionem antiqui dicebant, quam nunc 'pactionem' dicimus; unde *F. 250* et 'pacisci' ⁶ adhuc et 'paco' ⁷ in usu remanet.

Paelices ^{8, 9} nun equidem appellantur alienis succumbentes non so- *P. 222* lum feminae sed etiam mares. Antiqui proprie eam ¹⁰ paelicem ⁹ nominabant, quae uxorem habenti nubebat. Cui generi mulierum etiam poena constituta est a Numa Pompilio hac ¹¹ lege: "Paelix ⁹ aram Junonis ne tangito; si tanget, Iunoni crinibus demissis agnum feminam caedito".

Paribus equis, id est 'duobus', Romani utebantur in proelio. ut *P. 221* sudante altero transirent in siccum. Pararium aes appellabatur id, quod equitibus duplex pro binis equis dabatur.

Parens vulgo pater aut mater appellatur; sed iuris prudentes avos *P. 221* et proavos, avias et proavias parentum nomine appellari dicunt ¹².

Parret, quod est in formulis, debuit et producta priore syllaba *F. 253* pronuntiari et non gemino 'r' ¹³ scribi, ut fieret 'paret', quod est 'in-

veniat' ut 'comparet', 'apparet'. Paret ¹⁴ significat 'apparebit'. *P. 221*

Parrici <di> quaestores appellabantur, qui solebant creari causa *P. 221*

rerum capitalium quaerendarum. Nam parricida non utique is, qui 'parentem occidisset', dicebatur, sed qualemcumque hominem indemnatum. Ita fuisse indicat lex Numae Pompilii regis ¹⁵ his composita verbis: "Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, paricidas esto".

"Parum cavisse videri", pronuntiat magistratus, cum de con- *F. 238* sili<s> sententia capitis quem condempnaturus est.

1) sed *Mue.*, quae *QR.* — 2) coepit civitas *R.* *Plin. l. c.*: Servius rex ovium boumque effigie primus aes signavit. *Id. 33, 3, 43*: Servius rex primus signavit aes; antea rudi usos Romae Timaeus tradit. Signatum est nota pecudum, unde et pecunia appellata. — 3) multatitia (*om. incuria*) *R.*, multitia aut incuria *Q.* [*Fortasse malitia aut incuria. TH. M.*] — 4) exstimatae *R.* — 5) uicesis *Q.*, uicies *R.* — 6) pacisce *cod.* — 7) paceo *cod.* — 8) *Cf. tom. I p. 8, 2 n. 3.* — 9) pelices — pelicem — pelex *libri.* — 10) eam proprie *T.* — 11) ac *G.* — 12) dicuntur *G.* — 13) geminorum *cod.* — 14) parret *MT.* — 15) *Cf. tom. I p. 10, 12 n. 1.*

- Fig. 234 *Pater patrimus* dicebatur apud antiquos, qui cum iam ipse 'pater esset', 'habebat' etiam tum 'patrem'.
- F. 246 [*Patres appe*]llantur, ex quibus senatus [*primum compositus; nam initio urbis*] conditae Romulus C [*viros elegit praestantissimos,*] quorum consilio atque [*prudencia res publica ad*]ministraretur: atque [*ii patres dicti sunt, quia*] agrorum partes ad[tribuerant tenuioribus¹]
- P. 247 perinde ac liberis. Patres senatores ideo appellati sunt, quia agrorum partes adtribuerant tenuioribus ac si liberis propriis.
- F. 241 Patricios Cincius ait in libro de comitiis eos appellari solitos, qui nunc ingenui 'vocentur'.
- P. 221 Patricius vicus Romae dictus eo, quod ibi patricii habitaverunt, iubente Servio² Tullio, ut, si quid molirentur adversus ipsum, ex locis superioribus obprimerentur.
- F. 245 Patrimi et matrimi pueri³ praetextati tres nubente(m) deducunt, unus qui facem praefert ex spina alba, quia noctu nubebant, duo qui tenent nubentem.
- F. 233 Patrocinia appellari coepta sunt, cum plebs distributa est inter
(= P. 232) patres, ut eorum opibus tuta esset.
- F. 253 Patr[on]us a patre cur ab antiquis dictus sit, manifestum: quia [ut liberi, sic etiam clientes] numerari inter do[mesticos quodammodo possunt].
- L. 213 Peculatus est nunc quidem quaecumque⁴ publicum furtum, sed
(P. 212) inductum est a 'pecore', ut 'pecunia' quoque ipsa. Iam⁵ etiam noxii pecore multabantur, quia neque aeris adhuc neque argenti erat copia. Itaque suprema multa etiam nunc appellatur⁶.
- F. 237 Peculatus furtum publicum dici coeptus est a 'pecore', quia ab eo initium eius fraudis esse coepit, siquidem ante aes aut argentum signatum ob delicta poena gravissima erat duarum ovium et XXX bovis; ea(m) lege(m) sanxerunt T. Menenius⁷ Lanatus et P. Sestius Capitolinus cos.; quae pecudes, postquam aere signato uti coepit p(opulus) R(omanus), Tarpeia lege cautum est, ut bos centus(s)ibus, ovis decus(s)ibus aestimaretur. (Cf. Ovibus.)
- F. 249 Peculium servorum (a) 'pecore' item dictum est, ut est⁸ 'pecunia' patrum familiae.

1) [] ex Paulo. — 2) servitio GM, servio T. — 3) puero cod. — 4) quaecumque Q. — 5) nam Ursinus. — 6) qua XXX boves et II oves aestimabantur similiave exciderunt; cf. P. 144 Maximam multam. — 7) menonius cod. — 8) ex cod. [Em. ego. ТН. М.]

*Pedarium*¹ *senatorem*² significat *Lucilius* quom ait³: “*Agipes* *L. 210* vocem mittere coepit”; qui ita appellatur, quia tacitus transeundo⁴ ad eum, cuius sententiam probat, quid sentiat, indicat.

“*Pedem* struit”, in XII significat ‘fugit’, ut ait *Ser. Sulpicius. L. 210* (*Cf. Struere.*)⁵

Pendere poenas ‘solvere’ significat, ab eo, quod aere gravi cum *P. 208* uterentur Romani, penso eo, non numerato, debitum solvebant: unde etiam pensiones dictae.

Percunctatum patris familiae nomen ne quis servum mitteret, *F. 242* lege sanctum fuisse, ait *Cato* in ea qua *«m»* legem *Orciam* dissuadet.

[*Plebeias tabernas q*]uas vocant, nos[*tra aetate V tabern*]as esse *F. 230* et septem ferunt [*fuisse*⁶. *Plebeias appella*]mus a genere magistratus; eas enim faciendas curaverunt *M. Iunius Brutus Q. Oppius aediles pl(ebei)*⁷.

[*Plebei magistratus dicuntur*], qui plebei scito, [*postquam plebs F. 230* *tributum sine patribus*] suffragium tu[*lit, rogante tribuno plebei*] sunt constitu[*ti, et aut tribuni plebei aut plebeii aediles s*]unt, qui una cum [*tribunis plebei creati sunt diss*]idente plebe a pa[*tribus*]⁸. *Plebeii aediles* dissidente plebe a patribus sunt creati. *P. 231*

Plebeium magistratum neminem capere licet nisi qui ex plebe est. *P. 231* (*Cf. F. 230*)

*Plorare*⁹ ‘flere’¹⁰ ‘inclamare’ nunc significat et cum praepositione ‘inplorare’, id est¹¹ ‘invocare’; at¹² apud antiquos plane ‘inclamare’; in regis *Romuli* et *Tatii*¹³ legibus: “Si nurus sacra divis parentum estod” in *Servi Tulli* haec est: “Si parentem puer verberit, ast olle plorassit, paren, puer divis parentum sacer esto.” id est ‘clamarit’, dix . . .

Poenas pendere in eo proprie dicitur, qui ob delictum pecu- *P. 243; cf. F. 242* niam solvit, quia ‘penso’ aere utebantur.

1) *Cf. Gellius 3,18.* — 2) *post senatorem hiatum indicat R.* — 3) *quom ait om. R. hiatum indicans.* — 4) *traheseundo QR.* — 5) *Cf. tom. I p. 18,2.* — 6) *Liv. 26,27,2: eodem tempore (a. 544) VII tabernae, quae postea V, et argentariae, quae nunc novae adpellantur, arsere.* — 7) *Sic restituit Mo., Forschungen 1,193; aliter Mue.* — 8) [*Supplementa mutavi. Th. M.*] — 9) *Cf. tom. I p. 7,13 n. 6, ubi locum Mo. sic restituit: in regis Romuli et Tatii legibus haec est: “si parentem puer verberit, ‘ast olle plorassit’ parens, puer divis parentum sacer estod, id est clamarit. adicitur: si nurus, sacra divis parentum estod” in Servi Tulli.* — 10) *inclamare delet Mue.* — 11) [*id est del. Th. M.*] — 12) *sic cod.* — 13) *latii cod.*

- F. 253 Pollucere¹ merces [quas cuivis deo²] liceat, sunt far, polenta, vinum, — pisces, quibus est squama, praeter scarum³ cett.
- F. 253 Popularia sacra sunt, ut ait Labeo, quae omnes cives faciunt, nec certis familiis adtributa⁴ sunt: Fornacalia, Parilia, cett.
- F. 253 Populi com[itia dicuntur, cum patres] cum plebe suffragium [ferunt; populus enim] ex patribus et plebe [constat. E contrario] cum plebes sine patri[bus a suo magistratu rogatur,] quod plebes scivit, pleb[iscitum est: plebs enim cum] appellatur, patrum commu[nio⁵ excluditur]⁶.
- F. 253 Portum in XII pro 'domo' positum omnes fere consentiunt: "Cui testimonium defuerit, <h>is tertiis diebus ob portum obvagatum ito". (Cf. Vagatio.)⁷
- F. 249 [Posime]rium esse ait Antistius [—] ficalis 'pomerium', id est l[ocum pro muro, ut ait] Cato. Olim quidem omn[em urbem comprehendebat praeter Aven]tinum, nunc etiam intra ae[dificia comprehenditur, etest muro proximum] quasi 'promoerium'⁸. Solet au[tem iis solis dari] ius⁹ pomerii proferendi, [qui populum Romanum agro de hostibus capto auxerunt. cett.] Posimerium¹⁰ pontificale pomoerium, ubi pontifices auspicabantur; dictum autem 'pomoerium' quasi 'promurium'¹¹ id est 'proximum muro'.
- F. 253 Possessio¹² est, ut definit Gallus Aelius, usus quidam agri aut aedifici, non ipse fundus aut ager; non enim possessio est [e]¹³ rebus quae tangi possunt [nec suum]¹⁴, qui dicit se possidere, <h>is vere potest dicere. Itaque in legitimis actionibus nemo ex his qui¹⁵ possessionem suam vocare audet, sed ad interdictum venit, ut praetor his verbis utatur: "Uti nunc possidetis eum [fundum¹⁶, q(uo) d(e) a(gitur), quod nec vi nec clam nec precario alter ab altero possidetis, ita possideatis; adversus ea vim fieri veto]"¹⁷.

1) Cf. lex Numae 5 (tom. I p. 9). — 2) hiat codex; explevit hiatum Mue. — 3) squatum cod. — 4) abtributa cod. — 5) como . . . cod. — 6) Sic restituit Mo., Forschungen 1,170 n. 7; aliter Mue. — 7) Cf. tom. I p. 20 tab. II, 3. — 8) sic cod. — 9) rus cod. — 10) posimerium G.M. — 11) promorium M. — 12) De hoc et sequenti loco scripsit Huschke, üb. d. Stelle d. Varro v. d. Lic. p. 75—116. — 13) Deficiunt in hiatu cod. litterae duae pluresve. — 14) [Hiatum codicis explevi ego verbis nec suum; neque proposuit Cuiacius, quo retento mox pro his uere Huschkus scribi iussit is suam rem. Th. M.] — 15) ex his qui] ex iure Quiritium compendiis male solutis scribendum esse existimat Huschkus. — 16) In D. 43,17,1: Uti eas aedes. — 17) quo minus ita possideatis vim fieri veto D. l. c. et Gaius 4,160.

Possessiones appellantur agri late patentes¹ publici privatique, *F. 241* quia² non mancipatione sed usu tenebantur et ut quisque³ occupaverat, colidebat⁴.

Post liminium receptum Gallus Aelius in libro primo significationum, quae ad ius pertinent, ait esse eum, qui liber, ex qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo iure, quod constitutum est de postliminis; item qui⁵ servos a nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in eius potestatem, cuius antea fuit, iure postlimini; equi et muli et navis eadem ratio est post liminium receptionis quae⁶ servi. Quae genera rerum ab hostibus ad nos post liminium redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostis redire possunt. Cum populis liberis et cum foederatis et cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus; quae nationes in dicione⁷ nostra sunt, cum his⁸ [*postliminium non est*]. Post liminium⁹ receptus dicitur is¹⁰, qui extra *P. 219* limina, hoc est terminos provinciae, captus fuerat, rursus ad propria revertitur.

Potitus servitu[te] qui, ut ait Labeo, servitu[tem servit. —] *F. 250* Praefecturae eae appellabantur in Italia, in quibus et ius dicebatur et nundinae agebantur; et erat quaedam earum r(es) p(ublica), neque tamen magistratus suos habebant; in quas¹¹ legibus praefecti mittebantur quodannis, qui ius dicerent. Quarum¹² genera fuerunt duo; alterum, in quas solebant ire praefecti quattuor, <qui¹³> viginti sex virum numero¹⁴ populi suffragio creati erant, in haec oppida: Capuam, Cumas, Casilinum, Volturnum, Litternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatiam¹⁵; alterum; in quas ibant, quos praetor urbanus quodannis in quaeque loca miserat legibus, ut Fundos,

1) *Plin. hist. nat. 18, 6, 35*: Latifundia perdidere Italiam, iam vero et provincias. Sex domini semissem Africae possidebant, cum interfecit eos Nero princeps. *Cic. de off. 2, 21, 73*: Philippus —, cum legem agrariam ferret, — in agendo multa populariter, tum illud male: non esse in civitate duo milia hominum, qui rem haberent. — 2) *sic cod.* — 3) *sic, quisquam cod.* — 4) colebat *Niebuhr*, possidebat *Ursinus*. *Cf. Isid. non orig. 15, 13, 3.* — 5) itemque — 6) receptum isquae *cod.* — 7) opinione *cod.* dicione arbitrato ospiciove nostro *Hase, postliminium p. 39.* — 8) *Post* cum his *hiatum non indicant codices.* — 9) postliminum *T.* — 10) [*pro is malim si. Th. M.*] — 11) in qua *his cod.* — 12) *sic, non quorum, cod.* — 13) [*qui om. cod., addidi ego. Th. M.*] — 14) num *pro cod.* — 15) calatium *cod.*

Formias, Caere, Venafrum¹, Allifas², Privernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum aliaque conplura.

P. 224 Praeiurationes facere dicuntur³ hi, qui ante alios conceptis⁴ verbis 'iurant'; post quos in eadem verba iurantes⁵ tantummodo dicunt: "idem in me".

F. 249 Praerogativae centuriae«s» dicuntur, ut docet Varro rerum humanarum l. VI, quo rus[tici]⁶ Romani, qui ignorarent petitores, facilius eos animadvertere possent; Verrius probabilius iudicat esse, ut cum essent designati a praerogativis, in sermonem res veniret populi de dignis indignisque et fierent ceteri diligentiores ad suffragia de his ferenda.

P. 223 Praes est is⁷, qui populo se obligat interrogaturque⁸ a magistratu, si praes sit, ille respondet⁹: praes. (Cf. Manceps.)

F. 246 Praeteriti senatores quondam in opprobrio non erant, quod, ut reges sibi legebant sublegebantque, quos in consilio publico haberent, ita post exactos eos consules quoque et tribuni¹⁰ militum consulari potestate coniunctissimos sibi quo«s»que¹¹ patriciorum et deinde plebierum legebant, donec Ovinia tribunicia intervenit, qua sanctum est, ut censores ex omni ordine optimum quemque curiati«m»¹² in senatu«m» legerent; quo factum est, ut qui praeteriti essent et loco moti, haberentur ignominiosi.

F. 241 Praetor ad portam nunc salutatur «h»is, qui in provinciam¹³ pro praetore aut pro consule exit; cuius rei morem ait fuisse Cincius in libro de consulum potestate talem: Albanos¹⁴ rerum potitos usque ad Tullum regem; Alba deinde diruta usque ad P. Decium¹⁵ Murem cos. populos Latinos ad caput Ferentinae¹⁶, quod est sub monte Albano, consulere solitos et imperium communi consilio administrare. Itaque quo anno¹⁷ Romanos imperatores¹⁸ ad exercitum mittere oporteret, iussu nominis Latini conplures nostros in Capitolio a sole

1) uenaerum *cod.* — 2) allieas *cod.* — 3) dicunt *M.* — 4) conceptus *M.* — 5) iurantis *GM*, iurantes *T.* — 6) quaerus . . . *cod.* [*Magis crediderim sic fere fuisse: quae ante reliquas suffragium ferebant equitum Romanorum, ut rustici. TH. M.*] — 7) his *G.* — 8) *sic libri*, interrogatusque *edd.* — 9) respondit *GM*, respondet *T.* — 10) tribunos *cod.*; *emend. Aug.* — 11) *emend. Urs.* — 12) *emend. Urs.* — 13) *sic, non provincia, cod.* — 14) albanus *cod.* — 15) at poectum *cod.*; *emend. Urs.* — 16) capudoetentinae *cod.*; *emend. Urs.* — 17) [*scr. quando. TH. M.*] — 18) imprs *cod.*

oriente auspiciis operam dare solitos. Ubi aves addixissent, militem illum, qui a communi Latio missus esset, illum, quem aves addixerant, praetorem salutare solitum, qui eam provinciam optinerent praetoris nomine.

Priscae Latinae coloniae appellatae sunt, ut distinguerent^(ur) *F. 241* a novis¹, quae postea a populo dabantur.

Prisci Latini proprie appellati² sunt hi, qui 'priusquam' conderetur *P. 226* Roma fuerunt³.

[*Privato sumptu*] se alebant mili^[tes Romani, antequam stipendia] *F. 234* mererentur, quod in [*consuetudine mansit paene ad id*] tempus, quod fuit pau^[lo ante quam Roma urbs] capta est a Gallis; [*postea enim nisi publico stipendio m*]ilites non fiebant. Privato sumptu se *P. 235* alebant milites Romani paene ad id tempus, quo Roma capta est a Gallis.

Privos privasque antiqui dicebant pro 'singulis'; ob quam causam *P. 226* et 'privata' dicuntur, quae uniuscuiusque sint; hinc et 'privi'legium et 'priv'atus *cett.*

"Probrum virginis Vestalis ut capite puniretur, vir, qui eam in- *F. 241* cestavisset, verberibus necaretur"⁴, lex, fixa in atrio Libertatis, cum multis alis legibus incendio consumpta est, ut ait M. Cato in ea oratione, quae de auguribus inscribitur. *cett.*

"Pro" censu classis iuniorum Ser. Tullius cum dixit in discriptione *F. 246* centuriarum, accipi debet 'in' censu, ut ait M. Varro in l. VI rerum humanarum, sicuti 'pro' aede Castoris, 'pro' tribunali, 'pro' testimonio. Procincta⁵ clas^[sis dicebatur exercitus ad] proelium instructus *F. 249* et pa^[ratus, quem Diali flamini vi]dere non licet: ant^[iqui enim procinctum hominem] dixerunt, ut nunc quoque [*dicitur, qui ad agendum expedi*]tus est. Procincta autem [*toga Romani olim*] ad pugnam ire solit^[i sunt: unde et testamen]ta in procinctu fieri [*dicuntur, quia ante pugnam fiunt*]. Procinctam classem, id est para- *P. 248* tam ad bellum militum multitudinem, Diali flamini videre non licuit. Procincta classis dicebatur, cum exercitus cinctus erat Gabino *P. 225*

1) nobis *cod.* — 2) dicti *T.* — 3) [*VII cf. p. 15 n. 13.*] — 4) *Liv. 22, 57, 2*: duae Vestales eo anno (*u. c. 538*), Opimia et Floronia, stupri compertae, altera sub terra, ut mos est, ad portam Collinam necata, altera sibimet ipsa mortem consciverat. L. Cantilius scriba pontificius, qui cum Floronia stuprum fecerat, a pontifice maximo eo usque virgis in comitio caesus est, ut inter verbera expiraret. *Cf. Suet. Dom. 8 et infra v. Sceleratus.* — 5) *Cf. supra v. Opima et tom. I p. 8, 4 et n. 6.*

cinctu confestim pugnaturus; vetustius¹ enim fuit multitudinem hominum, quam navium, classem appellari.

P. 225 Pro citum testamentum dicebatur velut 'pro citum'², 'provocatum', id est 'irritum ac ruptum'. (Cf. P. 225 v. Pro citant.)

F. 249 Pro cum patricium in discriptione classium³, quam fecit Ser. Tullius, significat 'procerum'; i⁴ enim sunt principes. Nam 'proci' dicuntur, qui poscunt aliquam in matrimonium, Gr<a>ece <μ>νηστῆρες. Est enim 'procare' poscere, ut cum dicitur in iudice conlocando 'si alium procas', 'nive eum procas', hoc est 'poscis'; unde etiam meretrices 'procaces'.

F. 229 Pro duit, 'porro dederit', ut est in lege censoria: "Porticum sartam tectamque habeto, prodito". Alias 'prodiderit'. (Cf. Sarte.)

F. 234 Pro hibere comitia dicitur 'vitiare diem morbo', qui vulgo quidem maior<>e, ceterum ob id ipsum 'comitalis' appellatur. Cato in ea oratione quam scripsit de sacrilegio⁵ commisso: "Domi cum auspiciamus, honorem me dium⁶ immortalium velim habuisse. Servi, ancillae, si quis eorum sub centone crepuit, quod ego non sensi, nullum mihi vitium facit. Si cui ibidem servo aut ancillae dormienti evenit, quod comitia prohibere solet, ne is quidem mihi vitium facit".

P. 226 Pro letarium 'capite censum' dictum, quod ex his civitas constet, quasi 'prolis'⁷ progenie; iidem et pro letanei.

F. 234 "Pro scapulis" cum dicit Cato, significat 'pro iniuria verberum'; nam conplures leges erant in cives rogatae, quibus sanciebatur poena verberum. His significat prohibuisse se⁸ multos suos civis in ea oratione, quae est contra M. Caelium: "si em percussi, saepe⁹ incolumis abii; praeterea pro re p(ublica), pro scapulis atque aerario multum r(ei) p(ublicae) profui<>t".

P. 224 Pro mulgari leges dicuntur, cum primum in vulgus eduntur, quasi 'provulgari'.

P. 226 Provinciae appellantur, quod populus Romanus eas 'provicit', id est 'ante vicit'.

F. 246 Publica pondera [ad legitimam normam exacta fuisse] ex ea causa Iunius in [... colligi]t, quod duo Silii¹⁰, P. et M., trib(uni) pleb(is), rogarint his verbis: "Ex ponderibus publicis cet."¹¹

1) vetustius G, uetustus M. — 2) sic libri. — 3) ceassium cod. — 4) i. i. cod. — 5) sacrificio Mue. — 6) deum Mue. — 7) proles; emend. Hu., Ser. Tull. p. 187. — 8) hic significat prohibuisse cod. [Emend. ego. Th. M.] — 9) [Scr. hostem percussi saepe, saepe. Th. M.] — 10) silli cod. — 11) Legem Siliam damus tom. I p. 46.

Publica sacra, quae publico sumptu pro populo fiunt, quaeque *F. 245* pro montibus pagis curis sacellis; at¹ privata, quae pro singulis hominibus familiis gentibus fiunt.

Publicius clivus appellatur, quem duo fratres L. M. Publici *F. 238* Malleoli², aediles cur(ules), pecuaris³ condemnatis ex pecunia, quam ceperant⁴, munierunt, ut in Aventinum vehiculi hel (?) venire⁵ possit.

Puri, probi, profani, sui auri dicitur in manumissione sacrorum *F. 250* causa: ex quibus puri significat, quod in usu spurco⁶ non fuerit; *(P. 251)* probi, quod⁷ recte excoctum purgatumque⁸ sit; profani, quod sacrum non sit et quod omni religione solutum sit; sui, quod alienum non sit.

Quaestores [*dicebantur, qui quaerent de rebus*] capitalibus, unde *F. 258* [*iidem etiam .. quaestores parri*]cidi appellantur.

Quadriplatores dicebantur, qui eo quaestu se tuebantur, ut eas *P. 259* res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio.

[*Quando*] — in XII quidem cum c littera ultima scribitur⁹. *F. 258*

“Quandoc¹⁰ rex comitiavit fas” in fastis notari solet, et hoc *P. 259* videtur significare, quando rex sacrificulus divinis rebus perfectis *(Cf. F. 258)* in comitium venit. “Quandoc¹⁰ stercus delatum fas”, eodem modo in fastis notatur dies, quo stercus purgatur ab aede Vestae¹¹.

“Qui hoc censetis, illuc transite, qui alia omnia, in hanc par- *F. 261* tem”; his verbis praeit¹² ominis videlicet causa, ne dicat ‘qui non censetis’.

Quin[*quennales in colonis appella*]bantur, qui lustrum con[*de* *F. 261* *rent quinto quoque anno, a quo nomin*]ari coeptos.

“Qui patres, qui conscripti” vocati sunt in curiam, quo tem- *F. 254* pore regibus urbe[m] expulsis P. Valerius cos. propter inopiam patriciorum ex plebe adlegit in numerum senatorum C et LX et IIII, ut expleret numerum senatorum trecentorum, et duo genera appellata sunt¹³. (*Cf. Allecti. Conscripti*¹⁴.)

1) ad *cod.* — 2) malteoli *cod.* — 3) pe... uaris *cod.* — 4) coeperat *cod.* — 5) *sic cod.*; vehiculis Vel(ia) *emend. Urs.*, veniri *Scal.*, possint *Aug.* — 6) porco *cod.*; spurco (sporco *G*) *Paulus.* — 7) *sic, non probique. cod.*; *cf. Paulus.* — 8) *sic, non pugnatumque, cod.* — 9) [*Intellegi quandoc hodie constat. Mo. tom. I p. 40, 2.*] — 10) *quandoc utroque loco G.M.* — 11) *Cf. Festus v. quando; tom. I p. 40, 2; Varro l. l. 6, 31. De restituendis huius loci reliquiis v. Mue. et Mo. 1, 367.* — 12) *sic, non perit, cod.* — 13) *appellaret esse cod. [Requiritur appellare ita coepit similiave. Th. M.]* — 14) *Liv. 2, 1, 11. Dion. 5, 13. Schweigler, röm. Gesch. 2, 144.*

- F. 254 [*Quiris vocabulum*] uli singulare usur[*pabatur olim, ut indicio*] est preco, qui in funeris [*indictione ita pronuntiare solet.*] “Ollus¹ Quiris leto datus”.
- F. 261 “Quot servi tot² hostes” in proverbio est, de quo Sinius Capito existimat, — esse dictum initio ‘quot³ hostis, tot servi’, <quod>⁴ tot captivi fere ad servitutem adducebantur, *cett.*
- F. 274 **R** duobus in conpluribus orationibus, cum de actis disseritur⁵ cuius⁶, etiam perscribi solet, id est ‘rationum relatarum’, quod his tabulis docentur iudices, quae publice data atque accepta sint⁷.
- F. 273 **R** adere g[*enas vetitum est in*] lege XII⁸, id est ‘unguibus [*lacerare malas*]’.
- F. 289 (= P. 288) **R**api simulatur virgo ex gremio matris, aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum traditur⁹, quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.
- F. 282 **R**ecepticiu[m] servum Cato in suasionem legis Voconiae cum ait, significat, ‘qui ob vitium redhibitus sit’: “ubi irata facta est, servum recepticiu[m] sectari atque flagitare virum iubet”.
- F. 274 **R**ecinium omne vestimentum quadratum ii¹⁰, qui XII¹¹ interpretati sunt, esse dixerunt: *Verrius togam, qua mulieres¹² utebantur, praetextam¹³ clavo purpureo.*
- F. 274 **R**eciperatio est, ut ait Gallus Aelius, cum inter populum et reges nationesque et civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatores reddantur res reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.
- F. 274 **R**eciprocare pro ‘ultro citroque poscere’ usi sunt antiqui, quia ‘procare’ est ‘poscere’ *cett.* (Cf. *Procum.*)
- F. 270 **R**edemptores proprie atque antiqua consuetudine dicebantur, qui, cum quid publice faciendum <a>ut praebendum conduxerant¹⁴ effecerantque, tum demum pecunias accipiebant; nam antiquitus

1) illius *cod.* — 2) quod servitute *cod.* — 3) quod *cod.* — 4) quod inseruit *Mue.* [*Potius scr. quod captivi pro tot captivi. TH. M.*] — 5) diserti *cod.* — 6) [*Excidisse videntur talia: adnotari vel. TH. M.*] — 7) *Publicarum rationum tabulae in iudiciis publicis circumferebantur iudicibus inspiciendae. Cic. p. Balbo 5, 11. ad Att. 1, 16, 4.* — 8) *v. tom. I p. 36 tab. X, 4.* — 9) *sic et cod. et Paulus; trahitur Mue.* — 10) *hi cod.* — 11) *v. tom. I p. 36 tab. X, 3.* — 12) *vir toga mulieres cod.; emend. Lipsius.* — 13) *praetextum cod.* — 14) *condixerant cod.*

'emere' pro 'accipere' ponebatur. At hi nunc dicuntur redemptores, qui *c* quid conduxerunt praebendum utendumque. (cf. Abemito.) Relegati dicuntur proprie, quibus ignominiae aut poenae causa *F. 278* necesse est ab urbe Roma aliove quo loco abesse 'lege*s*' senat*u**i**q*ue consulto aut edicto magistratu*u**s*, ut etiam Aelius Gallus indicat.

Religiosus est non modo deorum sanctitatem magni aestimans *F. 278* sed etiam officiosus adversus homines; dies autem religiosi, quibus nisi quod necesse est nefas habetur facere, quales sunt sex et triginta atri qui appellantur, et Alliensis², atque ii³, quibus mundus patet. <Religiosum ait⁴> esse Gallus Aelius, quod homini ita facere non liceat, ut, si id⁵ faciat, contra deorum voluntatem videat*n*ur facere. Quo in genere sunt haec: in aedem Bonae deae virum introire; adversus auspicia⁶ legem ad⁷ populum ferre, die nefasto apud praetorem lege agere. Inter sacrum autem et sanctum et religiosum differentias bellissime refert: sacrum aedificium consecratum deo, sanctum murum qui sit circum oppidum, religiosum sepulcrum, ubi mortuus sepultus aut humatus sit satis constare ait; sed item ratione⁸ quadam et temporibus eadem videri posse, si quidem quod sacrum est, idem lege aut instituto maiorum sanctum esse putat, ut⁹ violari id sine poena non possit. Idem religiosum quoque esse, quoniam¹⁰ sit al*i*quid, quod ibi homini facere non liceat; quod si faciat, adversus deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro et sepulcro debere observari, ut eadem et sacra et sancta et religiosa fiant, sed quo modo <quod> supra expositum est, cum de sacro diximus.

Religiosum ac¹¹ sacrum est, ut templa omnia atque aedes, quae *F. 289* etiam sacratae dicuntur; at¹² quod per se religiosum est, non utique [sacrum est, ut sepulcra], quod ea non [sacra, sed religiosa sunt].

Reluere, 'resolvere', 'repignerare'. Caecilius in Carine: "Ut aurum *F. 281* et vestem, quod matris fuit, reluat, quod viva ipsi opposuit¹³ pignori".

Remancipatam Gallus Aelius esse ait, quae mancipata sit ab *F. 277* eo, cui in manum convenerit.

1) [VII cf. *F. 289 sub v.* Receptus: Religiosi dicuntur qui faciendarum praetermittendarumque rerum divinarum secundum morem civitatis dilectum habent nec se superstitionibus implicant.] — 2) alii senes *cod.* — 3) hi *cod.* — 4) ait *ins. Urs.* — 5) si id] *sud cod.* — 6) mysticiae *cod.*; *emend. Aug.* — 7) id *cod.* — 8) [item ratione *ego*, ita portione *cod.* TH. M.] — 9) putat ut] putant *cod.* — 10) qui non iam *cod.* — 11) [fortasse aequae. TH. M.] — 12) ad *cod.* — 13) ipsa opposivit *Mue.*

- F. 277 Ren[ancitur . . sig]nificare ait 'rep[rehenderit; unde adhuc nos]'¹ dicimus 'nanciscitur', [et 'nactus', id est adeptus]¹.
- F. 276 Renancitur significat 'reprehenderit', unde adhuc nos dicimus 'nanciscitur' et 'nactus', id est 'adeptus'.
- F. 283 Res conperendinata significat iudicium in tertium diem constitutum².
- F. 281 Resignare antiqui pro 'rescribere' ponebant, ut adhuc 'subsignare' dicimus pro 'scribere' cett.
- F. 285 (Cf. P. 284) Resignatum aes dicitur militi, cum ob delictum aliquod iussu tr(ibuni) militum³ in tabulas refertur; '«re»signare' enim antiqui pro 'scribere' interdum ponebant.
- F. 273 Reus nunc dicitur, qui causam dicit, et item qui quid promisit spo(po)nditve ac debet; at Gallus Aelius l. II significationum⁴ verborum quae ad ius pertine(n)t ait: "Reus est, qui cum altero litem contestatam habet, sive «h»is egit sive cum eo actum est. Reus stipulando est idem, qui stipulator dicitur quive⁵ suo nomine ab altero quid stipulatus est⁶, non «h»is qui alteri adstipulatus est. Reus promittendo est, qui suo nomine alteri quid promisit qui(ve) pro altero quid promisit". At Capito Ateius⁷ in eadem quidem opinione est, sed exemplo adiuvat interpretationem; nam⁸ in secunda tabula secunda lege, in qua scriptum est: "quid horum fuit unum⁹ iudici arbitrove reove, eo dies diffissus¹⁰ esto"¹¹, hic uterque, actor reusque¹², in iudicio 'reus'¹³ vocatur, itemque accusator de via citur¹⁴ more vetere et consuetudine antiqua.
- F. 289 Reus cum pro u[troque ponatur, ut ait] . . . nius in eo qu[i aut di]cit pro se a[ut contra te agit, uterque sacramen]to tuo uti [potest].
- F. 289 Ritus est mos conprobatu in administrandis sacrificiis.
- F. 265 Rodus vel 'raudus' significat rem 'rudem' et imperfectam¹⁵; nam 'saxum' quoque 'raudus' appellant poetae. — Vulgus quidem in usu

1) [haec ex Paulo]. — 2) iudicium tertium constitutum M. — 3) ne stipendium ei detur inserit Paulus. — 4) significationem cod. — 5) quippe cod. — 6) quibus pepulatus est cod. [Immo scr. quippe suo nomine ab altero qui stipulatus est. TH. M.] — 7) at capiton actus cod. — 8) numa cod. — 9) sic cod., vitium Cuiacius. — 10) die diffensus cod. — 11) Cf. tom. I p. 20 tab. II, 2. — 12) esto nunc uterque actorum reiquae cod.; emend. Aug. et Mue. — 13) reus] Augustinus, me cod. — 14) de vi accitur cod., emend. Scal. [videtur fuisse: nunc uterque actor et qui in iudicium vocatur itemque accusator reus dicitur. TH. M.] — 15) imperfectam cod.

habuit non modo pro aere imperfecto, — sed etiam¹ signato, quia in mancipando, cum dicitur “rudusculo libram ferito”, asse tangitur libra. —

Rogatio est, cum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, *F. 266* quod non ad omnis pertineat, et de una pluribusve rebus, de quibus non omnibus sancitur: nam quod in omnes homines resve populus <s>civit, lex appellatur. Itaque Gallus Aelius ait: “inter legem et rogationem hoc interest: rogatio est genus legis: quae lex, non continuo ea rogatio est; <rogatio> non potest non esse lex, si modo iustis comitiis rogata est.”

Rupitias in XII² significat ‘damnum dederit’.

F. 265

Ruta caesa dicuntur, quae venditor possessionis sui usus gratia *F. 262* concidit ruendoque extrahit³.

Sacer mons appellatur trans Anienem, paulo ultra tertium miliarium, *F. 318* quod eum plebes, cum secessisset a patribus, creatis tr(ibunis) plebis qui sibi essent auxilio, discedentes ‘Iovi’ consecraverunt. At homo sacer is est, quem populus iudicavit ob maleficium; neque fas est eum immolari, sed qui occidit, parricidi non damnatur⁴; nam lege tribunicia prima cavetur: “si quis eum, qui eo plebei scito sacer sit, occiderit, parricida ne sit” ex quo quivis homo malus atque improbus ‘sacer’ appellari solet. Gallus Aelius ait sacrum esse, quodcumque more⁵ atque instituto civitatis ‘consecratum’ sit, sive aedis sive ara sive signum sive locus⁶ sive pecunia sive quid aliud, quod dis dedicatum atque consecratum sit; quod autem privati<s> suae religionis causa aliquid earum rerum deo dedicerint, id pontifices Romanos non existimare sacrum. At si qua sacra privata suscepta sunt, quae ex instituto pontificum stato die aut certo loco facienda sint, ea sacra appellari tamquam sacrificium. Ille locus, ubi ea sacra privata facienda sunt, vix videtur sacer esse.

Sacramento dicitur, quod [*iuris iurandi sacratio*]ne interposita *F. 344*

1) pro *ins. Mue. contra cod.* — 2) *Sic codex; scribendum rupsit in XII; cf. tom. I p. 30 tab. VIII, 5. Paulus p. 264: rupitia damnum dederit significat.* — 3) *contraxit cod.; emend. Aug.* — 4) *Macr. sat. 3, 7, 5: hoc loco non alienum videtur de conditione eorum hominum referre, quos leges sacros esse certis diis iubent, quia non ignoro quibusdam mirum videri, quod, cum cetera sacra violari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit occidi; cuius rei causa haec est cet.* — 5) *quocumque modo cod., emend. Lachmann.* — 6) *locum cod.*

actum [est; unde quis sacramen]to dicitur interrogari, quia [iusiurandum interponitur. Cato i]n Q. Thermum de X [hominibus: "Atque etiam ad]erant, ne mala [fide appareret] scelera nefaria fie[ri, poscentes, ut sacrame]nto traderentur¹, lege aest[imarentur"].]

P. 345 Sacramentum dicitur, quod iurisiurandi sacratione interposita geritur.

F. 344 Sacramentum aes significat, quod poenae nomine penditur, sive eo quis interrogatur, sive contendit²; id in aliis rebus quinquaginta assium est, in aliis rebus quingentorum inter eos, qui iudic(io) inter se contenderent. Qua de re lege L. Papiri tr(ibun) pl(ebis) sanctum est his verbis: "Quicumque praetor posthac³ factus erit, qui inter cives ius dicet, tres viros capitales populum rogato, hique tres viri [capitales] quicumque [posthac fa]cti erunt sacramenta ex[igunto] indicantoque, eodemque iure sunt, uti ex legibus plebei-que scitis exigere iudicareque esse esseque oportet"⁴. Sacramenti autem nomine id aes dici coeptum est, quod et propter aerari inopiam et sacrorum publicorum multitudinem consumebatur id in rebus divinis.

F. 318 Sacratae leges sunt, quibus sanctum est, qui«c»quid adversus eas fecerit, sacer alicui deorum sit cum⁵ familia pecuniaque⁶. Sunt qui esse dicant sacratas, quas plebes iurata in monte sacro sciverit⁷.

P. 319. Sacrificulus rex appellatus est qui ea sacra, quae reges facere (Cf. F. 318) assueverant, fecisset⁸.

F. 318 Sacrosanctum dicitur, quod iureiurando interposito est institutum, si quis id violasset, ut morte poenas penderet; cuius generis sunt tr(ibun) pl(ebis) aedilesque eiusdem ordinis⁹; quod adfirmat M. Cato in ea, quam scripsit, aedilis plebis sacrosanctos esse.

F. 321 Sagmina vocantur verbenae, id est herbae purae, quia ex loco (Cf. P. 320) 'sancto' arcessebantur¹⁰ a consule praetoreve, legatis proficiscentibus

1) traderetur *cod.* Cf. *Mue. in adnot. p. 411.* — 2) Ita *Mo. pro* contenditur. — 3) posthoc *cod.* — 4) v. *tom. I p. 47 n. 4.* — 5) sit cum] sicut *cod.* — 6) *Liv. 2,8,1,2:* Latae — leges (a Valerio Poplicola) — de — sacrandoque cum bonis capite eius, qui regni occupandi consilia inisset. *Liv. 3,55,7:* sanciendo: ut qui tribunis plebis, aedilibus, iudicibus decemviris noeuisset, eius caput Iovi sacrum esset, familia ad aedem Cereris, Liberi Liberaeque venum iret. — 7) *Liv. 2,33,3:* Sunt, qui duos tantum in sacro monte creatos tribunos esse dicant ibique sacratam legem latam. — 8) facit *Festus.* — 9) Cf. *supra n. 6.* — 10) arcebantur *cod. itemque Paulus.*

ad foedus faciendum bellumque indicendum; vel a 'sanciendo', id est 'confirmando'. Naevius: "Iovis sacratum ius¹ iurandum sagmine."² Saltum Gallus Aelius l. II significationum, quae ad ius pertinent, F. 302 ita definit: 'Saltus est, ubi silvae et pastiones sunt, quarum causa casae quoque; si qua particula in eo saltu pastorum aut custodum causa aratur, ea res non peremit nomen saltus³ non magis quam fundi, qui est in agro culto et eius causa habet aedificium, si qua particula in eo habet silvam.'

Sanates dicti sunt, qui supra infraque Romam habitaverunt; quod F. 348 nomen his fuit, quia, cum defecisse(n)t a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi 'sanata mente'. Itaque in XII⁴ cautum est, ut idem iuris esset sanatis quod forctibus, id est 'bonis' et qui nunquam defecerant a p(opulo) R(omano).

[Sanates quasi sana]ti appella[ti, id est sanatae mentis. Ser.] F. 321. 322 Sulpicius . . . et Opiliu[s⁵ . . . ita existimant] dici inferio[r]is superio[r]isque loci populos,] ut Tiburte[s supra Romam, aliosque qui cum] populo Tibur[ti convenerant in agro] Tibur[ti ide]mque ad se maritimos quosdam infe[r]iorisque loc[i populos perduxerant. Hinc] in XII: "Nex[i mancipique]⁶ forti sanati[que⁷ idem ius esto,]" id est bonor[um et qui defecerant sociorum. Sunt,] qui et inf[eriores dici putant colonias,] quae sunt [deductae in pris]cos Latinos, [quas Tarquinus rex in]egerit secundum [mare . . in]fra Romam in c⁸[ivitates Latinorum], eosque sanati[s, quod Priscus] praeter opinio[nem eos

1) Iovis sacratum ius] ius sacratum Iovis cod. — 2) Apud Paulum p. 320 affertur versus Naevii hic: scopas (scapas G, scapos MT) atque verbenas sagmina sumpserunt. — 3) saltui cod. — 4) v. tom. I p. 19 tab. I, 5. — 5) oppillu . . cod. — 6) Litteras nex non cum Mue. aliisque omnibus de nexu solutis esse intellegendas, sed de nexu et mancipio primus vidit Hu. (Nexum 250). Uni Hoffmanno (Ges. v. d. Forct. u. San. p. 43) hoc displicuit qui quod supplet: nex[o mancipatoque ac] forti sanati[que idem iuris esto], tam a re ipsa quam ab usu dicendi abhorret. Forctos enim et sanates non tertio cuidam, sed inter se ipsos lege exaequatos esse, ex altero Festi de sanatis loco intellegitur, neque unquam is, qui in mancipio est, simpliciter mancipatus appellatur. Supplevimus itaque locum ex XII tabulis sic ut suasit Huschkius, cum Mue. dedisset nex[i solutivae ac] forti cett. Praeterea supplementa antiqua fere ut accepimus repetivimus, quamvis parum firma esse omnia pateat. Cf. Hu. Nex. 255. Schwegler, R. G. 3, 5. Mo. R. G. 1, 100. Voigt, ius nat. 4, 266. Kuntze, instit. 2, 116. Schoell, XII tab. 71. 117. — 7) Forti casum genetivum, non dativum esse e fine huius loci et v. Horetus cum intellegatur, sanatis, non sanati, legendum est. — 8) in c vel m cod.

*debellavis]*set sanavisse¹ *tque* ac cum iis pa²leisci potuisset, no³mi-
natos esse, ut ait] Cincius l. II de [officio iuris con]sulti; ne Valerius
[quidem Messalla] in XII explanati⁴one rem expedivit; hic ta⁵men in
eo libro qu⁶em de dictis in]volute inscribi⁷t] for[ctos sanatisque] duas
gentis finitima⁸s fuisse censet, de quibus le⁹gem hanc scrip¹⁰tam esse,
qua cautu¹¹m, ut id ius man¹²... quod populu¹³s R(omanus), haberent
[neque alios quam for]ctos et sana¹⁴tes eam legem sig¹⁵nificare exis¹⁶timat
hoc signifi¹⁷ca]tu. Multi sunt, [quibus id, quod his pl]acuit, displi¹⁸ceat
et qui explicen¹⁹t 'sanates forcti'²⁰, [quasi dictum esset 'sa]nati insani'.

F. 317 Sanctum [ait dici Opilius Aure]lius, quod [nec sacrum sit nec
religiosum]. At Aelius S[tilo]⁵, quod utrumque esse] videatur⁶ [et
sacrum et religiosum]; plerique autem, q[quod qui violaverit, ei] poena
sit multa⁷ [ve sancita ...] cett. (Cf. Religiosum.)

F. 322 Sarcito in XII⁷ Ser. Sulpicius ait significare damnum 'solvito',
'praestato'.

F. 348 Sarpiuntur vineae, id est, putantur, ut in XII⁸: "Quandoque
sarpta, donec dempta erunt."

P. 323 Sarpta vinea, putata, id est 'pura facta'; unde et virgulae ab-
(F. 322) scisae 'sarmenta'; sarpere enim antiqui pro 'purgare' ponebant.

F. 322 [Sa]⁹ rte in augu[ralibus pro inte]gro¹⁰ ponitur—; [ob quam caus]am
(P. 323) opera pu[blica, quae locantur, ut i]ntegra prae[stentur, 'sarta tecta'
vo]cantur¹¹; et[enim sarcire est integrum] facere.

F. 314 Saturam et cibi genus ex variis rebus conditum est, et lex multis¹²
alis legibus conferta; itaque in sanctione 'legum' adscribitur: "neve
per saturam abrogato aut derogato". T. Annius Luscus in ea, quam-
«quam» dixit adversus Ti. Gracchum: "Imperium, quod plebes per sa-
turam dederat, id abrogatum est." Et C. Laelius in ea quam pro
se dixit¹³: Dein postero die quasi per saturam sententiis exquisitis
in deditionem accipitur.

P. 322 Sceleratus¹⁴ campus appellatur proxime portam Collinam, in
(Cf. F. 333) quo Virgines Vestales, quae incestum fecerunt, defossae sunt.

F. 293 Scita plebei appellantur ea, quae plebs suo suffragio sine patri-
bus iussit, plebeio magistratu rogante.

1) sanavisse . . . q (ut vid.) cod. — 2) man[ifesto], quod supplent,
peccat contra legem syllabariam; de mancipio cogitat Hu. — 3) s in codice
non est nec fuit; fuit in eo [p.] R. — 4) . . . sant forcti cod.; t ante id iam
non conspicitur. — 5) S[tilo] Seckel. — 6) Post videatur in codice est c vel e.
— 7) v. tom. I p. 30 tab. VIII, 5. — 8) v. tom. I p. 26 tab. VI, 9. — 9) Sup-
plementa petita e Paulo. — 10) integre Paulus. — 11) Cic. Verr. 2, 1, 49, 127.
50, 130, 131. — 12) lex[tis] cod. — 13) desunt quaedam. — 14) scelatus G.M.

Scitum populi [*est, quod eum magistra*]tus patricius [*rogavi*] *F. 330*
populusque suis suf]fragis iussit. [*Populus autem constat*] ex patri-
 bus et [*plebe . . . iure dici et*]iam leges scrib[*it has solas. Plebit*
sci]tum est, quod tr[*ibunus*] [*aed(ilis)ve plebis eam ro*]gavit, id est
 consu[*luit, plebesque scivit.*] Plebes autem est [*populus universus*]
 praeter patricios¹.

Scribas proprio nomine antiqui et librarios et poetas vocabant; *F. 333*
 at nunc dicuntur scribae et quidem² librari, qui rationes publicas
 scribunt in tabulis *cett.*

Scripturarius ager publicus appellatur, in quo ut pecora pas- *F. 333*
 cantur, certum aes est, quia publicanus scribendo conficit rationem
 cum pastore.

Sectio 'persecutio iuris'.

P. 337

Sectores et 'qui secant' dicuntur, et qui empta sua 'persequuntur'³. *P. 337*

Senacula tria fuisse Romae, in quibus 'senatus haberi' solitus *F. 347*

sit —, unum ubi nunc est aedis Concordiae —, in quo solebant
 magistratus d(um)t(axat) cum senioribus deliberare; alterum ad por-
 tam Capenam; tertium citra aedem Bellonae, in quo exterarum
 nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, senatus dabatur.

Senatores a 'senectute' dici satis constat. Quos initio Romulus *F. 339*
 elegit centum, quorum consilio rem p(ublicam) administraret; itaque
 etiam '<pa>tres' appellati sunt. Et nunc, cum senatores adesse
 iubentur, [*adicitur*⁴:] "quibusque in senatu<m> sententiam dicere li-
 cet", quia hi, qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum
 c<o>eperunt, et in senatu sententiam dicunt et non vocantur sena-
 tores ante, quam in senioribus sunt censi.

Senatus decretum a consulto Aelius Gallus sic distinguit, *F. 339*
 ut id dicat particulam quandam esse senatus consulti, ut cum pro-
 vincia alicui decernitur, quod tamen ipsum senatus consulti est.

Sequester] is dicitur, qui inter aliquos, [*qui certant, cum ita*] *F. 33*
 inter eos convenerit, [*teneat depositum ali*]quid, ut ei reddat, cui⁵
 id [*deberi iure con*]stiterit⁶.

Sertorem quidam putant dictum a 'prendendo', quia cum cuipiam *F. 340*
 'adserat' manum educendi eius gratia ex servitute in libertatem,
 vocetur 'adsertor': cum veri similis sit dictum qui 'sereret' quid; ac
 potius adsertorem a 'serendo' cepisse nomen, cum aliquem 'serat' pe-

1) *Ex restitutione Mo., Forschungen 1, 170 n. 7.* — 2) *equidem cod.; emend. Mo. Staatsr. 1³, 346 n. 1.* — 3) *persequantur G.* — 4) *adicitur vel simile vocabulum excidit.* — 5) *qui cod.* — 6) *Cf. Isid. or. 10, 260.*

tendo in libertatem eandem, qua ipse sit, id est 'iungat', quia fruges cum 'seruntur', terrae 'iunguntur'¹. Quod totum Verrius ἀπιδάνας introduxit.

F. 347 Sesterti no²[*tam Oppius (?) ait signa continere*] dupundi et semissis³, [*unde sestertius dictus quasi semis*]tertius; sed auctos ess[e postea asses in sestertio.] Apud antiquos autem [denarii denorum assium e]rant et valebant [decussis, dicebanturque tum quadriga]tibi bigati. Quinquessis [item valebat quinarium. Idem auctor] est numerum aeris perduct[um esse ad XVI in denario lege Fla]minia minus solvendi, cu[m Hannibalis bello premere]tur p(opulus) R(o-manus)⁴.

F. 334 Sestertius dicitur quarta pars denarii, quo tempore is⁵ decussis⁶ (= P. 335) valebat, id est dupundius semis⁷.

F. 334 "Sexagenarios [*de ponte*]" proverbium est,] cuius causam Mani-
[lius hanc refert, quod Romam] qui incoluerint [primi —] hominem
LX [annorum — immolar]e Diti patri quot[annis soliti fuerint,]
quod facere eos de[stitisse adventu Her]culis; sed religio[nis obser-
vatione postea s]cirpeas hominum ef[figies de ponte in Tiberim anti-
quo] modo mittere [instituisse. Alii dicunt cett.] — Sunt qui dicant
post urbem a Gallis liberatam ob inopiam cibatus coeptos sexaginta
annorum homines iaci in Tiberim —. Sed exploratissimum illud
est causae: quo tempore primum per pontem coeperunt comitiis suffra-
gium ferre, iuniores conclamaverunt, ut 'de ponte' deicerentur sexa-

1) iungit cod. — 2) *Extrema littera num o sit, dubium.* — 3) semissis cod. — 4) *Plin. h. n. 33, 3, 44—47:* Argentum signatum est a. u. CCCCLXXXV —, et placuit denarium pro X libris aeris, quinarium pro V, sestertium pro dupondio ac semisse. Librale autem pondus aeris immittum est bello Punico primo, — constitutumque, ut asses sextantario pondere ferirentur. — Postea Hannibale urgente Q. Fabio Maximo dictatore (a. u. c. 537) asses unciales facti, placuitque denarium sedecim assibus permutari, quinarium octo, sestertium quattuor. — Mox lege Papiria (a. 665) semunciarum asses facti. Livius Drusus in tribunatu plebis (a. 663) octavam partem aeris argento miscuit. Is qui nunc victoriatus appellatur, lege Clodia (c. a. 650) percussus est. Antea hic enim nummus ex Illyrico advectus mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria. *Maec. assis distr. 45:* Victoriatus nunc tantundem valet, quantum quinarium, olim — loco mercis — habebatur. *Cf. Mo., röm. Münzwesen p. 288—308. 338. 387—400, qui emendavit supplementa Muelleri.* — 5) his cod. — 6) decussis cod. — 7) dupundius cod. in folio extremo (*sequens deficit*), dupundius et semistertius (*sic G; semis male Mue.*) Paulus.

genari, quia iam nullo publico munere fungerentur, ut ipsi potius sibi, quam illi deligerent imperatorem *cett.*

Sex suffragia appellantur in equitum centuriis, quae sunt adiectae¹ ei numero centuriarum, quas Priscus Tarquinius rex constituit. *F. 334*

Sex Vestae sacerdotes constitutae sunt, ut populus pro sua quaque *F. 344* parte haberet ministram sacrorum, quia civitas Romana in sex est distributa partis, in primos secundosque Titienses, Ramnes, Luceres.

Sextantari asses in usu esse coeperunt ex eo tempore, quo² *F. 347* propter bellum Punicum secundum, quod cum Hannibale gestum est, decreverunt patres, ut ex assibus, qui tum erant librari, fierent³ sextantari, per quos cum solvi coeptum esset, et populus aere alieno liberaretur, et privati, quibus debitum publice solvi oportebat, non magno detrimento adicerentur.

Sifus [*usurpatum est pro tub*]is ipsis, id quod Graece [*dicitur F. 340* σίφων; *in lege rivalicia* sic est —: “[*Mon*]tani paganive, ‘si[*fis*’ aquam dividunt]”: donec eam inter se [*diviserint, praetori*]s iudicatio esto”⁴.

[*Signare rem iam*]m dicitur ‘signis notare’, [*ut pecora similiaque*]. *F. 340* Sed antiqui eo pro scribe[re utebantur, unde et subsigna]re et consignare [*invenitur positum pro subscrib*]ere et conscri[*bere*]. Sig- *P. 341* nare significat modo ‘scribere’, modo ‘anulo signa inprimere’, modo ‘pecora signis notare’.

[*„Sine sacris” hereditas*] in proverbio dici solet, [*cum aliquid ob- F. 290* venerit] sine ulla incommodi appendice⁵, quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata, relictisque heres sic pecuniae <ut> etiam sacrorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium.

[*Siremps*]⁶ ponitur pro ‘eadem’ vel ‘proinde [*atque ea*’, quasi si- *F. 344* milis res ipsa]. Cato —: “Et praeterea rogas, [*reum propter*]ea si *(P. 345)* populus condempnave[rit, ut siremps lex] siet, quasi adversus le[*gem* fecisset].”

[*Sons*] ‘nocens’, ut ex c[ontrario insons in]nocens. Sons ‘nocens’, *F. 297* insons ‘innocens’. *P. 296*

[*Sontica*] clausa dicitur a morbo [*sontico, propter quem, quod est F. 344* g]erendum, agere [*nequimus*].

1) adfectae *cod.* — 2) quod *cod.* — 3) Cf. *supra* p. 38 n. 4. — 4) Cf. *tom. I* n. 110 p. 289. — 5) incommodia | appendice *cod.* — 6) Cf. *Leges Bant.* 13. *Acil.* 73. *Agr.* 27. *Corn.* 1, 38. 2, 1. *Rubr.* 2, 10. 40. [*Supplementa mutavi.* TH. M.]

- F. 290 Sonticum morbum in XII¹ significare ait Aelius Stilo 'certum cum iusta causa'; quem nonnulli putant esse 'qui noceat', quod 'sonte(s)' significat 'nocentes'. Naevius ait: "Sonticam esse oportet causam, quam ob rem perdas mulierem".
- F. 297 Sororium tigillum —: — Horati et Cur(i)ati cum dimicassent, ut victores sequeretur imperium — soror — Horatius interfecit eam. Et quamquam a patre absolutus sceleri(s) erat, accusatus tamen parricidi apud duumviros, dampnatusque provocavit ad populum, cuius iudicio victor duo tigilla tertio superiecto, quae pater eius constituerat velut sub iugum missus, subit, — liberatus omni noxia sceleris est auguriis adprobantibus; ex quo sororium id tigillum est appellatum.
- P. 296
Cf. F. 297) Sors et patrimonium significat, unde 'consortes' dicimus et Dei responsum et quod cuique accidit in sortiundo.
- F. 343 Spondere antea ponebatur pro 'dicere', unde et 'respondere' adhuc manet, sed postea] usurpari coeptum est [de promissu ex interrogatio]ne alterius. Spondere Verrius putat dictum, quod 'sponte sua', id est voluntate, promittatur; deinde oblitus inferiore capite sponsum et sponsam ex Graeco dictam ait, quod ii² σπονδάς interpositis rebus divinis faciant.
- F. 351 "Bene sponsis beneque vuleris"³ in precatione augurali Messalla augur ait significare 'spoponderis, volneris'.
- F. 314 Statu liber est, qui testamento certa condicione proposita iubetur esse liber. Et si per heredem est⁴, quominus statu liber praestare possit quod praestare debet, nihilominus liber esse videtur.
- F. 314 Status dies⁵ vocatur, qui iudici causa est constitutus cum peregrino. Eius enim generis ab antiquis 'hostes' appellabantur, quod erant pari iure cum populo R(omano), atque 'hostire' ponebatur⁶ pro 'aequare'. Plautus in Curculione⁷: "Si status⁸ conductus cum hoste intercedit dies, tamen est eundum, quo imperant ingratis."
- F. 313 Stel(l)ionem g[enus aiunt lacertae, quod] Verrius dic[tum ait, quia virus in]stillet cibo, p[otius quam, ut posuit ali]bi, a stellarum [similitudine, quia] varium est.
- F. 351 Stipatores ait⁹ dictos a 'stipe', quam mercedis nomine accipiant custodes cuiusque corporis; unde et 'stipam', quam amphorae cum ex-

1) Cf. tom. I p. 20 tab. II, 2. — 2) .i. cod. — 3) sic cod.; volis conicit Mue. — 4) sic cod.; stet Urs. — 5) cum hoste hic excidisse putat Mue. Cf. tom. I p. 20 tab. II, 2: status dies cum hoste. — 6) hosti respondebatur cod. manu 1, hosti reponebatur cod. m. 2. — 7) 1, 1, 5. — 8) statur cod. — 9) scil. Verrius.

truuntur, firmari solent; etiam 'stipites', qui ob eandem causam de-
stituantur. [*Stip*]atores¹ appel[lantur corporis cu]stodes, quos *F. 314*
[antiqui latrones voca]bant, id est² mer[cennarios; hi eni]m ferro
ve]lut stipati circumdan]t regum³ cor[pora]. Stipatores 'corpo- *P. 315*
ris custodes', quos antiqui 'latrones' vocabant: stipati enim ferro
circumdant corpora regum.

Stipem esse 'nummum' signatum testimonio est et de eo quod⁴ *F. 297*
datur 'stipendium' militi, et cum spondetur pecunia, quod 'stipulari' *(P. 296)*
dicitur. [*Stipem dicebant pe*]cuniam signa[tam, quod stiparetur]. *F. 313*
Ideo stipular[i dicitur is, qui in]terrogat a[lterum spondeatne stipem,
id est] aes.

Stipes fustis terrae defixus.

P. 315
(Cf. F. 314)
F. 310

Struere antiqui dicebant pro 'adicere', 'augere'; — a[u]t in XII⁵
quod est: "Si calvitur, pedem ve struit: manum endo iacito", alii
putant significare 'retrorsus ire', alii 'in aliam partem', alii 'fu[ge]re',
alii 'gradum augere', alii 'minuere'⁶; ac vix pedem pedi praefert, otiose
it, remoratur.

Sub corona venire dicuntur, quia captivi 'coronati' solent venire —; *F. 306*
id autem signum est nihil praestari a populo, quod etiam Plautus signi-
ficat in hortulo: "Praeco ibi adsit cum corona, quique⁷ liceat veneat"⁸.

Subditus iudex dicitur, qui loco mortui datur is qui eum habu- *P. 342*
erant iudicem in aliqua re vel lite. *(Cf. F. 343⁹)*

Subici ar[ies dicitur, qui pro occiso datur,] quod fit, ut ait Cincius, *F. 347*
[...] consulti, exemplo At[heniensium, apud quos] expiandi gratia
aries [.... ab eo, qui invitus sce]lus admisit, poenae p[endendae loco].

Subigere arietem in eodem libro¹⁰ Antistius esse ait dare arie- *F. 351*
tem, qui 'pro se agatur', caedatur.

Sublucare arbores est ramos earum supputare et veluti 'sup- *F. 348 (fere*
tus lucem mittere'; 'conlucare' autem succisis arboribus locum in- *= P. 349)*
plere luce¹¹.

"Sub vos placo" in precibus fere cum dicitur, significat id, quod *F. 309*
supplic[i]o, ut in legibus: "transque dato", endoque¹² plorato.

1) ...atiores *cod.* — 2) id est] *i. i. cod.* — 3) regem *cod.* — 4) quod]
Paulus, quae *cod.* — 5) *Cf. tom. I p. 18 tab. I, 2.* — 6) [*exciderunt talia*
fere: sed struit is qui moratur. *Th. M.*] — 7) cuique *cod.* — 8) ventat, *non*
veniat, cod. — 9) *F. 343*: Subdit[.]tui in demortuis i[.] datur his qui
eum ha[.] [dumta]xat in eandem rem [vel litem]. — 10) scilicet in com-
mentario XV iuris pontifici citato ad verbum quod praecedat. — 11) *Cf.*
tom. I p. 28 tab. VII, 9^a. — 12) edendo quae *cod.*

- F. 305 Superstitēs¹ 'testes praesentes' significat, cuius rei testimonium est, quod "superstitibus praesentibus" ii², inter quos controversia est, vindicias sumere iubentur³ *cett.*
- F. 305 Supp[remum] — alias extre[mum significat, ut] in legibus XII⁴: "Solis [occasus suppre]ma tempestas esto"; — [alias pro] maximo, cum duas [oves et triginta bov]es suppremam mul[tam dicunt].
- L. 359 Tabellis pro chartis utebantur antiqui, quibus ultro citro⁵, sive
A. 68 privatim sive publice opus erat, certiores absentes faciebant. Unde adhuc tabellarii dicuntur, et tabellae missae ab imperatoribus.
- F. (L.) 356 Tablinum proxime atrium locus dicitur, quod antiqui magistratus
A. 68, 85 in suo imperio 'tabulis,⁶ rationum ibi habebant publicarum rationum causa factum locum.
- L. 363 Talionis mentionem fieri in XII⁷ ait Verrius hoc modo: "Si mem-
A. 72 brum rupit, ni cum eo pacit, talio esto". Neque id quid⁸ significet, indicat, puta quia notum est; permittit enim lex parem vindictam.
- F. 356 Taxat verbum ponitur in iis⁹, quae finiuntur quoad tangi liceat; in litibus quoque arbitrove¹⁰ cum proscribitur¹¹, quoad ei ius sit statuendi, taxatio dicitur, quae fit certae summae *cet.*
- P. 362 Tempestatem pro tempore frequenter dixerunt antiqui¹².
- P. 368 Termino sacra faciebant, quod in eius tutela fines agrorum esse putabant. Denique Numa Pompilius¹³ statuit eum, qui terminum exarasset, et ipsum et boves sacros esse.
- P. 367 Them in deam putabant esse, quae praeciperet hominibus id petere, quod fas esset, eamque id esse existimabant¹⁴, quod et fas est.
- L. 364 Tignum non solum in aedificiis, quo utuntur, appellatur, sed etiam
A. 76 in vineis, ut est in XII¹⁵: "Tignum iunctum aedibus vineave, et concapit† ne solvito".

1) praesentes *ins. Mue.* — 2) *i. cod.* — 3) *Cic. p. Mur. 12, 26*: Praetor — loqueretur —: 'Suis utrisque superstitibus praesentibus istam dico: inite viam'. *Cf. Serv. Aen. 3, 339*: Superstes praesentem significat. *Isid. or. 18, 15*: Testes antiquitus superstitēs dicebantur, eo quod super statum causae proferebantur. — 4) *Cf. tom. I p. 19 tab. I, 9.* — 5) citrove *R.* — 6) *Hic explicit codicis Neapolitani pars superstes; verba rationum ibi habebant (habeant S) publicarum rationum causa (eam S) factum locum habent apographa ASQ.* — 7) tabulis *ins. S. Cf. tom. I p. 29 tab. VIII, 2.* — 8) quod *Q¹R.* — 9) his *cod.* — 10) iudici arbitrove *Mommсен*, arbitrove *Mue.* — 11) [*malim praescribitur. Th. M.*] — 12) *Cf. tom. I p. 19 tab. I, 9.* — 13) *Cf. tom. I p. 11, 16.* — 14) aestimabant *G.* — 15) tabulis *ins. S.* — *Cf. tom. I p. 26 tab. VI, 7.*

Tributorum conlationem¹, cum sit alia in capita², illud³ ex censu⁴, dicitur etiam⁵ quoddam temerarium, ut post urbem a Gallis captam conlatum⁶ est, quia proximis XV⁷ annis census alius⁸ non erat. Item bello⁹ Punico secundo, M. Valerio Laevino M. Claudio¹⁰ Marcello cum¹¹ et senatus et populus in aerarium quod potuit detulit¹². L. 364
A. 76

Tributum dictum, quia ex privato in publicum tribuitur. P. 367

[*Transit*¹³ imperium neque denuo l]ex curiata fertur, quo(d) Hanni[bal in vicinitate] Romae cum esset nec ex praesidi[is tuto decedi posset], Q. Fabius Maximus Verru[cosus M. Claudius Ma]rcellus cos. facere in[stituerunt ut nota]vit Aelius in XII signi[ficationum verborum]¹⁴. F. 351

[*Tugu*]ria a tecto appellantur [domicilia rusticorum] sordida, — quo nomine [Messalla in explana]tione XII¹⁵ ait etiam [. . signifi]cari. F. 355

Turmam equitum «a»dictam esse ait Curiatius 'quasi terimam', quod ter deni equites ex tribus tribubus Titiensium, Ramnium, Lucerum fiebant cett. F. 355

Unciaria lex¹⁶ appellari coepta est, quam L. Sulla et Q. Pompeius¹⁷ tulere, qua¹⁸ sanctum est, ut debitores¹⁹ decimam partem [sortem annuis usuris penderent]²⁰. L. 375
A. 83

1) consolationem Q. — 2) sic, non capite, traditur. — 3) aliud *B.S.* — 4) *Hu. Serv.* 490: collatorum — aliud in capita, aliud ex censu; *Krit. Jahrb.* 18, 589: conlationum alia in capita, alia ex censu; *Mo. Tribus* 27: conlatio — alias in capita, id est ex censu. — 5) etiam] et R. — 6) conlatum Q. — 7) quinque R. — 8) sic traditur; *Nieb.*: actus. — 9) bello om. A. — 10) claudio] ol Q. — 11) cum A, quom SQ, cos. cum R. — 12) sic A, in aer. quod habuit detulit SQ, quod habuit in aer. detulit R. — 13) [*VII Pernice SZSt. IX 200.*] — 14) *Ex rest. Mo. Rh. Mus. Ph.* 13, 565. *Mue. (secutus Rubinsonem, röm. Verf. 383 n. 2):* [Triginta lictoribus l]ex cet. — *Cf. Cic. de l. agr. 2, 12, 31:* comitiis — illis ad speciem atque usurpationem vetustatis per XXX lictores auspiciorum causa adumbratis. [*VII cf. Karlowa, Festgabe für Bekker 1899 S. 76.*] — 15) *Cf. tom. I p. 27 tab. VII, 3b; Isid. orig. 15, 12, 2.* — 16) reliquam glossae partem om. Q. — 17) Rufus ins. *Ursinus*. — 18) quam R. — 19) post debi. . . hiatum signat A, pergens . . . bant antiqui, quod est initium pag. sequentis. — 20) Ita suppl. *Nieb.*; *Mue.*: duodec. partem usurarum solutarum sorti detraherent. *Cf. Streuber, Zinsfuss bei d. Röm. 94—98.*

- P. 368* Urbanas tribus appellabant, in quas urbs erat dispertita a Servio Tullio rege, id est Suburana, Palatina, Esquilina¹, Collina.
- P. 379* Uxorium pependisse dicitur, qui, quod uxorem non habuerit, res populo dedit.
- P. 377* Vardem 'sponsorem' significat datum in re capitali.
- L. 375* *Mo. 81* Vagulatio in l. XII² significat 'quaestio³ cum convicio': "Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito".
- L. 372* *Mo. 80* "Vapula Papiria" in proverbio fuit antiquis, de quo Sennius Capito sic refert tum dici solitum esse, cum vellent minantibus sibi⁴ significare se eos negligere⁵ et non curare, fretos iure libertatis. Plautus in Feneratrice: "Heus tu! in Barbaria quod dixisse dicitur libertus⁶ suae patronae, id ego⁷ dico⁸ . . . "libertas⁹ salve! vapula Papiria!" "In barbaria" est 'in Italia' *cett.*
- L. 371* *Mo. 78* Vectigal aes¹⁰ appellatur, quod ob tributum et stipendium et aes equestre¹¹ et hordiarium¹² populo debetur.
- P. 369* Velati appellabantur¹³ vestiti et inermes, qui exercitum sequebantur quique in mortuorum militum loco substituebantur *cett.*¹⁴
- L. 376* *Mo. 83* Venditiones olim dicebantur¹⁵ censorum locationes, quod velut fructus¹⁶ locorum publicorum¹⁷ venibant¹⁸.
- P. 379*¹⁹ Ver sacrum¹⁹ vovendi mos fuit Italici. Magnis enim periculis adducti vovebant, quaecunque proximo vere nata essent apud se animalia, immolatueros. Sed cum crudele videretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in²⁰ adultam aetatem velabant atque ita extra fines²¹ suos exigebant²².
- P. 379* Versuram facere mutuam pecuniam sumere ex eo dictum est, quod initio qui mutuabantur ab aliis, non ut domum ferrent, sed ut aliis solverent, velut 'verterent' creditorem.
- P. 368* Vespae²³ et vespillones²⁴ dicuntur, qui funerandis corporibus²⁵

1) aesquilina *G.M.* — 2) tab. *ins. S.R.* — *Cf. tom. I p. 20 tab. II, 3.* — 3) sic *A.Q.*, quaestionem *R.S.* — 4) ibi *codd. reliqui*, om. *A.* — 5) *reliquam gl. partem om. Q.* — 6) libertas traditur (*R. lect. dub.*). — 7) id ego] ideo traditur. — 8) *hiatum significat solus A.* — 9) liberta *A.S.* — 10) *reliquam gl. partem om. Q.* — 11) et e sequestre *S.*, et esquestre . . . *A.*, et ex equestre *R.*; restituit *Mo.* — 12) hordiar . . . *A.*, hordiā *R.*, hordia *S.* — 13) appellantur *M.* — 14) *Cf. gl. Adscripticii et P. 14.85.93.* — 15) *uend . . . um dicebantur A.* — 16) velut . . . uctus *A.* — 17) publicorum locorum *R.* — 18) *gl. venditiones om. Q.* — 19) *Cf. Liv. 22,10.* — 20) in om. *G.* — 21) fine *G.* — 22) exiebant *M.* — 23) vespate *M.* — 24) *Cf. D. 36,1,7.* — 25) corporis *M.*

officium gerunt, non a¹ minutis illis volucris, sed quia 'vespertino' tempore eos efferunt², qui funebri³ pompa duci propter inopiam nequeant *cett.*

Vesticeps puer qui iam 'vestitus' est pubertate; e contra 'in- *P. 368*
vestis' qui 'necdum' pubertate 'vestitus' est.

Viae⁴ sunt et publicae, per [quas ire ager]e omnibus licet, et *L. 371*
privatae, quibus neminem uti [ius est], praeter quorum sunt; et ita *Mo. 78. 85*
privatae VIII pedes in latitudine [habent] iure et lege, publicae, quantum ratio utilitatis permittit. [Praeterea] lex iubet sedecim [in anfracto fle]xque pedes [latas] esse vias, ut [adiciat:] "viam muniunto: ni sam delapidassent, qua volet iumento agito".

Viatores⁵ appellantur, qui magistratibus apparent, eo quia⁶ *L. 371*
initio⁷ omnium tribuum cum agri⁸ in propinquo erant urbis at- *Mo. 78*
que adsidue homines rusticabantur, crebrior eopera orum erat 'in via' quam urbe, quod ex agris plerumque homines vocabantur⁹ a magistratibus.

[Vici] cipiunt¹⁰ ex agris, qui ibi villas non habent, ut *L. 371*
Marsi aut Paeligni. Sed ex vicis¹¹ partim habent rem p(ublicam) *Mo. 77*
et ius dicitur, partim¹² nihil eorum et tamen ibi nundinae aguntur¹³ negotii gerendi causa, et magistri vici item magistri pagi¹⁴ quotannis fiunt. Altero¹⁵, cum id genus aedificiorum definitur¹⁶, quae continentia sunt his oppidis, quae . . .¹⁷ itineribus regionibusque distributa inter se distant, nominibusque dissimilibus discriminis causa sunt dispartita. Tertio, cum id genus aedificiorum definitur, quae in oppido prive.

1) non a] nam *M.* — 2) offerunt *M.*, effecerunt *G.* — 3) funebri *G.*
— 4) *Apographa duo supersunt articuli in archetypo mutilati, alterum co-*
dicis A hoc: viae sunt et publicae per e omnibus licet et privatae
quibus neminem uti praeter eorum quorum sunt et eae privatae
ve . . . uias muniento onisandi lapidas sunt . . . qua volet iumento agito.
alterum plenius, sed magis interpolatum et hiatibus caecis obscuratum
libri S (R omisit totum, Q habet solum lemma) hoc: viae sunt et publicae
et privatae publicae per quas ire omnibus licet privatae quibus nemini et
hae VIII pedes in latitudine iure et lege publice quantum ratio utilitatis
permittit lex iubet sedecim quindecimque pedes esse vias qui vias muniunt
onisandi lapidas qua volet in mento agito. *Restituit Mo.; v. tom. I p. 27*
tab. VII, 7. Cf. D. 8, 3, 8. Varr. l. l. 7, 15. — 5) articulum om. *R.* —
6) qua *A.* — 7) initium *S.* — 8) cum agri] in agris *S.* — 9) euocaban-
tur *S.* — 10) cipiunt *A.*, appellari incipiunt (*in margine additur vici*) *Q.*
totam gl. om. RS. — 11) victis *Q.* — 12) partem *Q.* — 13) habentur *Q.* —
14) pagi *A.*, paci *Q.* — 15) alterae *Q.* — 16) aedifici nitur quae *A.*
aedificii quae *Q.* — 17) *Lacunam signat A.*

id est in suo¹ quisque loco proprio ita aedificat, ut in eo aedificio pervium sit, quo itinere habitatores ad suam quisque habitationem habeat² accessum³; qui non dicuntur 'vicani'⁴, sicut ii⁵, qui aut in oppidi vicis⁶, aut hi, qui in agris sunt, vicani⁴ appellantur.

L. 371 "Viginti⁷ quinque" poenae⁸ in XII significat 'viginti quinque asses'.

Mo. 77
L. 376 Vindex ab eo, quod 'vindicat', quod minus is, qui pressus est ab
Mo. 84 aliquo, teneatur.

L. 376 Vindiciae appellantur res eae⁹, de quibus controversia est¹⁰;
Mo. 84 quod potius 'dicitur vis'¹¹, quam¹² 'fit' inter eos qui contendunt. Cato¹³ in ea, quam scripsit¹⁴ L. Furio¹⁵ de aqua: "... s¹⁶ praetores secundum populum vindicias dicunt."¹⁷ ... et Lucilius: "nemo hic vindicias neque sacra neque numen¹⁸ veretur". De quo verbo Cincius sic ait: "Vindiciae olim dicebantur¹⁹ <glabae²⁰> illae²¹, quae ex fundo sumptae in ius²² adlatae erant". At²³ Ser. Sulpicius²⁴ [nomine et] iam singulariter²⁵ formato vindiciam esse ait²⁶ [eam rem,] qua de re²⁷ controversia est, ab eo quod 'vindicator' ... et in XII²⁸: "Si vindiciam falsam tulit, si velit is ... tor²⁹ arbitros tres dato, eorum arbitrio³⁰ ...³¹ fructus duplione damnum decedito"³².

P. 373 Viritanus ager dicitur, qui viritim populo distribuitur.

1) privi suo Q, prive in suo A. — 2) habeant A. — 3) Tertium hoc vicorum genus uno hoc loco notum esse videbatur Muellero p. 413; fortasse autem id ipsum significatur in D. 3, 2, 2, 5: scaena — posita — in publico privatove vel in vico, quo tamen loco passim homines spectaculi causa admittantur; item D. 21, 1, 4, 1: qui per vicos more insanorum deridenda loquantur. — 4) vicarii Q. — 5) hi Q. — 6) vias Q. — 7) articulum om. Q. — 8) poene traditur, poenas Mue. — 9) hae Q. — 10) est QS; periit margine adglutinato in A; post est Q omissis mediis pergit: de quibus Cincius sic ait cet. — 11) ius vis A. — 12) quia traditur. — 13) M. Cato R.S. — 14) scripsit A, scripsit R.S. — 15) in L. Furium emendat Mue. — 16) sic hiatu signato A, s om. R.S. — 17) hiatum signat A. — 18) sacra ... en veretur A hiatu indicato; numen neque sacra emend. Mue. — 19) erant R. — 20) glabae ins. Raevardus. — 21) illae om. Q. — 22) sumptui ius (corr. ex sus) Q. — 23) at om. Q. — 24) hiatum signat A; Sulpicius vindiciam esse ait ab eo quod vindicantur res ex controversia Q hic finiens. — 25) significatur R. — 26) hiatum signat A. — 27) qua de re] uadere A R, uaderent S. — 28) uindicat ... XII A, uindicatur et in XII (tabul. add. S) R.S. — 29) sinelitis ... tor (om. R) traditur; si velit is, praetor Mo.; rei sive litis Cuiacius, stilitis et vindiciarum praetor Mue.; si velit is qui vicit praetor Wetzell; cf. Schoell XII tabb. 92. 110. 111; tom. I p. 39 tab. XII, 3. — 30) arbitris R.S. — 31) Mue. ins.: reus; Hu.: rei; Wetz.: neglecti; Sch.: possessor. — 32) decedit ... A.

VI II. M. PORCIUS CATO.

E libro de agri cultura.

M. Porcius Cato Censorius quem scripsit librum de agri cultura una cum M. Terentii Varronis rerum rusticarum libris tribus usque ad saeculum XV servavit codex tum custoditus Florentiae in bibliotheca monasterii sancti Marci hodie deperditus, sed quem habemus collatum diligenter ab Angelo Politiano ad marginem exemplaris editionis principis iam inlati in bibliothecam publicam Parisinam. Nos capita Catoniana 144—150 exhibuimus ad editionem Catonis Varronisque de agri cultura librorum paratam ab Henrico Keilio (Lipsiae 1884); [VII Inspeimus etiam editionem Keilii a. 1895 a Goetzio publici iuris factam] de lectione codicis primarii ubi nobis constabat, nota usi sumus C. — Tractavit c. 144—146 Imm. Bekker ZRG. 3 (1864) p. 416—445.

1. ¹Oleam legendam hoc modo locare oportet:

CXLIV

2. Oleam cogito recte omnem arbitrato domini, aut quem custodem fecerit, aut cui olea venierit.

3. Oleam ne stringito neve verberato iniussu domini aut custodis. si adversus ea quis fecerit, quod ipse eo die legerit ², pro eo nemo solvet neque debetur.

4. Qui oleam legerint, omnes iuranto ³ ad dominum aut ad custodem sese oleam non subripuisse neque quemquam suo dolo malo ea oleitate ⁴ ex fundo L. Manli. qui eorum non ita iuraverit, quod is legerit omne, pro eo argentum nemo dabit neque debetur.

5. Oleam cogi recte satis dato arbitrato L. Manli.

6. Scalae ita uti datae erunt, ita reddito, nisi quae vetustate ³ fractae erunt. si non erunt redditae, aequom viri boni ⁵ arbitrato deducetur ⁶.

7. Si quid redemptoris opera domino damni datum erit, resolutum id viri boni arbitrato [aut] ⁷ deducetur.

8. Legulos, quot opus erunt, praebeto et strictores ⁸. si non praebuerit, quanti conductum erit aut locatum erit, deducetur: tanto minus debetur.

1) CLIII Lex oleae legundae index libro Catoniano praemissus in C. — 2) eo die legerit] *Iucundus*, hodie delegerit C. — 3) iuranto] *edd.*, iunto C. — 4) oleitate] *edd.*, oleatate C. — 5) redditae aequom viri boni] *scripsi*, reddet eaeque C. — 6) reducetur C. — 7) aut *addidi*. — 8) et strictores (sictores C) *delendum*.

9. De fundo ligna et oleam ne¹ deportato. qui oleam legerit, qui deportarit, in singulas deportationes ss. n. ii deducuntur neque id debetur.

4 10. Omnem oleam puram metietur modio oleario.

11. Adsiduos homines i praebeto.

12. Duas partes strictorum praebeto.

13. Ne quis concedat², quo olea legunda et faciunda³ carius locetur, extra quam si quem socium inpraesentiarum dixerit. si 5 quis adversum ea fecerit, si dominus aut custos volent, iurent omnes socii. si non ita iuraverint, pro ea olea legunda et faciunda nemo dabit neque debetur ei qui non iuraverit.

14. Accessiones: in $\overset{\circ}{M}$ ∞ cc accedit oleae salsae $\overset{\circ}{M}$ v, olei puri p. viii, in tota oleitate⁴ ss. v, aceti q(uadrantalia) v. quod oleae salsae non acceperint⁵, dum oleam legent, in modios singulos ss. s. s. dabuntur.

CXLV

1. ⁶Oleam faciundam hac lege oportet locare:

2. Facito recte arbitrato domini aut custodis, qui id negotium curabit. si sex iugis vasis⁷ opus erit, facito.

3. Homines eos dato, qui placebunt aut custodi aut quis⁸ eam oleam emerit.

4. Trapetis⁹ facito:

5. Si operarii¹⁰ conducti erunt aut facienda locata erit, pro eo resolvito, aut deducetur.

2 6. Oleum ne tangito utendi causa neque furandi causa, nisi quod custos dederit aut dominus. si sumpserit, in singulas sump-
tiones ss. n. xl deducuntur neque debetur.

7. Factores, qui oleum fecerint, omnes iuranto aut ad dominum aut ad custodem esse de fundo L. Manli¹¹ neque alium 3 quemquam suo dolo malo oleum neque oleam subripuisse. qui eorum non ita iuraverit, quae eius pars erit, omne deducetur neque debetur.

1) ne] *dett.*, non C. — 2) *id est opinor* ne quis conductor paciscatur cum alio, ut a conducendo abstineat. — 3) facienda C. — 4) oletate C. — 5) *aut acceperint aut acceperunt c.* — 6) CLIII Lex oleae faciundae index C. — 7) *fortasse scr.* sex iugis vasis si opus erit; Cato c. 10 inter instrumenta oleti recenset vasa olearia instructa iuga quinque. — 8) qui *edd.* — 9) *trapetis scripsi*, *trapeti C.* — 10) *fortasse ins.* non erunt eo numero ad quem. — 11) manilii C.

8. Socium ne quem habeto, nisi quem dominus iusserit aut custos.

9. Siquid redemptoris opera domino damni datum erit, viri boni arbitrato deducetur.

10. Si virde^m ¹ oleum opus siet, facito.

11. Accedet oleum et sale suae usioni quod satis siet, vasarium vict. II.

1. ²Oleam pendentem hac lege venire oportet.

CXLVI

2. Olea pendens in fundo Venafro venibit.

3. Qui oleam emerit, amplius quam quanti emerit omnis pecuniae centesima accedet, praeconium praesens ss. L et oleum³: Romanici p. ∞ D, viridis p. cc, oleae caducae ⁰M L, strictivae ⁰M x (modio oleario mensum dato), unguinis p. x. ponderibus modiisque domini dato. † iri pri primae⁴ cotulas duas.

4. Dies argento ex K. Nov. mensum x oleae legendae faciendae: 2 quae locata est, et si emptor locarit, idibus solvito.

5. Recte haec dari fierique satisque dari domino, aut cui iusserit⁵, promittito satisque dato arbitrato domini. donecum solutum erit aut ita satis datum erit, quae in fundo inlata erunt, pigneri sunt. ne quid eorum de fundo deportato. si quid deportaverit, domini esto.

6. Vasa torcula, funes, scalas, trapetos, si quid et aliud⁶ datum erit, salva recte reddito, nisi quae vetustate fracta erunt. si non reddet, aequom solvito.

7. Si emptor legulis et factoribus, qui illic opus fecerint, non solverit, cui dari oportebit, si dominus volet, solvat: emptor domino debeto et id satis dato, proque ea re ita uti s. s. e. item pignori sunt.

1. ⁷Hac lege vinum pendens venire oportet.

CXLVII

2. Vinaceos inlutos et faecem relinquito.

3. Locus vinis ad K. Octob. primas dabitur. si non ante ea⁸ exportaverit, dominus vino quid volet faciet.

4. Cetera lex, quae oleae pendenti.

1. ⁹Vinum in doliis hoc modo venire oportet.

CXLVIII

1) uirde] *scripsi* (cf. uirdiarium), uirdem C. — 2) CLV Lex oleae pendens *index* C. — 3) oleum] C, olei *edd.* — 4) sic C. — 5) ius erit C. — 6) et si quid aliud *Jucundus*. — 7) CLVI Lex uini pendens *index* C. — 8) ea *delet* Keil. — 9) CLVII Lex uino in doliis *index* C.

2. Vini in culleos singulos quadragenae et singulae urnae dabuntur.

3. Quod neque aceat neque muceat, id dabitur.

4. In triduo proxumo viri boni arbitrato degustato. si non ita fecerit, vinum pro degustato erit. quot dies per dominum mora fuerit, quo minus vinum degustet, totidem dies emptori procedent.

2 5. Vinum accipito ante K. Ian. primas, si non ante acceperit.

6. Dominus vinum admetietur. quod admensus erit¹, pro eo resolvito².

7. Si emptor postularit, dominus ius iurandum dabit verum fecisse.

8. Locus vinis ad K. Octobres primas dabitur. si ante non deportaverit, dominus vino quid volet faciet³.

9. Cetera lex, quae oleae pendenti.

CXLIX

1. ⁴Qua lege pabulum hibernum venire oporteat.

2. Qua vendas, fines⁵ dicito. pabulum frui occipito ex Kal. Septembribus. prato sicco decedat, ubi pirus⁶ florere coeperit: prato inriguo, ubi super inferque vicinus submittet⁷, tum decedito, vel diem certam utrique facito. cetero pabulo Kal. Martiis <de>-cedito⁸.

2 3. Bubus domitis binis⁹, cantherio uni¹⁰, cum emptor pascet, domino pascere recipitur.

4. Holeris, asparagis, lignis, aqua, itinere, actu domini usioni¹¹ recipitur.

5. Si quid emptor aut pastores aut pecus emptoris domino damni dederit, boni viri¹² arbitrato resolvat.

6. Si quid dominus aut familia aut pecus emptori damni dederit, viri boni arbitrato resolvetur.

7. Donicum pecuniam¹³ satisfecerit aut delegarit, pecus et familia, quae illic erit, pigneri sunt.

8. Si quid de iis rebus controversiae erit, Romae iudicium fiat.

1) quod admensus erit dominus, pro eo resolvito *Keil*. — 2) pro eo resolvito] pro eo dominus rem solvito *C*. — 3) Locus vinis . . . faciet *male repetita sunt ex c. 147*. — 4) CLVIII Lex papulo locando *index C*. — 5) fines] finis *C*. — 6) prius *ut videtur, C*. — 7) submittet] *scripsi* (cf. *Cato* 8, 1. 50, 1), promittet *C*; permittet *edd.* — 8) decedito] *edd.*, cedito *C*. — 9) binis] *edd.*, bimis *C*. — 10) uni] *dett.*, uini *C*. — 11) usio *Gronovius*. — 12) viri] *ua C*. — 13) *malim* pecunia; solverit aut *inserit Rud.*

1. ¹Fructum ovium hac lege venire oportet.

CL

2. In singulas casei p. is, dimidium aridum, lacte feriis quod mulserit dimidium et praeterea lactis urnam unam: hisce legibus agnus diem et noctem qui vixerit.

3. In fructum et Kal. Iun. emptor fructu decedat²; si interkalatum erit, K. Mais.

4. Agnos xxx ne amplius promittat. oves quae non pepere-
rint binae pro singulis in fructu cedent. die³ lanam et agnos ven-
dat menses x, ab coactore releget⁴.

5. Porcos serarios in oves denas singulos pascat.

6. Conductor duos menses pastorem praebeat.

7. Donec domino satisfecerit aut solverit, pignori esto.

III. M. TERENCEI VARRO.

1. E libris de lingua Latina.

M. Terentii Varronis (638—727) de lingua Latina opus idem esse verisimile est, quod in epistola ad ipsum scripta a. 709 (ad fam. 9,8,1; cf. ad Att. 13,12,3. Acad. post. 1,3) Cicero scribit cupide se expectare. Num Cicerone vivo (i. e. ante a. 711) absolutum sit, non constat. Librorum XXV (tot enim fuisse docuit Ritschl, Rh. Ph. N. F. 6,525 = opusc. 3,464) aetatem tulere l. V—X pessime traditi. Fundamentum recensitionis cum sit cod. Florentinus, eum aut secutus sum aut, ubi ab eo discessi, id adnotavi. Accuratus de opere ipso eiusque codicibus disputaverunt O. Mueller in editionis (1833) praef.; Lachmann, Rh. Ph. 6,107; L. Spengel in Varronis editione 1826 [quam iteratis curis repetivit Andreas filius a. 1885], postea in Münch. akad. Abh. 7,431; Thilo, Jahrb. f. kl. Phil. 1855 p. 520. [VII G. Goetz et Fridericus Schoell, quorum editio librorum M. Terentii Varronis de lingua Latina prodibit a. 1909, quae huic libro utilia esse videbantur mecum communicarunt.]

Liber V.

3. Multa verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significabant, ut hostis; nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui suis legibus uteretur, nunc dicunt eum, quem tum dicebant perduellem⁵.

27. Fluvius quod fluit, item flumen; a quo lege prae-
diorum urbanorum scribitur «scribitur»: 'Stillicidia fluminaqu«v»e

1) CLVIII. De fructibus ovium vendundis index C. — 2) fuit fere: In fructum [kal. Iun. emptor veniat] et kal. Iun. emptor fructu decedat. — 3) die] fortasse ex quo die. — 4) releget] deleget Gronovius. — 5) Cf. Festus v. Hostis.

ut ita cadant fluentque¹; — stillicidium eo, quod stillatim cadit: flumen, quod fluit continue.

34. Ager dictus in quam terram quid agebant, et unde quid agebant, fructus causa; ali quod id Graeci dicunt ἀγρὸν². Ut ager, quo³ agi poterat, sic qua agi actus. Eius finis minimus constitutus in latitudinem pedes IIII, — in longitudinem pedes CXX, in quadratum actum et latum et longum esse⁴ CXX. Multa antiqui duodenario numero finierunt, ut XII decuriis actum⁵. 35. Iugerum dictum iunctis duobus actibus quadratis⁶. Centuria primo a⁷ centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen —.

40. Praedia dicta, item ut praedes, a praestando, quod ea pignore data publice mancuspis⁸ fidem praestent.

55. Ager Romanus primum divisus in partis tris, a quo tribus appellata Titienisium⁹, Ramnium, Lucerum. — 56. Ab hoc quattuor quoque partis urbis tribus dictae, ab locis Suburana Palatina Esquilina Collina; quinta, quod sub Roma, Romilia; sic reliquae triginta¹⁰ ab his rebus, quibus in tribum¹¹ libro⟨s⟩ scripsi.

80. Praetor dictus, qui 'praeiret' iure et exercitu; a quo id Lucilius¹²: "Ergo praetorum est ante et praeire."

81. Quaestores a quaerendo, qui 'conquirerent' publicas pecunias et maleficia, quae triumviri capitales nunc conquirunt; ab his postea qui quaestionum iudicia exercent, quae⟨i⟩tores¹³ dicti.

83. Pontufices, ut¹⁴ Scaevola Quintus pontufex maximus dicebat, a 'posse et facere', ut 'potifices'¹⁵; ego a 'ponte' arbitror: nam ab his sublicius est factus primum, ut restitutus saepe, cum ideo¹⁶ sacra et uls et cis¹⁷ Tiberim non mediocri ritu fiant.

86. Fetiales, quod 'fidei' publicae inter populos praeerant: nam per hos fiebat, ut iustum conciperetur bellum, et inde¹⁸ desitum,

1) ex fluent cadantque *F*². — 2) ἀγρὸ *F*. — 3) quod *F*. — 4) esset *F*. — 5) actus *F*. — 6) *Plin. h. n.* 18,3,9: iugum vocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset; actus, in quo boves agerentur cum aratro uno impetu iusto. Hic erat CXX pedum, duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat *Sp*. — 7) primo a] prima *F*, primum a *L. Spengel*. — 8) mancuspis *F*. — 9) titienisium *F*. — 10) trita *F*. — 11) id est tribuum. 12) Lucili proposuit *A. Spengel*, a quo ait Lucilius *Goetz-Schoell*. — 13) *Mo. St. R. II* 1³, 233 n. — 14) a *ins. F*. — 15) pontifices *F*. — 16) ideo *F*, in eo *Mueller*, eadem *A. Spengel*. [*Malim inde. Th. M.*] — 17) [et vis et ^{cis} *F*.] — 18) ubi *A. Spengel*, in desitum *sc.* bellum *Lachmann*; si desitum *Skutsch*.

ut foedere fides pacis constitueretur. Ex his mittebantur, antequam conciperetur, qui res repeterent, et per hos etiam nunc fit foedus, quod 'fides' Ennius scribit dictum¹.

95. Pecus ab eo, quod 'perpascebant'²: a quo pecora³ universa. quod in pecore pecunia tum pastoribus consistebat, et standi fundamentum pes — a pede 'pecudem' appellarunt, ut ab eodem 'pedicam' et 'pedisequum' et 'peculatoriae'⁴ oves aliudve quid: id enim 'peculium' primum; hinc 'peculatum' publicum primo ut⁵ cum pecore diceretur multa, et id esset⁶ coactum in publicum, si erat aversum⁷.

140. Arcera — etiam in XII tabulis⁸ appellatur: quod ex tabulis vehiculum erat factum, ut arca⁹, arcera dictum.

145. Quo 'conferrent' suas controversias et quae venderentur¹⁰ quo ferrent, 'forum' appellarunt.

155. Comitium ab eo, quod 'coibant' eo comitiis curiatis et litium causa¹¹. Curiae duorum generum; nam et ubi 'curarent' sacerdotes res divinas, ut curiae veteres, et ubi senatus humanas, ut curia Hostilia, quod primus aedificavit Hostilius rex. Ante hanc rostra —, sub dextra huius a comitio locus substructus, ubi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi; is Graecostasis appellatus a parte, ut multa. 156. Senaculum supra Graecostasis; — vocatum, ubi senatus aut ubi seniores consisterent —.

162. Ubi cenabant, cenaculum vocitabant, ut etiam nunc Lanuvi apud aedem Iunonis et in cetero Latio ac Faleris et Cor- dubae dicuntur. Posteaquam in superiore parte cenitare coeperunt, superioris domus universa cenacula dicta¹².

163. Aes raudus dictum; ex eo¹³ veteribus in mancipiis scriptum: "raudusculo libram ferito."

175. Arrabo sic data, ut reliquum¹⁴ reddatur; — a Graeco

1) Cf. Non. Fetiales. — 2) pascebant cum recc. codd. Goetz-Schoell. — 3) pecunia Augustinus, sed contra adferunt Goetz-Schoell: schol. in Georg. 4,168; Isid. Orig. 12. 1, 6. — 4) peculiariae Lachmann, peculiare A. Spengel, peculiari ac Mueller. — 5) furtum post peculatum ins. Vestrianus; pro ut Mueller tum proposuit; primo furtum cum? Goetz-Schoell. — 6) esse F. — 7) De loco emend. v. Mue. in edit., Lachm., Rh. Ph. 6,106. Spengel, Münch. akad. Abh. 7,450. Thilo, Jahrb. f. kl. Phil. 1855 p. 524. De peculatu cf. Fest. Peculatus. — 8) v. tom. I p. 18 tab. 1,3. — 9) arcar F. — 10) venderentur] Goetz-Schoell nihil mutant coll. Fest. P. 30,5 (quod ibi boves venderentur) et 125,7 (ut in domo eius obsonia venderentur). — vendere codd. recent. — 11) causae F. — 12) Cf. Fest. Cenacula. D. 43,17, 3,7. — 13) in ins. F. — 14) reliquum delet Madvig.

ἀρραβών. Reliquum, quod ex eo, quod debitum, reliquum. 176. Damnum a 'demptione', cum minus re factum, quam quanti constat.

177. Multa¹ pecunia, quae a magistratu dicta, ut exigi posset ob peccatum; quod 'singulae' dicuntur, appellatae² eae 'multae'³, quod olim 'unum' dicebant 'multam'⁴; itaque cum in⁵ dolium aut culleum vinum addunt rustici, 'prima' urna addita dicunt etiam nunc.

179. Si datum quod reddatur, mutuum, quod Siculi 'moeton'⁶; itaque scribit Sophron 'moeton antimo et'⁷. Munus, quod 'mutuo' animo qui sunt, dant officii causa. Alterum 'munus', quod 'muniendi' causa imperatum, a quo etiam municipes, qui una 'munus fungi' debent, dicti. 180. ⁸«Si is» Ea pecunia, quae in iudicium⁹ venit in litibus, sacramentum a 'sacro'. Qui¹⁰ petebat et qui infitiabatur, de aliis rebus uterque quingenos aeris ad pontem¹¹ deponebant, de aliis rebus item certo alio legitimo numero¹² assum; qui iudicio vicerat, suum sacramentum e sacro auferebat, victi ad aearium redibat. 181. Tributum dictum a 'tribubus', quod ea pecunia, quae populo imperata erat, 'tributum' a singulis pro portione census exigebatur¹³. Ab hoc ea, quae adsignata erat, attributum dictum; ab eo quoque, quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant, tribuni aerarii dicti; id quod attributum erat, aes militare. Hoc est, quod ait Plautus¹⁴: "Cedit miles, aes petit"; et hinc dicuntur milites aerarii, ab aere, quod stipendia facerent¹⁵. 182. Hoc ipsum stipendium a 'stipe' dictum, quod aes quoque stipem dicebant; nam quod asses libras¹⁶ pondo erant, qui acceperant maiorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est componebant, quo minus loci occuparet; ab 'stipando' 'stipem' dicere coeperunt. Stips¹⁷ ab στοιβή fortasse Graeco verbo¹⁸. Id apparet, quod, ut tum institutum, etiam nunc diis cum thesauris

1) a *ins. F.* — 2) additae *Goeschen.* — 3) multas *F.* olim (ovem) unum dicebant multae *prop. Goetz-Schoell. coll. Gell. 11,1,3 sqq.* — 4) sic *Goeschen,* multae *F.* multum *A. Spengel.* — 5) in *om. F.* — 6) id est μῆτον. — 7) μῆτον ἀντὶ μοίτου *Lindembrog ad Ter. Eun. 3,1,55, coll. Hesych μῆτον ἀντίμου, qui locus ipse in μῆτον ἀντὶ μοίτου mutandus est.* — 8) 'Lac. post si is sign. Aldus' *Goetz-Schoell.* Si(mil)is *coni. L. Spengel.* — 9) iudicium *F.* — 10) quis *F.* — 11) pontificem *Augustinus.* — 12) certum alium legitimum numerum *L. Spengel.* — 13) exigebantur *F.* — 14) *Aulul. 3, 5, 52.* — 15) *Cf. Gai. 4, 27.* — 16) librales *Mueller, 'Librae Lactus, cf. § 169: as erat libro pondo' Goetz-Schoell.* — 17) stipa *F.* — 18) 'Stips ab ... verbo ab alio videntur addita esse.' *A. Spengel.*

asses dant, stipem dicunt, et qui pecuniam alligat, stipulari et restipulari. Militis stipendia¹ ideo, quod eam 'stipem pendebant'; ab eo etiam Ennius scribit: "Poeni stipendia pendunt". 183. Ab eodem aere pendendo dispensator, et in tabulis scribimus expensum. — Per trutinam solvi solitum: vestigium etiam nunc² manet in aede Saturni, quod ea etiam nunc propter pensuram trutinam habet positam.

Liber VI.

5. Suprema summum diei; id ab superrimo. Hoc tempus XII tabulae³ dicunt occasum esse solis; sed postea lex Plaetoria⁴ id quoque tempus esse iubet supremum, quo praetor⁵ in comitio supremam pronuntiavit populo.

11. Lustrum nominatum tempus quinquennale a 'luendo', id id est solvendo, quod quinto quoque anno vectigalia et ultro tributa per censores persolvebantur⁶.

13. Terminalia, quod is dies anni extremus constitutus; duodecimus enim mensis fuit Februarius, et cum intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense.

29. Dies fasti, per quos praetoribus omnia verba sine piaculo icet 'fari'. Comitiales dicti, quod tum ut esset⁷ populus constitutum est ad suffragium ferendum; nisi si quae feriae conceptae essent, propter quas non liceret, ut⁸ Compitalia et Latinae⁹. 30. Contrarii horum vocantur dies nefasti, per quos dies 'nefas fari' praetorem: "do, dico, addico". Itaque non potest agi: necesse est aliquo¹⁰ uti verbo, cum lege quid¹¹ peragitur. Quod si tum imprudens id verbum emisit ac quem manumisit, ille nihilo minus est liber, sed vitio;

1) milites stipendii *F.* — 2) iam nunc et *F.* — 3) *v. tom. I p. 19 tab. I, 9.* — 4) praetoria *F.* *De lege Plaetoria vide tom. I p. 45, I. Cf. Plin. h. n. 7, 60, 212:* XII tabulis ortus tantum et occasus nominantur; post aliquot annos adiectus est et meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum a curia intra rostra et graecostasis prospexisset solem, sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. — 5) praeco *Ursinus; cf. infra p. 58 lib. VI, 89.* — 6) solvebantur *Mo., St. R. 33, 343 n. 4; cf. Lex Malac. LXIII.* — 7) ut (*in comitio*) esset *Bergk*, ut coiret *Mueller.* — 8) ut *om. F.* — 9) *Macr. sat. 1, 16, 14:* Fasti sunt, quibus licet fari praetori tria verba sollemnia: do, dico, addico; his contrarii sunt nefasti; comitiales sunt, quibus cum populo agi licet; et fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest, comitialibus utrumque potest. — 10) est (*enim*) *Vertranius*, necesse enim *Mueller.* — 11) qui *F.*

ut magistratus vitio creatus nihilo setius¹ magistratus. Praetor qui tum fatus² est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur; si prudens dixit, Q. Mucius aiebat³, eum expiari ut impium non posse. 31. Intercisi⁴ dies sunt, per quos mane et vesperi est nefas, medio tempore inter hostiam caesam et exta porrecta⁵ fas; a quo, quod fas tum 'intercedit' aut eo⟨s⟩ 'intercisum' nefas, intercisi⁶. Dies qui vocatur sic "quando rex comitiavit, fas", is⁷ dictus ab eo, quod eo die rex sacrificulus⁸ dicat⁹ ad comitium, ad quod tempus est nefas, ab eo fas; itaque post id tempus lege actum saepe. 32. Dies qui vocatur: "quando stercum delatum, fas", ab eo appellatus, quod eo die ex aede Vestae stercus everritur et per Capitolinum clivum in locum deferitur certum.

60 'Nuncupare' nominare valere apparet in legibus, ubi 'nuncupatae pecuniae' sunt scriptae.

61. Dico Hinc 'dicare', hinc 'iudicare', quod tunc 'ius dicatur'; hinc 'iudex' quod iudicat¹⁰ accepta potestate, id est quibusdam verbis dicendo finit; sic enim aedis sacra a magistratu pontifice praeunte dicendo dedicatur.

64. Conserere manu dicimur cum hoste; sic "ex iure manu⟨m⟩¹¹ consertum" vocare. hinc adserere manu¹² in libertatem, cum prendimus; sic augures dicunt si mihi auctor est verbi nam manum asserere dicit consortes¹³; hinc etiam, a⟨d⟩ quo ipsi consortes, sors.

69. Spondere est dicere 'spondeo'; a 'sponte', nam id valet et¹⁴ 'a voluntate'. — Ab eadem 'sponte', a qua dictum 'spondere', declinatum 'spondit'¹⁵ et 'respondet' et 'desponsor' et 'sponsa', item

1) sed ius *F.* — 2) factus *F.* — 3) aiebat *L. Spengel*, abigebat *F.*, ambigebat *Laetus*. — 4) intercensi *F.* — 5) proiecta *F.* — 6) sic *A. Spengel*, intercisum *F.* [*Fortasse* quod fas tum intercedit ante et post nefas, intercisus. ТН. М.] — 7) fassis *F.* — 8) sacrificiolus *F.* teste *Victorio*, sacrificio ius *apographa*. — 9) dicat *F.*, it *Th. Mommsen*, litat *Hirschfeld*. — 10) ius de|dicat *Spengel* filius collata voce dedicatur in fine parenthesis. — 11) manum *Scioppius* (cf. *Cic. de or. I 41 alia*). *Goetz-Schoell*. — 12) manum *F.* quam lectionem tuentur *Goetz-Schoell* coll. *Fest. 25, 10*. — 13) [*Corrupta* haec verba neque adhuc sanata (certe verbenam, quod propositum a *Bergkio* nuper recepit *Spengel* filius, non perspicitur quomodo cum adserendo recte coniungatur) sic forte restituenda erunt: sic auctores iuris dicunt, si mihi auctor est et tibi una manum asserere, dici consortes. ТН. М.] — 14) et delendum aut et a corrigendum in etiam. — 15) corruptum, despondet temptant *Goetz-Schoell*.

sic alia. spondet enim¹ qui dicit a sua sponte 'spondeo'² spondet³ est sponsor; qui idem⁴ faciat obligatur sponsu⁵, consponsus; hoc Naevius significat, cum ait 'consonsi'. 70. Spondebatur pecunia aut filia nuptiarum causa; appellabatur et pecunia et quae desponsa erat, sponsa; quae pecunia inter se contra sponsum rogata erat, dicta sponsio; cui desponsa quo⁶ erat, sponsus; quo die sponsum erat, sponsalis. 71. Qui⁷ sponponderat filiam, despondisse⁸ dicebant, quod de sponte eius, id est de voluntate, exierat; non enim si volebat, dabat⁹, quod sponsu erat alligatus, — quod tum et praetorium ius ad legem et censorium iudicium ad aequum existimabatur. Sic despondisse animum quoque dicitur, ut despondisse filiam, quod suae spontis statuerat finem. 72. A qua 'sponte' dicere cum spondere¹⁰ quoque dixerunt, cum 'ad spontem'¹¹ responderent, id est ad voluntatem rogationis¹²; itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet, ut non spondet ille statim, qui dixit 'spondeo', si iocandi causa dixit, neque agi potest cum eo ex sponsu. Itaque is qui¹³ dicit in tragodia: "Meministine te spondere¹⁴ mihi gnatam¹⁵ tuam?" quod sine sponte sua dixit, cum eo non potest agi ex sponsu¹⁶.

74. Sponsor et praes et vas neque idem¹⁷, neque res a quibus hi, sed e re simile. Itaque praes, qui a magistratu interrogatus, in publicum ut praestet¹⁸; a quo et, cum respondet, dicit: "praes". Vas appellatus, qui pro altero 'vadimonium' promittebat. Consuetudo erat, cum reus parum esset idoneus inceptis rebus, ut pro se alium daret. A quo caveri¹⁹ postea lege coeptum est ab his, qui praedia venderent, vadem ne darent; ab eo adscribi coeptum in lege mancipiorum: "Vadem ne poscerent²⁰, nec dabitur".

81. Dictum cerno a 'cereo', id est a 'creando': dictum ab eo, quod cum quid creatum est, tunc denique videtur. Hinc — qui id²¹

1) spondet enim *del.* — 2) dicit — spondeo *del.* — 3) spondit *F.*, qui sponpondit *L. Spengel*, praeterea nihil mutans. — 4) quidem *F.* — 5) sponsu *L. Spengel*; sponsus *F.* — 6) a quo *A. Spengel*. — 7) quo *F.* [*Fortasse* quom. *Th. M.*] — 8) dispondisse *F.* — 9) non enim si nolebat non dabat *Mueller*. — 10) respondere pro cum spondere *Mueller*; an (spondere pro) dicere, un(de re)spondere? *Goetz-Schoell coll. Fest. 342, 3.* — 11) a sponte *F.* — 12) rogatoris *L. Spengel*. — 13) ita quisque *F.* — 14) te despondere *F.* — 15) agnatam *F.* — 16) *De universo hoc loco (§ 69—72) cf. Lachmann, Spengel, Thilo supra p. 51 in exordio citt. Huschke, ZGR. 10, 327.* — 17) ideo *F.* — 18) praes siet *Palmerius*. — 19) cauari *F.* — 20) nec poscet *Scioppius*. — 21) [qui id fortasse corruptum ex cernito. *Th. M.*] cernito post testamento ins. *Goetz-Schoell*.

in testamento: id est 'facito, videant te esse heredem'; itaque in cretione adhibere iubent testes¹.

86. Nunc primum ponam de² censoriis tabulis: "Ubi noctu in templum censor³ auspicaverit atque de caelo nuntium⁴ erit, praeconi⁵ sic imperato, ut viros vocet: 'Quod bonum fortunatum felix⁶ salutareque siet⁷ populo Romano Quiritibus⁸ reique publicae populi Romani Quiritium mihique collegaeque meo fidei magistratuique nostro! Omnes Quirites pedites armatos privatosque curatores omnium tribuum, si quis pro se sive pro⁹ altero rationem dare¹⁰ volet, vocat(o) in licium huc ad me'. 87. Praeco in templo primum vocat(o), postea de moeris, item vocato. Ubi lucret¹¹ censor(es), scribae, magistratus murra unguentisque unguentor¹². Ubi praetores tribunique plebei quique in consilium vocati sunt venerunt, censores inter se sortiuntur¹³, uter lustrum faciat. Ubi templum factum est, post tum conventionem habeto¹⁴ qui lustrum conditurus est".

88. In commentariis consularibus scriptum sic inveni: "Quie exercitum imperaturus erit, accenso dicito: 'C. Calpurni¹⁵, voca in licium omnes Quirites huc ad me'. Accensus dicit(o) sic: 'Omnes Quirites, in licium visite huc ad iudices'. 'C. Calpurni', co(n)s(ul) dicit(o), 'voca ad conventionem omnes Quirites huc ad me'. Accensus dicit(o) sic: 'Omnes Quirites, ite ad conventionem huc ad iudices'. Dein consul eloquitur¹⁶ ad exercitum: 'Impero qua convenit ad comitia centuriata'".

89. Quare hic¹⁷ accenso, illic praeconi dicit, haec est causa: in aliquot rebus item¹⁸ ut praeco, accensus 'acciebat'¹⁹, a quo 'accensus' quoque dictus. Accensum solitum ciere, Boeotia ostendit, quam comoediam Aquilii²⁰ esse dicunt, hoc versu: "Ubi primum accensus clamarat meridiem". Hoc idem Cosconius in actionibus scribit²¹ praetorem accensum solitum «tum» esse iubere, ubi ei videbatur

1) *Cic ad Att. 13,46*: cognovi cretione Cluvii, — liberam cretione testibus praesentibus, LX diebus. Cf. *infra p. 60 lib. VII, 98*. — 2) de om. F. — 3) censora F. — 4) *Fortasse scribendum nuntiatum, quamquam etiam nuntium de eo quod nuntiatur dictum defendi potest.* — 5) praeconis F. — 6) sic F, felixque Aldus. — 7) salutare quesierit F. — 8) Mo., Quiritium F. — 9) si verbo F. — 10) dari F. — 11) licet F. — 12) unguentur F. — 13) sortiuntur corr. ex sortiuntur F. — 14) habet F. — 15) dicit hoc calpurni F. — 16) eloquitur F. — 17) hinc F. — 18) idem F. — 19) accipiebat F. — 20) sic Turnebus, commediam alii F. — 21) in actionibus suiscribit F¹; sui delet manus 2 ut vid. Goetz-Schoell.

horam esse tertiam, inclamare horam tertiam esse, itemque meridiem¹ et horam nonam.

90. Circum muros² mitti solitus quomodo inliceret populum in eum <locum>, unde vocare posset ad contionem non solum ad consules et censores, sed etiam quaestores, commentarium indicat vetus anquisitionis³ M' ⁴ Sergii Mani filii, quaestoris, qui capitis accusavit T. [Quinctium] Rocum⁵, in quo⁶ sic est: 91. "Auspicio operam des et⁷ in templo auspices⁸. Dum aut ad praetorem aut ad consulem mittas auspicium petatum, comitiatum praeco⁹ populum vocet ad te, et eum¹⁰ de muris vocet praeco; id imperare <o>portet. Cornic<in>em ad privati ianuam et in arcem mittas, ubi canat. Collegam roges¹¹, ut comitia edicat de rostris, et argentarii tabernas occludant. Patres censeant exquaeras¹² et adesce iubeas; magistratus censeant exquaeras¹², consules praetores tribunosque plebis collegasque tuos¹³ in templo adesce iubeas omnes¹⁴; ac cum mittas¹⁵, contionem a<d>voce".

92. In eodem commentario anquisitionis¹⁶ ad extremum scriptum caput edicti hoc est: "Item quod attingat qui de censoribus¹⁷ classicum ad comitia centuriata redemptum habent, uti curent eo die, quo die comitia erunt, in arce classicus canat¹⁸ circumque muros et ante privati huiusce T. Quincti Roci¹⁹ scelerosi <h>ostium canat, et ut in campo cum primo luci adsiet"²⁰.

93. Inter id cum circum muros mittitur et cum contio advocatur, interesse tempus apparet ex his quae interea fieri²¹ scriptum est. Sed ad comitiatum vocatur populus ideo, quod alia de causa hic magistratus non potest exercitum urbanum convocare; censor, consul, dictator, interrex potest, quod censor exercitum centuriato constituit quinquennalem, cum lustrare<t> et in urbem ad vexillum ducere debet; dictator et consul in singulos annos quod hic exercitui

1) Cf. *supra* p. 55 l. VI, 5. — 2) circum auras *F.* — 3) inquisitionis *F.* — 4) m *F.* — 5) accusavit rogum *F.* — 6) in aqua *F.* — 7) operam des et *Bergk* probante *Mo. Staatsrecht* I³, 93 n. 3; orande sed *F.* — 8) sic *Mo. l. c.*, auspiciis *F.* — 9) sic *Mo. l. c.*, comiteum praetores *F.* — 10) pro eum conicit reum *Canal.* — 11) canat colligam rogis *F.* — 12) censeant exquiras *Mueller* (exquaeras *Bergk*), censeat extra *F.* — 13) tuos] uos et *F.* — 14) homines *F.* — 15) ac cum mittas] [fortasse ad comitias. *Th. M.*] — 16) acquisitionis *F.* — 17) decessoribus *F.* — 18) canatum *F.* — 19) quinti trogi *F.* — 20) adsit et *F.* — 21) illicitum (t *lineolis del. m. 2*) *ins. F.*

imperare potest quo eat, id quod propter centuriata comitia imperare solent. 94. Quare non est dubium, quin¹ hoc in licium sit, cum circum muros itur, ut populus 'inliciat' ad magistratus conspectum, qui viros vocare² potest, in eum locum, unde vox ad contionem vocantis exaudiri possit. —

95. Hoc nunc aliter fit atque olim, quod augur consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac praeit, quid eum dicere oporteat. Consul augur<i> imperare solet, ut in³ licium vocet, non accenso aut praeconi. Id inceptum credo, cum non adesset accensus, et nihil intererat, cui imperaret; et dicis causa fieba<n>t quaedem neque item facta neque item dicta semper.

Liber VII.

15. Anfractum est flexum, ab origine duplici dictum, ab 'ambitu' et 'frangendo'; ab eo leges iubent in directo pedum VIII⁴ esse, in anfracto XVI, id est in flexu.

51. Supremum ab 'superrumo' dictum; itaque XII tabulae⁵ dicunt: "solis occasu diei suprema tempestas esto."

93. Iurgio, id est litibus; itaque quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis: ideo in actionibus videmus dici: "Quam rem, sive me⁶ litem dicere oportet"; ex quo licet videre iurgare esse ab iure dictum, cum quis 'iure litigaret'; a quo 'obiurgat' is, qui id facit iuste⁷.

98. [Crevi] valet⁸ 'constitui'; itaque heres, cum constituit se heredem esse, dicitur cernere⁹, et cum id fecit, crevisse.

105. Nexum¹⁰ Manilius scribit omne quod per libram et aes geritur¹¹, in quo sint mancipia; Mucius, quae per aes et libram fiant ut obligentur¹², praeter quae mancipio dentur¹³. Hoc verius esse ipsum verbum ostendit, de quo quaerit; nam id est¹⁴, quod obligatur per libram 'neque suum' fit, inde 'nexum' dictum. Liber, qui suas operas

1) quin] cum *F.* — 2) quiros uocari *F.* — 3) is *F.* — 4) uiam *ins. Christ.* — 5) tabulis *F.* — *Cf. tom. I p. 19 tab. I, 8.* — 6) mi *F, del. Aldus.* — 7) *Cf. Nonius* Iurgium. — 8) crevi cum aliis verbis *om. F.* — 9) cernere] canere *F.* — 10) *Cf. tom. I p. 25.* — 11) *Cic. de or. 3,40,159:* nexum quod per libram agitur. *Top. 5,28:* abalienatio est eius rei, quae mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio. — 12) obligetur *Hu.* — 13) praeterquam m. detur *F;* praeter quom mancipio dentur *Hu. et Goetz-Schoell.* — 14) id aes *Mo. ZSSst. 23, 349.*

in servitutem pro pecunia quam debebat¹, dum solveret, nexus vocatur², ut ab 'aere' 'obaeratus'. Hoc C. Poetelio Libone Visolo³ dictatore⁴ sublatum ne fieret⁵; et omnes, qui bonam copiam iurarunt, ne essent nexi, dissoluti⁶.

Liber VIII.

4. Ut in hominibus quaedam sunt agnationes ac⁷ gentilitates, sic in verbis; ut enim ab Aemilio homines⁸ orti Aemilii ac gentiles, sic ab Aemilii nomine declinatae voces in gentilitate nominali; ab eo enim, quod est inpositum recto casu Aemilius, orta Aemilii, Aemilium *cet.*

82. In hoc ipso analogia non est, quod alii nomina habent ab oppidis, alii aut non habent, aut non ut debent habent. 83. Habent plerique libertini a municipio manumissi; in quo, ut societatum et fanorum servi, non servarunt pro portione⁹ rationem. Et Romanorum liberti debuerunt dici, ut a Faventia Faventinus, ab Reate Reatinus, sic a Roma Romanus, ut nominantur libertinis orti publicis [scilicet] servis Romani, qui manumissi *<sunt>*¹⁰ ante quam sub magistratus¹¹ nomina, qui eos liberarunt, succedere coeperunt.

Liber VIII.

83. Quare quoniam ad analogias quod pertineat non est ut omnia similia dicantur, sed ut in suo quaque genere similiter declinentur, stulte quaerunt, cur as et dupondius et tressis non dicantur pro portione, cum as sit¹² simplex, dupondius fictus, quod duo asses pendebat, tressis ex tribus aeris quod sit. pro assibus nonnumquam

1) debeat dat *Augustinus*, debet dat *Schwegler*. — 2) [*VII* Excidisse quaedam videntur. — Cf. tom. I pag. 25.] — 3) sic fere *Lachmann*, .c. popillio uocare sillo *F.* — 4) [*Dictatorem hunc C. Poetelium C. f. C. n. Libonem Visolum fasti ad a. 441 recensent; at Livius 8,28 eandem legem Poeteliam latam esse ait a patre eius cognomine, sed C. f. Q. n., consule tertium a. 428. Cf. röm. Forschungen 2,244. Th. M.*] — 5) *Liv. l. c.*: iussi consules ferre ad populum, ne quis, nisi qui noxam meruisset, donec poenam lueret, in conpedibus aut in nervo teneretur, pecuniae creditae bona debitoris, non corpus obnoxium esset. Ita nexi soluti cautumque in posterum, ne necerentur. — 6) dissoluti] sed soluti *Mueller*. — 7) ad *F.* — 8) homine *Becker*. — 9) *L. Spengel*, proportionem *F.* — 10) [*sic scripsi; cf. Staatsrecht 1³,321 n. 7. Th. M.*] ut nominantur libertinis orti publicis [*an Publici — Servii? Goetz-Schoell*] orti orti servis Romani qui manumissi *F.*, at nominantur libertini orti a publicis servis Romanenses qui manumissi *Mueller*. — 11) magistratuum *Lipsius*. — 12) adsit *F.*

aes dicebant antiqui, a quo dicimus assem tenentes: "Hoc «ab» aere aeneaque libra" et "Mille aeris legasse".

2. E libris rerum rusticarum.

Scriptores rei rusticae ed. Schneider. 1794. Tom. I p. 123. M. Porci Catonis de agri cultura et M. Terenti Varronis rerum rusticarum libri tres ex rec. H. Keilii. 1884. Cf. exordium p. 51.

Liber I.

2, 9. C. Licinium Stolonem — video venire, — cuius maiores de modo agri legem tulerunt; nam Stolonis illa lex, quae vetat plus D iugera habere civem Romanum —. Eiusdem gentis C. Licinius, tribunus plebis cum esset, post reges exactos annis CCCLXV primus populum ad leges accipiendas in septem iugera forensia e comitio eduxit¹.

10, 1. Modos, quibus metirentur rura, alius alios constituit. — metiuntur — apud nos in agro Romano ac Latino iuguris. — Iugerum (vocant), quod quadratos duos actus habeat. 2. Actus quadratus, qui et latus est pedes CXX et longus totidem. — Bina iugera, quod a Romulo primum divisa² viritim³, quae heredem sequerentur, heredium appellarunt.

Liber II.

Praef. 1. Viri magni nostri maiores non sine causa praeponabant rusticos Romanos urbanis. — Itaque annum ita diviserunt, ut nonis modo diebus urbanas res usurparent, reliquis septem ut rura colerent.

1, 9. Romanorum — populum a pastoribus esse ortum quis non dicit? — multa etiam nunc ex vetere instituto bubus et ovibus

1) *Cic. de amic.* 25,96: (C. Licinius Crassus) primus instituit in forum versus agere cum populo. *Colum. de r. r.* 1,3,10: post reges exactos Liciniana illa septena iugera, quae plebi tribunus viritim dividerat, maiores quaestus antiquis rettulere, quam nunc nobis praebent amplissima veterata. *Hu. üb. d. Stelle d. Varro v. d. Liciniern.* 1835. — 2) dicebantur *ins. C., om. qui hunc locum citat Nonius.* — 3) *Plin. h. n.* 18,2,7: Bina tunc iugera populo Romano satis erant, nullique maiorum modum adtribuit (Romulus). — *c. 3,18:* M' Curii nota dictio est perniciosum intellegi civem, cui septem iugera non essent satis. Haec autem mensura plebei post exactos reges adsignata est. *De duobus iuguris cf. Mo. R. G.* 1,183 n. 3. *Voigt, Rh. Ph.* 24,53.

dicitur, et — aes antiquissimum, quod est flatum, pecore est notatum —. 15. Quarta pars est de iure in parando¹, quem ad modum quamque pecudem emi oporteat civili iure. Quod enim alterius fuit, id ut fiat meum, necesse est aliquid intercedere; neque in omnibus satis est stipulatio aut solutio nummorum ad mutationem domini*«i»*. — 16. Greges ovium longe abiguntur ex Apulia in Samnium aestivatum, atque ad publicanum profitentur, ne, si inscriptum pecus paverint, lege censoria committant.

2, 5. In emptionibus (ovium) iure utimur eo, quo lex praescripsit; in ea enim alii plura, alii pauciora excipiunt; quidam enim pretio facto in singulas oves, ut agni cordi duo pro una ove adnumerentur, et si quoi² vetustate dentes absunt, item binae pro singulis ut procedant. De reliquo antiqua fere formula utuntur: cum emptor dixit: "Tanti sunt mi emptae?" et ille respondit: "sunt" et expromisit nummos, 6. emptor stipulatur prisca formula sic: "Illasce³ oves, qua de re agitur, sanas recte esse, uti pecus ovillum, quod recte sanum est, extra lusca*«m»*, surdam, minam (id est ventre glabro), neque de pecore morbosum esse, habereque recte licere; haec sic recte fieri spondesne?" Cum id factum est, tamen grex dominum non mutavit, nisi si est adnumeratum; nec non emptor pote ex empto vendito illum damnare, si non tradet, quamvis⁴ non solverit nummos; ut ille emptorem simili iudicio, si non reddit pretium.

5, 10. 11. (Boves) cum emimus domitos, stipulamur sic: 'Illosce boves sanos esse, noxisque *«solutos»* praestari?'; cum emimus indomitos, sic: 'Illosce iuencos sanos recte, deque pecore sano esse, noxisque *«solutos»* praestari spondesne?' Paulo verbosius haec, qui Manilii actiones sequuntur⁵.

(Similiter de capris (3, 5), de suibus (4, 4), de asinis (6, 3), de equis (7, 6), de canibus (9, 7).

10, 4. In emptionibus (servorum) dominum legitimum sex fere res perficiunt: si hereditatem iustam adi*«i»*t; si ut debuit mancipio ab eo accepit, a quo iure civili potuit; aut si in iure cessit qui potuit⁶ cedere et id ubi oportuit⁷; aut si usu cepit; aut si e praeda sub corona emit, tumve cum in bonis sectione cuius publice veniit.

1) imparando C. — 2) si quae C. — 3) illasque C. — 4) quam quis C. — 5) mamili actionis secuntur C. — 6) qui potuit] cui potius C. — 7) ubi *ins.* C.

5. In horum emptione solet accedere peculium aut excipi, et stipulatio intercedere sanum¹ esse furtis noxisque solutum, aut si mancipio non datur, dupla promitti, aut, si ita pacti, simpla.

IV. NONIUS MARCELLUS.

E libris de compendiosa doctrina per litteras.

Nonius grammaticus, Thubursico in Numidia ortus, saeculo III exeunte vel ineunte IV compilavit compendiosam doctrinam per litteras, utilem propter multos veterum scriptorum locos per eam servatos. Novissime ediderunt Gerlach et Roth a. 1842, Quicherat a. 1871, L. Mueller a. 1888, Lindsay a. 1903; illos in plerisque secutus sum, paginis adnotatis.

- 520 Accensi, qui his (decurionibus et centurionibus) 'accensebantur', id est 'adtribuebantur'. Varro de vita populi Romani lib. III: "qui de adscriptivis, cum erant attributi decurionibus et centurionibus, qui
59 eorum habent² numerum, accensi vocabantur". — Accensi genus militiae est administrantibus proximum. Varro rhetoricorum (?) libro XX: "ut, consules ac praetores qui secuntur in castra, accensi dicti, quod ad necessarias res saepius acciantur, velut accersiti". quos nunc dicimus deputati.
- 55 Arcera plaustrum est rusticum, tectum undique, quasi 'arca'. — Hoc autem vehiculi genere senes et aegroti vectari solent.³
- 6 Calvitur dictum est 'frustratur', tractum a 'calvis' mimicis, quod sint omnibus frustratui. — Lucilius —: ⁴"si non it, capito", inquit, "eum"; et "si calvitur, ergo fer dominum"⁵.
- 267 Coicere, 'agere'. Afranius —: "causam coicere hodie ad te volo. Ambon adestis? profuturos arbitror"⁶.
- 529⁷ Fetiales — Varro de vita p. R. lib. II: "Itaque bella et tarde et magna diligentia⁸ suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere; priusquam⁹ indicerent bellum is, a quibus iniurias factas sciebant, fetiales legatos res repetitum mittebant quattuor, quos oratores vocabant". Idem l. III: "Si cuius legati violati essent, qui id¹⁰ fecissent, quamvis nobiles essent, uti dederentur civitati, statuerunt,
-
- 1) sane eum *C.* — 2) augebant *L. Mueller.* — 3) *Cf. tom. I p. 18 tab. I, 3.* — 4) *Lindsay:* "si non it, capito", inquit, "eum, et si calvitur". ergo fur dominum? — 5) ergo fer dominum] *sic libri*, endo ferto manum *edd.* — 6) *Cf. tom. I p. 19 tab. I, 7.* — 7) *Cf. Festus v. Orare.* — 8) *sic Niebuhr*, licentia libri. — 9) quam om. *Guelferbytanus liber.* — 10) quid libri.

fetialesque viginti, qui de his rebus cognoscerent iudicaret statuerent, constituerunt¹.

Iurgium levior res est, siquidem inter benevolos aut propin- 430
quos dissensio vel concertatio iurgium dicitur: inter inimicos dissensio
lis appellatur. M. Tullius de rep. l. III: "admiror nec rerum solum
sed verborum etiam elegantiam: 'si iurgant', inquit²; "benevolorum
concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur." Et in sequenti:
"iurgare igitur lex putat³ inter se vicinos, non litigare."

— matrem familias (dictam esse existimant), quae in familia 442
mancipioque sit patria, etsi in mariti matrimonio esset.

Mutuum sine usuris, fenus cum usuris sumitur. 438

Nubentes veteri lege Romana asses III ad maritum venientes solere 531
pervehere, atque unum, quem in manu tenerent, tamquam emendi
causa marito dare⁴; alium, quem in pede haberent, in foco Larium
familiarium ponere; tertium, <quem> in sacciperione condidisse<n>t,
compito vicinali solere resenare⁵ — quos ritus Varro — de vita
p. R. diligentissime percurrit.

Oves generis feminini, ut plerumque; masculini Varro —: "M.⁶ Teren- 216
tio, quando citatus neque respondit neque excusatus⁷ est, eum ego
unum ovem multam dico"⁹.

Plebitatem, ignobilitatem. 'Cato pro Veturio': 'propter tenuitatem 149
et plebitatem'. Hemina in annalibus¹⁰: 'Quicumque propter plebi-
tatem agro publico eiecti sunt'¹¹.

Proletarii dicti sunt plebei, qui nihil rei publicae exhibeant, sed 67
tantum prolem sufficiant. — Varro de vita p. R. lib. I: "quibus
erant pecuniae satis, locupletis, adsiduos; contrarios proletarios. Ad-
siduo neminem vindicem voluerunt locupleti"¹². Proletarii cives dice- 155

1) iudicaret et statuerent et constituerent libri. — 2) Cf. tom. I p. 27
tab. VII, 5. — 3) putet Lindsay. — 4) daret vel darent libri. — 5) sic
libri, reserare Roth, fortasse reservare. — 6) M. om. 7 libri, sed praecedit
idem. — 7) sic Gellius 11,1,4; excitatus Nonius. — 8) eum ego Nonius,
ego ei Gellius. — 9) Gellius 11,1,4: Quando — a magistratibus populi
Romani — multa dicitur vel minima vel suprema, observari solet, ut
'oves' genere virili appellentur; atque ita M. Varro verba haec legitima,
quibus minima multa diceretur, concepit: 'M. Terentio — dico', ac nisi
eo genere diceretur, negaverunt iustam videri multam. — 10) annos
libri. — 11) Sallust. hist. 1,9 ed. Dietsch: regibus exactis — servili
imperio patres plebem exercere — agro pellere. — 12) idem: assiduo
neminem vindicem esse voluerunt nisi assiduum id est locupletem con-
iecit Turnebus.

bantur, qui in plebe tenuissima erant et non amplius quam mille et quingentos aeris in censum deferebant.

54 = Gellius 17,6

Recepticiū servum quidam — dictum volunt, — qui venundatus ob aliquod — malefactum 'a distractore recipiatur'; sed vera hae cest eius nominis interpretatio: quem in data dote aut donatione quis 'exceperit', quod est proprie 'receperit'. — Cato: "mulier et magnam dotem dat et magnam pecuniam¹ retinet"; ex ea igitur re familiari, quam² sibi dote data retinuit, pecuniam viro mutuam dat: eam pecuniam² a viro forte irata repetere instituit; adponit ei flagitatorem recepticiū, hoc est proprium, suum, quem reliqua pecunia 'receperat nec dederat doti, sed exceperat'.

542 Ricin(i)um, quod nunc mafurtium dicitur, palliolum femineum breve. Varro — de vita p. R. —: "Ex³ quo mulieres in — luctibus, cum omnem vestitum delicatorem ac luxoriosum — ponunt, ricinia sumunt".

38 Scripturarios veteres, quos nunc tabularios dicimus, dici volunt, quod scripturis et commentariis omnia vel urbium vel provinciarum complecterentur. Lucilius l. XXVI: "Publicanus⁴ vero ut Asiae fiam, ut⁵ scripturarius",⁶

523 Sexagenarios per pontem mittendos male diu popularitas intellexit⁷, cum Varro de vita p. R. — honestam causam — patefecerit: "cum in quintum gradum pervenerant atque habebant sexaginta annos, tum denique erant a publicis negotiis liberi atque otiosi. Ideo in proverbio quidam putant venisse, ut diceretur, sexagenarios de ponte deici oportere, id est quod suffragium non ferant, quod per pontem ferebant".

453 Usū, id est utendo, unde et 'usurpare' dictum est, obtineri quid cum⁸ possit, veteres usu perire, hoc est non utendo, aliquid posse. Plautus Amfitryone: — "cavesis, ne tu te usu perdis".

43 Viritim dictum est separatim et per singulos viros. M. Tullius de re publica⁹ —: "ac primus agros, quos bello Romulus ceperat, (Numa)

1) recipit hoc est et magnam dotem dat et magnam pecuniam *ins. Gellii* (17,6,1) *codicum familia deterior, om. Gellii libri meliores cum Nonio Gellianorum compilatore.* — 2) quam] *Gellius*, ex qua *Nonii libri*, viro m. d. e. pecuniam habet *Gellius*, *om. libri Noniani.* — 3) et *libri.* — 4) publicanum *libri.* — 5) ut] *om. Nonius altero loco.* — 6) *Cf. Festus v. Scripturarius.* — 7) *Cf. Festus v. Sexagenarios.* — 8) [*sic scripsi, optinere quidquam libri. Th. M.*] — 9) *Cic. de r. p. 2,14,26.*

divisit viritim civibus'. — Varro de vita p. R. l. I: "et extra urbem in regiones XXVI agros viritim liberis attribuit".

V. ASCONIUS IN CICERONIS ORATIONES.

Q. Asconius Pedianus grammaticus ineunte saec. I natus commentarios doctrina insignes in Ciceronis orationes scripsit servatos nobis uno codice Sangallensi, qui saec. XV descriptus postea periit. Huic incerti auctoris in Verrinas commentarii aetate et doctrina longe inferiores adiuncti fuerunt, qui Asconii nomine diu ornati hodie sub Pseudo-Asconii nomine citari solent. Asconii commentarios novissime ediderunt Kiessling et Schoell 1875, [VII Clark 1907.] Eisdem et Pseudo-Asconianos coniunctos edidit Baiter in Cic. ed. Orell. T. V p. II, 1835. Trium editionum paginas singulis locis excerptis in margine adieci.

A. In Pisonianam.

*Arg. Cn. Pompeius Strabo*¹, pater Cn. Pompei Magni, Trans-⁽³⁼²⁼³⁾² padanas colonias — non novis colonis — constituit, sed veteribus incolis manentibus ius dedit Latii, ut possent habere ius, quod ceterae Latinae coloniae, id est ut per³ magistratus civitatem Romanam adiscerentur.

§ 8. L. Iulio C. Marcio cos.⁴, quos et ipse Cicero supra me-⁽⁷⁼⁶⁼⁷⁾ moravit, SCto collegia sublata sunt, quae adversus rem publicam videbantur esse⁵. — Post sex⁶ deinde annos, quam sublata erant, P. Clodius trib. pl. lege lata restituit collegia.

§ 9. Diximus L. Pisone A.⁷ Gabinio cos.⁸ P. Clodium tr. pl.⁽⁹⁼⁸⁼⁸⁾ quattuor leges perniciosas populo Romano tulisse: — tertiam de collegiis restituendis novisque instituendis⁹; — quartam, ne quem censores in senatu legendo praeterirent¹⁰ neve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus et utriusque censoris sententia damnatus esset; hac ergo eius lege censuram, quae magistra pudoris et modestiae est, sublatam ait¹¹.

1) cos. a. u. c. 665 (= 89). — 2) id est: p. 3 ed. Bait. = p. 2 ed. Kiessl. et Schoell, p. 3. ed. Clark. — 3) per Buecheler, petendo Clark, peti vel petendi libri. — 4) a. u. c. 690 (= 64). — 5) constituta inserunt Goetz-Schoell, Clark. — 6) sic Rinkes, novem libri. — 7) A.] et libri. — 8) a. u. c. 696 (= 58). — 9) Cic. in Pis. 4, 9: collegia non ea solum, quae senatus sustulerat, restituta, sed innumerabilia quaedam nova ex omni faece urbis ac servitio concitata. De tempore huius legis v. Mo. de coll. 73—78. — 10) Cf. Festus Praeteriti. — 11) adit vel addit libri.

(16 = 15 =
17) § 94. Legem iudiciariam — tulit L. Aurelius Cotta praetor¹, qua communicata sunt iudicia senatui et equitibus Romanis et tribunis aerariis. Rursus deinde Pompeius in consulatu secundo² — promulgavit, ut amplissimo ex censu ex centuriis aliter atque antea lecti iudices, aequae tamen ex illis tribus ordinibus, res iudicarent.

B. In Scaurianam.

(21 = 18 =
24) 1. Cn. Domitius — diem ei (Scauro) dixit apud populum et multam irrogavit, quod eius opera sacra multa³ populi Romani diminuta esse diceret. Crimini dabat sacra publica populi Romani deum Penatium, quae Lavini fierent⁴, opera eius minus recte casteque fieri. Quo crimine absolutus est Scaurus quidem, sed ita, ut a tribus tribubus damnaretur, a XXXII absolveretur, et in his⁵ pauca puncta inter damnationem et absolutionem interessent.

C. In Cornelianam.

(56 = 50 =
50) Arg. <C.> Cornelius, — tribunus plebis⁶ — promulgavit — legem, qua [auctoritatem⁷] senatus minuebat, ne qui nisi⁸ per populum legibus solveretur. Quod antiquo quoque iure erat cautum; itaque in omnibus senatus consultis, quibus aliquem legibus solvi placebat, adici erat⁹ solitum, ut de ea re ad populum ferretur; sed paulatim ferri erat desitum, resque iam in eam consuetudinem venerat, ut postremo ne adiceretur quidem in senatus consultis de rogatione ad populum ferenda, eaque ipsa senatus consulta per pauculos admodum fiebant. Indigne eam Corneli rogationem tulerant potentissimi quique ex senatu¹⁰, quorum gratia magnopere minuebatur; itaque P. Servilius Globulus trib. pleb. inventus erat, qui C.¹¹ Cornelio ob-sisteret. Is, ubi legis ferundae dies venit et praeco subiciente scriba verba legis recitare populo coepit, et scribam subicere et praeconem pronuntiare passus non est. Tum Cornelius ipse codicem recitavit. Quod cum improbe fieri C.¹¹ Piso consul vehementer quereretur <tollique¹²> tribuniciam intercessionem diceret, gravi convicio a populo

1) a. 684 (= 70). — 2) a. 699 (= 55). — 3) multa *del. Clark.* — 4) fuerunt libri. — 5) eis libri. — 6) a. 687 (= 67). — 7) auctoritatem *om. in hiato ex libris quos habemus optimus videturque esse ex supplemento, ut reliqua quoque intra uncas quadratos posita, de quibus nihil adnotatur.* — 8) qui uis vel qui uisui libri, quis nisi *ed. Ald., quam sequitur Clark.* — 9) adiecerat libri. — 10) ex s. c. libri. — 11) l. libri. — 12) tollique *om. libri.*

exceptus est, — lapidesque etiam ex ultima contione in consulem iacti, quo tumultu Cornelius perturbatus concilium dimisit...¹ Actum deinde eadem de re in senatu [est magnis] contentionibus. Tum Cornelius ita ferre [rursus] coepit, ne quis in senatu legibus solveretur, nisi CC <non minus> adfuissent, neve quis, cum <quis ita> solutus esset, intercederet, cum de ea re [ad populum] ferretur. Haec sine tumultu res [acta est]. Nemo enim negare poterat pro [senatus] auctoritate esse eam legem.

Ali[am] deinde legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, ^(58 = 52 = 59) multis tamen invitis tulit: ut praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent²; quae res cunctam³ gratiam ambitiosis praetoribus, qui varie ius dicere assueverant, sustulit.

Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica ^(75 = 67 = 75) auctoritate malo publico fiebant, propter quod postea collegia s. c. et pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae utilitas civitatis desiderasset, qualia sunt⁴ fabrorum licitorumque.

D. In orationem in toga candida.

Antonium — censores — senatu moverunt, causasque⁵ sub- ^(84 = 75 = 84) scripserunt, quod socios diripuerit, quod iudicium recusarit⁶, quod propter aeris alieni magnitudinem praedia manciparit⁷, bonaque sua in potestate non habe<a>t⁸.

1) [VII Inter dimisit et actum libri sex litterarum intervallum intermittunt, quod Purser apud Clarkium explet verbo actutum.] — 2) Cf. Dio 36,40(23): (Ὁ Κορνήλιος) ἐκεῖνόν τε (νόμον) διεννομοθέτησε καὶ ἕτερον τοιόνδε· οἱ στρατηγοὶ (praetores) πάντες τὰ δίκαια καθ' ἃ δικάσειν ἐμελλον αὐτοῖς, συγγράφοντες ἐξετίθεσαν (edixerunt). οὐ γὰρ πῶς πάντα τὰ δικαιοῦματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποιοῦν· οὔτε ἐσώπαξ τοῦτ' ἐποιοῦν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ πρὸς χάριν ἤ καὶ κατ' ἐχθρὰν τινῶν, ὥσπερ εἰκός, ἐγένετο. ἐσηγγήσατο (rogavit) οὗν κατ' ἀρχάς τε εὐθύς αὐτοὺς τὰ δίκαια, οἷς χρῆσονται, προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν. — 3) sic Baier, studium aut Clark, eum aut libri. — 4) Mommsen, sicut Clark, quasi ut libri. — 5) catulisque vel causasque libri, titulosque Clark. — 6) recusavit libri. — 7) mancipavit libri. — 8) Cf. Cic. de orat. 2,55, 224: ubi sunt hi fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Cic. pro Sulla 20,58.59: venire omnes suas possessiones et patrimonio se ornatissimo spoliari maluit (Sittius) quam ullam moram cuiquam fieri creditorum suorum; — nunquam sibi cognationem cum praediis esse existimavit suis. Cf. Rudorff, röm. Feldm. 2,303. Schwegler, röm. Gesch. 2,445.

VI. SCHOLIA ASCONIO ERRORE TRIBUTA IN CICERONIS VERRINAS.

A. In divinationem.

(p. 103
Bailler) § 8. Ti.¹ Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent; indicaverunt per annos XXX sine infamia. Post victor Sulla² leges tulerat, ut senatorius ordo iudicaret, et iudicavit per X annos turpiter. Nunc³ Aurelius [Cotta] legem fert, ut senatores et equites Romani ac tribuni aerarii simul iudicent.

(103) Regendis moribus civitatis censores quinto quoque anno creari solebant. Hi prorsus cives sic notabant, ut, qui senator esset, eiceretur senatu; qui eques Romanus, equum publicum perderet; qui plebeius, in Caeritum tabulas referretur et aerarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriae suae, sed ad hoc non esset civis, «tantum» tantummodo ut pro capite suo tributi nomine aera praeberet⁴.

(104) § 11. Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est; aut advocatus, si aut ius suggerit aut praesentiam suam commodat amico; aut procuratur, si <absentis> negotium suscipit; aut cognitor, si praesentis causam novit et sic tuetur ut suam. Ergo cognitorem dixit modo familiarissimum defensorem.

(110) § 24. Quadruplatores delatores erant criminum publicorum, in qua re quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequebantur. Alii dicunt quadruplatores esse eorum reorum accusatores, qui convicti quadrupli damnari soleant, «a»ut aleae aut pecuniae gravioribus usuris feneratae⁵.

(113) § 33. Mancipes sunt publicanorum principes, Romani homines, qui quaestus sui causa sui decumas redimunt, <decumani appellantur,> si portum⁶ aut pecora publica, portitores⁷ aut pecuarii, quorum ratio

1) sic libri. — 2) a. 673 (= 70). — 3) a. 684 (= 81). — 4) Cf. Mo. Staatsr. 2³, 392 et 404. — 5) Cf. Ps.-Asc. in Verr. 2, 2, 7, 21 p. 208: Quadruplatores accusatores sive delatores criminum publicorum sub poena quadrupli, sive quod ipsi ex damnatorum bonis, quos accusaverant, quartam partem consequebantur. Schol. Gronov. ap. Or. p. 431 v. 25: hoc quadruplatione fecerit; nam si accusasset aliquis reum et vicisset, quartam partem bonorum eius accipiebat. Plautus Persa 1, 2, 10. Truc. 4, 2, 49. ZRG. 12, 137. — 6) sic pastum libri. — 7) portorii libri.

scriptura dicitur. Hi enim exigenda a sociis suo periculo exigunt et rei publicae repraesentant, providentes etiam in illa redemptione commodius suis¹. Licet autem, si moderate fiat, aestimare in cellam² praetoris frumentum; mancipis pro frumento ab aratoribus pecunias accipere non licet.

§ 34. Certa sunt, in quibus impunitas iudicii datur, in causa⁽¹¹⁴⁾ proditiōis, maiestatis, et si quid huiusmodi est. — Index est autem, qui facinoris, cuius ipse est socius, latebras indicat³ impunitate proposita.

§ 48. — alienum est alterius iudicii, et non ex auditorio praetoris maiorumque causarum, sed *(a)* subselliis, hoc est non a tribunalibus; sunt enim subsellia tribunorum, trium virorum, quaestorum et huiuscemodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus nec tribunalibus, sed in subselliis considebant.

§ 50. Maenius cum domum suam venderet Catoni et Flacco⁽¹²⁰⁾ censoribus, ut ibi basilica aedificaretur, exceperat ius sibi unius columnae, super quam tectum proiceret ex provolantibus tabulatis, unde⁴ ipse et posterius eius spectare munus gladiatorum possent, quod etiam um in foro dabatur.

B. In act. II lib. I.

§ 26. Comperendinatio est ab utrisque litigatoribus invicem⁽¹⁶⁴⁾ sibi 'denuntiatio in perendinum' diem. Namque cum in rem aliquam agerent litigatores et poena se sacramenti peterent, poscebant iudicem⁵, qui dabatur post trigesimum diem: quo dato deinde inter se comperendinum diem, ut ad iudicium venirent, denuntiabant. Quo cum esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur causae coniectio, quasi causae suae in breve coactio⁶.

§ 52. Sectorem — dicit aestimatorem redemptoremque bonorum damnati atque proscripti, qui 'spem sectans lucri sui', id est secutus spem aestimationis suae, bona omnia re auctione vendit⁷, et semel infert pecuniam vel aerario vel sociis.

1) *De mancipibus cf. supra p. 12.* — 2) *cenam libri.* — 3) *indicit libri.* — 4) *inde libri.* — 5) *indicem libri.* — 6) *Cf. Gai. 4, 15.* — 7) *Corruptum. Fortasse auctione redempta vendit.*

- (175) § 60. Moris — fuit unumquemque domesticam rationem sibi totius vitae suae per dies singulos scribere, «in» quo appa^{<re>}ret, quid quisque de rebus suis, quid de arte, fenore lucre sepos^{<uis>}set, et quo die, et quid item sumptus damni fecisset. Sed postquam obsignandis litteris reorum ex suis quisque tabulis damni coepit, ad nostram memoriam tota haec vetus consuetudo cessavit.
- (177) § 61. Sectores dicti sunt, qui spem lucri sui 'secuti' bona condemnatorum semel auctionabantur, proque his pecunias pensabant ^{<populo>} singulis postea¹ pro compendio suo singulas quasque res pecunia² vendituri.
- (184) § 91. Inter syngraphas et cetera chirographa hoc interest, quod in ceteris tantum quae gesta sunt scribi solent, in syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit; et non numerata quoque pecunia aut non integre numerata pro temporaria voluntate hominum scribi solent more institutoque Graecorum. Et ceterae tabulae ab una parte servari solent, syngraphen utriusque manu ^{<signatam>} utrique parti servandam³ tradunt.
- (190) § 114. "Posteaquam ius praetorium constituit", — quasi diceret: post conditam urbem Romam, aut: post hominum memoriam, ex quo est ius praetorium.
- (191) § 114. Lis vindiciarum est, cum litigatur de ea re, cuius apud praetorem ^{<in>}certum est quis debeat esse possessor; et ideo, qui eam tenet, dat 'pro praede litis vindiciarum' adversario suo, quo illi satisfaciat nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset, rursus sponsione ipse provocatur ab adversario certare pugnam aut aestimationis, quid amittat si sua sit hereditas, de qua contendit⁴. 'Praedes' ergo dicuntur satisfactores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est, ne interea qui tenet diffidens causae possessionem deteriore faciat, tecta dissipet, excidat arbores et culta deserat.
- (176) § 142. Bona praedia dicuntur: 'bona': satisfactionibus obnoxia, sive sint in mancipiis, sive in pecunia numerata; 'praedia' vero: domus, agri. Haec omnia venduntur, si rationi publicae locator sartorum tectorum non responderit. Ad hoc autem ante haec omnia sunt obnoxia, ut pro sua voluntate agat redemptor operis, quicquid suo peri-

1) sic Orelli, pensitabant singulis ac imposter a libri. — 2) res pecunia Orelli, pecunias libri. — 3) solet syngraphe neutriusque manu utrique parti servandum libri. — 4) haec corrupta.

culo facit. Praedia sunt res ipsae, praedes: homines, id est fideiussores, quorum res 'bona praedia' uno nomine dicuntur¹. (196)

VII. BOETHIUS IN CICERONIS TOPICA.

Severinus Boëthius philosophus (470—524) Mediolanensis fuit, amicus regis Theoderici. In commentario quem scripsit ad Ciceronis topica (Cic. ed. Orell. V, 1, 270) quae ad ius pertinent pleraque ex ipso Cicerone sumpsit, pauca ex veterum iuris auctorum libris adiecit. Cf. Dirksen, iur. Auszüge in d. Werken des Boëthius. Berl. akad. Abh. 1851.

ex l. 1 ad c. 2, 10. Faciendi liberi tres sunt partes: una quidem, ut censu liber sit; censebantur enim antiquitus soli cives Romani. (288) Si quis ergo consentiente vel iubente domino nomen detulisset in censum, civis Romanus fiebat, et servitutis vinculo solvebatur². — Erat etiam pars altera adipiscendae libertatis, quae vindicta vocabatur. Vindicta vero est virgula quaedam, quam licetor manumittendi servi capiti imponens³ eundem servum in libertatem vindicabat, dicens quaedam verba sollempnia. — Illa etiam pars faciendi liberi est, si quis — in testamenti serie servum suum liberum scripserit.

ex l. 2 ad c. 3, 14. Tribus — modis uxor habebatur, usu farreo coemptione; sed confarreatio solis pontificibus conveniebat. (299) Quae autem in manum per coemptionem convenerant, eae matresfamilias vocabantur, quae vero usu vel farreo, minime⁴. Coemptio vero certis

1) *Schol. Bobiens. in or. p. Flacco (Or. p. 244):* Praedia — quae ture legitimo non habentur, neque aput aerarium subsignari neque aput censorem possunt. Et subsignandi haec solebat [esse] causa, [ut] aut qui vectigalia redimeret, aut qui pro mancipio vectigalium fidem suam interponeret, loco pigneris praedia sua rei publicae obligarent, quoad omnem pecuniam redemptores vectigalium repensarent. *Cf. Fest. manceps.* — 2) *Dosithe. de manum. 17:* magna autem dissensio est —, utrum hoc tempore vires accipiunt omnia, in quo census [agitur], aut in eo tempore, in quo lustrum conditur. Sunt enim qui — existimant — censum descendere ad diem lustrum, non lustrum decurrere ad diem census, — quoniam omnia, [quae] in censum aguntur, lustro confirmantur. — 3) *Cornutus in Pers. 5, 88:* Vindicta virga est, qua manumittendi a praetore in capite pulsantur. *Acro in Hor. sat. 2, 7, 76:* Vindicta: virga, qua percutiebantur, servi, cum liberi fiebant; vel virga, quae ante imponebatur super caput eorum, qui manumittebantur. *Cf. Isid. 9, 4, 48. ZGR. 2, 150 sqq.* — 4) *Cic. top. 3, 14:* Genus est uxor, eius duae formae; una matrumfamilias, eae sunt buae in manum convenerunt; altera earum, quae tantummodo uxores habentur. *Gell. 18, 6, 9:* matrem familias appellatam esse eam solam, quae in mariti manu mancipioque aut in eius, in cuius maritus, manu manci-

sollemnitatibus peragebatur, et sese in coemendo invicem interrogabant, vir ita: an sibi mulier materfamilias esse vellet? Illa respondebat velle. Item mulier interrogabat: an vir sibi paterfamilias esse vellet? Ille respondebat velle¹. — Quam sollemnitate in suis institutis Ulpianus exponit. *Ex Boethio schol. Vergiliana ad Aen. 4, 214.*

(303) *ex l. 2 ad c. 4, 19.* Si quando divortium intercessisset culpa mulieris, parte quadam dotis pro liberorum numero multabatur. De qua re Paulus institutorum l. II titulo de dotibus ita disseruit: “Si divortium est matrimonii, et hoc sine culpa mulieris factum est, dos integra repetetur; quod si culpa mulieris factum est divortium, in singulos liberos sexta pars dotis a marito retinetur usque ad mediam partem dumtaxat dotis”. Quare, quoniam quod ex dote conquiritur, liberorum est, qui liberi in patris potestate sunt, id apud virum necesse est permanere.

(308) *ex l. 2 ad c. 4, 23.* Usucapio est adeptio dominii per continuationem iustae possessionis biennii aut alicuius temporis. Plurimarum igitur rerum usucapio annua est, ut si quis eis anno continuo fuerit usus, id firma iuris auctoritate possideat, velut rem mobilem; fundi vero usucapio biennii temporis spatio continetur. — ait (Cicero): “ut, quoniam usus auctoritas fundi biennium est, sit etiam aedium”. Hic igitur aedium usus auctoritatem biennio fieri sentit².

(340) *ex l. 4 ad c. 10, 41.* Fiduciam — accepit, cuicumque res aliqua mancipatur, ut eam mancipanti remancipet; velut, si quis tempus dubium timens amica potentiori fundum mancipet, ut ei, cum tempus quod suspectum est praeterierit, reddat. Haec mancipatio fiduciaria nominatur idcirco, quod restituendi ‘fides’ interponitur.

(378) *ex l. 6 ad c. 17, 65.* Dos — licet matrimonio constante in bonis viri sit, est tamen in uxoris iure, et post divortium velut res uxoria peti potest. Quae quidem dos interdum his condicionibus dari solebat, ut, si inter virum uxoremque divortium contigisset, “quod

pioque esset, quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti et in sui heredis locum venisset. *Servius in Aen. 11, 476 postquam haec exscripsit addit:* alii — matresfamilias — illas (dicunt), quae in matrimonium per coëmptionem convenerunt. *Isid. 9, 7, 13:* matresfamilias, quia iam per quandam iuris sollemnitate in familiam mariti transierunt.

1) *Cic. de orat. 1, 56, 237:* neque illud est mirandum, qui quibus verbis coemptio fiat, nesciat, eundem eius mulieris quae coemptionem fecerit, causam posse defendere. — 2) *Cic. pro Caec. 19, 54:* lex usum et auctoritatem fundi iubet esse biennium. *Cf. ZRG. 9, 195.*

melius aequius esset", apud virum remaneret, reliquum dotis restitueretur uxori, id est ut, quod ex dote iudicatum fuisset melius aequius esse, ut apud virum maneret, id vir sibi retineret, quod vero non esset melius aequus apud virum manere, id uxor post divortium reciperet. In quo iudicio non tantum boni natura spectari solet, verum etiam comparatio bonorum fit, ut non tam quod bonum, sed quod melius aequiusque est, id sequendum sit ¹.

VIII. SERVIUS IN VERGILIUM.

Mauri (s. Marii) Servii Honorati grammatici saec. IV, qui a Macrobio, sat. 1,2,15, 'doctrina mirabilis' appellatur (cf. Acron in Hor. sat. 1,9,76), amplissimum in Vergilium commentarium ab epitomatoribus et interpolatoribus mire vexatum ed. Alb. Lion, commentarii in Vergilium Serviani, 1826. Novam editionem instituerunt G. Thilo et H. Hagen, Servii grammatici qui feruntur in Verg. carm. commentarii, 1881 seq. Adieci ad Aen. 10,241 scholium incerti auctoris, qui iam ante Servium floruisse commentariosque saeculi I—III excerpisse videtur. Quae scholia a. 1818 ab Ang. Mai Veronae in codice rescripto reperta (unde schol. Veron. appellantur) edita sunt ab H. Keil in Probi comment. in Verg. 1848 et Arn. Hermann, die Veroneser Vergilscholien, Donaueschingen 1868, [VII novissime ab H. Hagen in eius quam memoravimus editionis Appendice Serviana (Lps. 1902)].

A. In Aeneidem.

1, 41. Hoc interest inter noxam et noxiam, quod noxia culpa est, noxa autem poena. Quidam noxa quae nocuit, noxia id quod nocitum accipiunt ².

1, 237. Pollicemur sponte, rogati promittimus.

1, 256. Sciendum osculum religionis esse, savium voluptatis, quamvis quidam osculum filiis dari, uxori basium, scorto savium dicant ³.

1, 346. (Romani) nihil nisi captatis faciebant auguriis et praecipue nuptias ⁴.

2, 102. Uno ordine]: uno reatu; et est de antiqua tractum scientia, quia in ordinem dicebantur causae propter multitudinem vel

1) De hoc loco cf. Beckmann, *Dotalrecht* 1,72. Czyhlarz, *Dotalrecht* 40. — 2) *Inst.* 4,8,1: Noxa est corpus quod nocuit, noxia ipsum maleficium. *Fronto de differ. vocab.* p. 524 Keil: Noxa poena est, noxia culpa. — 3) *Don. in Ter. Eun.* 3,2,3: Tria sunt osculandi genera —: oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suavia libidinum vel amorum. — 4) *Cic. de divin.* 1,16,28: Nihil fere quondam maioris rei nisi auspicio ne privato quidem gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant. *Inde Val. Max.* 2,1,1.

tumultum festinantum, cum erat annus litium. Iuvenalis¹: "Expectandus erit, qui lites inchoet annus". (Cf. 6, 431.)

2, 156. Consuetudo apud antiquos fuit, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, et sic ab alia reciperetur.

3, 89. Est species — augurii, quae legum dictio appellatur: legum dictio autem est, cum condictio² ipsius augurii certa nuncupatione verborum dicitur, quali condicione augurium peracturus sit.

3, 117. Hoc quidam iuxta speciem auguralem positum tradunt, quae appellatur condictio, id est denuntiatio, cum denuntiatur, ut ante diem tertium quis ad inaugurandum adsit.

3, 607. Physici dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes: ut aurem Memoriae, — frontem Genio, — dexteram Fidei³, — genua Misericordiae, unde haec tangunt rogantes. — Iure — pontificali, si quis flamine — genua fuisset amplexus, eum verberari non licebat.

4, 29. Flaminicam nisi unum virum habere non licet⁴, — nec flamine aliam ducere licebat uxorem nisi post mortem flaminicae uxoris⁵.

4, 103. Coemptio — est, ubi libra atque aes adhibetur, et mulier atque vir inter se quasi emptionem faciunt —. Coemptione facta mulier in potestatem viri cedit, atque ita sustinet condicionem liberae servitutis⁶ —. In manum — conventio eo ritu perficitur, ut aqua et igni adhibitis, duobus maximis elementis, natura coniuncta habeatur, quae res ad farreatas nuptias pertinet, quibus flaminem et flaminicam iure pontificio in matrimonium necesse est convenire.

4, 374. Mos — apud veteres fuit flamine ac flaminicae, dum per confarreationem in nuptias convenirent, sellas duas iugata sovilla pelle superiniecta poni, — ut ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione — residerent.

6, 431. Sine sorte]: sine iudicio; — ex more Romano: non enim audiebantur causae, nisi per sortem ordinatae. Nam tempore,

1) 16, 42. — 2) et condictio et condicio libri. — 3) Plin. h. n. 11, 45, 250: inest et aliis partibus quaedam religio, sicut in dextera — in fide porrigitur. Liv. 23, 9, 3: dextrae dexteras iungentes fidem obstrinximus, ut sacras fide manus cet. Cf. Liv. 1, 58, 7; 40, 46, 15. Cic. de leg. 2, 11, 28. Isid. 11, 1, 57. Danz, der sacrale Schutz 139. — 4) Tertull. de monog. 17: Pontifex maximus et flaminica nubunt semel. — 5) Gell. 10, 15, 23: Matrimonium flaminis nisi morte dirimi ius non est. Cf. Fest. Flammeo. — 6) sustinet liberis condicionem liberi servitutis libri.

quo causae agebantur, conveniebant omnes, unde et 'concilium' ait; et ex sorte dierum ordinem accipiebant, quo post diem trigesimum suas causas exsequerentur; unde est 'urnam movet'. Iuvenalis¹: 'Gratia fallaci praetoris vicerit urna'.

6, 609. Fraus innexa clienti] ex lege XII tabularum² venit, in quibus scriptum est: Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Si enim clientes quasi colentes sunt, patroni quasi patres, tantundem est clientem quantum filium fallere.

7, 601. Varro vult 'morem' esse communem consensum omnium simul habitantium, qui inveteratus consuetudinem facit.

7, 695. Iustos — dicit Faliscos, quia populus Romanus missis Xviris ab ipsis iura fetialia collegit et nonnulla supplementa XII tabularum accepit, quas habuerat ab Atheniensibus.

8, 642. Citae — quadrigae] Donatus hoc loco contra metrum sentit dicens: 'citae': divisae, ut est in iure 'ercto non cito' id est patrimonio vel hereditate non divisa; nam 'citus' cum 'divisus', significat, 'ci' longa est. Ergo 'citae' veloces intellegamus.³

10, 241. Socios — vocari] antiquo verbo militiae usus est: viros enim vocari significat eos, qui necessitate in bellum, non voluntate, conveniunt. — Sch. Verron.⁴: Sabidius commentar. XII vers. Salior. Ut in exercitu [signum ad pugnam datum erat, is, penes que]m imp[erium auspici]umque erat, in tabernaculo in sella [se]dens auspicabatur coram exercitu; pullis e cavea liberatis [immissisque in lo]cum circum sellam suam . . . nuntiatio⁵ a . . . ullum⁶ . . . [tripudium sinisterum solisti]mum quisqu[is vestrum viderit], tripudia[tum nunt]iatio⁷. Silentio deinde facto residebat et dicebat: 'Equites et pedites nomenque Lati[um], . . . les cincti armati paludati, . . . [qui ad]estis sic uti [tripu]dium⁸ sinisterum solistimum quisquis vestrum vider[it,

1) 13,4. — 2) Cf. tom. I p. 33 tab. VIII, 21. — 3) Etiam Nonius (181) dicit: Citum divisum vel separatum, allegato hoc Verg. loco. Cf. Cic. de or. 1,56,237: qui, quibus verbis erectum cieri oporteat, nesciat, idem erciscundae familiae causam agere non possit. Gell. 1,9,12: omnes, simul atque a Pythagora in cohortem — recepti erant, quod quisque familiae pecuniae habebat, in medium dabat, et coibatur societas inseparabilis, tamquam illud fuit antiquum consortium, quod iure atque verbo Romano appellabatur 'ercto non cito'. — 4) Sabidii locum dedi ut explevit post Keilium Mo. Staatsrecht 1³, 84 n. 5. [Sed de lectione ne per Hermannum (p. 77) quidem satis constat. ТН. М.] — 5) [ob]nuntiatio Mai, obnuntiatio Herm. — 6) a . . . [p ullum Mai, a[ugurium bon]um Herm., ut supplevit Keil. — 7) ntia Mai, ilat/ vel ulat/ Herm. — 8) se cuti . . . dum traditur.

nuntiatio'. *Felici*] deinde ill[*i augurio*] nuntiatio diceba[t: 'dii] uti placet a legionibus invocentur, faciantque quod iis imperabitur [*militēs*] imp[eriumque] fidemque m[*eam servant*]. Quod con]ducat salutareque siet. Viros voca¹, proelium ineant'. Deinde exercitu in aciem educto iterum [*morabantur, ut immolare*]tur. Interim ea mora utebantur, qui testamenta in procinctu facere volebant.

10, 419. "Iniecere manum Parcae]": traxerunt debitum sibi; et sermone usus est iuris, nam manus iniectio dicitur, quotiens nulla iudicis auctoritate expectata rem nobis debitam vindicamus.

11, 133. Sequester est — medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur; dictum — a 'sequendo', quod eius qui electus sit utraque pars fidem sequitur.

11, 476. (*v. p. 73 n. 1.*)

11, 558. 591. Auctoramenti potestatem nisi patres non habent. — In sacris tamen legitur posse etiam operam consecrari ex servis, usque dum solvatur caput hominis, id est liberetur sacrationis nexu; quod facilius accidet, si mors intercedat.

12, 13. Concepta — verba dicuntur iurandi formula, quam nobis transgredi non licet.

12, 603. Cautum fuerat in pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset insepultus abiceretur².

12, 606. Cautum lege XII tab.³, ne mulieres carperent faciem, his verbis: "Mulier faciem ne carpito".

12, 836. Quod ait (Vergilius) "morem ritusque sacrorum adiciam", ipso titulo legis Papiriae usus est quam sciebat de ritu sacrorum publicatam⁴.

B. In Georgica.

1, 31. Quod — ait (Vergilius) 'emat', ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo se maritus et uxor invicem 'coemebant', sicut habemus in iure. Tribus enim modis apud veteres nuptiae fiebant: usu, si — mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset; farre, cum per pontificem maximum et Dialem flaminem per fruges et molam salsam coniungebantur, unde confarreatio appellabatur, ex quibus nuptiis patrimi et matrimi nascebantur; coemptione vero atque in manum conventionem, cum illa in filiae locum, maritus in patris veniebat, ut, si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis iustum alteri

1) voca, non voco in cod. videtur esse. — 2) Cf. tom. I p. 381 n. 35. — 3) Cf. tom. I p. 36 tab. X, 4. — 4) Cf. tom. I p. 3 n. 15.

faceret; et — quodcumque in manum convenerat, omnia protinus, quae doti dicebantur¹, marito serviebant².

1, 269. 'Fas et iura sinunt'], id est divina humanaque iura permittunt; nam ad religionem fas, ad homines iura pertinent.

3, 387. Apud maiores homicidii poenam noxius arietis damno luebat, quod in regum legibus legitur³.

C. In Bucolica.

1, 33. Omne patrimonium apud maiores peculium dicebatur a 'pecoribus', in quibus eorum constabat universa substantia.

3, 31. Depono]: in sponsione colloco, sequestro. — Quo pignore]: qua sponsione, quia pignus sponsioni est⁴.

4, 43. In Numae Legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi agnatis eius in contione offerret arietem.⁵

8, 99. Traducere messes] Magicis quibusdam artibus hoc fiebat, unde est in XII tab.: "neve alienam segetem pellexeris".⁶

10, 27. Minio — quia facie rubra pingitur Pan propter aetheris similitudinem: aether autem est Iupiter; unde etiam triumphantes, qui habent omnia Iovis insignia, sceptrum palmatam togam⁷.

D. In Eclogas.

4, 43. In Numae legibus cautum est, ut si qui imprudens occidisset hominem, pro capite occisi et natis eius in cautione offerret arietem.⁸

IX. ISIDORUS HISPALENSIS.

E libris originum s. etymologiarum.

Isidorus, episcopus Hispalensis († 636), conscripsit, ut ipse dicit, opus de origine quarundam rerum ex veteris lectionis recordatione collectum atque ita in quibusdam locis annotatum, sicut exstat conscriptum stilo maiorum. Quod ut rudis indigestaque est moles, vera falsis antiqua novis miscens, ita in eis partibus, quae ad ius pertinent, omni caret iudicio. Tamen nonnulla, quae ex veterum libris nunc deperditis excerpserit, digna videntur, quae hodie ad manum sint. Summopere est dolendum, quod fontes, ex quibus hauserit, nusquam addidit; ut ne hoc quidem sciamus, num Iu-

1) *al.* dabantur. — 2) *al.* mariti erant. — 3) *Cf. tom. I p. 10 n. 13 not. 3.* —

4) *Cf. Isid. 10, 1, 260.* — 5) *v. tom. I p. 10 n. 13.* — 6) *v. tom. I p. 30 ad tab. VIII, 8b.* — 7) *Cf. Plin. h. n. 33, 7, 111:* Minium — magnae auctoritatis et quondam apud Romanos — etiam sacrae. Enumerat auctores Verrius quibus credere necesse sit, Iovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio inlini solitam triumphantiumque corpora, sic Camillum triumphasse; hac religione etiamnum addi in unguenta cenae triumphalis et a censoribus in primis Iovem miniandum locari. *Cf. Mo., R. G. 1, 66.* — 8) et natis eius in cautione] agnatis eius in contione *Hu. Cf. tom. I p. 10 n. 13.*

stiniani Digestis usus sit. Cf. Savigny, Gesch. d. R. R. im Mitt. 2, 74. 75. Dirksen, hinterl. Schriften, herausg. v. Sanio. 1, 185. Editio novissima est Ottonis in Lindemannii corp. grammat. Lat. T. III 1838; melius autem textum recensuit Arevalus in ed. opp. Isid. T. III et IV. Romae 1797.

I 22, 1. Vulgares notas Ennius primus mille et centum invenit. Notarum usus erat, ut quidquid pro contione aut in iudiciis diceretur, librarii scriberent complures simul adstantes, divisim inter se partibus, quot quisque verba et quo ordine exciperet. Romae primus Tullius Tiro, Ciceronis libertus, commentatus est notas, sed tantum praepositionum. 2. Post eum Vipsanius Philargyrus et Aquila, libertus Maecenatis, alius alias addiderunt; deinde Seneca — effecit opus in quinque milia. Notae autem dictae eo, quod verba vel syllabas praefixis characteribus notent et ad notitiam legentium revocent, quas qui didicerunt proprie iam notarii appellantur¹.

I 23, 1. Quaedam autem litterae in libris iuris verborum suorum notae sunt, quo scriptio celeris breviorque fiat. Scribebant autem verbi gratia per B et F 'bonum factum', per S et C 'senatus consultum', per R et P 'res publica', per P et R 'populus Romanus', per D et T 'dumtaxat', per supinam W litteram 'mulier', per P secundum naturam 'pupillus', per P averso capite 'pupilla', per unum K 'kaput', per duo KK iuncta 'kalumniæ kausa', per I et E 'iudex esto', per D et M 'dolum malum'². 2. Cuius generis plurimae consimiles notae in libris antiquis inveniuntur. Has iuris notas novicii imperatores a codicibus legum abolendas sanxerunt, quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant, atque ita iusserunt scribendas in legibus litteras, ut nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda et vitanda aperte demonstrant.

V 1, 5. Leges — redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseveravit, obtrectatorum metu. Deinde Caesar coepit id facere, sed ante interfectus est.

V 2, 2. Fas lex divina est, ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est.

V 3, 2. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo, sive lex non scripta. 3. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex;

1) Cf. D. 29, 1, 40; 40, 5, 41, 3; 50, 13, 1, 6. — 2) Cf. Val. Probus de notis antiquis, ed. Mo. 1853. (Hu., iur. ant. p. 68.) Notarum laterculos ed. Mo. in Grammat. lat. ed. Keil, 4, 265—352. Cf. etiam Traube, Archiv f. Stenographie 53 (1901), p. 199 sqq.

nec differt, scriptura an ratione consistat, quando et legem ratio commendat.

V 24, 5. Testamentum iuris civilis est V 'testium' subscriptione firmatum. 6. Testamentum iuris praetorii est VII 'testium' signis signatum; sed illud apud cives fit, inde civile, istud apud praetores, inde iuris praetorii. 14. Codicillum, ut veteres aiunt, sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripturae genus instituit. Est autem scriptura nulla indigens sollemnitate verborum, sed sola testatoris voluntate qualicumque scripturae significatione expressa; cuius beneficio voluntatibus defunctorum constat esse subventum propter legalium verborum difficultatem, aut certe propter necessitatem adhibendorum sollemnium, ita ut qui titulum scribit eiusdem scripturae, codicillum vocet. 15. Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus heres aut adit hereditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec liberum est illi ultra capiendae hereditatis.

V 24, 20. Mandatum dictum, quod olim in commissio negotio alter alteri 'manum dabat'.

V 24, 25. Donatio est cuiuslibet rei transactio; dictam autem dicunt donationem quasi 'doni actionem', et dotem quasi 'do item'. Praecedente enim in nuptiis donatione dos sequitur. 26. Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quod se maritus et uxor invicem emebant, ne videretur uxor ancilla, sicut habemus in iure. Inde est, quod praecedente donatione viri sequitur dos uxoris. 27. Donatio usufructuaria ideo dicitur, quia donator ex ea usumfructum adhuc retinet servato, cui donatum est, iure. 28. Donatio directa ideo nuncupatur, quia et iure et usu statim transit in alterum, nec ultra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

V 24, 30. Stipulatio est promissio vel sponsio, unde et promissores stipulatores vocantur; dicta autem stipulatio a 'stipula': veteres enim, quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant, sive quod stipulum iuxta Paulum iuridicum¹ firmum appellaverunt. 31. Sacramentum est pignus sponsionis.

V 25, 11. Finium regundorum actio dicta eo, quod per eam 'regantur fines' utrique, ne dissipentur, dummodo non² angustiore quinque pedum loco ea controversia sit.

1) *sent. 5,7,1.* — 2) *non delendum censet Augustinus ad XII tab. c. 20, ad 'controversiam de loco' spectare Isidorum putat Rud. röm. Feldm. 2,443 n. 535. Cf. infra p. 88,13 = (4).*

V 25, 14. Res credita est, quae in obligationem ita deducta est, ut ex tempore, quo contrahebatur, certum sit eam deberi. 16. Commodatum est id, quod nostri iuris est et ad alterum temporaliter translatum est cum modo temporis, quamdiu apud eum 'commodo' sit, unde et commodatum dictum est. 17. Precarium est, dum 'prece' creditor rogatus permittit, debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari et ex eo fructus capere.

V 25, 19. Depositum est pignus commendatum ad tempus, quasi 'diu positum'.

V 25, 20. Interest — in loquendi usu inter pignus et arram. Nam pignus est, quod datur propter rem creditam, quae dum redditur, statim pignus aufertur. Arra vero est, quae primum pro re bonae fidei contractu empta ex parte datur et postea completur. 21. Est enim arra complenda, non auferenda; unde qui habet arram, non reddit sicut pignus, sed desiderat plenitudinem —. Item inter pignus et fiduciam et hypothecam hoc interest: 22. Pignus est —, quod propter rem creditam obligatur, cuius rei possessionem solam ad tempus consequitur creditor; ceterum dominium penes debitorem est. 23. Fiducia est, cum res aliqua sumendae mutuae pecuniae gratia vel mancipatur vel in iure ceditur. 24. Hypotheca est, cum res commodatur sine depositione pignoris, pactione vel cautione sola interveniente.

V 25, 25. Momentum dictum a temporis brevitate, ut quam cito quam statim salvo negotio reformetur, nec in ullam moram produci debeat, quod repetitur — (*cf. 33*).

V 25, 30. Usucapio (*ex Boëthio l. 2 ad c. 4, 23; cf. supra p. 73*).

V 25, 31. Mancipatio dicta est, quia res 'manu capitur'; unde oportet eum, qui mancipio accipit, comprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur.

V 25, 32. Cessio est propriae rei 'concessio'.

V 25, 33. Interdictum est, quod a iudice non in perpetuum sed pro reformando momento ad tempus 'interim dicitur', salva propositione actionis eius.

V 26, 18. Internecivi iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat et ob id hominem occiderat. Accusatorem eius possessio bonorum sequebatur¹.

1) *Cf. Fest.* Internecivum.

V 27, 23. Est et latomia¹ suplicii genus ad verberandum² aptum, inventum a Tarquinio Superbo —. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinvenit.

V 27, 24. Talio est similitudo vindictae, ut taliter quis patiatur, ut fecit. Hoc enim et natura et lege est institutum, ut laedentem similis vindicta sequatur³.

V 27, 28. Exilium — dividitur — in relegatis et deportatis 29. Relegatus est, quem bona sua sequuntur; deportatus, quem non sequuntur.

IX 2, 1. Gens est multitudo ab uno principio orta, — appellata propter 'generationes' familiarum, id est a 'gignendo', sicut 'natio' a 'nascendo'.

IX 3, 29. Tribuni vocati, quod militibus sive plebibus iura 'tribuunt'.

IX 4, 18. Tribuni dicti, quod plebi iura vel opem 'tribuunt'; — dum enim plebs a senatu et consulibus premeretur, tunc ipsa sibi tribunos quasi proprios iudices et defensores creavit.

IX 4, 45. Mancipium est, quidquid 'manu capi' subdique potest, ut homo, equus, ovis⁴. Haec enim animalia statim ut nata sunt, mancipium esse putantur. Nam et ea, quae in bestiarum numero sunt, tunc videntur mancipium esse, quando capi sive domari coeperint.

IX 4, 46. Ingenui dicti, qui 'in genere' habent libertatem, non 'in facto', sicut liberti; unde et eos Graeci εὐγενεῖς vocant, quod sint 'boni generis'. 47. Libertus — quasi 'liberatus' —. Libertorum autem filii apud antiquos libertini appellabantur, quasi 'de libertis nati'. Nunc vero libertinus aut a liberto factus aut possessus⁵. 48. Manumissus dicitur quasi 'manu emissus'. Apud veteres enim, quotiens manumittebant, alapa percussos circumagebant et liberos confirmabant⁶.

1) *Fest.*: Lautumias — a Syracusanis, qui λατομίας — habent ad instar carceris. — 2) *emend.* carcerandum? — 3) *Cf. Fest.* Talio. — 4) *Scrib.* boves, cum oves sint nec mancipi. [*Immo erravit Isidorus. Th. M.*] — 5) *Cf. Suet. Claud. 24*: Latum clavum — etiam libertini filio tribuit; — et Appium Caecum censorem — libertinorum filios in senatum adlegisse docuit ignarus temporibus Appii et deinceps aliquamdiu libertinos dictos non ipsos, qui manu emitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. — 6) *Eadem Cornutus schol. in Pers. 5, 75. Cf. C. 8, 49, 6*: circumductiones inextricabiles et iniuriosa rhapsomata.

IX 4, 49. Dediticii primum a 'deditione' sunt nuncupati — 1. 51. Latini ante Romam conditam apud Latinos fiebant, nunquam per testamentum, sed per epistulam libertatem sumentes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamento aliquid capere nec suos heredes facere poterant, cives Romani postea sub consulibus per testamenta in urbe Romana effecti sunt. 52. Dieti autem cives Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum civium rediguntur. His primum aditus erat in urbe Roma commorari, ceteris² autem libertis prohibebatur, ne vel in urbe Roma vel intra septimum² ab urbe miliarium commanerent.

X 258. Stipulare — promittere est ex verbis iuris peritorum.

X 260. Sequester dicitur, qui certantibus medius intervenit, qui apud Graecos ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent; quod vocabulum a 'sequendo' factum est, quod eius, qui electus sit, utraque pars fidem 'sequatur'³.

XI 1, 67. Dextra vocatur a 'dando', ipsa enim pignus pacis datur, ipsa fidei testis atque salutis adhibetur; et hoc est illud apud Tullium⁴: "fidem publicam iussu senatus dedi", id est dextram⁵.

XIV 8, 42. Circumluvium: locus, quem aqua 'circumluit'.⁶

XV 2, 8. Civitas proprie dicitur, quam non advenae, sed eodem innati solo condiderunt —. 10. Municipium est, quod manente statu civitatis ius aliquod minoris aut maioris officii a principe impetrat. Dictum — a 'muniis', id est officiis, quod tantum 'munia', id est tributa debita vel munera reddant. Nam liberales et famosissimae causae et quae ex principe proficiscuntur, ibi non aguntur. Haec enim ad dignitatem civitatum pertinent⁷. 11. Vici et castella et pagi ii sunt, quae nulla dignitate civitatis ornantur, sed vulgari hominum conventu incoluntur et propter parvitatem sui maioribus civitatibus attribuuntur.

XV 12, 2. Tugurium casula est, quam faciunt sibi custodes

1) *Meliora dabit Gai. 1,13—15.* — 2) *Cf. Gai. 1,26.27.* — 3) *Cf. Serv. Aen. 11,133. Gell. 20,11,2.3:* sculnam volgo dici quasi seculnam, quem qui elegantius — loquuntur sequestrem appellant. Utrumque vocabulum a sequendo factum est, quod eius, qui electus sit, utraque pars fidem sequatur. *D. 50,16,110. Muther, Sequestration § 1—15.* — 4) *Cic., Catil. 3,4,8.* — 5) *Cf. Serv. Aen. 3,607.* — 6) *Cf. Festus s. h. v.* — 7) *Cf. Gell. 16,13.*

vinearum ad 'tegimen' sui, quasi 'tegurium' ¹. — Hanc rustici capannam ² vocant, quod unum tantum 'capiat'.

XV 13, 3³. Possessiones sunt agri late patentes publici privatique, quos initio non mancipatione, sed quisque ut potuit occupavit atque 'possedit', unde et nuncupati.

X. AGRIMENSORES.

Librorum gromaticorum summa in constituendis agrorum condicionibus, controversiis, limitibus vertitur. Cuius doctrinae fundamenta posuit Iulius Frontinus tempore Domitiani; qui post eum rem tractaverunt Hyginus, Siculus Flaccus, Agennius Urbicus, alii, in explicando et augendo eius libro substituerunt. Qua de causa in conlocandis, quos hic recepi, locis res potius coniungendas putavi quam scriptores. — Textum corruptissimum nobis traditum emendatum edidit Lachmann, die Schriften der röm. Feldmesser (1848), cuius paginas in margine notavi. Institutiones gromaticas ei editioni (2,227—464) addidit Rudorff 1852.

1. De agrorum qualitate et condicionibus.

Frontinus liber I.

Agrorum qualitates sunt tres; una agri divisi et adsignati, altera 1. mensura per extremitatem comprehensi, tertia arcifinii, qui nulla mensura continentur.

Ager ergo divisus adsignatus est coloniarum. — 2.

Ager est mensura comprehensus, cuius modus universus 4. civitati est adsignatus, sicut in Lusitania Salmaticensibus aut Hispania citeriore Palatinis et conpluribus provinciiis tributarium solum per uni- 4. versitatem populis est definitum.

Ager est arcifinius, qui nulla mensura continentur; finitur se- 5. cundum antiquam observationem fluminibus, fossis, montibus, viis, arboribus ante missis, aquarum divergiis, et si qua loca ante a possessore ⁴ potuerunt optineri; nam | ager arcifinius, sicut ait Varro, ab 'arcendis' hostibus est appellatus. — In his agris nullum ius subsicivorum intervenit.

1) Cf. Fest. turgia. — 2) Cf. tom. I n. 130 l. 19: act(um) kann(a)bis leg(ionis) XIII gem(in)ae. — 3) Isidori libri XV capita 13—15, inscripta de agris, de finibus, de mensuris, integra in corpus gromaticorum recepta sunt saec. VIII vel IX; in edit. Lachm. leguntur p. 366 sqq. — 4) sic Guelf. [recte Th. M.], ante possessore Arcerianus codex, a vetere possessore Lachm., antiquitus a possessore Agennius.

Subsievum est, quod a 'subsecante' linea nomen accepit. Subsievorum genera sunt duo: unum, quod in extremis adsignatorum 7. agrorum finibus centuria | expleri non potuit; aliud genus subsievorum, quod in mediis adsignationibus et integris centuriis intervenit.

Frontinus liber II.

35. Prima — condicio possidendi haec est ac¹ per Italiam, ubi nullus ager est² tributarius, sed aut colonicus aut municipalis aut alicuius castelli aut conciliabuli aut saltus privati. At³ si ad provincias respiciamus, habent agros colonicos eiusdem⁴ iuris, habent et colonicos qui sunt immunes⁵, habent et colonicos⁶ stipendiarios; habent autem provinciae et municipales agros aut civitatum peregrinarum.
36. Et stipendiarios <quidem dicimus vel tributarios⁷> qui nexum non habent neque possidendo⁸ ab alio quaeri possunt: possidentur⁹ tamen a privatis, sed alia condicione¹⁰, et veneunt, sed nec mancipatio eorum legitima potest esse; possidere enim illis quasi fructus tollendi causa et praestandi tributi condicione concessum¹¹ est. Vindicant tamen inter se non minus fines ex aequo, ac si privatorum agrorum; — nam et controversias inter se tales movent, quales in agris immunibus et privatis solent evenire. Videbimus tamen, an interdicere quis possit de eiusmodi possessione¹². —

Hyginus.

115. Occupatorius ager dicitur eo, quod occupatus est a victore populo, territis exinde fugatisque hostibus¹³; . . . quia non solum tantum occupabat unus quisque, quantum colere praesenti tempore poterat, sed quantum in spem colendi habuerat ambiebat¹⁴.

1) ut proposuit Lachm. — 2) ager est] aiugerum Arc. — 3) ac Arc. — 4) eiusdem] quidem Arc. — 5) sic Rudorff, colonicos stipendiarii qui sunt in communem Arc. — 6) habentem et colonis Arc. — 7) quidem d. u. tr. om. Arc. — 8) possidendi Arc. — 9) quaeri possunt possidentur] quam possident possidente Arc. — 10) condicionem Arc. — 11) condicio concessa Arc. — 12) possessionem Arc. — 13) Sicul. 138, 3: Occupatorii —, quibus agris victor populus occupando nomen dedit; bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quibus victos eiecerunt, publicavere (publicae autem Arc.), atque universaliter territorium dixerunt, intra quos fines iuris dicendi ius esset [sic scripsi Th. M., ius est dicendi uti essent Arc., ius dicendi esset Guelf., ius ius dicendi esset Bruns]. — 14) Sicul. 137, 19: nec tantum occupaverunt, quod colere potuissent, sed quantum in spem (spe libri) colendi reservavere.

Quaestorii autem dicuntur agri, quos populus Romanus devictis pulsisque hostibus possedit mandavitque quaestoribus, ut eos venderent¹. — Quibus agris sunt condiciones, uti p(opulus) R(omanus) . . . quod etiam² praestitutum observant, vetustas tamen longi temporis¹¹⁶. plerumque paene similem reddidit occupatorum agrorum condicionem; non tamen³ universos paruisse legibus, quas a venditoribus suis acceperant.

Vectigales autem agri sunt obligati, quidam rei publicae populi Romani, quidam coloniarum aut municipiorum aut civitatum aliquarum qui et ipsi plerique ad populum Romanum pertinent, scilicet⁴ ex hoste capti partitque ac⁵ divisi sunt per centurias, ut adsignarentur militibus, quorum virtute capti erant: amplius quam destinationi modi quamve⁶ militum exigebat numerus, qui superfuerant agri, vectigalibus subiecti sunt, alii per annos . . ., alii vero mancipibus ementibus, id est conducentibus, in annos centenos. Plures vero finito illo tempore iterum veneunt locanturque ita ut vectigalibus est consuetudo. —

Mancipes autem qui emerunt lege dicta ius vectigalis, ipsi per centurias locaverunt aut vendiderunt proximis quibusque possessoribus. In his igitur agris quaedam loca propter asperitatem aut sterilitatem non invenerunt emptores; itaque in formis locorum talis adscriptio, id est "in modum compascuae", aliquando facta est, et "tantum compascuae"; quae pertinerent ad proximos quosque possessores, qui¹¹⁷. ad ea attingunt finibus suis. —

Divisi et adsignati agri sunt, qui veteranis aliisque personis per centurias certo modo adscripto aut dati sunt aut reddit, quive⁷ veteribus possessoribus reddit commutatique pro suis sunt⁸.

1) *Sicul. 136,14*: Ut — Romani omnium gentium potiti sunt, agros ex hoste captos in victorem populum partiti sunt; alios vero agros vendiderunt, ut Sabinorum ager qui dicitur quaestorius, eum limitibus actis dividerunt — atque ita per quaestores populi Romani (populo Romano *libri*) vendiderunt. — 2) [*fuit fere*: p. R. voluit: quod quidam.] — 3) non tamen] nocet enim non *proposuit Lachmann*. [*Magis exciderit videmus vel simile vocabulum*. Th. M.] — 4) pertinent scilicet *scripsi ego*, pertinentes *libri*. Th. M.] — 5) [partitque ac] *scr. postquam*. Th. M.] — 6) quamve *Rigaltius*, quam uero *libri*. — 7) reddit quibus *libri* [*deleto voc. reddit scr. qui*. Th. M.] — 8) *Sicul. 155,4*: captus — ager ex hoste victori militi veteranoque est adsignatus —. Nec tamen omnibus personis victis ablati sunt agri; nam quorundam dignitas aut gratia aut amicitia

Hi agri leges accipiunt ab his, qui veteranos deducunt, et ita propriam observationem eorum lex data praestat.

2. De controversiis agrorum.

Frontinus liber I.

9. Materiae controversiarum sunt duae: finis et locus; — genera sunt controversiarum XV¹:
10. (1) De positione terminorum controversia est inter duos ^{F. 39.} pluresve vicinos; inter duos, an rigore sit ceterorum sive rationis²; ^{A. 70} inter plures, trifinium faciat an quadrifinium.
11. (2) De rigore³ controversia est —, quotiens inter duos pluresve ^{F. 37. 41.} terminos ordinatos, sive quae alia signa, secundum legem Mamiliam ^{A. 72} intra quinque pedes agitur.
12. (3) De fine similis est controversia; — nam et eadem lege con- ^{F. 37. 41.} tinetur et de quinque pedum agitur latitudine⁴. ^{A. 72.} ^{H. 126}
13. (4) De loco controversia est, cum quid⁵ excedit supra⁶ scriptam ^{F. 43. A. 74.} atitudinem, cuius modus a petente⁷ non proponitur⁸. — (Cf. *Front.* ^{H. 129} 44,4: De⁹ loco, si possessio petenti firma est, etiam interdicere licet¹⁰, dum cetera ex interdicto diligenter peragantur¹¹: magna enim alea lest litem ad interdictum deducere, cuius est executio perplexissima¹².

victorem ducem movit, ut eis (ei *cod.*) concederet agros suos; — inscriptiones itaque in centuriis sunt tales: — 'adsignatum illi tantum'; inde subscriptum est nomen cui concessum est, inscriptione tali: 'redditum illi tantum'; praeterea scriptum est et: 'redditum et commutatum pro suo', quod ideo fit, quoniam particulas quasdam agrorum in diversis locis habentes duo, quibus agri reddebantur, ut continuam possessionem haberent, modum pro modo (modum libri) secundum bonitatem taxabant, et in locum eius, quod in diverso erat, maiorem partem acceperit. Cf. *Lex agr.* 80.

1) *Frontinus omnes has controversias bis tractat, libro I brevi definitione, libro II accuratiore disputatione, quam Agennius fusius repetit; Hyginus sex tantum controversiarum genera explicat. Quos auctores ad unamquamque controversiam adnotavi.* — 2) rationis vel rationes libri, ratione si *Lachm.* — 3) *Balb.* 98,6: rigor est, quidquid inter duo signa veluti (vel libri plerique) in modum lineae rectum perspicitur (praespicitur vel prospicitur libri). — 4) *Agg.* 12,12: De fine — lex Mamilia quinque aut sex pedum latitudinem praescribit. — 5) cum quid *Lachm.*, quidquid libri. — 6) supra *Guelf.*, quidquid *Arc.* — 7) ad patentem libri. — 8) *Ad controversiam de fine et de loco spectant C. 3,39,3.5; cf. Isid. 2,25,11. Rud. § 75.76.* — 9) hoc ins. *Arc.* — 10) *Ideo Ulp. in commentario ad interdictum U. P. (l. 69 ad ed.) tractavit de loco; unde D. 50,16,60.* — 11) peraguntur *Arc.* — 12) perplexissimas (s. delata) *Arc.*

Si vero possessio minus firma est, mutata formula iure Quiritium peti debet proprietatis loci.)

F. 45. A. 75. (5) De modo controversia est in agro adsignato; agitur | enim 14.
H. 131 de antiquorum nominum propria defensione; et in ceteris agris de modo fit controversia, quotiens promissioni modus non quadrat.

F. 46. A. 78 (6) De proprietate controversia est plerumque: ut in Cam-15.
pania cultorum agrorum silvae absunt in montibus ultra quartum aut quintum forte vicinum; propterea¹ proprietatis ad quos fundos pertinere debeat disputatur². Est et pascuorum proprietatis pertinens ad fundos, sed in commune, propter quod ea compascua multis locis in Italia communia³ appellantur, quibusdam provinciis pro indiviso 4. | Nam et 16. per hereditates aut emptiones eius generis controversiae fiunt, de quibus iure ordinario litigatur.

F. 49. A. 80 (7) De possessione controversia est, de qua ad interdictum (hoc est iure ordinario) litigatur⁵.

F. 49. A. 28 (8) De alluvione fit controversia fluminum infestatione. —
Hyg. 124,4: De alluvione observatio haec est, numquid de occupatoriis ageretur agris, et⁶ quidquid vis aquae abstulerit, repetitionem nemo habebit. Quae res necessitatem ripae muniendae iniungit, ita tamen, ne alterius damno quicquam faciat, qui ripam muniet⁷. Si vero in divisa et adsignata regione tractabitur, nihil amittit possessor, quoniam formis per centurias certus cuique modus adscriptus est. Circa

1) propterea *Guelf.*, om. *Arc.* — 2) discutitur *Guelf.*, deficit *Arc.* — 3) *Front.* 48,23: in Etruria communalia vocantur. — 4) pro indivisa *libri*. — 5) *Cf. supra contr. 4.* — *Agg.* 16,18: De possessione — per interdictum, hoc est iure ordinario, litigatur; hoc non est disciplinae nostrae iudicium, sed apud praesidem provinciae agitur, — sicut lex ait: 'nisi de possessionis statu quaestio fuerit terminata, non licet mensori praecire ad loca'. — 6) haec est num quid (haesit non quod *Arc.*, est si haec si in *Guelf.*) de occ. ageretur (agitur *Guelf.*) agris et (sed *Arc.*, om. *Guelf.*) quidquid *libri* [*praestat fortasse*: haec est: si de occupatoriis agitur agris, quidquid *cet.* ТН. М.] — 7) *Sicul.* 150,24: Rivus — quotiens finem facit, appellatur 'rivo recto curvoque [*aut del. hoc voc. aut ser. cursuque.* ТН. М.]'; qui si alicuius terras minutatim ex alia parte abstrahat et alii contrario relinquit, quod vocant abluvionem (alluvionem *cod.*) et alluvionem (alluvionum *cod.*), repetitio finium non datur (finium addatur *liber*); inducit (*in dicit liber*) enim necessitatem riparum tuendarum, quod iuste videtur prospectum, ut terrae possessoribus salvae sint, etiam publicae utilitatis causa. Quod si (si om. *liber*) vi tempestatum rivi torrentes subito alveum cursumque (alveo cursuque *liber*) mutant, iustum (munientes tum *liber*), ut nostra fert opinio, erit, ut alvei veteris fines suos quisque obtineat.

Padum autem cum ageretur, quod flumen torrens et aliquando tam violentum decurrit, ut alveum mutet et multorum late agros trans ripam, ut ita dicam, transferat, saepe etiam insulas efficiat¹, Cassius Longinus, prudentissimus vir, iuris auctor, hoc statuit, ut quidquid aqua lambiscendo abstulerit, id possessor amittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet; si vero maiore vi decurrens alveum mutasset, suum quisque modum agnosceret, quoniam non possessoris negligentia sed tempestatis violentia abreptum apparet²; si vero insulam fecisset, a cuius agro fecisset, is possideret; aut³ si ex communi, quisque suum reciperet.

17. (9) De iure territorii controversia est de his, quae ad ipsam urbem pertinent, sive quid intra pomerium eius urbis erit, quod a privatis operibus optineri non oportebit. *F. 52. A. 84. H. 133*
20. (10) De subsicivis controversia est, quotiens aliqua pars centuriae sive tota non est adsignata et possidetur. *A. 81. H. 132*
 - (11) De locis publicis sive populi Romani sive coloniarum municipiorumve controversia est, quotiens ea, quae neque adsignata neque vendita fuerint umquam⁴, aliquis possederit, ut alveum fluminis veterem populi Romani *cet.* *F. 54. A. 85*
21. (12) De locis relictis et extra clusis controversia est in agris adsignatis. Relicta autem loca sunt, quae sive locorum iniquitate sive arbitrio conditoris «relicta» limites non acceperunt; haec sunt iuris subsicivorum. Extra clusa loca sunt aequae iuris subsicivorum, quae ultra limites et ultra⁵ finitimam lineam erint. *F. 55. A. 86*
22. (13) De locis sacris et religiosis controversiae plurimae nascuntur, quae iure ordinario finiuntur, nisi si de locorum eorum modo agitur. *F. 56. A. 87*
23. (14) De aquae pluviae transitu controversia est, in qua, si collectus pluvialis aquae transversum secans finem in alterius fundum influit et disconvenit, ad ius ordinarium pertinebit; quod si per ordinationem finis ipsius agitur, exigit mensuris interventum. *F. 57. A. 88*
24. (15) De itineribus controversia est, quae in arcifiniis agris iure ordinario finitur, in adsignatis mensurarum ratione; omnes enim limites secundum legem colonicam itineri publico servire debent. — De via et⁶ actu et itinere et ambitu et accessu et rivis et valli- *H. 134*

1) efficit ad *Arc.*, efficit ad *Guelf.* — 2) appareret *Huschke.* — 3) at *Lachmann.* — 4) umquam] quam *Arc.*, quae *Guelf.* — 5) ultra *libri.* intra *Goesius prob. Lachmanno.* — 6) viae *libri.*

bus fossis fontibus saepe moventur contentiones: quae omnes partes non nostram, sed forensis officii, id est iuris civilis, operam exigunt; nos vero tunc eis¹ intervenimus, cum aut derigendum² aliquid est quaestionibus «est», aut, si forma aliqua aliquid notatum invenitur, repetendum est.

Frontinus liber II.

Satis, ut puto, dilucide <in priore libro> genera controversiarum exposui; nunc quemadmodum singulae tractari debeant, persequendum est. — Difficillimus autem locus hic est, quod mensori iudicandum est; sed nec minus ille exactus, quod est advocatio praestanda. Prudentiam | tamen eandem artifices habere debent et qui iudicaturi sunt et qui advocaciones sunt praestituri. In iudicando autem mensorem bonum virum et iustum agere decet³, neque ulla ambitione aut sordibus moveri, servare opinionem et arti et moribus; quidam enim per imperitiam, quidam per inpudentiam peccant: totum autem, hoc iudicandi officium et hominem et artificem exigit egregium. Erat aequissimum et in advocatione«m» eandem fidem exhiberi a mentoribus; sed hoc possessores aequo animo ferre non possunt: nam cum his veritas exposita est, adversus sinceritatem artis facere cogunt⁴.

1) eis] est *libri*. — 2) defigendum *libri*. — 3) debet *vel* debent *libri*. — 4) cogant *libri*.

K Bruns, Carl Georg
 Fontes iuris romani antiqui
B8993F6
1909a

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
